

arhiv

Glasiło Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Ljubljana 2018

Letnik 41
št. 2

Podoba Mestnega (danes Zgodovinskega) arhiva Ljubljana leta 1890.

Vir: SI_ZAL_LJU/0342, Fototeka, 3E 16-063.

Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije
Zeitschrift des Archivvereins und der Archive Sloweniens
Gazzetta dell'Associazione archivistica e degli archivi in Slovenia
The Review of the Archival Association and Archives of Slovenia

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.
© 2018 Arhivsko društvo Slovenije

Izdalo in založilo Arhivsko društvo Slovenije

Uredništvo: Zvezdarska 1, p. p. 523, SI-1102 Ljubljana
telefon: (01) 241 42 45
telefaks: (01) 241 42 76
e-pošta: arhivi.urednistvo@gmail.com
URL: www.arhivsko-drustvo.si/arhivi
FB: Facebook/Arhivsko društvo Slovenije

Glavni in odgovorni urednik: dr. Gregor Jenuš (Ljubljana)
Tehnična urednica: Dunja Mušič (Ljubljana)
Uredniški odbor: Zdenka Bonin (PAK), dr. Boris Golec (Univerza v Ljubljani),
dr. Bojan Himmelreich (ZAC), dr. Gregor Jenuš (ARS, odgovorni urednik), mag. Tone Krampač
(Škofijski arhivi), Jernej Križaj (ARS), Aleksander Lavrenčič (TV dokumentacija), Leopold Mikec
Avberšek (PAM), Dunja Mušič (ZAL, tehnična urednica), dr. Elvis Orbanič (DAP), Ivanka Uršič
(PANG), dr. Peter Wiesflecker (StLA Gradec), Katja Zupanič (ZAP)

Redakcija te številke je bila zaključena: 20. oktober 2018
Revija izhaja dvakrat letno.
Cena posamezne številke je 12,50 EUR.

Lektorica: Petra Markuš
Prevodi: Petra Markuš (angleščina)
Fotografska dela: Dunja Mušič, Vanja Pfajfar
UDK: Alenka Hren
Izdajo so omogočili: Ministrstvo za kulturo in Arhivsko društvo Slovenije
Poslovni račun: NLB d. d. Ljubljana, 02083-0019446150

Oblikovanje: Andreja Aljančič Povirk
Računalniški prelom: Uroš Čuden, MEDIT d. o. o., Notranje Gorice
Tisk: Fotolito Dolenc d. o. o.
Naklada: 300 izvodov

Revija Arhivi je vključena v naslednje podatkovne baze: *COBISS* (Slovenija); *EBSCO Publishing*;
ProQuest, Library & Information Science Source; *Library, Information Science & Technology*
Abstracts with Full Text (Združene države Amerike); *Centro de Información Documental de*
Archivos (Španija); *Institut für Archivwissenschaft der Archivschule Marburg* (Nemčija)

KAZALO

ČLANKI IN RAZPRAVE

BORIS GOLEC	Novi prispevki h krščevanju turških vojnih ujetnikov na Slovenskem v 17. in zgodnjem 18. stoletju	343
AKOŠ ANTON DONČEC	Hišna imena Verice-Ritkarovcev v Porabju in njihova zgodovina	363
ALOJZ JEMBRIH	Gergur Pythiraeus Mekinić – začetnik gradiščanskohrvaške cerkvene pesmi	395
PAVEL ČELIK	Izgon osebe kot kazen ali varnostni ukrep na slovenskem (1768–2017)	405

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK

LIDIJA SLANA	Imenjska knjiga za Kranjsko Plemiška rodbina Semenič v imenjski knjigi	457
JOŽICA HAFNER	Živa dediščina – filmski zapisi o medicini v arhivu TV Slovenija	487
JURIJ ROSA	Arhivski fond »kosovelovcev« v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici	495
BOJANA ARISTOVNIK	Pomen izobraževanj za sodelovanje med ustvarjalci s področja zdravstva in pristojnimi arhivi v okviru arhivske javne službe	501

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH

Ana Jenko Kovačič	Seminar o znanstveno-kritičnem aparatu v digitalni humanistiki: aplikativna delavnica in teoretična diskusija	515
Ljuba Dornik Šubelj	24. letno srečanje IIHA – mednarodne agencije za zgodovino obveščevalnih služb	517
Gordana Šovegeš Lipovšek	28. mednarodni arhivski raziskovalni tabor – Nemzetközi levéltári kutatótábor	525
Matej Muženič	31. mednarodno posvetovanje <i>Arhivska praksa 2018</i>	527
Žiga Koncilija	3. mednarodna konferenca projekta e-ARH.si: 2016-2020	530
Lojz Tršan, Tatjana Rezec Stibilj	50 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije	533

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE

Andrej Nared	Poročilo Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj za leto 2018	537
--------------	---	-----

- Branko Šuštar Izkažimo čast arhivskemu poklicu.
Nagovor ob podelitvi Aškerčevih arhivskih nagrad **541**

OSEBNE VESTI

- Nataša Budna Kodrič, Marjana Kos IN MEMORIAM
Barbara Pešak Mikec (1970–2018) **549**

- Marija Oblak Čarni IN MEMORIAM
Peter Ribnikar (1925–2018) **551**

PRIDOBITVE ARHIVOV

- Pridobitve slovenskih arhivov v letu 2017 **553**

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV

- Bibliografija arhivskih delavcev v letu 2017 **567**

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH

Publikacije

- Anja Prša Maja Bausovac, Jure Krajšek, Hedvika Zdovc,
Jože Kranjec: *CELJSKO PODZEMLJE:*
Kanalizacija v Celju od antike do danes **591**

Razstave

- Katja Zupanič *Kino je vedno dobra ideja: 120 let od prve kinopredstave*
na Ptujju, pregledna razstava, september 2017 **593**

INDEX

ARTICLES AND PAPERS

BORIS GOLEC	New Contributions About the Baptisms of Ottoman Prisoners of War in Slovenian Territory in the 17th and the Early 18th Century	343
AKOŠ ANTON DONČEC	House Names in Verica-Ritkarovci in Porabje and their History	363
ALOJZ JEMBRIH	Gergur Pythiraeus Mekinić - Pioneer of Burgenland Croatian Spiritual Songs	395
PAVEL ČELIK	Expulsion of a Person as a Penalty or a Safety Measure in Slovenian Territory (1768–2017)	405

FROM THE ARCHIVAL FILES AND COLLECTIONS

LIDIJA SLANA	The Property Book for Carniola Noble Family Semenič in the Property Book	457
JOŽICA HAFNER	Living Heritage - Film Recordings on Medicine in the Archives of TV Slovenia	487
JURIJ ROSA	Archival Fond of »kosovelovci« in Regional Archives Nova Gorica	495
BOJANA ARISTOVNIK	The Importance of Education for Cooperation Among Creators from the Field of Healthcare and Competent Archival Institutions Within the Framework of Public Service of Archival Institutions	501

ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVES AND THE CONFERENCES

Ana Jenko Kovačič	Seminar on Scientifically Critical Apparatus in Digital Humanities: Applied Workshop and Theoretical Discussion	515
Ljuba Dornik Šubelj	24th Annual Meeting IIHA - International Intelligence History Association	517
Gordana Šövegeš Lipovšek	28th International Archival Research Camp - Nemzetközi levéltári kutatótábor	525
Matej Muženič	31st international Consultation <i>Arhivska praksa 2018</i>	527
Žiga Koncilija	3rd International Conference of e-ARH.si Project: 2016-2020	530
Lojz Tršan, Tatjana Rezec Stibilj	50 years of Slovenian Film Archives Section of the Archives of the Republic of Slovenia	533

ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL ASSOCIATION OF SLOVENIA

- Andrej Nared The Report on the Work of the Commission
for the Granting of the Aškerc Prize and
Aškerc Award for the Year 2018 **537**

- Branko Šuštar Formal Address Upon the Granting
of the Aškerc Prize and Aškerc Award for 2017–2018 **541**

PERSONALIA

- Nataša Budna Kodrič, Marjana Kos IN MEMORIAM
Barbara Pešak Mikec (1970–2018) **549**

- Marija Oblak Čarni IN MEMORIAM
Peter Ribnikar (1925–2018) **551**

ACQUISITIONS OF ARCHIVES

- Acquisitions of Slovenian Archives in 2017 **553**

BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVISTS

- Bibliography of Archival Workers in 2017 **567**

REVIEWS AND REPORTS ON THE PUBLICATIONS AND EXHIBITIONS

Publications

- Anja Prša Maja Bausovac, Jure Krajšek, Hedvika Zdovc,
Jože Kranjec: UNDERGROUND OF CELJE:
Sewage System in Celje from Antiquity till Today **591**

Exhibitions

- Katja Zupanič *Cinema is Always a Good Idea: 120 Years
from the First Showing in Ptuj*, Exhibition,
September 2017 **593**

NAVODILA AVTORJEM PRISPEVKOV ZA ARHIVE

- ⊗ Prispjevki morajo biti oddani v elektronski obliki (razmik 1,5 vrstice).
- ⊗ Vsi članki gredo pred objavo v recenzijo. Pozitivna recenzija je pogoj za objavo članka.
- ⊗ Prispjevki za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* morajo obvezno vsebovati **izvleček** (maks. 10 vrstic), **ključne besede**, primerne za indeksiranje, in **povzetek** (maks. 30 vrstic). Pred povzetkom mora biti naveden spisec **virov in literature**.
- ⊗ Avtor naj navede svoj polni naslov, naziv oz. poklic, delovno mesto in naslov ustanove, kjer je zaposlen, tel. številko in e-pošto.
- ⊗ Opombe morajo biti pisane enotno pod črto. V opombah uporabljamo krajše navedbe, ki morajo biti skupaj s kraticami razložene v poglavju viri in literature.
Primer: Merku: *Slovenska plemiška pisava*, str. 110.
- ⊗ V poglavju **Viri in literatura** morajo biti sistematično, po abecednem vrstnem redu, navedeni vsi viri in vsa literatura, navedena v opombah. Ločeno navedemo arhivske vire, internetne vire, časopisne vire, literaturo itd.
- ⊗ Citiranje arhivskih virov: oznaka države, arhiva, fonda ali zbirke in oznake nižjih popisnih enot.
Primer: SI AS 1, šk. 1.
- ⊗ Citiranje literature (monografije): priimek, ime avtorja: *naslov (in podnaslov)* dela. Kraj: založba, leto izida.
Primer: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ⊗ Citiranje literature (periodika): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov periodike* letnik (leto izdaje), številka, strani članka.
Primer: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. V: *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 221–226.
- ⊗ Citiranje literature (zborniki): priimek, ime avtorja: naslov članka. V: *Naslov zbornika* (ime urednika). Kraj izdaje: založnik, leto izida, strani članka.
Primer: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. V: *Ad fontes. Otoprepčev zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, str. 225–269.
- ⊗ Slikovno gradivo (**največ 5 kosov**) sprejema uredništvo le v elektronski obliki in v visoki resoluciji (najmanj 300 dpi), shranjeno nestisnjeno v datoteko vrste TIFF. Slikovno gradivo (fotografije, grafikoni, tabele, zemljevidi itd.) je potrebno priložiti ločeno (v tekstu naj bo označena samo lokacija gradiva) v posebni mapi (datoteki) z avtorjevim imenom in priimkom. Slikovno gradivo mora vsebovati odgovarjajoče podnapise z navedbo vira.
- ⊗ Uredništvo ima pravico prispevke jezikovno lektorirati; lektorske popravke navadno vnesejo avtorji sami. Korektore načeloma opravi uredništvo.
- ⊗ Avtorji so dolžni upoštevati navodila, objavljena v vsaki tiskani številki *Arhivov* in na spletni strani *ADS*.
- ⊗ Članki in prispevki, objavljeni v tiskani reviji, so objavljeni tudi na spletni strani *ADS*. Avtorji z objavo tiskane verzije soglašajo tudi z objavo spletne verzije članka.

Uredništvo Arhivov

ARHIVI, glasilo *Arhivskega društva in arhivov Slovenije* so osrednja slovenska arhivska revija, ki spremlja širok spekter arhivskih vprašanj. V njej objavljamo prispevke s področja arhivistike, (upravne) zgodovine, zgodovinskih pomožnih ved, vede o virih, arhivske teorije in prakse ter vsakdana slovenskih arhivov in aktualna vprašanja s področja zaščite in hranjenja novih oblik zapisov informacij na računalniških medijih.

Prispevke sprejema uredništvo na naslov:

Uredništvo Arhivov
Zvezdarska 1, SI-1102
Ljubljana, Slovenija
T: +386 (0)1 24 14 245
e-pošta:
arhivi.urednistvo@gmail.com

Rok za oddajo prispevkov za rubrike *Članki in razprave*, *Iz prakse za prakso* in *Iz arhivskih fondov in zbirk* za prvo številko je

1. maj,

za drugo številko pa

1. oktober!

Rok za oddajo prispevkov za ostale rubrike pa je za prvo številko

20. maj,

za drugo številko pa

20. oktober!

ARHIVI,

the *Review of the Archival Association and Archives of Slovenia* is the central Slovenian archival journal. It deals with a wide range of archival issues and includes articles in the fields of archival science, (administrative) history, auxiliary sciences of history, study of primary sources, archival theory and practice, and daily activities of the Slovenian archives and also presents problems in the field of protection and preservation of new forms of a written record on the computer media.

Papers should be sent to the editorial board:

Uredništvo Arhivov
Zvezdarska 1, SI-1102
Ljubljana, Slovenija
T: +386 (0)1 24 14 245
Email:
arhivi.urednistvo@gmail.com

Deadlines

papers for the section *Articles and Papers, From Practice to Practice and From Archival Files and Collections* are to be submitted by

May 1

for the first number and by

October 1

for the second number! Papers for other sections are to be submitted by

May 20

for the first number and by

October 20

for the second number!

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS FOR ARHIVI

- ⦿ Papers should be submitted in electronic form (1.5 line spacing)
- ⦿ Before being published all papers are peer-reviewed. Papers are published only if they receive a positive peer-review.
- ⦿ Papers for the sections *Articles and Papers, From Practice to Practice, and From Archival Files and Collections* must include a maximum 10-line **abstract**, **key-words** appropriate for indexing, and a maximum 30-line **summary**. List of **sources and literature** stands before the summary.
- ⦿ Authors should state their full address, title and/or profession, work place, and address of the institution where they work, phone number, and e-mail.
- ⦿ Footnotes are written uniformly under the line. Footnotes include short references that are fully explained together with abbreviations in the chapter Sources and Literature.
Example: Merku: *Slovenska plemiška pisma*, p. 110.
- ⦿ Chapter Sources and Literature includes a systematic recording of all sources and literature cited in footnotes, in alphabetical order. Archival sources, web sources, journals, literature etc. are stated separately.
- ⦿ Citation of archival sources: country reference code, name of archival institution, reference code of archival fond or collection and references of the units of description.
Example: SI AS 1, box 1.
- ⦿ Citation of literature (monographs): surname, name of the author: *title (and subtitle) of the book*. Publishing place: publisher, publishing year.
Example: Merku, Pavle: *Slovenska plemiška pisma*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- ⦿ Citation of literature (articles in periodicals): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of periodical* volume (publishing year), number, pages of the article.
Example: Matijević, Meta: Novomeški mestni arhiv in skrb zanj. In: *Arhivi* 26 (2003), no. 1, pp. 221–226.
- ⦿ Citation of literature (articles in miscellany): surname, name of the author: title of the article. In: *Title of miscellany* (name of the editor). Publishing place: publisher, publishing year, pages of the article.
Example: Bizjak, Matjaž: Gutenberg in briksenska posest vzhodno od Tržiške Bistrice. In: *Ad fonts. Otorepčev zbornik* (ed. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 2005, pp. 225-269.
- ⦿ Graphic materials (**max. 5 pieces**) should be submitted in electronic form and in high resolution (300 dpi), saved in non-compressed TIFF file format. Graphic materials (photographs, graphs, tables, maps, etc.) should be submitted separately (with their correct positions clearly marked in the text), in a separate folder (file) marked with author's name and surname. Graphic materials should always carry a caption explaining the image and its source.
- ⦿ Editorial board reserves the right to send the submitted papers for language proofreading. Proofreading corrections are usually inserted in the papers by the authors themselves. Other corrections of a technical nature are usually done by editorial board.
- ⦿ Authors should follow these instructions, published in each issue of *Arhivi* and on the website of *Archival Association of Slovenia*.
- ⦿ Articles and papers that are published in the printed version of *Arhivi* are also published on-line on the homepage of the Archival Association of Slovenia. By giving their consent to the publishing of the printed version, authors also agree to their papers being published on-line.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-558.3:28-051-054.65(497.4)"1683/1699"

Prejeto: 30. 8. 2018

ČLANKI IN RAZPRAVE
ARTICLES AND PAPERS

Novi prispevki h krščevanju turških vojnih ujetnikov na Slovenskem v 17. in zgodnjem 18. stoletju

BORIS GOLEC

izr. prof. dr., znanstveni svetnik

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: bgolec@zrc-sazu.si

Izvleček

Prispevek je nadaljevanje razprave, objavljene v publikaciji *Arhivi* leta 2010. Prinaša nove podatke o krščevanju turških vojnih ujetnikov na Slovenskem med dunajsko vojno (1683–1699) ter v letih pred njo in po njej. Raziskava temelji predvsem na sistematičnem pregledu krstnih matičnih knjig, pri čemer so bila vanjo pritegnjena tudi tri velika mesta na obrobju slovenskega etničnega ozemlja (danes zunaj Slovenije), Trst, Gorica in Celovec. Vpisi krstov tokrat vsebujejo neprimerno več podatkov o geografskem izvoru, prejšnjem imenu in starših krščencev ter o priimkih. V prilogi so v integralni obliki objavljeni vsi znani zapisi o krščencih (32 iz krstnih matičnih knjig in dva iz drugih virov) in zapisi o treh potencialnih krščencih ter neuspelem krstu janičarja.

Abstract

NEW CONTRIBUTIONS ABOUT THE BAPTISMS OF OTTOMAN PRISONERS
OF WAR IN SLOVENIAN TERRITORY IN THE 17TH AND THE EARLY 18TH
CENTURY

This article is the continuation of the discussion published in the publication *Arhivi* in 2010. It brings new data on the baptisms of Ottoman prisoners of war in Slovenian territory during the Battle of Vienna (1683–1699) and in the years prior to the battle and after it. The research is based primarily on the systematic review of baptismal records, whereas it also covered three big cities on the outskirts of the Slovenian ethnic territory (outside current Slovenian territory), Trieste, Gorizia, and Klagenfurt. The registrations of baptisms this time contain inappropriately more substantial amount of information on the geographical origin, former name and parents of baptized persons. The attachment provides all known texts of the records about baptized persons (32 from baptismal records and two from other sources), records on three potential baptized persons, and unsuccessful baptism of janissary in integration form.

Ključne besede:

muslimani,
osmanska država,
krščevanje,
vojni ujetniki,
matične knjige,
dunajska vojna

Key-words:

Muslims,
Ottoman State,
baptizing,
prisoners of war,
register of births,
marriages,
and deaths,
Battle of Vienna

Potem ko sem leta 2010 v *Arhivih* objavil obsežnejšo razpravo o krščevanju zajetih podanikov osmanske države na Slovenskem od konca 16. do konca 17. stoletja,¹ so naključne najdbe več doslej neznanih in prezrtih vpisov krstov² spodbudile nadaljevanje raziskave, ki je vključila še slovensko etnično obrobje na zahodu in severu, in sicer štiri velika mesta, Koper, Trst, Gorico in Celovec, kjer je bilo mogoče pričakovati večje število krščenih muslimanov. 73 dokumentiranim krstom v mejah današnje Slovenije se je tako pridružilo 32 novih,³ od tega 11 v Sloveniji in 21 v zamejstvu. Našli so se še podatki o dveh krščencih, za katera ni znano, kje sta prejela krst, živela pa sta na našem ozemlju.

V pričujoči obravnavi se ne bom ukvarjal s samim pojavom krščevanja turških vojnih ujetnikov in njegovimi okoliščinami, saj sem na straneh *Arhivov* o tem obširno pisal že prejšnjič.⁴ Omejil se bom na nova spoznanja in odstopanja od dosedanjih splošnih ugotovitev. V besedilu se sklicujem na podatke o krstih in krščencih, ki so v integralni obliki objavljeni na koncu v prilogi, zato virov ne citiram sproti. Prvi del priloge (A) zajema vpise krstov v matičnih knjigah (1676–1717), drugi del (B) druge zapise o krščencih (1692–1698), tretji (C) zapise o morebitnih krščencih (1665–1691), četrti (Č) pa primer neuspelega krsta iz leta 1603.

Največ novih krstov, po devet, poznamo iz dveh deželnih prestolnic, Celovca in Gorice, vsi razen zadnjega goriškega pa so iz časa dunajske vojne (1683–1699), ko je bil ta pojav na Slovenskem in v širšem avstrijskem prostoru daleč najbolj razširjen.⁵ Število celovških in goriških krstov je nizko v primerjavi z drugima deželnima glavnima mestoma, kjer so v tem obdobju krstili skupaj kar 136 muslimanov, od tega daleč največ, 117, v Gradcu in 19 v Ljubljani. Kranjski prestolnici je bil za petami Maribor s 16 krščenci, temu pa po obsegu pojava najbliže Ptuj, kjer je skupaj s tremi novoodkritimi krsti prejelo krst sedem oseb.⁶ Upošteva je velikost in pomen Trsta in Kopra, preseneča dejstvo, da izkazuje prvi v tem obdobju samo dva krsta osmanskih podanikov (skupaj tri), drugi pa enega samega (skupaj dva). Tako se vse bolj potrjuje teza, da je bilo število krščenih muslimanov večje na slovenskem vzhodu, na območjih bliže bojiščem oziroma meji osmanske države.⁷ Tudi štirje od preostalih šestih novoodkritih krstov so iz obmejnega območja: dva iz Sv. Lovrenca na Dravskem polju, po eden pa iz Novega mesta (ta je najpoznejši, iz leta 1717) in sosednjega Šmihela. Nabor turških krščencev zaključujeta s po enim krstom župniji Kamnik in Žalec. Zapisi o treh krščencih so se sicer že konec 19. stoletja mimogrede znašli v objavah M. Slekovca in P. Radicsa,⁸ kjer sem jih zlahka spregledal. Iz literature je bilo znano tudi število celovških krščencev,⁹ a je raziskava pokazala, da je šlo v resnici za nekoliko višje število.

Poleg 32 krščenih oseb, ki jih najdemo v krstnih maticah, so bili odkriti še podatki o dveh drugih, za kateri ne vemo, kje sta prejeli krst. Prvi je učenec znamenite latinske šole v Rušah (1698), vpisan na seznam novih učencev v pozneje

¹ Golec: Krščevanje osmanskih podanikov.

² Za podatke o treh krščencih s Ptuja in o dveh porokah krščenk na Ptuj in v Sv. Lenartu v Slovenskih goricah se iskreno zahvaljujem kolegu dr. Dejanu Zadravcu.

³ Upoštevan je tudi zapis o krstu v Šmihelu pri Novem mestu leta 1686, ki je bil sicer objavljen v prilogi k razpravi iz leta 2010 (podatki pa zaradi prepoznega odkritja niso mogli biti upoštevani v vsebinskem delu razprave, op. a.).

Glej: Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 219, 242.

⁴ Prim. tudi Voje: O usodi turških ujetnikov; Mlinarič, Usoda turških ujetnikov.

⁵ Prim. Teplý, Vom Los osmanischer Gefangener, str. 54.

⁶ Prim. Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 220 (zemljevid) in 221.

⁷ Prav tam, str. 221.

⁸ Slekovec: *Župnija sv. Lovrenca*, str. 63; Radics: Valvasor-Studien XXX, str. 363.

Radics je na krst Turkinje v Žalcu opozoril zgolj zato, ker je bil krščevec brat polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja, žalski župnik Jernej Wolfgang Valvasor.

⁹ Teplý: Vom Los osmanischer Gefangener, str. 55.

sestavljani t. i. Ruški kroniki iz srede 18. stoletja, zato strokovni javnosti ni ostal neznan.¹⁰ Druga pa je po vsem sodeč mlada ženska, ki jo kot nevesto srečamo v Sv. Lenartu v Slovenskih goricah (1692).

Izpovedna vrednost vpisov v krstne matične knjige je od župnije do župnije zelo različna, a je, kar zadeva krščence same, gledano v celoti neprimerno večja kot pri doslej znanih, leta 2010 objavljenih vpisih krstov v krstnih matičnih knjigah. Medtem ko vsebujejo slednji le pri petini oseb (13 od 65) več podatkov kot zgolj krstno ime in takšno ali drugačno navedbo, da gre za muslimana (razen v enem primeru),¹¹ je bera osebnih podatkov pri 32 »novih« krščencih naravnost izjemna. Samo za dva poznamo zgolj krstno ime, za večino (23 ali 71,9 %) pa najmanj tri podatke, med katerimi se v različnih kombinacijah pojavljajo: prejšnje muslimansko ime, geografski izvor, starost, ime očeta ali imeni staršev. Nekajkrat najdemo tudi podatke o okoliščinah, ki so privedle do krsta. Veliko manj zgovorni so podatki o treh omenjenih štajerskih krščencih, ki jih srečamo že kot krščene, saj je poleg imena samo za enega znan tudi geografski izvor.

Tabela 1: Nabor osebnih podatkov o krščencih

Nabor osebnih podatkov o krščencih	V krstnih matičnih knjigah	V drugih virih	Skupaj
Krstno in prejšnje ime, imeni staršev, geografski izvor, starost	1	---	1
Krstno ime, ime očeta, geografski izvor, starost	1	---	1
Krstno in prejšnje ime, geografski izvor, starost	5	---	5
Krstno in prejšnje ime, geografski izvor	3	---	3
Krstno ime, ime očeta, geografski izvor	1	---	1
Krstno ime, geografski izvor, starost	5	---	5
Krstno ime, geografski izvor	6	1	7
Krstno in prejšnje ime	2	---	2
Krstno in prejšnje ime, starost	1	---	1
Krstno ime, starost	5	---	5
Krstno ime	2	2	4
Skupaj krščencev	32	3	35

Na splošno so o krščencih najizčrpnější podatki v celovški krstni matični. Za vseh devet iz obdobja 1685–1698 je poleg krstnega imena navedeno še prejšnje muslimansko: Mira, Fatma, Mina, Ajša, Hatidža, Mustafa, Ilijaz in dvakrat Ahmed. Razen pri dveh krščenkah srečamo vsakič tudi krščenčev geografski izvor. Zajeti so bili pod Budimom, pri Iloku, v Beogradu, pod Beogradom in v Pécsi, ena krščenka je izvirala iz Vidina v Bolgariji, zadnji krščenec pa je bil doma iz Sarajeva. Podatek o starosti je zapisan pri šestih, ki so bili stari tri leta, pet, devet, dva po deset let in najstarejša 19.

Pri vseh devetih krščencih iz Gorice (1687–1705) je obvezni sestavni del vpisa krsta geografski izvor. Dva krščenca so zajeli pod Budimom, trije so bili od tam doma, ena krščenka se je rodila v Beogradu, en krščenec očitno nekje ob reki Tisi (*natus Turca in Tissa*), eden v Pécsu in eden v neidentificiranem kraju *Atroschich*, če ni z besedno zvezo *patria Atroschich* mišljen njegov priimek. Za skoraj polovico poznamo tudi starost: Ena krščenka naj bi imela okoli sedem let, trije moški pa so bili stari približno 30, 36 in 40 let, kar je znatno nad povprečjem.

¹⁰ O času nastanka Ruške kronike glej: Mlinarič: Ruška kronika, str. 116, 117.

Podatek o turškem krščencu je bil objavljen v: Mlinarič: Seznam imen, str. 190.

¹¹ Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 224, 225 (tabela).

Starost je podatek, ki povezuje vse tri tržaške krščence (1689–1705). Pod Beogradom zajeti fant je štel približno 12 let, dekle brez navedenega izvora jih je imelo okoli 16, medtem ko je bil najstarejši, o katerem prav tako ni podatka, od kod je izviral, 22-letnik. Sicer pa je starost izpričana še pri treh osebah. Na Ptujju so leta 1693 krstili 12-letnega in 29-letnega Turka, edina krščenska v Žalcu (1687) pa je označena kot odrasla (*adultae aetatis*), kar pomeni, da ji je bilo vsaj 12 let.

Na geografski izvor naletimo še pri štirih osebah. Enega od dveh krščencev pri Sv. Lovrencu na Dravskem polju (1689) so »naši vojaki« zajeli pri Osijeku (*captus est a nostris militibus apud Ossek*) in je moral biti glede na podatek, da starši niso znani (*cuius parentes ignorantur*), še zelo majhen otrok. Nasprotno je šlo pri prvem koprskem krščencu leta 1676 za odraslega moškega, vojaka z ladje, ki se je dal zavestno krstiti v smrtni nevarnosti. Mož, po rodu Turek, ki je dobil ob krstu ime Janez, je od vseh na Slovenskem izpričanih muslimanskih krščencev prihajal od najdlje, iz Antalye na sredozemski obali Male Azije (*Gio-uanni di natione Turco d'Alania*). Krščenca v Novem mestu (1717) in bližnjem Šmihelu (1687) sta, razumljivo, izviralala iz severozahodne Bosne, novomeška 16-letnica iz Bihača, v Šmihelu krščeni Ahmed pa iz kraja Stijena pri Cazinu.

Prejšnje muslimansko ime je razen pri devetih celovških krščencih navedeno še pri treh drugih krščencih: Leta 1685 pri kamniškem krščencu z imenom Mehmed (*Muchmet*), naslednje leto pri krščencu iz Šmihela pri Novem mestu, ki mu je bilo dotlej ime Ahmed (*Ahamed*), in leta 1691 pri mlajšem od obeh koprskih. Osebni podatki o slednjem so sploh najizčrpnější: Imenoval se je Mustafa Ortafalić (*Ortafalich*), bil je sin Alija in Fatine (Fatime), izviral iz Sarajeva v Bosni in se spreobrnil pri devetnajstih. Skupno poznamo prejšnje, muslimansko ime za dobro tretjino krščencev (12 od 32 ali 37,5 %), od katerih je sedem moških in pet žensk. Če upoštevamo, da so od 65 predtem evidentiranih vpisov krstov vsebovali tak podatek samo štirje (6,1 %),¹² je razlika več kot očitna.

Od krščencev v objavi leta 2010 je bil v krstni matici naveden s priimkom en sam (leta 1686 v Ljubljani),¹³ med za polovico manj številčnimi novoodkritimi pa je takšnih kar pet (15,6 %), če ne šest (18,7 %). Poleg omenjenega Sarajevčana Ortafalića v Kopru (1691) je rodbinsko ime izpričano še pri Petru Pavlu Posseggi (Požega?), 22-letniku (*di natione Turco*), ki je bil leta 1701 krščen v Trstu, pri približno 16-letni krščenci v Novem mestu leta 1717, ki je izviralala iz Bihača in se je pisala Pirolić (*patris Skeo Piroliz Turca ex Bihacz*), in pri vsaj dveh krščencih v Gorici leta 1689: Prvi je bil približno 36 let star Janez (*Joannes*) Raddi iz madžarskega Pécsa, drugi pa 30-letnik Jožef Anton Zuratur iz Budima. Pri tretjem goriškem krščencu (1705), čigar oče se je imenoval *Matsich* (Macić?), kot že rečeno, ni gotovo, ali pomeni *patria Atroschich* domači kraj ali gre nemara za priimek.

Kar zadeva spolno strukturo 32 novoodkritih krščencev, je ta skoraj diametralno nasprotna strukturi 73 doslej znanih krščenih oseb iz obdobja 1594–1699. Med slednjimi je bilo namreč le 26 ali dobra tretjina moških (35,6 %),¹⁴ medtem ko moški med »novimi« predstavljajo dobre tri petine (20 ali 62,5 %). V celotnem naboru 105 oseb so ženske sicer še vedno v večini (59 ali 56,2 %).

O tem, čigav podanik je bil krščenec in kako je prišel v roke svojega gospodarja, neposredno izpričujejo štirje vpisi iz Celovca, eden več, kot smo takšnih primerov poznali doslej.¹⁵ Pri prvi celovski krščenci (1686) je navedeno, da je bila prejšnje leto pripeljana iz Turčije in izročena oziroma zaupana (*tradita*) Mariji Izabeli grofici Gailler. Naslednje leto (1687) je prejela krst ujetnica, zajeta

¹² Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 225 (tabela).

¹³ Prav tam, str. 226, 237.

¹⁴ Prav tam, str. 226.

¹⁵ Prav tam, str. 223.

leto prej pod Budimom in izročena Mariji Regini grofici Windischgrätz, leta 1689 pa desetletnica iz bolgarskega Vidina, ki so jo darovali celovškimi uršulinkam in je v samostanu nevarno zbolela. Četrta krščenka, rojena Turkinja in »zajeta v sedanji vojni«, je bila ujetnica (*captiva*) nekega barona Galla, očitno vojaškega poveljnika. Medtem ko je uršulinski varovanki botrovala celovška superpriorica, prvima dvema krščenkama pa prej omenjeni grofici, baron Gall edini ni bil hkrati tudi krstni boter. V večini primerov gre na podlagi analogij sklepati, da je treba v enem od botrov videti novega gospodarja ujetnika oziroma ujetnice. Izbire botrov niso prepuščali naključju. Novoodkriti primeri krstov samo potrjujejo splošno pravilo, da so ob krstnem kamnu stali plemiči in pomembnejši meščani.¹⁶ V skladu s pričakovanji sta po družbeni pomembnosti botrov izstopali deželni prestolnici Celovec in Gorica. Tako le redki botri in botre v Celovcu niso imeli grofovskega naslova; takšni so bili baron, hkrati komendant nemškega viteškega reda, »gospa« in doktor medicine, pri čemer ne vemo, kakšnega rodu je bila prednica uršulink. V Gorici, kjer je trem ujetnikom, sedemletni deklici in dvema odraslima Turkoma, istega dne, 12. 4. 1689, botroval deželni glavar Franc grof Stubenberg,¹⁷ od tega enkrat skupaj s soprogo, so dali dogodku dodaten pomen s tem, da so krst opravili v kapeli goriškega gradu. Na drugi strani so na Ptujju botrovali izključno neplemiški ljudje, verjetno vsi iz meščanskih vrst.¹⁸ Navaden človek je ob baronu in baronici nastopil kot boter le v Šmihelu pri Novem mestu (1686).

Dogodku odrešenja iz poganstva je dajala težo tudi izbira krščevalca. V Kopru je, denimo, prvega krščenca krstil dekan (1676), drugega pa domači škof Pavel (Paolo) Naldini (1691). Podobno tudi v Trstu, kjer je prvi krst opravil eden od kanonikov (1689), medtem ko si je za druga dva vzel čas škof Janez Franc Miller (1697, 1701). V Gorici je opat, župnik in arhidiakon Janez Krstnik Križaj trikrat krstil sam (1687, 1687, 1689), dva odrasla krščenca pa je po krstu, ki ga je opravil kaplan, osebno podučil o krščanski veri (1689).

Trije zaporedni krsti osmanskih podanikov v krstni matični knjigi župnije sv. Hilarija in Tacijana v Gorici 12. 4. 1689.

Vir: Archivio parrocchiale S. Ilario e Taziano Gorizia, Registri parrocchiali, liber baptisatorum VII 1686–1709, pag. 115.

¹⁶ Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 228–229; Teply: Vom Los osmanischer Gefangener, str. 54, 57.

¹⁷ Stubenberg v krstni matici sicer ni naveden kot grof.

¹⁸ Da je izviral iz ptujske meščanske rodbine, je sicer mogoče potrditi samo za botra Gašperja Pfanzelterja, čigar priimek se kot meščanski pojavlja vsaj od leta 1657, medtem ko priimkov drugih botrov med meščani ne srečamo.

Zadavec: *Ptujski meščani*, str. 216; Hernja Masten: *Vpisna knjiga*, str. 65),

Pomembno vlogo so imeli tudi goriški jezuiti, saj je pater Severin Molina opravil dva krsta (1687) in enega krščenca pred krstom katehiziral (1689), enako kot pozneje pater Anton Sorba (1705). V Celovcu je prvo Turkinjo krstil z župnikovim dovoljenjem prošt iz Št. Andraža Martin Sanj (1686), enega spreobrnjenca pa Janez Jožef grof Inzaghi, prošt s Krke (1689). Krst, vpisan v kamniško krstno matico (1685), je opravil novomeški prošt Matija Kastelec, in sicer po vsem sodeč v samostanu klaris v Mekinjah (*In Minkendorf*), pri čemer je malo verjetno, da bi krščenec lahko tam prebival. Temu in drugemu kamniškemu krščencu (1687), pri katerem so prav tako navedene Mekinje,¹⁹ je botroval Jurij Sigmund grof Gallenberg, ki je imel nad samostanom dedno odvetništvo,²⁰ med tamkajšnjimi redovnicami pa hčerko Dorotejo Sidonijo, poznejšo opatinjo.²¹

Za tri krščence iz vpisa krsta izvemo, da so bili neposredno po krstu birmani. Pri vseh treh je šlo za mlade ljudi, dekleti in fanta. Temu, staremu okoli 19 let, je zakrament birme podelil koprski škof (1691), približno 16-letnemu dekletu tržaški škof (1697), prav toliko staremu dekletu v Novem mestu pa tamkajšnji prošt, hkrati škof v istrskem Pičnu (1717).

Zaradi pomena, ki ga je okolica pripisovala krstom spreobrnjenec, je bilo pri krstu precej pogosto dajanje dveh ali treh krstnih imen, »rezervirano« sicer le za »gosposke« otroke (plemiške, meščanske, uradniške). Delež takšnih imen – 23 od 32 (71,9 %) – je še za spoznanje višji kot pri 65 doslej v maticah evidentiranih krstih, pri katerih poznamo krstna imena za 63 krščencev: 38 ali 60,3 %. Medtem ko sta v prejšnji skupini krščencev le dva dobila trojno ime (3,2 %), je zdaj takšnih kar 8 ali natanko četrtina, delež krščencev z dvojnimi imeni (15 ali 46,9 %) pa temu primerno nekoliko nižji (v prejšnji skupini 36 ali 57,1 %).²² Trojno ime so turškim krščencem podeljevali izključno v Celovcu (5-krat) in Gorici (3-krat), od tega petim ženskam in trem moškim. Dvojno ime je dobilo devet krščencev in šest krščenek, medtem ko so občutne razlike glede na spol pri krščencih z enojnim imenom, saj je med devetimi najti eno samo žensko. Najbolj enakomerno se je število imen razporedilo pri goriških krščencih: Enojno, dvojno oziroma trojno ime so dobili po trije. Najpogostejša moška krstna imena – samostojna ali skupaj z drugim imenom – so bila: Janez (8-krat), Jožef (5-krat) in Anton (3-krat). Krščenke so v veliki večini primerov poimenovali Marija. Tega imena ni imela samo ena od dvanajstih, a samo ena ga je dobila kot enojno ime. Trikrat manj pogosto so krščenkam dali ime Terezija (4-krat). Le izjemoma se je krstno ime ujemalo z botrovim oziroma botrinim: Janez Friderik Jožef je prejel ime po Janezu Frideriku grofu Ursiniju in Rosenbergu (Celovec 1690), Marija Ana pa po baronici Erberg (Novo mesto 1717). Šestkrat je bilo pri kršencu/krščenki in botru/botri enako eno od imen, največkrat Marija (3-krat), tudi sicer med imeni najpogostejše.

Za nobenega od 32 novoodkritih krščencev, ki smo jih spoznali iz vpisov v krstne matice, ne poznamo njegove poznejše usode. Glede na izpričani priimek pri eni krščenki in štirih ali petih krščencih obstajajo možnosti za poznejša odkritja, potem ko dosedanje, sicer nesistematično iskanje ni dalo rezultatov. Pri zasledovanju osebnih usod je treba seveda računati z dejstvom, da turški krščenci niso nujno ostali v kraju krsta.

¹⁹ Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 244.

²⁰ Hančič: *Klarise na Kranjskem*, str. 235.

Gallenberg je bil sicer gospodar v Soteski v dolini Krke (Smole: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 455) in je novomeškega škofa verjetno pripeljal s seboj v Mekinje, kjer so imeli Gallenbergi gotovo že v tem času neko letno rezidenco; ta je sicer izpričana šele v prvi polovici 18. stoletja.

Prim.: Prav tam, str. 159, op. 299.

²¹ Prav tam, str. 49, 51, 53.

²² Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 231.

O obeh, ki ju poznamo iz drugih virov, ne iz vpisa njunega krsta, imamo verjetno prav zato eno samo pričevanje. Kristjan Janez, turški krščenec, doma iz Bihača, je bil leta 1698 vpisan na latinsko šolo v Rušah. Glede na siceršnjo vstopno starost ruških učencev mu je bilo kakšnih deset let, morda nekaj več, in je poleg sedemletnega dečka, ki so ga leta 1650 sprejeli na jezuitsko začetno šolo v Ljubljani,²³ edini turški krščenec, za katerega vemo, da se je šolal. Več podatkov si je bilo mogoče obetati o spreobrnjenki Mariji, ki se je leta 1692 v Sv. Lenartu v Slovenskih goricah omožila z Blažem Trojnerjem, sinom tamkajšnjega tržana, in je ob poroki živela pri Sv. Rupertu (Voličina).²⁴ Resda so lenarške župnijske matice ohranjene pomanjkljivo, vendar je treba razlog njihovega molka o zakonih Trojner veliko verjetneje iskati drugje.²⁵ Skoraj brez dvoma sta se Trojnerja kmalu po poroki neznanu kam preselila, saj Blaž ni izpričan kot hišni gospodar.²⁶

Marija Trojner se je pridružila dvema doslej znanima na Slovenskem omoženima »Turkinjama«, o katerih imamo prav tako le eno pričevanje. Prva je bila omenjena leta 1691 v Ljubljani kot krstna botra turški krščenci, druga pa se je leta 1697 omožila v Šentjerneju.²⁷ Poleg teh dveh poznamo še eno »turško nevesto«, o kateri je že leta 1996 pisala Maja Žvanut,²⁸ a sem njeno razpravo prezrl in v obravnavi o turških krščencih (2010) ni bila upoštevana. Gre za mlinarico Elizabeto Železnik iz Ribnice, ki se je znašla pred sodiščem in bila kaznovana zaradi prešuštva z mladim Jurijem Andrejem grofom Trilekom.²⁹ Podatki v zapisniku z zaslišanja na Ortneku leta 1690, da je Elizabeta »krščena Turkinja« (*gethaufte Türkhin*), stara okoli dvajset let, štiri leta poročena in mati majhnega otroka,³⁰ so jo neizpodbitno povezali z osebo, krščeno v Ribnici na novega leta dan 1684 kot Katarina Elizabeta.³¹ Potemtakem je imela ob krstu približno štirinajst let, njen krstni boter pa ni bil nihče drug kot tast nezvestega Trileka, Jurij Sigmund grof Gallenberg,³² ki smo ga spoznali kot botra dveh kamniških oziroma mekinjskih turških krščencev. Slaba tri leta pozneje, 21. 10. 1686, se je omožila z mlinarjem Jurijem Železnikom (*Zhelessnikh*), vendar je vpis poroke v

²³ Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 230, 245.

²⁴ Elizabeta bi bila lahko tudi krščena v župniji Sv. Rupert v Slovenskih goricah, vendar krstne matice iz tega časa danes niso v evidenci.

Glej: Krajnc: *Župnija Sv. Rupert*, str. 40.

Po vodniku iz leta 1972 so se začenjale leta 1688.

Prim.: Umek in Kos: *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 658.

²⁵ Ko se po tridesetletni vrzeli leta 1705 spet začnejo krstne matice, leta 1701 pa prva mrliška knjiga, ni v maticah o njiju nobenega sledu kot tudi ne o morebitni ponovni poroki ovdovelega zakonca. Kot botra se sicer omenja neka Marija Trojner (npr. 13. 11. 1705 in 2. 8. 1708), vendar so tedaj v Sv. Lenartu prebivale vsaj tri ženske s takim imenom in priimkom. Prva je bila od 22. 11. 1694 soproga Vida Trojnerja in mati vsaj enega otroka, krščenega 16. 8. 1705, druga je 24. 1. 1700 postala žena Martina Trojnerja, tretja pa je bila neporočena hči Janeza Trojnerja, ki so jo pokopali 12. 11. 1727, staro 51 let.

NŠAM, Matične knjige, Sv. Lenart v Slovenskih goricah, R 1705–1712, R 1712–1721, P 1666–1703, P 1703–1724, M 1701–1730.

²⁶ Blaževemu očetu Kolmanu Trojnerju, izpričanemu v trškem šiftnem registru 1675–1685, je kot gospodar sledil Janez Trojner (prim.: StLA, A. Herberstein, Archivgruppe Gutenhag, Sch. 11, Heft 2, Stiftregister 1675–1685, pag. 1), nato pa je na tej posesti gospodaril Luka Trojner (prav tam, StLA, A. Herberstein, Archivgruppe Gutenhag, Sch. 12, Heft 1, Stiftregister 1716, s. p., Markt St. Leonhardt, No. 5).

Blaža tudi ni med plačniki ognjiščnega davka leta 1705.

Prim.: StLA, Landschaftliches Archiv, Herdsteuer 1705, MD 43, Herrschaft Gutenhag, s. d. 1705.

²⁷ Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 233, 238.

²⁸ Žvanut: Ločitev zakona.

²⁹ Prav tam, str. 348–349.

³⁰ SI AS 730, Gospodstvo Dol., fasc. 142, Gallenberg XVI, sn. 1, pag. 37–55.

³¹ Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 244.

³² O sorodstvenem razmerju med Gallenbergom in Trilekom.

Prim.: Žvanut: Ločitev zakona, str. 343.

ribniški poročni matici tako močno zabrisan, da je o nevesti mogoče razbrati le osebno ime Elizabeta (*Elisabetha*).³³ Otrok, o katerem je izpričala, da je možev in ne grofov, saj je s Trilekom začela zvezo pozneje, se je rodil po dobrih dveh letih zakona in bil krščen kot Janez 8. 12. 1688.³⁴ Po vnovičnem zaslišanju v začetku leta 1693 poročila o nezvesti mlinarici prenehajo.³⁵

Čeprav nimamo zanesljivih pričevanj, kaže opozoriti na tri morebitne turške krščence, o katerih govorijo viri, objavljeni v tretjem delu priloge (C). Pri prvi, najstarejši potencialni krščenci, gre zgolj za sklepanje na podlagi nenavadnega priimka. 18. 1. 1665 je v Ljubljani preminila 50-letnica, ki jo mrliška matica stolne župnije imenuje *Maria Mahometauka*. Takšnega ali podobnega priimka ni pri ljubljanskih krščencih zaslediti ne v desetletjih okoli njenega rojstva (ok. 1615) ne pozneje.³⁶ Ali je šlo za vzdevek zaradi muslimanskega izvora (Mohamedovka), njen priimek ali priimek, ki ga je dobila po morebitnem možu, turškem krščencu (Mahomet), ostaja do nadaljnjega predmet ugibanj. Druga potencialna turška krščenska je bila v nasprotju s prvo izpričano »Turkinja«. Če je še niso krstili, so imeli z njo vsaj takšen namen. Nedatirano poročilo zdravnika Janeza Krstnika Novaka, napisano malo po 12. 12. 1691 v gradu Pobrežje ob Kolpi v Beli krajini, navaja, da je v kraju Gradac med epidemijo kuge umrla tudi neka turška deklica (*ein Türkh. Madel*). To se je nedvomno zgodilo v tamkajšnjem gradu, saj so poleg deklice preminili gospa Gusičeva, njen sin Karel in (grajski) kaplan.³⁷ Tretji morebitni krščenc, uvrščen v isto skupino, je bil Peter, za katerega izvemo iz zapisa o krstu nezakonskega otroka, ki ga je rodila njegova hči Lucija in je bil krščen 3. 3. 1690 v Preboldu v Savinjski dolini.³⁸ Tedaj je bil Peter že pokojen (*p. m. = piae memoriae*), domneva, da je šlo za Turka po izvoru in ne zgolj po priimku, pa temelji izključno na nenavadnem zapisu kognomena: Turca namesto Turk (Turc).³⁹

Končno se pomudimo še pri doslej edinem znanem neuspelem krstu muslimana na Slovenskem in hkrati edinem izpričanem poskusu zajetega janičarja. O janičarju Mehmedu (*Mehemet*) iz Carigrada je na dveh mestih svojega dnevnika leta 1603 poročal ljubljanski škof Tomaž Hren,⁴⁰ ki je med drugim devet let prej, leta 1594, še kot kanonik odkupil desetletno ujetnico iz Like in jo v Ljubljani dal krstiti.⁴¹ Mehmeda je februarja 1603 z enakim namenom dobil v dar v Gradcu od Janeza barona Lantherija, a mu je ujetnik pol leta pozneje, ko se je škof odpravil na ponovno posvetitev cerkve na Kumu, ponoči pobegnil iz hleva in izginil. Ogorčeni Hren je v sklepnih besedah nadenj klical vso nesrečo. Glede na to, da o pobeglem janičarju odtlej ni več slišati, mu je očitno uspelo priti do turške meje, ki je bila tedaj le kak dan ježe oddaljena od skrajnega jugovzhodnega roba Kranjske.

Novi podatki o krstih in že krščenih osebah pomembno dopolnjujejo dosedanjo sliko o krščevanju osmanskih podanikov, turških vojnih ujetnikov v slovenskem prostoru. Skupno tako zdaj poznamo 97 vpisov krstov v matičnih knjigah (1594–1717), od tega 21 v današnjem zamejstvu (Trst, Gorica in Celovec).

³³ NŠAL, ŽA Ribnica, Matične knjige, P 1670–1717, fol. 56.

³⁴ Prav tam, R 1683–1702, fol. 54v.

³⁵ Žvanut: Ločitev zakona, str. 349.

³⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1588–1621, Ind R 1621–1653, Ind R 1653–1692.

³⁷ Prim. omembo dogodka v: Golec: Kužne epidemije, str. 48.

³⁸ Na Lucijinega očeta, ki naj bi bil Turek, je opozoril I. Dolinar; glede na domovanje otrokovega nezakonskega očeta Antona Jakopiča v hiši Franca Gratlerja je Lucijino rojstvo postavil v dvo-rec Štok v Sv. Lovrencu pri Preboldu
Glej Dolinar: *Pogled v preteklost*, str. 19.

³⁹ V krstni matični knjigi župnije Prebold je okrajšava *p. m.* za pokojnike v tem času izpričana večkrat, priimka Turk pa ni zaslediti.

⁴⁰ Na oba Hrenova zapisa me je opozoril kolega dr. Žiga Zwitter, za kar mu gre iskrena zahvala.

⁴¹ Golec: Krščevanje osmanskih podanikov, str. 223, 236.

Iz drugih virov je znanih še osem zapisov o krstih, ki se nanašajo na 12 oseb (1650–1707). Poleg tega imamo iz poročnih matičnih knjig tri primere omoženih Turkinj (1686–1697), od tega poznamo za eno tudi vpis krsta. Nadalje srečamo eno že omoženo turško krščenko (1691), iz različnih virov pa so znani še trije morebitni krščenci. Pri sedanjem stanju raziskanosti lahko ugotovimo, da, vsaj kar zadeva krstne matične knjige, ni več mogoče pričakovati večjih novih odkritij, ampak le dopolnitve, posamične najdbe, zlasti o poznejši usodi turških krščencev in krščenk, ki pa lahko sedanjo sliko še vedno precej izostrijo.

Priloga – objava virov o krščencih⁴²

A) Vpisi krstov v krstnih matičnih knjigah 1676–1717

KAMNIK (1)

NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	12. 8. 1685	R 1673–1685, s. p.	Eodem die baptizavit reverendissimus dominus Matthias Castelez canonicus Rudolfbertensis machometanicae sectae filium Muchmet , nunc vero Petrum nominatum patrino existente illustrissimo et excellentissimo domino domo Georgio Sigismundo comite á Gallenperk libero. In Minkendorff.

ŠMIHEL PRI NOVEM MESTU (1)

KANM

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	23. 11. 1686	šk. 63, št. 55, R/7 1665–1680 ⁴³	23 9bris 1686 Wolfgangus Sigismundus legitimus ac natalis Ahamet Turka ex Stena baptizatus est levantibus patrinis illustrissimo domino Jodoco Sigismundo liber baro Paradaisar et Joanne Zuelbar cum illustrissima domicella Maria Dorothea filia illustrissimi domini baronis Laurentii Paradaisar a me Balthasaro Mulitsch parochi loci.

ŽALEC (1)

ŽAŽ

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	26. 10. 1687	Krstna matična knjiga 1684–1702, s. p.	Die 26. huius baptizata est Maria Barbara in bello Turcico capta, nata, et educata Turcissa , adultae aetatis, adstantibus patrinis illustrissimo domino domo comite Balthasaro a Shrottenpoch, et illustrissima ipsius coniuge domina domina Anna Elisabetha per me Wolfgangum Bartholomaeum Valuasor pro tempore loci parochum.

⁴² Transkripcija se v glavnem ravna po *Priporočilih za izdajanje zgodnjenovoveških besedil*. Glej: Hančič: *Konstitucije klaris*, str. 365–392).

⁴³ Knjiga dejansko vsebuje vpise krstov iz let 1662–1687, vendar z vrzelmi; vpisi se nanašajo na štiri časovne razpore: 27. 2. 1662, od 27. 2. 1663 do 28. 10. 1671, od 20. 3. 1673 do 7. 5. 1680 in od 12. 3. 1686 do 16. 4. 1687. V Vodniku po matičnih knjigah iz leta 1972 je pomotoma vodena kot krstna matica novomeške kapiteljske župnije. Umek in Kos: *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 382.

SV. LOVRENC NA DRAVSKEM POLJU (2)

NŠAM, Matične knjige, Sv. Lovrenc na Dravskem polju

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	16. 1. 1689	R 1682–1732, s. p.	[Mensis Januarius] Die 16 huius baptizatus est Joannes Franciscus (cuius parentes ignorantur, qua captus est a nostris militibus apud Ossek) per me Joannem Baptista Schiuez parochum. Patrini fuere illustrissimus dominus Franciscus Bernardus Graff von Schen Pühl et illustrissima domina Anna Catharina Theresia Graffin von Schenpühl gebohrne Mohrelin.
2	30. 12. 1691	Prav tam, s. p.	Nota bene in Neystift die 30. decembris 1691 Baptizata est Marina Johanna, ex progene mahumetica , patrini fuere illustrissimus dominus Franciscus Bernardus Graff, et domina Anna Catharina Theresia Graffin von Schön Püehl, baptizans uero reverendissimus dominus dominus magister Georgius Schnidarzhiz vicarius in Neystift.

PTUJ (3)

ŽAP

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	8. 1. 1690	Krstna matična knjiga 1687–1742, fol. 13	8 babtizatus est Sebastianus natus Turca , patrinus Andreas Kaltnegger, et Maria Plintneggerin.
2	13. 8. 1693	Prav tam, fol. 28	13 die babtizatus est Turca puer 12 annorum et nominatur Laurentius . Patrini Joannes Stephanus Herber, et Vrsula Legatin.
3	29. 8. 1693	Prav tam, fol. 29	28 babtizatus est Turca annorum 29 nominatus Joannes . Patrini Casparus Pfanzelter et Apolonia ejusdem consors.

NOVO MESTO (1)

KANM

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	18. 7. 1717	šk. 65, R/19 1713–1718, s. p.	18a Julii 1717 Baptizata fuit per me Georgium Xaverium DeMarotti episcopum Petinensem et praepositum Rudolphswerdtensem, Maria Anna 16. circiter annorum filia patris Skeo Piroliz Turca ex Bihacz, illustrissimi domini comitis Laurentii a Paradaiser captiva, a Mahumeti secta ad catholicam religionem conuersa. Patrini fuerunt illustrissimus dominus comes Iodocus a Barbo et illustrissima domina Maria Anna baronessa ab Erberg nata baronesa ab Apfalterer. Eadem neophita Maria Anna post baptismum etiam a me confirmationis sacramentum et tandem sub missa santissimam eucharistiam suscepit.

KOPER (2)

ŠK, Matične knjige, Koper

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	23. 12. 1676	R 1675–1686, fol. 14v	Adi 23 decembre Giouanni di nazione Turco d'Alania soldato della barca Armata infermo hauendo dimandato il battesimo per il pericolo di morte, fù da me dec[an]o: battezzato. Compadre fu Illustrissimo signore Gouanni dell'Armi, coll'assistenza dell' reverendo Signore Gouanni Antonio Bauti.
2	14. 4. 1691	R 1689–1707, fol. 38v	Adi 14. Aprile 1691 Il sabbato santo di ressuretione monsignore illustrissimo et reverendissimo Paulo Naldini vescovo di questa città battezo solenemente nella Catted[r]ale Mustafà Ortafalich figlio di Ali, e Fatina ⁴⁴ del Seraglio della Bossina, quale detestata la setta ottomana, dopo il douuto chatechismo, abbraciò là santa fede in età d'anni 19 al quale gli fù imposto il nome di Marco Antonio ; padrino fù il signor Antonio figliolo del signore Giovanni Battista padrini di guestà città e dopo il battesimo ci fù conferito dell sq[uisi]to monsignore vescouo il sacramento della cresima il tutto sotto listesso giorno all' hora di compieta.

TRST (3)

Archivio capitolare di S. Giusto–Trieste, fondo archivistico Capitolo cattedrale

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	10. 7. 1689	b 93, Libro de battesimi 1680–1705, fol. 125	Giouanni Giosepe, figlio d'un Turco preso sotto Belgrado nella presente guerra condotto a Trieste, fù prima catechizzato, ben instrutto da periti, la dimendato il sacro sacramento del batesimo in età d'anni dodeci incirca, li fù posto il sudetto nome e fù batezato da me D. Vitale Giuliani canonico premesse tutte le solennità prescritte dall rituale romano f. li dieci Giugno d'luglio 1689 in questa cattedrale, patrinj furono il signore Andrea Beulaqua, et la nobile signora Giulia moglie del nobile signore Vitale de Vitali.
2	12. 6. 1697	Prav tam, fol. 226v	Die 12. Junij 1697 Maria in secta mohumetana orta , eandem respiciens, sub hac die ad fidem catholicam amplectens, sanctum baptisma recepit ab illustrissimo et reverendissimo domino Joanne Francisco Miller episcopo et comite Tergestino, existentibus patrinis illustrissimo domino Antonio Ferretti vicecapitano Tergestino, et perillustrissimi ac nobili domina Andriana vxore perillustri nobili Domini Andreae Ciuran. Cum supradicta Maria esset annorum. 16. circiter; eodemque pariter die confirmationis sacramentum à supradicto illustrissimo et reverendissimo domino suscepit, matrina existente supradicta perillustri nobili domina Andriana Ciuran.

⁴⁴ Verjetno napaka – prav Fatima.

3	22.5. 1701	Prav tam, fol. 287v	Pietro Paolo Possegga di natione Turco in età d'anni 22 intina instruto nella fede christiana como dall'attestazione del suo padre spirituale fù li 22. maggio 1701 in questa chiesa cathedrale di san Giusto martire secondo il prescritto dal rituale Romano fù batezzato da monsignore illustrissimo e reverendissimo domino Giovanni Francesco Miller vescovo e conte di Trieste. Patri furono li nobili signori Matthio Constanzi et Steffano Conti d'ambi le leggi dottore.
---	------------	---------------------	--

GORICA (9)

Archivio parrocchiale S. Ilario e Taziano Gorizia, Registri parrocchiali

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	17. 2. 1687	Liber baptisatorum VII 1686-1709, pag. 19	Phillippus captus Turca sub Buda baptizatus fuit ab amplifico domino et reverendissimo domino abbate Joanne Baptista Crisai patrinis existentibus illustrissimo domino Francisco comite de Lantieri, et illustrissima domina Caecilia comitissa de Rabbata.
2	31. 3. 1687	Prav tam, pag. 24	Joannes Baptista, Xaverius et Bonifacius ex Buda captus Turca baptizatus est ab admodum reverendissimo patre Severino Molina ex societate Jesu patrini fuere illustrissimus dominus comes Raymundus a Turri, et illustrissima domina Flaminia baronessa Locotella.
3	31. 3. 1687	Prav tam, pag. 24	Maria, Clara et Theresia ex Buda, capta Turca , baptizata est ab admodum reverendissimo praefato patre e societate Jesu. Patrini fuere illustrissimus dominus Joannes Baptista baro Locatelli, et illustrissima domina comitissa Paulina a Turri.
4	6. 4. 1687	Prav tam, pag. 25	Teresia Catharina capta sub Buda ab amplifico domino et reverendissimo domino abbate Joanne Baptista Crisai parochu et archidiacono: patrini fuere illustrissimus dominus Leonardus baro de Neaus ³ et illustrissima domina Anna Teresia baronessa de Neaus. ⁴
5	12. 4. 1689	Prav tam, pag. 115	Die 12. Aprilis 1689 Maria Catharina Rosa nata Turca in Belgrado annorum circiter 7. baptizata fuit in capella arcis Goritiae per illustrissimum et reverendissimum dominum dominum abbatem Joannem Baptistam Crisai parochum et archidiaconum patrini fuerunt sua excellentia illustrissima dominus dominus Franciscus dominus a Stubenberg capitaneus Goritiae et illustrissima domina domina Maria Cecilia comitissa de Rabbata.
6	12. 4. 1689	Prav tam, pag. 115	Die eadem Marcus Aron natus Turca in Tissa annorum circiter 40. baptizatus fuit in arce per admodum reverendissimum dominum Bartholomeum Naglost capellanum ibidem, hodie autem catechizatus per admodum et reverendissimum dominum dominum abbatem Joannem Baptistam Crisai parochum archidiaconum: patrini fuerunt illustrissimus dominus dominus Gundocarus dominus a Stubenberg et illustrissima domina domina Maria Catharina de Stubenberg.

⁴⁵ Neuhaus.

⁴⁶ Glej prejšnjo opombo.

7	12. 4. 1689	Prav tam, pag. 115	Joannes Raddi natus Turca in Quinque Ecclesiis annorum circiter 36. baptizatus fuit per admodum et reverendissimum dominum Bartholomeum Naglost capellanum in arce, hodie autem catechizatus per admodum et reverendissimum dominum dominum abbatem Joannem Baptistam Crisai parochum et archidiaconum Goritiae. Patrini fuerunt sua excellentia illustrissima dominus dominus Franciscus dominus de Stubenberg capitaneus Goritiae etc. et illustrissima domina domina Dorothea Josepha de Caroliz.
8	23. 10. 1689	Prav tam, pag. 136	Die 23. octobris 1689 Josephus Antonius Zuratur annorum 30. natus Turca in Buda instructus ab admodum patre Severino Molina jesuita in catholica fide, baptizatus fuit per me Bernardum Fabiani vicarium Goritiae in ecclesia parochiali sancti Hilarii et Tatiani patrino assistente nobili et excellentissimo domino Josepho Antonio Rodella datore legum.
9	11. 4. 1705	Prav tam, pag. 711–712	Josephus Turca natus patre Matsich et patria Atroschich instructus fuit in catholicae fidei rudimentis a reverendissimo patre Antonio Sorba societatis Jesu et a me Mathia Trost vicario pro sufficienter instructo approbatus baptizatus est solemniter a reverendissimo et illustrissimo domino domino Filipi Sacri Romani imperii comite a Strassoldo parochi et archidiacono Goritiae etc. Patrino existente excellentissimo et illustrissimo domino domino Rudolpho Sacri Romani imperii comite ab Aedling generali senensi etc.

CELOVEC (9)

Archiv der Diözese Gurk, Klagenfurt, Pfarrarchive, PA Klagenfurt–St. Egid

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	21. 4. 1686	K 15–004, Geburtsbuch III 1663–1708, s. p.	21 Aprilis Baptizata est Maria Teresia , quae anno preterito e Turcia est captiva educta, illustrissimaeque comitissae Mariae Isabellae Gaillerin tradita, Turcicè nominata Mira , aetatis 19 circiter annorum, a reverendissimo domino domino Martino Sanj cathedralis ecclesiae sancti Andreae in Valla Lauantina praeposito, nunc deputato in parochiali hac ecclesia de mea licentia, patrino assistente praedicta illustrissima comitissa.
2	31. 3. 1687	Prav tam, s. p.	31. Baptizata est Maria Regina Elisabeth , quae ante annum infra Budam capta est, machometicae sectae addicta, et illustrissimae comitissae Mariae Reginae a Windischgraz tradita, Turcicè nominata Fatma , a me Jacobo Rohrmeister parochi in ecclesia parochiali: cuius patrini fuerunt illustrissimus dominus dominus Joannes Fridericus comes ab Vrsinis et Rosenberg et praedicta comitissa de Windischgraz.
3	27. 12. 1688	Prav tam, s. p.	Baptizata est ab admodo reverendissimo domina parochi Maria Joanna, nata in Turcia , et ad Illok capta, triennis, Turcicè dicta Mina . Levantibus domina Anna Clara Schreyerin, et domino Joanne Herverts medicinae doctore.

4	6. 3. 1689	Prav tam, s. p.	Carolus Josephus Xaverius captus Belgradi Turca decennis, Turcice dictus Mustapha , a me Jacobo Rohrmeister paroko, cuius patrini fuerunt illustrissimus comes Franciscus Antonius comes a Dietrichstain, vice et loco sui patris excellentissimi domini domini Sigismundi Helfridi comitis a Dietrichstain, et excellentissima domina domina Maria Isabella comitissa a Dietrichstain nata principissa Gonzagin.
5	31. 5. 1689	Prav tam, s. p.	Baptizatus est de licentia admodi reverendissimi domini parochi Felix Antonius puer decennis, captus Quinque Ecclesijs Turcicè prius dictus Achmet a reverendissimo domino Joanne Josepho comite Inzaghi praeposito Gurnacensi; Patrini fuerunt excellentissimus dominus Franciscus Andreas comes ab Vrsinis et Rosenberg provinciae capitaneus, et excellentissima ejus conjunx Amalia Teresia nata comitissa a Lebenstain.
6	15. 1. 1690	Prav tam, s. p.	Maria Antonia Vrsula, nata Turcissa in Widin Bulgariae, Turcicè Aisha dicta , decennis deinde huc adducta et captiva reverendissimis vrsulinis donata; ubi in monasterio periculose decumbens a me Jacobo Rohrmeister paroko solenniter est baptizata ibidem, assistentibus patrinis admodum reverendissima domina Maria Antonia superiorissa ibi, et illustrissimo domino Wolfgango Andrea libero barone a Kulmern, ordinis teutonici commendatore Frisacensi per procuratorem reverendissimum dominum Georgium Verbouaz sacerdotem.
7	1. 5. 1691	Prav tam, s. p.	Baptizatus est Philippus Sigismundus, natus Turca , infra Belgradum captus, nouennis, Turcicè Illias prius nominatus , ad sanctum spiritum a me Jacobo Rohrmeister paroko, patrinis assistentibus illustrissimo domino domini Sigismundo Friderico comite Keuenhiller et illustrissima comitissa Maria Helena comitissa ab Vrsinis et Rosenberg, nata comitissa de Turri.
8	15. 6. 1693	Prav tam, s. p.	Baptizata est Maria Josepha Teresia, prius Turcicè nominata Hadizha, nata Turcissa , sed in moderno bello capta, illustrissimi baronis Gall captiva, a me Jacobo Rohrmeister paroko, cuius patrini fuerunt illustrissimus dominus dominus Joannes Fridericus comes ab Vrsini et Rosenberg, eiusque illustrissima coniunx Maria Susanna Helena comitissa de Turri nata.
9	10. 4. 1698	Prav tam, s. p.	Joannes Franciscus Josephus e Turcia eductus captivus quinquennis, prius Achmeth dictus , Seragliensis, baptizatus est a me Jacobo Rohrmeister paroko, patrinis excellentissimo comite Joanne Friderico ab Vrsinis et Rosenberg burggrauio etc. et excellentissima euis coniuge comitissa Maria Susanna Helena, nata comitissa de Turri, assistentibus.

B) Drugi zapisi o krščencih 1692–1698

LENART V SLOVENSKIH GORICAH (1)

NŠAM, Matične knjige, Sv. Lenart v Slovenskih goricah

Zap. št.	Datum	Vir	Vpis krsta
1	1. 6. 1692	P 1666–1703, pag. 172	Junivs 1ma huius copulatus est Blasius Troinner defuncti Colomanni Troinner civis hic ex oppido, cum Maria ex Turcia nata , sed converta et baptizata e districtu Sancti Ruperti de licentia domini vicarii ibidem. Testes sunt dominus Georgius Pichler, iudex, et Andreas Kraiazch, a me Joanne Baptista Schega parochi.

RUŠE (1)

Župnijski arhiv Ruše

Notata Rastensia ex antiquissimis documentis desumpta etc., fol. 90
Prim. Mlinarič, Seznam imen iz latinske kronike, str. 190.

1698 – Christian Joannes Baptista baptizatus Turca Wihatshensis.

C) Zapisi o morebitnih krščencih 1665–1691

LJUBLJANA (1)

NŠAL, ŽA Ljubljana - Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 30, 18. 1. 1665: 18. obiit Maria Mahometauka annorum 50. Sepulta ad Sanctum Petrum.

PREBOLD (1)

NŠAM, Matične knjige, Prebold, R 1680–1726, s. p., 3. 3. 1690 Martius Die 3 huius currentis baptizata est Gertrudis filia illegitima Antonij Jacopizh ex domo domini Francisci Grathler et eius concubinae nomine Luciae piaae memoriae Petri Turcae filiae , patrinis presentibus Andrea Ternaeuz et Vrsula Roglsaukha oper me ut praenotatum.
--

GRADAC V BELI KRAJINI (1)

ARS, AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, I. reg., šk. 549, fasc. 311, pag. 1721–1722 (o njej na pag. 1722). Nedatirano poročilo zdravnika Janeza Krstnika Novaka, napisano v gradu Pobrežje ob Kolpi malo po 12. 12. 1691. Zu Gradez aber in disen Möttlinger Poden vnd Freyenthurnerischen Landtgericht [...] ergo sicheren Glauben vergönnen, das alda khein Pest gewesen, das aber vndter meinen wenigen Patienten alß nemblich die Frau Guschitschin, Ihr Herr Sohn Carl vnd der Capellan vnd ein Türkhisches Madel die erste gestorben ...

Č) Neuspeli krst 1603

LJUBLJANA (1)

ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, 113r, dnevnik škofa Tomaža Hrena 1603

fol. 10v, 21. 2. 1603
Eadem magnificus dominus Joannes liber baro de Lantheriis serrenissimi archiducis Ferdinandi in excelso regimine complens obtulit mihi dono Turcam Janizarum Constantinopoletanum Mehemeth vocatum utinam christinus fiat. Amen.
fol. 43, 29. 8. 1603
Nota bene. 29. Augusti. Ist Mehemet Janizhar von Constantinopel gebürtig, ein Türghk den vns Herr Hannß von Lantheri zu Graz geschenkt, vnd wir ine cathechisiern lassen vnd tauffen wöllen lassen: in des wir auf Schärffenberg die Khirchen S. Agnetis am Khuemb zu reconcilieren verraist, nächtllicher weil auß dem Stall außgerissen, vnnd volgundts gar dauon entwischt. Alles Vnglückh volge im nach. Amen Amen, fiat fiat.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS – Arhiv Republike Slovenije

- ⊗ SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko: I. reg., šk. 549.
- ⊗ SI AS 730, Gospodstvo Dol.: fasc. 142.
- ⊗ SI AS 1073, Zbirka rokopisov: 113r.

KANM – Kapiteljski arhiv Novo mesto:

- ⊗ KANM, šk. 63, št. 55, R/7 1665–1680; šk. 65, R/19 1713–1718.

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana:

- ⊗ NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige: R 1673–1685
- ⊗ NŠAL, ŽA Ljubljana - Sv. Nikolaj, Matične knjige: Ind R 1588–1621, Ind R 1621–1653, Ind R 1653–1692, M 1658–1735
- ⊗ NŠAL, ŽA Ribnica, Matične knjige: R 1683–1702, P 1670–1717.

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor

Matične knjige:

- ⊗ Prebold: R 1680–1726;
- ⊗ Sv. Lenart v Slovenskih goricah: R 1705–1712, R 1712–1721, P 1666–1703, P 1703–1724, M 1701–1730.
- ⊗ Sv. Lovrenc na Dravskem polju: R 1682–1732 (P 1680–1771, M 1680–1759).

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv

- ⊗ StLA, A. Herberstein, Archivgruppe Gutenhag: Sch. 11, 12.
- ⊗ StLA, Landschaftliches Archiv, Herdsteuer 1705: MD 43.

ŠK – Škofijski arhiv Koper

Matične knjige:

- ⊗ Koper, R 1675–1686, R 1689–1707.

ŽAP – Župnijski arhiv Ptuj - Sv. Jurij

- ⊗ ŽAP, krstna matična knjiga 1687–1742.

ŽAŽ – Župnijski arhiv Žalec

- ŽAŽ, krstna matična knjiga 1684–1702.

LITERATURA

Dolar, Ivan: *Pogled v preteklost vasi Sv. Lovrenc v Savinjski dolini*. Sv. Lovrenc: Odbor za proslavo 750-letnice vasi Sv. Lovrenc v Savinjski dolini, 1997.

Golec, Boris: Migracije muslimanov v slovenski prostor od turških vpadov do leta 1941. V: Štih, Peter in Balkovec, Bojan (ur.): *Migracije in slovenski prostor od antike do danes* (Zbirka zgodovinskega časopisa 39). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev, 2010, str. 140–156.

Golec, Boris: Krščevanje osmanskih podanikov (muslimanov) na Slovenskem od konca 16. do konca 17. stoletja. *Arhivi* 33 (2010), št. 2, str. 217–250.

Golec, Boris: Kužne epidemije na Dolenjskem med izročilom in stvarnostjo. *Kronika* 49 (2001), št. 1–2, str. 23–64.

Hančič, Damjan: *Konstitucije klaris v Mekinjah in Škofji Loki* (Acta Ecclesiastica Sloveniae 23). Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkev, 2001.

Hernja Masten, Marija: *Vpisna knjiga meščanov mesta Ptuja 1684–1917* (Viri 1). Ptuj: Zgodovinski arhiv na Ptuj, 1995.

Krajnc, Marija: *Župnija Sv. Rupert v Slovenskih goricah skozi stoletja*. Voličina: Župnijski urad Sv. Rupert v Slovenskih goricah, 2007.

Mlinarič, Jože: Ruška kronika. V: Teržan, Josip (ur.): *Ruška kronika*. Ruše: Krajevna skupnost, 1985, str. 116–132.

Mlinarič, Jože: Seznam imen iz latinske kronike. V: Teržan, Josip (ur.): *Ruška kronika*. Ruše: Krajevna skupnost, 1985, str. 133–247.

Mlinarič, Jože: Usoda turških ujetnikov v avstrijskih deželah v času od 15. do 17. stoletja in njihovo pokrščevanje. V: Jerše, Sašo (ur.): *Med Srednjo Evropo in Sredozemljem. Vojetov zbornik*. Ljubljana: Založba ZRC, 2006, str. 289–305.

Radics, P.[eter] v.[on]: Valvasor-Studien XXX. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 47, str. 363.

Slekovec, Matej: *Župnija sv. Lovrenca na Dravskem polju. Krajepisno-zgodovinske črtice*. Maribor: J. Leon, 1885.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Teply, Karl: Vom Los osmanischer Gefangener aus dem Großen Türkenkrieg 1683–1699. *Südostforschungen* 32 (1973), str. 33–72.

Umek, Ema in Kos, Janez (ur.): *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I–II* (Skupnost arhivov Slovenije. Vodniki). Ljubljana: Skupnost arhivov Slovenije, 1972.

Voje, Ignacij: O usodi turških ujetnikov v slovenskih deželah v XVI. in XVII. stoletju. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 43 (1972), str. 254–262.

Zadravec, Dejan: *Ptujski meščani do uničujočega požara leta 1684. Biografsko-prosopografski priročnik*. Ptuj: Zgodovinski arhiv na Ptuj, 2017.

Žvanut, Maja. Ločitev zakona pred tristo leti. *Zgodovinski časopis* 50 (1996), št. 3, str. 343–356.

SUMMARY

NEW CONTRIBUTIONS ABOUT THE BAPTISMS OF OTTOMAN PRISONERS OF WAR IN SLOVENIAN TERRITORY IN THE 17TH AND THE EARLY 18TH CENTURY

This article is the continuation of the discussion published in the publication *Arhivi* in 2010. It brings new data on the baptisms of Ottoman prisoners of war in Slovenian territory during the Battle of Vienna (1683–1699) and in the years prior to the battle and after it. The research is based primarily on the systematic review of baptismal registers, whereas it also covered three big cities on the outskirts of the Slovenian ethnic territory (outside current Slovenian territory), Trieste, Gorizia, and Klagenfurt. The registrations of baptisms this time contain inappropriately more substantial amount of information on the geographical origin, former name and parents of baptized persons. The attachment provides all known texts of the records about baptized persons (32 from baptismal records and two from other sources), records on three potential baptized persons, and unsuccessful baptism of janissary in integration form. New data on baptisms and already baptized persons are significantly complementing the current picture of the baptism of Ottoman subjects, Ottoman prisoners of war in the Slovenian territory. Now, we know of 97 registers of baptisms in registers of births, marriages and deaths in total (1594–1717), 21 of which were in three city parishes of today's neighbouring countries (Trieste, Gorizia, and Klagenfurt). Other sources reveal seven records on baptisms or baptized persons that refer to 11 persons (1650–1707). In addition, we have three examples of wedded Ottoman women from the civil register of marriages, and the baptism record is available for only one of them. Furthermore, we find an already wedded Ottoman woman who was baptized (1691), three potential baptized persons are known from different sources (1665–1691). In the light of the current studies it can be observed, at least as far as baptismal registers are concerned, that significant new discoveries may no longer be expected, but merely completion of the existing ones. Individual findings, on subsequent fate of Ottoman baptized persons in particular, can still considerably sharpen the current picture.

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 811.163.6'373.23(439.111)

Prejeto: 10. 9. 2017

Hišna imena Verice - Ritkarovcev v Porabju in njihova zgodovina

AKOŠ ANTON DONČEC

študent slovenskega jezika in književnosti

e-pošta: doncsez.akos@gmail.com

Izvleček

V članku je predstavljena analiza hišnih imen iz Verice in Ritkarovcev v slovenskem Porabju na Madžarskem. Orisan je značilen običaj slovenskega ljudstva med Muro in Rabo z zgodovinskega vidika s pomočjo analize hišnih imen teh porabskih vasi. Zgodovinski podatki kažejo, da je poimenovanje domačij zelo stara navada v Prekmurju in Porabju. Podobne primere najdemo tudi v drugih krajih Evrope. Najstarejši dokument, ki sem ga doslej našel o slovenskih hišnih imenih iz Ogrske, je urbar iz leta 1767. Slovenskih hišnih imen z zgodovinskih aspektov še niso raziskovali ali analizirali. Hišna imena spadajo med zemljepisna lastna imena. O običaju vemo to, da so imeli ljudje isti način poimenovanja v srednjeveških mestih. Domača imena so tvorjena iz potrebe po lažjem ločevanju ljudi med seboj. Motivacija je enaka v Prekmurju in Porabju, kjer so nekateri priimki (npr. Cipot, Gomboc, Grah, Gumilar, Horvat, Hozjan, Huber, Kerec, Mešič, Recek, Rogan, Sever, Smodiš, Šiftar, Tratnjek, Zver) zelo pogosti. Hišna imena so se velikokrat, zaradi sorodnikov ali smrti lastnika, selila na drugo domačijo. Današnji ohranjeni nazivi, ki so bili omenjeni tudi v zgodovinskih dokumentih, verjetno ne veljajo za iste hiše kot v 18. ali 19. stoletju.

Abstract

HOUSE NAMES IN VERICA-RITKAROVCI IN PORABJE AND THEIR HISTORY

This article presents an analysis of the house names from Verica-Ritkarovci of Slovenian Porabje in Hungary. The distinctive tradition of Slovenian people between Mura and Raba is outlined from a historical perspective with the analysis of house names of villages in Porabje. Historical data suggests that the naming of homesteads is a very old tradition in Prekmurje. Similar examples can be found in other parts of Europe. The oldest document on Hungarian house names I found to date is the manorial record from 1767. Slovenian house names have not yet been researched or analyzed from a historical point of view. House names are geographical proper names. We know that this tradition was also upheld in the same manner in mediaeval towns. House names were generated out of the need to easily distinguish between people. People in Prekmurje and Porabje felt the same need to distinguish between people as some surnames are very common (e. g. *Cipot*, *Gomboc*,

Ključne besede:

hišno ime,
ljudska navada,
narodna
identiteta,
nazivi, Porabje,
Prekmurje,
Ritkarovci,
toponimija,
Verica,
zgodovina

Key-words:

House name,
tradition,
national identity,
names,
Porabje,
Prekmurje,
Ritkarovci,
toponymy,
Verica, history

Grah, Gumilar, Horvat, Hozjan, Huber, Kerec, Mešič, Recek, Rogan, Sever, Smodiš, Šiftar, Tratnjek, Zver). House names often moved to other homesteads (through relatives or due to owner's death), meaning today's preserved names that were mentioned in historical documents are unlikely to pertain to the same houses as in the 18th or 19th century.

Uvod

Kratek pregled zgodovine Verice in Ritkarovcev

Madžarsko ime obmejnega naselja je *Kétvölgy*, ki je ena izmed današnjih porabskih vasi, kjer živijo porabski Slovenci. *Kétvölgy* (dobesedno *dve dolini*) je nastal leta 1951. Leta 1944 so prvič združili Verico (madžarsko *Permise*) s sosednjimi Ritkarovci (madžarsko *Ritkaháza*) in ju poimenovali *Vashegyalja* (dobesedno *Železno Podgorje*).¹ Leta 1946 so ukinili združitev in so Ritkarovcem vrnili prejšnji naziv *Ritkaháza*, medtem je Verici, zdaj samostojnemu naselju, ostal naziv *Vashegyalja*. Zadnjič so združili naselji pod začasnim imenom *Ritkaháza* leta 1950. Od leta 1951 se imenuje *Kétvölgy*. Leta 1950 je bilo na Verici in v Ritkarovcih 369 prebivalcev in 83 samostojnih hiš.²

Ritkarovci in Verica ležijo ob Sakalovskem potoku, ki se imenuje tudi *Bejli potauk* v ljudskem jeziku. Ta potok leočuje dve naselji in izvira v Ritkarovcih. Naselji Verica in Ritkarovci sta imeli v zgodovini veliko različnih poimenovanj v madžarskem in lokalnem jeziku tukajšnjega slovenskega prebivalstva.

Današnji porabski Slovenci so verjetno potomci tistega slovanskega prebivalstva, ki so ga na tole območje naselili cistercijanski menihi.³ Ti Slovani so bili iz notranjega prekmurskega ozemlja in Štajerske ter Hrvaške.⁴ Leta 1284 je v listini vasvárskega kapitelja prvič omenjena Verica kot *Perbese* (*Perbiše*), kjer so živeli nižji plemiči. 21. 9. 1342 je bila dokumentirana pogodba kanclerja Talmérja in njegovega brata z Jakobom Veriškim in njegovimi sinovi ter s sinovoma nekega Renolda. V pogodbi so razdelili vas Verico in druga posestva v Železni županiji. Tretja omemba naselja je iz leta 1387⁵ (največ zgodovinarjev navaja to kot prvo omembo).⁶

V srednjem veku je bila Verica t. i. *judicatus Perbise* (judikat je enak današnji občini administracije Republike Slovenije, ko ima več naselij enega načelnika), kamor so spadali Ritkarovci, Neradnovci in Budinci na Goričkem. V 15. in 16. stoletju posebno omenijo Verico in Malo Verico (*Kispermise*).⁷ V matičnih knjigah Gornjega Senika iz 18. stoletja se Verica imenuje kot *Permise*, *Permise*, *Pörmise*, iz leta 1763 pa *Vericza*, *Búricza*, *Vérícza*, *Vöricza*, *Wyricza*.⁸ V nekaterih slovenskih virih se imenuje *Virica*.^{9,10}

¹ To je sklicevanje na Železno županijo (*Vas megye*).

² Kovacsics: *Szentgotthárd és környéke*, str. 279.

³ Francoski cistercijani so dobili posebne pravice in zemljišča od kralja Bele III. (1148–1196), ki je imel francosko ženo, Ano (ali Agneza), hčer antiohijskega francoskega kneza Reneja (1115–1149), zaradi tega je povabil cistercijane iz samostana Trois Fontaines (1183), ki je bil na ozemlju reke Marne v Franciji.

Gelj: Kalász: *A szentgotthárdi apáttság birtokviszonyai*, str. 10; Markó: *A magyar állam föméltóságai*, str. 16, 17.

⁴ Kozar: *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem*, str. 27.

⁵ Kovacsics: *Szentgotthárd és környéke*, str. 348.

⁶ Kozar: *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem*, str. 171.

⁷ Kovacsics: *Szentgotthárd és környéke*, str. 348.

⁸ Verica, kot druge porabske vasi, je od srednjega veka do 1785 spadala pod troško župnijo (Rábakethely) pri Monoštru. Od leta 1786 do danes spada pod župnijo sosednjih Števanovcev.

⁹ Terseglav: *Porabska pesmarica*, str. 26.

¹⁰ Tudi naslovna stran rokopišne prekmurske pesmarice Jožefa Gostonja iz 19. stoletja tako piše

Ledina *Törnjek* (na zemljevidih *Türnjek*) sklicuje na Osmane (v stari prekmurščini in porabskem narečju *Törki*) in turške vojne. Leta 1632 je bil srbski napad proti Ritkarovcem in so odveli dva človeka iz vasi. Zato so se pokorili Ritkarovčarji pred Osmani in plačali davek kaniškemu paši Osmanu Kabicu ter izročili osmanskem cesarju Muratu IV. (1612–1640) iz svojih naravskih premoženj.¹¹ O Verici so leta 1690 zapisovali, da ljudje plačajo davek nekemu turškemu veleposestniku in tudi cesarju Sulejmanu II. (1642–1691).¹² Ob času monoštrske bitke (1. 8. 1664) so vojske različnih narodov (Turki, Tatari, Srbi, Romuni, Nemci, Francozi, Italijani, Hrvati, Švedi)¹³ korakali v današnjem Prekmurju in Porabju. Tatarska in turška lahka konjenica je zažgala mnogo slovenskih vasi v današnjem Porabju in Severnem Prekmurju.¹⁴ Turški vojaški tabor je bil verjetno na območju Verice, kjer je današnji *Törnjek*. Na Madžarskem in na Balkanu najdemo mnogo ledinskih imen, ki se spominjajo na turško oblast ali turške boje.^{15,16} Veriška tradicija ima legendo o zlatem teletu, ki so ga pokopali Turki v *Törnjeku* in so ga lahkoverni mladeniči večkrat iskali v ledini.

Leta 1900 je bilo na Verici 221 prebivalcev, število hiš je bilo 42 po štetju prebivalstva.

V zvezi zgodovine in poimenovanja Ritkarovcev živi fatalna pomota zaradi madžarizacije. Današnji madžarski naziv *Ritkaháza* pomeni *Redka hiša* v madžarščini. Saj danes živi samo nekaj ljudi v Ritkarovcih in je današnja namestitev stanovanj tudi raztresna, madžarsko javno mnenje tako meni, da je naziv *Ritkaháza* pravo dejstvo, ker zrcali to resnico. Leta 1895 so pomadžarili ime *Ritkarócz* v *Ritkaháza*. Izumitelj novega poimenovanja je bil gornjeseniški notar Antal Rozgonyi. Kálmán Vakarc (1872–1952), ki je bil učitelj Gimnazije Mihály Vörösmartyja v Monoštru, se je trudil upravičiti Rozgonyijevo madžarizacijo v monografiji *A Szentgotthárd-muraszombati járás ismertetése* (Predstavitelj monoštrsko-murskosoboškega okraja, 1939): »Po osamosvojitvi je občina Ritkaháza dobila madžarski naziv, ki pokaže tudi njeno naravno nadarjenost in obliko naselja.«¹⁷ Vprašljivo je, ali je Vakarc sploh podrobno preučeval Ritkarovce. Rozgonyi se verjetno ni trudil raziskovati zgodovine naselja, temveč je samovoljno odločil o novem poimenovanju. Res je, da so bili Ritkarovci mala vas z 213 ljudmi (štetje prebivalstva iz leta 1910)¹⁸, v kateri je leta 1898 stalo 42 hiš.¹⁹ Namestitev ritkarovskih domačij ni bila tako raztresena kot danes. Največ hiš je bilo uničenih, preostale pa so izoblikovale današnjo podobo naselja.

ime naselja: *Vu Iméní Goszpodna Jezusa Krísztusa zacsnem pizatí peszmi Mrtvecsne bougína hvalo í na díko ki boe glászo alí pa szpejvao Naj me boude na dúsno zvelicsanye i Dosztajáo sze zVírícze Gosztony Jozseffa*. Tako piše tudi Matjaž Krajcar v svoji prekmurski pesmarici na koncu 19. stoletja: *Vsze Ette Recsi náj bo Bougi na Hváló i Diko Lüdém ki boje glászili i poszlušáli na Dűfno Zvelicsánye Eto je Piszáo Zviricze Krajczár Mátyyás Vu Leti Anno Domino 1895 Dnévá 21 Deczembre*.

Prim.: Terseglav: *Porabska pesmarica*, str. 26.

¹¹ Kovacsics: *Szentgotthárd és környéke*, str. 386.

¹² Prav tam, str. 348.

¹³ Csuk, Gábor, Horváth et al: *A szentgotthárdi csata*, str. 76, 252–256.

¹⁴ Kozár, Gyurác: *Felsőszölnök*, str. 30.

¹⁵ Csorba, Estók, Salamon: *Magyarország képes története*, str. 101.

¹⁶ Tudi hišni imeni *Türkovi* in *Racovi* na Gradu sta spomina na čas turške oblasti in bojov (Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 110, 117). Stari madžarski naziv Srbov so *Raci* (rácok), ki je nastal iz imena mesta Raška v južni Srbiji. V 16. in 17. stoletju so Turki in Srbi velikokrat napadli slovenske vasi med Muro in Rabo. Srbi so večkrat začeli samovoljne vojaške akcije proti današnjemu Prekmurju in Porabju. Slovenci pa so se zaman pokorili Turkom, saj so Srbi (*Raci*) kljub temu izropali naselja in ubijali ljudi.

Prim.: Zelko: *Zgodovina Prekmurja*, str. 327.

¹⁷ Vakarc: *A Szentgotthárd-muraszombati járás ismertetése*, str. 160.

¹⁸ Kovacsics: *Szentgotthárd és környéke*, str. 386.

¹⁹ *Magyarország vármegyéi, városai: Vasvármegye*, str. 88.

Ritkarovci so imeli v starih časih zelo drugačna poimenovanja. Listine iz leta 1387 omenijo naselji *Kereka Inferior* in *Kereka Superior* na tem območju. Nekateri viri, na primer *Magyar Nagylexikon* (Veliki madžarski Leksikon), istovetijo Kereko z Ritkarovci.²⁰ Ivan Zelko (1912–1986) meni, da sta Dolnja Kereka in Gornja Kereka v listinah iz leta 1387 enaki današnjim Čepincem in Markovcem (ker tu je izvir reke Krke), ki so v soseščini Verice in Ritkarovcev ob madžarsko-slovenski meji, *Mechnuk*, ki je prav tako omenjen leta 1387, je enak Ritkarovcem.²¹ V 15. stoletju se pojavlja naziv *Ritkarocz* in leta 1773 omenijo prvič slovenski naziv *Ritkarowcze*, leta 1808 pa *Ritkarovczi*. Matične knjige gornjeseniške župnije iz 18. stoletja zapišejo naslednje oblike: *Ritkarócz*; *Raktarocz*, *Ritkarovicz*, *Ritkorocz*, *Ritkorovecz*. V Prlekiji in na Koroškem (v avstrijskem delu) najdemo naselje s podobnim imenom *Rihtarovci*. Nekoč so bili v porabskih Ritkarovcih tudi Nemci. Monografija o Železni županiji *Vasvármegy*e iz leta 1898 o Ritkarovcih piše, da so nemško-slovenska vas. Čeprav štetja prebivalstva po letu 1910 niso dokazala več nemških prebivalcev, so v Ritkarovcih govorili nemški jezik tudi v 60. letih 20. stoletja. Očiten je močan vpliv nemščine v prekmurski kulturi, jeziku in zgodovini, zato je verjetneje, da izvira naziv *Ritkarocz*/*Ritkarovci* iz nemškega samostalnika *der Richter* (sodnik)²² in ne iz madžarskega pridevnika *ritka/redki*. Ne smemo pozabiti, da je bila Verica srednjem veku središče omenjenega judikata, ki ga je vodil vaški sodnik. Rozgonyijeva odločba, ki je tvorila naziv *Ritkaháza*, zrcali samo diletantno madžaronsko misel, ki je bila splošna v tisti dobi in ni upoštevala kulturnih, zgodovinskih, jezikoslovnih in drugih dejstev. Igra usode, da je bil tudi Rozgonyi Slovenec, in sicer s Kranjske. Njegova prava ime in priimek sta bila Anton Rugola.^{23, 24} Njegov spomin hrani hišno ime *Rugolski* na Gornjem Seniku.²⁵

Po Trianonski pogodbi (1920) niso priključili Ritkarovcev in Verice Krajevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, vendar nova meja ni prekinila stika med porabskimi naselji in Prekmurjem. Ljudstvo z Verice in iz Ritkarovcev si je še vedno izbralo moža in ženo z Goričkega in Porabci so redno obiskovali Prekmurje, vedeli so o prekmurskih dogodkih, brali prekmurske časopise in knjige,²⁶ kupovali in prodajali blago med Prekmurjem in Porabjem do konca druge svetovne vojne (1939–1945). Prav tako so Prekmurci skozi Porabje šli na sezonsko delo v Avstrijo in Nemčijo.²⁷ Po drugi vojni je železna zavesa izolirala porabske Slovence od Prekmurja. Madžarska komunistična diktatura je trdno sklenila, da izbriše porabsko slovensko manjšino in uniči tudi vse gospodarske, družbene in etnične skupnosti v Porabju in Őrségu.²⁸ V 50. letih 20. stoletja so madžarski komunisti pritiskali na porabske Slovence²⁹ in jim prepovedali vzdrževati stike s Prekmurci. Zaradi povečanih gospodarskih težav, preselitev in pogozdovanja

²⁰ Kovacsics: *Szentgotthárd és környéke*, str. 385.

²¹ Zelko: *Historična topografija Slovenije I.* str. 29, 30.

²² Prekmurščina ima nemško izposojenko *rijtar*. Samostalnik je izposojen iz srednje visoke nemščine.

Snoj: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, str. 355.

²³ Szentiványi: *Századunk névváltoztatásai*, str. 193.

²⁴ Anton Trstenjak (1853–1917), ki je obiskoval ogrske Slovence, je tudi omenil madžaronskega kranjskega notarja: »Napotil sem se k župniku, ali njega ni bilo doma. Odšel je v Sombotelj volit podžupana in ž njim je odšel tudi notariuš Rugola. Rugola se je porodil nekje na Kranjskem, ali zdaj se ni več zval Rugola. Postal je notaruš in poštar in Rugola se je prerodil v mažarskega Rozgonyi.«

Prim.: *Slovenci na Ogrskem*, str. 44.

²⁵ Kozár, Gyurác: *Felsőszölnök*, str. 116.

²⁶ Kozar: *Slovensko Porabje*, str. 90.

²⁷ Ta dejstva so mi potrdili najstarejši Porabci in Prekmurci, ki so imeli še žive sorodnike v obeh krajih.

²⁸ Pál: *Képek Farkasfa történetéből* (23. 6. 2017).

²⁹ Doncsecz: *Deportálások a szentgotthárdi járásból az 1950-es években*, str. 78.

starih pokošenih travnikov in obdelanih njiv so se izolirale tudi porabske vasi drug od druge. Dober primer takšne izolacije je t. i. *certjevna paut* (cerkvena pot) med Ritkarovci in Gornjim Senikom, ki je bila pravzaprav občinska cesta med dvema naseljema dolga stoletja, ampak ni bila asfaltirana, zato so jo uporabili samo za hojo na sveto mašo v gornjeseniško cerkev od 1960. do leta 1987. Leta 2014 je dobila cerkvena pot asfaltni tlak in se spet uporablja za splošni promet.

Ritkarovčarji so dolga stoletja spadali pod dolensko župnijo na Goričkem, svoje otroke pa so krstili večinoma na Gornjem Seniku, ki je bil v njihovem sosedstvu.³⁰ Jožef Klekl ml. (1879–1936), ki je bil župnik v Dolencih, piše o ritkarovskih ljudeh: »/.../ prosti, verni slovinci tam prebivajo. Od farne dolenske cerkvi so na dve vöri, z vekšega vu Števanovsko i Siničko cerkev hodijo k božjoj službi.«³¹ Starejši ljudje iz vasi se spomnijo, da so nekoč trupla prinesli na podstrešja, ker jih pozimi zaradi snega in hudega vremena niso mogli odnesti na dolensko ali bližnje markovsko pokopališče.³² Truplo je ostalo na podstrešju do popuščanja vremena ali do konca zime. V 50. letih 19. stoletja so ustanovili pokopališče v Ritkarovcih, ki ga uporabljajo še danes; uporabljajo ga le Ritkarovčarji, dokler se Veričanci pokopajo v Števanovcih.

Ritkarovci imajo leseni zvonik iz leta 1865, ki stoji v nekdanjem središču, na visokem vrhu. Zvon so kupili v štajerskem Gradcu, toda ritkarovski župan Jure Trajber, ki je živel na drugem koncu Ritkarovcev blizu Čepincev, je hotel tam postaviti zvonik. Drugim vaščanom ni bila všeč županova misel, toda niso se mogli sporazumevati, dokler ni krčmar zaprosil nekaj mladeničev, da ukradejo zvon iz županovega skednja in ga odpeljejo v krčmo. Mladeniči so začeli zvoniti pri krčmi in so slišali glas zvona tudi v drugih vaseh, zaradi tega so postavili zvonik na tistem vrhu.

Slovenska in druga hišna imena v Evropi

Običaj hišnih imen je splošen na celotnem območju Prekmurja in Porabja. Mnogi ljudje napačno mislijo, da so hišna imena samo preprosti vzdevki. Čeprav res najdemo hišna imena, ki so pravi vzdevki (prek. *cone*),³³ npr. v Čepincih se uporablja hišno ime *Vrag*,³⁴ največ hišnih imen ni le šaljiv priimek.³⁵ Ta običaj najdemo tudi v sosednjih madžarskih krajih, ki mejijo s Prekmurjem

³⁰ Internetni vir: Fülöp: *A felsőszőlőki szlovén plébánia névrendszere*: <http://www.vasidigitkonyvtar.hu/vasidigiportal/image/vdkweb/barkoc/felsoszolnok.html>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

³¹ Klekl: *Blagoslavljanje križa v Ritkarovci*, Novine 21. 7. 1918.

³² Včasih so dovolili Ritkarovčarjem, da lahko pokopajo svoje mrtve v Markovcih, ki so spadali pod gornjeseniško župnijo, in sicer do konca prve svetovne vojne (1914–1918).

³³ Iz te besede se izpelje glagol *conovati (conati)*, ki pomeni *priimke, vzdevke dajati*. Ta beseda pa je izposojena iz nemščine: *das Zuname*, ki pomeni *priimek, vzdevek*. Keber: *Leksikon imen*, str. 62, 63.

³⁴ Najdemo še varljiva hišna imena. Na Gradu je znano hišno ime *Itlerovi*, ki izhaja iz priimka *Hitler*. Mogoče je, da je nekdo izmed prejšnjih posameznikov, ki so nosili hišno ime, služil v Wehrmachtu v drugi vojni (Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 100). V 40. letih 20. stoletja so imeli Volksbundi (Ljudske zveze) v Porabju in okupiranem Prekmurju (1941–1944) slovenske člane (Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 34). Toda priimek *Hitler* je izpričan v Sakalovcih slovenskega Porabja že v sredini 18. stoletja, in to je bilo 120 let pred Hitlerjevimi rojstvom (lastno raziskovanje avtorja). Drugače pa vemo, da je pravi priimek Hitlerjeve družine *Schicklgruber* in je njegov oče Alois prevzel priimek svojega krušnega očeta, ki se je imenoval *Hiedler*, torej je podobnost med tema priimkoma samo golo naključje.

³⁵ Treba je omeniti, da po vsem svetu najdemo družinske priimke, ki so se izoblikovali iz vzdevkov. Szövényi: *Háznevek a Vendvidéken*, str. 22.

in Porabjem (Hetés, Órség, Göcsej).³⁶ Ta običaj imajo gradiščanski Hrvati,^{37,38} v Spodnjem Medžimurju³⁹ in na dalmatinskem Braču,⁴⁰ v Sloveniji pa v Prlekiji, na Gorenjskem⁴¹ in Kozjaku,⁴² drugod pa na avstrijskem Koroškem,⁴³ v Spišu na Slovaškem, v Baskovski deželi⁴⁴ in Kataloniji v Španiji ter Islandiji.

Po značilnosti najdemo v splošnem:

- hišna imena, ki so izpeljana iz priimka ali krstnega imena (po prednikih, ki so stanovali v omenjeni domačiji);
- hišna imena, ki so vzdevki in ljubkovalna imena;
- hišna imena, ki so izpeljana iz nekega poklica ali gospodarske dejavnosti;
- hišna imena, ki so izpeljana iz neke človeške značilnosti (npr. zunanja fizična značilnost), osebnih lastnosti ali pa iz značilnosti stavbe;
- hišna imena, ki so izpeljana iz značilnosti narave, npr. značilnosti zemljišča, krajevnega ali ledinskega imena ali pa imena živali;
- hišna imena, ki so izpeljana iz spominov na nek dogodek;
- hišna imena, ki opozorijo na družbeni ali premoženjski položaj družine.

V porabskih in prekmurskih naseljih včasih več domačij uporablja eno in isto hišno ime. To je zlasti v večjih naseljih, kot na Gornjem Seniku ali v Dolencih.⁴⁵ Da bi razlikovali te hiše, so jim dali še kakšen prilastek (npr. *spaugnji, vrnji, gorejnji, dolejnji, nauvi, stari*) ali dodali krstno ali pa ljubkovalno ime za stanovalca.⁴⁶ V več vaseh je mogoče najti ista ali zelo podobna hišna imena, ker so imeli ljudje sorodnike v sosednjih ali bolj oddaljenih naseljih, zaradi tega so se nazivi menjali, ko so jih podedovale nesorodne družine, ki so prevzele tiste hiše, npr. po smrti lastnika. Večkrat se je pripetilo, da je prinesla nova družina svoj naziv na tisto hišo in je spremenila prejšnji naziv. Vseeno so poimenovali domačije po istem načinu v vsaki slovenski vasi med Muro in Rabo, torej je golo naključje, da včasih najdemo v Porabju skoraj iste nazive kot tudi na oddaljenem Dolinskem (pri Beltincih, Turnišču in Lendavi).

Hišna imena so dali zaradi razlikovanja. Že v starih dobah je bilo značilno, da so bili ljudje, ki so se imenovali z istim krstnim imenom in priimkom. V Prekmurju in Porabju so najpogostejši priimki npr.: *Bajzek, Balažic, Bertalanič, Bokan, Car, Cipot, Dončec, Forjan, Gaber, Gašpar, Gomboc, Grah, Gumilar, Horvat, Hozjan, Huber, Kerec, Korpič, Kovač, Kranjec, Lenarčič, Lovenjak, Magdič, Mešič, Merkli(n), Novak, Podlessek, Poredoš, Recek, Rogan, Sever, Smodiš, Sukič, Šiftar, Tabaler, Tratnjek, Zver*.⁴⁷

³⁶ V omenjenih madžarskih krajih v splošnem najdemo samo hišna imena, ki so izpeljana iz družinskega priimka. Npr. v Žormotu (Rábagyarmat) je hišno ime *Barbarics*, ki opozarja na priimek stanovalcev, ki so nekoč živeli v hiši.

³⁷ Internetni vir: Horváth, Gyurác: *Narda*: <http://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/narda-C18E/nevekben-el-az-emlekezeti-C3BA/>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

³⁸ V Hrvatskem Židanu (Horvátzsidány) pri Kőszegu tudi živi nekaj porabskih izseljencev. Med njimi je Marija Šulič - Čoka iz Verice - Ritkarovcev, ki se imenuje po domačiji *Čuokini* v Židanu, ali Marija Vlašič (roj. Sajer) z Gornjega Senika, ki je po židanski domačiji *Bognarova*.

³⁹ Frančič: *Međimurski obiteljski nadimci*, str. 32.

⁴⁰ Vidović: *Obiteljski nadimci u Pučišćima na otoku Braču*, str. 345.

⁴¹ Internetni vir: *Hišna imena na Gorenjskem*: http://www.hisnaimena.si/o_imenih/. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

⁴² Zorko: *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*, str. 77.

⁴³ Internetni vir: *Kulturni portal ledinskih in hišnih imen*: <http://www.flurnamen.at/si/projekt-si>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

⁴⁴ Szövényi: *Háznevek a Vendvidéken*, str. 21.

⁴⁵ Na Gornjem Seniku se imenuje sedem domačij z nazivom *Drejnini*. Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 55.

⁴⁶ Szövényi: *Háznevek a Vendvidéken*, str. 16.

⁴⁷ Treba je pripomniti, da so nekateri priimki značilni za en določen kraj Prekmurja in Porabja. Npr. *Bajzek* je znan zlasti na Gornjem Seniku. *Sukič* je tipičen gorički priimek. *Cipot* je raven-

Slovenska hišna imena v davnini

Preteklost največ prekmurskih in porabskih hišnih imen je zavita v meglu. O hišnih imenih v Spišu imajo konkretne podatke iz 18. stoletja, kljub temu je zelo verjetno, da so ti nazivi veliko starejši, ker so nekateri od njih tvorjeni iz priimkov ali imen krajev, ki so bili zapisani v starejših dokumentih.⁴⁸ Tudi v velikih srednjeveških evropskih mestih so imeli običaj hišnega poimenovanja po značilnosti ali vzdevku,⁴⁹ ker je bilo mnogo oseb brez priimka še v 16. in 17. stoletju in so bile v matičnih knjigah označene s svojim krstnim imenom ter z imenom in priimkom kraja, ulice, mestnega okoliša, na podeželju pa s priimkom gospodarja, veleposestnika, pri katerih so stanovale ali služile.⁵⁰ Imena, ki so ohranjena na otoku Brač v Dalmaciji, izvirajo iz konca 16. stoletja.⁵¹ Tudi v Baskovski deželi ima običaj hišnih imen zelo staro tradicijo, kjer so hišo imenovali po tistem kraju, na katerem je stala. Kraje so poimenovali po kakšni od njegovih značilnosti, na primer v povezavi z naravo, rastlin itn.⁵² Tedaj baskovski ljudje še niso imeli priimkov, temveč le krstno ime, zato so hišna imena uporabljali namesto priimkov. Od 17. stoletja se je razširila uporaba priimkov, ki so se izoblikovali večinoma iz teh prastarih hišnih imen.⁵³

S hišnimi imeni med med Muro in Rabose ukvarja le malo znanstvenih publikacij, ki imena analizirajo iz dialektoloških vidikov. V zvezi z njihovo zgodovino se naslanjajo na ljudski spomin in večinoma s skromnimi rezultati, saj se ljudstvo večkrat komaj spomni, iz česa so izpeljana hišna imena. Seveda je malo tistih zgodovinskih dokumentov, ki omenjajo slovenska hišna imena na Ogrskem. Med njimi je urbar iz leta 1767 o Andovcih, ki je poleg uradnega imena in priimka slovenskih podložnikov vseboval še njihov domači naziv. Največ teh hišnih imen ali obstaja ali je ohranjenih v spominu andovskega ljudstva: *Ferincz* (danes še vedno obstajajo *Frouncini*), nosilec je Janoš Talaber (*Tallaber*); *Knocsin* (danes *Klošini*), nosilec je Janoš Madjarič (*Magyarics*); *Mihokini*, nosilec je Franc Talaber (*Tallaber*); *Sáffárin*, nosilec je Jure Dančič (*Dancsecs Gyura*); *Saffár Jancsó* (danes še vedno obstajajo *Šafarni - Djanošini*), nosilec je Janoš Mečič ali Mešič (*Mecsics*); *Herczegin Istok* (do 1960. so bili *Ercejdini*), nosilec je Štefan Dančič; *Szobovin Jankó* (danes *Sabauvini*), nosilec je Janoš Nemet (*Németh*); *Simoni Istók* (danes *Šumajni*), nosilec je Štefan Dedič (*Dedics*); *Vucskoni Ferko in Adam* (danes *Vučtjini*), nosilca sta Franc in Adam Dančič; *Peterni Ferko in Jankó* (danes še vedno obstajajo *Petрни*), nosilca sta Ferko Mečič in Janoš Pinter (*Pintér*); *Milner Istók* (danes *Mleijnarni*), nosilec je Štefan Pinter; *Metni Joska* (v davnini so bili *Kmetini*), nosilec je Jožef Talaber; *Kovácsiné* (danes še vedno obstajajo), nosilka je Katarina Kovač (*Kovács*); *Kovácsini János*, nosilec je Janoš Karba.⁵⁴ V vezi z uvedbo enotnega urbarja na Ogrskem (1766) vemo, da so zapisovali tudi odgovore podložnikov na devet postavljenih vprašanj o njihovih razmerah. V desetih vaseh so vprašanja in odgovore zapisovali v prekmurščini, med njimi so bili Dolenci,⁵⁵ ki so v soseščini Andovcev.

ski priimek. *Hozjan* pa je tipičen dolinski priimek. Priimek *Horvat* in *Kranjec* lahko najdemo vsepovsod v Prekmurju in Porabju. Priimek *Rogan* je dokaj pogost na Goričkem, v Porabju in deloma na Ravenskem, vendar ga ni na Dolinskem.

⁴⁸ Szövényi: *Háznevek a Vendvidéken*, str. 21.

⁴⁹ Prav tam, str. 22.

⁵⁰ Goričar: *Doneski k postanku in pisavi rodbinskih priimkov in hišnih imen med Slovenci*, str. 89–91.

⁵¹ Vidović: *Obiteljski nadimci u Pučišćima na otoku Braču*, str. 350.

⁵² V Baskovski deželi so poznani priimki, ki so se izoblikovali iz takih hišnih imen: *Mendizabal* (mendi = vrh, breg; zabal = široki) ali *Aristizabal* (aristi = hrast; zabal = velik).

⁵³ Informacijo sem dobil na spletni strani <http://www.elmexicano.hu/>, ki se ukvarja s popularizacijo španskega jezika in kulture ter drugih romanskih jezikov.

⁵⁴ Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 58.

⁵⁵ *Viri za zgodovino Prekmurja I*, str. 259.

3. házi Orfalu

Kerefzt és Vezeték Nevek.	Jobbággy Helynek		Kilenczed.		Adózások.						
	Bellő	Kulffó	Mivolta.		Fizet. szy.	Fuzt.	Izsa.	Cferte.	Tolts.		
	Pobori Máté vád.	Szuro Föld Had.	Re Szekere vád.	Muhis Róbor 1772. 2. Marival.						Vagy E. Jeltet Isten Szolgálat.	Ezredheli Aronda.
Jobbággy Helynek Minőségge.	Na.	Sup.	Na.	Sup.	Fizet.	szy.	Fuzt.	Izsa.	No.		
1. Fudák János	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
2. Mezes János	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
3. Palliv János Ferenc	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
4. Magyar János Károly	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
5. Palliv Ferenc Mihály	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
6. Daros Gyula György	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
7. Mezes János György	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
8. Daros István György	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
9. Farsa Gusko	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
10. Bodica Lankó	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
11. Mezes János Dobos	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
12. Deáki Mihály István	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
13. Daros Ferenc György	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
14. Daros István Gusko	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
15. Mezes Ferenc György	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2
16. Birtos János István	1	1	1	1	1	2	12	2	1	2	2

302

Andovski urbar iz leta 1767 z imeni slovenskih podložnikov in njihovimi domačimi nazivi.
Vir: Vas megyei Levéltár/Arhiv Železne županije, Sombotel, Nr.41. DSG Orfalu 02 302.

Isti urbar o Verici je tudi vseboval domače nazive veriških ljudi. V urbarju o Ritkarovcih ne omenjajo nobenih slovenskih hišnih imen.⁵⁶

Janoš Lutar (1773–1835), rojen v Sebeborcih, je bil župnik v Velikih Dolencih (1808–1835) na Goričkem, kamor so spadali tudi Ritkarovci. V dolenskih matičnih knjigah je zapisal imena nekaterih domačij iz Dolencev, Šalovcev, Ritkarovcev in Budincev. Zapiski so nastali med letoma 1810 in 1835 in največ jih je v matičnih knjigah umrlih. Pravzaprav Lutar ali andovski urbar ni zabeležil vseh hišnih imen. Mogoče je Lutar omenil ljudski naziv nekaterih domačij zaradi lažjega razlikovanja, ki ga je označil kot *vulgarsko ime*.⁵⁷ Vprašal sem budinske, dolenske in šalovske prebivalce, ali prepoznajo in ali se spomnijo nazivov, ki jih je zabeležil Lutar. Največ jih je bilo živih nazivov. V Dolencih: *Salárszki* (danes je *Šularski* v Budincih), *Cziza* ali *Sztára Czizouva* (danes *Cizini*, ki jih nosi več domačij kot svoj naziv v Dolencih), *Deákin* (danes *Dijakini*) *Jancsivina Sztára* (danes *Jančini* ali *Djančivni*), *Bentsecz* (danes *Benčecni*), *Vaidin* (danes še vedno obstajajo), *Bakonszki* (danes *Bakovi* v Budincih), *Pallivin* (danes *Palivni*), *Ivánis* (danes *Vanišni*), *Múzga* (*múzga* pomeni močvirje v prekmurščini,⁵⁸ hiša pa se je povezovala verjetno z dolenskim vlažnim dolom *Múzga*), *Skegnjár* (danes *Škinjar* v Šalovcih), *Czizin Soustar* (hiša je izginila), *Csizmár* (danes *Čizmarni* ali *Čezmarski* v Budincih), *Filipp* (danes *Filpini*); v Šalovcih: *Bujtár* (danes *Bujkaš*), *Trnyár* (danes *Trnjarini*), *Kolarin*, *Kolar* (danes *Kolarini*); v Budincih: *Firou* (danes *Filouvini* in izginuli *Firouvini*), *Mihalek* (danes *Mijalek*), *Ivankina* (danes *Vankini*), *Predivnyek* (danes *Predivnjekini*), *Sztári*, *Snidar* (danes *Žnidarni*), *Kokoutina* (še vedno obstaja), *Nemesnyák* (še vedno obstaja), *Sztári Gyurko* (danes *Djürko*). Bilo je osem nazivov, ki so bili ljudem neznani: *Horváthin* (Dolenci), *Guba* (Dolenci),⁵⁹ *Ivanko* (Šalovci), *Sztári Mlinar* (Šalovci),⁶⁰ *Bencseczin Béres* (Dolenci), *Kométari-*

⁵⁶ Posebna zanimivost ritkarovskega urbarja je, da je napisan v hrvaščini, v štokavski knjižni različici, prav tako drugi urbarji gornjelendavskega posestva.

⁵⁷ *Die 9° Aug. e Nagy Dolincz sepultus et Michael Tibola vulgo Bencseczin Béres anno --- 50.*

⁵⁸ Novak: *Slovar stare knjižne prekmurščine*, str. 270; Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 202; Koletnik: *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*, str. 200.

⁵⁹ V Sakalovcih danes še vedno stojijo *Gubini*. Mukič: *A magyarországi szlovének*, str. 56.

⁶⁰ V Števanovcih, Andovcih, Slovenski vesi in na Gornjem Seniku se uporabljajo enaki ali zelo podobni nazivi. Mukič: *A magyarországi szlovének*, str. 55–57.

cza (Budinci),⁶¹ Cseh (Šalovci) in Czizina Meicza.

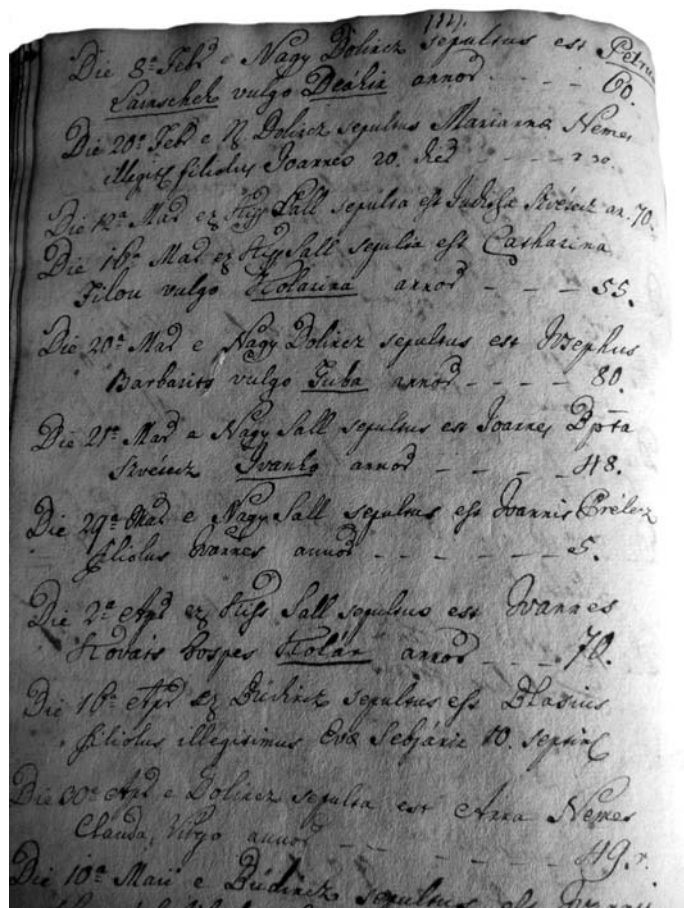
Lutar včasih ni poznal določenega priimka, zaradi tega je zapisal hišno ime. To se je zgodilo ob smrti neke Budinčanke (1817): *Die 17^a Apr e Búdincz sepultus est Francisci Horváth uxor Ivankina Helena annod --- 60*. Prevod: 17. aprila je bila pokopana v Budincih Ivankina Jelena vdova Franca Horvata, stara 60 let.

Lutar je zapisal naslednja hišna imena iz Ritkarovcev: *Czafzar* (1812), nosilec je Mihael Dončec (*Dontsecz*); *Csaita* (1818), nosilec je Jožef Trajbar (*Traibar*); *Médla* (1818), nosilka je Marija Goslar (*Goszlar*); *Gyúrivona Sztára* (1822), nosilka je Eva Zakouč (*Zakoucs*); *Ivanin* (1826), nosilec je Štefan Trajbar (*Traibar*). Od teh nazivov so ostali trije. *Ivanski*, *Vankini* se uporabljajo samo na Gornjem Seniku ter *Ivani* v Sakalovcih, medtem ko je *Médla* povsem izginila.

Po Lutarjevi smrti nimamo več podatkov o hišnih imenih s tega območja, ker naslednji župnik Franc Kovatš (1805–1857) ni nadaljeval zapisovanja.

Tudi prisega gornjeseniškega »cestarja« Franca Čerpnjaka iz leta 1897 našteje nekaj domačij s svojim imenom iz Gornjega Senika, kot *Miokin*,⁶² *Talián*, *Düvéncen*, *Mészár*, *Türkin*, *Bazék*, *Lazarin*, *Horvatin*, *Magas*, *Preiz*, *Herodes*, *Jokli*, *Küsner*, *Lülükini*, *Cügüt*.⁶³ Ti nazivi so večinoma ohranjeni na Gornjem Seniku v naslednjih oblikah: *Mijaukini*, *Talanini*, *Divicini*, *Turekini*, *Bazekini*, *Lazarni*, *Rovatini*, *Magašni*, *Prajzini*, *Raudešni*, *Djauklini*, *Cigütini*.⁶⁴

Fizik Sándor Mikola (1871–1945), ki je zelo zloglasen v prekmursko-porabski zgodovini, rojen v Gornjih Petrovcih na Goričkem, omeni nekaj hišnih imen v svoji brošuri *A vendség múltja és jelene* (Preteklost in sedanost Vendstva) iz Gornjih Petrovcev in njihove okolice: *Kardosini*, *Azokovi*, *Borzini*, *Balázsini*, *Karbini*, *Gubini*, *Matúsini*, *Idúkini*, *Miókini*, *Sománovi*, *Gyózsefini*. Mikola je samovoljno zapisal nekaj nazivov, ki po njegovi razlagi »dokažejo«, da so Vendi (Prekmurci) poslovanjeni Madžari, ker so hišna imena nastala iz naslednjih madžarskih priimkov: *Kardos*, *Hazug*, *Borz*, *Balázs*, *Karba*, *Guba*, *Matus*, *Hajdu*, *Mihók*, *Simon*, *József*.⁶⁵ Razen priimkov *Kardos*, *Hazug*,

Zapiski Janoša Lutarja (1773–1835) o hišnih imenih dolenske župnije.

Vir: Parochi Mortuarum (1. zvezek) *Ecclesiae parochialis Nagy Dolinczensis ab anno 1757–1873*.

⁶¹ V Števanovcih se danes še vedno uporabljajo *Kometrstji* (Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 57), v Čepincih pa *Kometrski* na hribu *Kometrski brejg*. Med Števanovci in Budinci so bili zelo tesni stiki do konca druge vojne.

⁶² Podobno kot v andovskem urbaru *Mihokini*. Opomba avtorja.

⁶³ Kozár, Gyurác: *Felsőszölnök*, str. 46.

⁶⁴ Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 55, 56.

⁶⁵ Mikola: *A vendség múltja és jelene*, str. 15.

Borz, Mihók preostali priimki niso madžarski, temveč jih je Mikola označil kot »prastare« madžarske priimke.⁶⁶

Zastavlja se vprašanje zakaj je nastala razlika med dokumentiranimi oblikami hišnih nazivov in današnjimi oblikami ljudskega govora. Domnevam, da je bilo zaradi jezikovne norme stare knjižne prekmurščine, ker se je stari knjižni jezik naslanjal na osrednji (ravenski) govor⁶⁷ in si izposojal prvine iz vseh drugih prekmurskih govorov in tudi iz porabskega govora. Mikloš Küzmič (1737–1804)⁶⁸ in Jožef Košič (1788–1867),⁶⁹ temeljna avtorja prekmurske književnosti, sta uporabljala porabske narečne prvine v svojih delih. Vendar knjižni jezik ni imel vseh značilnosti pogovornih narečij.⁷⁰ Ko so npr. označili na zemljevide ritkarovsko ledino *Djarek* kot *Jarek*,⁷¹ so se hoteli ravnati po knjižnem jeziku, ker stara knjižna prekmurščina zrcali glasoslovne značilnosti dolinskega narečja, v katerem je glas *j* ohranjen⁷² in ni prešel v *g*, *k*, *dž* ali *dj* kot v ravenskem in goričkem narečju prekmurščine. Morda so imeli isti cilj, ko so zapisovali nekatera imena slovenskih domačij v taki obliki, ki je podobna oblikam knjižne prekmurščine. O vezi z nazivom *Miokin/Mijaukini* ni verjetno, da je izpeljan iz madžarščine, ker je ime *Mihók* madžarska različica krstnega imena *Mihály* (*Mihael*) in ne samo priimek. *Mihael* pa ni »prastaro« madžarsko, temveč hebrejsko ime. Stari ogrski Slovenci so uporabljali madžarsko obliko krstnih imen, ki imajo večinoma latinske, grške, hebrejske in germanske korenine. Ta tendenca je splošna po vsej Evropi. Torej oblika *Miokin*, ki je bil v Čerpnjakovi prisegi kot uradnem dokumentu, ne izhaja iz madžarščine, temveč so ga zapisovalci zapisali zaradi tega, ker je imel stari prekmurski knjižni jezik takšno oblikoslovno normo. Namreč ljudska oblika *Mijaukini* je zelo podobna stari prekmurski imenski različici *Mijao*.⁷³ Andovski *Šumajhini* v omenjenem urbarju se pojavijo kot *Šimoni*. *Šimon* je različica krstnega imena Simon.⁷⁴ Lahko najdemo družine s priimkom Šimon v Porabju, Prekmurju, Medžimurju in na Gradiščanskem. V vzhodnoštajerski literaturi najdemo različico *Šūmen* ali *Šumen*,⁷⁵ ki je verjetno enaka prekmurskemu priimku *Šömen*, *Šömenek*. Mogoče je, da je imelo slovensko ljudstvo svojo obliko za ime *Simon*, ki ga ni prevzel prekmurski knjižni standard, temveč je uporabljal obliko madžarskega in kajkavskega jezika.⁷⁶ Ljudska oblika je ohranjena le v priimku in hišnem imenu.

⁶⁶ Mikola je bil dober poznavalec fizike. Žal pa se v njegovih brošurah in drugih delih, kjer predstavi svoje raziskovanje jezikoslovja in zgodovine, zrcalijo njegove »šovinistične« težnje. Večkrat sistematično izkrivi dejstva in resnice, objavi krive podatke in po svoji volji izbira zgodovinske vire za podpiranje svojih hipotez in teorij.

Prim.: Angyal: *A vend kerdés*, str. 281–282; Novak: *Zgodovina iz spomina*, str. 44–78.

Njegove ugotovitve o gornjepetrovskih hišnih imenih so preveč vprašljive.

⁶⁷ Jesenšek: *Prekmuriana*, str. 96.

⁶⁸ Smej: *Pomen Szilyjevega Škofijskega odloka*, str. 49.

⁶⁹ Košič: *Življenje Slovencev med Muro in Rabo*, str. 13.

⁷⁰ Pavel: *Prekmurska slovenska slovnica*, str. 29.

⁷¹ Timár, Molnár et al: *Digitized maps of the Habsburg Empire – The map sheets of the second military survey and their georeferenced version*, str. 59.

⁷² Pavel: *Mutatvány a vend (hazai szlovén) nyelvtan című kéziratok múból (1942)*, str. 67.

⁷³ Just: *Med verzuško in pesmijo*, str. 73.

⁷⁴ Novak: *Slovar stare knjižne prekmurščine*, str. 732. Nekatere kajkavske knjige so uporabljale to isto obliko, ki je bližja originalni hebrejski obliki שמ׳ון (*Šim’ón*). Opomba avtorja.

⁷⁵ Dajnko: *Knishiza poboshnosti*, str. 92; Pichler: *Evangelmi*, str. 42.

⁷⁶ Imamo konkretne dokumentacije o nekaterih nekdanjih prekmurskih krstnih imenih, ki niso več v rabi. V 17. stoletju so zapisali krstno ime *Šebjan*, ki je različica Boštjana. Turški roparji so odveli dva Slovence iz Andovcev, ki sta se imenovala *Šebjan Matic* (*Maticz*) in *Šebjan Mešic* (*Mesicz*) (M. Kozár: *Felsőszőlnök meghódolása a töröknek 1640-ben*, str. 125). Danes se *Šebjan* uporablja kot priimek v Prekmurju. Iz tega priimka je izpeljano hišno ime *Šebjanovi* v Pertoči (Banfi: *Hišna in ledinska imena v Pertoči in na Ropoči*, str. 27). Tudi omenjeni andovski urbar ali starejši gornjeseniški urbar (1637, 1642) navaja slovanska krstna imena (*Djura*, *Vučko*, *Mihali*, *Andri*, *Ivan*, *Matko*, *Jurko*, *Djuriko*, *Mati*), ki so izumrla in se ne pojavljajo v kasnejših dokumentih ali knjigah.

Prim.: Kozár, Gyurácz: *Felsőszőlnök*, str. 20, 21).

Zaradi prej omenjene spremembe hišnih imen je zelo verjetno, da starejši nazivi, ki so zapisani v starih dokumentih, ne veljajo za iste hiše kot v 18. stoletju, saj je poznamo usode ljudi ali družin, ki so včasih zapustili svojo rojstno domačijo in se preselili v drugo hišo.

Hišna imena na Verici in v Ritkarovcih

Narečne značilnosti Verice in Ritkarovcev

Nazivi slovenskih domačij v Porabju se končajo večinoma na priponi *-ni* ali *-tji*. Na Gornjem Seniku se pojavljata različici *-ni* in *-ki*, ker je gornjeseniški govor že bližji drugim goričkim govorom in glas *k* se ne razvija v *tj*. Porabsko narečje je pravzaprav podnarečje goričkega narečja prekmurščine, ki se deli na števanovski in gornjeseniški govor.⁷⁷ Slovensko Porabje ni samostojna zemljepisna enota, temveč podpokrajina goričke pokrajine Prekmurja,⁷⁸ ki ga je »neuspešno«⁷⁹ porodila Trianonska mirovna pogodba.⁷⁹ V števanovskem govoru (ki ga govorijo tudi na Verici) se pogosto pojavlja glas *ö*, namesto katerega je *ü* na Gornjem Seniku in v drugih prekmurskih narečjih (muha je *möja* v Števanovcih, drugod pa *müja*).⁸⁰ Za nezvenečimi soglasniki in pred sprednjimi samoglasniki se *j* spet spremeni v *tj*.⁸¹ Za števanovski govor je značilna bogatost dvoglasnikov.⁸² Na Gornjem Seniku in po vsem Prekmurju tako govorijo *Kdo?*, *Kateri?* kot *Što?*, *Šteri?*. V Števanovcih in njihovi okolici govorijo *Sto?*, *Steri?*. Najdemo majhne razlike v besedju gornjeseniškega in števanovskega govora. Npr. *klobuk* na Gornjem Seniku je *klobük*,⁸³ v števanovski okolici pa govorijo madžarsko izposojenko *kalap*.⁸⁴ *Skedenj* je *gümla* na Gornjem Seniku,⁸⁵ v Števanovcih pa *štjedjen*.^{86,87} V Slovenski vesi (danes predmestje Monoštra) *tigla*, *tiglati* pomeni *likalnik*, *likati*,⁸⁸ na Gornjem Seniku, v Števanovcih in na splošno po vsem Prekmurju govorijo *pejgla*, *pejglati*.⁸⁹

V Ritkarovcih se mešata značilnosti seniškega in števanovskega govora, to je namreč prehod med dvema govoroma. Male razlike najdemo tudi v besedju Verice in Ritkarovcev. Npr. samostalnik veter na Verici je *vöter*, v Ritkarovcih pa *veter*. Ali samostalnik šipek na Verici je *ščipek*, v Ritkarovcih pa *šipek*.⁹⁰

V srednjem veku je monoštrska opatija imela današnje Porabje in deloma severno Goričko v svoji posesti. Leta 1213 je kralj Andrej II. (1176?–1235) zamenjal Gornji in Dolnji Senik, severno Goričko ter Dobro (danes Neuhaus, Av-

⁷⁷ Zorko: *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*, str. 285.

⁷⁸ Slovenski viri pred prvo vojno tako omenjajo deželo ogrskih Slovencev, *Prekmurje*, vendar ta naziv uporabljajo tudi za današnje porabske vasi.

Trstenjak: *Slovenci na Ogrskem*, str. 44, 46, 48, 52, 117.

⁷⁹ Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 7.

⁸⁰ Zorko: *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*, str. 287.

⁸¹ Prav tam, str. 288.

⁸² Prav tam, str. 286–289.

⁸³ Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 154.

⁸⁴ Prav tam, str. 145.

⁸⁵ Prav tam, str. 128.

⁸⁶ Prav tam, str. 359.

⁸⁷ Tudi v Prekmurju je značilno, da nekatere vasi govorijo *škegen*, druge pa *gümla*. Koletnik: *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*, str. 99; Novak: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, str. 50, 147; Novak: *Slovar stare knjižne prekmurščine*, str. 128, 733; Flisar: *Vogrszki-vendiski rêcsnik*, str. 122.

⁸⁸ Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 379.

⁸⁹ Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 253; Novak: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, str. 95; Flisar: *Vogrszki-vendiski rêcsnik*, str. 162.

⁹⁰ Te razlike *vöter-veter* ali *ščipek-šipek* najdemo tudi v govorih različnih prekmurskih vasi.

Domačije na Verici in nekatere domačije v Ritkarovcih (naštevaje ni celotno): 1. Afi, 2. Batjini, 3. Bejbrstji, 4. Borovnjatjini, 5. Casarni (I), 6. Casarni (II), 7. Drnječini, 8. Djančini (Vrnji), 9. Djančini (Spaugnji), 10. Djauklini, 11. Djerglstji, 12. Djirejšini, 13. Djürvini, 14. Döjnini, 15. Ercedjini, 16. Ferencini (Vrnji), 17. Ferencini (Spaugnji), 18. Goslarni, 19. Graboštji, 20. Grofovstji, 21. Gunjerstji, 22. Katini, 23. Kovačini (I), 24. Kovačini (II), 25. Kulmani, 26. Lepoštji, 27. Librecini, 28. Lovenjakovstji, 29. Lujzetjini, 30. Majkovi, 31. Mankoštji, 32. Meijcini, 33. Mičini, 34. Najercostji, 35. Nakamlani, 36. Nanini, 37. Pajčini, 38. Rövcini, 39. Rüštjini (kovačeva hiša), 40. Štjenjerstji, 41. Šubdjanji (I), 42. Šubdjanji (II), 43. Sabatini (osnovna šola), 44. Sabatini (županova hiša), 45. Sabatini (Cvrčekova pristava), 46. Sabatini (Kovačeva hiša) 47. Söjčko, 48. Veijčini (Vrnji), 49. Veijčini (Spaugnji), 50. Veijčini (Nauvi), 51. Žamparca, 52. Žöjlini (Vrnji), 53. Žöjlini (Spaugnji), 54. Ždjercini, 55. Žralini (Vir: Občina Verica-Ritkarovci).

Vir: Občina Verica-Ritkarovci.

strija) s cistercijani za drugo posestvo⁹¹, zato se je števanovsko-porabski govor odcepil od gornjeseniškega. Niti reformacija ni dosegla števanovskega okraja, dokler je bila na Gornjem in Dolnjem Seniku evangeličanska skupnost od 16. stoletja do prve polovice 18. stoletja, ki je bila pod vplivom goriških evangeličanov.⁹² Cerkev Sv. Janeza Krstnika na Gornjem Seniku je imela filije na današnji prekmurski strani, kjer so bili Čepinci, Markovci, Martinje in Trdkova⁹³ in so skozi te vasi občevali seniški ljudje z Gornjo Lendavo (danes Grad), ki je bila središče goričke pokrajine. Po davčnem popisu iz leta 1728 Ritkarovci spadajo pod gornjelendavsko gospostvo.⁹⁴ Današnja porabska pokrajina je bila upravno razdeljena na notariate na koncu 19. stoletja. Števanovci so bili sedež notariata z osmimi vasmi (Verica, Otkovci, Andovci, Sakalovci, Slovenska ves, Žida, Far-

⁹¹ Kalász: *A szentgotthárdi apátság birtokviszonyai*, str. 19.

⁹² Kozár, Gyurác: *Felsőszölnök*, str. 84, 86, 87.

⁹³ Prav tam, str. 89.

⁹⁴ Kovacsics: *Szentgotthárd és környéke*, str. 385.

kašovci). Pod gornjeseniški notariat so spadale nekatere severozahodne in severne goričke vasi (Matjaševci, Trdkova, Martinje, Čepinci, Markovci).^{95,96} Kljub temu je ohranjena kontinuiteta med števanovskimi in drugimi govori na Goričkem, saj v matičnih knjigah lahko opazimo, da je imelo ritkarovsko ljudstvo tesne stike s sosednjo Verico, Gornjim Senikom in Čepinci ter Markovci, Števanovci in Andovci, pa z Dolenci in Budinci. Besedje je skoraj enako v Čepincih, na Verici, v Martinju in Trdkovi, na Gornjem Seniku, v Budincih, pa Števanovcih in Andovcih, vendar imajo ti govori svoje glasoslovne značilnosti. Tudi intonacija je zelo podobna v teh naseljih.

Hišna imena se končajo na priponi *-ni* in *-ki* v severnogoričkih naseljih, ki mejijo s Porabjem. Hkrati v drugih delih Prekmurja, kot npr. na Gradu ali na Ropoči, se hišna imena večinoma končajo na priponi *-ovi* in redkeje na *-ni*.⁹⁷ Na Dolinskem ima največ hišnih imen *-ovi* na koncu in redko *-ni*.⁹⁸ Na Verici ima samo ena domačija končnico *-ovi* (glej: *Majkovi*). V Nardi so pogoste pripone *-ni*, *-ki*, *-ovi* (ali *-evi*).⁹⁹ V Medžimurju se hišna imena večkrat pojavljajo tudi kot pridevniki (npr. *Pivarovi*) in samostalniki (*Pivari*). Ženska oblika samostalniškega hišnega imena (*Pivarica*) izhaja iz moške oblike samostalniškega hišnega imena (*Pivar*). Izpeljane ženske oblike (z osebnim imenom ali brez osebnega imena) imajo ali samostalniško ali pridevniško osnovo (*Pivarica*).¹⁰⁰

Analiza hišnih imen

O hišnih imenih so me poučili prebivalci Verice - Ritkarovcev in prebivalci iz sosednjih vasi. Nekaj stvari sem poznal po pripovedi svoje družine, ker sem Veričanec. Moji prvotni pomočniki so bili Jelena Gašpar - Laczó na Verici (roj. 1944) in Marija Šömenek - Čer v Ritkarovcih (roj. 1958), ki sta naši sorodnici, ter Mihael (Miško) Ropoš (roj. 1933), ki živi v Ritkarovcih, ampak se je rodil na Gornjem Seniku.¹⁰¹ Druge stvari sem samostojno odkril s svojo raziskavo.

Hišna imena sem razvrstil v dve skupini: obstoječe in izginule hiše. Nekatere hiše, ki so bile zidane v zadnjih letih, nimajo imena. Slovenci nenehno odhajajo iz Porabja, komaj hranijo domači jezik in stare običaje, njihove zapuščene hiše pa kupijo Madžari ali tujci (večinoma Nemci in Avstrijci). Čeprav je hišno ime ohranjeno med porabskimi ljudmi, priseljene madžarske družine ali posameznika že ne omenjajo s tem nazivom.

Poskusil bom primerjati veriška in ritkarovska hišna imena s hišnimi imeni sosednjih porabskih in goričkih vasi ter z nazivi dalnjih naselij, ki so na Goričkem in Ravenskem ali na Dolinskem in o katerih so pisali prekmurski študentje svoje diplomske naloge (Janja Adanič, Nina Banfi, Nino Gumilar, Nataša Lončar).

⁹⁵ Kozar - Mukič: *Slovensko Porabje/Szlovénvidék*, str. 15.

⁹⁶ Po prvi vojni so se te goričke vasi odcepile od privlačnosti Gornjega Senika. Po l. 1919 so le Ritkarovce priključili gornjeseniški župniji in notariatu.

⁹⁷ V okolici Grada: *Markovi, Martinovi, Balažinovi, Fučkovi, Gačkovi, Gergejkovi, Rouzikini, Rozinini, Miškini* itn. (Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 92–141). Na Ropoči: *Golašovi, Gidejrovi, Kürnikovi, Lankašovi, Vajncarovi, Mecikini, Joškini* itn. Prim.: Banfi: *Hišna in ledinska imena v Pertoči in na Ropoči*, str. 31, 32).

⁹⁸ Adanič: *Ledinska in hišna imena v občini Turnišče*, str. 53–82.

⁹⁹ Internetni vir: Horváth, Gyurác: *Narda*: <http://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/narda-C18E/nevekben-el-az-emlekezet-C3BA/>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

¹⁰⁰ Frančič: *Međimurski obiteljski nadimci*, str. 38.

¹⁰¹ Ropoš je nagrajenec nagrade *Pro Cultura Minoritatum Hungariæ* (2017), ki jo je dobil za svoje amatersko fotografsko delo, s katerim je ovekovečal mnoge trenutke življenja porabskih Slovencev.

Obstoječe hiše na Verici

Batjini: To je naziv domačije družine Merkli. Družina ne ve, iz česa je tvoren naziv. Po mojem je to različica hišnega imena *Boutini* v Slovenski vesi.¹⁰² *Boutin* je izpeljan iz priimka *Bouti*. Hiša stoji na zahodu Verice, blizu Ritkarovcev na enem hribu.

Bejbrstji: To je naziv domačije družine Mešič. Pomen naziva ni točno pojasnjen. Znana porabska etnografinja Marija Kozar - Mukič tako meni, da se naziv povezuje z besedo *barbejr*, ki pomeni brivec¹⁰³ ali zdravnik.¹⁰⁴ Hiša stoji ob glavni cesti, nedaleč od današnje trgovine in avtobusne postaje (*Lepoštji*). Tudi v Števanovcih obstaja takšen naziv. Hčerka Mešičevih, Estera Mešič, ima svojo domačijo na Verici, ki je nova stavba in nima hišnega imena.

Borovnjatjini: Nekoč sta v hiši živela Janoš Borovnjak in Ana Bedič (roj. v Budincih). Hiša osamljeno stoji na malem vrhu nasproti *Batjinih* in jo uporabljajo kot vikend. Kupila jo je madžarska družina. Danes še stoji staro železno vetrno kolo, ki je bilo električni generator. Družina Borovnjak je več generacij živela na tem zemljišču, zato je izpeljano hišno ime iz njihovega priimka. Zanimivo, da je bila hiša dolgo časa registrirana v Sakalovcih in so jo samo okoli leta 1963 priključili Verici. V monoštrski bitki so bili Sakalovci bližje Števanovcem in Verici, dokler jih niso zažgali Turki in Tatari. Ljudstvo se je vrnilo po koncu bitke¹⁰⁵ in spet so sezidali Sakalovce, vendar že blizu reke Rabe. Nekaj hiš je ostalo v bližini Števanovcev in Verice. Borovnjakova hiša je znamenita tudi po dogodku, ko so prišli jugoslovanski partizani na Verico marca leta 1945. Partizani pod vodstvom Mirka (pravo ime mu je Alojz Škerjanec) so zasedli Borovnjatjine in se spopadli z madžarskimi vojaki. Mirko je padel v boju in pokopali so ga na sakalovskem pokopališču, kasneje so izkopali njegovo telo in spet pokopali v monoštrsko staro pokopališče, kjer ima danes obnovljen nagrobni spomenik.¹⁰⁶ Tudi v Markovcih najdemo hišno ime *Brovnjakini*, saj so nekoč tu živele družine s priimkom Borovnjak.¹⁰⁷ Tudi v veriškem urbarju najdemo to hišno ime v obliki *Borovnyák*. Njegov nosilec je Mihael Kranic (*Kranicz*), ki je verjetno živel v bližini *Borovnjatjinih* ali je bil njihov sorodnik, ker so tisti drugi Borovnjakovi zapisani v sakalovskem urbarju.

Djančini: To hišno ime uporabljata dve hiši (*Vrnji pa Spaugnji*). Ime je izpeljano iz ljubkovalne različice Janeza (madžarsko *Jancsi*, slovensko *Janko*, v porabskem govoru *Djanči*). Na sedanjem zemljišču vrhnje hiše so postavili gostišče. Ohranjena je kuhinja stare stavbe, ki ima slamnato streho, steno iz nabijanice¹⁰⁸ in leseni dimnik. Nekoč je tu živela družina Šömenek. Pod hišo pri glavni cesti še vedno najdemo t. i. *djelenski stüdenec*, iz katerega so zajemali

¹⁰² Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 57.

¹⁰³ Novak: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, str. 20; Mukič: *Porabsko–knjižnoslovensko–madžarski slovar*, str. 11; Flisar: *Vogrszki–vendiski récsnik*, str. 15. *Barber* je slovenski priimek v Prekmurju in Porabju.

¹⁰⁴ Mukič: *Porabsko–knjižnoslovensko–madžarski slovar*, str. 11.

Barbejr je izposojen iz madžarščine *borbély*. V madžarščini je *borbély* brivec ali ranocelnik, ki se ukvarja z zdravljenjem, navadno z nižjo poklicno izobrazbo.

¹⁰⁵ V porabskih vaseh ni bilo etničnih sprememb po turških vojnah (1526–1699), kot so bile na drugih krajih Ogrske kraljevine, ampak je bila etnična homogenizacija. Urbar iz leta 1697 (ki je nastal 53 let po monoštrski bitki) navaja iste slovenske priimke (Serfecz, Bajzék, Gécsek, Lázár), ki so bili omenjeni v urbarjih iz let 1637 in 1642 (Serfecz, Baizek ali Baiczik, Gécsek, Lázár). M. Kozár: *Felsőszölnök meghódolása a töröknek 1640-ben*, str. 125–127.

¹⁰⁶ Mukič - Kozar: *Spoznavanje slovenstva*, str. 115, 116.

¹⁰⁷ Internentni vir: Fülöp: *A felsőszölnöki szlovén plébánia névrendszere*: <http://www.vasidigitkonyvtar.hu/vasidigiportal/image/vdkweb/barkoc/felsoszolnok.html>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

¹⁰⁸ Nabijanica je bila narejena iz ilovice in borovih vej. Mukič: *Porabsko–knjižnoslovensko–madžarski slovar*, str. 385.

vodo Šömenekovi.¹⁰⁹ V spodnji hiši živi družina Gašpar (Gabriel Gašpar in njegova mati Treza Ropoš). Jelena Gašpar - Laczó mi je povedala, da v teh hišah nikoli ni živel človek, ki se je imenoval Janoš. V Dolencih je naziv *Jančini* in *Djančivni*, na Gradu *Džančkini*,¹¹⁰ v Skakovcih na Ravenskem pa *Džančkovi*,¹¹¹ ki so tvorjeni iz tega imena. Janoš Lutar omeni hišno ime *Jancsivina Sztára* v Velikih Dolencih (1821). V Slovenski vesi najdemo podobno ime: *Djantjin*.¹¹²

Djauklini: Ta naziv najdemo tudi na Gornjem Seniku in v Sakalovcih,¹¹³ omenjen je tudi v Čerpnjakovi prisegi kot *Jokli*. Hiša se nahaja na sprednjem delu Verice pri glavni cesti pod *Katinbrejgom*. Jožef Deutsch, ki se je imenoval Djauklin/Djoukliva na Gornjem Seniku (tista hiša je bila na ledini *Polova*, nedaleč od Ritkarovcev), se je oženil z veriško Ano Štajer (*Pajčini*) in kupila sta zemljišče na Verici. Danes živi tu njegov vnuk Karel s svojo bolno materjo Veroniko Čuk (roj. na Gornjem Seniku). Družina ne ve nič konkretnega o svojem nazivu. V porabskem narečju je pridevnik *djoklavi*, ki pomeni jokav. Morda je *Djauklin* vzdevek, ki se izpelje iz te človeške značilnosti.¹¹⁴

Djerglstji: Hiša stoji v sosedstvu občinskega urada pri glavni cesti. Danes tu živi Ema Karba. Njena mati Marija Banfi je prišla iz Murske Sobote na Verico okoli leta 1968. Nekoč je v tej hiši živel Gregor Zankoč, rojak *Žralinih*. Gregor je *Gergely* v madžarščini, v števanovsko-porabskem govoru *Djergl* in iz tega imena so izpeljani *Djerglstji*. Ker je Banfijeva prišla iz nekdanje Jugoslavije, so jo posmehljivo klicali *Partizanka*, kar je bilo sklicevanje na jugoslovanske partizane druge vojne (1939–1945). Na Dolnjem Seniku je naziv *Djerguš*, na Gornjem Seniku pa *Gerglini*,¹¹⁵ na Gradu pa *Gergejkovi*.¹¹⁶ Veriški urbar iz leta 1767 navaja hišno ime *Gergő*, ki ga nosi Štefek Gašpar (*Gaspár Istok*). *Gergő* je madžarska ljubkovalna različica Gregorja, ampak ta naziv verjetno ni enak današnjim *Djerglstjim*.

Djirejšini: Hiša stoji nasproti občinskega urada v sosedstvu vrhnjih *Ferencinih*. Ta del se imenuje *Vilica* (ulica), kjer so še hiše *Djirejšini*, *Pajčini*, *Štjenjerstji* in *Ferencini*. Danes tu živi družina Žökš. Morda je naziv izpeljan iz pridevnika znameniti. V današnjem veriškem govoru to pomeni *ejrašnji* (izposojen pridevnik iz madžarščine *híres*), v stari prekmurščini pa *hirešni*.¹¹⁷ Glas *h*, ki je bil v začetku besede, je v Porabju včasih prešel v *j*. Iz tega glasa se je izoblikoval *dj*.

Döjni ran ali *Döjnini*: Hiša stoji nad omenjenimi *Batjinimi*. Danes je vikend, ki ga je kupil in obnovil Madžar. Zadnja stanovalca sta bila Kolman Kovač in Marija Dobjan. Hišno ime je izpeljano iz priimka *Düh* in to tudi podkrepi veriški urbar, ki omeni naziv *Dühni* z nosilcem Janošom Merkljem (*Mérkli*). Priimek *Düh* je značilen v Sakalovcih, pomeni *duh*. V stari prekmurščini je to *düh*,¹¹⁸ v pogovorni prekmurščini *düj*,¹¹⁹ v števanovskem in veriškem govoru *döj* zaradi omenjene glasoslovne značilnosti. Hišno ime *Düjovi* v Dolencih je tudi izpeljano iz tega priimka.

Ercejdjini: Hiša stoji v dolini blizu ritkarovske doline *Žgaline* in veriškega gostišča *Vendvidéki Vendégház*. Obdelane njive in pokošeni travniki okoli hiše

¹⁰⁹ Danes je madžarski lastnik pri *vrnjih Djančinih* preimenoval studenec na *Máté-forrás* (Matejev izvir). Podobne studence najdemo pri gradiščanskih Hrvatih. Npr. v Hrvatskem Židanu je *Srnjini zviranjak*. To pomeni, da iz studenca ni pil samo človek, temveč tudi divjak (srna, jelen).

¹¹⁰ Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 101.

¹¹¹ Lončar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Cankova*, str. 56.

¹¹² Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 57.

¹¹³ Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 56.

¹¹⁴ Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 83.

¹¹⁵ Prav tam, str. 55–56.

¹¹⁶ Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 98.

¹¹⁷ Novak: *Slovar stare knjižne prekmurščine*, str. 132.

¹¹⁸ Prav tam, str. 71.

¹¹⁹ Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 75; Novak: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, str. 36.

so se pogozdili. Pri hiši stoji stara stavba z značilno obliko, ki je razmeroma edinstvena v Porabju. Nekoč je služila za kaščo. Stanovanje je v dobrem stanju, vendar so se stanovalci (družina Kovač) izselili. Hišno ime je obstajalo tudi v Andovcih in ga navaja andovski urbar. V Nedelici na dolinskem delu Prekmurja se uporablja naziv *Ercekovi*. Nekateri razlagajo, da je ime nastalo na podlagi stanu in družbenega položaja, ker je imela družina konje in se ponosno peljala kot grofje. V madžarščini beseda *herceg* pomeni *princ*, *knez*, v nemščini *Herzog* pomeni *vojvoda*.¹²⁰ Ampak so v prejšnjih stoletjih izpričane družine med Muro in Rabo, ki se imenujejo *Herczeg*.¹²¹ Razen tega andovski urbar navaja hišno ime kot *Herczegin*. V Šalovcih so znani *Ercegni*.

Ferencini: To hišno ime uporabljata sosednji hiši, ki sta v t. i. *Vilici*, v središču Verice, pri občinskem uradu. Ime je izpeljano iz krstnega imena *Ferenc* (Franc). Na Dolinskem v Gomilici so *Ferenčovi*,¹²² v bližnjih Šalovcih pa tudi lahko najdemo enako ime *Ferencini*, na Gradu pa *Francovi*.¹²³ *Spaugnji Ferencini* so na koncu doline pri gozdu. Danes živi v tej hiši vdova Karla Dončeca, Ana Krajcar, vnukinja *Majkovega* Matjaža Krajcarja. *Vrnji Ferencini* so imeli drugi naziv, vendar se nihče ne spomni starega hišnega imena. Kolman in Jožef sta bila iz spodnje hiše, oženila sta se s hčerama iz družine Merkli (*Batjini*). Kolman Dončec je dobil vrhno hišo in po svoji rojstni hiši je nastal naziv *Vrnji Ferencini*. V vrhnji hiši živi danes Karel Dončec ml., ki je Kolmanov vnuk.

Gunjerstji: Hiša stoji na sprednjem delu Verice, nedaleč od glavne ceste v sosedstvu *Djauklinih*. Na sedanjem zemljišču sta včasih bili dve hiši. Prva je bila stara nabijanica s slamnato streho, ki je že porušena. Drugo so zgradili kasneje, to je današnja nova stavba. Danes v njej živita Anton Mešič in njegova soproga Magdalena Kranjec iz Gornjega Senika od domačije Župajni. Nekdanja stanovaleca sta bila Franc Librec in Eva Barabaš, ki sta živela v stari hiši. Iz Librebovega priimka je izpeljan naziv sosednjih *Librecinih*. Hišno ime *Gunjerski* se uporablja tudi v Čepincih, v Slovenski vesi pa *Gunjerni*.¹²⁴ Po mojem domnevanju so *Gunjerstji* enaki hišnemu imenu *Gaunarvi*, ki je v Skakovcih na Ravenskem. *Gaunar* pomeni vaški veljak.¹²⁵

Librecini: Franc Librec in Eva Barabaš, ki sta živela pri sosednjih *Gunjerstjih*, sta prodala sosednje zemljišče, ki je bilo pod njuno hišo. Tako so nastali *Librecini*. Danas tu živita Ferenc Klement (roj. v Farkašovcih pri Monoštru) in njegova žena Irenka Librec. Leta 1767 so že omenili podobno hišno ime na Verici *Libriczi*, ki ga je nosil Matjaž Librič (*Librics*).

Lovenjakovstji: Hiša stoji med *Djergelstjimi* in tisto kmetijo, ki je zgrajena na mestu nekdanjih *Grofovstjih*. Enako hišno ime je bilo znano tudi v Ritkarovcih. Danes je hiša nenaseljena. Zadnji stanovalec je bil Jožef Vindiš (u. 2000). Vindiš je bil sirota, ki ga je sprejela družina Lovenjak v Ritkarovcih, ki se je imenovala tudi *Lovenjakovstji*. Lovenjak je bil dokaj pogost priimek v Otkovcih (danes del Števanovcev) in je danes zelo pogost na notranjem Goričkem. Ko se je Jožef Vindiš preselil na Verico, je prinesel tudi svoje hišno ime. Staro ime hiše je bilo *Čirečini*. Beseda *čireč* pomeni perutnina po Mariji Kozar - Mukič.

Majkovi: Hiša stoji med *Bejbrstjimi* in *Lovenjakovstjimi*, v sosedstvu omejenjene kmetije. Hišno ime je izpeljano iz ljubkovalne različice krstnega imena Matjaž (*Majko*). To je bila rojstna hiša Matjaža Krajcarja (1876–1958) (živel je pri *Naninih*), ki je napisal rokopisno kantorsko knjigo v prekmurščini (1895). Kot ljudski kantor je vodil slovenske romarje ob cerkvenih praznikih in pel sta-

¹²⁰ Adanič: *Ledinska in hišna imena v občini Turnišče*, str. 65.

¹²¹ 2. 4. 1730 se je rodila na Verici *Marjeta*, hči Štefana Hercega (*Herczeg*) in Katarine Pinter (*Pintér*).

¹²² Adanič: *Ledinska in hišna imena v občini Turnišče*, str. 53.

¹²³ Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 97.

¹²⁴ Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 57.

¹²⁵ Lončar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Cankova*, str. 59.

re prekmurske slovenske pobožne pesmi. Pel je tudi na tradicionalnih bdenjih pri domačih mrtvaških odrih. Današnji stanovalec hiše je Miklós Steiner, ki je posvojenec slovenske družine Gerenčer, ki je živela v tej hiši. V Otkovcih je bilo hišno ime *Matjašini*, v Šalovcih se uporablja ime *Matjašni*. Tudi ta naziv je izpeljan iz Matjaža, prav tako je naziv *Majkašovi* v Pertoči in *Matišovi* v Radovcih na Goričkem¹²⁶ ali *Mačašovi* v Topolovcih na Ravenskem.¹²⁷ V veriškem urbaru se pojavi hišno ime *Matko*, ki ga nosi Blaž Herceg (*Herczeg*). *Matko* je različica krstnega imena Matej, Matevž, Matjaž, nekoč je bilo v rabi med ogrskimi Slovenci. Zaradi prej omenjenega dejstva tudi ta naziv ni enak današnjim Majkovim.

Mankoštji: Hiša se nahaja nedaleč od današnje trgovine (*Lepoštji*). Med *Mankoštjimi* in *Lepoštjimi* so bili izginuli *Ždjercini*. V davnini je bilo stanovanje Janoša Mankoša (roj. v Števanovcih), ki je umrl leta 1963. *Mankoštji* so izpeljani iz tega priimka. Današnji stanovalec je Mankošev rojak Karel Krajcar. Podoben naziv se uporablja v Pertoči (*Mankašovi*)¹²⁸ in Dolencih (*Mankašni*).

Mičini: Hiša stoji med *Gunjerstjimi* in *Mankoštjimi* ter nad *Librecinimi* pri glavni cesti. Danes tu živi Madžar Mihály Zádori z ženo, Slovenko Magdaleno Šömenek. Njeni starši so bili Marija Dončec (*Žralini*) in Jožef Šömenek. Marijo Dončec so ljubkovalno poimenovali kot *Miči* (madžarsko *Mici*).

Najercostji ali *Najerc*: Nekoč je to bilo hišno ime nemške družine Fischlmayer (glej: *Drnječini*). Tudi naziv je skrajšana oblika tega nemškega priimka.¹²⁹ Janoš Barabaš, ki je prišel z Janošom Časarjem iz Čepincev in svojo sestro Evo v 10. letih 20. stoletja, se je oženil s Karolino, hčerko Leopolda Fischlmayerja in dobil zemljišče v sosedstvu (med *Naninimi* in *Žralinimi*). Njegovo hišno ime je izpeljano po tastovi domačiji, ker je Karel Časar prenesel svoj domači naziv *Drnječin* na Fischlmayerjevo hišo. Janoševa sestra Eva se je poročila z *gunjerstjim* Francom Librecom, Janošev vnuk Anton Barabaš je bil zadnji stanovalec pri *Najercostjih* (u. 2015). Od takrat je madžarska družina kupila njegovo hišo. Barabaševi so imeli sorodstvo v Čepincih, zato tudi tam lahko najdemo naziv *Najercini*. V Markovcih pa je hišno ime *Barabašini* izpeljano iz tega priimka, ki je bil pogost na tistem kraju.

Nakamlani: Hiša je nenaseljena. Stoji nedaleč od Ritkarovcev, v soseščini *Döjninih* in v bližini *Batjinih*. Hišno ime zrcali značilnost sklanjatve porabskega narečja: *kamen*, *kamla*.¹³⁰ Naziv nosi prepozicijo mestniške oblike *na*, isto kot *Vgrabaj* v Neradnovcih pri Gornjih Petrovcih. Zemljišče okoli hiše je zelo kamnito, zato se imenuje tista ledina *Kamen*. Zadnji stanovalec je bil Karel Šimon, ki je umrl v leta 1960. Včasih so imenovali hišo tudi *Šimon ran*.¹³¹

Nanini: Hiša je v sosedstvu *Najercostjih* in veriške kapele. Hišno ime je izpeljano iz krstnega imena *Ana* (porabska ljubkovalna različica je *Nana*, *Nanec*). V davnini je tu živela Ana Librec, sestra *gunjerskega* Franca Libreca. Danes živi v hiši družina Polly (Franc Polly je iz Dolnjega Senika) in vdova Jožefa Krajcarja, ki je bil vnuk *Majkovega* Matjaža Krajcarja. Družina ima še drugi naziv *Poštaš* (poštar), ker je bila Jožefova hči nekoč poštarica.

Pajčini: Hiša stoji med dvema hišama *Ferencini* v t. i. *Vilici*. Današnji stanovalci so družina Kern. Jenek (Evgen) Kern se je oženil s Kristino Zavec, ki je hči nekdanjih stanovalcev Karla Zavca (u. 1984) in Karoline Štajer (u. 1963). V Čepincih najdemo podobno hišno ime, in sicer *Pančini*. V veriškem urbarju je zapisano hišno ime *Papics*, ki ga nosita dva podložnika Adam in Franc Dančeč

¹²⁶ Banfi: *Hišna in ledinska imena v Pertoči in na Ropoči*, str. 27; Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 136.

¹²⁷ Lončar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Cankova*, str. 62.

¹²⁸ Banfi: *Hišna in ledinska imena v Pertoči in na Ropoči*, str. 27.

¹²⁹ V Pertoči *Majerovi* izvirajo iz nemškega priimka Majer. Prav tam, str. 27.

¹³⁰ Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 145.

¹³¹ V Radovcih se uporablja hišno ime *Šimonovi*.

Glej: Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 140.

(*Dancsecs*), ki sta sorodnika. Najbrž je ta naziv enak *Pajčinim*. Ni izključeno, da je bil nekoč stari naziv Dončecovih, ki se danes imenujejo *Ferencini*. *Papič* je priimek, ki se pojavlja večinoma v Prekmurju. Tudi na Verici se je pojavil ta priimek v 18. stoletju. Po krstni knjigi troške župnije se je 31. 8. 1721 rodil Janoš, sin Vuka Mečiča (*Mecsics*) in Magdalene Papič (*Papič*).

Štjenjerstji: Hiša je pri glavni cesti, v sosedstvu občinskega urada, v t. i. *Vilici*, kjer so še *Djirejšini*, *Pajčini* in *Ferencini*. Na sedanjem zemljišču je bil v davnini skedenj (v veriškem govoru *štjedjen*), ki so ga povečali s hišo. Stari starši današnjega stanovalca Aleksandra (Šanjija) Merklija, Jure in Ana Merkli, so dobili zemljišče. V Lutarjevih zapiskih najdemo hišno ime *Skegnyár*, ki je bilo v Velikih Dolencih okoli leta 1816, danes pa se imenuje *Škinjar*.

Šbdjanji: To hišno ime uporabljata sosednji hiši. Obe sta v sosedstvu *Loventjakovske* in *Djerglske* hiše, nasproti *Vilice*. V prvi hiši živi družina Konkolič, ki skrbi za obratovanje veriške trgovine in krčme (*Lepoštji*). Druga hiša je nenaseljena. Zadnji stanovalec je bil Vilmoš Časar, ki je umrl leta 1993 v prometni nesreči. Najbrž je hišno ime enako nazivu *Sabján* v veriškem urbarju. Takratni nosilec je bil Janoš Mečič (*Mecsics*). *Šabjan* je različica priimka *Šebjana* v Prekmurju, ki izvira iz omenjenega starega prekmurskega krstnega imena.

Sabatini: To hišno ime uporabljajo štiri hiše. Ena je hiša Endreja Talaberja,¹³² kjer je nekoč bila veriška osnovna šola od leta 1939 do leta 1960. V njenem sosedstvu so *Djirejšini*. V drugi hiši danes obratuje gostišče *Tücsöktanya* (dobesedno Cvrčekova pristava), ki je v dolini Sakalovskega potoka, na meji Verice in Ritkarovcev. To je bila rojstna hiša porabske pisateljice Irene Barber (1939–2006) (roj. Talaber). Pri pristavi so tretji *Sabatini*, kjer je živel Franc Kovač s svojo soprogo (u. 2016). Hišo je kupila madžarska družina. Četrta *Sabatini* so celo nova hiša, daleč v sosedstvu občinskega urada in nekdanje osnovne šole. V 1990. letih je bila dom župana Zsolta Talabérja, ki ima slovenske korenine in se je njegov oče imenoval *Sabatini*. Danes je hišo kupil mladi porabski zakonski par Žolt Časar iz Števanovcev od Šeberstjih in Silvija Mešič iz Otkovcev od Petrinih. Tudi v sosedstvu te hiše je sezidal madžarski zakonski par novo stanovanje, ki tudi nima hišnega imena. V veriškem urbarju najdemo to hišno ime v obliki *Sobotin*, ki ga nosi Janoš Merkli (*Mérklj*). Najbrž je hišno ime izpeljano iz priimka stare slovenske družine *Sabat* (*Szabat*), ki je živela v 18. stoletju na Verici in je izumrla v začetku 19. stoletja.¹³³ Priimek *Sabat* ni bil pogost v Porabju, najdemo ga le na Verici. Verjetno je lokalna različica priimka *Sabotin*, *Sobotin*, ki je danes še vedno pogost v Prekmurju, zlasti v okolici Murske Sobote. V Kruplivniku in Radovcih pri Gradu lahko najdemo podoben naziv *Sabotini*.¹³⁴

Veijčini: To hišno ime uporabljajo tri hiše. *Vrnji Veijčini* so v zadnji dolini za današnjo Cvrčekovo pristavo (*Sabatini*). To je bil dom Franca Talaberja in njegove soproge Ane Kovač. *Spaunji Veijčini* so domačija dveh bratov, Antona in Franca Trajberja. Njuno ljubkovalno ime, ki je pravzaprav alternativno hišno ime, je *Runci*, *Runcajs* od glavnega heroja češkoslovaške risanke *O loupežníku Rumcajsovi*, ker sta dva brata po videzu podobna Rumcajsu. Tretja hiša so *Nauvi Veijčini* v soseščini *Nakamlanih* in *Döjnega rama*. To je novo stanovanje, ki ga je zgradil zakonski par Tibor Pint iz Števanovcev od tamkajšnjih Totostjih in Margareta Trajber, ki je od *Spaunjih Veijčinih* doma. V Budincih najdemo hišno ime *Beijčini* pri današnji državni meji, nedaleč od Andovcev. V veriškem urbarju je zapisan podoben naziv *Vedics*, ki ga nosi Mihael Dü (*Dú*).

Žöjljini: To hišno ime uporabljata sosednji hiši. *Vrnji Žöjljini* so v sosedstvu

¹³² Talaberja ljubkovalno imenujejo tudi *Dranc*, ki je tvorjen iz njegovega madžarskega krstnega imena *Endre*. Zato je *Dranc* alternativni naziv te hiše, ki se imenuje *Sabatini*.

¹³³ 16. 1. 1730 se je rodila na Verici Eva, hči Janoša Mirtlja in Elizabete *Sabat*. 12. 8. 1798 se je rodil na Verici Jure, sin Franca Gašparja in Eve *Sabat*.

¹³⁴ Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 128.

Gunjerstjih in *Djauklinih*. V tej hiši živi moja družina. To je bila domačija znane- ga porabskega lončarja Karla Dončeca (1918–2002), mojstra ljudske obrti, ki je bil iz Andovcev od tamkajšnjih Ercedjinih. V spodnji hiši (*Spaugnji Žöjlini*) živi vdova in moja pomočnica Jelena Gašpar - Laczó, ki je sorodnica lončarjeve žene Ane Gašpar, ki je bila prav tako Andovčanka od Vučtjinih. Družina Gašpar je imela krčmo v vrhni hiši, dokler je bilo njeno stanovanje v spodnji hiši. Karel Dončec je za doto dobil zemljišče, kamor se je preselil leta 1939. Hišno ime je izpeljano iz prekmurske besede *žüu* (v porabskem govoru *žöu*), ki pomeni *žulj*. Na Madžarskem se imenuje žulj takšen človek, ki je zelo ponosen (ošaben) npr. na svoje bogastvo, vendar so težaki, ki so opravljali naporno fizično delo, imeli tudi žulje na dlani. V tem primeru je *Žöjlin* vzdevek, ki se povezuje ali z oholno- stjo ali pa siromaškim družbenim položajem posameznika, ki je nekoč nosil ta naziv. Jelena Gašpar mi je povedala zanimivo zgodbo o ledini, ki je pod spodnjo hišo. Njen rojak, ki se je hotel izseliti v Združene države, se je odpovedal emi- graciji prav na tisti ledini, ker se je razjokal. Namreč, prepoznal je, da ne more zapustiti svoje domovine. Odslej se tista ledina imenuje *Meritja* (Amerika),¹³⁵ ki se je sčasoma tudi pogozdila, kot druge njive in travniki po vsem Porabju. Hči gospe Jelene, Marietta Laczó, tudi živi na Verici in ima svojo domačijo, ki je nova stavba pri občinskem uradu in nima hišnega imena.

Žralini: Hiša stoji pod današnjo trgovino (izginulimi *Lepoštim*). Zadnji stanovalec je bil nemško-madžarskega rodu Vilmos Kovács (u. 2013), ki je bil mizar. Njegov sin je Laci Kovač (1950–), nekdanji ravnatelj osnovne šole v Šte- vanovcih, čebelar in avtor ter voditelj amaterske porabske gledališke skupine *Veseli pajdaši*. Po Jeleni Gašpar - Laczó je *žralin* izpeljan iz madžarske besede *zsellér*, ki pomeni težak. Podobno je hišno ime *Kobikošovi* na Gradu,¹³⁶ ki je iz- peljanka iz madžarske besede *kubikos* (kopač). Tudi kopač je delavec nizke sto- pnje, kot težak.

Izginule hiše na Verici

Drnječini ali *Drnječovi*: Hiša je bila v okolici veriške kapelice. Danes še sto- jijo vodnjak in ruševine kleti v podrasti. To je bila domačija Nemca Leopolda Fischlmayerja, ki je imel hčeri. Eno je vzel za ženo čepinski Janoš Barabaš, drugo pa Karel Časar, ki je bil prav tako iz Čepincev. Časar se je v Čepincih imenoval *Dr- nječini*, zato se je po njem spremenil naziv Fischlmayerjeve domačije, ki je bila najprej *Najerc*. Ta naziv je potem podedoval njegov drugi zet Barabaš. Čepinski Drnječini so bili tik na današnji madžarsko-slovenski meji pri Ritkarovcih. Tam se pelje cesta proti ritkarovskim *Trajbernim*. To ime je zelo podobno izginulemu priimku, ki je bil znan v Čepincih v 18. stoletju. Leta 1754 je bil izpričan priimek *Darnics, Dornics* (Darnič, Dornič).¹³⁷

Graboštji: Hiša je bila blizu Ritkarovcev pri Sakalovskem potoku v dolini *Žgalina*, pod današnjo gostilno *Vendvidéki Vendégház*, kjer so električni drogi med Ritkarovci in Verico. Hišno ime je izpeljano iz prekmurske besede *graba* (jama), ker je bila hiša v dolini. Zadnja stanovalca hiše sta bila Ana, vdova Štefa- na Zavca in njen bolan sin. Hiša se je uničila v 60. letih 20. stoletja. Naziv *Grabo- ški* se uporablja tudi v Čepincih, prav tako v dolini.

Grofovstji: Hiša je bila v ledini *Törnnek*, danes je tu kmetija (*Marof*). V bli-

¹³⁵ Tudi na Gradu in v sosednjih Radovcih je znano hišno ime *Amerikanarovi*, kjer je bil stanovalec povratnik iz Združenih držav. Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 92.

¹³⁶ Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 102.

¹³⁷ Internetni vir: Fülöp: *A felsőszőlőki szlovén plébánia névrendszere*: [http://www.vasidigit- konyvtar.hu/vasidigiportal/image/vdkweb/barkoc/felsoszolnok.html](http://www.vasidigitkonyvtar.hu/vasidigiportal/image/vdkweb/barkoc/felsoszolnok.html). Pridobljeno, 30. 11. 2018.

žini je studenec *Predina*, ki ga kmetija še vedno uporablja za napajanje in zalivanje. Zadnja stanovalka je bila Ana Kürnjek (roj. Škerlak), ki se je imenovala *Grofica* po svoji hiši (u. 1966). Morda je ime izpeljano iz samostalnika *grof*, ki opozori na kakšen gmotni položaj. Vendar je bil izpričan priimek *Gróff* na Gornjem Seniku leta 1790, ki ni bil pogost.¹³⁸ Tudi na Gornjem Seniku in v Čepincih najdemo hišno ime *Grofoski*.¹³⁹ V medžimurski Štrigovi pri slovensko-hrvaški meji se uporablja podoben naziv *Grofekovica*.¹⁴⁰

Katini: Hiša je bila pri današnji trgovini in krčmi (*Lepošti*), blizu središča vasi. Hišno ime je izpeljano iz krstnega imena Katarina. O zadnjih stanovalcih nič konkretnega ne vemo. Mogoče je ta hiša že zdavnaj izginila, ker je po vedanju Jelene Gašpar - Laczó poimenovanje največjega vrha Verice *Katinbrejg* tudi izpeljano iz tega hišnega imena, tisti vrh pa je bil omenjen že v prvi polovici 19. stoletja.¹⁴¹ Isto hišno ime najdemo tudi v Čepincih in v Nedelici na Dolinskem,¹⁴² v Skakovcih na Ravenskem pa se uporablja hišno ime *Katicini*, ki je izpeljano iz ljubkovalne različice krstnega imena Katica.¹⁴³

Kulmani: Hiša je bila v okolici veriške kapele, v sosedstvu današnjih *Žralin* in *Naninih*. O zadnjih stanovalcih nimamo konkretnega podatka. Naziv je izpeljan iz krstnega imena Kolman. Na Gornjem Seniku je znano hišno ime *Kolmani*.¹⁴⁴

Lepošti: Na zemljišču te domačije stojijo današnja trgovina in krčma ter avtobusna postaja in gasilski dom. Hišno ime je izpeljano iz priimka Lepoša. Tukaj se je rodila soproga Gregorja Zankoča (*Djerglstji*) Ana Lepoša. Lepoša je značilen priimek v Šalovcih in Notranjem Prekmurju, a je zelo redek v Porabju. Tudi v Budincih lahko najdemo hišno ime *Lepošni*.

Rövcini: Hiša je bila pri veriški kapelici. Tukaj je živela družina Oreovec, ki je zidala kapelo leta 1947 in je imela krčmo. Tudi *Rövcin* je izpeljan iz njihovega priimka. To je bila rojstna hiša Janoša (Jeneka) Oreovca (1934–2014), pokojnega števanovskega kantorja, ki je petdeset let pel slovenske cerkvene pesmi v števanovski cerkvi. Njegova žena Aranka Borovnjak, hči Janoša Borovnjaka, ki je bila priča boju pri Borovnjatjinih leta 1945, še živi v Števanovcih. Aranka Borovnjak in Janoš Oreovec sta se odselila v Števanovce leta 1967 in odnesla tudi naziv *Rövcin* na tamkajšnjo domačijo.

Söjčin ran, Söjčini ali *Söjčko*: Ostale so ruševine med trgovino (*Lepošti*), *Bejbrstjimi* in *Žralinimi*, pod nekdanjimi *Katinimi*. Nekdanja stanovalca sta bila Jožef Šömenek (u. 1979) in Ana Talaber (u. 1982). Veriški urbar omeni hišno ime *Szű*, ki ga nosi Matjaž Gašpar (*Gaspár*). Na Verici je bil nekoč priimek *Šű* ali *Sű*, verjetno hišno ime izvira tudi iz tega priimka. 20. 9. 1719 se je rodila Jelena, hči Matjaža Šüja (*Sű*) in Katarine Bočkor (*Bocskor*).

Ždjercini: Hiša je bila med današnjo trgovino (*Lepošti*) in *Mankoštjimi*. Eno visoko črešnjevo drevo spomni na mesto hiše. Nekoč je bila domačija družine Merkli, ki so bili Merkljevi sorodniki pri *Štjenjerstjih*. Veriški urbar omeni hišno ime *Gercz*, ki ga nosita dva slovenska podložnika Matjaž Kranic (*Kranicz*) in Janoš Mečič (*Mecsics*). Hišno ime ni točno pojasnjeno.

Veriški urbar omeni še hišno ime *Báh*, ki ga je nosil neki Mihael Gašpar (*Gáspár*). Tudi je ta naziv povsem izginil.

¹³⁸ Internetni vir: Fülöp: *A felsőszőlőki szlovén plébánia névrendszere*: <http://www.vasidigitkonyvtar.hu/vasidigiportal/image/vdkweb/barkoc/felsoszolnok.html>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

¹³⁹ Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 55.

¹⁴⁰ Frančič: *Međimurski obiteljski nadimci*, str. 39.

¹⁴¹ Timár, Molnár, Székely et al: *Digitized maps of the Habsburg Empire – The map sheets of the second military survey and their georeferenced version*, str. 59.

¹⁴² Adanič: *Ledinska in hišna imena v občini Turnišče*, str. 61.

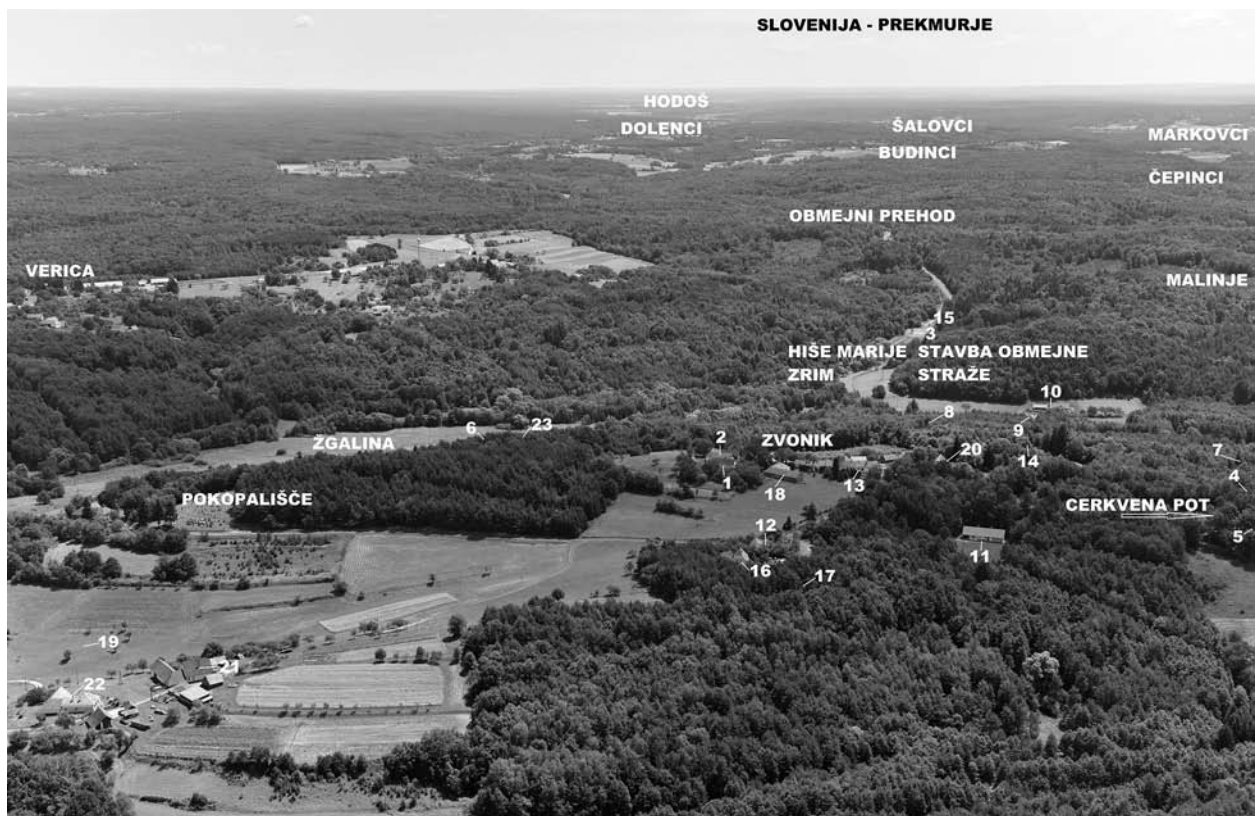
¹⁴³ Lončar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Cankova*, str. 56.

¹⁴⁴ Mukics: *A magyarországi szlovének*, str. 55.

Obstoječe hiše v Ritkarovcih

Apatjini: To hišno ime sta nosili dve hiši. Stara hiša je stala tik na današnji madžarsko-slovenski meji, skoraj na območju Čepincev. V čepinskem govoru se je imenovala *Apakini*. V sosedstvu te hiše še vedno stojijo Najercini in Popovski v Čepincih. Hišo so porušili, ko so postavili železno zaveso, ki je pretrgala stike med goričkimi in porabskimi naselji. Iz te hiše je bila doma Neža Vehap (Weháp), ki se je poročila s Francem Faričem iz Vidoncev pri Gradu. Leta 1972 je družina kupila hišo pri ritkarovskem zvoniku, ki se je imenovala *Trplan* in je bila domačija družine Terplan (ki je bila bržda iz Markovcev). Imre Terplan je bil gasilski poveljnik v Ritkarovcih. Danes se imenuje ta stavba *Apatjini*. Franc Farič ml. in njegov mutast polbrat Sidor Bajzek živita v tej hiši. Hišno ime ni točno pojasnjeno.

Bazetjini: Hiša je nenaseljena in stoji tudi pri zvoniku. V davnihi sta tu živela brata in njuna sestra: Ernest, Karel in Irma Bajzek. Hišno ime je izpeljano iz njihovega priimka, ki je zelo pogost na Gornjem Seniku. Tudi na Seniku najdemo hišno ime *Bazekini* in Čerpnjakova prisega ga prav tako omenja kot *Bazék*. Bajzek se verjetno povezuje z bezgom.¹⁴⁵

Domačije v Ritkarovcih (naštevanje ni celotno): 1. *Apatjini*, 2. *Bazetjini*, 3. *Beijnklarstji*, 4. *Boslini*, 5. *Brejznatjini*, 6. *Čajta*, 7. *Ejvicini*, 8. *Emanstji (Vrnji)*, 9. *Emanstji (Spaugnji)*, 10. *Emanstji (Nauvi)*, 11. *Filpini (Svetceva hiša)*, 12. *Gospaudini*, 13. *Kaucini*, 14. *Kujserstji*, 15. *Lovenjakovstji*, 16. *Mijautjini*, 17. *Palko*, 18. *Petrajnini*, 19. *Rüštjini (Tekova hiša)*, 20. *Štajerni*, 21. *Vajnini (I)*, 22. *Vajnini (II)*, 23. *Žadjacini*.

Vir: Občina Verica-Ritkarovci.

¹⁴⁵ Našel sem podobne oblike v hrvaščini, ki pomenijo bezeg. Npr. v stari kajkavščini *bazag* (Belosteneec: *Gazophylacium*, str. 13), v gradiščanski hrvaščini *bajzak*.

Prim.: Bencsics, Finka, Szucsich –et al: *Gradiščansko-hrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik*, str. 48. Na Gradu se lahko uporablja hišno ime *Bezejkovi*, ki je izpeljanka samostalnika bezeg.

Prim.: Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 94.

Casarni: To ime sta imeli sosednji domačiji, ki sta stali pri glavni cesti pod hribom, kjer je pokopališče. Prvo hišo so že porušili in trenutno še vedno zidajo novo. Zadnja stanovalca tiste hiše sta bila Jožef Pinter (u. 1994) in Gizela Bauer (u. 2000). V današnji hiši živi Ana Merkli (od veriških *Batjinih*), vdova Antona Šerfeca. Antonov oče Peter Šerfec je prišel iz Gornjega Senika od tamkajšnjih Marčentjinih. V tej hiši je bil nekdanji ritkarovski občinski urad. Janoš Lutar je omenil hišno ime *Czafzar* iz Ritkarovcev, ki je verjetno enak današnjim *Casarnim*. Treba je omeniti, da na severnem Goričkem in v Porabju najdemo priimke *Časar* (v madžarščini *császár* pomeni *cesar*, ki je pravzaprav slovanska izposojenka). V drugih delih Prekmurja najdemo priimke *Casar*.¹⁴⁶ V Pertoči na Goričkem in v Domajincih na Ravenskem se imenuje domačija *Casarvi*.^{147, 148} V bližnjih Šalovcih so znani *Casarovi*. V stari knjižni prekmurščini *casar* pomeni *cesar*.¹⁴⁹ Stara oblika je ohranjena v porabskem narečju.¹⁵⁰ Vsekakor so zapisali priimek *Csaszarin* (Časarin) v Markovcih leta 1772. V Markovcih najdemo podobno hišno ime *Česarin*, vendar se to verjetno povezuje s priimkom *Cseszar* (Česar), ki je izpričan leta 1773.¹⁵¹

Čajtini ali *Čajta*: Hiša je danes nenaseljena in v propadu. Zadnja stanovalca sta bila Janoš Gječek in Rozalija Šerfec, ki je bila sorodnica sosednjih *Casarnih*. Tudi Lutar je zapisal tole hišno ime kot *Csaita*, vendar je izvor naziva neznan. V Čepincih obstajajo *Čajtini* pri meji, v Markovcih pa *Čajtiški*.

Djartja: Hiša stoji blizu izvira sakalovskega potoka. Hišno ime je izpeljano iz narečne besede *djarek* (jarek), ker je v tem delu vasi ledina *Djarek* (na zemljevidih *Jarek*). Nekoč sta živela v hiši Alojz Šulič in Gizela Gječek. Po smrti svojega moža je Gizela odšla k svoji hčeri na Trošče (u. 2016). Hišo je kupil Madžar.

Djürvini: Hiša stoji ob ritkarovskem pokopališču. Zadnji stanovalec je bil Janoš Časar (u. 2013), lastnica hiše je danes pa Jelena Časar - Dončec, Janoševa sestra, ki živi v Otkovcih pri domačiji Madjarni. Naziv je verjetno enak hišnemu imenu *Gyűrívona*, ki ga je zapisal Janoš Lutar (1822). Hišno ime je izpeljano iz krstnega imena *Djüri* (Jure, Jurij). Na Dolnjem Seniku najdemo naziv *Djürini*, v Čepincih *Djürvini*, ki so na vrhu *Djürvin brejg*.

Emanstji: To hišno ime uporabljata dve hiši: *Spaunji Emanstji* in *Nauvi Emanstji*. Vrnji *Emanstji* so že izginili. Obe hiši sta blizu državne meje, nedaleč je stavba stare obmejne straže na gozdnatem območju. Pri *Spaunjih*, v stari hiši živita Štefan Trajbar st. in Marija Zavec. Novo hišo nad staro domačijo je zidal Štefan Trajbar ml. Gospa Marija mi je povedala, da je naziv verjetno izpeljan iz priimka nemške družine, ki se je vselila v Ritkarovce. O tem priimku ni podatka.

Filpini: To hišno ime uporabljata dve hiši. Obe sta v dolini pod cesto, ki se pelje na Gornji Senik (cerkvena pot) blizu ritkarovskega zvonika. Drugo poimenovanje spodnje hiše je *Štejzli ran*, ker je bila domačija pokojnega Karla Štesla (u. 2013, Slovenska ves). Priimek *Štesl*, ki je nemški, so ljudje težko izgovarjali in so zato raje uporabljali *Štejzli*. Pri hiši najdemo majhen vrelc, ki je prav tako značilen objekt, kot *djelenski stüdenec* na Verici pri *Djančinih*. Čeprav so ljudje v Ritkarovcih pozabili ime tega vrelca, na Goričkem pravijo *fükaš*. V vrhnji hiši je živel Jožef Svetec, ki je umrl v 1990. letih. Hišo je kupil Madžar in jo je začel obnavljati. Janoš Lutar je zapisal hišno ime *Filipp* v Velikih Dolencih (1819), ki se imenuje danes *Filpini*. Isto hišno ime uporabljajo v Markovcih, kjer so bile leta

¹⁴⁶ Nekoč je izpričana imenska različica *Casar* tudi v Ritkarovcih. 16. 8. 1827 je umrl ritkarovski Mihael Casar (*Czaszar*) po dolenski knjigi umrlih.

¹⁴⁷ Banfi: *Hišna in ledinska imena v Pertoči in na Ropoči*, str. 26.

¹⁴⁸ Lončar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Cankova*, str. 51.

¹⁴⁹ Novak: *Slovar stare knjižne prekmurščine*, str. 26.

¹⁵⁰ Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 29.

¹⁵¹ Internetni vir: Fülöp: *A felsőszőlőki szlovén plébánia névrendszere*: <http://www.vasidigitkonyvtar.hu/vasidigiportal/image/vdkweb/barkoc/felsoszolnok.html>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

1784 izpričane družine s priimkom *Filip, Filop*.¹⁵² V Pertoči in Nedelici najdemo naziv *Filipovi*.^{153, 154}

Gospaudini: Hišno ime je izpeljano iz besede *gospaud*, ki opozori na premožno družino. Današnja stanovalka je Marija Ropoš. Njena sorodnika Ivan in Ana Ropoš sta dobila veliko dediščino, zato so ju imenovali *Gospaudje*. V Šalovcih so znani *Gospodarini*.¹⁵⁵

Kaucini: hiša stoji nasproti zvonika. Naziv je izpeljan iz samostalnika *ka-uca*, to je porabska beseda za kolco pri plugu.¹⁵⁶ Danes živi v hiši družina Čer (Jožef Čer, njegova žena Marija Šömenek ter sin Jožef ml.). V davnini sta živeli v tej hiši družini, ki sta se imenovali Lazar in Filo.

Kovačini: To hišno ime nosita dve hiši. Ena je dandanes lastnina madžarske družine, nekoč pa je bila domačija Jožefa Šuliča (u. 1959) in Marije Talaber (u. 1972). Druga, nenaseljena hiša je bila domačija Kolmana Šuliča (u. 1980). Kolman si je zaradi nekega družinskega prepira zidal svojo hišo. Njegov vzdevek je bil na vasi *Kovačin Ciganj*, ker je igral na violini in harmoniki v krčmah in na veselicah kakor muzikantni Romi. Hišno ime je izpeljano ali iz priimka *Kovač* ali pa iz poklica. V soseščini *Kovačinih* so bili izginuli *Rüštjini*, kjer je živel kovač Mikloš Rüšič. Tudi v Čepincih in Šalovcih se uporablja hišno ime *Kovačini*.

Petrajnini: Danes je vikend, ki stoji pri zvoniku. Hišno ime ni točno pojasnjeno, menda je povezano z nabožnostjo, namreč *Petrajn* pomeni *Petere Sve-te Rane Jezusove*.¹⁵⁷ Druga možnost je, da hišno ime pomeni »*petera domačija*« (prekmurska beseda *ran* pomeni domačija, hiša, stanovanje, stavba).¹⁵⁸ Zadnja stanovalka sta bila Karel Mešič (u. 1991) in Kristina Trajber. Mešičeva soproga še živi v Lentibi (Lenti) v Zalski županiji. Karel Mešič je bil posvojenec Jožefa Mešiča. Njegov pravi priimek je Šömenek, rodil pa se je na Verici pri *Djančinih*. Jožef Mešič je postavil tisto kamnito razpelo, ki je pod hišo pri *Gospaudinih*. Križ je postavljen zato, ker je imela družina na tistem mestu leta 1917 veliko nesrečo. Jožef se je s svojo družino in kravami zgrudil po strmini, a sam čudež jih je rešil pred tragedijo. O blagoslovitvi razpela je napisal Jožef Klekl ml. dva članka za prekmurski katoliški tednik *Novine: Blagoslavljanje križa v Ritkarovci* (21. 7. 1918) in *Govor pri blagoslavljanji križa v Ritkarovci* (28. 7. 1918). V tej hiši je obratovala tudi tista krčma, pri kateri so zvonili ritkarovski mladeniči z zvonom, ki so ga ukradli od župana Trajberja.

Rovatini: To hišno ime nosita dve hiši. Danes živi transilvanska madžarska družina v eni hiši, ki je kupila še Šteslovo domačijo (*Filpini, Štejlzi ran*). Nekdanja slovenska stanovalka sta bila Štefan Štajer in njegova soproga Alojzija. Tudi drugo hišo, ki je bila domačija Jožefa Štajerja in njegove soproge Julije, je kupil madžarski zakonski par. Jožef je bil Štefanov brat. Obe hiši sta pri izviru Sakalovskega potoka, kjer je še Šteslov *fúkaš*. Naziv je izpeljan iz družinskega priimka Horvat, ki je najpogostejši priimek med Muro in Rabo.¹⁵⁹ Tudi Janoš Lužar je zapisal v Velikih Dolencih hišno ime *Horváthin*. Rovatini so izpričani še v Čepincih. V prekmurščini na splošno na začetku besede ni glasu *h* ali pa je zelo redek. Na Verici in v Ritkarovcih na začetku besed sploh ni glasu *h*. Zaradi tega se je izgubil

¹⁵² Internetni vir: Fülöp: *A felsőszőlőnöki szlovén plébánia névrendszere*: <http://www.vasidigitkonyvtar.hu/vasidigiportal/image/vdkweb/barkoc/felsoszolnok.html>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

¹⁵³ Banfi: *Hišna in ledinska imena v Pertoči in na Ropoči*, str. 27.

¹⁵⁴ Adanič: *Ledinska in hišna imena v občini Turnišče*, str. 61.

¹⁵⁵ To hišno ime bi lahko bilo izpeljano iz samostalnika gospodar, vendar je bil nekoč znan priimek *Gospodar* tudi na tem področju.

¹⁵⁶ Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 148.

¹⁵⁷ V starih prekmurskih katoliških molitvenikih je bila navadna molitev *Pobozsnoszt k petérin szv. Ranam Jezusovim*. Sakovič: *Molitvena knjiga*, str. 52.

¹⁵⁸ Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 303; Novak: *Slovar stare knjižne prekmurščine*, str. 599; Flisar: *Vogrszki-véndiski récsnik*, str. 39, 68.

¹⁵⁹ V Pomurski statistični regiji je 4189 oseb s priimkom Horvat.

glas *h* v tem nazivu in sta se prestavila glasova *o* in *r*.¹⁶⁰ Tudi v primeru *Ercedjinih* se je na začetku izgubil *h*.

Štajerni: Hiša je pri *Kaucinih*. Danes jo uporabljajo kot vikend. Zadnji stanovalci so bili Karel, Štefan in Kristina Trajber, brata in sestra. Naziv je izpeljan iz priimka Štajer, ki je bil nekoč dokaj pogost priimek v Ritkarovcih. Enako hišno ime je znano tudi v Dolencih, na Gradu in v Radovcih pa kot *Štajerovi*.¹⁶¹

Tjôleš: Hiša stoji pri cerkveni poti, blizu gornjeseniške strani (ledina *Po- lova*). Danes jo uporabljajo za vikend. Naziv je izpeljan iz priimka Köleš, začetni glas *k* pa je prešel v *tj*. V madžarščini *köles* pomeni proso. Zadnja stanovalka je bila Marija Köleš. Naziv *Köleš Blinc* obstaja tudi na Dolnjem Seniku.

Trajberni: Nekoč so bile na sedanjem zemljišču štiri hiše v ledini *Malinje*. Danes sta ostali dve nenaseljeni hiši neposredno pri Čepincih, ki sta v propadu. Tudi v Markovcih in Dolencih je znan naziv *Trajberni*. Tu nekje je živel tudi Jure Trajber, ki je najprej na svoji strani hotel postaviti ritkarovski zvonik. V prvi hiši je stanovala Marija (Micka) Trajber (roj. Köleš), ki se je preselila v sosednjo hišo, kjer je stanoval Jožef Ropoš. Ropoš je dolgo časa skrbel za staro Trajberjevo. Naziv je izpeljan iz priimka *Trajber*, ki je bil najpogostejši priimek po vseh Ritkarovcih. Redko se pojavi priimek *Trajber*, *Trajbar* in njegova različica *Trajbarič* tudi v jugozahodnem Prekmurju. Trajber je različica nemškega priimka *Treiber*, ki je pogost tudi v Nemčiji in Avstriji. V nemščini *der Treiber* pomeni lovski gonič. Četudi je izpričan priimek *Trajbarin* v 18. stoletju tudi v Porabju,¹⁶² niti *Trajbarin* niti prej omenjeni Časarin (glej: *Casarni*) nista bila pogosta priimka. Morda so župniki, ki so opravljali registracije v matičnih knjigah, po pomoti zapisovali hišno ime namesto priimka. S tega vidika *Časarin* in *Trajbarin* nista priimka, temveč hišni imeni.

Tučtjini: Stojijo ob cerkveni poti, ki se pelje na Gornji Senik, v soseščini *Tjôleša*. Hišno ime je izpeljano iz besede *tuček* (storž).¹⁶³ Nekoč je bila domačija družine Vogrinčič, ki je prišla z Goriškega.

Vajnini: To hišno ime nosita dve hiši. Prva hiša stoji pod *Gospaudinimi*, to je domačija Ropoševih, kjer živi tudi Miško Ropoš. Druga hiša je v soseščini prve, kjer živi družina Talaber. Sedanje zemljišče je bilo iz *Gospaudinine* dediščine in se je imenovalo *Vajni*. Miško Ropoš se spomni, da je *Vajni* ime neke ptice, ki se oglašča ob ranih urah. Vendar je Janoš Lutar zapisal hišno ime *Vaidin* v Velikih Dolencih, ki ga tudi dandanes uporabljajo v tistem kraju. Priimek *Vajda* je značilen v Sakalovcih in se pojavi v nekaterih delih Prekmurja, je pogost priimek tudi na slovenskem Štajerskem.¹⁶⁴ *Vajnini* so še znani tudi v Markovcih.

Žadjacini: Hiša stoji med *Emanstjimi* in *Čajto*. Bila je domačija vdove Marije Šulič (roj. Gašpar), ki je umrla leta 2017. Pod hišo je dolina *Žgalina*, verjetno je naziv izpeljan tudi iz tega ledinskega imena. Namreč, ko so cistercijani prišli v Monošter na koncu 12. stoletja, so večinoma našli gozdove na pokrajini. Da bi imeli menihi njive, travnike in pašnike, so iztrebili nekatere dele teh gozdov, in sicer s požigom¹⁶⁵ Verjetno ledinski naziv *Žgalina* hrani spomin teh požigov.

¹⁶⁰ Tudi v Radovcih je znano zelo podobno hišno ime *Rovatovi*, v katerem je prav tako prišlo do glasoslovne spremembe glasov *o* in *r* v začetku imena. Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 133.

¹⁶¹ Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 115, 140.

¹⁶² 20. 1. 1760 in 23. 2. 1766 sta se rodila Jelena in Matjaž, otroka Blaža Herceka in Žužane Štajar na Verici. Obema otrokoma sta botrovala Jure Trajbar in Katarina Trajbarin (*Traibarin*).

¹⁶³ Mukič: *Porabsko–knjižnoslovensko–madžarski slovar*, str. 385.

¹⁶⁴ Internetni vir: Zlasti v Podravski statistični regiji: <http://www.stat.si/ImenaRojstva/FirstNames/SearchFirstNames?Ime=&Priimek=Vajda>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

¹⁶⁵ Kalász: *A szentgotthárdi apátság birtokviszonyai*, str. 26.

Izginule hiše v Ritkarovcih

Afi: Hiša je stala ob cesti, ki se je peljala proti Dolnjemu Seniku, vendar se je kraj pogozdil. Nekoč je bila domačija Alfonza Mankoša in njegove žene Jožice Čerpnjak. *Afi* je prekmurska ljubkovalna različica krstnega imena Alfonz. Njegov sin Jožef se je obesil leta leta 1987. Hiša je nekoč imela drugo ime, a ta naziv ni ohranjen. Hišo so porušili leta 2012 in sezidali novo, ki je danes vikend.

Bejnklarstji: Hiša je stala pri današnji državni meji, pod nekdanjim obmejnim prehodom. To je bila domačija družine Winkler. Tudi naziv je izpeljan iz tega priimka. Glas *v* se večkrat reducira v *b* v slovanskih jezikih. Jelena Gašpar - Laczó je pripomnila, da je lažje izgovorjati glas *b* kot *v*. Zadnji stanovalec je bil Alojz Winkler (u. 1959). Breg, po katerem se pelje cesta od današnje slovensko-madžarske meje, se imenuje *Vindišbrejg*, ker je tu bila domačija družine Vindiš na čepinski strani.

Boslini: Hiša je bila ob današnji cerkveni poti, ki pelje na Gornji Senik, v sosedstvu *Tjôleša* in *Tučtjinih*. Naziv je izpeljan iz priimka nemške družine, ki je imela hišo, a je njihovo ime izginilo. Na Gornjem Seniku se več domačij imenuje *Boslini*. Nemški priimek *Bosl* je najbolj podoben temu hišnemu imenu.

Breznatjini: Hišo so porušili leta 2016. Nekoč je tukaj obratovala krčma Mihaela Čerpnjaka, ki se je imenovala *Brejdza* (breza).¹⁶⁶ Pri hiši je bil brezov gaj, kjer so bile točilnice in mize za goste. Pri gaju so bile gorice (vinograd), v katerih so pridelovali domače vino. Čerpnjak je lovil divjačino v ritkarovskih gozdovih in kuhal okusne jedi na lovski način. Zaradi dobrega vina in jedi je bila Čerpnjakova krčma v Porabju in na Goričkem splošno priljubljena, zato se je okolica imenovala *Veselna dolina*. Zadnja stanovalka *Brezdje* je bila Julija Čerpnjak - Molnar, Mihaelova hči (u. 2000). Hišno ime *Breznjakini* najdemo tudi v Markovcih.

Ejvicini: Hiša je bila pod *Tučtjinimi*. Naziv je izpeljan iz krstnega imena Eva (prekm. *Ejva*).¹⁶⁷ Tukaj so živeli Jožef Štejer (ali Štajer) in njegova žena Rozalija (*Ejvicina Ruža*) ter hči Marija. Hiša je bila zloglasna zaradi brutalnega uboja iz leta 1904. Žrtev zločina Jožef Štejer je delal v New Yorku v Združenih državah, ko je dobil pismo od doma, da njegova žena in hči zapravljata plačo, ki jo pošlje domov. Marija je imela ljubezensko razmerje z gornjeseniškim revežem Jožefom Štrinijem, a njen oče je nasprotoval tej zvezi. Jožef je zagrozil svoji ženi z odvzemom podpore in da bo zapustil družino. Ruža in Marija sta se zaradi denarja odločili, da bosta Jožefa ubili. 13. aprila je Ruža s sekiro razbila Jožefovo glavo, potem je razmesarila truplo in ga pokopala v greznico. Štejerjev sodelavec Jure Olec (ali Holec) je pisal svojemu očetu v Ritkarovcih, ker se Jožef ni vrnil v Ameriko. Juretov oče je obvestil žandarje in preiskava je razjasnila grozni zločin, Ejvicina Ruža pa je bila obsojena na dosmrtno ječo.¹⁶⁸ Leta 1945 je dobila Ruža amnestijo in živela kot beračica v Ritkarovcih do svoje smrti.

Emanstji Vrnji: V tej hiši, ki je izginila, sta živela Štefan Rogan (roj. na Gornjem Seniku) in Kristina Holec (roj. v Ritkarovcih), ki sta se preselila na Trošče. Danes živi samo Kristina. Na mestu hiše rastejo akacije, nedaleč od zvonika.

Goslarni: Hiša je stala med prastaro lipo, ki stoji nedaleč od Sakalovskega potoka, in transformatorjem pod *Vajninimi*. V soseščini so bili še *Rüštjini*, ki jih ni več. Naziv je verjetno izpeljan iz priimka *Goslar*, ki je bil značilen v Ritkarovcih v 18. in 19. stoletju. *Goslar* v prekmurščini pomeni violinist, godec.¹⁶⁹ Isto hišno ime se uporablja tudi v Čepincih. Zadnja stanovalca pri ritkarovskih *Goslarnih*

¹⁶⁶ Na Gradu hišno ime *Brejarovi* izhaja iz samostalnika breza. Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 95.

¹⁶⁷ Novak: *Slovar stare knjižne prekmurščine*, str. 79.

¹⁶⁸ Stolzenberg: *Egy rejtélyes gyilkosság kiderítése*, str. 158–162.

¹⁶⁹ Novak: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, str. 47; Novak: *Slovar stare knjižne prekmurščine*, str. 115; Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 119.

Na stari fotografiji je izginuli *Kreijžin ran* (Vir: Slovenski etnografski muzej, 1972). Spodaj na novi fotografiji je današnje zemljišče in sosednji, še vedno obstoječi *Casarni* (Vir: Akoš Anton Dončec). Pokošeni travniki in sadna drevesa v ozadju so se tudi pogozdili. Na desni strani je *razpelo*, pri katerem je stala hiša. Vir: Akoš Anton Dončec.

sta bila Imre Trajber in njegova žena Karolina. Trajber je bil begunec iz Šalovcev. Leta 1945 je zbežal v Porabje pred komunističnimi partizani.

Kreijžin ran ali *Kreijžini*: Hiša je bila nasproti *Casarnih*, kjer je bil ritkarovski občinski urad. Na današnjem zemljišču je majhen ribnik (prekm. *mlaka*), ki ga je naredil Peter Šerfec, sin *casarne* Ane Merkli. Neposredno pri tem zemljišču stoji leseno *razpelo* (datum postavitve neznan), po katerem je izpeljano hišno ime iz samostalnika *križ*. Zadnja stanovalca sta bila Janoš Trajber in Ana Svetec, ki je bila od *Filpinih* (u. 1985).

Kujserstji: Hiša je bila pri *Štajernih*, danes še lahko vidimo ruševine. Zadnji stanovalac je bil Lovrenc Zrim, ki se je rodil v Martinju na Goričkem (u. 1978). Menim, da je naziv izpeljan iz samostalnika *kujsek*, *kujsi* (psiček, ščene, kuža).¹⁷⁰ Zrimova hči Marija živi s svojim možem Madžarom v nekdanjem oficirskem stanovanju pri *Emanstjih*, v soseščini zemljišča, kjer so bili ritkarovski *Lovenjakovstji* in *Bejnklarstji*.

Lauba: Hiša je bila pri *Tučtjinih*. Bila je najsiromašnejša hiša v Ritkarovcih, imela je samo dva prostora. *Lauba* je vzdevek, pomeni pridanič. Včasih so jo imenovali tudi *Numero Ajnc Lauba* (Število prvo pridanič). Nekoč so tu živele Marija in Kristina Korpič ter njuna mati. Čeprav so bili nekoč reveži v Ritkarovcih, se spomnijo vaščani, da so imeli najčistejšo domačijo v celi vasi. Marija in Kristina sta hodili na sezonsko delo v Mosonmagyaróvár, nedaleč od današnje slovaško-madžarske meje. Kasneje sta se tja tudi odselili s svojo materjo.

¹⁷⁰ Mukič: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, str. 167; Novak: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, str. 67.

Lovenjakovstji: Hiša je bila pri izginulih *Bejnklarstjih*, nedaleč od *Emanstjih* in hiše *Kujzerske Marije Zrim*, ki je bilo oficirsko stanovanje. Družina *Lovenjak* je prišla iz *Otkovcev*. Na pokopališču imajo nagrobni spomenik pod imenom *Lo-vonyák*. Njihov posvojenec *Jožef Vindiš* (ki je bil z domačije na *Vindišbrejgu* na čepinski strani) se je preselil na *Verico* in prenesel svoje hišno ime na tamkajšnji t. i. *Čirečin ran*. Hišno ime *Lovenjakovi* se uporablja tudi v *Radovcih* pri *Gradu*.¹⁷¹

Lujzetjini: Hiša je bila v sosedstvu izginule hiše *Afi* ob *dolnjeseniški cesti*. Zadnji stanovalec je bil *Jožef Bajzek*, ki so ga internirali v 50. letih 20. stoletja in se nikoli ni vrnil. V 10. in 20. letih 20. stoletja so se *ritkarovski otroci* hodili sem učiti branja in molitev, ker se je leta 1925 zrušila ljudska šola na *Gornjem Seniku*, ki je že dolgo propadala.¹⁷² Naziv je izpeljan iz ljubkovalnega imena *Lujza* (*Alojzija*). V *Domajncih* na *Ravenskem* najdemo isto obliko hišnega imena *Lujzikini*.¹⁷³

Malenjini: Hiša je bila na ledini *Malinje*,¹⁷⁴ v soseščini *Trajbernih*. Zadnja stanovalca sta bila *Jure Wiener* in *Marija Korpič*. *Marija Korpič* se je rodila v *Čepincih*, kjer se je imenovala *Benkišina* ali *Bönkišina*. *Wienerjevi* so bili premožni, ker so imeli mesnico in je bil *Jure vodnjakar*.

Meijcini: Hiša je bila ob *dolnjeseniški cesti*, v sosedstvu domačij *Afi* in *Lujzetjini*. Hiša je izginila v 60. letih 20. stoletja. Zadnji stanovalec je bil *Jožef Šlemer*, ki se je preselil iz *Ritkarovcev*. *Zemljišče* se je pogozdovalo in na njem stoji samo kamnito razpelo *števanovske Marije Sukič - Štejer* iz leta 1912. Naziv je izpeljan iz imena *Mici*, ki je ljubkovalna različica *Marije*. Leta 1831 je *Lutar* zapisal hišno ime *Czizina Meicza*. Na *Ropoči* na *Goričkem* se uporablja podoben naziv *Mecikini*, ki je izpeljan iz ljubkovalnega imena *Micka*.¹⁷⁵

Mijautjini: Hiša je bila pri *Gospaudinih*. *Madžar*, ki je kupil zemljišče, je postail na tistem zemljišču nov dom. Zadnja stanovalca sta bila *Franc Kerec* in njegova žena *Marija*. Po *ritkarovskih govoricah* je bila *Marija čarovnica*, ki se je naučila zvijač v *Šalovcih*. Obenem se enako govori tudi v *Šalovcih*, vendar o neki drugi osebi. Naziv *Mijaukini* se uporablja tudi na *Gornjem Seniku*. *Čerpnjakova prisega* omeni hišno ime *Miokin*; isti naziv – *Mihokini*, najdemo v *andovskem urbarju*.

Palko: Hiša je bila pod *Gospaudinimi* in izginulimi *Mijautjinimi*. Izginila je že pred letom 1939, vaščani se ne spomnijo več, kdo je bil stanovalec tiste hiše. *Palko* je ljubkovalna različica *krstnega imena Pavel*. V *Šalovcih* se uporabljajo *Palkovi*, v *Pertoči* in *Kruplivniku* na *Goričkem* ter v *Gomilici* na *Dolinskem Pavlovi*,¹⁷⁶ ki so tudi izpeljanke iz *Pavla*. V *Kruplivniku* in na *Gradu* na *Goričkem* najdemo hišno ime *Palekovi*.¹⁷⁷

Petrostji: Hiša je bila pri *Tučtjinih*. Dandanes stoji na tistem mestu lopa, ki jo je postavil nov *madžarski lastnik Tučtjinoga rama*. To je bila domačija družine *Trajbar*. Njihov sin je bil *Avgust Trajbar*, ki se je preselil na *Verico* v *Spaugnji Veijčin ran*. Menim, da je bil iz *Gornjih Petrovcev* tisti *posameznik*, iz čigar posebnosti je izpeljan naziv ali pa je bil povezan s tistim *goričkim naseljem*. Že v 18. stoletju najdemo podatke o *zakonskih parih* iz *Ritkarovcev*, ki so se poročili v *petrovski cerkvi*.¹⁷⁸

¹⁷¹ Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 136.

¹⁷² Kozár–Gyurác: *Felsőszölnök*, str. 103.

¹⁷³ Lončar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Cankova*, str. 62.

¹⁷⁴ Madžarizacija je spremenila ime ledine *Malinje* v *Málnás* (*Malinjak*). *Malinje* pomeni majhno območje in ni povezano z malino.

¹⁷⁵ Banfi: *Hišna in ledinska imena v Pertoči in na Ropoči*, str. 33.

¹⁷⁶ Banfi: *Hišna in ledinska imena v Pertoči in na Ropoči*, str. 28; Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 127; Adanič: *Ledinska in hišna imena v občini Turnišče*, str. 53.

¹⁷⁷ Gumilar: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, str. 107.

¹⁷⁸ *Janoš Lazar* in *Jelena Trajbar* sta bila iz *Ritkarovcev* in sta se poročila v *petrovski cerkvi* 19. 10. 1747. Tudi *Janoš Bedič* in *Eva Trajbar* iz *Ritkarovcev* sta imela svojo poroko na *Gornjih Petrovcih* 25. 2. 1748. 7. 1. 1742 pa se je oženil *ritkarovski Mihael Trajbar* s *Katarino Karba* iz *Neradnovcev*. *Neradnovci* so filija *gornjepetrovske župnije*.

Rüštjini: To hišno ime sta uporabljali dve hiši. Ena je bila pod *Vajninimi* in pri izginulih *Goslarnih*. Ostal je samo vodnjak hiše. V tej hiši je živel porabski pravljicar Pišta (Štefan) Tek (1900–1973), ki je povedal devet ljudskih pravljič števanovskemu učitelju Karlu Krajcarju (1936–), ki jih je Krajcar objavil v svojih zbirkah pravljič. Druga hiša je stala na nizkem vrhu, nedaleč od prve hiše. Tu je živel kovač Mikloš Rüšič, ki je dal postaviti kamnito razpelo pod svojo hišo (1892). Po govoricah je Rüšičeva žena, Madžarka, hotela zastrupiti svojega moža, vendar je kovač srečno preživel napad in v zahvalo postavil križ. Naziv je izpeljan iz priimka *Rüšič*. Pišta Tek je bil rojak Rüšičeve družine. Rüšič je različica priimka *Ružič*, ki je pogost na Goričkem.

Trajberni: Izginuli hiši sta bili še na ledini *Malinje* poleg obstoječih nenanseljenih domačij. Ena je bila med današnjimi *Trajbernimi*, od koder je bil Karel Gašpar, oče Jelene Gašpar - Laczó. Druga hiša je bila pod stoječimi hišami, kjer je živel Janoš Trajber. Zemljišče spodnje domačije se je pogozdilo in na hišo spominja samo nekaj sadnih dreves.

Žamparca: Hiša je bila nad staro lipo, pod *Djürvinimi*. Tu je bila domačija družine Žampar. Tudi hišno ime je izpeljano iz tega priimka.

Pomen slovenskih hišnih imen

Predstavljeni zgodovinski dokumenti so dokazali, da imajo Slovenci v prekmurski in porabski pokrajini zelo stara hišna imena. Poleg tega so opozorili na dejstvo, da ni dovolj analizirati hišnih imen samo in izključno z dialektološkega vidika. Prispevki, članki in diplomska dela, ki se ukvarjajo s slovenskimi hišnimi imeni v Prekmurju in Porabju, redko upoštevajo zgodovinska dejstva. To dobro zrcali primer veriškega hišnega imena *Sabatini*, saj po izumrtju slovenske družine Sabat, iz katere je izpeljan naziv, je bil njen spomin ohranjen samo v hišnem imenu. *Vučtjini* v Andovcih in *Šubdjani* na Verici, verjetno izpeljanki iz starih slovanskih krstnih imen *Vučko* in *Šebjan*, dandanes nista več v rabi, vendar sta ohranjeni v obliki zelo pogostih priimkov. O nekaterih hišnih imenih, za katera nimamo konkretnega dokumenta ali drugega podatka, lahko le domnevamo, da so prastari nazivi, kot npr. *Žadjacini* v Ritkarovcih zaradi doline *Žgalina*. Analiza veriških in ritkarovskih hišnih imen dokazuje tudi to, da je le malo teh nazivov pravih vzdevkov in da jih največ nima posmehljivega pomena, temveč se povezujejo z družinskim priimkom, krstnim imenom, poklicem, toponimom itn. To velja prav tako tudi za druga hišna imena, ki jih najdemo po vsem Prekmurju ali v sosednjih medžimurskih, prleških in gradiščanskih krajih.

Nekatera hišna imena, ki so verjetno napačne oblike kakšne besede, so najverjetneje tudi stari nazivi, ker laično ljudstvo nič ne ve o pomenu hišnega imena, in če se je davno popačil naziv, ga najbrž zato ne znajo razložiti.

Tudi drugi evropski primeri, npr. baskovska hišna imena, kažejo, da je ta običaj star in splošen, potemtakem ima globoke korenine med slovenskim ljudstvom med Muro in Rabo, zato velja za temeljni del njihove narodne identitete. Ker se porabski Slovenci hitro asimilirajo, v Prekmurju najnovejša hiše ne dobijo posebnega naziva, bo ta navada kmalu izumrla, s tem pa se bo zelo zmanjšala ohranitev prekmursko-porabske kulture ter narodne identitete.

Med hišnimi imeni Verice, Ritkarovcev, Čepincev, Markovcev in še drugih vasi je zelo velika podobnost, kar dokazuje tudi močno povezanost teh naselij, ki je ni prekinila državna meja ali železna zavesa.

Ko na zemljevidu označimo mesto današnjih in nekdanjih domačij, lahko vidimo, da niti Verica niti Ritkarovci nista bili raztreseni naselji. Današnji videz vasi se je izoblikoval zaradi preselitve, upada prebivalstva in razpada veliko starih domačij. Čeprav Verica in Ritkarovci nista bili veliki vasi, namestitev domačij ni bila redka. To pa ovrže tisti fatalizem, v katerega še dandanes verujejo ljudje na Madžarskem in tudi v Porabju in ki ga je ustvaril notar Rozgonyi.

VIRI IN LITERATURA

OBJAVLJENI VIRI

Magyar Nemzeti Levéltár Vas megyei Levéltár Szombathely Archivum Comitatus Castriferrei

Parochi Mortuarum (1. zvezek) Ecclesiae parochialis Nagy Dolinczensis ab anno 1757–1873.

Pál, Ferenc: *Képek Farkasfa történetéből*, predstavitev v madžarskem jeziku o zgodovini Farkašovcev v Porabju v okviru 27. mednarodnega arhivskega raziskovalnega tabora 23. 6. 2017.

Protocolum Ecclesie Sanctissime Trinitatis ab Anno 1754 Am^{no} a Januarijus.

Rojstna in krstna knjiga (1. zvezek) župnije Veliki Dolenci, 1759–1845.

Születettek és kereszteltek anyakönyve, Mindenszentek plébánia Rábakethely.

LITERATURA

Adanič, Janja: *Ledinska in hišna imena v občini Turnišče*, diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska Fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Turnišče, 2009.

Angyal, Endre: *A vend kérdés*, Dunántúli Tudományos Gyűjtemény 120, Series Historica 69, különnyomat a Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intézetének „Komplex földrajzi és történelmi kutatások újabb eredményei a Dunántúlon” c. kötetéből, Budapest, 1972.

Belostenec, Ivan: *Gazophylacium, seu latino-illyrico onomatum ærarium*, Zagrabie: Typis Joannis Baptiste Weitz, Inclyti Regni Croatiae Typographi. In Anno Domini M.DCCXL.

Bencsics, Nikolaus–Finka, Božidar–Szucsich, Ivo–Šojat, Antun–Vlasits, Josef–Zvonarich, Stefan–Babić, Zrinka–Barić, Eugenija–Finka, Jasna–Lončarić, Mijo–Lukenda, Marko–Mamić, Mile–Menac Mihalić, Mira–Sekulić, Ante–Šojat, Ljerka–Znika, Marija: *Gradišćansko-hrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik*, Zagreb–Eisenstadt: Komisija za kulturne veze s inozemstvom R Hrvatske Zavod za Hrvatski jezik, Ured Gradišćanske Zemaljske Vlade Zemaljski arhiv – Zemaljska biblioteka, 1991.

Csuk, Ferenc, Dr. Gábor, László–Horváth et al : *A szentgotthárdi csata, Háború és béke Zrínyi Miklós korában*. Szombathely: Szülőföld könyvkiadó, 2015.

Frančić, Anđela: *Međimurski obiteljski nadimci*, Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje.

Banfi, Nina: *Hišna in ledinska imena v Pertoci in na Ropoči*, diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Maribor, 2012.

Csorba, Csaba, Estók, János, Salamon, Konrád: *Magyarország képes története*, Budapest: Magyar könyvklub, 1999.

Dajnko, Peter: *Knishiza poboshnosti sa mlade ino dorashene kristjane*, Radgona: Aloja Wajzinger'ovemi Knigifhi, 1820.

Doncsecz, Etelka: *Deportálások a szentgotthárdi járásból az 1950-es években*, Vasi honismereti és helytörténeti közlemények, 2009/3.

Flisar, Janoš: *Magyar–vend szótár–Vogrszki–vendiski (vogrszki szlovénszki, sztári szlovénszki) récsnik*, Budapest: Hornyánszky V. m. kir. udv. Könyvnyomdája, 1922.

Goričar, Maksimilijan: *Doneski k postanku in pisavi rodbinskih priimkov in hišnih imen med Slovenci*, Etnolog XII. 1939.

Gumilar, Nino: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Grad*, diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska Fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Grad, 2012.

Jesenšek, Marko: *Prekmuriana, Fejezetek a szlovén nyelv történetéből*, Budapest: Balassi kiadó, 2010.

- Just, Franci: *Med verzuško in pesmijo, Poezija Prekmurja v prvi polovici 20. stoletja*, Murska Sobota: Franc-Franc, 2000.
- Kalász, Elek: *A szentgotthárdi apátság birtokviszonyai és a ciszterci gazdálkodás a középkorban*, Budapest, 1932.
- Keber, Janez: *Leksikon imen*, Celje: Mohorjeva družba, 2001.
- Dr. Kovacsics, József: *Szentgotthárd és környéke, Szentgotthárd környéki, dél-burgenlandi, őrségi és vendvidéki falvak és nemzetiségek (1183–1995), Település- és népeségtörténeti lexikon*, Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2000.
- Klekl, Jožef ml.: *Blagoslavljanje križa v Ritkarovci, Novine pobožen, družbeni, pismeni list za vogrške Slovence*, Szombathely: julius 21. 1918. Št. 29. Leto V.
- Koletnik, Mihaela: *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*, Zora 60. Bielsko-Biała, Budapest, Kansas, Maribor, Praha, 2008.
- Košič, Jožef: *Življenje Slovencev med Muro in Rabo*, Budimpešta: Izbor del, 1992.
- Kozár, Mária, Gyurác, Ferenc: *Felsőszölnök, Száz magyar falu könyvesháza* Kht.
- Kozar, Marija: *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem/A magyarországi szlovének néprajzi szótára*, Monošter Szombathely, 1996.
- Kozar - Mukič, Marija: *Slovensko Porabje/Szlovénvidék*, Ljubljana–Szombathely: Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja 20. stoletja, 1984.
- Lončar, Nataša: *Ledinska in hišna imena v izbranih naseljih občine Cankova*, diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Skakovci, 2010.
- M. Kozár, Mária: *Felsőszölnök meghódolása a töröknek 1640-ben*, Előadások Vas megye történetéről IV. Szombathely: Archivum Comitatus Castriferrei, 2004.
- Magyarország vármegyéi, városai: *Vasvármegye, Magyarország monográfiája*, Budapest: Apollo irodalmi és nyomdai részvénytársaság, 1898.
- Markó, László: *A magyar állam főméltóságai Szent Istvántól napjainkig*, Budapest: Magyar könyvklub, 2000.
- Mikola, Sándor: *A vendség múltja és jelene*, a szerző kiadása. Budapest: Kókai Lajos bizománya, 1928.
- Mukics, Mária: *A magyarországi szlovének*, Budapest: Press Publica, 2003.
- Mukič, Francek: *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*, Szombathely, 2005.
- Mukič, Francek–Kozar, Marija: *Spoznavanje slovenstva*, Budapest: Croatica, 2002.
- Novak, Franc, Novak, Vilko: *Slovar beltinskega prekmurskega govora*, Murska Sobota: Pomurska založba, 2009.
- Novak, Vilko: *Slovar stare knjižne prekmurščine*, Ljubljana: Založba ZRC. 2006.
- Novak, Vilko: *Zgodovina iz spomina – Polemika o knjigi Tiborja Zsige Muravidéktől Trianonig/Történelem emlékezetből – Polémia Zsiga Tibor Muravidéktől Trianonig című könyvéről*, Ljubljana: Založba ZRC. 2004.
- Pavel, Avgust: *Mutatvány a vend (hazai szlovén) nyelvtan című kéziratok műből (1942)*, Pável Ágoston válogatott tanulmányai és cikkei, Szombathely, 1976.
- Pavel, Avgust: *Prekmurska slovenska slovnica/Vend nyelvtan*, Zora 100. Bielsko-Biała, Budapest, Kansas, Maribor, Praha, 2013.
- Pichler, Jožef: *Evangelmi na Vfe Nedele ino Svetke fkos zeilo leto, Vkup s-pisfano od enega Kaplana pri S. Barbari*, 1818. Rokopis Univerzitetne knjižnice Maribor, UKM: Ms 24
- Sakovič, Jožef: *Molitvena kniga popravljena sztara szlovenszka »Molitvena kniga«*. *Z dovoljenjom Cerkvene oblaszti vödána 1941 leta pri Zvér János knjigári v Muraszombati*.
- Smej, Jožef: *Pomen Szilyjevega Škofijskega odloka iz leta 1780 za zgodovino Prekmurja*. V: Stopinje 31 (2002).
- Snoj, Marko: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Založba Modrija, Založba ZRC. 2009.
- Stolzenberg, Vilmos: *Egy rejtélyes gyilkosság kiderítése*, Budapest: Csendőrségi Lapok, 7. 4. 1907. I. Évfolyam, 14. szám.
- Szentiványi, Zoltán: *Századunk névváltoztatásai, helytartósági és miniszteri engedéllyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893*, Budapest: Kiadja Hornyánszky Viktor, 1895.

Szövényi, Katalin: *Háznevek a Vendvidéken, Magyar névtani dolgozatok 126.* ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, 1994.

Terseglav, Marko: *Porabska pesmarica*, Budimpešta: Tankönyvkiadó, Biblioteka Donava, 1989.

Timár, Gábor, Molnár, Gábor et al: *Digitized maps of the Habsburg Empire – The map sheets of the second military survey and their georeferenced version*, Budapest: Arcanum, 2006.

Trstenjak, Anton: *Slovenci na Ogrskem, Narodopisna in književna črtica*, Maribor: Objava arhivskih virov, 2006.

Vakarcs, Kálmán: *A Szentgotthárd-muraszombati járás ismertetése*, Szombathely: »Vasvármegye« nyomdavállalat, Kossuth L. u. 6. 1939.

Vidović, Domagoj: *Obiteljski nadimci u Pučišćima na otoku Braču*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje 36/2 2010.

Viri za zgodovino Prekmurja I./Források a Muravidék történetéhez I. Szombathegy-Zalaegerszeg, 2008.

Zelko, Ivan: *Historična topografija Slovenije I. Prekmurje do leta 1500*, Murska Sobota: Pomurska založba, 1982.

Zelko, Ivan: *Zgodovina Prekmurja*, Murska Sobota: Pomurska Založba, 1996.

Zorko, Zinka: *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*, Zora 64. Bielsko-Biała, Budapest, Kansas, Maribor, Praha, 2009.

INTERNETNI VIRI

Fülöp, László: *A felsőszőlőki szlovén plébánia névrendszere 1750–1800*: (<http://www.vasidigitkonyvtar.hu/vasidigiportal/image/vdkweb/barkoc/felsoszolnok.html>). Pridobljeno, 30. 11. 2018.

Hišna imena na Gorenjskem: http://www.hisnaimena.si/o_imenih/. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

Horváth, Sándor–Gyurác, Ferenc: *Narda*: <http://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/SzazMagyarFalu-szaz-magyar-falu-1/narda-C18E/nevekben-el-az-emlekezet-C3BA/>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

Kulturni portal ledinskih in hišnih imen/Kulturportal der Flur- und Hausnamen: <http://www.flurnamen.at/si/projekt-si>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

Najpogostejša imena po spolu, Statistični Urad RS: <http://www.stat.si/Imena-Rojstva/FirstNames/>. Pridobljeno, 30. 11. 2018.

SUMMARY

HOUSE NAMES IN VERICA-RITKAROVCI IN PORABJE AND THEIR HISTORY

The documents presented proved that Slovenians in Prekmurje and Porabje have very old house names. They also highlighted the fact that it is not enough to analyse house names only and exclusively from a dialectological point of view. Contributions, articles, and diploma theses concerning Slovenian house names in Prekmurje and Porabje rarely take account of the facts. This is reflected by the example of the *Sabatini* house name in Verica which is derived from *Sabat*; after the extinction of the *Sabat* family, their memory was preserved only in *Sabatini* house name. Even house names *Vučtjini* in Andovci and Šubdjani in Verica are in all probability derived from old Slavic Christian names *Vučko* and *Šebjan* that are no longer in use, however they are preserved in surnames common in Prekmurje. It can only be assumed that certain house names for which

we have no concrete documents or any other information are ancient names, such as Žadjacini in Ritkarovci named after Žgalina valley. The analysis of house names of Verica and Ritkarovci also proved that only a few of those names are true bynames, and that most lost scornful meaning but are instead connected to a family surname, Christian name, occupation, toponym etc. This also applies to other house names that can be found throughout Prekmurje and neighbouring Međimurje, Prlekija, and Burgenland. Certain house names likely to be incorrect forms of a word are probably old names as well because lay people know nothing of the meaning of a house name; if a name was distorted a long time ago, it is not surprising that people cannot explain it. Other European examples, e. g. Basque house names, indicate that this tradition is old and common, thus being deeply rooted in Slovenian people living among Mura and Raba, and therefore considered a fundamental part of their national identity. Because Slovenians in Porabje assimilate quickly, the newest houses in Prekmurje are not given a special name, meaning the tradition of naming houses will soon become extinct, thereby severely diminishing the preservation of culture and national identity of Prekmurje and Porabje. House names of Verica, Ritkarovci, Čepinci, Markovci, and other villages are very similar which is indicative of a strong link between these villages, unbroken neither by national border nor iron curtain. If we mark the location of the current and past homesteads on the map, we can see that neither Verica nor Ritkarovci was a dispersed settlement. Today's appearance of both villages was formed due to relocation, population decline, and deterioration of old homesteads. Although not big villages, Verica and Ritkarovci had nucleated homesteads. This refutes the fatalistic view of notary Rozgonyi in which people in Hungary and Porabje still believe.

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-535.7-23:929Mekinić G. P."1609"

27-535.7-23(436.3=163.42)"1609"

Prejeto: 10. 9. 2017

Gergur Pythiraeus Mekinić – začetnik gradišćanskohrvaške cerkvene pesmi

ALOJZ JEMBRIH

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatologiju

Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Hrvatska

e-pošta: ajembrih@hrstud.hr

Izvleček

V zgodovini književnosti gradišćanskih Hrvatov je ime Gergurja Pythiraeusa Mekinića znano šele od leta 1969, ko sta bili o njem objavljeni študiji: *Ivana Škafarja* (1912–1983) in *Marijana Smolika* (1928–2017) v Časopisu za zgodovino in narodopisje. Gre za prvi natisnjeni pesmarici na slovanskem jugu, Duševne pesne (1609, 1611), prvi tiskani knjigi za gradišćanske Hrvate na zahodnem Ogrskem, v Svetem Križu (Sopronkeresztúr, danes Deutschkreutz). Edini primerek teh pesmaric se danes nahaja v Semeniški knjižnici v Ljubljani, kjer ju je znova registriral Marijan Smolik leta 1968. Ponatis istih pesmaric je leta 1990 priredil Alojz Jembrih (1947–) z obširno sklepno besedo v izdaji Nacionalne i sveučilišne biblioteke Zagreb, Hrvatskega kulturnega društva *Željezno* na Gradišćanskem in Krščanske sadašnjosti v Zagrebu. V tej prilogi ob priložnosti 400. obletnice smrti Gergurja Mekinića govorimo o teh pesmaricah in njenem avtorju.¹

Abstract

GERGUR PYTHIRAEUS MEKINIĆ - PIONEER OF BURGENLAND CROATIAN SPIRITUAL SONGS

The name of Gergur Pythiraeus Mekinić is well known in the history literature of Burgenland Croatians only from 1969 when two studies about him were published in the Review for History and Ethnography in Maribor from: Ivan Škafar (1912-1983) and Marijan Smolik (1928-2017). The authors of the studies discuss the hymnals *Duševne pesme* (Spiritual songs 1609, 1611) which were the first printed hymnal in the Slavic south intended for Burgenland Croatians living in Sveti Križ in western Hungary. The only specimen of these hymnals is currently in the Seminary Library in Ljubljana where they were again discovered by Marijan Smolik in 1968. These same hymnals were

Ključne besede:

protestantizem, cerkvene pesmarice, hrvaški jezik in književnost, Gergur Pythiraeus Mekinić, gradišćanski Hrvati v 17. stoletju

Key-words:

Protestantism, hymnals of spiritual songs, Croatian language and literature, Gergur Pythiraeus Mekinić, Burgenland Croatians in the 17th century

¹ Izvirni prispevek je nastal v hrvaškem jeziku. V slovenski jezik ga je prevedel Akoš Anton Dončec.

reprinted in 1990 by Alojz Jembrih (1947-) who added an extensive epilogue in the edition of National and University Library in Zagreb, Croatian Cultural Association in Burgenland, and Krščanska sadašnjost in Zagreb. On the 400th anniversary of Gergur Mekinić's death, we discuss these hymnals and their author.

4. 3. 2017 je minilo 400 let od smrti prvega gradiščanskohrvaškega nabožnega pesnika Grgurja Mekinića. Ob tej obletnici se spomnimo njegovih zaslug, ki ga upravičeno potrdijo v ohranitvi jezikovne identitete Hrvatov na takratnem zahodnem Madžarskem (Ogrskem).

Ime *Grgurja Mekinića* je v slavistiki in kroatistiki prvič pojavilo leta 1969, ko sta slovenska znanstvenika, Marijan Smolik in Ivan Škafar, s svojimi deli opozorila na življenje in delo tega gradiščanskohrvaškega pisca.² Mekinić je še posebej pomemben za kroat. in slav. zaradi svojih knjig s hrvaškimi cerkvenimi pesmimi, ki sta prvič tiskani v letih 1609 in 1611 in najdeni leta 1968 v Semejniški knjižnici v Ljubljani, kjer se nahajata še danes. Ob tej priložnosti je Mate Šimundić (1928–1998) v zagrebškem *Vjesniku* (4. 9. 1969, 9) napisal prispevek z naslovom *Drugo rođenje Grgura Makinića. Pronađen hrvatski pisac iz doba protestantizma*. Omenjeni ljubljanski izvirnik je edini primerek, po katerem je bil objavljen ponatis leta 1990. Za ponatis je priredil in napisal predgovor Alojz Jembrih.

O Grgurju Mekiniću v vezi z njegovim življenjem in delom doslej ni izčrpnih podatkov. Ne vemo, kje in kdaj se je rodil ter kje se je šolal.³ Glede na njegovo delovanje/njegovo delo lahko sklepamo/domnevamo, da je imel univerzitetno izobrazbo.⁴

To, kar vemo o njem, lahko povzamemo z naslednjimi informacijami.

Od leta 1591 je delal kot duhovnik v Štamperku (Köhalom, nem. *Steinberg*). 2. in 3. 6. 1596 se je udeležil sestanka Kalvinovih in Lutrovih privrženec v Čepregu (Csepreg, nem. *Tschapring*), ki so razpravljali o medsebojnem združenju. Ob tej priložnosti je Mekinić kot priča podpisal protokol sestanka. Leta 1596 je podpisal t. i. *Liber Concordiae* (Knjiga sporazumov), pod rednim številom 15, s temi besedami: »*Ego Gregorius Pythiraeus, Verbi Divini Minister apud Sanctam Crucem, huic Libro Orthodoxae Augustanae Confessionis totique*

² Študiji Ivana Škafarja z naslovom *Gergur Mekinić, Pythiraeus, hrvatski protestantski pisatelj, in začetki slovstva pri Gradiščanskih Hrvatih*, in Marija Smolika z naslovom *Grgur Mekinić in njegovi pesmarici 1609 in 1611* objavljeni v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* leta 1969, sta še vedno temeljni za spoznanje življenja in dela Grgurja Mekinića.

³ Poskusil sem določiti mesto njegovega rojstva po vpisu v dunajskih univerzitetnih matičnih knjigah in ugotovil, da se je najverjetneje rodil v Vipavi (v Sloveniji), medtem ko je verjetno študiral na Univerzi na Dunaju. Namreč, 14. 4. 1534 je bil v matičnih knjigah za rektorja Udalrika Geberharta (*Udalricus Geberhartt*) vpisan *Georgius Mechinniss de Wippach 15 cr.* Jembrih, Alojz: *Grgur Pythiraeus Mekinić i njegove pjesmarice (1609. i 1611.)*. Na spominsko ploščo Grgurja Mekinića na zidu današnje palače v Sv. Križu/Deutschkreuz, katere lastnik je Anton Lehmden in ki je bila odkrita 9. 7. 2017 ob 400. obletnici Mekinićeve smrti, so vklesali tudi mesto Vipava in leto rojstva 1534. Kajti če je leto 1534 leto Mekinićevega vpisa na dunajsko univerzo, se takrat ni mogel roditi, kot je to zdaj na spominski plošči. Moram priznati, da se nihče ni posvetoval z menoj, kaj bi bilo ustrezno, saj se ob posvetu z mano omenjeno leto ne bi določilo za leto Mekinićevega rojstva! Na plošči je vklesano ime *Gregor* (nemško) in *Grgur* v hrvaščini. Pravzaprav je Mekinić zapisal *Gergur*.

⁴ Ni slučajno, da Gergurja Mekinića württemberški teolog Leonard Huter (1563–1616) uvrsti med najizrazitejše zastopnike evangeličanske cerkve v Prekodonavju.

Prim.: Sándorju Payru (1861–1938): *Egyháztörténeti emlékek, I. Sopron 1910*, str. 54.

Libro Concordiae subscribo manu, et corde absque fucō.^{5,6} Kakor je bilo omenjeno, Mekinić je bil od leta 1596 do 1617 župnik v Sv. Križu, kjer je kmalu postal tudi senior (dekan); tja ga je povabil Ferenc Nádasdy (1555–1604), ki je bil velik župan Železne in Šopronske županije. Poleg svojega duhovniškega poklica je reševal tudi težave svojih prijateljev pri upravnih šopronskih institucijah. Od leta 1603 do 1604 je Mekinić obiskoval evangeličanske skupnosti Bük, Horpács in Újkér. Umrli je 4. 3. 1617 v svoji župniji Sv. Križ (Deutschkreuz).⁷

Z njegovima tiskanima hrvaškima pesmaricama, ki sta bili namenjeni Hrvatom na zahodnem Ogrskem (1609, 1611), sta gradiščansko-hrvaška knjižna zgodovina na Gradiščanskem in tista na Hrvaškem postali bogatejši z njegovima knjigama iz 17. stoletja. Prva knjiga je »/.../ štampana pri sv. Križi po Imre Farkašu« leta 1609, druga knjiga je tiskana prav tako kot prva »/.../ na vlašćem strošku autora, po Imre Farkašu, u letu Kristuševom 1611«, vendar je takrat Mekinić opravljal službo »plebanuša pri sv. Križi kol Soprona« – župnika v Svetem Križu (Deutschkreuz, Sopronkeresztúr). Imre Farkaš (?–1643?) je prevzel tiskarno Janža Mandelca (1530?–1604/05?), pri katerem je delal tudi prej.⁸

⁵ Payr: *Egyháztörténeti emlékek*, str. 54.

Prevod: Jaz Gregur Pitireus, služabnik Božje besede v Sv. Križu podpišem tole knjigo prave Augsburške veroizpovedi in Knjigo sporazumov z roko in s srcem brez hinavščine.

⁶ Mekinić je bil že od leta 1596 v Sv. Križu pri Šopronu »služabnik Božje besede« in tu je ostal vse do svoje smrti. To je bila tedaj nemška župnija na območju Nádasdyjevih posesti; v župniji širši okolici Šoprona so vsekakor prebivali tudi Hrvati, ki so jim bile namenjene njegove *Duševne pesne*.

Glej: Škafar: *Gergur Mekinić Pythiraeus*, str. 274.

⁷ O datumu Mekinićeve smrti obstaja rokopisno obvestilo njegove vdove Katarine (roj. Mock), ki je poslano magistratu v Šopronu. Pismo je datirano s 5. 3. 1617. Naslednji stavek jasno govori, da je Grgur Mekinić umrl 4. 3. 1617: »/.../ gestriges abents nach langen aussgestandenen Schmerzen zwischen sech und sieben Uhr seine Seele Gott dem allmechtigen /.../ befohlen /.../, geben Creutz, den 5. Marty anno 1617.« (Prevod: Včeraj zvečer med 18. in 19. uro je po dolgotrajni in zdavnaj pretrpljeni boli vsemogočni Bog poklical njegovo dušo, Sv. Križ, 5. marca leta 1617). Glej: Jembrih, Alojz: *Grgur Pythiraeus i njegove pjesmarice (1609. i 1611.)*, str. 12. Besedilo obvestila vdove Katarine Mekinić je ohranjeno v arhivu v Šopronu, Lad. XII et M. Fasc. 3., nr. 142. 15. 2. 2017 sem raziskoval isto obvestilo v šopronskem arhivu in dobil povratno informacijo, da tega danes ni pri njih!?

⁸ O Farkašu glej: Semmelweis: *Der Buchdruck auf dem gebiete des Burgenlandes bis zu Beginn des 19. Jahrhunderts (1582–1823)*, str. 53–55.

O Mandelcu glej: Prav tam, str. 7–45.

DVSEVNE
PEŠZNE PSALMI
TER HVALE VZDANIA DIACH-
KE, OD BOGABOIECHIH VCHENIH MVSI
Vnimskom i nikoliko Vugerfz-
kom Iaziku Szpraune, a szada
paš VHeruatzki Iazik
preobervnte po.

Gerguru Pythiraeusu alit Heruatzki
ki Mekinichiu Pri S. Križi
kol Soprona Pleba.

J. A. T nusu. Decani

STAMPANE PRI SZ. KRISI PO
Imre Farkašu u letu Christusseuom.

1609.

Prva knjiga *Duševnih pesnah (1609)*.

Vir: Semeniška knjižnica Ljubljana.

Glede na to, da je obravnavana pesmarica zelo redka in najstarejša tiskarna cerkvena pesmarica, pravzaprav sploh edinstvena, menim, da je upravičeno zaradi omenjene obletnice spet nekaj povedati o teh Mekinićevih pesmaricah.

Inicialna vsebina Mekinićevih pesmaric se razloči po samem naslovu prve knjige: *Duševne / pesne, psalmi / ter hvale vzdanja dija/čke, od Bogaboječih muži/ v nimškem i nikoliko vugers/kom jaziku spravne, a sada/ pak v hervatcki jazik/ preobernute po/ Gerguru Pythiraeusu alit hervatc/ki Mekiniću pri S. Križi/ kol Šoprona Pleba/nušu. / Štamapane pro S. Križi po/ Imre Farkašu u letu Kristuševom / 1609.; Druge knjige / Duševnih / pesan, psalmov,/ himnušev, ter hvale vzdanja dijačak / vzetih iz Sv. Pisma, iz govora Sv. O-/tac i z molitav mudrih knjižnikov, / lipo spravne i popisane / po / Gerguru Pythiraeu-/su, alit hervacki Mekiniću, pri / s. Križi kol Šoprona / Plebanušu./ Štampane pri s. Kri-/ži, kako perve, tako i ove, na vlašćem / strošku Autora, po Imre Far-/kašu, u letu Kristuše-/vom 1611.⁹*

Tiskarna, kjer sta bili tiskani pesmarici, je bila pravzaprav tiskarna Janža Mandelca, prvega znanega tiskarja v Ljubljani.¹⁰ Po njegovi smrti je prevzel in vodil tiskarno Imre Farkaš, ki je bil Mandelčev pomočnik. Ali kakor piše Karl Semmelweis (1906–1989): »*Die herkunft des Emmerich Farkas ist unbekannt. Wir wissen nur, daß er der Gehilfe des Johann Manlius in Deutschkreutz war und nach dessen Tode für die Witwe die Druckerei weitergeführt hat. Ob er die Witwe auch geheiratet hat, wie mitunter angegeben wird, ist ungewiß. Wie aus einer späteren Klageschrift ihres Sohnes Gregor zu schließen ist, dürfte dies eher der Fall gewesen sein. Laut Protokoll des Conventes der Superintendenten von Transdanubien vom 4. Juni 1630 zu Csepreg erhebt Gregor Manlius, der Sohn des Johann Manlius, gegen Emmerich Farkas Anspruch auf seinen Erbteil nach der Druckerei.*«^{11,12}

Mekinić je izjavil, da je dal tiskati obe knjigi na lastne stroške. Obe vsebujeta skupaj 301 pesmi (160 v prvi in 141 v drugi pesmarici). Vse pesmi so razdeljene po redu velikih praznikov leta in po številu, kakor Mekinić sam pove: »/.../ artikulušev aliti členov vere kerščanske pozlamenuvanih u našem katekizmu«. Bil je to tisti »*Katekizam*«, ki ga je priredil in dal tiskati leta 1571 Simon Gerengel (1510–1570) in ga namenil evangeličanski skupini v Šopronu in okolici.¹³ Pesmi v obeh pesmaricah se delijo na tematske cikle: npr. tematski cikel o Kristusovem učlovečenju, o njegovem rojstvu, trpljenju in smrti ter vstajenju; cikel o desetih božjih zapovedih, pokori in drugih temeljih krščanske vere. Najdemo pa tudi pesmi s priprošnjo za lepo vreme, proti Turkom (misli o vojskovanju in zavojevanju, ki jih oni delajo zoper krščenike), proti kugi, grmenju (*Pesan proti tuči i germljavini*), za dež (*Pesan za vedro vrime ali godinu*).¹⁴

⁹ Takšen je formalni opis prve in druge pesmarice. V pesmarici (1609) na začetku štirje listi niso zaznamovani s številom, 99 listov je zaznamovanih, na koncu so štirje listi brez števil. Tudi 31. in 32. list sta brez števila. Lista 55 ni (iztrgan?). Slabo so zaznamovani listi: 69, 96, 98 namesto 70, 97, 99. Vse skupaj je zaznamovanih 108 listov, kar pomeni, da imata pesmarici 216 strani, vel. 9,5 x 14,5 cm. Naslovnica je rdeče-črna, vse skupaj ima 266 strani, vel. 9,5 x 14,5 cm. Tisk je cel črn, besedilo je na celi strani.

¹⁰ Glej: Jembrih: *Ivan Manlius prvi tiskar Varaždina*, str. 29–45.

Mandelc je v Ljubljani prvo knjigo v slovenskem jeziku z naslovom *Jesus Sirah* tiskal leta 1575. Skupno je med leti od 1575 do 1580 skupno 29 naslovov.

¹¹ Semmelweis: *Der Buchdruck auf dem Gebiete de Burgenlandes...*, str. 53.

¹² Prevod: O rodu Imreta Farkaša ne vemo ničesar. Vemo le, da je bil pomočnik Janža Mandelca v Sv. Križu in po njegovi smrti je naprej vodil tiskarno za vdovo. Nezanestljivo je to, kar včasih trdijo, da je vzel vdovo za svojo ženo. Po kasnejših spornih predlogih njegovega sina Gregorja lahko opazimo, da se je res poročil z vdovo. Po zapisniku superintendenta konventa Gregorja Mandelca v Čepregu z dne 4. 6. 1630, je sin Janža Mandelca, želel, da Imreta Farkaš dediščino iz tiskarne.

¹³ Glej: Jembrih: *Mekinićeve Duševne pesne... (1609.) i Gerengelov Catechismus (1571.)*, str. 23–37.

¹⁴ V zvezi z vsebino pesmaric moramo poudariti, da je v prvi (1609) za znakom »*ad notam*« izbral melodijo za 30 pesmi 19 latinskih melodij; za 49 »*ad notam*« 44 nemških melodij (v

Že nekajkrat sem poudaril, kako se je Mekinić potrdil s svojima pesmaricama kot prvi (in spreten) umetnik pesništva gradiščanskih Hrvatov. Slog njegovega prevoda je biblijski. Skoraj takšen kot v nemških in latinskih predlogah, iz katerih je Mekinić prevedel. Obe pesmarici je Mekinić posvetil Nikoli VI. Zrinskega (1580–1625): »Zmožnomu i visokorejenomu gospodinu, gospodinu Mikuli večnomu i slobodnomu španu Mikuli od Zrinja, kraljeve zmožnosti vugerskoga orsaga korune tanačniku. etc. Gospodinu i obranitelju, meni vazdar milostivnu.¹⁵ /.../ Večni mir od Boga i obilan dar Duha Svetoga, po Jezušu Kristušu nas vsih odkupitelju iz serca želim.« Zakaj je Mekinić posvetil svoji pesmarici prav Zrinskemu? Odgovor je kar preprost. Namreč, Nikola VI. Zrinski je bil privrženec evangeličanske vere, kar je tudi javno priznal ob vsaki priložnosti in se je trudil obraniti privržence te vere. Nikola VI. Zrinski je bil med evangeličani zelo ugleden, kar potrdi tudi dejstvo, da je bil izvoljen ob Pálu Nádasdyju (1598–1633)^{16, 17} za branilca evangeličanov na

drugi iz leta 1611 sploh ne navaja nemških melodij), za 9 pesmi »ad notam« 8 madžarskih melodij (verjetno po Komjáthyjevi pesmarici iz leta 1574, objavil jo je Gál Huszár). V naslovu je Mekinić omenil, da je postavil tudi psalme za pesmi: V pesmarici iz leta 1609 je 17 pesmi na podlagi 15 Davidovih psalmov: Ps 1, 12, 13, 14, 15, 23, 31, 46, 51 (2x), 67, 91, 103, 124 (2x), 127 in 128. V pesmarici iz leta 1611 je 12 pesmi na podlagi psalmov: 6, 22 (2x), 31, 48, 74, 84, 110, 112, 118, 142. Med letoma 1986 in 1991 sem bil v Nemčiji kot štipendist Humboldtovega sklada – Alexander von Humboldt-Stiftung, za kar se zahvaljujem tudi ob tej priložnosti. Uspelo mi je najti 47 nemških pesmi, ki so lahko bile Mekiniću zgled za njegov prevod/adaptacijo v hrvaškem jeziku, tj. tiste pesmi, ki imajo v njegovi pesmarici nemški »ad notam« in začetek pesmi v nemškem jeziku.

Glej: Jembrih: *Mekinićeve pjesmarice iz 1609. i 1611.*, str. 255–268; Jembrih: *Na izvori gradiščanskohrvatskoga jezika i književnosti/Aus dem Werdegang der Sprache und Literatur der burgenlandskroaten*, str. 39–76, 209–254.

¹⁵ Torej v tej dobi, ko je Mekinić napisal (sestavil) svoje *Duševne pesne*, je bil Nikola Zrinski vsekakor zaščitnik (branilec) evangeličanov v Prekodonavju.

Prim. Kalšan: *Međimurska povijest*, str. 93–95.

¹⁶ Zanimivo, da je bil vzgojitelj tega Pavla Jakob, oče Mekinićeve žene.

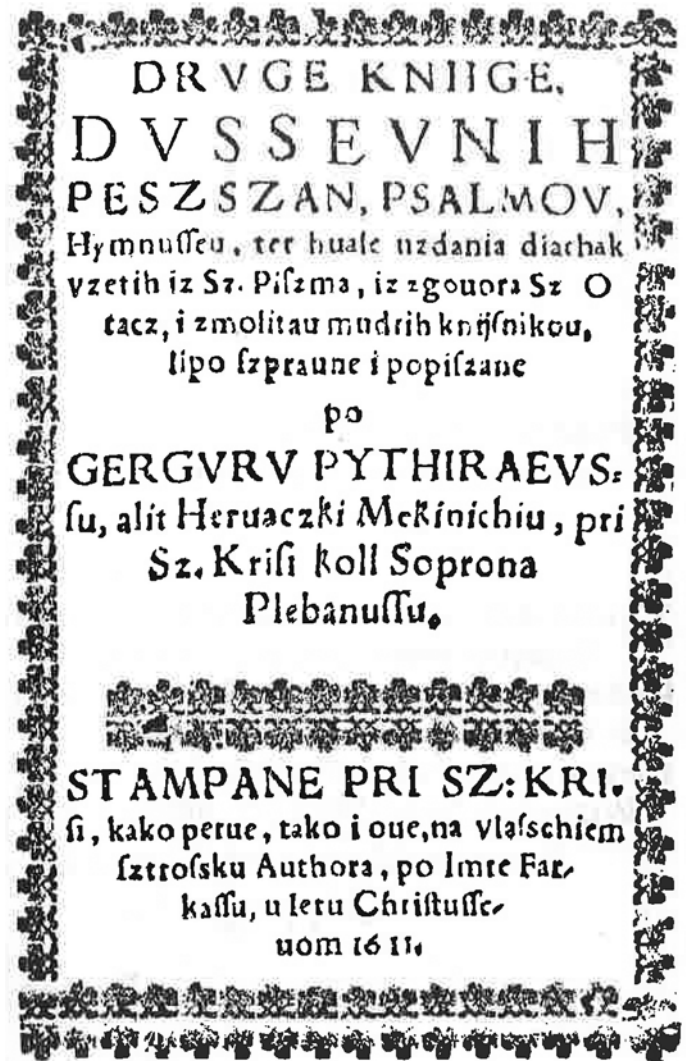
Glej: Škafar: *Gergur Mekinić*, str. 275.

Vsakega bralca bo presenetila novica, da je Mekinić posvetil svoji pesmarici »Zrinskima koji su tada još obitavali u Gradišću.«

Štefanec: *Heretik njegova veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*, str. 229.

¹⁷ Kar se tiče posvečanja, je Mekinić posvetil pesmarici samo Nikoli Zrinskemu, ne vsem Zrinskim. Avtorica je to morala videti v ponatisu pesmaric. Podobno je pisal tudi Nikola Benčić.

Glej: Benčić: *Die Anfänge des religiösen lebens und die Reformation im Leben der burgenländischen Kroaten*, str. 57.

Druga knjiga Duševnih pesnah (1611).

Vir: Semeniška knjižnica Ljubljana.

zahodnem Ogrskem. Poleg tega je Zrinski leta 1608 postal velik župan Zalske županije in je bil naklonjen tudi hrvaški knjigi. To je razvidno iz enega pisma Juliju Čikulinu, upravitelju primorskih imenj Zrinskih, v katerem ga je prosil, da mu pošlje knjige dubrovniškega pisca Dinka Zlatarića (1558–1613). Morda pa je Mekinić posvetil *Duševne pesne* Zrinskemu zato, ker je bil Pál Nádasdy takrat še mladoleten. Pomembno je omeniti tudi to, da je bil Mekinić povezan tudi z bratoma Zvonarić: Mihaljem (1570–1625) in Mirkom (1575–1621), ker sta oba napisala posebno latinsko pesem – epigram v začetku druge knjige (1611), v kateri izražata svoje veselje, da sta ti pesmarici objavljeni. Oba brata sta bila po rodu Hrvat iz Sárvárja, pomembna luteranska duhovnika. Mihalj je napisal v hrvaškem prevodu epigram pod naslovom: *In Momum: »Grajalec, zakaj podcenjuješ neškodljivo knjigo / in zakaj pograjaš avtorja, ki je dober v obrti? / Ni težko nekoga pogrjati / ampak je treba boljše delo narediti in veruj, da bo v tem veliko dela. / Ne skrbi se za nič / samo z Grgurjevo pesmijo naprej, opevaj, kar ukaže najvišji Bog.«* Podpisal se je *Michael Zvonarich Predicator sarvariensis (Druga knjiga Duševnih pesnah... 1611)*. Tudi Mirko Zvonarić je dodal svoj epigram v hrvaščini: *»Dok tvoje, Grgure, svete pjesme blaga kamena modulira, / tebi Jupiter žice i plektar prebira. / Plektar prebira da tvoje srce slatke pjesme modulira / i Kristu slatko pjeva. / Grgure, nastavi tako / da se Momu rastvori utroba, / Nastavi i slava će Svemogućega otud izaći.«* Mekinić v posvetilu Zrinskemu v prvi knjigi *Duševnih pesnah* (1609), navaja da »Pesne« Nagovorjena pa nista le ta brata, temveč je tudi v posvetilu Mekinić navedel, da jih izdaja izdaja (objavlja) *»na prošnju dobre bratje i bogoljubnih prijateljev«*. Torej sta Mirko in Mihalj Zvonarić morda zares bila Mekinićeva prijatelja, ki sta ga prepričala, naj objavi pesmarici.¹⁸

V besedilu posvetila *Duševnih pesnah* Mekinić med drugimi našteje vzroke za izdajo pesmaric: Prvi vzrok je, da ga je opazil *»/.../ nikih do sih dob u Crikvi užanih pesan nered i manikamenat«* (videl je doslej velik nered in pomanjkljivost pesmi, ki so jih uporabljali v cerkvi), drugi vzrok pa je dejstvo, da *»Bog /.../ svoju svetu rič iz milosti preobilno po vsem okruglom svitu glasi, ne samo u prodikah, nego jošče u lipo spravljenih pesnah, u kom su vnogi narodi obilni i kruto bogati, a pri nas Hervatih je tih veliki manikamenat, vzrok toga stanovito ni drugi nego neprocinenje pruda ali hasni pesan, po kih serca človičanska k veselju i k radosti probujena Boga diče i slave.«* Mekinić je poudaril še en vzrok za izdajo svojih pesmaric. *»/.../ Zač (kajti) ako je prem rič Božja sama u sebi ali po sebi obeselenja puna, veseleća serca, zato li jače, iz nje vzeti lipi ekzempli njega bogata obećanja, ter u pesan lipo pravni, serca probujaju i diblje va nje padaju. To promisljujući, zmožni i milostivi Gospodine, jesam u ovih malih knjižicah zauhićene (izbrane) pesnije spravil; ne videći pak koga bih po Bogu ovim knjižicam za obranitelja obral, zagliedah samo jedino vašu zmožnost milostivni Gospodine i obranitelju, pod koga visoko preslavnim jimenom ja sada te iste, najpervi štampane, van daju /.../«¹⁹*

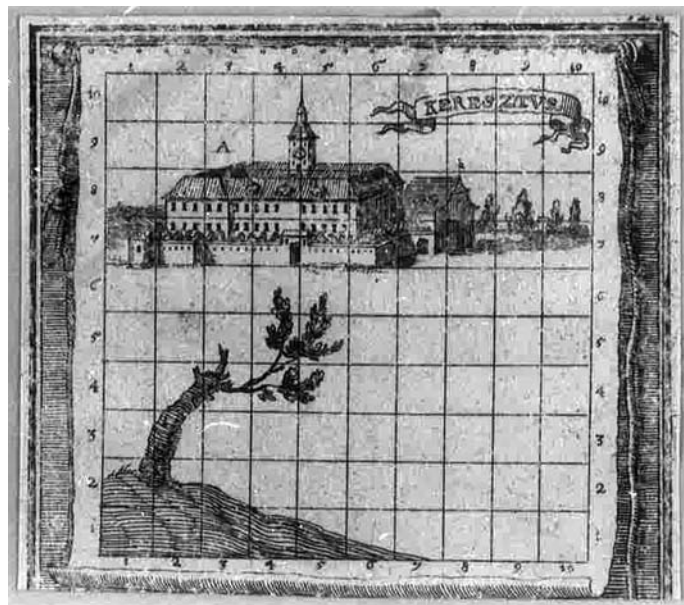
¹⁸ Zvonarić (Zvonarics, Zvonarich, Zuonarich Imre) Mirko se je rodil v Sárváru; študiral je v Wittenbergu (1600–1611), bil je dekan evangeličanske cerkve v Keresturu, evangeličanski duhovnik v Ikerváru in Čepregu, potem dekan v županiji Alsócsépregu (Dolnji Čepreg). Tudi Mihalj Zvonarić se je rodil v Sárváru, šolal se je v Čepregu, Komarnu, Sztraski; kot evangeličanski duhovnik je deloval v Sárváru. Postal je evangeličanski škof Železne in Šopronske županije (1620–1625).

¹⁹ Tole dejstvo ovrže zapis Ivana Dobrovića: *»Reformacija se hvali, da je ona donesla narodom po božjoj službi upotribu materinskoga jezika. Oko 30 ljet imala je ona priliku posvidočiti ovu tvrdnju na Baćanijovi imanji pri tadašnji mnogobrojni Hrvati. Nigde nismo našli slijeda, da bi evangelički ili reformatorski pastori hrvatskih far skupa bili došli i se skrbili bili, da narodu u ruke dadu nabožne knjige ili upotribljavali bili pri crikvenih ceremonija hrvatske rituale, kako je to bila prilika pri Nimci in Ugri.«*

Prim.: Dobrović: *Naši Hrvati u dobi reformacije i prva stoletja u novoj domovini*, str. 92, 93.

Torej je Mekinić še kako skrbel, da Hrvatom v roke preda cerkveno pesmarico v njihovem maternem jeziku. Dobrović je omenjeno napisal, ko še ni bil znan primerek Mekinićevih pesmaric, ker so ju spet odkrili leta 1968.

Upoštevaajoč ta dva razloga, je imel Mekinić popolnoma prav, ko je priredil pesmi v hrvaščini in tako omogočil Hrvatom, da hvalijo in slavijo Boga v svojem jeziku, ker prav to delajo tudi drugi narodi. Tako je Mekinić potrdil jezikovno identiteto gradiščanskih Hrvatov na takratnem zahodnem Ogrskem in ga postavil v enakopraven položaj z madžarskim in nemškim jezikom v 17. stoletju. Poleg tega je Mekinić že v naslovu označil, da je prevedel pesmi, ki so jih napisali pobožni možje »v nimškom i nikoliko v ugerskom jazyku, a sada pak v hervacko jezik preobernute po ... Mekiniću«. Pesmarici nista opremljeni z notami, ker jih takratna tiskarna ni imela, zato so vsaki hrvaški pesmi dodani izrazi »ad notam«, »eadem melodia« ali »alia«, iz katerega izhaja prva vrstica nemške, latinske ali hrvaške pesmi, po kateri je bilo treba peti melodije pesmi. Prva pesmarica (1609) ima največ začetnih melodij iz nemških pesmaric iz 16. stoletja (49 pesmi ima 44 nemških melodij,²⁰ potem 30 jih ima 19 latinskih in 9 jih ima 8 madžarskih melodij). V pesmarici so tudi hrvaške melodije, kar pomeni, da je Mekinić poznal hrvaški način petja cerkvenih pesmi, npr. ena pesem se poje na melodijo: »Otac nebeski obrani« ali »Na Vazam rano Marije tri«.²¹ Vendar je tu treba omeniti še drugo možnost. Namreč, Mekinić je dobro poznal nemške cerkvene pesmarice iz dobe reformacije in ni izključeno, da je poznal pesmarico Slovenca Jurija Dalmatina (1547–1589) iz leta 1584. Ta možnost izhaja iz dejstva, da ima Dalmatinova *Ena lepa duhovna pejsem Kaj žaluješ serce moje*²² enak nemški vzorec kot Mekinićeve pesem v prvi pesmarici (1609, 58a–59b) *Serce moje ča žaluješ*. Avtor

Pogled na Sveti Križ (Deutschkreutz, Sopronkeresztúr). Avtor je neznan.
Vir: Burgenländische Landesarchiv Eisenstadt, od dr. Felixa Toblerja.

²⁰ Glede na to, da tiskar Emerik Farkaš ni imel notnih znakov, s katerimi bi označil vsaj začetek pesmi z notami, je bil potreben splošen napotek na tisto melodijo nemške, latinske in madžarske pesmi. Kdo so bili avtorji nemških pesmi oz. tisti, ki so omenjeni v pesmarici z začetnimi stavki, sem povedal v svojih prejšnjih študijah. To so bili, kot Mekinić navaja v naslovu prve pesmarice, »učeni muži«.

Glej v ponatih *Duševnih pesnah* 1990, str. 48–53, 58–77.

²¹ Martin Meršič (1894–1983) je imel prav, ko je o pesmaricah trdil: »Soweit ich die Gesangbücher durchlesen konnte, sind sie inhaltlich katholisch, darum konnten sie auch von den Katholiken gesungen werde.« (Prevod: Kolikor sem mogel prebrati pesmarice, je njuna vsebina katoliška, zato ju tudi lahko prepevajo katoliki.)

Meršič: *Zwei neu entdeckten kroatische Gesangbücher...*, str. 26.

²² Dalmatinova pesmarica ima naslov: *Ta celi catehismus eni psalmi inu teh vekshih godov, stare inu nove kerszhanske Pejsni...*, Wittenberg 1584.

Objavljen je ponatis iste pesmarice v Ljubljani leta 1984 s predgovorom Koruze.

nemške pesmi *Warum betrübst du dich mein Herz* je nemški pesnik Hans Sachs (1494–1576).²³

Kljub omenjenim dejstvom menim, da je na Hrvaškem dolgo časaprevladovala teza, da je protestantska književnost samo manj pomemben pojav brez kakšnih določenih vrednot za hrvaško književnost in jezik v celoti. Zato je ta književnost tudi danes v 21. stoletju še vedno postavljena na rob sistematičnega preučevanja. Da je to zares tako, priča tudi dejstvo, da Mekinićevi hrvaški pesmarici kot prvi svoje vrste nista našli svojega ustreznega mesta ne v zgodovini hrvaškega jezika ne v zgodovini hrvaške cerkvene glasbe. Vendar ko sta se pojavili v ponatisu, bi hrvaški muzikolog lahko zapisal, da »*Duševne pesne ne samo što su prve poznate hrvatske tiskane pjesmarice bez nota, nego i pripadaju jednom krugu prilično nedostatno istraženom – krugu hrvatskih protestanata.*« Zato je upravičeno poudarjal: »*.../ Treba nadati da će Duševne pesne, kao i Jembrihova opsežna popratna studija, uspjesi inicirati neka ozbiljnija istraživanja glazbenog repertoara iz domaćih pjesmarica. Osim toga, Duševne pesne mogle bi barem jednim dijelom postati pristupačne i široj publici. Mekinićeve „pesne, psalmi i himnuši“ mogle bi uz malo truda postati živom glazbom, tj. prisutne i na koncertnim podijima!*« Podobno je leta 1969 zapisal tudi Ivan Škafar: »*Ker bodo podrobneje obravnavali jezik Mekinićevih pesmaric hrvatski jezikoslovci, posebno gradišćanski.*«²⁴ Nekaj podobnega meni tudi muzikologinja Koraljka Kos (1979–), da so »*obje Mekinićeve zbirke crkvenih pjesama značajan izvor za istraživanje himnodije u Hrvatskoj, kao i općenito za rano hrvatsku književnost i glazbu. One zapravo pokazuju dokle je sezao utjecaj njemačkih protestantskih pjesmarica, ali i pojavu unošenja novih, specifičnih sadržaja i napjeva u jedan prilično standardizirani srednjoevropski literarno-glazbeni model. Pobliza analiza glazbene komponente obadvaju svezaka pridonijet će spoznavanju duhovnih snaga, struja i utjecaja u ranoj hrvatskoj glazbi.*«²⁵

Morda je to danes začetek navedenih predvidevanj. Kajti kakor vemo, je minilo sedemindvajset let odkar je ponatis omenjenih pesmaric dostopen širšemu krogu v strokovni kroatistični in slavistični javnosti. Na žalost je ostal Stipčevićev klic samo glas vpijočega v puščavi. Štiristota obletnica smrti Grgurja Mekinića spet vabi na muzikološko in filološko raziskovanje knjige *Duševne pesne* (1609, 1611). Sicer je še leta 1969 Mate Šimundić ob priložnosti odkritja *Duševnih pesnah* Grgurja Mekinića napisal: »*.../ Otkrićem književnika Grgura Mekinića i njegovih pjesmarica, hrvatska je književnost iz doba protestantizma dobila još jedan proširak, tj. gradišćansku dimenziju pa znanost mora odgovoriti na više pitanja /.../. Marijan Smolik i Ivan Škafar pokazali su pravi put, nastavak daljeg proučavanja leži na nama.*«

Vivat sequens!
(Živi naslednji!)

²³ Glej analizo vseh treh pesmi: Jembrih: *Mekinićeve pjesmarice*, str. 260–263. Jembrih v delu *Mekinićeve pjesmarice* predstavi analizo vseh treh pesmi s preslikavo nemškega izvirnika in Mekinićevega prevoda ter transkripcijo iste pesmi pri Mekiniću in Dalmatinu. Glej: Jembrih: *Mekinićeve pjesmarice*, str. 260–263, 266–268.

Glej tudi: Jembrih: *Konvergentni odnosi među gradišćanskohrvatskim i slovenskim protestantskim pjesmaricama*.

²⁴ Škafar: *Gergur Mekinić*, str. 280.

²⁵ Kos: *Hrvatska glazbena kultura u razdoblju renesanse*, str. 15, 16. Glej tudi: Bezić: *Prihvatanje novih oblika u povijesnom razvoju glazbenog izražavanja gradišćanskih Hrvata*, str. 190–196.

LITERATURA

Duševne pesne, psalmi ter hvale vzdanja dijačke, od Bogaboječih učenih muži v nimškem i nikoliko vugerskom jaziku spravne, a sada pak v hervatcki jazik preobernute po Gerguru Pythiraeusu alit hervatcki Mekiniću. Pri Sv. Križi kol Šoprona Plebanušu. Štampane pri Sv. Križi po Imre Farkašu u letu Kristuševom 1609.

Druge knjige Duševnih pesan, psalmov, himnušev, ter hvale vzdanja dijačak vzetih iz Sv. Pisma, iz govora Sv. Otac i z molitav mudrih knjižnikov, lipo spravne i popisane po Gerguru Pythiraeusu, aliti hervatcki Mekiniću, pri Sv. Križi kol Šoprona Plebanušu. Štampane pri Sv. Križi, kako perve, tako i ove, na vlašćem strošku autora po Imre Frakašu, u letu Kristuševom 1611.

Benčić, Nikola: *Die Anfänge des religiösen lebens und die Reformation im Leben der burgenländischen Kroaten*, Wien: Die burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten. Herausgegeben von Stefan Geosits, Edition Tusch, 1986.

Bezić, Jerko: *Prihvaćanje novih oblika u povijesnom razvoju glazbenog izražavanja gradišćanskih Hrvata*. Zbornik referata, Gradišćanski Hrvati 1533–1983. Zagreb:1984..

Dobrović, Ivan: *Naši Hrvati u dobi reformacije i prva stoletja u novoj domovini*, Železno, 1955.

Jembrih, Alojz: Još o Grguru Pythiraeusu-Mekiniću i njegovim pjesmaricama. *Slavistična revija* 32 (1984), št. 3, str. 231–244.

Jembrih, Alojz: *Konvergentni odnosi među gradišćanskohrvatskim i slovenskim protestantskim pjesmaricama*, Ljubljana: Obdobja 6, 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, 1986.

Jembrih, Alojz: *Ivan Manlius prvi tiskar Varaždina*, Zagreb: Stoletni Kaj kolendar – Kaj časopis za kulturu i prosvjetu, god. XIX, br. 3, 1986.

Jembrih, Alojz: *Njemački izvori Mekinićevih „Duševnih pesan“ (1609)*, Novi Sad: Zbornik za slavistiku, št. 34, 1988.

Jembrih, Alojz: *Dijalekatska osnovica i njemački izvori Mekinićevih „Duševnih pesan“ (1609, 1611)*, Szombathely: III. Nemzetközi szlavisztikai napok, 1989.

Jembrih, Alojz: *Grgur Pythiraeus Mekinić i njegove pjesmarice (1609. i 1611.)*, pogovor ponatisu istih, KS, Zagreb, 1990.

Jembrih, Alojz: Mekinićeve Duševne pesne... (1609.) i Gerengelov Catechismus (1571.), *Loci communes Časopis za teološka istraživanja* 1 (2009), št. 1, str. 23–41.

Jembrih, Alojz: *Mekinićeve pjesmarice iz 1609. i 1611.* München: *Studia Phraseologica et alia*, Festschrift für Josip Matešić zum 65. geburtstag. Hrsg. Wolfgang Eisemann und Jürgen Peterman, Verlag Otto Sagner, 1992.

Jembrih, Alojz: *Na izvori gradišćanskohrvatskoga jezika i književnosti/Aus dem Werdegang der Sprache und Literatur der burgenlandskroaten*, Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov, Željezno/Eisenstad, 1997.

Kalšan, Vladimir: *Međimurska povijest*, Čakovec, 2006.

Kos, Koraljka: *Hrvatska glazbena kultura u razdoblju renesanse. Arti Musices* 10 (1979), št. 1.

Kuzmich, Ludwig: *Kulturhistorische Aspekte der burgenlandkroatischen Druckwerke bis 1921 mit einer primäre Bibliographie*, Eisenstad: Buregnländische Forschungen. Herausgegeben vom burgenländischen Landesarchiv, Sonderband X, 1992.

Meršić, Martin: *Zwei neu entdeckte kroatische Gesangbücher aus der Reformationzeit*, Eisenstadt: Burgenländische Heimatblätter, Heft 1, 1972.

Payr, Sándor: *Egyháztörténeti emlékek I.* Sopron, 1910.

Semmelweis, Karl: *Der Buchdruck auf dem gebiete des Burgenlandes bis zu Beginn des 19. Jahrhunderts (1582–1823)*, Eisenstadt, 1972.

Smolik Marijan: Grgur Mekinić in njegovi pesmarici 1609 in 1611. Časopis za zgodovino in narodopisje 50 (1969), str. 246–272.

Škafar, Ivan: Gergur Mekinić, Pythiraeus, hrvatski protestantski pisatelj, in začetki slovstva pri Gradišćanskim Hrvatih. Časopis za zgodovino in narodopisje, Časopis za zgodovino in narodopisje 50 (1969), str. 273–295.

Šimundić, Mate: *Drugo rođenje Grgura Makinića. Pronađen hrvatski pisac iz doba protestantizma. Vjesnik* 4. 11. 1969.

Štefanec, Nataša: *Heretik njegova veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*, Zagreb, 2001.

SUMMARY

GERGUR PYTHIRAEUS MEKINIĆ – PIONEER OF BURGENLAND CROATIAN SPIRITUAL SONGS

The name of Gergur Pythiraeus Mekinić is well known in the history literature of Burgenland Croats only from 1969 when two studies about him were published in the Review for History and Ethnography in Maribor from: Ivan Škafar (1912-1983) and Marijan Smolik (1928-2017). The authors of the studies discuss the hymnals *Duševne pesme* (Spiritual songs 1609, 1611) which were the first printed hymnal in the Slavic south intended for Burgenland Croats living in Sveti Križ in western Hungary. The only specimen of these hymnals is currently in the Seminary Library in Ljubljana where it was again discovered by Marijan Smolik in 1968. These same hymnals were reprinted in 1990 by Alojz Jembrih (1947-) who added an extensive epilogue in the edition of National and University Library in Zagreb, Croatian Cultural Association in Burgenland, and Kršćanska sadašnjost in Zagreb. On the 400th anniversary of Gergur Mekinić's death, we discuss these hymnals and their author. People in Croatia considered the Protestant literature to be an insignificant phenomenon of no value to Croatian literature and language for a long time. This is the reason why even in the 21st century the study of Protestant literature is still marginalized. The latter is evidenced by the fact that Mekinić's Croatian hymnals as first of their kind were not adequately acknowledged neither in the history of Croatian language nor in the history of Croatian spiritual music. Therefore, it is desirable that Croatian musicologists and linguists start studying Mekinić's hymnals. The purpose of this article is to encourage them to commence research.

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 34:343.264(497.4)"1768/2017"

Prejeto: 7. 11. 2017

Izgon osebe kot kazen ali varnostni ukrep na slovenskem (1768–2017)

PAVEL ČELIK

magister sociologije

Tbilisijska ulica 54, SI-1000 Ljubljana

Izvilleček

Prispevek je pregled pravnih predpisov, ki so v zadnjih dveh stoletjih in pol veljali na ozemlju današnje Republike Slovenije, določali pa so pogoje in postopek izгона osebe. Pri izvrševanju tega ukrepa je prihajalo tudi do napak in pristojne oblasti so izdajale podrobnejše napotke za izvajalce. V vseh političnih ureditvah, ki so veljale v Sloveniji od sredine 18. stoletja do konca 20. stoletja, so pravni predpisi omogočali izgon osebe iz kraja v drug kraj ali predel države ali v tujino, pa tudi določitev kraja za prisilno bivanje, kar je pomenilo konfinacijo, internacijo. Šele današnja slovenska oblast je pravno uredila le možnost za izgon tujca iz države, ki so ji moderno rekli odstranitev tujca.

Abstract

EXPULSION OF A PERSON AS A PENALTY OR A SAFETY MEASURE IN SLOVENIAN TERRITORY (1768–2017)

This article is an overview of legal regulations in force for the last two and a half centuries in the territory of today's Republic of Slovenia. Occasional mistakes occurred during the enforcement of these regulations and the competent authorities provided operators with a more detailed guidance. In all political orders in the Slovenian territory from the mid-18th century until the end of the 20th century, legal regulations enabled an expulsion of a person from one place to another, to other part of the country, or abroad as well as confinement and internment. Only the current Slovenian authority legislated only the possibility of the expulsion of a foreigner from the country to which they modernly referred as the removal of a foreigner.

Ključne besede:

pravne določbe o izgonu oseb, napotki za izvrševanje tega ukrepa, stroški, težave in nejasnosti pri izvrševanju ukrepa.

Key-words:

Legal provisions on expulsion, guidance for implementing this measure, costs, problems and uncertainties in implementing this measure

Uvod

Prispevek se nanaša na čas, ko je spadalo ozemlje današnje Republike Slovenije pod avstrijsko cesarstvo, v okvir Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Jugoslavije, ko je bila Slovenija ena od republik v okviru Titove Jugoslavije, in današnje samostojne Slovenije. Zajema čas od obdobja tako imenovanega absolutizma in oblikovanja državnih varnostnih sil, to je policijskih direktij s podrejenimi stražniki konec 18. stoletja in orožništva sredi 19. stoletja, pa do sedanjosti.

Izgon osebe so sprva urejali stari običaji, ko je šlo za izgon iz skupnosti, kot so rekli. Tudi na tem področju se je vse bolj krepila vloga mestne, deželne ali državne oblasti. Obravnavam le izgon oseb, kar je bilo določeno v ustreznih predpisih, ki jih je izdajala pristojna oblast. Ne upoštevam množičnih izgonov prebivalstva zaradi verskih razlogov, na primer Judov z našega ozemlja, ali odnosa okupatorskih oblasti z domačim slovenskim prebivalstvom med drugo svetovno vojno oziroma med zasedbo našega ozemlja, prav tako ne prisilne preselitve neslovenskega prebivalstva, zlasti Nemcev, iz naših krajev po končani drugi svetovni vojni. Svojevrstno je vprašanje o izbrisanih prebivalcih Slovenije v letu 1992, ki ima le nekaj podobnosti z izgonom, vendar to ni zajeto v tem sestavku.

I. Obdobje avstrijskega cesarstva

Ozemlje današnje Republike Slovenije je dolga stoletja spadalo v okvir avstrijskega cesarstva. Postopoma so se tod izoblikovale štiri dežele s svojimi prestolnicami in oblastnimi organi. Največji del našega ozemlja je tvorila dežela Kranjska s sedežem v Ljubljani, del je spadal pod Primorje s sedežem v Trstu, del pod Štajersko s sedežem v Gradcu in manjši del pod Koroško s prestolnico Celovec.

Za Kranjsko je bila leta 1791 oblikovana policijska direkcija, katere vloge je sprva prevzel mestni magistrat v Ljubljani, čez dve leti pa je postala samostojno policijsko oblastvo. Beseda oblastvo je pomenila organ državne oblasti, kot bi rekli danes. Francoska zasedba naših krajev v letih 1809–1813 je tod vzpostavila svojo oblast in po odhodu Francozov je bil vzpostavljen začasni ilirski gubernij s sedežem v Ljubljani, nato pa v Ljubljani gubernij za Kranjsko in del Koroške. Nižje upravne enote so bile okrožja, ki so obsegala po več okrajev. Ljubljana je kot prestolnica dežele po odhodu francoske vojske oblikovala policijski komisariat, ki je leta 1817 spet postal policijska direkcija. Leta 1849 je bilo v Ljubljani oblikovano novo deželno vodstvo, ki se je do razpada države večkrat preimenovalo. Dežela je bila razdeljena na deset (političnih) upravnih okrajev, Ljubljana pa je imela poseben status mesta z lastnim statutom. Leta 1866 je bila policijska direkcija ukinjena in del njenih pristojnosti je prevzela Mestna občina Ljubljana in del deželno vodstvo. Ponovno je bila vzpostavljena leta 1913.

Izgon je v teh stoletjih igral različno vlogo. Lahko je bil glavna kazen za določena dejanja, lahko je bil poostritev glavne kazni, torej stranska kazen ali zgolj policijski (upravni) preventivni ukrep, kar se je nanašalo zlasti na klateže in brezdelneže. Temeljni namen tega ukrepa je bil izločiti osebo za daljši ali krajši izloči iz določenega kraja in izgnati v drug kraj, deželo ali celo drugo državo.

Cesar Maksimilijan je leta 1514 izdal malefični red za Ljubljano. To je bil red za kazensko pravo in kazenski postopek. Med drugim je določil, da so nad 18 let starega tatu, ki je zagrešil tatvino do 25 funtov vrednosti, postavili k sramotilnemu steburu (prangerju), prebičali in izgnali iz dežele.

Kazenska postava cesarja Karla V. iz leta 1532, imenovana *Constitutio Criminalis Carolina* (CCC), je za zakonsko nezvestobo določila izgon iz kraja ali dežele. Namesto prangerja ali izgona je smel sodnik za ponovljeno tatvino

v vrednosti do 5 goldinarjev odrediti dosmrtno prisilno bivanje v kraju ali na območju, kjer je kaznovani storil hudodelstvo. Tako so 18. 5. 1612 zaradi tatvine iz Ljubljane in iz vseh dednih dežel izgnali trgovskega vajenca Krištofa Edricha.¹

V začetku 18. stoletja so tako imenovane glavne deželne vizitacije postale način nadzora javne varnosti in prostorske gibljivosti prebivalstva. Te so bile povezane z organiziranimi splošnimi ali posamičnimi odgoni nezaželenih oseb. Ukrepi so bili uperjeni tako proti tujcem kot proti domačemu obrobnemu delu prebivalstva.

Leta 1749 je bila na Dunaju ustanovljena policijska dvorna komisija, ki je imela široko področje upravnega delovanja in je bila pristojna tudi za varnost in izgonske zadeve. Cesarica Marija Terezija je 22. 11. 1754 izdala predpis o izgonu beračev in oskrbi ubogih, ki je veljal za vse dedne dežele. Vsak državljan je moral pripadati občini, kjer je bil rojen.²

S krepitvijo osrednje oblasti na Dunaju so kazenske postave veljale za celotno cesarstvo. Opisal bom štiri take kazenske postave, ki bi jim danes lahko rekli kazenski zakoni ali celo zakoniki.

Kazenska postava Terezijana iz leta 1768

Najprej je cesarica Marija Terezija konec leta 1768 izdala kriminalno ureditev *Constitutio Criminalis Theresiana* (CCTh), ki je začela veljati na začetku naslednjega leta. Obsegala je dva obširna dela. Prvi del je bil splošni kazensko-sodni red za kazensko postopanje. Štel je 674 členov. Drugi del je bil opis krvavosodnih zločinov in kazni zanje ter je imel 381 členov. Šesto poglavje prvega dela zakonika je določalo telesne kazni. Bile so štiri vrste:

1. tiste, ki neposredno povzročijo telesno muko (šibanje, žigosanje, pohabitev udov in tepež s korobačem ali palico);
2. tiste, ki z javnim delom povzročajo tudi telesno trpljenje;
3. tiste, ki telo izpostavijo sramotanju;
4. tiste, ki odvzamejo ali omejijo svobodo bivanja v določenem kraju (zapor, napotitev iz določenega kraja ali določene dežele, napotitev iz vseh dednih dežel in napotitev v določen kraj (konfinacija). Beseda napotitev je pomenila isto kot pozneje beseda izgon, odgon ali celo šub.

Vsi izgnani so morali pred tem trikrat na tedenskih sejmih stati na javnem odru in nositi napis o hudodelstvu in zanj izrečeni kazni, da jih je videlo čim več ljudi in da bi jih ob morebitni vrnitvi lažje prepoznali. Oseba je bila iz določene dežele izgnana, ko je storila deželi nevarno hudodelstvo, da ne bi škodovala drugim prebivalcem dežele. Napotitev v določen kraj je veljala za določen čas ali za zmeraj. Veljala je tudi za ženo in otroke izgnanega. Tam je moral poskrbeti za preživljanje sebe ali družine. Krvavo sodišče je poslalo obširen opis izgnanca na višje sodišče in to naprej vodstvu gubernija. Če pri tujcu ni bilo upanja na poboljšanje in prenehanje z zločini, so ga izgnali iz vseh dednih dežel. Pred izgonom so ga pretepli. Na hrbet so mu vtisnili žig, da bi ga ob morebitni vrnitvi lažje prepoznali. Žig je vseboval veliko črko R (po nemški besedi *die Relegation*, kar je pomenilo *odstranitev, izgon, izključitev*) in skrajšano ime dežele, ki je to kazen izrekla. Okrajšava za Kranjsko je bila Cr, celoten žig pa R-Cr. Da žig ne bi zbledel ali se izbrisal, so izgnanega natrli s smodnikom in ga do osem dni pridržali v zaporu. Pred uvedbo tega zakonika je veljalo, da so znamenje vtisnili na čelo oziroma na lice storilca. Izgon iz dednih dežel (celotne države) ni veljal za avstrijske državljane ali mlade, vzgojene v cesarstvu ali za tiste, ki so deset let

¹ Studen: *Rabljev zamah*, str. 49, 50 in 51.

² Studen: *Neprilagojeni in nevarni*, str. 86 in 87.

bivali v cesarstvu. Iz države so izgnali zlasti tujce iz političnih ali državljskih razlogov.³

Kazenski zakon o hudodelstvih in njihovem kaznovanju iz leta 1787

Cesar Jožef II. je 13. 1. 1787 izdal nov kazenski zakonik o hudodelstvih in njihovem kaznovanju.⁴ Imel je dva dela.

Prvi je obsegal 184 členov o kriminalnih zločinih in kaznih zanje. Obravnavala so jih kazenska sodišča. Kazni za ta dejanja so bile: smrt z obešenjem, okovanje, zapor z javnim delom, posamičen zapor, tepež s korobačem ali šibo, sramotilni steber.

Drugi del je imel 82 členov o političnih zločinih. Besedna zveza politični zločin je pomenila približno to, čemur danes pravimo prekršek, zlasti zoper javni red. Bili so treh vrst:

- a) zoper varnost življenja in zdravja;
- b) zoper lastnino in pravice;
- c) zoper nravnost.

Te zločine so obravnavala upravna oblastva. Če je dejanje pomenilo hkrati kriminalni in politični zločin, ga je obravnavalo kazensko sodišče, ki je za kriminalni zločin izreklo kazen, za političnega pa je to kazen poostrilo. Kazni za politične zločine so bile blagi ali strogi zapor, javno delo v okovju, izgon iz določenega kraja. Izgon iz točno določenega kraja se je smel izvajati le za ta kraj. Iz rojstnega kraja ali iz kraja, kjer je bival deset let ali več, se kaznovani ni smel izgnati, razen v dveh primerih:

1. če je storil hudodelstvo zoper nravnost v obliki mesnega ravnanja z živaljo ali samim seboj;
2. če je nenravnost omogočal doma ali med domačimi osebami.

Kazenski zakon o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih iz leta 1803

Od začetka leta 1804 je veljal kazenski zakonik, ki ga je 3. 9. 1803 izdal cesar Franc I. To je bil kazenski zakon o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih.⁵ Dotedanji policijski zločini so postali policijski prestopki. Podrobneje kot njegov predhodnik iz leta 1787 je določil ukrep izгона storilca. Šlo je za nekakšno stransko kazen ali varnostni ukrep. Obsegal je dva dela.

Prvi del je imel 557 členov in je obravnaval hudodelstva, ki jih je bilo 21 vrst, od veleizdaje do pomoči hudodelcu. Za hudodelstva sta bili predpisani kazni, smrtna kazen in zapor. Zapor je bil ali dosmrtni ali v trajanju od šest mesecev do dvajset let. Zapornik je delal. Če je bil zapor poostren, je to pomenilo javno delo, sramotilni steber, telesno kazen s palico ali šibo, post in po prestani kazni izgon iz dežele.

Za hudodelstvo so smeli izreči izgon iz cesarstva le za tuje državljane. Če je bila oseba posebno nevarna, so ji na levo stran telesa vtisnili znamenje v obliki velike črke R in z oznako dežele, kjer je bil kaznovan. Če se je vrnil v državo, so ga postavili ob sramotilni steber in ga kaznovali s težkim zaporom od šest

³ Constitutio Criminalis Theresiana oder peinliche Gerichtsordnung (1768).

⁴ Allgemeines Gesetzbuch über Verbrechen und derselben Bestrafung (1787).

⁵ Strafgesetz über Verbrechen und schwere Polizei-Übertretungen (1803).

mesecev do enega leta, po prestani kazni pa spet izgnali. Če se je ponovno vrnil, so kazen podvojili ali poostrili.

Drugi del tega zakona je imel 459 členov, ki so se nanašali na težke policijske prestopke. Ti so bili treh vrst:

- a) zoper javno varnost;
- b) zoper varnost posameznika;
- c) zoper нравnost.

Kazni so bile naslednje: denarna kazen, zaseg predmetov, izguba pravic in pooblastil, zapor, telesno kaznovanje, izgon iz kraja, dežele in vseh dežel Avstrije. Izgon iz določenega kraja ali dežele so lahko izrekli avstrijskemu državljanu, če je storil težek policijski prestopok. Izgon je trajal ali določen ali nedoločen čas.

Tujec je bil lahko po prestani kazni izgnan iz države tudi zaradi nekaterih težkih policijskih prestopkov. Sem so spadali na primer prestopki v zvezi z delovanjem tajnih društev, lažnim izdajanjem za zdravnika, prepovedanimi igrami na srečo itd.

Oblastni napotki glede odprave napak pri izgonu

Zlasti v prvih letih po odhodu Francozov in ponovni vzpostavitvi avstrijske oblasti so bili neredki napotki, izdani od pristojnih oblastev, ki so se nanašali na izgon oseb in so navajali tudi slabosti pri izvajanju izgona. Iz tega obdobja velja omeniti razne napotke, ki jih je izdal dunajski dvor ali gubernij s sedežem v Ljubljani.

Ljubljanski gubernij je 20. 11. 1816 sporočil okrožnim uradom, da izgnanci pogosto pobegnejo, včasih jim pri pobegu pomaga tudi spremljevalec. Take primere je treba strogo preiskati.⁶

Isti gubernij je 10. 12. 1819 okrožnim uradom poslal uredbo, ki je naročala, da od okrajnih oblastev zahtevajo, naj strogo pazijo na izgnance v svojih okoliših; zanje naj preskrbijo delo in prehrano, s čimer bodo preprečili zapuščanja kraja izgona.⁷

Dvorna pisarna je 27. 3. 1820 v sporazumu z dvornim policijskim in cenzurnim uradom določila začasno ureditev odgonstva in stroške zanj v ljubljanskem guberniju, dokler ne bodo po odhodu Francozov urejena okrajna oblastva. Odlok je imel 14 členov in obrazec v prologi. Če je okrajno oblastvo ugotovilo tujo osebo brez potne listine ali sredstev za preživljanje, jo je prijelo s pomočjo občinskega predstojnika ali lastnega sluga, izprašalo in napotilo v rojstni kraj ali domicilni kraj, tujca pa iz države. Izdali so mu potno listino, ki je vsebovala vrsto podatkov o izgnancu. Izgon je potekal od okraja do okraja in spremstvo je zagotovil okraj s svojim osebjem. To so bili uradne sluge ali njihovi pomočniki, lahko pa so najeli zaupno oboroženo osebo ali celo stražnika. Izgon je potekal peš, pri nevarnih in slabotnih osebah pa z vprego. Vsak okraj je vodil zapisnik in knjižico o izgonu. Iz okraja so vsakega četrta leta na okrožje poslali prepis teh zapisnikov. Izgonske bukvice so vsebovale številne podatke o izgnancu in poteku izgona, na koncu obračun stroškov.⁸

Dvorna pisarna je 10. 11. 1820 pojasnila svoje zgornje določbe z dne 27. 3. 1820. Gubernij je pojasnilo poslal deželni kaznilnici v Ljubljani. Izgon je veljal le za tiste obsojence po prestani kazni, če je bilo to navedeno v sodbi. Če tega

⁶ Anordnung strenger Untersuchung bei Entweichung der Schüblinge (1816); *Sammlung*, str. 787.

⁷ Strenge Überwachung der Schüblinge (1819); *Sammlung*, str. 733.

⁸ Provisorische Einrichtung des Schubwesens und wegen Bestreitung der diesfälligen Kosten (1820); *Sammlung*, str. 83–88.

v sodbi ni bilo, je pristojno politično oblastvo ocenilo, ali bo jetnišnico zapustil sam po določeni poti ali pa ga bo treba izgnati. Uprava jetnišnice je o tem tri tedne pred odpustom obvestila okrožje, ki je zatem obvestilo krajevno oblastvo ali drugo okrožje. Deželne kaznilnice v prestolnicah dežel o tem sporočajo deželnemu vodstvu.⁹

Ista pisarna je 30. 4. 1820 izdala odlok o ravnanju s potepuhi brez domovine in staršev, ki ga je nato ljubljanski gubernij poslal okrožnim uradom in policijski direkciji v Ljubljani. Potepuhe, za katere ni bil znan rojstni kraj in v dotičnem kraju niso bivali deset let, je bilo treba izgnati v kraj, v katerem so prej najdalj bivali; tam so skrbeli zanje, dokler se ni ugotovilo, kje so bili rojeni in kje so bivali deset let. Če so bili primerni za vojaško službo in niso bili obdolženi prestopka, so jih dali v vojsko. Tisti izgnanci, ki bi se iz tujine želeli preseliti v dedne dežele in se zanje ni vedelo, ali so avstrijski državljani, so bili na meji zavrtnjeni.¹⁰

Ista pisarna je 20. 2. 1823 opozorila na vsebino potne listine za izgnano osebo, ljubljanski gubernij pa je opozorilo poslal na okrožja. Sporočilo opozorilo je bilo, da v tej listini neredko ni osebnega opisa, zato je prihajalo do težav in dopisovanj. Okrajna oblastva, ki so skrbela za izgon in izdajo potnih listin, so morala strogo upoštevati zahtevano vsebino te listine.¹¹

Dvorna pisarna je 21. 4. 1824 izdala odlok, ki ga je nato ljubljanski gubernij poslal na okrožne urade. Odločitev o tem, ali bo zaradi nevarnosti ali oslabelosti za izgon uporabljena pripraga, je odvisna od krajnega oblastva. Pri tem se morajo upoštevati oddaljenost, nadzorstvo oblastev in morebitna zloraba izгона. Zaradi nevarnosti izgnanega sta v njegovem izgonnem listu podana osebni opis in vzrok za izgon. Glede telesne šibkosti se je mogoče zanesti na izgled na oko. Okrajno oblastvo se mora točno ravnati po že podanih napotkih glede izгона. Okrožje naj tedaj, ko pripraga potuje skozi okrožni sedež, pregleda izgonni list in oceni nujnost uporabe priprege. Če ta ni utemeljena, gredo stroški izгона na račun okrajnega oblastva in se terja njegova odgovornost.¹²

Ista pisarna je 19. 4. 1827 izdala odlok, ki ga je ljubljanski gubernij posredoval okrožjem, policijski direkciji v Ljubljani in policijskemu komisariatu v Celovcu. V odloku je navedla uredbo Kraljevine Bavarske z dne 13. 10. 1826 o postopku na njenih mejah z izgnanimi osebami. Nobenemu postopaku ali osebi brez domovine ne bo dovoljen vstop ali prehod kraljevine, če ni dovolj označen kraj, kamor je pristojen bodisi na Bavarskem bodisi v drugi državi. To uredbo bavarske kraljevine je treba točno spoštovati, so zapisali na Dunaju.¹³

Kazenska postava zoper hudodelstva, pregreške in prestopke iz leta 1852

Kazenska postava zoper hudodelstva, pregreške in prestopke, ki je začela veljati 1. 9. 1852, je izšla tudi v slovenskem jeziku v državnem uradnem listu,¹⁴ leta 1853 pa tudi v dvojezični (slovenščina in nemščina) knjigi na Dunaju. Velja-

⁹ Erläuterung der Vorschrift wegen Abschiebung der entlassenen Sträflinge (1820); *Sammlung*, str. 403.

¹⁰ Behandlung der heimath-und älternlosen Vagabunden (1820); *Sammlung*, str. 109.

¹¹ Den Schubpässen soll immer die Abschrift des mit dem Sshüblinge aufgenommenen Constitutes beigelegt werden (1823); *Sammlung*, str. 62, 63.

¹² Wegen des Gebrauches der Vorspann bei Schubbeförderungen (1824); *Sammlung*, str. 169, 170.

¹³ Beibringung der Aufnahms-Urkunden für nach dem Königreiche Baiern abgehenden Schüblinge (1827); *Sammlung*, str. 166.

¹⁴ Kazenska postava zoper hudodelstva, pregreške in prestopke. *ODZVLAC*, št. 36/52, z dne 31. 7. 1852.

la je do konca cesarstva in je doživela deset sprememb in dopolnitev, ki pa niso posegale na področje izгона storilcev. Omeniti velja le, da je tretja sprememba sredi novembra 1867 v celoti odpravila telesno kaznovanje.¹⁵ Kazenska postava je imela dva dela. V prvem so bila določena hudodelstva in kazni zanje, v drugem pa pregreški in prestopki ter kazni zanje. Za pregreške so bile določene praviloma ostrejšje kazni od prestopkov.

Za hudodelstvo je bilo dvoje kazni, smrt in ječa, ki je bila navadna in težka. Kazen zaporja so smeli poostri na šest načinov: post, trdo ležišče, osamitev, temnica, tepež in po prestani kazni izgon iz države. Izgon iz države se je smel izreči le zoper tujca in je veljal za vse avstrijsko cesarstvo.

Pregreški in prestopki so bili razdeljeni v te skupine: zoper javno varnost, zoper varnost posameznika, zoper javno nrvnost. Kazni za pregreške in prestopke so bile: denarna kazen (globa), odvzem blaga, izguba pravic in dovoljenj, zapor, tepež, odprava iz kraja, dežele ali države. Zapor je smel trajati najmanj 24 ur in največ pol leta. Zaporno kazen za pregrešek ali prestopok so smeli poostri s postom, težjim delom, trdim ležiščem, posamičnim zaporom, s samico in tepežem.

Izgon iz kraja ali dežele je smel trajati določen ali nedoločen čas. Izgon iz države je veljal le za tujca.

Tujec ali domačin je bil izgnan iz države v teh primerih:

- tujec, če je v Avstriji pripravljaj ustanovitev skrivnega društva, nabiral člane za tukajšnje ali tuje skrivno društvo, sklical shod takega društva, za tak shod odstopil svojo hišo ali stanovanje, pomagal pri stikih notranjih skrivnih društev z zunanjimi;
- tujec, če je v tujini ustanovil skrivno društvo in pridobival člane v Avstriji;
- tujec ali domačin, če je zaničeval odredbe oblastnij, ščuval zoper državna ali občinska oblastva, vplival na priče ali izvedence pred sodiščem;
- tujec ali domačin, če je s tiskom zasramoval priznana versko skupnost ali nabiral člane za nedovoljeno versko skupnost, zakon, rod, lastnino ali nagovarjal k protipravnim dejanjem;
- tujec ali domačin, če stanovalca ni prijavil pristojnemu oblastvu, za sprejemanje stanovalcev ni bil upravičen, je navedel v prijavnici napačne podatke o stanovalcu ali je imel neveljavno potno listino;
- tujec, če je obrtoma opravljaj zdravniške ali veterinarske posle, pa za to ni imel zakonske pravice;
- tujec, če je protipravno prodajaj domača ali tuja zdravila;
- tujec, ki je pri gospodarju ali mojstru izdeloval vetrihe, ponarejaj ključje ali jih izdeloval po odtisu;
- tujec ali domačin, če je brez dovoljenja kupčeval kot starinar oziroma pohišni prodajalec, kupoval ali menjaj od otrok, ta prestopok pa ponavljaj;
- tujec ali domačin, če se je kot vodja dogovarjaj o zvišanju mezde pri svojih gospodarjih;
- tujec ali domačin, če je kot zvodnik enkrat že bil kaznovan za ta prestopok;
- tujec, ki igra prepovedane igre na srečo ali za to nudi svoje stanovanje.

Če se je izgnani tujec vrnil v Avstrijo, je bil za prestopok prvič kaznovan z zaporom od 1 do 3 mesecev, ob ponovitvi pa s hudim zaporom od 3 do 6 mesecev.

Če se je izgnani vrnil iz kraja ali dežele pred potekom roka ali sploh kdaj, je bil za prestopok kaznovan z zaporom od 1 do 3 mesecev, ob ponovitvi pa s hudim zaporom od 1 do 3 mesecev.

¹⁵ Zakon z dne 15. 11. 1867, s katerim se predručajjo nekatere določbe občnega kazenskega zakona in drugih s tem v vezi stojičih naredb.
Prim.: *Zbirka*, str. 191–210.

Tudi ta zakon so pristojna oblastva večkrat pojasnjevala in izdajala podrobnejša navodila, ki so se nanašala tudi na širše področje izvajanja izгона.

Ustavne določbe o izgonu

Cesar Ferdinand je 25. 4. 1848 izdal oktroirano ustavo avstrijskega cesarstva, ki je v tretjem razdelku določala pravice državljanov. Med drugim je bilo določeno, da je gibanje državljanov znotraj države neomejeno. Izstop iz države je omejen le glede vojaške obveznosti.¹⁶

Kazenski zakon iz leta 1852 je veljal tudi v ustavni dobi monarhije. Leta 1867 je bila namreč sprejeta ustava, ki je imela 20 členov.¹⁷ Ta je zlasti v členih od 8 do 13 določala obče pravice državljanov. Člen 8 je določal, da je osebna svoboda zagotovljena. Sestavni del te ustave je postala postava z dne 27. 10. 1862 o varstvu osebne prostosti.¹⁸ Že naslednje leto je cesar izdal ukaz, ki je pomenil odmik od nekaterih svoboščin, določenih v ustavi iz prejšnjega leta. Skliceval se je na člen 20 ustave. Vlada sme mestoma odrediti izjeme od veljavnih postav med vojno, ob neposredni vojni nevarnosti, ob notranjih nepokojih, veleizdaji ali ob nevarnosti državni oziroma osebni varnosti, nevarni zarot. Ukaz je posegel v ustavne člene 8, 9, 10, 12 in 13, ki jih je bilo mogoče v celoti ali deloma razveljaviti. Med drugim je določil, da je dovoljeno izgnati državljane ali jim prepovedati, da zapustijo prebivališče brez dovoljenja.¹⁹ Ta cesarjev ukaz je leta 1969 potrdil državni zbor z zakonom, ki je bil po vsebini enak cesarjevemu ukazu.²⁰

Evidence o izgnancih

Odločitev sodišča ali upravnega oblastva, da bo oseba po prestani kazni izgnana, je bilo treba nato izpeljati. To je prešlo v pristojnost upravnih oblastev, skladno z vsakokratno upravno ureditvijo države in dežel.

Popis izgnancev je vodilo oblastvo, ki je odločilo o izgonu osebe. Okrožne, okrajne in magistratne sezname so strnili na ravni dežele, od tam pa so jih poslali na Dunaj. Na Dunaju so občasno izdajali tiskane sezname oseb, ki so bile izgnane iz ene avstrijske dežele v drugo ali iz avstrijskega cesarstva v drugo državo. Iz prestolnice so jih razposlali v dežele, od tam pa so jih razdelili policijskim direkcijam oziroma komisariatom, okrožnim uradom in drugim političnim oblastnijam, zlasti okrajnim oblastvom in mestnim magistratom.

Tako so kmalu na začetku leta 1816 izdali tak seznam za čas drugega polletja 1815. Z Dunaja so ga poslali guberniju v Ljubljani, od tam pa okrožnim uradom v Ljubljani, Novem mestu in Postojni ter Beljaku, višjemu policijskemu komisariatu v Ljubljani in policijskemu komisariatu v Beljaku. Seznam je bil izdelan po abecednem redu in je obsegal 129 oseb. Večinoma so bili to tuji državljani, ki so jih izgnali v njihove domovine, deloma pa so bili avstrijski državljani, a so jih izgnali v rojstni kraj ali v kraj, kjer so imeli domovinsko pravico.

Za vsakega izgnanca so navedli podatke v desetih rubrikah: ime in priimek, poklic oziroma dejavnost, rojstni kraj in domovina, veroizpoved, starost,

¹⁶ SI AS, 22, fasc. 1848, št. 791 P.

¹⁷ Državna osnovna postava od 21. 12. 1867, o občnih pravicah državljanov za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru. *Prestava*, str. 217–219.

¹⁸ Zakon z dne 27. 10. 1862 v varstvo osebne prostosti; *Zbirka*, str. 220–223.

¹⁹ Cesarski ukaz od 7. 10. 1868; *Prestava*, str. 326–328.

²⁰ Zakon z dne 5. 5. 1869, s katerim se na podlagi člena 20. državnega temeljnega zakona z dne 21. 12. 1867 določajo upravičenja odgovorne vladne oblasti, ukreniti začasne in krajevne izjeme obstoječih zakonov; *Zbirka*, str. 413–418.

zakonski stan, vzrok za izgon, oblastvo, ki je odredilo izgon, dan izгона in kraj, kamor je bil izgnan, osebni opis.²¹ Za prvo polovico leta 1815 je bil tak seznam izdan tudi v italijanskem jeziku.²² Te evidence so nastale na temelju evidenčnih preglednic, ki so jih izpolnjevali pristojni uradniki za vse osebe, ki so bile ali prijete, ali pridržane, ali kaznovane, ali izgnane.²³

Odgonske postaje

Za izvršitev odrejenega sodnega ali upravnega izгона osebe so morale poskrbeti politične, to je upravne oblasti. Temu so največkrat rekli odprava. Sem so spadale tudi občine, ki so v ta namen uporabile svoje sluge. To se je izboljšalo z oblikovanjem policijskih direktij po državi konec 18. stoletja in v prvih letih 19. stoletja, ki so imele stražno osebje, oboroženo in vojaško urejeno. Leta 1850 je bilo ustanovljeno državno orožništvo, ki je prevzelo vlogo izvrševalca izгона ali vsaj pomočnika izvrševalca, ko je šlo za storilce najtežjih in nevarnih zločinov. Dotlej je bila pozornost oblasti usmerjena pretežno na mestna okolja, z orožništvom pa je bilo varnostno »pokrito« tudi podeželje in s tem celotna dežela oziroma država.

To področje so od srede 19. stoletja dalje podrobno urejali tako državni kot deželni predpisi. Tako je deželno glavarstvo Kranjske 12. 7. 1851 določilo, da je v deželi 58 odgonskih postaj, kot so pisali in govorili. Te so bile na sedežih določenih občin, kjer so izgnance sprejeli, odpravljali naprej ali oskrbovali med potjo oziroma jih izročali odgonski postaji v drugi deželi. Te postaje so imele zaporedne številke in razdalja med njimi je bila navedena v miljah.²⁴ Število teh odgonskih postaj na Kranjskem se je večkrat na novo določilo, povečevalo, na primer leta 1855 na 65,²⁵ ali zmanjševalo, na primer leta 1873 na 29.²⁶

Deželno vodstvo v Ljubljani je določilo tudi tako imenovani veliki gon na Štajersko, Koroško in Primorsko. To je pomenilo skupinski izgon. Potekal je po železnici, sprejem in oddaja izgnancev je bila v Celju, Beljaku in Sežani.

Kako je potekal izgon s Kranjske na Štajersko? Zbirna postaja je bila v Ljubljani, kjer je postopek nadzoroval uradnik okrajnega glavarstva Ljubljana. Vlak je odpeljal proti Celju ob ponedeljkih in četrtek ob 8.15. Spremljevalec je z izgnanci potoval do Celja, kjer je osebe na kolodvoru predal uradniku okrajnega glavarstva Celje. Izgnanci so zajtrkovali v Ljubljani, kosili pa v Celju. Pri obratnem izgonu s Štajerske na Kranjsko je bilo kosilo v Celju in večerja v Ljubljani. To je veljalo od 1. 9. 1951.²⁷

Od 15. 10. 1871 je veljal nekoliko spremenjen veliki odgon s Kranjskega na Štajersko. Mešani vlak je odpeljal iz Ljubljane v Gradec ob sredah in sobotah zjutraj. V četrtek in nedeljo je vlak vozil v obratni smeri. Isti spremljevalec je spremljal vlak v obeh smereh. V Ljubljani so za zajtrk dobili kruh, v Gradcu pa kosilo; to je veljalo tudi za tiste, ki so jih na vmesnih postajah v Litiji, Zidanem Mostu in Celju dali na vlak. Izgnanci iz Gradca v Ljubljano so v Gradcu dobili kosilo, kruh za večerjo pa v Ljubljani ali na vmesni postaji.²⁸ Te določbe so bile nekoliko spremenjene 1. 7. 1873. Poštni vlak je ob sredah in sobotah odpeljal iz Ljubljane ob 13.07. Tu so dobili kosilo; gnanci iz Litije in Zidanega Mosta pa v Litiji in Radečah. Imeli so enega spremljevalca, v Gradec je prispel ob 21.06 in

²¹ SI AS 22, šk. 2, spis št. 102.

²² SI AS 22, šk. 2, spis št. 54.

²³ SI AS 22, fasc. 9, spis št. 469.

²⁴ Razpis c. kr. krajnskega deželnega poglavarstva 12. 7. 1851, DZVLKK, predpis št. 267.

²⁵ Razpis c. kr. deželne vlade za Krajnsko 10. 9. 1855, DVLKV, predpis št. 28.

²⁶ Postava od 10. 5. 1873, veljavna za vojvodino Kranjsko, DZVK, predpis št. 19.

²⁷ Razpis c. kr. krajnskega poglavarja 20. 8. 1851, DZVLKK, predpis št. 309.

²⁸ Oznaniilo c. kr. deželne vlade od 27. 9. 1871, DZVK, predpis št. 25.

tam so dobili malico. Iz Gradca je poštni vlak odpeljal ob četrkih in sobotah ob 5.57, kjer so dobili zajtrk, kosilo pa ali v Radečah, ali Litiji, ali Ljubljani, odvisno od kraja odгона. V Ljubljano je vlak prispel ob 13.58.²⁹

Vojvodina Kranjska je 10. 5. 1873 določila odgonska oblastva s pravico izrekati odgon. To je bil mestni magistrat v Ljubljani, okrajno glavarstvo Ljubljana okolica ter 29 odgonskih postajnih občin. Odgonske občine so bile: (Ilirska) Bistrica, Črnomelj, Idrija, Kamnik, Kočevje, Kostanjevica, Kranj, Kranjska Gora, Krško, Litija, (Škofja) Loka, Lukovica, Metlika, Mokronog, Radovljica, Planina, Postojna, Radeče, Radovljica, Ribnica, Senožeče, Trebnje, Tržič, Velike Lašče, Vipava, Višnja Gora, Vrhnika in Žužemberk.

Druga okrajna glavarstva so razsojala o odgonu za tujce, osebe brez dokumentov in pristojne v tujino, ter osebe, ki ne morejo dokazati, da so s Kranjskega.³⁰

S 1. 1. 1878 je Kranjska uredila velika odгона v Beljak in Sežano. Oba sta potekala po železnici, v 3. razredu in ob plačilu polovice vozne karte. Na progi iz Ljubljane v Beljak so bile odgonske postaje v Škofji Loki, Kranju, Radovljici, Kranjski Gori, Trbižu in Podkloštru. Iz Ljubljane je vozil vlak ob torkih in petkih ob 8.00, v Beljak je prispel ob 17.10. Iz Beljaka v Ljubljano je vlak odpeljal ista dneva ob 21.07. To je opravil sprevodnik odgonske postaje v Ljubljani. Sprejemal ali oddajal je odgonce na postajah, kamor so jih pripeljali domači sprevodniki ali pa jih sprejeli. Sprevodniki so za to dobili plačilo 17,5 krajcarja za eno miljo, milja je bila 7,6 kilometra. Sprevodniki so kupili vozne karte za izgnance.

Odgonska dneva iz Ljubljane v Sežano sta bila ponedeljek in petek, iz Sežane v Ljubljano pa torek in sobota. Poštni vlak je iz Ljubljane odpeljal ob 15.17 in prispel v Sežano ob 19.24. Tam je sprevodnik prenočil in naslednji dan odpotoval v Ljubljano. Poštni vlak iz Sežane je krenil ob 9.11 in v Ljubljano prispel ob 12.57. Vmesne odgonske postaje so bile na Vrhniki, v Planini, Senožečah in Postojni.³¹ Vozni red vlakov iz Ljubljane v Beljak so pozneje trikrat spremenili, in sicer leta 1878, 1880 in 1912.³²

Odgonska občina Kranj je za obdobje šestih let (1876–1881) obravnavala 2509 izgnancev in za to je porabila 2752 goldinarjev in 71 krajcarjev. Tu so zajeti stroški oskrbovanja, sprevoda, priprege, železnice, zdravniške preiskave in čiščenja prostorov. Stroški v letu 1876 so znašali 997 goldinarjev in 71 krajcarjev, deželni odbor deželnega zbora za Kranjsko ji je povrnil 850 goldinarjev in 85 krajcarjev, kar je bilo 85,3 % stroškov. Izgonski stroški občine so znašali povprečno po en odstotek proračuna občine.³³ Odgonska občina je morala imeti zapor za izgnance in če tega ni bilo, je morala zakupiti ustrezne prostore. Kranjska občina ga je najela leta 1872 v zasebni hiši, za kar je tisto leto plačala 76 goldinarjev.³⁴

Za vsakega izgnanca je bilo treba ugotoviti, v katero občino je bil pristojen. Če tega oseba ni sama povedala ali pa je navedla izmišljen kraj, je bilo treba opraviti poizvedbe in zbrati dokazila o domovinski pripadnosti. V tem času je izgnanec lahko bil v zaporu odgonske občine. V domovinski občini je morala skupnost poskrbeti za izgnanca, saj ga ni smela izgnati dalje. Tudi to je bil morda eden od razlogov za težave pri ugotavljanju domovinske pravice izgnane osebe. Državni zakon z dne 3. 12. 1863 je namreč uredil domovinsko pravico. V členu 43 je bila določba, da občina ni smela odpraviti osebe v drugo občino, če

²⁹ Oznanilo c. kr. deželne vlade od 7. 7. 1873, DZVK, predpis št. 32.

³⁰ Postava od 10. 5. 1873, veljavna za vojvodino Kranjsko, DZVK, predpis št. 19.

³¹ Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 25. 12. 1877, DZVK, predpis št. 4.

³² Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 15. 5. 1878, DZVK, predpis št. 7. Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 2. 1. 1879, DZVK, predpis št. 3. Razglas c. kr. deželnega predsedstva za Kranjsko z dne 4. 6. 1912, DZVK, predpis št. 28.

³³ Stariha: Z nobenim delom se ne pečajo, le z lažnivo beračijo!, str. 49.

³⁴ Prav tam, str. 68.

je bila njena domovina neznana, sporna ali dvomljiva, dokler ni ugotovila njene domovinske pravice. Če je to kljub temu storila, je nosila vse stroške vrnitve in nastalo škodo.³⁵

Kako je Kranjska leta 1868 določila plačnika stroškov za izgon?

Državni predpis je maja 1868 določil izdatke za izgnance. Dotlej so šli stroški iz deželnega fonda, v prihodnje pa na račun plačljivo sposobnega izgnanca. Dežela je določila, ali in kdaj te stroške povrne domovinska občina. Če državna pogodba ureja recipročnost glede brezplačnega izгона ali če tuja država ne povrne stroškov ali državljanstvo izgnanca ni zanesljivo, gredo stroški deželi. To velja od 1. 7. 1868, je določil predpis.³⁶

To je Kranjska preuredila sredi leta 1868. Policijska direkcija v Ljubljani je bila dve leti pred tem ukinjena in dobršen del njenih pristojnosti je prešel na ljubljansko mestno občino in del na deželno vodstvo. Okrajna glavarstva oziroma ljubljanska mestna občina so vodili glavno knjigo izgnancev. Vanjo so vnašali podatke iz razgovora z izgnancem. Odvzeli so mu denar in mu izdali potrdilo o tem. Vsoto so vpisali v izgonski list. Iz te vsote so pokrili stroške izгона, morebitni preostanek pa vrnilo izgnancu. Če je izgnanec imel voz in konja, so s tem prevoznim sredstvom izvršili izgon. Če oseba ni bila zmožna poravnati izgonskih stroškov, je te prevzel deželni odbor. Deželni odbor je bil ožje vodstvo deželnega zbora, to je deželnega parlamenta.³⁷

Izgonski list je spremljal izgnanca do končne postaje, kjer ga je prevzela okrajna ali mestna gosposka. Ta je zaslišala izgnanca o njegovem premoženju in odločila o možnosti plačila stroškov. Vso dokumentacijo z izgonskim listom je nato poslala deželni gosposki končne izgonske postaje. Deželni odbor je poslal na okrajno oziroma mestno gosposko izpisek stroškov in slednja jih je izterjala od izgnanca ali iz zaplenjenega denarja. Če ni bil zmožen plačati, je te stroške prevzel pristojni deželni odbor končne izgonske postaje. Okrajna oziroma mestna gosposka je vsak mesec izdelala stroške in jih poslala deželnemu računstvu, posebej za izgnanca, posebej za njegovo oskrbo in posebej za spremstvo. Tudi stroške glavnega gona po železnici med Ljubljano in Gradcem so iz okrajnih in mestnih oblastev enako kot doslej pošiljali deželnemu računstvu.

Kranjska je leta 1873 odločila, da gredo stroški odгона od 1. 1. 1873 iz deželnega zaklada (proračuna), in sicer odgonskim postajnim občinam po 20 krajcarjev na osebo.³⁸

Državni zakon o policijskem (upravnem) izgonu iz leta 1871

Konec julija 1871 je državna postava uredila policijski (upravni) izgon:³⁹ izgon iz določenega kraja ali okoliša v pristojno občino; ali osebe, ki ne spada v noben okoliš, kjer ta postava velja; izgon čez mejo države se sme iz policijskih ozirnov izvršiti le za štiri vrste oseb:

- a) potepuhe in delomrzneže, ki so javno v imenu boga prosjačili;
- b) osebe brez zaposlitve in dovoljenega zaslužka;
- c) javne vlačuge, ki se oblastem niso pokorile in same odpotovale drugam;

³⁵ Gesetz vom 3. 12. 1863, betreffend die Regelung der Heimatverhältnisse, RGBKÖ, predpis št. 105.

³⁶ Gesetz vom 12. Mai 1868, in Betreff der Auslagen für Schüblinge, RGBKÖ, št. 17/68, z dne 23. 5. 1868, predpis št. 41.

³⁷ Ukaz c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 30. 6. 1868, ZULVK, predpis št. 7.

³⁸ Postava od 9. 5. 1873, veljavna za vojvodino Kranjsko, DZVK, predpis št. 18.

³⁹ Postava od 27. 7. 1871, da se dene v red policijska odprava in odgonstvo, DZ, predpis št. 88.

- d) odpuščene kaznjence in osebe iz prisilne delavnice, ki so bili nevarni za ljudi in lastnino.

Izgon je trajal ves čas ali pa določen čas. Izgon se opravi, ko je nevarnost za javno korist, posebej v kraju, od koder je treba osebo izgnati. Izgon je odmerjen v obrambo javne koristi. Osebe ni dovoljeno izgnati iz občine, kjer ima domovinsko pravico. Če oseba nima domovinske pravice, se ji ta ne izda, če bi to terjali razlogi javnega reda ali javne varnosti, pač pa se izžene s celotnega ozemlja ali dela državnega ozemlja. Za ta izgon so izdali ali prisilni potni list, v katerem sta bili označeni pot in časovnica gibanja po označenih postajah, ali pa so odredili spremstvo. Podlaga za to je pravnomočna odločba pristojnega oblasti. Pred odločbo je bilo treba ugotoviti domovinsko pripadnost, določiti zakoniti vzrok za izgon ter to naznaniti deželnemu odboru domovinske dežele.

Za izgon so bile pristojne policijske direkcije in njihove izpostave, kjer pa teh ni bilo, pa tista vladarska in občinska oblasti, ki vodijo politične posle prve stopnje. Tiste občine, ki so označene kot odgonske postaje, so dolžne izvrševati te naloge. Pritožbo na izgonsko odločbo presodi deželni načelnik in nanj ni pritožbe.

Odgonska občina je dolžna sprejemati izgnance, jih odpraviti do bližnje odgonske postaje ali do domovinske občine, jih spremljati, nahraniti, nastaniti in stražiti. Če je med potjo ušel, je bilo treba takoj obvestiti organe javne varnosti, da ga ulovijo in spet primejo.

O izgonu v tuje države, kjer ta postava ni veljala, so se po upravni poti dogovorile pristojne vlade.

Kdor je skrenil z v prisilnem potnem listu odkazane poti, uničil ali skrnil prisilni potni list ali se brez upravičenega razloga ni držal postavljenega roka, je bil kaznovan s priporom do osem dni in nato izgnan. Če je pobegnil, je bil kaznovan z enako kaznijo. Kazen je izreklo politično oblastvo kraja, kjer je bil izgnanec ponovno prijeto.

Določbe so podrobno urejale stroške, povezane z izgonom. Prehrana izgnancev in tudi prijatih oseb, za katere se ni izrekel ukrep izгона, je bil strošek krajevne policije. Na odgonske postaje so padli stroški v zvezi z odgonskimi prostori, njihovim vzdrževanjem, ogrevanjem in razsvetljavo, nadzorom nad izgnanci in opravljanjem izгона. Deželno zakonodajstvo je lahko odločilo, če in koliko teh stroškov se povrne iz imovine skladov, okrajev in dežele. Deželne blagajne so nosile vse druge stroške izгона, na primer zdravniška oskrba, obleka, prevoz itd. Stroške izgnancev, pristojnih v druge dežele, so povrnila blagajne v teh deželah. Imoviti izgnanci so povrnilo vse stroške izгона. Stroške ponovno prijatega izgnanca je krila občina, kriva za pobeg.

Politična oblasti so bila dolžna nadzirati izgon. Deželno vodstvo je v dogovoru z deželnim odborom izdajalo tovrstne naredbe, zlasti o skupinskem in posamičnem izgonu, odgonskih postajah ter spremljanju izgnancev. Vse druge naredbe o izgonu je izdajal deželni odbor.

Prenehala sta veljati ukaz deželne vlade za Kranjsko z dne 30. junija 1868 in državni zakon z dne 12. 5. 1868, ki sem ju opisal zgoraj v prejšnjem mednaslovu.

Policijski nadzor oseb

Poleti 1873 je začel veljati državni zakon o ukrepih zoper potepuhe oziroma lenuhe. Potepuhu so rekli tudi vlačugar; to je bil tisti, ki ni imel stanovanja, se je brez opravka potepal okoli in ni mogel dokazati, da ima ob čem živeti ali da si prizadeva pošteno pridobiti živež. Lenuhu so rekli tudi dela boječi se. Tako osebo so kaznovali z zaporom od osem dni do enega meseca. Če je bila kaznovana drugič, so ji odmerili oster zapor od enega do treh mesecev ali katero

od kazenskih poostritev po členu 253 kazenskega zakona: post, težje delo, trdo ležišče, posamični zapor in temnica, saj je bil tepež od leta 1867 prepovedan. Takšnim ljudem ni bilo dovoljeno dati potrdila o nesreči ali uboštvu, s katerim bi beračili iz kraja v kraj; kazen je bila od 10 do 100 goldinarjev.

V njem so bile tudi določbe o policijskem nadzoru takih oseb. Če je policijski nadzor odredilo sodišče, ga je izvršilo politično oblastvo 1. stopnje ali policijsko oblastvo. Ta ukrep je smel trajati do tri leta po izpustitvi iz zapora. Policijski nadzor je pomenil omejitev teh osebnih svoboščin:

- ⊗ prepoved bivanja v kraju ali okolišu;
- ⊗ določitev kraja bivanja;
- ⊗ brez dovoljenja ni smel zapustiti tega kraja;
- ⊗ ob preselitvi se je moral še isti dan javiti varnostnemu oblastvu;
- ⊗ kadar koli so ga poklicali na varnostno oblastvo, se je moral zglasiti tam in povedati, kako se preživlja in s kom se družijo;
- ⊗ ob določenih rokih se je moral sam zglasiti na varnostnem oblastvu;
- ⊗ lahko so mu prepovedali udeležbo na zboru, vstop v določene prostore, zapustitev stanovanja brez vzroka ali ob zborovanju ljudi;
- ⊗ ob vsakem času so mu smeli preiskati stanovanje ali ga osebno preiskati.

Te omejitve so morali izvajati po tehtni presoji in s čim manj škode za osebo. Ko je prenehal razlog, so to opustili.

Če je nadzorovani prekršil naštetе ukrepe, je bil kaznovan z zaporom od enega do 14 dni, ob ponovitvi pa z ostrim zaporom do enega meseca ali s poostreno kaznijo.

Sodišče je smelo izreči tudi oddajo v prisilno delavnico, kar je lahko trajalo do tri leta. Mlajše od 18 let so oddali v poboljševalnico, kjer so ostali do 20. leta starosti. Če teh poboljševalnic ni bilo, so jih oddali v posebni oddelek prisilne delavnice.

Sodišče je smelo izreči policijski nadzor kot stransko ali glavno kazen. Stransko kazen je izreklo v treh primerih: če je bila oseba obsojena na več kot šest mesecev zapora zaradi ponarejanja denarja ali javnih kreditnih listov ali zaradi kaznivega dejanja zoper tujo lastnino; če je bila večkrat obsojena na nižjo zaporno kazen; če je bila obsojena zaradi vlačugarstva in je bila nevarna lastnini. Kot glavno kazen pa je smelo sodišče odrediti policijski nadzor, če je bila oseba vnovič obsojena zaradi prestopka beračenja ali lenuharjenja ali je bila vnovič obsojena za prej naštetа dejanja.⁴⁰

Spet nekaj napotkov oblastev za izvrševanje izгона

Tudi v drugi polovici 19. stoletja so pristojna oblastva morala tolmačiti in dajati napotke za izvrševanje izгона oseb.

Notranje in pravosodno ministrstvo sta 10. 5. 1852 izdali ukaz o ravnanju ob izgonu. Izgon iz določenega kraja, ki ga je izreklo sodišče ali varnostno oblastvo, je veljal za celoten okoliš tega policijskega oblastva, kamor je kraj spadal. Napačno je torej, da se oseba odpravi le v sosednji kraj, saj to škoduje javni varnosti.⁴¹

Predstojnik najvišje policijske oblastnije na Dunaju je 27. 1. 1853 izdal ukaz z napotki o razvidu iz cesarstva izgnanih oseb.⁴² Tujca lahko izžene sodišče ali iz policijskih nagibov tudi politična oblastnija. Da se ne bi vrnil v Avstrijo,

⁴⁰ Postava od 10. 5. 1873, s katero se dajo policijsko kazenska določila proti dela boječim se (lenuhom) in proti vlačugarjem (potepuhom), DZ, predpis št. 108.

⁴¹ Ukaz c. kr. ministrstva notranjih opravil in pravosodja 10. 5. 1852, DZVLKV, predpis št. 178.

⁴² Ukaz predstojnika najvišje c. kr. policijske oblastnije 27. 1. 1853, DZVLKV, predpis št. 70.

je treba o njih voditi pregled po teh napotkih, ki jih je sprejel predstojnik najvišje policijske oblasti v dogovoru z notranjim in pravosodnim ministrom. Sodišče oziroma politična oblastnija o izgonu tujca takoj obvesti predstojnika kronovine, ta pa obvesti podrejena oblastva. Najvišja policijska oblastnija od 1. 1. 1853 dalje vsak mesec izdeluje glavni seznam teh tujcev, podobnega pa predstojniki kronovin, ki ga pošljejo na Dunaj tej oblastniji. Seznam je v nemškem jeziku. Glavni pregled pošlje najvišja policijska oblastnija deželnim poglavarjem, ti pa podrejenim oblastvom. Politične in policijske oblasti zbirajo te mesečne sezname, izdelajo abecedni seznam in vse to hranijo. Orožništvo prejema te sezname od deželnega orožniškega poveljstva, to pa od najvišje policijske oblasti. Ministrstvo za zunanje zadeve pošlje te sezname na poslanstva (diplomatska predstavništva) v tujino. Najvišja policijska oblastnija izdela letno kazalo, ga natiska, pošlje deželnim poglavarjem, ti pa podrejenim oblastvom; pošlje ga tudi deželnim orožniškim poveljstvom, ta pa v enote. Priložen je bil obrazec mesečnega seznama.

Že naslednje leto je policijsko vodstvo na Dunaju dopolnilo zgoraj opisan ukaz z dne 27. 1. 1853.⁴³ Sporočilo je, da bo občasno k *Policijskemu osrednjemu listu* priložen seznam iz države izgnanih tujcev. Vsako oblastvo, ki tujca izžene, mora o tem še isti dan poročati najvišji policijski oblastniji na Dunaju, in sicer na priloženem obrazcu. Polletno je v istem listu objavljen seznam takih tujcev.

Deželna vlada za Kranjsko je 7. 4. 1872 izdala napotke za izvajanje te državne postave o upravnem izgonu z dne 27. 7. 1871. Odgonske postaje so 1. 7. 1872 od okrajnih glavarstev prevzele vsa izgonska opravila. Rzsodbo o odgonu ali odpravi izdaja okrajna gosposka in mestni magistrat v Ljubljani. Odgonske občine prevzamejo prenočevanje izgnancev, vse druge občine so prehodne postaje. Orožništvo ni dolžno spremljati odgnancev. Če oseba pobegne, mora občina takoj storiti vse za prijetje, o tem pa obvestiti okrajno gosposko in orožniško postajo.⁴⁴

Z letom 1873 je vse stroške izгона na Kranjskem prevzela deželna blagajna. Za izgnanca je odgonska postaja prejela po 20 krajcarjev.⁴⁵ Leta 1873 pa je Kranjska odredila, da so za policijski izgon pristojen le ljubljanski magistrat in okrajno glavarstvo Ljubljana okolica ter 28 odgonskih postaj. Druga okrajna glavarstva so bila pristojna le za izgon tujcev.⁴⁶

Iz varnostne statistike

Od leta 1879 do 1902 je v Arhivu Republike Slovenije zbrano in ohranjeno gradivo o dejavnosti orožnikov na Kranjskem. Deželno orožniško poveljstvo v Ljubljani je preglednico te vrste za preteklo leto na začetku vsakega naslednjega leta poslalo deželni vladi. Statistika je zajela število ovadenih oseb zaradi hudo delstva, pregreškov in prestopkov; zaradi kršitev drugih, posebnih predpisov, ki so določali kazniva ravnanja; opravljene izredne službe.

Omenil bom le slednje, izredne naloge. Sem so spadale asistence, spremljanje izgnancev in zapornikov, aretacije, hišne preiskave in privedbe oseb. Orožniki na Kranjskem so v posameznem letu v razdobju od 1879 do 1902 spremljali toliko izgnancev in zapornikov:

- 1879 – 565,
- 1880 – 845,
- 1881 – 855,

⁴³ Ukaz c. kr. najvišje policijske oblasti 20. 2. 1854, DVLKV, predpis št. 71.

⁴⁴ Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 7. 4. 1872, DZVK, predpis št. 13.

⁴⁵ Postava od 9. 5. 1873n, veljavna za vojvodstvo Kranjsko, DZVK, predpis št. 18.

⁴⁶ Postava od 10. 5. 1873, veljavna za vojvodstvo Kranjsko, DZVK, predpis št. 19.

- 1882 – 900,
- 1883 – 742,
- 1884 – 810,
- 1885 – 811,
- 1886 – 647,
- 1887 – 612,
- 1888 – 542,
- 1889 – 516,
- 1890 – 659,
- 1891 – 635,
- 1892 – 602,
- 1893 – 736,
- 1894 – 544,
- 1895 – 485,
- 1896 – 675,
- 1897 – 578,
- 1898 – 649,
- 1899 – 635,
- 1900 – 597,
- 1901 – 712,
- 1902 – 800.⁴⁷

Leta 1908 so spremljali 563 izgnancev in zapornikov, kar je bilo 2,75 % vseh takih orožniških spremstev v monarhiji,⁴⁸ leta 1909 je bilo 560 spremstev,⁴⁹ leta 1910 pa 422.⁵⁰

Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani je leta 1978 objavil raziskavo o deviacijah na Slovenskem pred 100 leti. Orožniki na Kranjskem so leta 1884 po posebnih predpisih iz dežele izgnali 482 oseb.⁵¹

Pravila za opravljanje varnostne službe o spremljanju oseb

Prvi orožniški zakon je bil objavljen v državnem uradnem listu 23. 3. 1850, ki je izhajal tudi v slovenščini. V njem je bilo navedeno le, da »žandarmerija spremlja jetnike in obsojene hudodelnike, sploh vse občnonevarne ljudi, katere ji oddajo pristojne oblastnije, da jih naprej spravi«.⁵²

Zakon je bil izhodišče za izdelavo obširnejših pravil za opravljanje varnostnih nalog. Orožniška pravila iz leta 1851 so v sedmih poglavjih, 222 členih in treh prilogah podrobneje orisala naloge orožništva, ustanovljenega pred letom dni. Naloge so razdelila na dva dela:

- a) samostojna opravila brez posebnega ukaza oblastnije in
- b) pomožna opravila po posebnih ukazih oblastnij.

Spremljanje zapornikov, obsojencev in izgnancev (tiranje, gnanje, kot so tudi rekli) je spadalo v skupino pod b). V celoti je to poglavje o pomožnih opravilih obsegalo 46 členov pravil.

Če je orožništvo od oblastnije prejelo naročilo, ki se ni skladalo z orožniško postavo in navodili, je zoper to podalo ugovor, in če je oblastnija vztrajala pri

⁴⁷ Čelik: *Orožništvo na Kranjskem*, str. 349.

⁴⁸ SI AS, 16, 1909, fasc. 801–1600, št. 1132.

⁴⁹ SI AS, 16, 1910, fasc. 501–1100, št. 687.

⁵⁰ SI AS, 16, 1911, fasc. 1–800, št. 683.

⁵¹ Hribar: *Nadzorstvo nad deviacijami na Slovenskem pred sto leti*, str. 22–30.

⁵² Začasna organska postava žandarmerije v avstrijskem cesarstvu, ODZVLAC, št. 12/50, z dne 23. 3. 1850, člen 26.

ukazu, je moštvo čakalo nadaljnja navodila. Oblastnija je morala pisno zaprositi za pomoč, kjer je navedla osebe, ki so bile posebej nevarne ali so zahtevale posebno previdnost pri spremljanju. Orožnik je moral osebo osebno preiskati, če morda nima pri sebi orodja ali orožja. Denar in druge predmete spremljane osebe je oblastnija s potrdilom predala orožniškemu spremljevalcu. Če je osebo spremljal en sam mož, je moral biti še pazljivejši in previdnejši. Nevarne osebe je bilo treba vkleniti, enako tudi ponoči ali ob begosumnosti.

Med spremljanjem ni smel nihče priti do osebe ali se z njo pogovarjati. Če je rabil jedačo ali pijačo, mu je orožnik to dovolil na posebnem kraju in pod svojim nadzorom. Ni smel dovoliti, da bi kdo osebo žalil, sramotil ali zaničeval z dejanji ali besedami. Če je oseba med potjo zbolela, ji je poiskal zdravniško pomoč, prenočišče pa je zagotovil s pomočjo župana tistega kraja. Oblastnija je določila način spremljanja: peš ali z vozilom. Če je oseba trdila, da ne more več hoditi, je orožnik to sporočil najbližji krajevni oblastniji in po potrebi poiskal zdravnika, nadaljnji ukrepi pa so bili v dogovoru z oblastnijo. Orožnik je pazil na lastnino osebe, da je ne bi prodala, zamenjala, odvrгла, uničila ali podarila. Če je bilo slabo vreme, je oblastnija za spremljano osebo zagotovila plašč ali odejo, orožnik pa je pazil na to, da jo je ob predaji ohranjeno izročil. Če je spremljanje teklo v tujino, so te predmete na meji odvzeli ter s potrdilom vrnili pristojni oblastniji.

Če je bilo treba spremljati več oseb, je poveljnik določil število orožnikov. Ti so morali zagotoviti, da so bile osebe po možnosti ločene in se niso mogle med seboj pogovarjati. Če bi nastale nepredvidljive okoliščine in nadaljevanje spremljanja ne bi bilo varno, je orožništvo pri oblastniji ali županu zaprosilo za podporo zanesljivih ljudi. Oblastnija je izdala orožništvu spremno pismo. Predaja osebe in njenih predmetov se je storila po spremnem pismu in na njem je prevzem potrdil tisti, ki je osebo prevzel. Ko se je orožnik po opravljenem spremljanju vrnil v enoto, se je javil poveljniku in mu predal spremno pismo. Orožniki so to nalogo opravljali z nabitimi puškami.⁵³

B. Do razpada cesarstva je izšlo še dvoje pravil o opravljanju orožniške službe. Druga leta 1876 in tretja leta 1895. Knjiga s pravili iz leta 1876 je obsegala 84 strani, vsebovala je 171 členov. Spremljanje oseb je bilo zajeto v poglavju o posebnih službenih opravilih po posebnih ukazih, ki je obsegalo člene od 27 do 45. O spremljanju oseb je bil govoril le en člen: Orožniki so bili na poziv oblastva dolžni spremljati prijete osebe. Spremljanje teh oseb pa je bilo dovoljeno le v nujnih primerih in če je šlo za nevarne osebe.⁵⁴ Zelo podobno določbo so vsebovala tretja pravila iz leta 1895, ki so imela prav tako 171 členov in so spremljanje oseb opredelila v členu 42.⁵⁵ Manjši obseg obeh zadnjih navedenih pravil za opravljanje orožniške službe je bržkone tesno povezan z izgradnjo te varnostne sile v zadnjih desetletjih, z dograditvijo njenega šolstva in usposabljanjem na samih enotah.

C. Mestna občina Ljubljana je 16. novembra 1898 sprejela pravila za opravljanje nalog mestne policijske straže, ki so imela 62 členov. Navodilo je v enem členu določilo postopek spremljanja osebe, ki jo je bilo treba privedi k določnemu oblastvu. Oseba je morala hoditi pred stražnikom po desni strani, da je slednji lahko segel po sablji, ki jo je nosil na levi strani telesa. Če je bila oseba begosumna, jo je držal za roko. Paziti je moral, da spremljana oseba ni odvrгла svojih predmetov, jih uničil ali podaril komu ali sprejel od neznanca. Med hojo čez

⁵³ Poduk za deželno žandarmerijo, kako službo opravljati (1851), člani 46, 62, 63, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83 in 85.

⁵⁴ Dienst-Instruction für die k. k. Gendarmerie der im Rechtsrathe vertretenen Königreiche und Länder, člen 42. V: Gesetz und Dienst-Instruction für die k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, Wien: Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1876, člen 42.

⁵⁵ Dienstinstruction für die k. k. Gendarmerie. V: Gesetze, betreffend die Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder (1912).

most in železniško progo je moral paziti, da oseba ni poskusila storiti samomora. Ni smel dopustiti, da bi kdor koli osebo žalil ali zasmehoval. Gotovino, ki je bila last spremljane osebe, je prej popisal in ob predaji je gotovino vrnil oblasti ob ustreznem potrdilu. Osebo je moral zmeraj imeti pred očmi in jo nadzorovati.⁵⁶

II. Obdobje Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Jugoslavije

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma Jugoslavije je obstajala in delovala le slabih 23 let, kar je neprimerljivo z avstrijskim cesarstvom in slovenskim ozemljem v njegovem okviru. Že zaradi tega je del sestavka o izgonu iz kraljevine neprimerno krajši od tistega v cesarskih časih. Poleg tega razloga velja navesti še ozemeljsko neprimerljivost med našo kraljevino in avstrijskim cesarstvom, število prebivalcev, številčnost narodov in narodnih manjšin, značaj politične in državne ureditve itd.

Kakšen je bil upravni položaj Slovenije v tem času? Narodni svet za Slovenijo je 31. 10. 1918 imenoval Narodno vlado Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je bila del Države Slovencev, Hrvatov in Srbov s prestolnico v Zagrebu. Slednja se je 1. 12. 1918 združila s Kraljevino Srbijo (in Črno goro) v Kraljevino SHS. Narodna vlada je 20. 1. 1919 postala Deželna vlada za Slovenijo, 28. 6. 1921 pa je njeno mesto prevzela Pokrajinska uprava za Slovenijo. Leta 1924 se je naše ozemlje razpolovilo in nastali sta ljubljanska in mariborska oblast z velikima županoma na čelu. Na začetku oktobra leta 1929 se je država preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo in slovenski del države se je imenoval Dravska banovina, kar je ostalo do konca države. Okrajnim načelnikom so bili nižje upravne enote in tudi občine so imele del oblastnih funkcij, ki so jim rekli prenesene funkcije.

Ves čas kraljevine je v Ljubljani deloval nekakšen osrednji varnostni urad, ki se je različno imenoval. Do sredine leta 1921 je bilo to poverjenišтво za notranje zadeve. Po sprejemu vidovdanske ustave 28. 6. 1921 je pri pokrajinski upravi za Slovenijo deloval oddelek za notranje zadeve. Z uvedbo oblasti leta 1924 sta v Ljubljani in Mariboru v okviru oddelka za notranje zadeve delovala odseka za javno varnost. Z oblikovanjem banovin leta 1929 je v banski upravi v Ljubljani deloval upravni oddelek, ki je imel odsek za javno varnost. Na notranjem ministrstvu v Beogradu je bil sprva oddelek za javno varnost, ki se je delil na odseke, leta 1920 pa se je iz njega izločil samostojen oddelek za državno zaščito. Leta 1929 so nastali štiri oddelki, tudi tisti za državno zaščito, ki so se delili na odseke in razdelke.

Uveljavitev srbskega kazenskega zakonika

Po prevratu konec oktobra 1918 so na Slovenskem, ki je dober mesec spadala v okvir Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, še naprej veljali predpisi iz časov avstro-ogrškega cesarstva. Veljal je tudi kazenski zakonik o hudodelstvih, pregreških in prestopkih iz leta 1852.

Po razglasitvi Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev 1. 12. 1918 so v Beogradu stremeli k temu, da bi čim prej poenotili predpise v celotni državi. Tako je ministrski svet 25. 2. 1919 sprejel ukaz, da se za celotno kraljevino uveljavita IX. in X. poglavje Kriminalnega zakonika za Kraljevino Srbijo, ki je bil v Beogradu sprejet daljnega 28. 3. 1860.⁵⁷ Ukaz je na Slovenskem začel veljati 10. 4. 1919.

⁵⁶ Navodilo za službo mestne policijske straže ljubljanske, člen 30.

⁵⁷ Ukaz o uveljavitvi IX. in X. poglavja Kriminalnega zakonika za kraljevino Srbijo na celotnem območju države, Ur. list DVS, št. št. 64/19, z dne 1. 7. 1919.

IX. poglavje je določalo 16 vrst kaznivih dejanj zoper domovino, vladarja in ustavo, X. poglavje pa 20 vrst kaznivih dejanj zoper zakon, oblastvo in javni red.

Ministrski svet je 16. 3. 1921 sprejel ukaz, da v celotni kraljevini začnejo veljati še uvodna pravila in prvi del omenjenega srbskega zakona iz leta 1860.⁵⁸ Uvodna pravila so obsegala 11 členov in so med drugim določala tri vrste kaznivih dejanj: hudodelstva, pregreške in prestopke. Za hudodelstvo so bile predpisane tri vrste kazni: smrtna kazen, zapor in zatočenje. Zatočenje je pomenilo pregnanstvo v točno določen kraj, kar je ustrezalo pojmu konfinacija. Za pregrešek je štelo dejanje, za katero je bila zagrožena zaporna kazen ali izguba službe ali denarna kazen. Za prestopke je bila predvidena zaporna kazen do enega meseca ali denarna kazen do 300 dinarjev. Kazen za pregrešek je bila torej strožja kot za prestopke.

Prvi del kazenskega zakonika je vseboval osem poglavij in določal tudi o kaznovanju storilcev teh dejanj. Bilo je enajst vrst kazni, in sicer: smrt, robija, zatočenje, zapor, izguba službe, denarna kazen, izguba državljanstva, odvzem stvari, prepoved opravljanja obrti, izgon in postavitvev pod policijski nadzor. Robija je bil zapor od dveh do 20 let in obsojenec je bil v okovih ali brez njih, moral je težko delati. Zatočenje je trajalo prav tako najmanj dve leti in največ 20 let, kaznovani so bili v posebnem poslopju, ni jim bilo treba delati, bili so brez okovov, lahko so se hranili na svoje stroške. Zapor je trajal najmanj 30 dni in največ 5 let, zaporniki so opravljali primerna dela, lahko so uživali svojo hrano.

Kdor je bil izgnan, ni smel priti v kraje, določene v rzsodbi, dokler je kazen trajala. Lahko je trajala največ dve leti. Tujec je smel biti izgnan iz države za zmeraj. Ta ukrep so smeli izreči le skupaj z drugo kaznijo, če je zakon tako določal.

Policijski nadzor so storilcu izrekli vselej zaradi tatvine, ropa, hajdukovanja (razbojništva), prikrivanja in požiga. Tujcu so lahko namesto policijskega nadzora izrekli izgon iz države. Trajal je lahko najmanj eno leto in največ pet let. Kaj je obsegal ta nadzor? Kaznovani ni smel zapustiti svojega prebivališča brez vednosti in dovoljenja pristojnega policijskega oblastva in če slednjega v kraju ni bilo, je v izjemnih primerih to odobril župan. Občasno je moral prenočevati doma ali tam, kjer mu je določilo policijsko oblastvo. To oblastvo ali župan je lahko odredil, da se ob vsakem času preišče stanovanje ali posest. Ta nadzor je začel veljati po prestani ali odpuščeni kazni.

Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi

Režimu sta se zdeli najnevarnejši propagiranje komunističnih idej in odpadništvo na jugu kraljevine, ki sta delovali proti celovitosti države. Te odpadnike na jugu Srbije (današnja Republika Makedonija) so imenovali s turško popačenko *kačaki*, kar je pomenilo isto kot ubežnik, odpadnik. Postajali so simbol boja Albancev za osvoboditev izpod Srbov.⁵⁹

Ministrstvo za notranje zadeve je že 29. 12. 1920 izdalo tako imenovano Obznano. To so v slovenščino prevedli kot *Razglas* in vsebino so objavili celo na posebnem plakatu. Najprej so bili opisani prizadevanje boljševikov pri nas in njihove oblike delovanja, nato pa so bili naštetih sedem točk prepovedi te dejavnosti in ukrepi zoper kršilce teh prepovedi. Tako je točka šest določala, da se iz države »*iztirajo vsi tujci, ki bi se pridružili neredom ali jih jačili*«. ⁶⁰ Poverjeništvu za notranje zadeve Deželne vlade za Slovenijo je 1800 izvodov tega plakata raz-

⁵⁸ Ukaz o uveljavitvi Uvodnih pravil in Prvega dela Kriminalnega zakonika kraljevine Srbije v celotni državi, Ur. list DVS, št. 54/21, z dne 20. 5. 1921.

⁵⁹ Čelik: *Slovenski orožniki (1918–1941)*, str. 33–335.

⁶⁰ SI AS 61, šk. 72, spis št. 3367.

poslalo na pristojne urade in ustanove, da so jih nalepili na vidna mesta in tako seznanjali javnost.

Narodna skupščina je 1. 8. 1921 sprejela poseben zakon o zaščiti države,⁶¹ ki je imel le šest členov in je veljal od 3. 8. 1921 dalje. Določil je tudi nova kazniva hudodelstva, za katera je bila zagrožena smrtna kazen ali robija do 20 let. Vsa so se nanašala na zaščito države oziroma njene ureditve: tiskane stvari z vsebino zoper obstoječi red v državi; združevanje z namenom delovanja zoper državo; nudenje prostorov za tako delovanje; ščuvanje k vojaškim uporom; stiki s tujino v take namene; posest orožja ali razstreliva v take namene; umor predstavnika oblasti oziroma politika. Do tega zakona je prišlo neposredno po sprejemu vidovdanske ustave 28. junija 1921 in poskusu atentata na regenta Aleksandra Karađorđevića istega dne v Beogradu ter umoru notranjega ministra Milorada Draškovića v Delnicah na Hrvaškem 21. 7. 1921.

Leta 1929 je izšel nov zakon z istim imenom.⁶² Določil je, da se smejo osebe, ki motijo red in mir, z odlokom upravnopolijskega oblastva prve stopnje kaznovati z zaporom in izgnati v drugi kraj. Iz tega kraja se ne smejo vrniti brez odobritve pristojnega velikega župana ali upravnika mesta Beograda. Kdor se je kljub temu vrnil, se je kaznoval z zaporom do 30 dni in se ponovno izgnal. Minister za notranje zadeve je z uredbo o posesti in nošenju orožja določil izvrševanje 12. člena omenjenega zakona.⁶³ Sredi marca 1929 je bil zakon spremenjen in dopolnjen, vendar ni posegel na področje naše obravnave.⁶⁴

Delikte iz zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi so sprva obravnavala redna sodišča, taki primeri so imeli prednost pri obravnavi. Januarja 1929 je kralj podpisal zakon o posebnem sodišču za take primere.⁶⁵ Bilo je pri kasacijskem sodišču v Beogradu kot povsem samostojno sodišče, minister za pravosodje pa je izdal predpis o delovanju tega sodišča.⁶⁶ Naslednje leto sta izšla dva nova zakona z istim imenom in sta veljala do konca države.⁶⁷

Poleg kazenskega zakonika so kazniva dejanja določali še trije drugi predpisi: prvi je bil že navedeni zakon za zaščito javne varnosti in reda v državi iz leta 1921, drugi je bil zakon o tisku iz leta 1925⁶⁸ in tretji vojaški kazenski zakonik iz leta 1930.⁶⁹

Na začetku oktobra 1939 je začela veljati uredba,⁷⁰ s katero je vlada posegla v omenjeni zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, o kateri bo več govora malo pozneje.

⁶¹ Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list PUS, št. 95/21, z dne 11. 8. 1921.

⁶² Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list LMO, št. 5/29, z dne 17. 1. 1929; popravek v istem Ur. listu št. 8/29, z dne 23. 1. 1929.

⁶³ Uredba ministra za notranje posle o posesti in nošenju orožja, s katero se predpisuje pravilnik za izvrševanje 12. člena Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list LMO, št. 21/29, z dne 28. 2. 1929.

⁶⁴ Zakon o izpremembi in dopolnitvi Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list LMO, št. 25/29, z dne 12. 3. 1929.

⁶⁵ Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list LMO, št. 5/29, z dne 17. 1. 1929.

⁶⁶ Uredba za izvrševanje Zakona o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list LMO, št. 8/29, z dne 23. 1. 1929.

⁶⁷ Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list KBUDB, št. 18/30, z dne 11. 1. 1930. Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list KBUDB, št. 44/30, z dne 20. 12. 1930.

⁶⁸ Zakon o tisku, Ur. list LMO, št. 84/25, z dne 7. 9. 1925.

⁶⁹ Vojaški kazenski zakonik kraljevine Jugoslavije, Ur. list KBUDB, št. 56/30, z dne 29. 4. 1930.

⁷⁰ Uredba o spremembi in dopolnitvi Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Sl. list KBUDB, št. 101/39, z dne 20. 12. 1939.

Ureditev izгона v Sloveniji

Veliki župan ljubljanske oblasti je štel za potrebno, da je s svojim pravnim predpisom leta 1926 uredil izgon v okolišu te oblasti in tako nadomestil do tedaj veljavne stare predpise. Uredba je veljala od 18. 5. 1926.⁷¹

Izgon so odredjali okrajni glavarji in policijsko ravnateljstvo v Ljubljani. V tej oblasti je bilo 25 odgonskih postaj oziroma občin. Okoliš vsake od teh postaj se je skladal z območjem sodnega okraja. Odgonske postaje so sprejemale izgnance iz lastnega okoliša.

Glavne odgonske postaje so poleg izgnancev iz lastnega okoliša sprejemale tudi take osebe na prehodu. To so bile občine oziroma glavne odgonske postaje Brežice, Gorenji Logatec, Ljubljana, Metlika in Radovljica. Vse so bile v bližini državne meje z Italijo in Avstrijo oziroma meje s sosednjo mariborsko oblastjo in Hrvaško.

Izgnanca so odpravili do tiste postaje, v katere okolišu je bil namemben kraj oziroma do prve glavne odgonske postaje. Če je šlo za izgon iz okoliša ljubljanske oblasti, je bilo treba osebo odpraviti do prve odgonske postaje v sosednji oblasti, konkretno do Maribora in Zagreba.

Če je šlo za izgon tujega državljana, je to prevzel komisariat obmejne in železniške policije, ki je nato tujca predal organom druge države.

Proračun Mestne občine Ljubljana za leto 1925 je za odgonsko postajo predvideval znesek 15.000 dinarjev. Vseboval je štiri postavke:

- oskrbovalnino za okoli 400 oseb po 10 dinarjev na dan, skupaj 4000 dinarjev;
- nakup desetih kubičnih metrov drv, kubični meter po 240 dinarjev, skupaj 2400 dinarjev;
- nakup petih ton premoga po 480 dinarjev za tono, skupaj 2400 dinarjev;
- nakup inventarja v znesku 6200 dinarjev.

Država je prispevala Ljubljani za vzdrževanje odgonske postaje za čas od novembra do marca po 50 dinarjev na mesec, za čas od aprila do konca oktobra pa po 10 dinarjev na mesec.⁷²

Leta 1932 je to področje uredil ban Dravske banovine. Za odgon in odpravo so bili pristojni Uprava policije v Ljubljani, predstojnika mestne policije v Celju in Mariboru, mestno načelstvo na Ptujju, okrajna načelstva in izpostava okraja Kranj v Škofji Loki. V vlogi odgonske postaje je bilo 43 občin. S spremestvom so odpravili le tri vrste oseb:

- a) tiste izgnance, ki so bili izgnani iz celotne države;
- b) nevarne zločince po izpustitvi iz kazenskih zavodov in zaporov ter
- c) tiste, ki so bili nevarni za javni red in mir.

Vse druge so odpravili s prisilnim potnim listom.⁷³

Nov kazenski zakonik za celotno kraljevino

1. 1. 1930 je začel veljati kazenski zakonik za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.⁷⁴ Določil je šest vrst glavnih kazni: smrtno kazen, robijo, zatočenje, strogi zapor, zapor in denarno kazen. Stranski kazni sta bili izguba častnih pravic in izguba službe.

⁷¹ Naredba o ureditvi odgonstva in odgonskih postaj, Ur. list LMO, št. 41/26, z dne 3. 5. 1926.

⁷² SI AS 61, škatla 131, Proračun Mestne občine Ljubljana, str. 98.

⁷³ Naredba bana Dravske banovine o ureditvi odgonstva in odgonskih postaj, Sl. list KBUDB, št. 32/32, z dne 23. 4. 1932.

⁷⁴ Kazenski zakonik za kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ur. list LMO, št. 74/29, z dne 18. 7. 1929.

Poznal je devet očuvalnih (varnostnih) odredb: pridržanje po prestani kazni, oddaja v prisilno delavnico, oddaja v zavod za zdravljenje ali za čuvanje (varstvo), oddaja v zavod za zdravljenje pijancev, prepoved obiskovanja gostišč, zaščitni nadzor, izgon, prepoved opravljanja poklica ali obrti in odvzem predmetov. Minister za pravosodje je bil pooblaščen, da izda podrobnejše določbe o izvrševanju varnostnih ukrepov.

Izgon iz določenega kraja so poleg robije ali strogega zapora izrekli, če so glede na način izvršitve ali naklepa storjenega dejanja šteli, da bi bilo obsojenčevo bivanje v določenem kraju nevarno za pravni red. Trajati je smel največ tri leta. Izgon iz domovinske občine ni bil dovoljen. Tujec je bil izgnan iz države ali za določen čas ali za vedno.

Zaščitni nadzor so uvedli nad osebami, ki so bile odpuščene iz kazenskega ali podobnega zavoda. Namen je bil, da se oseba varuje pred nevarnostmi novih kaznivih dejanj, da se privadi poštenemu življenju in da se ji olajša gospodarski obstoj. Trajal je lahko do treh let.

Oddelek za javno varnost v ministrstvu za notranje zadeve je na začetku decembra 1938 zahteval od vseh banskih uprav, da mu v enem mesecu poročajo o ukrepih s področja odseka mednarodne policije. Ta odsek je bil nova enota znotraj oddelka za javno varnost in se je ukvarjal z mednarodnim sodelovanjem policije. Poročilo je moralo zajeti čas od 1. 12. 1937 do 30. 11. 1938, torej eno leto. Iz banske uprave so nato zahtevali taka poročila od vseh pristojnih uradov, nato pa so izdelali skupno poročilo in ga poslali v Beograd. V njem je bilo navedeno, da so v tem letu iz Dravske banovine izgnali in odpravili 570 tujih državljanov, in sicer za stalno ali za nekaj let.⁷⁵

Uredba o konfinaciji

Na začetku oktobra 1939 je začela veljati že omenjena uredba,⁷⁶ s katero je vlada posegla v omenjeni Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, za kar je vlada 18. 9. 1939 dobila pooblastilo narodne skupščine. Uredba je imela le štiri člene. Nov je bil člen 12/a: Upravna policijska oblastva 1. stopnje smejo poslati na bivanje v kak drug kraj osebo, ki moti red in mir. Pritožba na to odločbo je bila možna v osmih dneh na upravno oblastvo 2. stopnje. Odločbo je lahko razveljavil minister za notranje zadeve. Oblastvo 1. stopnje v kraju, kamor se take osebe pošljejo, jim je določilo bivališče pod oblastvenim nadzorom. S tem je bila uvedena konfinacija oziroma internacija.

Minister za notranje zadeve je dobil pooblastilo, da je predpisal pravilnik o bivanju teh oseb. Od 4. 1. 1940 je veljal tak ministrov pravilnik, ki je imel 3 člene.⁷⁷ Okrajni načelnik kraja, kamor so bile osebe napotene, je določil bivališče, kjer stanujejo pod oblastvenim nadzorstvom. Če je tam več oseb, ta načelnik predpiše hišni red, ki se ga morajo strogo držati. Določi tudi postopek s pošto, medsebojne stike itd.

To je bila pravna podlaga za oblikovanje taborišč za kaznovane osebe, v prvi vrsti člane prepovedane Komunistične partije Jugoslavije in nasprotnike fašizma oziroma nacizma, ki so bila nekoliko podobna tistim v nacistični Nemčiji ali Italiji. Najbolj znano taborišče je bilo tisto v Bileći v Hercegovini v nekdanji avstro-ogrski vojašnici; podobno je bilo tudi v Ivanjici na Hrvaškem, pa tudi v Međurečju v Srbiji.⁷⁸

⁷⁵ SI AS 68, ban 13-1, fasc. 1936–1941, spis št. 1147/39.

⁷⁶ Uredba o spremembi in dopolnitvi Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Sl. list KBUDB, št. 101/39, z dne 20. 12. 1939.

⁷⁷ Pravilnik o bivanju oseb, katerim je oblastvo odredilo kraj bivanja, Sl. list KBUDB, št. 3/40, z dne 10. 1. 1940.

⁷⁸ *Zgodovina Slovencev*, str. 678.

O taborišču v Bileći je leta 1958 obširnejši članek objavila le jugoslovanska enciklopedija. Tja so prvi kaznjenci prišli 18. 1. 1940, taborišče pa je bilo razpuščeno konec novembra istega leta. Opisane so težavne razmere, v katerih so taboriščniki morali bivati in delati na poljih. Hišni red je bil zelo strog.⁷⁹

Tudi v naši kraljevini je prihajalo do nejasnosti, kako naj pristojna oblastva opravljajo svoje naloge, povezane z izgonom oseb. Pristojni so tolmačili in dajali napotke te vrste.

Ustavne določbe o izgonu

Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev je poleti 1921 dobila svojo prvo ustavo. Med drugim je določala, da se noben državljan kraljevine ne sme izgnati iz države. V državi se ne sme pregnati iz enega kraja v drugega, niti zatočiti v enem kraju, razen v primerih, ki jih je zakon izrecno določil. Nihče se ne sme nikakor in nikoli pregnati iz kraja, kamor je pristojen, brez sodne razsodbe.⁸⁰

Nova (oktroirana) ustava, ki jo je kralj izdal leta 1931, je vsebovala povsem enake določbe o izgonu, kakršne je vsebovala omenjena ustava iz leta 1921.⁸¹

Tudi tukaj bi smeli reči: Vse lepo in prav, če ne bi bilo besede »*ampak*« ...

Kaj povedo službena pravila

A. Kmalu na začetku leta 1920 so v Beogradu izdali prva začasna pravila za opravljanje orožniške službe, ki so imela tri dele in so veljala do leta 1940, torej dve desetletji. Obsegala so 225 strani velikega formata, in sicer I. del 22 poglavij in 91 strani, II. del 11 poglavij in 7 prilog, 99 strani in III. del 22 členov na 35 straneh. V prvem delu teh pravil je bilo v šestem poglavju govora o spremljanju oseb. To poglavje je imelo 14 točk, ki so opisovale posebnosti spremljanja. Pred začetkom spremljanja je bilo treba osebo osebno preiskati in se prepričati, da nima orožja ali orodja za napad. Denar so ji vzeli, ga ob pričah prešteli in ga ob predaji skupaj z osebo s priznanico oddali oblastem. Orožnik je hodil za osebo v taki razdalji, da bi jo lahko prijel, če bi hotela pobegniti. Med njima je bil razgovor prepovedan. Če je spremljana oseba med potjo zbolela ali je izjavila, da ne more hoditi, je orožnik pazil nanjo in poiskal pomoč pri pristojni oblasti.

Če je orožništvo spremljalo več oseb hkrati, jim je morala oblast javiti, kdo je nevaren. Oblast je morala zagotoviti primerne obleke in odeje za te osebe. Nevarno osebo je bilo treba vkleniti, zlasti begosumnega in vse osebe ponoči. Osebe se niso smele pogovarjati med seboj. Hrano in pijačo so zagotovili po možnosti v ločenem lokalju. Spremljane osebe ni smelo dovoliti, da bi spremljane osebe sramotil ali žalil. Prenočevali so v zanesljivem policijskem ali občinskem prostoru. Oblast, ki je naročila spremljanje, je določila način spremljanja, ali peš ali z vozilom. Vsak je bil dolžen dati svoje prevozno sredstvo za osebo, če drugače ni šlo. Treba je bilo paziti na predmete, da jih oseba ne bi odtujila. Če orožniško spremljanje ni bilo dovolj, je za pomoč zaprosilo najbližje občinsko ali policijsko oblastvo. Oblastvo je orožništvu dalo sprevodni list s podatki o osebah, denar za oskrbo spremljanega in denar za potne stroške orožništva. Oblastvo, ki je prevzelo spremljanega, je to potrdilo. Spremljanje so opravljali z nabitim orožjem.⁸²

B. Prvi orožniški zakon je leta 1922, torej po izidu začasnih pravil, določil dve vrsti služb: a) redna, ki se opravlja po predpisih, splošnih pravilih in nalo-

⁷⁹ Enciklopedija Jugoslavije (1958), 1. knjiga, str. 564, 565.

⁸⁰ Ustava kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (1921), člen 10.

⁸¹ Ustava kraljevine Jugoslavije (1931), člen 9.

⁸² Privremena pravila za vršenje žandarmerijske službe, I. deo, str. 47–50.

gah ter sestoji iz splošne preventivne-represivne službe; b) pozivna, ki obsega izpolnjevanje posebnih nalogov službenih oblastev. Orožništvo se mora odzvati tem nalogom pristojnih državnih oblastev. Vsa oblastva in vse občine smejo zahtevati storitve orožništva prek njegovega službenega oblastva. Sodna oblastva, sodišča in državni pravdniki lahko zahtevajo neposredno od orožništva izvršitev zakonite službe in naloga. Če je posebna naloga povezana s stroški ali posebno odgovornostjo, morajo pristojni načelniki državnih upravnih oblastev izdati starešinam orožniških enot vedno pisne naloge. Slednje se smejo izjemoma izdati v 24 urah. Pisni nalog pa ni potreben tedaj, ko je organ službenega oblastva na kraju samem in so mu orožniki dodeljeni v pomoč. Za nalog je odgovoren tisti, ki ga je izdal, za način izvršitve naloga pa orožniški starešina.⁸³

C. Leta 1940 so izdali prvi del novih pravil za orožniško službo; drugi ni več izšel, saj je prišlo do vojne. Obsegal je 103 točke in v prilogi 14 nalog, 227 strani knjižne izdaje, sicer pa je izšel tudi v uradnem listu.⁸⁴ Točka 36 je zajela spremljevalno službo v 41 oštevilčenih odstavkih. Oblast, ki je odredila spremljanje oseb, izda orožništvu seznam stvari, obleke in tem osebam odvzetih predmetov; objavo za brezplačno vožnjo z vlakom ali ladjo; strošek prehrane. Ob predaji osebe se vse to preda sprejemniku, ki ga nato vrne začetni orožniški postaji. Komandir ali njegov namestnik je navzoč ob prevzemu oseb za spremljanje in pri odpravi moštva za spremstvo. Oblast mora navesti razlog za spremljanje, kaj je zakrivil, ali je nevaren itd.

Pri spremljanju več oseb hkrati se odredi število moštva tudi glede na kraj spremljanja in razpoloženje prebivalstva, je pisalo v 5. odstavku. Orožniki jih preiščejo, odvzamejo vse nevarne predmete in zvežejo. Orožje napolnijo vpričo spremljanih oseb, in jim povedo, da ga bodo uporabili ob napadu, uporju ali pobegu. Pri vstopanju na vlak ali ladjo snamejo s puške nož, puške izpraznijo, pištole pa imajo nabite. Potujejo ločeno od drugih potnikov, če je le mogoče. Na vlaku imajo žepne svetilke, da osvetlijo vagon v predoru in s tem ohranijo nadzor nad osebami. V vozilu sedi en orožnik spredaj in drugi za osebo, ki jo spremljajo. Razgovori niso dovoljeni.

Onemogli osebi je treba poiskati zdravniško pomoč, ki odloči o nadaljevanju poti. Hrana je brez vilic in noža, alkohol ni dovoljen, orožniki morajo ohraniti pozornost ves čas. Nihče ne sme žaliti ali zasmehovati oseb. Ob pobegu je treba o tem takoj poročati najbližji orožniški postaji in oblastvu ter podati opis oseb. Če oseba umre, truplo predajo krajevni oblasti in obvestijo oblastvo. Mala ali velika potreba mora potekati pod nadzorom. Spremstvo poteka ponoči le izjemoma, saj bi pajdaši utegnili osvoboditi spremljano osebo. Tak napad je treba ostro odbiti. Ob predaji mora prevzemnik to pisno potrditi in zabeležiti, če ima oseba pritožbo na orožnike. Orožniški novinec sme biti pri spremljanju le skupaj z izkušenim in starejšim. Orožniki se ne smejo fotografirati s spremljanimi osebami. Za prenočevanje uporabijo občinski, okrajni, policijski ali orožniški zapor; izjemoma je to lahko stanovanje zanesljive osebe, po možnosti v višjem nadstropju, da je težavno ali nevarno pobegniti. Če so orožnikom v pomoč dane druge osebe, te ne smejo stražiti same, pač pa skupaj z orožnikom. Med počitkom se lahko razkomoti le del moštva, drugi stražijo.

Izjemoma se sme orožništvo uporabiti za čuvanje zaporov pri oblastvih in sodiščih, če je to nujno in za kratek čas. Orožniki v spremljevalni službi ravnavo skladno z določbami IV. dela vojaških pravil službe, ki določajo stražarsko službo. Ko konča službo, orožnik poroča o svojem opažanju, o morebitni pritožbi osebe itd. Umobolnih in epileptičnih oseb ne smejo spremljati orožniki, pač pa ustrezno zdravstveno osebje.⁸⁵

⁸³ Zakon o orožništvu, Ur. list PUS, št. 43/22, z dne 27. 4. 1922, člani 24, 25 in 26.

⁸⁴ Pravilo žandarmerijske službe, I. deo, Sl. novine KJ, št. 215/40, z dne 19. 9. 1940.

⁸⁵ Pravilo žandarmerijske službe, I. deo, Beograd: 1940, str. 34–42.

Č. Leta 1936 je Ivan Tkalčević, poveljnik državne policijske straže v Beogradu in namestnik upravnika osrednje policijske šole v Zemunu, napisal obširna napotila za državno policijsko stražo, ki so izšla v obliki male knjižice na 197 straneh. Imela so tri dele: Prvi je v 15 točkah opisal osebne lastnosti uslužbencev državne policijske straže, drugi je v 19 točkah opisal stroko in strokovne dolžnosti, tretji del pa policijsko izvršno službo v 33 točkah. Spremljanju prijetih oseb je namenil 12 točk v tretjem delu svoje knjige. Državni policijski stražniki so bili tedaj možje, plačani praviloma iz državnega proračuna in razporejeni po večjih mestih države, v Sloveniji: v Ljubljani, Mariboru, Celju in na Ptuj. Zapisal, da je to najtežja policijska služba, ki zahteva polno telesno vzdržljivost, moralno in disciplinsko trdnost. Ob prevzemu oseb za spremljanje k določenemu organu mora stražnik preveriti njihove dokumente, vozne karte, hrano itd. Osebe preišče glede orožja in nevarnih predmetov, denarja, izdelava seznam, ki ga priče pisno potrdijo. Če je več oseb, je treba nevarne vezati in jih pozorno spremljati. Orožje napolnijo vpricho spremljanih in jih opozorijo na uporabo ob napadu, uporu ali pobegu. Osebo spremlja zadaj z desne strani, več oseb se razporedi v dvojno vrsto, verige na rokah se povežejo v spojno verigo. Vsak razgovor je prepovedan. Osebo mora varovati pred žalitvami, napadom ali posmehom. Na vlaku je treba po možnosti poiskati poseben prostor, nože sneti s pušk, orožje izprazniti. Hrana in pijača se dovoli le v skrajni sili. Obolelemu na poti poišče zdravniško pomoč. Ob nevarnosti pobega prosi za pomoč. Na vlaku lahko koristi za obveščanje telegraf. Osebi ne sme dovoliti, da bi predala ali sprejela pismo. Ob predaji osebe zahteva potrdilo o prevzemu osebe in stvari, kar je treba vrniti oblastvu, ki je odredilo spremljanje.⁸⁶

III. Obdobje zvezne države Jugoslavije

Tudi po razpadu Kraljevine Jugoslavije so še naprej veljali prejšnji predpisi, razen okupatorskih in tistih, ki so bili v nasprotju z novo oblastjo. Nato pa so v Beogradu izhajali zvezni zakoni, ki so postopoma gradili lastno zakonodajo, skladno z značajem nove oblasti. Slovenija je svoje predpise uravnavala z zveznimi, kjer je bilo potrebno in nujno, vse bolj pa tudi po svoji volji in zamislih.

Zvezne ustavne določbe o izgonu

Prva ustava FLRJ je izšla februarja 1946 in je v poglavju o pravicah in dolžnostih državljanov določila, da je zajamčena nedotakljivost osebnosti državljanov. Noben državljan ne sme biti izgnan iz države. More pa biti izgnan iz kraja svojega bivanja samo v primerih, ki jih predpisuje zakon.⁸⁷

Zelo podobne določbe o pravicah in dolžnostih slovenskih državljanov je vsebovala slovenska ustava iz januarja 1947. Zapisano je bilo, da sme biti naš državljan izgnan iz kraja svojega bivališča samo v primerih, ki jih predpisuje zakon.⁸⁸

Leta 1953 je ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve FLRJ in o zveznih organih oblasti med drugim zapisal tudi to, da so v Jugoslaviji zagotovljene svoboda združevanja, osebne svoboščine in druge temeljne pravice človeka in državljana ter pravica do dela.⁸⁹ Zvezna ustava iz leta 1963 je v III.

⁸⁶ Tkalčević: *Upustvo za državnu policijsku stražo*, str. 171–176.

⁸⁷ Ustava FLRJ, Ur. list FLRJ, št. 10/46, z dne 1. 2. 1946, člen 28.

⁸⁸ Ustava Ljudske republike Slovenije, Ur. list LRS, št. 4/a47, z dne 24. 1. 1947, člen 27, 7. odstavek.

⁸⁹ Ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve FLRJ in o zveznih organih oblasti, Ur. list FLRJ, št. 3/53, z dne 14. 1. 1953, člen 3.

poglavju o svoboščinah, pravicah in dolžnostih človeka in občana, ki je imelo 39 členov, zapisala, da občani uživajo svobodo gibanja in nastanitve. Prav to je tesno povezano z izgonom ali internacijo oseb. Omejitev je mogoče predpisati z zakonom, če je to potrebno za vodenje kazenskega postopka, za preprečitev širjenja nalezljivih bolezni, za varstvo javnega reda ali če to zahtevajo interesi obrambe države.⁹⁰ Zvezna ustava iz leta 1974 je v III. poglavju o svoboščinah, pravicah in dolžnostih človeka in občana določila, da je občanom zajamčena svoboda gibanja in nastanitve. Omejitve so bile štiri vrste, in sicer podobne kot v členu 51 ustave iz leta 1963.⁹¹ Iz teh ustav sem navedel le tista določila, ki so vsebinsko zadevala izgon in določitev bivališča. Slovenske ustave iz istih let so le podobno naštevale pravice in dolžnosti, ki so jih vsebovale zvezne ustave, zato jih ni treba posebej navajati.

Zvezni kazenski zakoni o izgonu oseb

Že 10. 7. 1945 je začel veljati zakon,⁹² ki je določil dvanajst kazni, ki so se smele izrekati kot glavne, nekatere tudi kot stranske kazni. Med glavnimi kaznimi je bil tudi izgon iz kraja prebivanja. Ta kazen je pomenila izgon v obsojenčev rojstni kraj ali v kakšen drug kraj, kjer je moral prisilno bivati. Trajati je smela od enega meseca do petih let. Poleg kazni na prisilno delo brez odvzema svobode, poleg kazni odvzema svobode in poleg kazni odvzema svobode s prisilnim delom se je smelo izreči sedem stranskih kazni, med njimi tudi izgon iz kraja prebivanja, če je glavna kazen višja od enega leta.

Konec avgusta 1945 je Ministrstvo za pravosodje Narodne vlade Slovenije poslalo okrožnico vsem sodiščem, kjer je pojasnilo izvajanje omenjenega zakona o vrstah kazni. Navedlo je, da so te kazni in ukrepi po tem zakonu po svoji vsebini in po intenciji predvsem ukrepi socialne zaščite pred delinkventi in obenem delinkventov samih.⁹³

Od 24. 8. 1946 je veljal nov tovrstni zakon z istim imenom,⁹⁴ ki je za kazni-va dejanja naštel trinajst vrst kazni, tudi novo, in sicer obvezo, da se povrne povzročena škoda. Med temi je bil izgon iz prebivališča, ki se je smel izreči kot glavna ali stranska kazen. To je pomenilo, da so storilca odvedli na prisilno bivanje v njegov rojstni ali drug kraj, ki ga ni smel zapustiti ali pa ga je tudi smel. Ta kazen je smela trajati najmanj šest mesecev in največ pet let, izreči pa se je smela le v primerih, izrecno določenih v zakonu. Ta kazen je doletela tudi mladoletnika, ki je bil ob storitvi kaznivega dejanja star 16 let, če je bilo to po stopnji nevarnosti dejanja in storilca potrebno. Kazen izgona se je smela kot stranska kazen izreči poleg kazni prisilnega dela brez odvzema prostosti le, če je bila kazen odvzema prostosti daljša od 18 mesecev; poleg kazni odvzema prostosti, če je ta daljša od enega leta; poleg kazni odvzema prostosti s prisilnim delom pa, če je bila daljša od 6 mesecev.

Od 13. 2. 1948 je veljal splošni del kazenskega zakonika.⁹⁵ Zoper storilce kaznivih dejanj je določil dvanajst vrst kazni, med katerimi je bil tudi izgon. Ta kazen je pomenila izgon iz kraja prebivališča ali iz države. Pomenila je prepoved bivanja v storilčevem kraju prebivališča. Glede na njegovo nevarnost za družbo tega kraja ni smel zapuščati ali ga je smel. Kazen je trajala najmanj šest mesecev in največ pet let. Izgon iz države je veljal le za tujega državljana, in to za zmeraj

⁹⁰ Ustava SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 14/63, z dne 10. 4. 1963, člen 51.

⁹¹ Ustava SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 9/74, z dne 21. 2. 1974, člen 183.

⁹² Zakon o vrstah kazni, Ur. list DFJ, št. 48/45, z dne 10. 7. 1945.

⁹³ Stariha: Z nobenim delom se ne pečajo, le z lažnivo beračijo!, str. 69.

⁹⁴ Zakon o vrstah kazni, Ur. list FLRJ, št. 66/46, z dne 16. 8. 1946.

⁹⁵ Kazenski zakonik. Splošni del, Ur. list FLRJ, št. 106/47, z dne 13. 12. 1947.

ali od enega do deset let. Izgon iz kraja bivališča ali iz države se je smel izreči, če je glede na storilca, način storitve ali nagibe bilo nevarno za družbo, da bi storilec ostal v svojem bivališču ali državi. Če se je ta izgon izrekel kot stranska kazen poleg glavne časovne kazni, se je štela od dneva izreka ali ugasnitve glavne kazni. V vseh drugih primerih se je bodisi kot glavna bodisi kot stranska kazen štela od dneva pravnomočnosti sodbe.

Zvezna ljudska skupščina je 27. 2. 1951 sprejela kazenski zakonik,⁹⁶ ki je začel veljati 1. 7. 1951. Za storilce kaznivih dejanj je določil sedem vrst kazni in tri vrste varnostnih ukrepov.

Varnostni ukrepi so bili:

- a) oddaja v zavod za varstvo in zdravljenje;
- b) odvzem predmetov;
- c) izgon iz države.

Slednji ukrep so lahko izrekli tujemu državljanu, če je bilo iz nagibov za storitev dejanja, načina storitve ali iz drugih okoliščin spoznati, da bi bilo škodljivo, če bi ostal v državi. Trajal je za zmeraj ali pa za eno do deset let. Trajanje tega ukrepa se je štelo od dneva, ko je bila glavna kazen prestana, zastarana ali odpuščena. Za domačega državljanja izgon ni bil (več) določen.

Spremembe in dopolnitve tega kazenskega zakonika, veljavne od 1. 1. 1960, so posegle tudi v omenjeno določbo o izgonu tujca, in sicer mu je bilo mogoče izreči izgon iz države za zmeraj ali za čas od enega do petih let. Trajanje izгона se je štelo od dneva, ko je bila glavna kazen prestana ali odpuščena. Varnostni ukrep izгона iz države se je smel izreči le, če je sodišče storilca hkrati obsodilo na kazen.⁹⁷

1. 7. 1977 sta začela veljati nov kazenski zakon SFRJ in kazenski zakon SR Slovenije. Zvezni kazenski zakon⁹⁸ je naštel te kazenske sankcije: kazni, pogojna obsodba, sodni opomin, varnostni ukrepi in vzgojni ukrepi. Namen varnostnih ukrepov je bil odpraviti stanja ali odstraniti okoliščine, ki bi lahko vplivale na ponavljanje kaznivih dejanj. Med osmimi varnostnimi ukrepi je bil tudi izgon tujca iz države. Ta ukrep je bil dopusten le, če je bila storilcu izrečena kazen ali pogojna obsodba. Sicer pa je izgon za državljan zvezne države odpravil že uvodni zakon h kazenskemu zakoniku, ki je izšel 1. 3. 1951.⁹⁹

Določbe o izgonu v drugih zveznih predpisih

Tudi v nekaj drugih zveznih predpisih, ki niso imeli značaja kazenskega zakona, so bile določbe o izgonu.

A) Prvi zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, ki je začel veljati 1. 9. 1945, je imel določbo, da se za kazniva dejanja po tem zakonu lahko poleg glavne kazni izreče tudi stranska kazen po zakonu o vrstah kazni, torej tudi izgon iz kraja bivališča.¹⁰⁰ Tudi drugi zakon z enakim imenom,¹⁰¹ ki je začel veljati 23. 7. 1946, je imel podobno določbo, ki je dovoljevala poleg glavne kazni

⁹⁶ Kazenski zakonik, Ur. list FLRJ, št. 13/51, z dne 9. marca 1951; popravek v št. 25/51, z dne 23. 5. 1951.

⁹⁷ Zakon o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika, Ur. list FLRJ, št. 30/59, z dne 29. 7. 1959, člena 39 in 40.

⁹⁸ Kazenski zakon SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 44/77, z dne 8. 10. 1976, člen 61.

⁹⁹ Uvodni zakon h kazenskemu zakoniku, Ur. list FLRJ, št. 11/51, z dne 1. 3. 1951, člena 5 in 18; popravek tega zakona v št. 25/51, z dne 23. 5. 1951.

¹⁰⁰ Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, Ur. list DFJ, št. 66/45, z dne 1. 9. 1945, člen 13.

¹⁰¹ Zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, Ur. list FLRJ, št. 59/46, z dne 23. 7. 1946, člen 12.

še izgon. Tretji zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo ni posegel v omenjeni določbi v obeh prejšnjih zakonih.¹⁰²

B) Od 26. 11. 1947 je veljal zakon, ki se je nanašal na gibanje in bivanje ob državni meji.¹⁰³ Določil je, da sega obmejni pas 15 kilometrov v notranjost države. Tam so lahko stalno prebivali le naši državljani, ki so dobili osebno izkaznico za bivanje in gibanje v tem pasu. Drugi so smeli sem priti le z dovoljenjem pristojnega državnega organa. Kdor je storil prekršek iz tega zakona ali iz predpisov, ki jih je na njegovi podlagi izdal zvezni minister za notranje zadeve, je bil kaznovan z odvzemom prostosti ali poboljševalnim delom do treh mesecev ali z denarno kaznijo do 3000 dinarjev, če dejanje ni bilo kaznivo dejanje. Taka oseba se je smela po prestani kazni izgnati iz svojega prebivališča, tujec pa iz države; slednje je moralo potrditi zvezno ministrstvo za notranje zadeve. Kazni je na prvi stopnji izrekal odsek za notranje zadeve pri izvršilnem odboru okrajnega, mestnega ali rajonskega ljudskega odbora. Pritožbo je bilo treba podati v osmih dneh na višji državni organ, kar pa ni zadržalo izvršitve kazni.

C) Prva leta po končani drugi svetovni vojni je pri nas izhajalo več zveznih zakonov, ki so urejali posamezna področja družbenega in gospodarskega razvoja pri nas ter določali tudi kazni. Sem uvrščam zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo iz leta 1945, ki je bil nato dvakrat spremenjen ali dopolnjen, in sicer leta 1946 in 1947; zakon o prepovedi izzivanja narodnega, rasnega in verskega sovraštva in razprtij iz let 1945 in 1946; zakon o kaznivih dejanjih zoper splošno ljudsko premoženje ter premoženje združenih in drugih družbenih organizacij iz leta 1948; zakon kaznivih dejanjih zoper uradno dolžnost iz leta 1948; zakon o pobijanju nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže iz leta 1945, ki je bil spremenjen v letih 1946 in 1947 in zakon o vojaških kaznivih dejanjih iz leta 1948.

Č) To snov so urejali tudi zakoni o tujcih, ki so bili zveznega značaja. Najprej je to področje urejal pravilnik o tujcih, sprejet leta 1959.¹⁰⁴ Določil je le postopek zavrnitve tujca: Če je k nam pripotoval brez veljavne potne listine in ga na meji niso zavrnilo, so ga poslali v določen kraj, kjer je ostal, dokler ga je bilo mogoče vrniti preko meje. Tega kraja ni smel zapustiti brez dovoljenja, ta kraj pa je določil zvezni državni sekretariat za notranje zadeve. Ta pravilnik je bil spremenjen in dopolnjen leta 1964, a ni spreminjal gornjih določb.¹⁰⁵ Leta 1965 je ta pravilnik zamenjal prvi zakon o gibanju in prebivanju tujcev v Jugoslaviji,¹⁰⁶ ki je v 5. poglavju z naslovom »Prisilna odstranitev tujcev iz Jugoslavije« podrobneje določil postopek s prisilno odstranitvijo tujcev iz države; bil je dvakrat spremenjen oziroma dopolnjen, zato je leta 1969 izšlo prečiščeno besedilo tega zakona.¹⁰⁷ Novi zakon, ki je izšel leta 1973,¹⁰⁸ je to urejal prav tako v naslovu 5. poglavja Prisilna odstranitev tujcev iz Jugoslavije. Ta zakon je veljal do jeseni 1980, ko je izšel zadnji tovrstni predpis v zvezni državi.¹⁰⁹

Tudi ta zakon je v 5. poglavju določal postopek za prisilno odstranitev tujca. Vsi omenjeni zakoni so vsebovali zelo podobno vsebino te vrste, zato bom navedel določbe iz tega, zadnjega zakona iz leta 1980. Tujec, ki mu je izrečen varnostni ali varstveni ukrep izгона iz države ali mu je bilo odpovedano bivanje pri nas ali je pri nas bival brez dovoljenja, je moral v postavljenem roku zapustiti državo. Če tega ni storil, so:

¹⁰² Zakon o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo, Ur. list FLRJ, št. 106/47, z dne 13. 12. 1947.

¹⁰³ Zakon o gibanju na meji, Ur. list FLRJ, št. 101/47, z dne 26. 11. 1947, člen 9.

¹⁰⁴ Pravilnik o prebivanju in gibanju tujcev, Ur. list FLRJ, št. 9/59, z dne 4. 3. 1959.

¹⁰⁵ Pravilnik o spremembi in dopolnitvi Pravilnika o prebivanju in gibanju tujcev, Ur. list SFRJ, št. 41/64, z dne 14. 10. 1964.

¹⁰⁶ Ur. list SFRJ, št. 13/65, z dne 31. 3. 1965.

¹⁰⁷ Zakon o gibanju in prebivanju tujcev v Jugoslaviji, Ur. list SFRJ, št. 50/69, z dne 20. 11. 1969.

¹⁰⁸ Zakon o gibanju in prebivanju tujcev v Jugoslaviji, Ur. list SFRJ, št. 6/73, z dne 8. 2. 1973.

¹⁰⁹ Zakon o gibanju in prebivanju tujcev, Ur. list SFRJ, št. 56/80, z dne 3. 10. 1980, členi 61, 62 in 63.

- a) tistega, ki je imel veljavno potno listino, miličniki odpeljali do državne meje in ga prisilno odstranili iz Jugoslavije;
- b) če pa ni imel veljavne potne listine, so ga odpeljali do diplomatskega oziroma konzularnega predstavništva tuje države pri nas, da mu izda potno listino.

Če to predstavništvo tega ni hotelo storiti, so ga odpeljali do državne meje in izročili sosednjim organom države, katere državljan je bil, ali pristojnemu organu države, ki ga je bila pripravljena sprejeti. Prej je moral republiški ali pokrajinski sekretariat za notranje zadeve dobiti soglasje zveznega sekretariata za notranje zadeve, ki ga je izdalo v roku dveh dni od podanega zahtevka, je pisalo v členu 61.

Za tiste tujce, ki so pri nas imeli izrečen varnostni ali varstveni ukrep izгона, ali jim je bilo odpovedano bivanje pri nas, ali so pri nas bivali brez dovoljenja, ali so k nam prišli nezakonito, ali zanje ni bila znana istovetnost, ali jim ni bil priznan status begunca ali azilanta, jih pa ni bilo mogoče takoj odstraniti iz države, je bil organiziran prehodni dom za tujce. Ta dom je bil v pristojnosti zveznega sekretariata za notranje zadeve, ki je odobral predloge republiških ali pokrajinskih sekretariatov za notranje zadeve za oddajo tujca v ta dom, je določal člen 62.

Za osebe iz člena 62 sta lahko republiški ali pokrajinski sekretariat za notranje zadeve določila prisilno začasno prebivanje ali napotila tujca v drug kraj, kjer mu je bilo preskrbljeno prebivanje, je določal člen 63.

Do leta 1980 je veljala naslednja določba za občinske upravne organe za notranje zadeve: Če ima tujec sredstva za preživljanje ali mu je to zagotovljeno na drug način, je smel ta organ določiti tujcu prisilno bivališče v sami občini ali ga je napotil v kraj, kjer mu je bilo preživljanje preskrbljeno.

Stroške prevoza je kril tujec sam, če pa tega ni bil sposoben, so stroški padli na našo državo.

Zvezni zakoni o prekrških

Zvezna država je v tretjem letu svojega obstoja sprejela samostojen zakon o prekrških, česar v prejšnjih dveh obdobjih ni bilo. Kazenski zakoniki so namreč urejali tako kazniva dejanja kot pregreške in prestopke. Slednji so bili najbolj podobni sodobnim prekrškom. Na tej podlagi so republike smele izdati svoje predpise o prekrških za posamezna področja. V Sloveniji je bil za našo obravnavo najzanimivejši zakon o javnem redu in miru. Res je bil v Kraljevini Jugoslaviji v začetku 30. let izdelan osnutek zakona o prekrških, ki je imel celo 293 členov, a vse se je tu končalo.¹¹⁰ Leta 1965 je ta pravilnik zamenjal zakon o gibanju in prebivanju tujcev v Jugoslaviji.¹¹¹

Temeljni zakon o prekrških, ki je začel veljati 17. 1. 1948,¹¹² je med sedmimi vrstami upravnih kazni določil tudi izgon osebe. Izgon je smel določati le zakon. Izgon je pomenil prepoved bivanja v prebivališču storilca prekrška. Prisilno bivanje v določenem kraju je bilo lahko združeno s prepovedjo zapustitve tega kraja ali brez take prepovedi. Trajala je lahko najmanj mesec dni in največ šest mesecev. Kazen izгона je izvršil odsek (oddelek) za notranje zadeve pri izvršnem odboru okrajnega oziroma mestnega (rajonskega) ljudskega odbora.

¹¹⁰ Čelik: *Slovenski orožniki (1918-1941)*, str. 207, 208.

¹¹¹ Ur. list SFRJ, št. 13/65, z dne 31. 3. 1965.

¹¹² Temeljni zakon o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 107/47, z dne 17. 12. 1947, člena 6 in 13.

Novi temeljni zakon o prekrških, ki je veljal od 17. 11. 1951,¹¹³ je za prekrške določil le denarno in zaporno kazen, med varstvenimi ukrepi pa je naštel le odvzem predmetov, ki so bili uporabljani, pridobljeni ali nastali s prekrškom.

Spremembe in dopolnitve tega zakona so leta 1958¹¹⁴ navedle te štiri varstvene ukrepe: odvzem predmetov; odvzem dovoljenja za opravljanje poklica ali dejavnosti; odvzem dovoljenja za posest in nošenje orožja; odstranitev tujca iz države. Z zakonom se lahko predpišeta varstvena ukrepa izgon iz določenega kraja in določitev bivališča. Kako je bila opredeljena določitev prebivališča kot varstveni ukrep? Če je bilo glede na težo prekrška storilčevo brezobzirnost do koristi družbene skupnosti in njegovo nagnjenost k prekrškom potrebno, da se izloči iz dotedanje okolice, ker je bila nevarnost, da bi ponavljal prekrške, ogrožal javni red in mir, mirno življenje državljanov ali javno moralno. Ta ukrep je smel trajati od šest mesecev do dveh let.

Veljal je tudi za tujca, če mu je bila izrečena odstranitev iz države, odpovedano gostoljubje oziroma mu ni bilo dovoljeno bivanje, a v določenem roku ni zapustil naše države, in sicer toliko časa, dokler ni zapustil naše države.

Varstveni ukrep izгона iz določenega kraja je smel trajati največ šest mesecev.

Statistika je za Slovenijo naštel, da je bilo v letih 1963–1965, torej v treh letih, izrečenih 1043 varstvenih ukrepov izгона iz določenega kraja in 24 varstvenih ukrepov določitev prebivališča.¹¹⁵

Spremembe in dopolnitve tega zakona so leta 1965¹¹⁶ določile, da je smel varstvene ukrepe določati le zakon. Ta zakon jih je naštel sedem: odvzem predmetov; odvzem premoženjske koristi; odvzem dovoljenja za opravljanje poklica ali dejavnosti do enega leta; odvzem vozniškega dovoljenja za eno leto; odvzem dovoljenja za posest in nošenje orožja do treh let; odstranitev tujca iz naše države največ do dveh let; obvezno zdravljenje od alkoholizma. Za hujše kršitve zoper varnost občanov in hujše kršitve javnega reda je smel zakon predpisati varstveni ukrep določitev prebivališča do dveh let. Ta ukrep je veljal glede na težo prekrška, storilčevo brezobzirnost do skupnosti in njegovo nagnjenost k prekrškom, zato je bilo potrebno, da se izloči iz dotedanje okolice. Določitev prebivališča je veljala tudi za tujca, če v predpisanem roku ni zapustil naše države, in je veljala, dokler ni zapustil države. To pa ni veljalo za nosečnice do treh mesecev nosečnosti in ne za matere do otrokove starosti enega leta ali za porodnice pol leta po rojstvu mrtvorojenega otroka. Med varstvenimi ukrepi ni bil več naštet izgon iz določenega kraja.

Varstveni ukrep določitev prebivališča in izгона tujca je izvršil občinski organ za notranje zadeve. Tisti, ki jim je bilo določeno prebivališče, niso bili dolžni delati, lahko pa so jih poslali v poseben zavod. Podrobno je o izvajanju obeh ukrepov določil zvezni sekretar za notranje zadeve.

Zakon o prekrških, s katerimi se kršijo zvezni predpisi, ki je začel veljati 1. 7. 1977,¹¹⁷ je za prekrške določil le dve kazni, in sicer denarno kazen ali zapor. Naštel je pet varstvenih ukrepov: odvzem predmetov; odvzem premoženjske koristi; prepoved opravljanja samostojne dejavnosti; prepoved vožnje motornega vozila; odstranitev tujca iz države. Če je bil tujec kaznovan za prekršek, zaradi katerega je nezaželeno, da bi še naprej ostal v SFRJ, se ga odstrani za dobo šestih mesecev do treh let. Zakon ni več vseboval zgoraj navedene določbe glede varstvenega ukrepa določitev prebivališča.

¹¹³ Temeljni zakon o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 46/51, z dne 17. 10. 1951, člena 6 in 39.

¹¹⁴ Zakon o spremembah in dopolnitvah Temeljnega zakona o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 49/58, z dne 10. 12. 1958, členi 9, 39/a in 39/b.

¹¹⁵ Stariha: »Z nobenim delom se ne pečajo, le z lažnivo beračijo!«, str. 71.

¹¹⁶ Zakon o spremembah in dopolnitvah temeljnega zakona o prekrških, Ur. list SFRJ, št. 13/65, z dne 31. 3. 1965, člena 9 in 19.

¹¹⁷ Ur. list SFRJ, št. 4/77, z dne 14. 1. 1977; popravek v št. 37/77, z dne 15. 7. 1977, člena 25 in 45.

Prvi slovenski zakon o prekrških

Leta 1973 je Slovenija sprejela svoj prvi zakon o prekrških, prvič v svoji zgodovini. Imel je 194 členov. Določil je dvoje kazni za prekršek, in sicer denarno kazen in zaporno kazen. Varnostne ukrepe je smel določiti le zakon. Tu je bilo naštetih sedem takih ukrepov, od odvzema predmetov do obveznega zdravljenja alkoholikov in narkomanov. Z zakonom se lahko predpišejo še drugi varnostni ukrepi, in sicer tudi brez izreka kazni.¹¹⁸

Ta zakon je veljal do začetka leta 2005, ko se je začel uporabljati prvi tovrstni predpis v samostojni Sloveniji.¹¹⁹ Zakon je imel 225 členov in je naštel sankcije za prekršek: globa; opomin; kazenske točke v cestnem prometu s prenehanjem veljavnosti vozniškega dovoljenja; prepoved vožnje motornega vozila; odvzem predmetov; vzgojni ukrepi in izgon tujca iz države.

Izgon tujca se je smel izreči le kot stranska kazen. To je veljalo tedaj, ko je bila z dejanjem povzročena nevarnost za nastanek hude posledice oziroma je z dejanjem nastala škodljiva posledica. Trajal je lahko od šestih mesecev do petih let. Štela se je od dneva izvršitve sodbe o prekršku. Čas, ko je bila tujcu odvzeta prostost, se ni vštel v čas trajanja te sankcije.

Slovenski predpisi o prekrških zoper javni red in mir

V slovenskih zakonih o prekrških zoper javni red in mir so bile v letih od 1949 do 1971 določbe, ki so omogočale izrek varstvenega ukrepa izгона iz določenega kraja.

Prvi tak predpis je leta 1949 določil za te prekrške naslednje kazni: pobiljševalno delo, odvzem prostosti, denarno kazen in odvzem predmetov, s katerimi je bil storjen prekršek. Poleg tega je bilo kazen izгона mogoče izreči za storilce štirih tovrstnih prekrškov, in sicer zoper kršitelja, ki je bil nevaren za javni red:

- a) ki se je na javnem kraju vedel na posebno drzen ali surov način in s tem žalil državljane ali rušil njihov mir;
- b) ki si je izmišljal ali razširjal lažnive vesti, ki so rušile mir in zadovoljstvo državljanov;
- c) ki se je izmikal delu in živel v brezdelju;
- d) ki je pijančeval, se je vdajal prostituciji, igran na slepo srečo, ki se je ukvarjal s tihotapstvom ali črno borzo.

Če se je moglo utemeljeno pričakovati, da bo storilec še naprej delal omenjene štiri vrste prekrškov, so ga poslali od šest mesecev do dveh let na družbenokoristno delo zaradi prevzganja. Za podrobnejša navodila o izvrševanju slednjega prisilnega upravnega ukrepa je zakon pooblastil ministra za notranje zadeve LRS, pa tudi za izvajanje celotnega tega zakona.¹²⁰ Zakon je začel veljati 13. 5. 1949.

Leta 1951 so ta predpis uskladili z določbami temeljnega zakona o prekrških. Določil je dve kazni: zapor do 30 dni in denarno kazen. V njem so določili, da se sme za tri prekrške te vrste poleg kazni izreči tudi varstveni ukrep izгона v kraj prejšnjega prebivališča oziroma v rojstni kraj ali varstveni ukrep izгона iz določenega kraja ali z območja. To je lahko trajalo največ šest mesecev. Ta varstveni ukrep je zadel storilca, ki:

¹¹⁸ Zakon o prekrških, Ur. list SRS, št. 7/73, z dne 28. 2. 1973, člena 6 in 11.

¹¹⁹ Zakon o prekrških, Ur. list RS, št. 7/2003, z dne 23. 1. 2003, člena 4 in 24.

¹²⁰ Zakon o prekrških zoper javni red in mir, Ur. list LRS, št. 16/49, z dne 13. 5. 1949, člena 3 in 6.

- a) se je na javnem kraju vedel na posebno drzen ali surov način ter s tem žalil državljane ali motil njihov mir;
- b) je prerokoval, čaral, razlagal sanje ali na drug podoben način slepil ljudi;
- c) se je vdajal prostituciji, igri na srečo ali beračenju.

Če je ta prekršek storil mladoletnik, so mu smeli izreči varstveni ukrep, da so ga poslali največ za šest mesecev v kraj prebivališča njegovih staršev ali skrbnika.

Dodan je bil nov, peti člen, ki je zaostрил vsebino izreka varstvenega ukrepa izгона. Če je preiskava ugotovila, da storilčevo ravnanje ni imelo znakov kazni-vega dejanja: ogrožanja državne celote in neodvisnosti; sodelovanja pri sovražnem delovanju zoper FLRJ; združevanja zoper ljudstvo in državo ali sovražne propagande, zoper storilca pa so bili potrebni vzgojni ukrepi, da bi se preprečil njegov škodljivi vpliv na druge, so spis poslali senatu za prekrške pri ministrstvu za notranje zadeve LR Slovenije, ki je lahko izrekel varstveni ukrep prebivanja v določenem kraju za čas od šestih mesecev do dveh let (konfinacija). Prizadeti se je na tako odločbo smel v roku 8 dni pritožiti na senat za prekrške pri MNZ FLRJ in pritožba ni odložila izvršitve odločbe. Kraj napotitve je določilo MNZ LRS. Trajanje tega ukrepa je smel minister za notranje zadeve prekiniti, če ukrep ni bil več potreben. Minister za notranje zadeve LRS je bil pooblaščen, da je izdal natančnejše predpise o izvrševanju tega ukrepa.¹²¹

Leta 1959 je novi republiški zakon določil dve kazni, in sicer zapor do 30 dni in denarno kazen ter dva varstvena ukrepa: Odvzem predmetov, ki so bili uporabljeni za prekršek, pridobljeni s prekrškom ali so nastali s prekrškom ter izgon iz določenega kraja. Poleg kazni se je smel izreči tudi varstveni ukrep izгона iz določenega kraja za osem prekrškov zoper javni red in mir, kdor:

- a) se je pretepal ali vedel na posebno nesramen, žaljiv ali surov način na javnem kraju ali na prostoru, kjer je na podlagi posebnih predpisov vzdrževal red državni organ, zavod ali organizacija;
- b) je izrekal ali razširjal vznemirljive vesti ali trditve in s tem neupravičeno povzročal zaskrbljenost ljudi;
- c) je priredil nastop ali predstavo glumačev, naprav za zabavo in podobno brez dovoljenja pristojnega organa, ali je s tem nadaljeval kljub preklicanemu dovoljenju ali ni izvršil v dovoljenju predpisanih ukrepov;
- d) je slepil ljudi tako, da je prerokoval, čaral, razlagal sanje ali podobno;
- e) se je vdajal klatenju, potepanju, beračenju ali se je izmikal delu, živel v brezdelju, čeprav je bil zmožen za delo;
- f) je z namenom, da bi si pridobil večjo materialno korist, igral hazardne ali druge podobne igre;
- g) je nabiral prostovoljne prispevke brez dovoljenja ali se ni držal pogojev in omejitev iz odločbe, s katero je bilo dovoljeno nabiranje teh prispevkov;
- h) kdor se je vdajal prostituciji ali je pri tem sodeloval.

Če je prekršek storil mladoletnik, so bili kaznovani starši oziroma skrbnik z denarno kaznijo do 10.000 dinarjev, če so zanemarili svojo dolžnost in niso skrbeli zanj.¹²² Zakon je začel veljati 11. 12. 1959.

Leta 1971 so spremembe in dopolnitve tega zakona določile dve kazni, in sicer zapor do dveh mesecev ter globo. Varstveni ukrep izгона osebe ni bil več določen.¹²³ Zakon je začel veljati 4. 11. 1971.

¹²¹ Zakon o izravnavi posebnih predpisov o prekrških v zakonih LR Slovenije z določbami temeljnega zakona o prekrških, *Ur. list LRS*, št. 40/51, z dne 18. 12. 1951, člena 3 in 4.

¹²² Zakon o prekrških zoper javni red in mir, *Ur. list LRS*, št. 38/59, z dne 3. 12. 1959, člen 21.

¹²³ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o prekrških zoper javni red in mir, *Ur. list SRS*, št. 40/71, z dne 27. 10. 1971, člen 9.

Preselitev v določen kraj, družbenokoristno delo v Sloveniji in »arhipelag Goli«

V času Titove Jugoslavije je prišlo do dveh prisilnih ukrepov, katerih posledicaje bila preselitev ali prisilno bivanje naših državljanov v določenem kraju.

A. Najprej je šlo za prisilno izselitev prebivalcev ob državni meji Jugoslavije z Avstrijo in Italijo. Že omenjeni zakon o gibanju ob meji iz leta 1947 je dovoljeval tako imenovano izpraznitev obmejnega pasu. To naj bi narekovali varnostni razlogi. Sem so uvrstili skrivne pobege naših državljanov na tuje, skrivne vpade naših oboroženih emigrantskih skupin ali posameznikov iz tujine k nam itd. Tam živeči prebivalci so morali zapustiti svoje domove in so jih naselili v nekdanjih kočevarskih vaseh na Kočevskem. Tam so morali delati na državnih posestvih, za kar so bila ustanovljena delovna taborišča.¹²⁴ Ta prisilna izselitev obmejnega prebivalstva je imela nekaj znamenj izgona ali konfinacije, čeprav pravno ni šlo zanj.

To vprašanje so obravnavali tudi v zborniku, ki je osvetlil dogajanje ob državni meji na Gorenjskem. Navedli so primere nekaj prisilno izseljenih domačinov, ki so morali zapustiti svoj dom ob državni meji. Tako so kmečko družino Janeza Martelja s Srednjega Vrha nad Gozdom - Martuljkom 30. 9. 1947 izselili in jo poslali v nekdanjo kočevarsko vas Stari Log. Tam so morali delati na posestvu bivših lastnikov, ki je bilo nekako delovno taborišče. Domov so se smeli vrniti šele 13. 1. 1951, torej po skoraj treh letih in pol. Našli so poškodovano domačijo, kajti tam so prebivali graničarji, zemlja je bila neobdelana in zanemarjena.¹²⁵

Vsako obliko prisilnega dela je prepovedala že konvencija Mednarodne organizacije dela iz leta 1930. Jugoslovanski predpisi v obdobju 1945–1951 so poznali štiri oblike nesvobodnega dela: prisilno delo brez odvzema prostosti je veljalo do leta 1948; prisilno delo z odvzemom prostosti je veljalo do leta 1951; poboljševalno delo je veljalo od leta 1948 do 1951, družbenokoristno delo pa od 1948 do 1951. Sodbe za prve tri oblike je izrekalo pristojno sodišče, za tretjo in četrto pa tudi upravni organi. V vseh povojnih delovnih taboriščih v Sloveniji je kazen prisilnega, poboljševalnega in družbenokoristnega dela prestajalo več kot 15.000 kaznjencev, je zapisal preučevalec tega dogajanja pri nas po drugi svetovni vojni.¹²⁶

B. Zakon o prekrških zoper javni red in mir je prinesel pojem družbenokoristnega dela. Takoj po uveljavitvi so bile oblikovane tako imenovane delovne skupine (taborišča) za moške v Ljubljani, kjer so gradili tovarno Litostroj, in v Strnišču pri Ptujju (Kidričevo). Za ženske je bilo sprva taborišče v bivši kočevarski vasi Ferdreng Jeseni 1949 pa so jih preselili v grad v Škofjo Loko. Hišni red je 2. 7. 1949 določilo zvezno notranje ministrstvo. Že avgusta 1949 je tam bivalo 1619 moških in žensk. Pri določanju oseb za prevzgojo v teh taboriščih je prihajalo do mnogo napah, zato je slovenski notranji minister imenoval posebno komisijo za pregled stanja v teh taboriščih in vzrokov za izrek kazni družbenokoristnega dela. Ko je ta komisija 17. 11. 1949 podala svoje poročilo, je med drugim ugotovila, da je bilo treba razveljaviti celo 21 odstotkov odločb o družbenokoristnem delu v teh taboriščih.¹²⁷

C. Informacijski biro komunističnih in delavskih partij je po zasedanju v Bukarešti 28. junija 1948 objavil resolucijo z naslovom »O razmerah v Komunistični partiji Jugoslavije«. Med drugim je pozvala člane KPJ, naj zamenjajo CK in postavijo novega. V razpravah o tej resoluciji jo je manjši del članov KPJ podprl.

¹²⁴ Mikola: *Delo kot kazen*, str. 86.

¹²⁵ *Vročje sledi hladne vojne*, str. 47 in 50.

¹²⁶ Žižek: »Osvobojeni« so gradili, str. 170.

¹²⁷ *Zgodovina organov za notranje zadeve v SR Sloveniji*, II./5 a, str. 152 in 160, Ljubljana: RSNZ SRS, 1970.

Vodstvo je ocenilo, da je poleg gospodarske blokade države in vojaških pritiskov z Vzhoda tudi velika nevarnost notranjega razkola v državi. Mnoge, ki so se izrekli za resolucijo, so bodisi po odločitvi sodišč, ki so jih zlasti po zakonu o kaznivih dejanjih zoper ljudstvo in državo iz let 1946 in 1947¹²⁸ obsodila kot izdajalce, bodisi po upravni odločbi poslali v zapore ali taborišča. Upravna odločba je bila približno to, kar je bil pozneje sodnik za prekrške. Temelj za Goli otok sta bila torej že omenjeni zvezni zakon o prekrških iz leta 1948 ter prav tako omenjeni zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, po katerem so delovala vojaška in civilna sodišča. Prva so obravnavala zlasti oficirje JLA, pripadnike milice in UDB.¹²⁹ Večinoma so bili nastanjeni v »koncentracijskih« taboriščih, kjer je bilo treba delati. Med slednjimi sta bila znana zlasti jadranska otoka Goli in Grgur. Med 16.312 taboriščniki je bilo tudi 556 članov Komunistične partije Slovenije. Zadnje taboriščnike so izpustili leta 1956.¹³⁰

Taboriščniki so morali delati in prestajati razne oblike »prevzgoje«. Neredki so tam umrli. Nekateri ugotavljajo, da so bile tam težje razmere kot v taborišču v Bileći zadnje leto pred razpadom Kraljevine Jugoslavije. V obeh so bili pretežno člani komunistične stranke, obakrat obsojeni kot sovražniki države in nevarni za režim. Morda je bil kdo celo v obeh taboriščih?

Na prestajanje sodne ali upravne kazni je bilo poslanih 16.731 oseb: po upravni kazni 11.694 in po sodni 5.037 oseb. Po uradnih podatkih je na Golem otoku oziroma v KPD Rab med letoma 1948 in 1953 bilo 11.611 internirancev.¹³¹

O Golem je v Jugoslaviji, zlasti po njenem razpadu, nastalo na desetine knjig in na stotine člankov, ki so jih napisali sami taboriščniki ali povsem neprizadeti ljudje. Črnogorska akademija znanosti in umetnosti je 27. junija 1995 organizirala v Podgorici okroglo mizo o taboriščnih časih pri nas. Gradiva s tega posveta so objavili čez tri leta v knjigi. Tam so navedli podatek, da do tedaj ni bil odkrit pravni akt o vzpostavitvi taborišča na Golem niti akt o njegovi ukinitvi. Kot začetek taborišča so zato šteli leto 1949 in za konec leto 1956; tedaj so namreč 29. 11. 1956 pomilostili številne taboriščnike. V referatih je bil naveden podatek nekdanje službe državne varnosti, da je od leta 1948 do konca 1963 po informbirojevskih stališčih delovalo in nastopalo 55.663 Jugoslovanov. V Sloveniji je bilo 934 takih oseb, to je 1,28 odstotka, kar je bil najmanjši delež med našimi republikami in obema pokrajinama. Branko Martinović, eden od udeležencev te okrogle mize, je svoj prispevek namenil odgovoru na vprašanje, zakaj na Golem ni prišlo do nobenega upora ali odpora, kot so jih poznali na tujem. Ocenil je, da je tam deloval utečen stroj za lomljenje ljudi, ki bi v kali zatrl vsak upor ali odpor. Ni bilo nobene sabotaže, namernega poškodovanja orodja, poškodovanja ali uničevanja državne lastnine, oviranja proizvodnje. Zapisal je, da v zgodovini nobeno politično gibanje ali vera nista tako brezobzirno in sadistično obračunavala s svojimi nekdanjimi verniki ali odpadniki, kot je to delal titovistični. Niti človeški spomin niti pisana beseda si nista zapomnila takih pošasti, kot so bili tisti v Stari Gradiški, na Sv. Grgurju, Ugljanu, v Bileći, na Golem otoku, v Bogdanovem kraju, Kotoru in Mamuli, je zapisal.¹³² V teh manjših taboriščih je življenje teklo podobno kot na Golem otoku, zato so celoten sistem taborišč v bivši državi poimenovali enostavno arhipelag Goli.¹³³

¹²⁸ Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, *Ur. list FLRJ*, št. 59/46, z dne 23. 7. 1946; Zakon o dopolnitvi Zakona o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, *Ur. list FLRJ*, št. 106/47, z dne 13. 12. 1947.

¹²⁹ Kosić: *Goli otok. Največi Titov konclogor*, str. 26, 27.

¹³⁰ *Enciklopedija Slovenije* (1990), 4. zvezek, str. 147, 148.

¹³¹ Jezernik: *Goli otok-Titov gulag*, str. 15 in 34.

¹³² *Goli otok (1949–1956)*, str. 5, 68, 333 in 334.

¹³³ Kosić: *Goli otok. Največi Titov konclogor*, str. 17.

O obeh taboriščih za komuniste in druge nasprotnike tedanje oblasti, Bileći in Golem otoku, je v naših enciklopedijah iz prejšnjih časov različno zapisano, zelo skromno ali malo bolj obširno. Prvi zvezek *Vojaške enciklopedije* je leta 1958 Bilećo omenil zgolj kot kraj v Hercegovini.¹³⁴ *Enciklopedija Jugoslavije* je istega leta zgolj omenila, da je bil na Golem otoku po letu 1949 kazensko-popoljševalni dom Rab.¹³⁵

Nekateri napotki za delo milice v letih 1948 in 1949

Ministrstvo za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije je ves čas po vojni izdajalo direktive, okrožnice, navodila in obvestila, ki so bila namenjena vsem organizacijskim enotam notranjega resorja. Če je bilo treba, so jih poslali tudi enotam milice. Da bi to potekalo enostavno in pregledno, je ministrstvo jeseni leta 1948 začelo izdajati *Službeni bilten Ministrstva za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije*. O tem je minister Boris Kraigher 22. 11. 1948 podpisal odlok.¹³⁶ Bilten so tiskali v lastni tiskarni na Kidričevi ulici 2 v Ljubljani, ki je imela prostore v kleti in je delovala tudi v samostojni Sloveniji. Ukinil jo je notranji minister Andrej Bohinc. V tej publikaciji, ki je izhajala le ob koncu leta 1948 in celo leto 1949, so izhajala tudi opozorila na napake, ki so jih nadzorniki ugotovili pri delovanju miličnikov, in napotki za odpravo takih nepravilnosti. Nekaj jih bom omenil.

Že v prvi številki tega biltena so opozorili na napake pri spremljanju oseb. Komandirji postaj ne poučijo miličnikov o tej nalogi, za to opravilo določijo neizkušene mlade miličnike, večkrat en sam spremlja skupino oseb itd. Zato so dali napotke za komandirje postaj, miličnike, glede orožja in sredstev za vklepanje itd.¹³⁷

Ena od krožnic se je nanašala na prekrške zoper javno moralo. Sem so prištevali štiri kršitve: prostitucijo, kršitev javne morale, spolno občevanje spolno bolnih oseb in konkubinacijo. Te prekrške so obširneje opisali:

- a) Prostitucija je podana le tedaj, če se ženska oseba vdaja moškemu za denar ali drugo imovinsko korist tako, da to izvršuje ponovno kot edini način preživljanja ali poleg svoje redne zaposlitve.
- b) Kršitev javne morale na javnih krajih je, če kdo stremi ugoditi spolnemu gonu ali pohoti na kakršen koli način na kraju, ki je dostopen vsakomur.
- c) Spolno združevanje oseb je, če vedo, da so spolno bolne, ali pri čemer nastaja nevarnost spolne okužbe.
- d) Konkubinacijo je, če živita dve osebi različnega spola v življenjski skupnosti, čeprav nista poročeni, in s tem vzbujata javno zgražanje.

Navedli so napako v Slovenski Bistrici, kjer je odsek za notranje zadeve okrajnega izvršnega odbora s kamionom pripeljal ženke na zdravniški pregled, češ da so prostitutke in spolno bolne. Zdravniški pregled je pokazal, da so vse zdrave, »mnoge od njih pa celo poštene«. To ni stvar milice, pač pa poverjenišva za ljudsko zdravje pri okrajnem ljudskem odboru, so zapisali v okrožnici.¹³⁸

Nalogam pri spremljanju oseb je bilo kmalu posvečeno ponovno opozorilo na nepravilnosti pri izvajanju prve okrožnice. Zahtevali so, da se dosledno izpolnjuje sprovodni list (pisni nalog za spremljanje osebe), zlasti osebni opis in oseb-

¹³⁴ *Vojna enciklopedija* (1958), 1. zvezek, str. 65.

¹³⁵ *Enciklopedija Jugoslavije* (1958), 1. zvezek, str. 486 in 564, 565.

¹³⁶ Odlok, Službeni bilten, št. 1/48, okrožnica z dne 22. 11. 1948.

¹³⁷ Napake pri spremljanju pripornikov, Službeni bilten, št. 1/48, okrožnica z dne 27. 11. 1948, str. 12–14.

¹³⁸ Kaznovanje prekrškov zoper javno moralo, Službeni bilten, št. 2/48, okrožnica z dne 1. 12. 1948, str. 10–13.

na oprema spremljane osebe. Ta list je treba izpolniti v treh izvodih, ki se razlikujejo po barvi papirja: Prvi izvod ostane pri organu za notranje zadeve, drugi je za spremljevalca in tretji za organ, kamor je osebo treba spremljati in izročiti.¹³⁹

Zgodilo se je, da so spremljane osebe miličniku pobegnile in jih je bilo treba poiskati in prijeti. Zato so dali napotke o načinu javljanja pobegov. Opisali so, da mora tiralica za pobeglim vsebovati: 13 podatkov o pobeglem; osebni opis s 16 podatki; rodbinske in osebne veze ter druge podatke, če so na razpolago, na primer fotografija, obleka, osebna legitimacija itd.¹⁴⁰

Od miličnikov so zahtevali, da posvetijo pozornost beračenju. Med drugim so v okrožnici zapisali, da »/.../ V državi, kot je naša, ki stopa v socializem, prosjačenje ne sme obstajati /.../ Ta socialni problem je treba čimprej zatreti.« Za delo sposobne berače je treba poslati odsekom za delovno silo pri izvršnih odborih, če pa beračenje ponavljajo, je treba zoper njih izvesti upravni kazenski postopek in izreči poboljševalno delo ali odvzem prostosti.¹⁴¹

Maja 1949 je okrožnica opozorila na pomen evidence pogojno odpuščenih oseb in oseb, ki jim je bil določen kraj bivanja. Enote milice morajo nadzorovati obnašanje pogojno odpuščenih oseb. Kontrolna služba je ugotovila, da ima le poverjenišтво za notranje zadeve v Dolenji Lendavi ustrezno evidenco o osebah s kaznijo izгона oziroma določitvijo kraja bivanja. Treba je voditi ločeno kartoteko oseb, ki so izgon že nastopile, in ločeno za tiste, ki bodo to kazen šele nastopile, ko bodo prestale kazen odvzema prostosti. O tem je bilo treba poročati do 15. 6. 1949.¹⁴²

Okrožnica sredi avgusta 1949 se je nanašala tudi na osebe, poslana na družbeno koristno delo. Poverjenišťva morajo za take osebe izpolniti osebni list in karton *Evidenca oseb z določenim krajem bivanja*. Kartoni za te osebe se vodijo enako kot za osebe, ki jim je bil določen kraj bivanja. En karton je treba poslati upravi taborišća, kjer se to delo opravlja in uprava mora beležiti njihovo zadržanje, nato pa karton vrniti poverjenišťvu. Poverjenišťvo vpiše podatke v osebni list, karton pa pošlje poverjenišťvu za notranje zadeve ljubljanske oblasti.¹⁴³

Pogled v pravila miličniške službe

A. Prvi del prvih pravil za opravljanje službe milice je izšel leta 1949 in je obsegal 10 poglavij z 81 točkami. Izšla so v posebni knjižni izdaji kot interno gradivo glavne uprave narodne milice pri zveznem notranjem ministrstvu. Knjiga je obsegala 128 strani. Drugi del ni izšel.

Poglavje o spremljevalni službi je imelo točke 34, 35, 36, 37 in 38 ter štiri mednaslove. V točki a), v t. i. splošnih določbah, je bilo zapisano, da se spremljanje le izjemoma opravlja peš. Le izjemoma je dovoljeno spremljanje od ene postaje milice do druge. Praviloma je to potekalo nepretrgoma. Nalog za spremljanje izdaja organ ali starešina postaje milice, ki zagotovi tudi seznam odvzetih stvari in hrano za spremljane osebe. Vodja spremljanja preišće osebe, preveri njihovo zdravje, obleko in obutev, poskrbi za vožnjo z javnimi prometnimi sredstvi itd. Vpričo spremljanih miličniki napolnijo orožje in vodja opozori spremljane, da bodo orožje uporabili ob uporu, napadu ali poskusu pobega.

¹³⁹ Nepravilnosti pri sprovodni službi, ponovno opozorilo, Službeni bilten, št. 18/49, okrožnica z dne 15. 3. 1949, str. 1–3.

¹⁴⁰ Način javljanja pobegov, Službeni bilten, št. 18/49, okrožnica z dne 22. 3. 1949, str. 8.

¹⁴¹ Beračenje v javnih lokalih in javnih mestih, Službeni bilten, št. 20, okrožnica z dne 5. 4. 1949, str. 3.

¹⁴² Evidenca pogojno odpuščenih obsojencev. Evidenca oseb z določenim krajem, Službeni bilten, št. 28, okrožnica z dne 21. 5. 1949, str. 8, 9.

¹⁴³ Evidenca oseb, poslanih na družbeno koristno delo, Službeni bilten, št. 42, okrožnica z dne 24. 8. 1949, str. 1.

Osebam odvzeti predmeti se popišejo, opišejo in skupaj s sprevodnim listom predajo organu, k kateremu spremljajo osebe. Če je treba, osebe vklenejo. Dovoljene predmete nosijo osebe same, ne miličniki.

V točki b) so bile obširno opisane dolžnosti miličnikov. Morajo biti stalno budni in pozorni na spremljane osebe. Nevarne osebe zvežejo. Če miličnik spremlja eno samo osebo, gre zadaj na taki razdalji, da ga lahko prime ob poskusu bega. Če je več miličnikov za več oseb, se razporedijo zadaj in ob strani. Vodja je zadaj. Če gredo peš, so nevarne osebe pred vodjo, drugi pa spredaj. Skozi naselja je treba iti po stranskih poteh, po možnosti pa spremljati v zaprtih vozilih. Razgovori med spremljanimi in z miličniki so prepovedani. Spremljanih oseb prebivalcem ni dovoljeno zapostavljati ali žaliti. Peš je dovoljeno spremljanje le podnevi, le v nujnih primerih tudi ponoči. Ponoči mora osebe spremljati več miličnikov, zlasti ko poteka spremljanje skozi negotove kraje. Praviloma se spremljanje organizira tako, da se spotoma ne prenočuje. Če je treba prenočiti, je to v kraju z enoto milice, izjemoma tudi v drugih primernih prostorih. Če pri spremljanju pomagajo miličniki druge enote, to delajo skupaj z miličniki za spremljanje in ne sami. Če se ustavijo v sobi, je miličnik ob vratih, z obrazom obrnjen proti osebi. Prenočitev naj bo po možnosti čim višje v večnadstropni stavbi, da osebe ne bi pobegnile. Orožje mora biti stalno napolnjeno, ne smejo se sleči ali sezuti. Na ladji in vlaku naj izberejo poseben prostor. Vstopijo pred potniki in izstopijo za njimi. V vlaku ali na ladji se puška izprazni tako, da je naboj v nabojniku, se zaskoči in potem se da naboj spet v cev. Pištola pa mora biti stalno napolnjena. Okna in vrata na vlaku ali ladji morajo biti zaprta. Če je en sam miličnik, stoji ob vratih in pred njim oseba, sicer pa se razporedijo blizu vrat in oken. Na vlaku je treba imeti žepne svetilke, da osvetljujejo pot skozi predore in je snop usmerjen v obraz spremljani osebi. Na kamionu je oseba s stegnjenimi nogami in hrbtom proti voznikovi kabini. Miličniki so v zadnjem delu kamiona, obrnjeni proti spremljanim. Lahko jih zvežejo drugega ob drugega. Če je spremljanje z vprego, je miličnik zadaj obrnjen v smeri vožnje, oseba pred njim s hrbtom proti smeri vožnje in obrazom proti miličniku. Med spremljanjem miličniki ne pozdravljajo in ne odzdravljajo. Fotografiranje skupaj z osebo ni dovoljeno. Ob prihodu na namembno mesto vodja preda osebe proti pisnemu potrdilu. Miličniki se takoj vrnejo v svojo enoto. Vodja odda potrdilo o predaji osebe organu, ki je odredil spremljanje. Starešina lahko odredi, da vodja izdela poročilo o spremljanju.

Na to je bil pod točko c) opisan postopek ob pobegu, bolezni ali smrti spremljane osebe. Če oseba pobegne, mora vodja takoj obvestiti najbližjo enoto milice in navesti, kje je oseba pobegnila, njen opis, njene osebne podatke, kaj je zagrešila itd. O pobegu obvesti tudi organ, kamor je bilo treba osebo predati. Dobi potrdilo o prijavi pobega, ki ga potem preda organu, ki bi sprejel to osebo, in organu, ki je odredil spremljanje. Ko pride v kraj predaje, vodja poroča o pobegu. Izčrpno poroča tudi organu, ki je naročil spremljanje in starešini postaje milice, ki je odredil spremljanje, posebej o ukrepih, ki jih je storil za izsleditev in prijetje pobeglega. Če oseba zboli in ne more dalje potovati, se vodja prek krajevnega ljudskega odbora obrne na zdravniško pomoč. Če zdravnik ugotovi, da je oseba nesposobna za nadaljevanje poti, jo vodja preda najbližji postaji milice in ob tem preda tudi njene predmete, obleko, obutev, perilo in drugo, tudi napotnico za naknadno spremljanje v namembnem kraju. O tem prejme potrdilo, ki ga odda organu prevzema ali oddaje osebe. O bolezni obvesti tudi organ za prevzem spremljanega. Ob smrti ali umoru spremljane osebe preda truplo krajevnemu ljudskemu odboru za pokop, obvesti poverjeništvu za notranje zadeve okrajnega ljudskega odbora in če je ena sama oseba, se vrne v matično enoto; če je več oseb, nadaljujejo spremljanje. V namembnem organu poroča o smrti in preda potrdilo o predaji trupla. Ob vrnitvi v enoto vodja poroča o smrti organu, ki je odredil spremljanje, in preda potrdilo o predaji trupla. Enako stori tudi predpostavljenemu starešini.

Na koncu so bile pod točko č) druge določbe. Oseba je morala ubogati miličnika. Brez dovoljenja vodje ne sme od drugih oseb sprejemati stvari ali jih nositi pri sebi. Nositi sme le nujno obleko, obutev, perilo, odejo, žlico in posodo za hrano, milo, brisačo, hrano in tobak. Vse druge predmete vodja preda pristojnemu državnemu organu, zlasti denar, žepni nož, britev in druge predmete za napad ali samopoškodbo. Vsak napad na spremstvo je treba odločno odvrniti in če je sum, da bi oseba pomagala napadalcu, jo je treba onesposobiti za to. Če se oseba upre in noče več hoditi, ga zveže in privede na silo. Če so bili med potjo posebni dogodki, vodja ob predaji napiše zapisnik, en izvod preda organu in drugega starešini postaje milice.

B. Leta 1961 je slovenski sekretariat za notranje zadeve iz srbohrvaščine prevedel in v knjižni obliki izdal miličniška pravila s komentarjem, ki so jih leta 1959 napisali trije avtorji in so tedaj izšli v knjižni obliki v Beogradu. Knjiga je obsegala 295 strani, tri poglavja in 363 točk. Spremljevalni službi je bilo namenjenih 24 točk, in sicer od številke 244 do 267.

Spremljanje se praviloma opravlja s posebnimi službenimi vozili, le izjemoma peš ali s sredstvi javnega prometa. Spremljanje poteka peš le podnevi, in sicer po manj prometnih poteh, da ne bi prišlo do žalitev osebe ali da ne bi zbujali pozornosti. O načinu spremljanja odloči organ, ki ga odredi in tudi plača. Bolnih, onemoglih, vidno nosečih in slaboumnih se ne spremlja, pač pa to storijo zdravstveni organi in milica jim le nudi pomoč, če je potrebna. Nalog za spremljanje lahko izda sodišče, preiskovalni organ, sodnik za prekrške, tajništvo za notranje zadeve krajnega ljudskega odbora, oddelek za izvrševanje kazni državnega sekretariata za notranje zadeve in upravnik kazenskega poboljševalnega doma. Ti nalog pošljejo starešini enote milice, ki mora opraviti to nalogo.

Starešina enote milice določi število miličnikov za spremljanje, kar je odvisno od načina spremljanja, števila oseb, stopnje njihove nevarnosti, časa trajanja naloge, dnevnega časa, terena in stanja varnosti na območju spremljanja. Osebe se lahko prevzamejo pri organu, ki je odredil spremljanje, ali na postaji milice. Starešina preda vodji spremljanja osebe z napotnico, odvzete predmete in seznam le-teh, vozne karte ali denar za njihov nakup, če je treba tudi hrano za osebe. Opiše stopnjo nevarnosti in nagnjenost k begu ter ali so primerne za spremljanje. Enako velja tudi tedaj, če se osebe prevzame pri organu, ki odredi spremljanje.

Spremljanje na vlaku je v prostoru za spremljevalca vlaka. Če je oseb več, se jim zagotovi sedeže na vlaku, ladji ali avtobusu. Če gre za eno ali več nevarnih oseb, starešina enote v soglasju z organom, ki naroča spremljanje, rezervira na vlaku poseben oddelek. Nevarne ali begosumne osebe je treba obvezno vkleniti, in če je treba, to velja tudi za druge. Miličniki morajo pazljivo poslušati napotke starešine, preiskati osebe in opozoriti osebe, da upoštevajo ukaze, vsak poskus upiranja ali pobega pa bo obvladan s silo. Osebe ne smejo priti v stik z drugimi, se pogovarjati z njimi ali od njih sprejemati stvari. Vodja lahko prepove razgovore med osebami, razgovore miličnikov z osebami pa omeji le na nujno. Miličniki so odgovorni za varnost oseb, preprečiti morajo samopoškodbe, odbiti napad ali poskus napada ali poskus osvoboditve po tretjih osebah. Miličniki se med potjo lahko ustavijo le v službenih prostorih organov za notranje zadeve ali v prostorih, ki so v zvezi s spremljanjem (železniška, avtobusna in pristaniška postaja). Spremljanje praviloma poteka nepretrgoma, prekinitvev je lahko le tam, kjer je postaja milice ali zapor, kamor se namesti osebe. Organi in uslužbenci organov za notranje zadeve morajo pomagati miličnikom pri spremljanju.

Če je spremljanje z javnimi prevoznimi sredstvi, osebe vstopijo in izstopijo za potniki. Če je sum pobega, so okna in vrata v prostoru za spremljanje zaprta. Oseba sama ne sme na stranišče, vrat ne sme zapreti ali odpreti okna. Če je treba, se oseba vklene in drži na zunanji verigi. Če oseba poskuša napasti miličnika ali pobegniti, miličnik to prepreči z vsemi dovoljenimi sredstvi. Če je oseba ubita, miličnik takoj obvesti tajništvo za notranje zadeve okrajnega ljud-

skega odbora. Kraj zavaruje in počaka na prihod uradnih oseb. Druge osebe je treba namestiti na primeren kraj in jih spremljati naprej, če je za to dovolj miličnikov. Truplo ubitega se preda s potrdilom preiskovalnemu organu ali občini v pokop, potrdilo pa preda organu, h kateremu je bila oseba napotena. Če oseba umre, obvesti tajništvo za notranje zadeve OLO, po ugotovitvi vzroka smrti pa ravna enako kot v primeru ubite osebe. Če oseba zboli ali je ranjena, vodja zahteva pomoč zdravnika. Če je nesposobna za pot, jo s potrdilom preda tajništvu za notranje zadeve z njenimi stvarmi.

Osebe preda prevzemniku skupaj z napotnico, stvari po seznamu in zahteva o tem potrdilo. Potrdilo je treba priložiti izjavo osebe, kako so miličniki ravnali z njo. Ob vrnitvi v enoto vodja poroča starešini enote milice o poteku spremljanja, predaji oseb in stvari.

C. Leta 1970 je izšel v Uradnem listu zadnji zvezni pravilnik o opravljanju zadev službe javne varnosti, ki je imel 11 poglavij, 294 členov. Spremljanje oseb je obsegal mednaslov pod številko 23 in tam so bile štiri točke, in sicer od številke 74 do 77. Spremljanje se praviloma opravlja s prevoznimi sredstvi organov za notranje zadeve neposredno do namembnega organa. Če se to opravlja z javnimi prevoznimi sredstvi, so spremljane osebe ločene od drugih potnikov. Begosumna oseba se vklene, drugi pa le, če so osumljeni kaznivega dejanja, za katero je zagrožena kazen nad pet let zapora. Ni dovoljeno spremljati bolnih in onemoglih oseb ter nosečnic, razen ob nujnih primerih. Osebe spremljajo miličniki v uniformi. Njihovo število je odvisno od načina spremljanja, števila in nevarnosti oseb, trajanja itd. Starešina pred spremljanjem seznanji miličnike z nevarnostjo oseb; v nalogu za spremljanje navede osebe, pri katerih je ob poskusu pobega dovoljena uporaba strelnega orožja. Osebe je treba pred spremljanjem osebno preiskati.¹⁴⁴

Č. Leta 1983 je Slovenija sama sprejela pravilnik o opravljanju službe, ki je imel 13 poglavij in 522 členov. Ni bil objavljen in je izšel v samostojni publikaciji. IX. poglavje je določalo gibanje in prebivanje tujcev v Jugoslaviji in 4. točka tega poglavja je govorila o prisilni odstranitvi tujca iz države, obsegala pa je dva člena, 460 in 461.

Miličnik je odpeljal tujca do državne meje in ga prisilno odstranil iz Jugoslavije:

- če mu je bil izrečen ukrep izгона iz države;
- če mu je bil izrečen varstveni ukrep odstranitve iz države;
- če mu je bilo odpovedano prebivanje v državi;
- če prebiva v SFRJ, ne da bi imel dovoljenje pristojnega organa, in ne zapusti države v določenem roku, čeprav ima veljavno potno listino.

Če tak tujec ni zapustil SFRJ v določenem roku, a nima veljavne potne listine, se napoti oziroma se odpelje k diplomatskemu ali konzularnemu predstavništvu države, katere državljan je, da bi mu izdalo potno listino. Če mu to predstavništvo noče izdati potne listine, se tujca odpelje do državne meje in izroči pristojnemu organu sosednje države, če je njen državljan, ali pa pristojnemu organu druge države, če ga je pripravljena sprejeti. Tako je bilo navedeno v členu 460. Naslednji, 461. člen, pa je določal, da:

- tujca, ki biva v SFRJ na nedovoljen način ali prebiva v njej, ne da bi imel za to dovoljenje pristojnega organa;
- tujca, čigar istovetnosti ni mogoče ugotoviti;
- tujca, ki mu ni dovoljeno prebivanje oziroma mu ni priznana pravica pribežališča ali status begunca, ga pa iz kakršnega koli razloga ni mogoče odstraniti iz SFRJ, miličnik na podlagi odločitve zveznega sekretariata za

¹⁴⁴ Pravilnik za opravljanje zadev službe javne varnosti, Ur. list SFRJ, št. 34/70, z dne 6. 8. 1970; popravek v št. 39/70, z dne 10. 9. 1970.

notranje zadeve odpelje v prehodni dom za tujce. Če se tujec odpelje v prehodni dom za tujce oziroma do državne meje, da bi ga prisilno odstranili iz države, je potrebno poprejšnje soglasje zveznega sekretariata za notranje zadeve.¹⁴⁵

D. Leta 1989 so ta pravila izšla v slovenskem uradnem listu¹⁴⁶ in v posebni knjigi za potrebe samih miličnikov. Pravila so imela 13 poglavij in 485 členov, knjiga je imela 128 strani. Člena 424 in 425 sta govorila o ukrepih za odstranitve tujca iz države in sta imela skoraj povsem enako vsebino kot člena 460 in 461 v zgoraj omenjenem pravilniku iz leta 1983.

Če ima tujec varnostni ukrep izгона ali varstveni ukrep odstranitve iz države, ali odpoved prebivanja v SFRJ, ali biva brez dovoljenja, če ne zapusti države v določenem roku, čeprav ima veljavno potno listino, ga miličnik odpelje do najbližjega mejnega prehoda in ga izžene iz države.

Če nima veljavne potne listine in ne zapusti države v roku, ga miličnik odpelje do diplomatskega ali konzularnega predstavništva države, da mu izda potni list. Če mu ga ne izda, ga odpelje do najbližjega mejnega prehoda in izroči organom sosednje države, če je njen državljan, ali ga odpelje pristojnemu organu druge države ali mednarodne organizacije, ki ga je pripravljena sprejeti.

Če biva pri nas na nedovoljen način, istovetnost pa je neznana, nima pravice do azila ali statusa begunca, a ga ni mogoče takoj odstraniti iz države, ga miličnik na podlagi odločitve zveznega sekretariata za notranje zadeve odpelje v prehodni dom za tujce.¹⁴⁷

Prehodni dom za tujce je bil notranja organizacijska enota zveznega sekretariata za notranje zadeve in je imel prostore v Padinski skeli blizu Beograda. Tam so bile postavljene barake za tujce in službujoče osebje. Poslopje je ves čas po postavitvi tega doma varovala zvezna enota milice.

Moji vtisi o izgonu

Ob koncu tega sestavka ne bo nesmiselno, če zapišem nekaj svojih vtisov o izgonu v času milice. Ko sem oblekel miličniško uniformo, sem se vsaj posredno srečal tudi z izgonom oseb bodisi iz enega v drug kraj Slovenije, bodisi iz Slovenije v eno od drugih naših republik, bodisi v tujino. Navadno so prve vrste nalog opravljali miličniki postaje milice, kjer je bivala oseba, ki jo je bilo treba spremljati v drug kraj naše republike. Druge vrste nalog so največkrat opravljali miličniki stalne službe tajništva za notranje zadeve oziroma uprave javne varnosti. To so opravljali s službenim vozilom, imenovanim marica, ali s kamionom, če je šlo za več oseb hkrati. Največkrat je to vozilo zavilo v Banjaluko na sedež tamkajšnjega sekretariata za notranje zadeve, kjer so naši miličniki osebe predali bosensko-hercegovskim kolegom in jim predali tudi zapis o razlogih za izgon. Tujce, ki jih je bilo treba vrniti domov, smo navadno predali vodstvu slovenske milice, da so to opravili miličniki njegove notranje organizacijske enote (na primer stalne službe oziroma oddelka za stalno dežurstvo ali zaščitne enote milice) oziroma so to urejale starešine, zadolžene za mejne zadeve, tujce in potne listine.

¹⁴⁵ Pravilnik za izvajanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje zadeve SR Slovenije, Ljubljana: RSNZ SRS, februar 1983. V: SI AS 2151, š.k. 8.

¹⁴⁶ Pravila za opravljanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje zadeve SR Slovenije, Ur. list SRS, št. 44/88, z dne 23. 12. 1988.

¹⁴⁷ Pravila za opravljanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje zadeve SR Slovenije, Ljubljana: RSNZ SRS, 1989.

Nekaj podatkov o spremljanju oseb

Iz uradnih gradiv našega notranjega ministrstva oziroma sekretariata sem iskal kaj več podatkov o spremljanju kaznovanih oseb na prestajanje kazni izгона. Nekaj tovrstnih podatkov je bilo prikazanih pod skupnim imenom sprovodna in nato (slovensko) spremljevalna služba miličnikov. Podatki so se nanašali na vse osebe, ki jih je bilo treba spremljati in ne zgolj na izgnance. To je veljalo tudi v prejšnjih obdobjih naše varnostne zgodovine, saj so vse te osebe stlačili v isti koš: osebe, ki jih je treba spremljati in predati pristojnemu organu, ne glede na razlog za spremljanje.

A. V bogatem orisu zgodovine organov za notranje zadeve v Sloveniji so bili šele za leto 1951 prikazani skupni podatki o tem, koliko oseb so miličniki morali spremljati na prestajanje kazni zapora, na prestajanje upravno izrečenih kazni ali varnostnih ukrepov ter drugih prijetih oseb, ki jih je bilo treba spremljati do pristojnega organa. Tovrstni podatki so v preglednici 1.

Preglednica 1: Število oseb, ki so jih miličniki spremljali do pristojnega organa in število za to potrebnih miličnikov v letih 1951–1956.

Leto	Število spremljanih oseb	Število miličnikov
1951	12.193	6974
1952	13.576	8999
1953	9663	6076
1954	6866	4152
1955	7682	5063
1956	11.595	6047
1957	18.057	5739
1959	6412	4186

Po letu 1955 je precejšen delež spremljanj predstavljal osebe, ki so bile prijete pri poskusu nezakonitega prehoda državne meje in so jih nato miličniki spremljali praviloma do pristojnega tajništva za notranje zadeve okrajnega ljudskega odbora.¹⁴⁸ Večino mejašev, kot so rekli tem osebam, so miličniki spremljali do tajništva za notranje zadeve okrajnega ljudskega odbora Ljubljana in Maribor. Tam sta delovala samostojna oddelka za spremljanje teh oseb, ki sta prevzela nadaljnje naloge. Tako je bilo do maja 1958, ko je naloge spremljanja mejašev (kjer je bila tako imenovana baza za repatriacijo), prevzela enota milice pri tako imenovani bazi za repatriacijo oseb na gradu v Brestanici. Zato sta bila omenjena oddelka za spremljanje v Ljubljani in Mariboru ukinjena. Za to leto ni podatka o spremljanju oseb, z letom 1960 pa se je ta zgodovina končala.

B. Letna poročila slovenskega notranjega ministrstva so bila zelo skromna glede podatkov o osebah, ki so jih izgnali ali jim drugače omejili svobodo gibanja in nastanitve. Prvi taki podatek je v letnem poročilu MNZ LRS za leto 1952. Sodniki za prekrške so to leto izrekli varstveni ukrep izгона za 71 oseb ter za 74 oseb varstveni ukrep pošiljanja v določen kraj. Ta je za dobo 24 mesecev veljal za 55 oseb, za druge pa manj. Šlo je le za osebe, povezane z resolucijo informbiroja. Bil je 51 Slovencev, drugi pa so bili različnih jugoslovanskih narodnosti.¹⁴⁹ V poročilu DSNZ LRS za leto 1959 je navedeno le, da so sodniki za prekrške od-

¹⁴⁸ *Zgodovina organov za notranje zadeve SR Slovenije*, II./8a, 1951, str. 45; II./9 a, 1952, str. 51, 52; II./10 b, 1953, str. 132; II./11 b, 1954, str. 196, 197; II./12 b, 1955, str. 159; II./13 b, 1956, str. 94; II./14, 1957, str. 80; II./15, 1958, str. 88; II./16 a, 1959, str. 85. V: SI AS 2151, 1šk. 1, 2 in 3.

¹⁴⁹ SI AS 1931, Poročilo MNZ za leto 1952, str. 18 in 19.

redili varstveni ukrep določitve bivališča za 9 oseb, kjer so delali in bivali; izgon iz določenega kraja so največkrat izvajali v Kopru, kamor so prihajali iz vseh krajev države, da bi od tam zbežali v Italijo.¹⁵⁰ V poročilu istega organa za leto 1960 je zapisano, da je bil varstveni ukrep izгона iz kraja bivanja izrečen za 305 oseb, prejšnje leto pa za 62 oseb.¹⁵¹ V letu 1962 je bil varstveni ukrep izгона iz določenega kraja za čas do šestih mesecev izrečen za 803 oseb, varstveni ukrep prebivanja v določenem kraju za dobo enega do dveh let pa za 9 oseb.¹⁵²

V. Samostojna Slovenija: le izgon tujega državljana

Zvezni kazenski zakon je v samostojni Sloveniji veljal do 1. 1. 1995, ko je začel veljati slovenski kazenski zakonik.¹⁵³ Kazni za kazniva dejanja po slovenskem kazenskem zakoniku so bile zapor, denarna kazen, prepoved vožnje motornega vozila in izgon tujca iz države. Izgon tujca se je smel izreči le kot stranska kazen ob kazni zapora, denarni kazni ali pogojni obsodbi. Ta ukrep je bilo mogoče izreči za čas od enega do desetih let. Trajanje se je štelo od dneva pravnomočnosti sodbe. Čas zapora se ni vštél v čas trajanja kazni izгона.

Kazenski zakonik, veljaven od 1. 11. 2008,¹⁵⁴ je določil za kazniva dejanja tri vrste kazni: zapor, denarna kazen in prepoved vožnje motornega vozila. Varnostni ukrepi so bili trije, in sicer prepoved opravljanja poklica, odvzem voziškega dovoljenja in odvzem predmetov.

Osmo poglavje je imelo naslov »Pravne posledice obsodbe« in je obsegalo tri člene (78., 79. in 80.). Obsodbe za posamezna kazniva dejanja ali posamezne kazni imajo lahko za posledico prenehanje oziroma izgubo posameznih pravic ali prepoved pridobitve posameznih pravic. Pravna posledica obsodbe, ki se nanaša na prenehanje ali izgubo posameznih pravic, je bila tudi izguba pravice tujca do prebivanja v Republiki Sloveniji. Trajati sme največ pet let od dneva, ko je bila kazen prestana, odpuščena ali zastarana. Tako je v Sloveniji ostal izgon tuje osebe pravno dopusten, in sicer kot pravna posledica obsodbe.

Prav med pisanjem tega prispevka se je zgodil tak primer, ki ga bom na kratko opisal. V sredo, 13. 9. 2017, je nogometni klub Maribor igral v Ligi prvakov z moskovskim klubom Spartak. V Maribor je prišlo približno tisoč ruskih navijačev. Med njimi je bil tudi 25-letni Andrej Martjanov, ki je pred tekmo od zadaj napadel tam službujočega policista Gregorja Bezjaka in ga udaril po glavi in obrazu. Prijeli so ga, ko je po tekmi zapustil stadion, saj so ga policisti prepoznali s pomočjo posnetkov nadzornih videokamer in ga odvedli v pripor. Tožilka mu je za priznanje ponudila pogojno kazen enega leta zapora s preizkusno dobo petih let in petletni izgon iz Slovenije. Ta sporazum je v celoti upoštevala tudi sodnica. Določila je, da bodo Rusa do Gruškovja spremljali policisti.¹⁵⁵ Le tednik *Reporter* se je ob tem vprašal, kako bo policist prišel do odškodnine za poškodbo, saj bo to skoraj nemogoče izterjati.¹⁵⁶

Slovenska ustava leta 1991 o omejitvah osebnih svoboščin

Slovenska ustava je leta 1991 zelo poudarila pomen varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Te je izjemoma dopustno začasno razveljaviti ali

¹⁵⁰ SI AS 1931, Poročilo DSNZ za leto 1959, str. 110.

¹⁵¹ SI AS 1931, Poročilo DSNZ za leto 1960, str. 58.

¹⁵² SI AS 1931, Poročilo DSNZ za leto 1962, str. 39.

¹⁵³ Kazenski zakonik Republike Slovenije, Ur. list RS, št. 63/94, z dne 13. 10. 1994, čl. 40.

¹⁵⁴ Kazenski zakonik, Ur. list RS, št. 55/08, z dne 4. 7. 2008, členi 78–90.

¹⁵⁵ Lovrec: Navijača izgnali iz Slovenije, str. 17.

¹⁵⁶ Medvešek: Ogljedalo. Ruski navijač, str. 8.

omejiti v vojnem in izrednem stanju. Nikomur se ne sme vzeti prostost, razen v primerih in po postopku, ki ga določi zakon. Vsakdo ima pravico, da se prosto giblje in si izbira prebivališče, da zapusti državo in se vanjo kadar koli vrne. Ta pravica se sme omejiti z zakonom, vendar samo:

- a) če je to potrebno, da se zagotovi potek kazenskega postopka;
- b) da bi se preprečilo širjenje nalezljivih bolezni;
- c) se zavaroval javni red;
- d) ali če to zahtevajo interesi obrambe države.

Tujcu se na podlagi zakona lahko omeji vstop v državo in čas bivanja v njej.¹⁵⁷

Po črki in duhu te ustave bi se moglo zgoditi, da bi bili tudi do domačega prebivalstva izvedeni določeni omejevalni ukrepi glede gibanja in nastanitve oziroma osebnih svoboščin, če bi to narekovalo zavarovanje javnega reda.

Slovenski zakon o prekrških o izgonu tujca

Zakon o prekrških iz leta 1973 se je s spremembami in dopolnitvami uporabljal do konca leta 2004. Na začetku leta 2005 se je začel uporabljati prvi tovrstni predpis v samostojni Sloveniji.¹⁵⁸ Zakon je imel 225 členov in je naštel sedem sankcij za prekršek: globa, opomin, kazenske točke v cestnem prometu s prenehanjem veljavnosti vozniškega dovoljenja, prepoved vožnje motornega vozila, odvzem predmetov, vzgojni ukrepi in izgon tujca iz države.

Izgon tujca se je smel izreči le kot stranska kazen. To je veljalo tedaj, ko je bila z dejanjem povzročena nevarnost za nastanek hude posledice oziroma je z dejanjem nastala škodljiva posledica. Trajal je lahko od šestih mesecev do petih let. Štel se je od dneva izvršitve sodbe o prekršku. Čas, ko je bila tujcu odvzeta prostost, se ni štel v čas trajanja te sankcije.

Zakona o tujcih o izgonu iz Slovenije

Slovenija je tik pred uradno razglasitvijo svoje neodvisnosti in samostojnosti med tako imenovano osamosvojitveno zakonodajo sprejela tudi svoj prvi zakon o tujcih. Tujcu se je lahko prepovedal vstop v našo državo po določbah tega zakona ali iz recipročnosti. Za odpoved prebivanja pri nas je bilo naštetih šest razlogov. Če je imel dovoljenje za stalno prebivanje pri nas, se mu je lahko iz dveh razlogov odpovedalo prebivanje, in sicer če je bil obsojen na najmanj tri leta zapora ali pa je bila skupna kazen zapora nad pet let. Prisilna odstranitev tujca se je izvršila, če tujec ni zapustil naše države ali je v njej bival dalj od dovoljenega. Policija ga je privedla do državne meje ali do tujega diplomatsko-konzularnega predstavništva pri nas in ga napotila čez mejo ali izročila predstavnikom tujega DKP. Če ga ni bilo mogoče takoj odstraniti in je bil sum, da se bo skušal izogniti temu ukrepu, je notranje ministrstvo odredilo bivanje v prehodnem domu za tujce, in sicer najdalj 30 dni. Če iz objektivnih razlogov ni mogel v roku zapustiti naše države in je imel sredstva za preživljanje, mu je smelo notranje ministrstvo določiti drug kraj bivanja. Stroške je kril tujec sam, če pa tega ni bil sposoben, je to kril državni proračun.¹⁵⁹

Lahko zapisati, da je slovenski zakon o tujcih leta 2014 najbolj natančno opredelil vse možne pravne razloge za izgon tujega državljana iz naše države.

¹⁵⁷ Ustava Republike Slovenije, Ur. list RS, št. 33/91, z dne 28. 12. 1991, zlasti členi 16, 19 in 32.

¹⁵⁸ Zakon o prekrških, Ur. list RS, št. 7/2003, z dne 23. 1. 2003, člena 4 in 24.

¹⁵⁹ Zakon o tujcih, Ur. list RS, št. 1/91-I., z dne 25. 6. 1991, členi 9, 23, 24, 28 in 31.

Policija je tujca, čigar odločba o vrnitvi v domovino je bila izvršljiva, odstranila iz naše države v štirih primerih:

- a) če ni zapustil Slovenije v roku za prostovoljno vrnitev v domovino;
- b) če mu ni bil podaljšan rok za prostovoljno vrnitev;
- c) če mu je bila določena prepoved vstopa v našo državo;
- d) mu je bila izrečena stranska sankcija izgona iz države.

Policija ga je spremljala do državne meje in ga nato napotila čez mejo ali ga je izročila organom te države. Policija je lahko z izbrano nevladno organizacijo ali drugo neodvisno ustanovo ali organom sklenila pisni dogovor o spremljanju izgnanih tujcev. Če bi ugotovitve kazale na kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin tujcu, to policija obravnava kot pritožbo.

Policija odstrani tudi tujca, ki je pri nas zakonito bival, če je druga članica Evropske unije izrekla pravnomočno odločitev o izgonu.¹⁶⁰

Pravilnik o policijskih pooblastilih

V samostojni Sloveniji ni bil izdan celovit pravilnik o opravljanju policijske službe, ki bi upošteval vse naloge policije, ki jih določajo pravni predpisi. Razlogi mi niso poznani, na to pa sem opozoril tudi javno, saj bi ga policisti nujno potrebovali, obsegati pa bi moral vse dejavnosti policije. Izdati bi ga morala vlada ob sodelovanju vseh pristojnih ministrstev. Tako pa imajo policisti na razpolago le skromen pravilnik o pooblastilih, ki so ji dana v neposrednih varnostnih predpisih.

Pravilnik o policijskih pooblastilih iz leta 2000 je obsegal 6 poglavij in 164 členov. Skladno z določbami zakona o tujcih iz leta 1999 je v členih 76, 77 in 77 opredelil le bivanje pod strožjim policijskim nadzorom. Ta ukrep traja le za čas do odstranitve tujca iz države, a največ šest mesecev, obsega pa omejitve gibanja na prostore, določene v ta namen.¹⁶¹

Leta 2006 je izšel podoben pravilnik, ki je v členu 57 določil le, da bivanje pod strožjim policijskim nadzorom poteka po določbah zakonov, ki urejajo gibanje in prebivanje tujcev v Sloveniji.¹⁶² Spremembe in dopolnitve tega pravilnika leta 2008 niso posegle v omenjeni člen 57.¹⁶³ Podoben pravilnik je spet izšel leta 2014.¹⁶⁴

V. Pogled na nekaj skupnih značilnosti pri izgonu

Ob koncu tega sestavka se mi zdi smiselno pogledati, ali so države imele skupne točke pri urejanju izgona oseb bodisi znotraj iste države ali v drugo državo. Ocenjujem, da je smiselno na kratko opozoriti vsaj na tri take točke.

Večkratni popisi izgnancev

Najprej je smotno povedati še nekaj o popisih, ki so jih o teh osebah vodili pristojni organi, o občini kot podaljšani roke državne oblasti in o določbah v pravilih za opravljanje službe.

¹⁶⁰ Zakon o tujcih, Ur. list RS, št. 45/2014, z dne 20. 6. 2014, člena 69 in 70.

¹⁶¹ Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 51/2000, z dne 9. 6. 2000.

¹⁶² Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 40/2006, z dne 14. 4. 2006, člen 57.

¹⁶³ Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 56/2008, z dne 6. 6. 2008.

¹⁶⁴ Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 16/2014, z dne 3. 3. 2014.

Upravna oblastva, ki so skrbela za izvršitev (odpravo) sodno ali upravno izrečenega ukrepa izгона osebe, so vodila sezname teh oseb. Ko sta nastopila državna policija in orožništvo, se je tem upravnim oblastvom pridružila še varnostna sila obeh zvrsti; nastopili sta ob najzahtevnejših primerih izгона.

Varnostne sile na Slovenskem so namreč ves čas vodile določene popise oseb, podobno kot je bilo drugod, v drugih državah. Ti popisi so bili treh vrst:

- a) operativne evidence v širokem pomenu besede so obsegale sezname celotnih skupin prebivalcev ne glede na njihovo odklonskost ali neodklonskost, na primer imetnikov orožja, tujcev, vojaških begunov, stanodajalcev itd;
- b) operativne evidence v ožjem pomenu besede so zajemale le osebe, ki so bili v postopkih pri možeh postave;
- c) kot posebno plat policijskih evidenc je mogoče šteti tudi vsakokratno tiralnično gradivo, ki so ga izdajale osrednje državne oblasti. V njem so bili objavljeni podatki o osebah, ki jih je bilo treba prijati in privedi pristojnemu oblastvu oziroma organu.

Te evidence so odrejali interni predpisi za varnostne sile, zato so bile praviloma interne narave. Zbrane evidence je bilo treba hraniti na varnem mestu, da ni bil mogoč dostop nepoklicani osebi. Danes je pri nas določeno tudi trajanje takih evidenc, nakar se uničijo.

Ožje operativne evidence so v času cesarske Avstrije oziroma Avstro-Ogrske vsebovale tudi sezname iz določenega kraja, dežele ali države izgnanih oseb.

V jugoslovanski kraljevini so bile natančne evidence zlasti o političnih nasprotnikih režima, ki so jih šteli za sovražnike. Tako je politični oddelek policijskega ravnateljstva v Ljubljani v času naše kraljevine v tako imenovani kriminalni evidenci vodil tudi seznam zaradi političnih prestopkov izgnanih oseb. Taboriščniki v Bileći in drugod so bili popisani večkrat, nazadnje v samem taborišču.

Sprva so zvezni in slovenski interni akti v času zvezne države urejali področje operativnih evidenc; v njih izgnane osebe niso bile nikoli izrecno omejene.¹⁶⁵ Podobno kot s pregnanimi komunisti v kraljevini je sedaj glede popisa veljalo za taboriščnike na Golem in Grgurju, dveh jadranskih otokih ter na celotnem tako imenovanem arhipelagu Goli.

Šele v samostojni Sloveniji je leta 1993 izšel samostojni zakon, ki je določil, katere evidence vodi naša policija.¹⁶⁶ To področje je za tem deloma postalo sestavina zakona o policiji iz leta 1998, ki je določilo 14 vrst evidenc.¹⁶⁷ Zakon o nalogah in pooblastilih policije iz leta 2013 je določil 27 vrst policijskih evidenc. Po tem zakonu bi med evidence, ki so najbližje obravnavani temi o izgonu tujcev, spadala evidenca pod točko 22: Evidenca odrejenih ukrepov sodišč, ki obsega: vrsto ukrepa, sodišče, ki je odredilo ukrep, čas trajanja ukrepa in policijska naloga, ki jo je treba opraviti ob nespoštovanju ukrepa.¹⁶⁸

Občina kot podaljšana roka državne oblasti

Odkar je bila sredi 19. stoletja vzpostavljena občina kot samoupravna skupnost prebivalcev na določenem območju državnega ozemlja, so ji predpisi

¹⁶⁵ Čelik: *Evidence o določenih osebah*, str. 179–184.

¹⁶⁶ Zakon o evidencah na področju javne varnosti, Ur. list RS, št. 32/93, z dne 17. 6. 1993.

¹⁶⁷ Zakon o policiji, Ur. list RS, št. 49/98, z dne 3. julija 1998, člena 59 in 60; popravek v št. 66/98, z dne 1. 10. 1998.

¹⁶⁸ Zakon o nalogah in pooblastilih policije, Ur. list RS, št. 15/2013, členi 123, 125, 127 in 128.

naložili tudi nekaj opravil, ki jih je nanjo prenesla država. Rekli so jim prenesene naloge. Za to je občina uživala določene ugodnosti, zlasti glede državne pomoči za opravljanje takih nalog. Omenil bom le nekaj tovrstnih predpisov, za vsako dobo po enega.

Občinska postava iz leta 1859 je imela celo 346 členov, ki so urejali organiziranost mestne in kmečke občine, njene naloge, podrejenost oblastvom, prihodke, občinsko pristojnost itd. Za našo obravnavo je pomembno zlasti dvoja: a) občinska pristojnost, to so bile določbe o tem, v katero od občin je spadal vsak prebivalec, saj so bile s tem povezane določene pravice pa tudi obveznosti občana; b) skrb občine za uboge in druge socialne pomoči potrebne osebe. Nadzorstvo nad kmečkimi občinami je imelo okrajno gospodstvo, nad glavnimi deželnimi in kresijskimi mesti deželno oblastvo, vsa druga mesta pa so spadala pod kresijsko oblastvo.¹⁶⁹ Kranjska občinska postava je leta 1866 določila obseg dvojnega področja občine: a) lastno in b) izročeno. Izročeno področje določajo državni ali deželni zakoni, občine pa so dolžne pomagati pri opravljenih splošne državne uprave. Če policijstvo (zadeve krajevne policije) ni predano državnim organom, sme občinski odbor izdajati ukaze te vrste in kdor se jih ne drži, ga zadene globa 10 goldinarjev ali zapor do 48 ur. To kazni odmeri glavar (župan) z dvema občinskima svetovalcema, kar spada v izročeno področje občine.¹⁷⁰

Zakon o občinah je leta 1933 določil, da ni veljal za občine Celje, Ljubljana, Maribor in Ptuj, saj so zanje veljali še stari predpisi. Razveljavil je občinsko postavo za Kranjsko z dne 17. 2. 1865.¹⁷¹ Vsak državljan je moral biti član neke občine, čemur so rekli domovinstvo, domovinska pravica. Članstvo v občini je izgubil, če je izgubil državljanstvo. Domovinsko pravico je imel, kdor je deset let bival v isti občini, užival častne pravice, ni bil v sodni preiskavi ali pod obtožbo za dejanja, ki imajo za posledico izgubo častnih pravic.¹⁷²

Leta 1946 je izšel prvi zvezni zakon o ljudskih odborih (poznejših občinah), ki je imel 90 členov. Določil je tudi, da ljudski odbor skrbi za red in mir na podlagi predpisov in nalogov višjih državnih organov ter vodi vaško pomožno milico.¹⁷³ Ljudski odbor je torej moral pomagati oblastem pri izvajanju njihovih nalog.

Samostojna Slovenija je leta 1993 nekdanji občinski zakon preimenovala v zakon o lokalni samoupravi, čemur so nekateri pravniki oporekali in zagovarjali staro ime predpisa. V tem predpisu je bilo zapisano, da ob soglasju občine lahko država z zakonom prenese na občino opravljanje posameznih nalog iz državne pristojnosti, če za to zagotovi sredstva.¹⁷⁴

O spremljanju (izgnanih) oseb v vseh pravilih za opravljanje službe

Izgon oseb je bil pravno urejen v več predpisih, ki so veljali za vsakokratno zvrst varnostnih sil, orožništvo, državno policijo, milico in današnjo policijo. Sem spadajo zakoni, ki so pomenili temeljni pravni akt za organiziranost in delovanje posamezne zvrsti varnostnih sil, podzakonski predpisi temeljnega

¹⁶⁹ Cesarski patent od 24. 4. 1859, veljaven za vse cesarstvo, razen lombardsko-beneškega kraljestva, Dalmacije in Krajine vojaške, s katerim se izdaja nova občinska postava, DVLKV, št. 31/59, z dne 8. avgusta 1859, predpis št. 143, zlasti člani 46, 106, 242 in 324.

¹⁷⁰ Postava, veljavna za vojvodstvo Kranjsko, s katero se razglašajo občinski red in red za volitve po občinah, ZULVK, št. 2/66, z dne 31. 3. 1986, člani 27, 29, 35 in 58.

¹⁷¹ Postava, veljavna za kranjsko vojvodstvo, s katero se razglašajo občinski red in red za volitve po občinah, ZULVK, št. 2/66, z dne 31. 3. 1866, predpis št.

¹⁷² Zakon o občinah, Ur. list KBUDB, št. 35/33, z dne 29. 4. 1933, člani 15, 17, 136 in 149.

¹⁷³ Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. list FLRJ, št. 43/46, z dne 28. 5. 1946, člen 26, točka h-8.

¹⁷⁴ Zakon o lokalni samoupravi, Ur. list RS, št. 72/93, z dne 31. 12. 1993, člen 2.

predpisa, zlasti pravilniki o opravljanju službe, in drugi posebni predpisi, ki so določali naloge varnostnih sil. Pravila za opravljanje varnostnih nalog so bila osnova za praktično delovanje orožnikov, policistov in miličnikov.

V vseh pravilih za opravljanje službe javne varnosti so bile tudi določbe o spremljanju določenih oseb, in sicer zapornikov in obsojencev ter izgnancev. Spremljanje oseb se je namreč nanašalo na vse tri kategorije oseb in ne le na izgnance. Obseg teh določb pa je bil v posameznih obdobjih naše varnostne preteklosti precej različen. Zanimivo se mi zdi, da je bilo besedilo te vrste najboljširnejše v prvih pravilih (1949) in deloma še v drugih (1959), ki so veljala za naše miličnike. Domnevam, da je bil obseg teh pravil odvisen od več dejavnikov, na primer od števila oseb, ki jih je bilo treba spremljati, torej od pogostosti tega opravila; od razlogov za spremljanje teh oseb (kriminalni, politični, prekrškovni itd.); od širših varnostnih razmer, ki bi utegnile vplivati na potek in varnost spremljanja itd.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS – Arhiv Republike Slovenije

- SI AS, 22, Policijska direkcija v Ljubljani, šk. 2, spis št. 102.
- SI AS, 22, šk. 2, spis št. 54.
- SI AS, 22, fasc. 9, spis št. 469.
- SI AS, 22, fasc. 1848, št. 791 P.
- SI AS, 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, 1909, fasc. 801–1600, spis št. 1132.
- SI AS, 16, 1910, fasc. 501–1100, spis št. 687.
- SI AS, 16, 1911, fasc. 1–800, spis št. 683.
- SI AS, 61, Pokrajinska uprava za Slovenijo, šk. 72, spis št. 3367.
- SI AS, 61, šk. 131, Proračun Mestne občine Ljubljana, str. 98.
- SI AS, 68, Kraljevska banska uprava Dravske banovine, Oddelek za notranje zadeve, ban 13-1, fasc. 1936–1941, spis št. 1147/39.
- SI AS, osebna zbirka št. 2151, šk. 1, 2 in 3, Zgodovina organov za notranje zadeve v SR Sloveniji, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958 in 1959, 1., 2. in 3. škatla.
- SI AS, 1931, šk. 1440, Poročilo MNZ LRS za leto 1952 in Poročilo DSNZ LRS za leto 1959, 1960 in 1962.

ZAKONODAJA IN TISKANI VIRI

Anordnung strenger Untersuchung bei Entweichung der Schüblinge (1816). V: Sammlung der politischen Gesetze und Veordnungen für das Laibacher Gouvernement-Gebiet im Königreiche Illyrien, Ergänzungs-Band III., predpis št. 158, str. 787, Laibach: 1845.

Behandlung der heimath-und älterlosen Vagabunden (1820). V: Sammlung, predpis št. 76, str. 109, Laibach: 1823.

Beibringung der Aufnahms-Urkunden für nach dem Königreiche Baiern abgehenden Schüblinge (1827). V: Sammlung, predpis št. 103, str. 166, Laibach: 1830.

Cesarski patent od 24. aprila 1859, veljaven za vse cesarstvo, razen lombardsko-beneškega kraljestva, Dalmacije in Krajine vojaške, s katerim se izdaja nova občinska postava, Deželni vladni list za kranjsko vojvodino, št. 31/59, z dne 8. avgusta 1859.

Cesarski ukaz od 7. 10. 1868. V: Prestava iz državnega zakonika za leto 1868 za kranjsko vojvodino, predpis št. 130.

Constitutio Criminalis Theresiana oder peinliche Gerichtsordnung, Wien: Aus der k. k. Hof- und Staats-Druckerei, 1769.

Den Schubpässen soll immer die Abschrift des mit dem Schüblinge aufgenommenen Constitutes beigelegt werden (1823). V: Sammlung, predpis št. 45, str. 62, 63, Laibach: 1825.

Dienst-Instruction für die k. k. Gendarmerie der in Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. V: Gesetz und Dienst-Instruction für die k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, Wien: Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1876.

Dienstinstruction für die k. k. Gendarmerie. V: Gesetze, betreffend die Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, samt Durchführungsverordnungen, dann Organische Bestimmungen und Dienstinstruction für dieses Korps, Wien: Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1912.

Državna osnovna postava od 21. decembra 1867, o občnih pravicah državljanov za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru. V: Prestava iz državnega zakonika za kranjsko vojvodino za leto 1867.

Erläuterung der Vorschrift wegen Abschibung der entlassenen Sträflinge, (1820). V: Sammlung, predpis št. 203, str. 403, Laibach: 1823.

Gesetz vom 12. Mai 1868, in Betreff der Auslagen für Schüblinge. V: Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich, št. 17/68, z dne 23. maja 1868, predpis št. 41.

Gesetz vom 3. December 1863, betreffend die Regelung der Heimatverhältnisse. V: Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich, št. 43/63, z dne 10. decembra 1863, predpis št. 105.

Kazenska postava zoper hudodelstva, pregreške in prestopke, Občni državljanski zakonik in vladni list Avstrijskega cesarstva, št. 36/52, z dne 31. julija 1852.

Kazenski zakon SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 44/77, z dne 8. oktobra 1977.

Kazenski zakon, Ur. list SFRJ, št. 44/77, z dne 8. oktobra 1977.

Kazenski zakonik Republike Slovenije, Ur. list RS, št. 63/94, z dne 13. oktobra 1994.

Kazenski zakonik za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 74/29, z dne 18. julija 1929.

Kazenski zakonik, Ur. list FLRJ, št. 13/51, z dne 9. marca 1951; popravek v št. 25/51, z dne 23. maja 1951.

Kazenski zakonik, Ur. list RS, št. 55/2008, z dne 4. junija 2008.

Kazenski zakonik. Splošni del, Ur. list FLRJ, št. 106/47, z dne 13. decembra 1947.

Naredba bana Dravske banovine o ureditvi odgonstva in odgonskih postaj, Sl. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 32/32, z dne 23. aprila 1932.

Naredba o ureditvi odgonstva in odgonskih postaj, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 41/26, z dne 3. maja 1926.

Navodilo za službo mestne policijske straže ljubljanske, Ljubljana: Mestni magistrat, 1898.

Občinska postava, Deželni vladni list za kranjsko vojvodino, št. 31/59, z dne 8. avgusta 1859.

Oznanilo c. kr. deželne vlade od 27. septembra 1871, Deželni zakonik za vojvodstvo Kranjsko, št. 8/71, z dne 16. oktobra 1871, predpis št. 25.

Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 7. aprila 1872, Deželni zakonik za vojvodstvo Kranjsko, št. 4/72, z dne 1. maja 1872, predpis št. 13.

Oznanilo c. kr. deželne vlade od 7. julija 1873, Deželni zakonik za vojvodstvo kranjsko, št. 12/73, z dne 26. avgusta 1873, predpis št. 32.

Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 15. maja 1878, Deželni zakonik za vojvodstvo kranjsko, št. 3/78, z dne 8. junija 1878, predpis št. 7.

Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 2. januarja 1879, Deželni zakonik za vojvodstvo kranjsko, št. 1/80, z dne 17. januarja 1880, predpis št. 3.

Oznanilo c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 25. decembra 1877, Deželni zakonik za vojvodstvo kranjsko, št. 1/78, z dne 19. januarja 1878, predpis št. 4.

Patent vom 13 ten Januar 1787: Allgemeines Gesetzbuch über Verbrechen und derselben Bestrafung, V: Gesetze und Verfassungen in Justiz-Fache für die deutschen Staaten der Österreichischen Monarchie, 2. Band, 1786–1792, predpis št. 611.

Poduk za deželno žandarmerijo, kako službo opravljati, na Dunaju: Iz c.-kr. dvor-
ne in državne tiskarne, 1851.

Postava od 10. maja 1873, s katero se dajo policijsko kazenska določila proti dela
boječim se (lenuhom) in proti vlačugarjem (potepuhom), Državni zakonik, št. 38/73, z
dne 24. junija 1873, predpis št. 108.

Postava od 10. maja 1873, veljavna za vojvodstvo Kranjsko, Deželni zakonik za
vojvodstvo krajnsko, št. 7/73, z dne 26. maja 1873, predpis št. 19.

Postava od 27. julija 1871, da se dene v red policijska odprava in odgonstvo, Dr-
žavni zakonik, št. 35/71, z dne 11. avgusta 1871, predpis št. 88.

Postava od 9. maja 1873, veljavna za vojvodstvo Kranjsko, Deželni zakonik za
vojvodstvo Kranjsko, št. 7/73, z dne 26. maja 1873, predpis št. 18.

Postava, veljavna za kranjsko vojvodstvo, s katero se razglašajo občinski red in red
za volitve po občinah, Zakonik in ukazni list za vojvodstvo krajnsko, št. 2/66, z dne 31.
marca 1866, predpis št. 2.

Pravila za opravljanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje
zadeve SR Slovenije, Ur. list SRS, št. 44/88, z dne 23. decembra 1988.

Pravila za opravljanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje
zadeve SRS, Ljubljana: RSNZ SRS, 1989.

Pravila za opravljanje službe ljudske milice s komentarjem, Ljubljana: Državni
sekretariat za notranje zadeve LRS, november 1961.

Pravila za vršenje službe narodne milicije, I. deo, Beograd: Ministarstvo unutra-
šnjih poslova FLRJ, 1949.

Pravilnik o bivanju oseb, katerim je oblastvo odredilo kraj bivanja, Sl. list Kralje-
vske banske uprave Dravske banovine, št. 3/40, z dne 10. januarja 1940.

Pravilnik o opravljanju zadev službe javne varnosti, Ur. list SFRJ, št. 34/70, z dne
10. septembra 1970.

Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 16/2014, z dne 3. marca 2014.

Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 40/2006, z dne 14. aprila 2006.

Pravilnik o policijskih pooblastilih, Ur. list RS, št. 51/2000, z dne 9. junija 2000.

Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o policijskih pooblastilih, Ur.
list RS, št. 56/2008, z dne 6. junija 2008.

Pravilnik za izvajanje pooblastil pooblaščenih uradnih oseb organov za notranje
zadeve SRS, Ljubljana: RSNZ SRS, 1983.

Pravilnik za opravljanje zadev službe javne varnosti, Ur. list SFRJ, št. 34/70, z dne
6. avgusta 1970; popravek v št. 39/70, z dne 10. septembra 1970.

Pravilo žandarmerijske službe, I. deo, Beograd: Štampa državne štamparije Kra-
ljevine Jugoslavije, 1940.

Pravilo žandarmerijske službe, I. deo, Sl. novine KJ, št. 215/40, z dne 19. septem-
bra 1940.

Privremena pravila za vršenje žandarmerijske službe, I., II. i III deo, Zagreb: Tisak
kr. zemaljske tiskare u Zagrebu, brez letnice izida.

Provisorische Einrichtung des Schubwesens und wegen Bestreitung der diesfäl-
ligen Kosten, (1820). V: Sammlung der politzischen Gesetze und Verordnungen für das
Herzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärntens im Königreiche Illyrien, predpis št.
60, str. 83–88, Laibach: 1823.

Razglas c. kr. deželnega predsedstva za Kranjsko z dne 4. junija 1912, Deželni
zakonik za vojvodino Kranjsko, št. 13/12, z dne 12. junija 1912, predpis št. 28.

Razpis c. kr. deželne vlade za Krajnsko 10. septembra 1855, Deželni vladni list za
krajnsko vojvodino, št. 13/55, z dne 3. novembra 1855, II. del, predpis št. 28; popravek
v št. 10/56, z dne 28. avgusta 1856; II. del, predpis št. 14.

Razpis c. kr. krajnskega poglavarja 20. avgusta 1851, Deželni zakonik in vladni
list za krajnsko kronovino, št. 47/51, z dne 23. septembra 1851, predpis št. 309.

Razpis c. kr. krajskega deželnega poglavarstva 12. julija 1851, Deželni zakonik in vladni list za kranjsko kronovino, št. 42/51, z dne 2. septembra 1851.

Službeni bilten Ministrstva za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije, Ljubljana: MNZ LRS, 1948 in 1949.

Službeni bilten MNZ LRS, Ljubljana: MNZ LRS, 1948 in 1949.

Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. list Federativne ljudske republike Jugoslavije, št. 43/46, z dne 28. maja 1946.

Strafgesetz über Verbrechen und schwere Polizei-Übertretungen, V: Gesetze und Verfassungen in Justizfache, 4. Band, 1798–1803, predpis št. 626.

Strenge Überwachung der Schüblinge, (1819), V: Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für das Herzogthum Krain und den Villacher Kreis Kärntens im Königreiche Illyrien, predpis št. 243, str. 733, Laibach: 1849.

Temeljni zakon o prekrških (prečiščeno besedilo), Ur. list FLRJ, št. 2/59, z dne 14. januarja 1959.

Temeljni zakon o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 107/47, z dne 17. decembra 1947.

Temeljni zakon o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 46/51, z dne 17. oktobra 1951.

Ukaz c. kr. deželne vlade za Kranjsko od 30. junija 1868, Zakonik in ukazni list za vojvodstvo Kranjsko, št. 7/68, z dne 6. avgusta 1868, predpis št. 7.

Ukaz c. kr. ministrstva notranjih opravil in pravosodja 10. maja 1852, Deželni zakonik in vladni list za kranjsko vojvodino, št. 30/52, z dne 19. junija 1952, predpis št. 178.

Ukaz c. kr. najvišje policijske oblastnije 20. februarja 1854, Deželni vladni list za kranjsko vojvodino, št. 1854, z dne, predpis št. 71.

Ukaz o uveljavitvi IX. in X. poglavja Kriminalnega zakonika za kraljevino Srbijo na celotnem območju države, Ur. list Deželne vlade za Slovenijo, št. 64/19, z dne 1. julija 1919.

Ukaz o uveljavitvi Uvodnih pravil in Prvega dela Kriminalnega zakonika Kraljevine Srbije v celotni državi, Ur. list Deželne vlade za Slovenijo, št. 54/21, z dne 20. maja 1921.

Ukaz predstojnika najvišje c. kr. policijske oblastnije 27. januarja 1853, Deželni vladni list za kranjsko vojvodino, št. 14/53, z dne 26. aprila 1853, I. del, predpis št. 70.

Uredba ministra za notranje posle o posesti in nošenju orožja, s katero se predpisuje pravilnik za izvrševanje 12. člena zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 21/29, z dne 28. februarja 1929.

Uredba o spremembi in dopolnitvi Zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Sl. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 101/39, z dne 20. decembra 1939.

Uredba za izvrševanje Zakona o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 8/29, z dne 23. januarja 1929.

Ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije, Ur. list FLRJ, št. 10/46, z dne 1. februarja 1946.

Ustava Kraljevine Jugoslavije, Ur. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 53/31, z dne 10. septembra 1931.

Ustava kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ur. list Deželne vlade za Slovenijo, št. 87/21, z dne 27. julija 1921; popravek v št. 91/21, z dne 4. avgusta 1921.

Ustava Ljudske republike Slovenije, Ur. list LRS, št. 4/a/47, z dne 24. januarja 1947.

Ustava Republike Slovenije, Ur. list RS, št. 33/91, z dne 28. decembra 1991.

Ustava SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 14/63, z dne 10. aprila 1963.

Ustava SFRJ, Ur. list SFRJ, št. 9/74, z dne 21. februarja 1974.

Ustavni zakon o temeljih družbene in politične ureditve FLRJ in o zveznih organih oblasti, Ur. list FLRJ, št. 3/53, z dne 14. januarja 1953.

Uvodni zakon h kazenskemu zakoniku, Ur. list FLRJ, št. 11/51, z dne 1. marca 1951; popravek v št. 25/51, z dne 23. maja 1951.

Vojaški kazenski zakonik kraljevine Jugoslavije, Ur. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 56/30, z dne 29. aprila 1930.

Wegen des Gebrauches der Vorspann bei Schubbeförderungen, (1824). V: Sammlung, predpis št. 87, str. 169, 170, Laibach: 1826.

Začasna organska postava žandarmerije v avstrijskem cesarstvu, Občni državni zakonik in vladni list Avstrijskega cesarstva, št. 12/50, z dne 23. marca 1850.

Zakon o dopolnitvi Zakona o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, Ur. list FLRJ, št. 106/47, z dne 13. decembra 1947.

Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 18/30, z dne 11. januarja 1930. Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 44/30, z dne 20. decembra 1930.

Zakon o državnem sodišču za zaščito države, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 5/29, z dne 17. januarja 1929.

Zakon o evidencah s področja javne varnosti, Ur. list RS, št. 32/93, z dne 17. junija 1993.

Zakon o gibanju na meji, Ur. list FLRJ, št. 101/47, z dne 26. novembra 1947.

Zakon o izpremembi in dopolnitvi zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 25/29, z dne 12. marca 1929.

Zakon o izpremembi in dopolnitvi zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list LMO, št. 25/29, z dne 12. marca 1929.

Zakon o izravnavi posebnih predpisov o prekrških v zakonih LR Slovenije z določbami temeljnega zakona o prekrških, Ur. list LRS, št. 40/51, z dne 18. decembra 1951.

Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, Ur. list Demokratične federativne Jugoslavije, št. 66/45, z dne 1. septembra 1945.

Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, Ur. list FLRJ, št. 59/46, z dne 23. julija 1946.

Zakon o lokalni samoupravi, Ur. list RS, št. 72/93, z dne 31. decembra 1993.

Zakon o nalogah in pooblastilih policije, Ur. list RS, št. 15/2013, z dne 18. februarja 2013.

Zakon o občinah, Sl. list KBUDB, št. 35/33, z dne 29. aprila 1933.

Zakon o orožništvu, Ur. list PUS, št. 43/22, z dne 27. aprila 1922.

Zakon o policiji, Ur. list RS, št. 49/98, z dne 3. julija 1998; popravek v št. 66/98, z dne 1. oktobra 1998.

Zakon o prekrških zoper javni red in mir, Ur. list LRS, št. 16/49, z dne 13. maja 1949.

Zakon o prekrških zoper javni red in mir, Ur. list LRS, št. 38/59, z dne 3. decembra 1959.

Zakon o prekrških, s katerimi se kršijo zvezni predpisi, Ur. list SFRJ, št. 4/77, z dne 14. januarja 1977; popravek v št. 37/77, z dne 15. julija 1977.

Zakon o prekrških, Ur. list RS, št. 7/2003, z dne 23. januarja 2003.

Zakon o prekrških, Ur. list SRS, št. 7/73, z dne 28. februarja 1973.

Zakon o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika, Ur. list FLRJ, št. 30/59, z dne 29. julija 1959.

Zakon o spremembah in dopolnitvah temeljnega zakona o prekrških, Ur. list FLRJ, št. 49/58, z dne 10. decembra 1958.

Zakon o spremembah in dopolnitvah temeljnega zakona o prekrških, Ur. list SFRJ, št. 13/65, z dne 31. marca 1965.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o prekrških zoper javni red in mir, Ur. list SRS, št. 40/71, z dne 27. oktobra 1971.

Zakon o tisku, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 84/25, z dne 7. septembra 1925.

Zakon o tujcih (ur. preč. bes.), Ur. list RS, št. 45/2014, z dne 20. junija 2014.

Zakon o tujcih, Ur. list RS, št. I/91-I, z dne 25. junija 1991.

Zakon o vrstah kazni, Ur. list Demokratične federativne Jugoslavije, št. 48/45, z dne 10. julija 1945.

Zakon o vrstah kazni, Ur. list FLRJ, št. 66/46, z dne 16. avgusta 1946.

Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list ljubljanske in mariborske oblasti, št. 5/29, z dne 17. januarja 1929; popravek v: Ur. listu z dne 23. januarja 1929.

Zakon o zaščiti javne varnosti in reda v državi, Ur. list Pokrajinske uprave za Slovenjo, št. 95/21, z dne 11. avgusta 1921.

Zakon z dne 15. novembra 1867, s katerim se predrugačijo nekatere določbe občnega kazenskega zakona in drugih s tem v zvezi stoječih naredb. V: Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, 1. zvezek, str. 191–210, Ljubljana: Slovensko društvo Pravniki, 1889.

Zakon z dne 27. oktobra 1862 v varstvo osebne prostosti. V: Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, I. zvezek, Ljubljana: Društvo pravniki, 1889, str. 220–223.

Zakon z dne 5. maja 1869, s katerim se na podlagi člena 20. državnega temeljnega zakona z dne 21. 12. 1867 določajo upravičenja odgovorne vladne oblasti, ukreniti začasne in krajevne izjeme obstoječih zakonov, v: Zbirka avstrijskih zakonov v slovenskem jeziku, 1. zvezek, predpis št. XXI, str. 413–418, Ljubljana: Slovensko društvo Pravniki, 1889.

ČASOPISNI VIRI

Lovrec, Vesna: Navijača izgnani iz Slovenije, *Dnevnik*, 23. septembra 2017, str. 17.
Medvešek, Marko: Ogljedalo. Ruski navijač, *Reporter*, št. 39, 25. septembra 2017, str. 8.

LITERATURA

Čelik, Pavle: Evidence o določenih osebah pri naših uniformiranih možeh postave od leta 1850 do danes. V: *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* (2004), št. 2, str. 179–184.

Čelik, Pavle: *Orožništvo na Kranjskem (1850-1918)*, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2005.

Čelik, Pavle: *Slovenski orožniki (1918-1941)*, Ljubljana: Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije, 2001.

Enciklopedija Jugoslavije, (1958), 1. zvezek. Gesla: Goli otok; str. 564, 565; Bilečki koncentracijski logor, str. 564, 565. Beograd: Leksikografski zavod FNRJ.

Enciklopedija Slovenije, (1990), 4. zvezek, Informacijski biro komunističnih in delavskih partij, str. 147, 148, Ljubljana: Mladinska knjiga.

Goli otok (1949–1956), Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, 1998.

Hribar, Mitja: Nadzorstvo nad deviacijami na Slovenskem pred sto leti. V: *Kronika* (1982), št. 1–2, str. 22–30.

Ježernik, Božidar: *Goli otok-Titov gulag*, Ljubljana: Modrijan in Filozofska fakulteta, 2013.

Kosić, Ivan: *Goli otok. Največi Titov konclogor*, Rijeka: Adamić, 2003.

Mikola, Milko: *Delo kot kazen*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2002.

Stariha, Gorazd: Z nobenim delom se ne pečajo, le z lažnivo beračijo! V: *Zgodovina za vse* (2007), št. 1, str. 37–76.

Studen, Andrej: *Neprilagojeni in nevarni*, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.

Studen, Andrej: *Rabljev zamah*, Ljubljana: Slovenska matica, 2004.

Tkalčević, Ivan: *Upustvo za državnu policijsku stražu*, Beograd, 1936.

Vojna enciklopedija (1958). 1. zvezek, str. 65, g. Bileća, Beograd: ur. Vojne enciklopedije.

Vročje sledi hladne vojne (Dežman, Jože ur.). Celovec: Mohorjeva založba, 2013.

Zgodovina Slovencev, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979.

Žižek, Aleksander: »Osvobojeni« so gradili. V: *Zgodovina za vse* (2007), št. 1, str. 169, 170.

SUMMARY

EXPULSION OF A PERSON AS A PENALTY OR A SAFETY MEASURE IN SLOVENIAN TERRITORY (1768–2017)

Legal expulsion measure or the measure of confinement was the reflection of understanding of the meaning of human rights and fundamental freedoms in the entire given era. This understanding was initially under conditions of absolutist authority and legal absolutism. The time after revolution fervor in the whole Europe and Austria in 1848 marked a fundamental break in understanding of the meaning of human rights and fundamental freedoms. This was reflected in clearer conditions for legal measures or administrative measures relating to expulsion of all types, local, regional or state.

After the first world war, the rule of law demonstrated consistency in understanding and ensuring the respect of freedoms and human rights. But legal provisions regarding expulsion remained in the regulations determining penal measures of courts and administrative measures of the authority. Our kingdom determined, even ordered, confinement to concentration camps for the opponents of regime, mainly communists and antifascists. Under socialism, the provisions regarding expulsion and determining the place of residence were initially maintained. The latter possibly became the harshest interference with human dignity, freedoms, and rights. This is the reason why the field of human rights was concealed and pushed to the background for several decades. However, over time, international organizations started emphasizing the demands for consolidating and respecting fundamental human rights and freedoms. Even our country was not able to remain indifferent to this. The expulsion of our citizens started to die out and then finally died out. In the independent state of Slovenia the expulsion became merely a court measure taken against foreigners. Developments in this area were the same as those of the country to which Slovenians belonged (empire, kingdom or federal state).

In all the constitutions that were (also) in force in our territory, there was talk of the constitutional right of freedoms and human rights. However, the clause that the law may provide for exemptions from the constitutional provisions was added. In the independent Slovenia, this applies to our citizens and foreigners.

The development of fundamental human freedoms and rights during the two centuries and a half considered was not linear and uninterrupted. Thus some rights were more respected in the time under the empire than the kingdom or federal state. Independent Slovenia must respect them due to its membership in international organizations, especially such as global organization and its specialized organizations and declarations, and the European Union.

1.01 Izvirni znanstveni članek

IZ ARHIVSKIH FONDOV IN ZBIRK
FROM THE ARCHIVAL FILES AND COLLECTIONS

UDK 930.253:347.235(497.4)"1539/1871"

347.235(497.4):929.52Semenič

Prejeto: 29. 9. 2017

Imenjska knjiga za Kranjsko Plemiška rodbina Semenič v imenjski knjigi

LIDIJA SLANA

upokojena univ. dipl. oec.

Brilejeva ulica 6, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: slanalidija@gmail.com

Izvleček

V Arhivu Republike Slovenije se nahaja zanimiv fond z nazivom SI AS 173 Imenjska knjiga za Kranjsko (1539–1871). Fond vsebuje 25 knjig, v katerih so vpisani v denarju izraženi dohodki – imenjske rente lastnikov imenj na Kranjskem, sprva le od denarnih in naturalnih dajatev podložnikov, po davčni rektifikaciji v letu 1747 pa tudi od pristav oziroma dominikalnih imenj. Podatki iz imenjskih knjig so imeli izključno davčni namen. Zaradi vpisov lastnikov imenj je bila po davčni rektifikaciji imenjska knjiga tudi dobrodošla podlaga za pripravo deželne deske, z uveljavitvijo zemljiške knjige pa je izgubila svoj pomen in je bila leta 1871 ukinjena. V drugem delu prispevka so na konkretnih primerih zapisov v imenjskih knjigah predstavljeni nekateri člani plemiške rodbine Semeničev, ki se je v Beli krajini pojavila v 14. stoletju, se konec 16. stoletja naselila tudi na Dolenjskem in izumrla v drugi polovici 18. stoletja.

Abstract

THE PROPERTY BOOK FOR CARNIOLA
NOBLE FAMILY SEMENIČ IN THE PROPERTY BOOK

An interesting archival fond is to be found in the Archives of the Republic of Slovenia. It is named SI AS 173 The property book for Carniola (1539–1871). The fond contains 25 books, where property income of the property owners in Carniola expressed in monetary form is entered. These property incomes initially arose only from the payments in money and contributions in kind, and after tax rectification in 1747 also from dominical lands. The data from the property books were for purely tax purposes. Since land proprietors were entered in property books, the latter became a welcome basis for establishing a land board after the tax rectification, however, with the implementation of a land register land board lost all significance and was abolished in 1871. In the second part of this article, certain members of the noble family Semenič who appeared in Bela krajina in the 14th century are presented through concrete examples of entries in property books.

Ključne besede:

imenje, imenjska renta, imenjski davek, imenjska knjiga za Kranjsko, davčna rektifikacija, deželna deska, zemljiška knjiga, plemiška rodbina Semenič, Bela krajina, Dolenjska

Key-words:

property, property income, property tax, property book for Carniola, tax rectification, land board, land register, noble family Semenič, Bela krajina (White Carniola), Lower Carniola

I. del – Imenjska knjiga za Kranjsko in njen pomen

Privilegijsko pravo plemstva na Kranjskem

Dežela Kranjska, ki je prvotno obsegala današnje pokrajine Gorenjsko, del Dolenjske, Notranjsko in dele Primorske, je leta 1335 pripadla habsburškim deželnim deželam.¹ Deželni knezi Habsburžani so si v naslednjih letih postopoma pridobili še druge dele ozemlja v smeri proti Jadranu in jih priključili h Kranjski, ki je v letu 1364 postala vojvodina.² V letu 1374 so po izumrtju istrske veje goriško - tirolskih grofov na podlagi dedne pogodbe pridobili poleg istrske grofije še Belo krajino s preostalim delom Dolenjske, imenovano grofija v Marki in Metliki. Obe grofiji sta imeli do sredine 16. stoletja lastno deželno pravo, glavarja in ograjno sodišče, v letu 1593 pa sta bili s skupno potrditvijo *privilegijev* v eni listini tudi formalno priključeni k vojvodini Kranjski.³

Osnovna sestavna elementa dežele sta bila *deželno pravo (landesrecht)* kot del svetovnega reda, obsegajoče v deželi veljavne običaje, in *deželni gospod* oziroma *deželni knez (landesfürst)*, ki je bil zavezan k zaščiti reda in pravnih običajev. Posebna vrsta deželnega prava je bilo *privilegijsko pravo*, ki je nastalo pri oblikovanju kasnejših notranjeavstrijskih dežel in pravno poenotenega plemiškega stanu.⁴ Grofija v Marki in Metliki je dobila tak privilegij v letu 1365 še pod goriškimi grofi, Kranjska pa v letu 1338 pod Habsburžani. Običajno je vsak nov deželni knez ob nastopu vladavine in poklonitvi plemstva slovesno potrdil njegove privilegije.⁵

Podeljeni deželni privilegiji in njihove nadaljnje potrditve v obliki deželnih ročinov (*handfeste*), ki so poenotili deželno sodstvo in fevdno pravne, dedno-pravne in premoženjske pravice ter obveznosti plemstva, so pospešili integracijo plemstva v enotno korporacijo in omogočili nastanek *deželnih stanov* – tretjega sestavnega elementa dežele. Deželni stanovi (*landstände*) so na vsakokratnem zasedanju v deželnem zboru na pisni predlog deželnega kneza obravnavali njegove zahteve glede vojaških zadev in davkov. Člani deželnih stanov so bili predstavniki višje duhovščine, plemiči s pridobljenim statusom deželana pod posebnimi pogoji, ki so zahtevali pripadnost osebe plemiškemu stanu in določeno premoženje oziroma *imenje* v deželi, ter deželnoknežja mesta in trgi.⁶

Eno pomembnejših določil deželnega privilegija je bilo določilo o obveznosti plemstva v zvezi z vojaško obrambo dežele, iz česar je izhajala njegova *davčna prostost*. Iz davčne obveznosti je bil izločen plemič kot oseba in njegovo premoženje, ki je zajemalo vsa njegova zemljišča, gospodstva in podložnike.⁷

Deželni davčni sistem

V deželi so davke razpisovali in pobirali deželni knez in deželni stanovi. Med pomembne dejavnosti deželnih stanov so sodile vojaške in davčne odobritve.

Neposredne denarne davke za vojaške potrebe in delovanje dvora je deželni knez sprva pobiral od svojih komornih posesti v deželi, s prodajo ali zastavo gospodstev in regalnih pravic, s posojili, devalvacijo denarja ipd., kar pa že ob koncu 14. stoletja ni več zadostovalo za pokritje vseh stroškov. Poglavitni

¹ Nared: *Dežela*, str. 60.

² Nared: *Dežela*, str. 72–80.

³ Nared: *Privilegijsko*, str. 525–527.

⁴ Nared: *Dežela*, str. 57; Nared: *Privilegijsko*, str. 517.

⁵ Vilfan: *Pravna*, str. 200–205.

⁶ Nared: *Dežela*, str. 118–172; Kočevar: *Identiteta*, str. 65.

⁷ Nared: *Dežela*, str. 262; Vilfan: *Pravna*, str. 310, 311.

vzrok za to je bila, poleg zapravljivosti dvora in vojaških pustolovščin Habsburžanov, povečana potreba po denarju ob spreminjanju pretežno naturalnega v denarno gospodarstvo ob koncu srednjega veka. Zato so v tem času postali zelo pomembni *izredni deželni davki*, ki jih je deželni knez pod plaščem pomoči (*hilfgelt*) lahko pobiral ob deželni stiski (*Landesnot*) ali iz drugih razlogov. Tudi te davke je deželni knez sprva pridobival iz svojega komornega premoženja, od prelatov pod njegovim odvetništvom, od deželnoknežjih mest in trgov, komornih podložnikov in Židov.⁸

Že zelo zgodaj se je uveljavilo posebno zbiranje denarnih sredstev za poročna darila vladarjev, dote za princese (npr. leta 1446 ob poroki princese Katarine), povitezenje princa, zbiranje odkupnin (na primer za deželane, ki so bili v turškem ujetništvu) ipd.⁹

Proti koncu 15. stoletja so se nesorazmerno povečali stroški zaradi obrambe pred Turkom, zaradi plačila najemniškim vojakom v habsburških spopadih na tujem in zaradi reorganizacije državne uprave, zato so se začeli pobirati izredni deželni davki tudi od plemstva. Plemiči sicer niso bili dolžni nuditi vladarju finančne pomoči, saj so bili zaradi vojaškoobrambne službe te formalno oproščeni, zato so svoje sodelovanje in na videz dobrovoljno privolitev poskušali izkoristiti za pridobitev določenih protiuslug. V začetku so bile davčne odobritve občasne, od konca 15. stoletja pa so zaradi vedno večje denarne stiske deželnega kneza praktično postale redne in so se ponavljale vsako leto.¹⁰

Deželni knez je dobil odobritev svojega predloga o izrednih davkih na deželnem zboru, nato je z zaščitnim pismom, ki je vsebovalo namen in višino vojaške oziroma davčne odobritve, potrdil njeno vsakokratno formalno izrednost in enkratnost. Deželni stanovi pa so pogosto zavlačevali odobritev, ker so imeli glede predlogov deželnega kneza tudi svoje lastne interese in pot do odobritve ni bila vedno enostavna.¹¹

Posredni denarni davki, ki so pripadali deželnemu knezu, so bili mitnine, mostnine, nabitki od trgovskega prometa skozi večja mesta ipd.¹²

Davek na imenje

Ob koncu 15. stoletja se je uveljavil davek od prihodkov zemljiškega gospostva – *davek na imenje* oziroma *imenjski davek* (*Gültensteuer*). Nemška beseda *Gült* (*Gilt, Gult*) v slovenščini na splošno pomeni zemljiško gospostvo oziroma imenje, prvotno pa je verjetno pomenila denar. V zvezi z davki pa *Gült* (*Gilt, Herrengült*) pomeni *imenjsko rento*, to je v denarju izraženo vrednost vseh donosov zemljiškega gospostva, predvsem dohodkov iz naturalnih in denarnih dajatev podložnikov. Imenjska renta je že sredi 15. stoletja nekajkrat veljala za osnovo vojaške in davčne obveznosti, na prelomu stoletja pa je postala ključ za bodoče odobritve zahtev deželnega kneza.¹³ Na imenjski davčni osnovi, ki je bila seštevek imenjskih rent za vso deželo, so od tedaj na deželnih zborih določali v številu oklepnih konj (*Rüstpferde*) izraženo osebno vojaško obveznost, deželni davek za organizacijo splošne obrambe ter deželni davek za osebne in upravne potrebe deželnega kneza.¹⁴

⁸ Nared: *Dežela*, str. 116, 262; Vilfan: *Pravna*, str. 311, 312; Vilfan: *Uvod*, str. 91.

⁹ Nared: *Dežela*, 262.

¹⁰ Nared: *Dežela*, str. 263; Vilfan: *Pravna*, str. 312, 313.

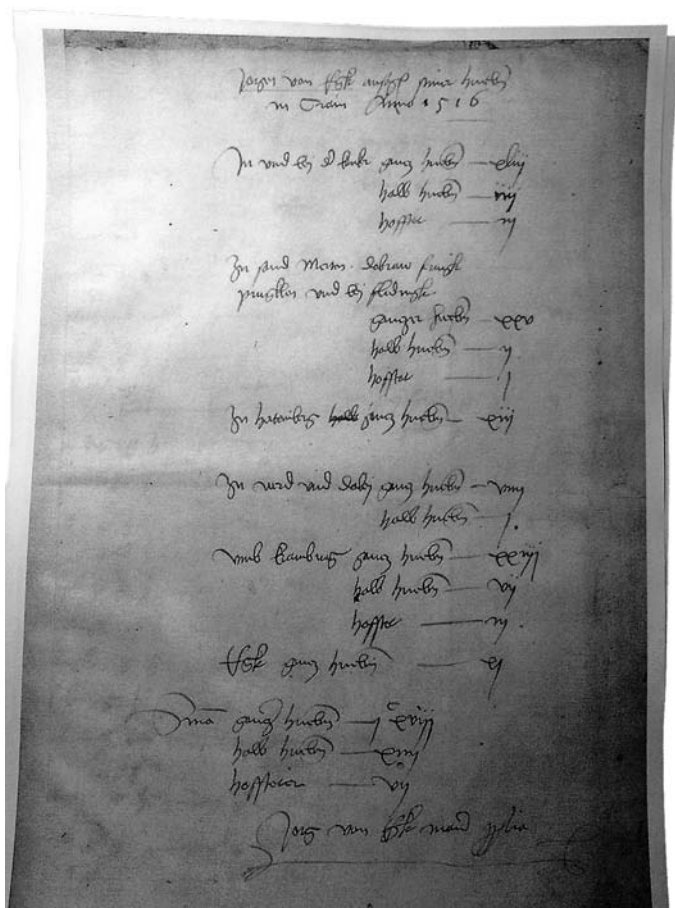
¹¹ Nared: *Dežela*, str. 265, 266.

¹² Vilfan: *Pravna*, str. 323.

¹³ Nared: *Dežela*, str. 267; Vilfan: *Pravna*, str. 313; Vilfan: *Uvod*, str. 92.

Po ključu imenjske rente so si v letu 1495 koroški in štajerski deželni stanovi razdelili znesek izrednega davka za izgon Židov.

¹⁴ Nared: *Dežela*, str. 265; Vilfan: *Pravna*, str. 314.

Davčna napoved Jurija Egkha za njegovo imenje na Kranjskem iz leta 1516.

Vir: SI AS 1074/58 – Priročni urbar posesti Janeza Jožefa in Franca Jožefa Egkha - Hungerspacha (1516–1553), str. 119–121.

Davek na imenje oziroma imenjski davek (*Gültensteuer*) je bil določen na osnovi imenjske rente.

Pobiral se je od naturalnih in denarnih dajatev podložnikov, od dohodkov mest in trgov ter od dohodkov cerkvenih ustanov. Denarne dajatve podložnikov so se imenovale »suha renta« (*trockene Gült*), njihove naturalne dajatve pa so bile po posebnem ceniku spremenjene v denar.¹⁵ Donosi dominikalne oziroma pridvorne zemlje na pristavah niso bili osnova za izračun davka na imenje vse do davčnih reform Marije Terezije sredi 18. stoletja.¹⁶

Imenjska knjiga, odmera davka na imenje in plačilo davka

Prvotno je vsak zemljiški gospod sam na podlagi zapisov v urbarjih ugotavljal svoje dohode in si določil npr. odmero oklepnih konj na funt rente. Pozneje je moral izračunane zneske prijaviti deželnemu knjigovodji (*Landesbuchhalter*), vložil je torej *davčno napoved* (*Anlag, Einlag - vložek*). Sprva je bilo treba za vsako vojaško ali davčno odobritev vložiti novo napoved, okrog leta 1500 pa je zapisana višina davčnih napovedi postala več ali manj stalna in so jo uporabili tudi v naslednjih letih.¹⁷

Davčne napovedi na osnovi imenjske rente so se vodile po posameznih gospodstvih v prejemnem uradu deželnih stanov v posebnih registrih, imenovanih *imenjske knjige* (prvotno *Landbuch*, nato *Gültbuch*). Imenjska knjiga je sestavljala davčni kataster za odmero davka na imenje in je bila prvi davčni kataster pri nas.¹⁸ Nadzor nad vodenjem imenjske knjige so izvajali deželni poverjeniki (*Verordnete*). Zneski so se vpisovali v funtih, kasneje v goldinarjih.¹⁹ Sprva

¹⁵ Ogrin: *Nekaj*, str. 35.

Primer: 1 mernik rži (30,5 l) = 2 krajcarja ½ denariča, 1 kopun = 1 krajcar, 10 jajc = 1 denarič.

¹⁶ Vilfan: *Pravna*, str. 314, 370.

¹⁷ Vilfan: *Pravna*, str. 314, 315; Polec: *Svobodniki*, str. 17, 18; Vilfan: *Uvod*, str. 93.

¹⁸ Nared: *Dežela*, str. 268; Vilfan: *Pravna*, str. 315; Vilfan: *Uvod*, str. 93.

¹⁹ Mihelič: *Po sledih*, str. 317; Vilfan: *Pravna*, str. 307, 314; Ogrin: *Nekaj*, str. 36.

Cesar Maksimiljan I. je v letih 1510/11 uvedel nov, enoten valutarni sistem za svoje dežele. Tečaj dunajskega funta denaričev (1 funt = 240 denaričev) je bil enak tečaju renskega goldinarja (1 goldinar = 60 krajcarjev = 240 denaričev), ki je bil v obtoku na Tirolskem. Funt je imel 8 šilingov po 30 pfenigov, skupaj 240 denaričev in je bil torej enak goldinarju, ki je imel 60 krajcarjev po 4 denariče, torej tudi 240 denaričev.

so knjige vsebovale skupni znesek napovedi za vsako gospostvo posebej, kasneje so bile navedbe izčrpnije. Sistem vpisovanja je slonel na razdelitvi gospostev na četrti,²⁰ v okviru vsake četrti pa so bila gospostva razporejena po stanovski hierarhiji. Ob prvem vpisu in nadaljnjih spremembah, na primer lastništva, o odsvojitvi, pridobitvi, zvečanju ali zmanjšanju imenjske rente, je bilo treba vse podatke javiti prejemnemu uradu in predložiti ustrezno dokumentacijo. Vpis se je izvršil na podlagi predloženih listin, na pisno prošnjo ali po odredbi stanovskega odbora, redkeje pa tudi na podlagi dvostranskih ustnih pogodb ob navzočnosti obeh strank.²¹ Seveda ni treba posebej poudarjati, da so bili ti vpisi iz različnih razlogov (malomarnost, utaja) dostikrat nedosledni in pomanjkljivi, nekatera imenja, tako imenovana zamolčana imenja (*verschwiegene Gülden*), v imenjsko knjigo sploh niso bila vpisana.²²

Davek se je sprva praviloma oblikoval v ulomku od napovedane osnove, v začetku od 33 do 50 odstotkov. Ob zmanjševanju kupne moči denarja in prevalitve imenjskega davka na podložnike je dejanska vrednost imenjske rente precej presegala prvotno cenitev imenja, zato je odmerjeni davek lahko večkratno presegel napovedano osnovo.²³

Davke so stanovski organi pobirali od gospostev, ta pa so pobirala davek neposredno od podložnikov in nanje prevaila precej več, kot bi smela. Plačevanje davka zemljiškemu gospodu, poleg tega pa še deželnega davka, je bil tudi eden od vzrokov za kmečki upor v letu 1515.²⁴

V formalni odobritvi deželnega zbora je bil poleg višine in namena zneska imenjskega davka določen tudi *rok* za predajo denarja pooblaščenec deželnega kneza. Plačilo se je lahko izvršilo v več obrokih. Znesek davka za posameznega zavezanca so na podlagi njegove imenjske rente izračunali pooblaščeni prejemniki (*einnehmer*) v prejemniškem uradu deželnih stanov, ki so morali od zavezanca tudi pobrati denar in mu izročiti ustrezno pobotnico. Davek od kamevalnih posestev so predali deželnemu vicedomu, davek od privatnih gospostev pa deželnemu glavarju. Nazadnje je za prejeti denar izstavil pobotnico še končni prejemnik – deželni knez. Če deželan ni mogel oziroma ni bil pripravljen pravočasno plačati svojega deleža obveznosti, so ga lahko sodeželani prisilili k plačilu oziroma mu zarubili del premoženja, vendar o rubežih ni zanesljivih dokazov. Ogromni davčni zaostanki pri nekaterih gospostvih kažejo na to, da izvršb niso resno izvajali. Izterjava davka je bila stalen problem.²⁵

Deželni davek na imenje v habsburških dednih deželah

Vsota davkov, pobranih od posameznih zemljiških gospostev in deželnoknežjih mest, je sestavljala tako imenovani deželni davek. Ta je bil določen na osnovi ocenitve vseh imenj v deželi, osnova pa se je po deželah razlikovala. Odposlanci deželnih zborov vseh avstrijskih dežel so se na zahtevo kralja Ferdinanda, zaradi uskladitve osnove za določitev deželnega zemljiškega davka, sestali na deželnem zboru v Pragi konec leta 1541 in se v januarju 1542 dogo-

²⁰ Vilfan: *Pravna*, str. 211.

Proti koncu srednjega veka so bile dežele razdeljene na četrti (*Viertel*), ki so bile ustanovljene izključno v namene deželne obrambe. Obsegale so verjetno po več deželskih sodišč ali far. Četrti so bile okrožja le za davčno evidenco v zvezi z deželno obrambo, drugega upravnega pomena niso imele. Vodili so jih četrtni glavarji. Za Kranjsko ta sistem ni bil v veljavi, razdelitev v nekaterih starih knjigah posebej omenja le imenja na Krasu in v Istri.

²¹ Kačičnik Gabrič: *Imenjska knjiga*, str. 312.

²² Vilfan: *Pravna*, str. 315.

²³ Vilfan: *Pravna*, str. 315; Ogrin: *Nekaj*, str. 36.

²⁴ Vilfan: *Pravna*, str. 315; Nared: *Dežela*, str. 269.

²⁵ Nared: *Dežela*, str. 268, 269; Vilfan: *Pravna*, str. 315.

vorili, naj za osnovo obvelja vrednost poslopij in podložniških zemljišč. Za pet avstrijskih dežel (obe Avstriji, Štajerska, Koroška, Kranjska in grofija Goriška) je bila to novost, ki je pomenila precejšnjo spremembo, zato so si izgovorile pravico, da določijo osnovo na kakšen drug, že uveljavljen način. Še istega leta so se v decembru te dežele na Dunaju odločile za njim ustrežnejšo osnovo, ki je pomenila vrednost stalnih denarnih in naturalnih podložniških dajatev zemljiškemu gospodu, izraženih v desetinah, gorninah, zakupninah in dohodkih iz presežkov donosa od mlinov preko domače potrebe. Obdavčeni so bili vinogradi, ki so jih zemljiški gospodje obdelovali v svoji režiji, iz obdavčitve pa so bili izvzete pristave in vsa zemljišča, od katerih niso prejeli dajatev, ter ribji ulov. Določeno je bilo, da se od »suhe rente« upoštevata dve tretjini zneska, za naturalne dajatve pa enoten nizek cenik oziroma tarifa (*Herrenanschlag*).²⁶ Seveda je bila pravilnost in popolnost ocenitve donosov odvisna od vestnosti posameznega zemljiškega lastnika.

Že v letu 1518 je bilo po posameznih deželah Notranje Avstrije ocenjeno celotno gosposko imenje za vojaške potrebe. Na Kranjskem je bilo zaokroženo na 28.000 funtov, na Koroškem na 36.000 funtov in na Štajerskem na 70.000 funtov. Te ocenitve so vse 16. stoletje predstavljale podlago za določitev števila konjenice v posameznih deželah.²⁷

Zaradi pogosto pomanjkljivih napovedi posameznih zemljiških lastnikov so že v letu 1544 v Brucku na Muri predstavniki vseh petih dežel izvedli ponovno ocenitev gosposkih imenj (*Gültschätzung*). Štajerska je izkazala za 72.248 funtov, Koroška za 34.824 funtov, Kranjska za 22.000 funtov, Goriška za 5.632 funtov, skupaj za 154.704 funtov imenj. Že naslednje leto so zasedali deželni zastopniki na Dunaju od 7. 12. 1545 do 11. 1. 1546, ker je deželni knez zahteval potrditev 500.000 funtov za vojno pomoč. Dežele Notranje Avstrije so odobrile 134.000 funtov, kar je bil malo nižji znesek, kot je bil določen v Brucku, zato so zneske imenj zaokrožili. Tako je pripadlo Štajerski 72.000 funtov, Koroški 34.000 funtov, Kranjski 22.000²⁸ funtov in Goriški 6000 funtov. Po tem ključu so te dežele tudi še naprej delile med seboj odobrene davke vse do sredine 18. stoletja, in sicer v višini dva in polkratne davčne naklade. Od tega so podložniki plačevali dvakratno, zemljiški gospodje pa iz svojega le polovico.²⁹

Imenjska knjiga po davčni rektifikaciji v letu 1747

V letih od 1747 do 1757 je cesarica Marija Terezija uvedla spremembo davčnega sistema – davčno rektifikacijo (izboljšavo), kar je vplivalo tudi na sestavo imenjske knjige.³⁰ Za Kranjsko je urejal rektifikacijo in sestavo katastra³¹ patent z dne 12. 8. 1747. Glavni namen davčne rektifikacije je bila obdavčitev doslej neredno in nezadostno obdavčenega plemstva ter ločena obdavčitev zemljišč in dohodkov gosposke, mest in podložnikov. Pomembna je bila delitev na dominikalni in rustikalni kataster z različnima postopkoma ocenitve posesti in dohodkov. Zemljiški gospodje so namreč v prejšnjih stoletjih zaradi neobdavčenih pristav pritegnili veliko kmečkih zemljišč med pristave, da so bile neobdavčene, jih nato razdelili kmetom in sami pobirali dajatve, kajti zemljišče je

²⁶ Polec: Svobodniki, str. 17–19.

²⁷ Vilfan: *Pravna*, str. 321; Simoniti: *Vojaška*, str. 76.

²⁸ Polec: Svobodniki, str. 19.

Zaradi pobiranja dva- in polkratne davčne naklade so na Kranjskem v bistvu vsako leto zbrali po 55.000 funtov davka.

²⁹ Ogrin: *Nekaj*, str. 36; Polec: Svobodniki, str. 19, 20.

³⁰ Polec: Svobodniki, str. 29.

³¹ SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, 1747–1805.

še veljalo za dominikalno.³² Zadnja revizija podložnih zemljišč, ki so bila pritegnjena k pristavam, je bila izvršena v letu 1618, ravno pred sestavo nove (pete) imenjske knjige, zato je bilo v rektifikacijskem patentu določeno, da veljajo za izdelavo nove imenjske knjige podatki iz imenjske knjige za leto 1619.³³

Imenjska knjiga je bila po novem razdeljena po treh okrožjih (*Oberkrain* – Gorenjska, *Unterkrain* – Dolenjska in *Innerkrain* – Notranjska), znotraj okrožij pa po hierarhiji stanov. Za to opravilo so bile ustanovljene posebne nadzorne komisije. Trajalo je več kot deset let, da je bila nova imenjska knjiga končno postavljena, v tem času se je njena vloga že začela spreminjati. Čeprav sestavljena s čisto drugim namenom – zapisu imenjske rente zaradi obdavčitve, je zaradi dragocenih podatkov o lastništvu posesti in imenj, ki jih je vsebovala, imenjska knjiga postala tudi osnova za izdelavo *deželne deske*.³⁴

Deželna deska (*Landtafel*),³⁵ ki je bila na Kranjskem dejansko uveljavljena v letu 1759, je v nasprotju z imenjsko *davčno* knjigo utemeljevala *lastninsko pravico* in hkrati *druge stvarne pravice* na nepremičninah. Njen namen je bil zagotavljanje varnosti pri pravnih poslih v zvezi z nepremičninami, to je nakupi, zastavami, darili ipd. Kot javna knjiga je bila uvedena samo za gospodstva in posesti, zajete v imenjski knjigi, ter za hiše v rokah deželanov. V deželno desko so se vpisovale vse listine, pogodbe, testamenti, poročna pisma, darovnice ipd. ter vse spremembe in bremena, ki so se nanašali na določeno posest.³⁶ Iz imenjske knjige so se po določenih uvajalnega patenta za deželno desko na Kranjskem v deželno desko prepisala gospodstva, posestva in imenja (*Herrschaften, Güter und Gülten*) ter davka proste hiše (*Frey-Häuser*) deželanov v mestih in trgih.³⁷

Urad deželne deske (*Landtafelamt*) za Kranjsko, ki je bil od leta 1756 pri deželnih stanovih v Ljubljani, se je v letu 1759 preselil na deželno sodišče, kamor so bile prenesene tudi vse »stare« imenjske knjige, sestavljene pred rektifikacijo. Nova imenjska knjiga je bila sestavljena po novih pravilih, ki jih je pripravila rektifikacijska komisija in jih 1. 12. 1756 poslala deželnim stanovom. Njene nove rubrike so z velikimi težavami izpolnjevali vse do leta 1759 in še naprej.³⁸

Velika ovira za sestavitev deželne deske je bila prav zamuda pri sestavitvi nove imenjske knjige, nastale na podlagi stare imenjske knjige iz leta 1619. V tem času je bilo treba pogosto poizvedovati po deželi, saj so stare imenjske knjige redko vsebovale naslove bivališč posestnikov imenj, vnesti pa je bilo treba tudi podatke o pristavah. V deželno desko pa je bilo dovoljeno vpisati le zemljišče, ki je bilo prej vpisano v imenjski knjigi. Zato se od leta 1760 v imenjsko knjigo ni smel vpisati noben nov posestnik, če se ni prej na podlagi ustrezne listine vpisal v deželno desko.³⁹

Zadnji vpisi v deželno desko na Kranjskem so bili zabeleženi konec leta 1832 in v začetku leta 1833 je bila uvedena glavna knjiga za deželno desko, ki je omogočala pregled nad lastništvom posamezne posesti. S tem je imenjska knjiga za deželno desko izgubila pomen, saj je bilo dotlej stanje – lastništvo posesti razvidno samo iz nje. Glavna knjiga je bila uvedena tudi pri zemljiški knjigi za mestne in podložniške nepremičnine. Z uvedbo nove zemljiške knjige leta 1871 so bile imenjske knjige ukinjene.⁴⁰

³² Vilfan: Zemljiška, str. 199.

³³ Polec: Svobodniki, str. 29.

³⁴ Polec: Svobodniki, str. 29, 30.

³⁵ SI AS 315, Deželna deska za Kranjsko, 1759–1945.

³⁶ Košir: Deželna deska, str. 96.

³⁷ Polec: Svobodniki, str. 31.

³⁸ Košir: Deželna deska, str. 96; Polec: Svobodniki, str. 30.

³⁹ Polec: Svobodniki, str. 32.

⁴⁰ Košir: Deželna, str. 98.

Imenjska knjiga za Kranjsko – dragocenost v Arhivu Republike Slovenije

V habsburških dednih deželah so prve omenjene imenjske knjige nastale v letu 1513 v uradih deželni stanov Spodnje Avstrije, v letu 1516 pa na Štajerskem. Iz leta 1539 je ohranjena imenjska knjiga na Kranjskem in šele v letu 1634 naj bi bila uvedena na Koroškem. Zanimivo je, da se je ohranil pravilnik za sestavo imenjske knjige v Zgornji Avstriji iz leta 1527, knjige same pa so v letu 1800 pogorele. Na osnovi tega pravilnika je bila sestavljena tudi imenjska knjiga za Kranjsko.⁴¹

V Arhivu Republike Slovenije se hranijo precej dobro ohranjene imenjske knjige v fondu SI AS 173, *Imenjska knjiga za Kranjsko, 1539–1871*. V letih od 1937 do 1939 jih je Državnemu arhivu, ki je deloval v okviru Narodnega muzeja, izročilo Predsedstvo Okrožnega sodišča v Ljubljani.⁴² Po letu 1953 so bile imenjske knjige prenesene na novo lokacijo Državnega arhiva, v letu 1990 preimenovanega v Arhiv Republike Slovenije.⁴³

Skoraj celoten fond je v letu 1936, ko so bile knjige še pri okrajnem sodišču, pregledal in popisal dr. Janko Polec.⁴⁴ Fond je obsegal 27 knjig, ki jih je dr. Polec oštevilčil od I do XXVII.⁴⁵ Fond je obsegal tudi eno knjigo in 5 knjig indeksov, ki jih dr. Polec ni posebej popisal. Ob pregledu fonda v letu 2017 je bilo ugotovljeno, da ta obsega 26 knjig (manjka X. knjiga po oštevilčenju dr. Polca) in 5 knjig indeksov ter knjigo z naslovom *Landesfürstliche Städte und Freyhäuser des Hertzogtum Krain*. V fondu se nahajata tudi dve škatli rektifikacijskih aktov.

V fondu SI AS 173 se nahajata tudi dva urbarja, Urbar gospostva Radovljica in Waldenburg iz leta 1570 in Urbar urada Gorica iz leta 1570, ki pa nista predmet te razprave.

V nadaljevanju so predstavljene glavne značilnosti posameznih knjig iz fonda SI AS 173 *Imenjska knjiga za Kranjsko*. Knjige so bile večkrat registrirane in dodeljeni so jim bili tudi

Knjiga (II) – zunanost.

Vir: SI AS 173 *Imenjska knjiga*.

⁴¹ Nared: *Dežela*, str. 268; Polec: *Svobodniki*, str. 20–22.

⁴² Internetni vir: *Imenjska knjiga za Kranjsko*: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23250> – Fond SI AS 173, *Imenjska knjiga za Kranjsko*; Triglav, Geodetsko-katastrski, str. 349. Pridobljeno, 26. 11. 2018.

⁴³ Internetni vir: *Zgodovina*: http://www.arhiv.gov.si/si/o_arhivu/zgodovina/ – Arhiv Republike Slovenije/Zgodovina. Pridobljeno, 26. 11. 2018.

⁴⁴ Dr. Janko Polec (1880–1956), slovenski pravnik in pravni zgodovinar.

⁴⁵ Polec: *Svobodniki*, str. 16–33.

različni naslovi že v knjigovodstvu deželnih stanov in nato na Deželnem ter Okrožnem sodišču v Ljubljani. V namen pričujoče razprave so knjige označene s števkami zadnjega popisa dr. Polca iz leta 1936 (I do XXVII), naslov pa izhaja iz zadnje inventarizacije v letu 1910, ki je bila opravljena na Deželnem sodišču v Ljubljani. Prvih sedem knjig (*stare knjige*) je nastalo pred davčno rektifikacijo Marije Terezije (1539–1756), nadaljnjih dvajset knjig so nastavili ob davčni rektifikaciji in po njej (1756–1871). Po zemljiški odvezi v letu 1848 so v imenjske knjige vpisovali le že dominikalno posest.

Knjige so vezane v usnje in razmeroma dobro ohranjene. Dve od petih knjig indeksov po rektifikaciji sta v malce slabšem stanju. Knjige od III do VII so digitalizirane in dostopne na spletni strani Arhiva RS.⁴⁶

Imenjska knjiga pred davčno rektifikacijo (1539–1756)

Knjiga (I). Naslov: Altes Gültbuch, 1. Band, Fassionssummarium 1539. Inv. No. 1. Knjiga je bila namenjena določitvi imenjske rente le za leto 1539 in še ni bila stalna. Iz knjige je razvidno, da so bile podobne evidence uvedene že za leta 1536, 1537 in 1538, vendar se niso posebej ohranile. Opisi posameznih skupin lastnikov imenj si sledijo takole: prelati na Kranjskem (nekaj začetnih listov manjka), duhovščina, kaplani, cerkveno imenje, špitali in bratovščine, plemstvo na Kranjskem, mesta in trgi, meščani in svobodniki⁴⁷ po abecedi krajev. Nato sledita še dva razdelka. V prvem so zabeleženi prelati in druga duhovščina na Krasu ter plemstvo na Krasu in druge osebe, v drugem pa plemstvo in druge osebe v Istri ter mesta in trgi v Istri. Lastniki imenj so zapisani vsak na svojem listu z imenom in priimkom, pod katerim je vpisana imenjska renta v goldinarjih, krajcarjih in denaričih. V knjigi je na levi strani vpisan znesek davka, na desni strani pa plačilo. Dodatnih opazk skorajda ni. Knjiga vsebuje zaostanke v plačilu davka nazaj tudi do leta 1518.

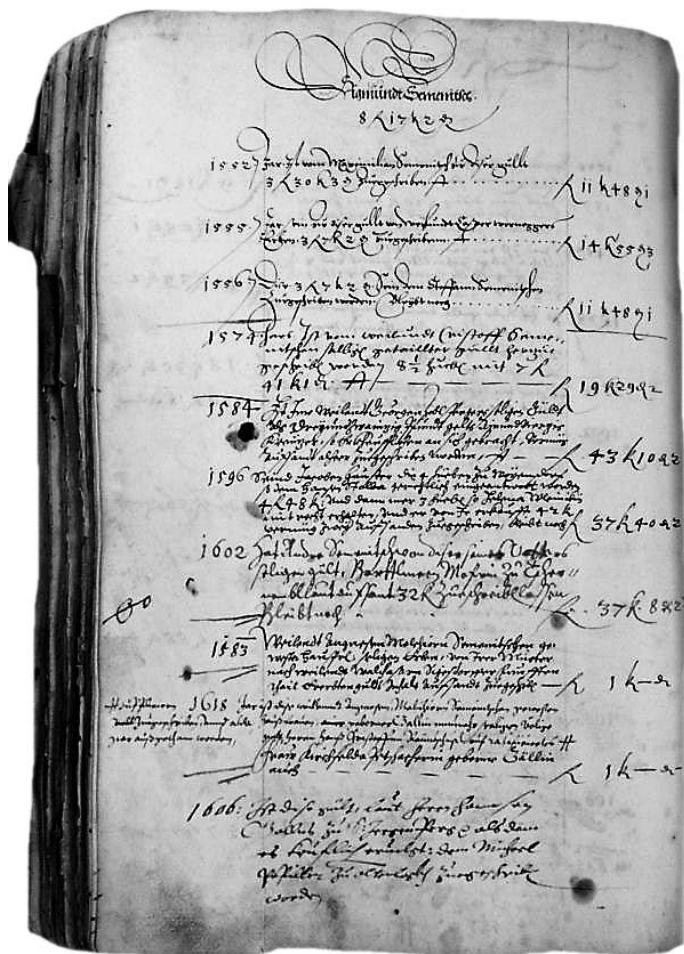
Knjiga (II). Naslov: Altes Gültbuch, 2. Band, Fassionssummarium 1546–1549. Inv. No. 2. V knjigi je bil določen davek za vsako leto posebej. Davek še ni bil enotno določen glede na dogovor na Dunaju v decembru 1542. Davčni zavezanci so razporejeni takole: prelati, gosposki stan, vitezi in plemstvo, župniki, kaplani, cerkveno imenje, bratovščine, mesta in trgi, svobodniki. V knjigi je na levi strani zapisan znesek davka, na desni strani pa plačilo. Tudi ta knjiga vsebuje zaostanke davčnih plačil. Knjiga edina od vseh ne vsebuje paginacije.

Knjiga (III). Naslov: Altes Gültbuch, 3. Band, Fassionssummarium 1547–1554. Davčna naklada je že stalna glede na Dunaju dogovorjeni davčni sistem, in sicer za vsa leta, na katera se nanašajo vpisi. Na 3. strani je zapisano, da je za naložitev (*Anschlag*) za leto 1554 v božjem imenu odobrena (*Die Bewilligung in Gottesnamen*) poltretja imenjska renta in da je deželni davek za Štajersko 72.000 goldinarjev, za Koroško 32.000 goldinarjev in za kranjsko 22.000 goldinarjev.

Knjiga je razdeljena po naslednjem sistemu: na Kranjskem – prelati, gospodje, vitezi, župniki, mesta, svobodniki po farah in priimkih; na Krasu – tržaški škof, župniki, plemiči in svobodniki; v Istri – prelati, kastelani, na koncu mesto Reka. Pri plemstvu se lahko le redko iz naslova sklepa, za katero imenje gre, med izjemami je na primer list 115, kjer je vpisan Florian Scharff z gospostva *Vrhkrka* z imenjsko rento 18 goldinarjev 2 krajcarja 2 denariča. Imenjeni opisano podrobneje. Knjiga vsebuje še malenkost davčnih zaostankov.

⁴⁶ Internetni vir: Imenjska knjiga za Kranjsko: <http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23250> – Fond SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko. Pridobljeno, 26. 11. 2018.

⁴⁷ Svobodniki se vse do VII. knjige označujejo kot »Navadni ljudje« (*Gemeine leut*), ko pa dobijo svojo (VII.) knjigo, so odtelej navedeni kot *Freisassen*.

Knjiga (IV). Vpisi in odpisi imenjske rente Sigmunda (I.) Semenica.

Vir: SI AS 173 Imenjska knjiga, fol. 95.

Grad Otočec (Wördl), risba.

Vir: SI AS 173 Imenjska knjiga, Knjiga (XIV), str. 171.

Knjiga (IV). Naslov: Altes Gültbuch, 4. Band, Landbuch. Ab- und Zuschreibungen aller Standgülden 1546–1618. Že iz naslova je razvidno, da je bila knjiga namenjena pripisom in odpisom posesti s pripisom in odpisom zneska imenjske rente. Odpis pri starem lastniku imenjske rente se ponovi kot pripis pri novem lastniku, razen kadar z dekretom deželnega kneza imenje ni bilo izbrisano. Na prvih sedmih straneh vsebuje indeks po imenih in priimkih. Razpored imetnikov imenjske rente je enak razporedu v tretji knjigi. Davčni zaostanki niso več zabeleženi.

Zaradi ugotovljenih nepravilnosti pri vpisih v imenjsko knjigo so v letu 1610 kranjski deželni glavar in deželni odborniki predlagali, da se ugotovi dejansko stanje. Četrto knjigo (*Altes Gültbuch*) so zaključili v letu 1618 in v letu 1619 podatke prenesli v novo imenjsko knjigo (*Neues Gültbuch*).⁴⁸

Knjiga (V). Naslov: Altes Gültbuch 5. Band Ab- und Zuschreibungen aller Standgülden 1619–1661. Inv. No. 5. Pri peti imenjski knjigi je očitno, da so poskušali uvesti več reda v zapise. Takoj na začetnih straneh so spet navedeni zaostanki v plačilu davka, nato sledi abecedni indeks priimkov in imen z navedbo listov, kjer se nahajajo. Razpored imetnikov imenjske rente je enak razporedom v prejšnjih knjigah, imenja pa so večkrat označena natančneje po legi, imenu, številu hub ipd. Natančne evidence imenj vseeno ni bilo mogoče uspešno voditi, pretežno zaradi razdrobljenosti zemljiške posesti. Ta knjiga je postala ob davčni rektifikaciji osnova za izdelavo nove imenjske knjige.

V letu 1662 so nastavili dve imenjski knjigi hkrati, z namenom ločitve stanovskega imenja od imenja svobodnikov.

Knjiga (VI). Naslov: Altes Gültbuch (6. Band) Landbuch Ab- und Zuschreibungen aller Standgülden 1662–1756. Razpored imetnikov imenjske rente je enak kot v prejšnjih knjigah, dodana je le nova rubrika Zastavna gospostva (*Pfandschaften*). Pod to rubriko so vpisani tudi uradi (*Ambt*), četudi nekateri niso bili več v zastavi in so že bili v lasti deželanov.⁴⁹ V tej knjigi se praviloma, z redkimi izjemami, ob imenu lastnika imenja – deželana vpiše tudi ime njegove posesti. Knjiga žal ne vsebuje abecednega indeksa posestnikov imenj.

⁴⁸ Polec: Svobodniki, str. 26, 27.

⁴⁹ Primer: Na listih od 498 do 500 so vpisani imetniki uradov Naklo in Primskovo, ki nista bila več zastavljena, ker sta ju brata barona Egkh - Hungerspach kupila že v letu 1626.

Glej: Slana: *Brdo*, str. 86.

Knjiga (VII). Altes Gültbuch (7. Band) Landbuch. Freisassen 1662–1757. Knjiga vsebuje abecedni register svobodnikov z navedbo krajev in številke lista. Svobodniki (*freisassen*) so bili kmetje, ki so bili lastniki svobodne zemlje in tako v celoti ali samo s to zemljo neodvisni od gospostva.⁵⁰ Ker niso bili plemiči in tako niso mogli biti člani deželnih stanov, so jih z nastavitvijo posebne imenjske knjige odstranili iz popisa stanovskih imenj. Svobodniki, ki so pridobili plemstvo, so se lahko preselili v stanovske knjige.⁵¹

Imenjska knjiga po davčni rektifikaciji (1756–1871)

V fondu SI AS 173 se nahaja sedem imenjskih knjig, ki so bile nastavljene ob davčni rektifikaciji do leta 1758. Ob popisu dr. Polca v letu 1936 jih je bilo še devet. Njihova sestava je prilagojena rektifikacijskim pravilom. Knjige imajo vnaprej natisnjene rubrike za vpis vseh potrebnih podatkov. Rubrike za vpis podatkov svobodnikov se nekoliko razlikujejo od rubrik za vpis stanovskih imenj. Iz rubrik je lepo razvidna delitev med dominikalno in rustikalno posestvijo.⁵²

Knjiga (VIII). Rectificiertes Gültbuch, 1. Bd. Geistlichkeit, Stifte und Klöster in Oberkrain. Inv. No. 14. V knjigi so vpisani: duhovščina, verske fundacije in samostani na Gorenjskem.

Knjiga (IX). Rectificiertes Gültbuch, 2. Bd., Adel, Gemeine Parteien, Städte in Oberkrain. Inv. No. 15. V knjigi so vpisani: plemstvo, mesta in trgi na Gorenjskem. Strani pod nazivom *Svobodniki (Gemeine Parteien)* so prazne, ker so jim bile namenjene posebne knjige (XII, XIII in XVI).

Knjiga (X). Rectificiertes Gültbuch, 3. Bd., Geistlichkeit, Adel, Gemeine Parteien, Städte, Weingarten in Unterkrain. Inv. No. 16. V knjigi so vpisani: duhovščina, plemstvo, mesta, vinogradi na Dolenjskem. Te knjige v tem fondu ni najti. Mogoče je bila pomotoma vključena v kakšen drug fond v Arhivu Republike Slovenije ali pa se je založila v veliki množici arhivalij, ki so bile prenesene na nove lokacije.

Knjiga (XIV) – zunanost.
Vir: SI AS 173 Imenjska knjiga.

⁵⁰ Polec: Svobodniki, str. 24; Vilfan: *Pravna*, str. 80. Glej tudi: Internetni vir: Deželni svobodniki: https://sl.wikipedia.org/wiki/De%C5%BEelni_svobodniki. Pridobljeno, 26. 11. 2018.

⁵¹ Polec: Svobodniki, str. 93. Med poplemenitene svobodnike sodijo npr. Oblaki (baroni Wolkensberg), Lukančiči (baroni Hertenfels), Šivici (pl. Schivizhoffen) itd.

⁵² Polec: Svobodniki, str. 25.

Dvorec Polhov Gradec (Billichgrätz), risba.
Vir: SI AS 173 Imenjska knjiga, Knjiga (XIV),
str. 212.

Knjiga (XI). Rectificiertes Gültbuch, 4. Bd., Geistlichkeit, Adel, Gemeine Parteien, Städte in Innerkrain. Inv. No. 17. V knjigi so vpisani: duhovščina, plemstvo, mesta na Dolenjskem. Strani pod nazivom *Svobodniki (Gemeine Parteien)* so prazne.

Knjiga (XII). Rectificiertes Hauptvormerkbuch, 5. Bd. Landschaftliche Freisassen in Oberkrain. Inv. No. 18. V knjigi so vpisani deželnoknežji svobodniki na Gorenjskem.

Knjiga (XIII). Rectificiertes Hauptvormerkbuch, 6. Bd. Landschaftliche Freisassen in Unter- und Innerkrain. Inv. No. 19. Knjiga zajema vpise deželnih svobodnikov na Dolenjskem in Notranjskem.

Knjiga (XIV). Hauptgültbuch, 7. Bd. Herrschaften in Krain, Inv. No. 20. Knjiga vsebuje abecedni seznam gospostev na Kranjskem. Vpisana je tudi imenjska renta ljubljanskega magistrata in Novega mesta, pa dedno odvetništvo (samostan Mekinje), komende, desetine in nekaj vasi v posesti deželanov. Na Notranjskem in v Istri so poleg imetnikov privatnih gospostev vpisani tudi imetniki kameralnih gospostev (npr. postojnska grofija) in imetniki tako imenovanih imenj Fundals (*Fundals – Gült*), na primer imenje Jablanica baronov Lazarinjev. Ta knjiga je nekaj posebnega. Opremljena je s posebno skrbjo in vsebuje nekaj lepih risb posameznih graščin. Tudi njena zunanost se razlikuje od drugih knjig.

Knjiga (XV). Hauptgültbuch, 8. Bd. – Geistlichkeit nach dem rectificierten Cataster 1758, Inv. No. 21. Knjiga vsebuje vpise samostanov, far, kaplanij, beneficijev in drugih cerkvenih posesti na podlagi rektificiranega katastra 1758 v treh četrtih Kranjske. Na platnici je omemba, da je ta davčna imenjska knjiga sestavljena po novi super reviziji katastra (*Nach dem neuen Super Revisions CATASTRO*). Rubrike v tej knjigi niso natisnjene, ampak napisane z roko.

Knjiga (XVI). Hauptgültbuch, 9. Bd. – Freisassen nach dem rectificierten Cataster 1758, Inv. No. 22. Knjiga vsebuje vpise svobodnikov na podlagi rektificiranega katastra 1758, vpisane po abecednem seznamu far.

Značilnost naslednjega kompleta knjig je navedba okrožij z imeni njihovih glavnih mest kot ljubljansko, novomeško in postojnsko. Vpisi se vrstijo vse do leta 1871, ko so bile imenjske knjige ukinjene. Rubrike za rustikalno zemljo ostajajo, po zemljiški odvezi v letu 1848 se vpišuje samo dominikalna posest.

Knjiga (XVII). Ständisches Hauptgültbuch, 1. Bd. – Geistlichkeit des Laibacher Kreises. Erster Band. Stift und Klöster, Inv. No. 23. V knjigi je vpisana duhovščina ljubljanskega

okrožja (Gorenjske) po abecedi imenj, prvi del do črke M.

Knjiga (XVIII). Hauptgültbuch, 2. Bd. – Fortsetzung der Geistlichkeit des Laibacher Kreises. Inv. No. 24. Knjiga vsebuje nadaljevanje Knjige XVII od črke M.

Knjiga (XIX). Hauptgültbuch, 3. Bd. – Adel des Laibacher Kreises. Inv. No. 25. V knjigi je vpisano plemstvo ljubljanskega okrožja. Zanimivo je, da je najprej z imenom vpisan najvišji plemič po rangu, knez Karl Auersperg, vojvoda Kočevski, nato si sledijo vpisi imenj po abecedi.

Knjiga (XX). Hauptgültbuch, 4. Bd. – Gemeine Parteien und Städte des Laibacher Kreises. Inv. No. 26. V knjigi so vpisani svobodniki in mesta ljubljanskega okrožja.

Knjiga (XXI). Hauptgültbuch, 5. Bd. – Geistlichkeit, 1er Theil, Stift und Klöster des Neustädter Kreises., Inv. No. 27. V knjigi so vpisani: duhovščina, verske ustanove in samostani novomeškega okrožja (Dolenjske). Prvi del.

Knjiga (XXII). Hauptgültbuch, 6. Bd. – Geistlichkeit, 2er Theil, Stift und Klöster des Neustädter Kreises., Inv. No. 28. Knjiga vsebuje nadaljevanje Knjige XXI.

Knjiga (XXIII). Siebenter Band des Hauptgültbuches. Bd. 7. Adel des Neustädter Kreises, Inv. No. 29.⁵³ V knjigi je vpisano plemstvo novomeškega okrožja po abecednem seznamu imenj.

Knjiga (XXIV). Achter Band des Hauptgültbuches. Gemeine Parteien und Städte des Neustädter Kreises, Inv. No. 30.⁵⁴ V knjigi so vpisani svobodniki in mesta novomeškega okrožja.

Knjiga (XXV). Neunter Band des Hauptgültbuches. Geistlichkeit des Adelsberger Kreises, Inv. No. 31. V knjigi je vpisana duhovščina postojnskega okrožja (Notranjska).

Knjiga (XXVI). Zehnter Band des Hauptgültbuches. Adel, Gemeine Parteien und Städte des Adelsberger Kreises. Inv. No. 32. V knjigi so vpisani plemstvo, svobodniki in mesta postojnskega okrožja.

Knjiga (XXVII). Ständisches Hauptgültbuch, Supplementband. Bd. 11. Inv. No. 33. Knjiga je bila uvedena kot dopolnilni zvezek knjigam od XVII do XXVI. Izpolnjevala se je vse do leta 1871.

Dvorec Ravne na Notranjskem (Raunach), risba.
Vir: SI AS 173 Imenjska knjiga, Knjiga (XIV),
str. 221.

⁵³ Na ovitku knjige je zapisano napačno: Adel des Adelsberger Kreises (Plemstvo postojnskega okrožja).

⁵⁴ Na ovitku knjige je zapisano napačno: Gemeine Parteien und Städte des Adelsberger Kreises (Navadni ljudje in mesta postojnskega okrožja).

*Knjiga z navedbo deželnoknežjih mest in davka oproščenih hiš v mestih, prva stran.
Vir: SI AS 173 Imenjska knjiga.*

V fondu SI AS 173 obstaja tudi knjiga z naslovom **Landes – Fürstliche Städte und Freyhäuser des Hertzogthum Krain**. Knjiga na platnicah nima nobenih oznak. V knjigi so naštetata deželnoknežja mesta Ljubljana, Radovljica, Kranj, Kamnik, Krško, Metlika, Novo mesto in Črnomelj. Rubrika za določitev davka je izpolnjena le pri Ljubljani in Kranju,⁵⁵ pri vseh mestih so naštetete le davka proste hiše.⁵⁶

K imenjskim knjigam sodi tudi **pet knjig indeksov** z naslednjimi naslovi:

Alphabetisches – Verzeichniss der Besitzer der Herrschaften, Güter und Gülten in Krain zu den neuen Gültbüchern, Inv. No 23 – 33, Bd. 1 – 11 und zu den Dominical-Akten. Inv. No. 107. Indeksna knjiga vsebuje abecedni seznam priimkov in imen lastnikov gospostev, posestev in imenj na Kranjskem k novim imenjskim knjigam od zaporedne številke 14 do 33 (VIII do XXVII). V knjigi so naslednje tiskane rubrike za vpis podatkov: ime zemljiškega posestnika, številka rektifikacijskega akta (po okraju), zvezek in list Glavne imenjske knjige, ime gospostva in imenja, opomba.

Alphabetisches – Verzeichniss der Herrschaften, Güter und Gülten in Krain zu den neuen Gültbüchern, Inv. No 23 – 33, Bd. 1 – 11 und zu den Dominical – Akten. Inv. No. 106. Indeksna knjiga vsebuje abecedni seznam gospostev, posestev in imenj na Kranjskem od 14–33 (VIII do XXVII). Rubrike za vpis podatkov so naslednje: ime gospostva, posestva in imenja, številka rektifikacijskega akta (po okraju), zvezek in list Glavne imenjske knjige, ime posestnika, opomba.

Landschaftliche Freysassen, Laibacher Kreis, ad Inv. No. 18, Bd. 5. Deželni svobodniki ljubljanskega okraja so razporejeni po farah, znotraj far po priimkih in imenih in številki ustreznega lista v imenjski knjigi 18 (XII).

Landschaftliche Freysassen, Adelsberger Kreis, ad Inv. No. 19, Bd. 6. Deželni svobodniki postojnskega okraja so razporejeni po farah, znotraj far po priimkih in imenih in številki ustreznega lista v imenjski knjigi 19 (XIII), ki je v tem fondu ni.

Landschaftliche Freysassen, Neustäd-

⁵⁵ Davek v Ljubljani je znašal 8.071,57 goldinarja, v Kranju pa 1051,36 goldinarja.

⁵⁶ V Ljubljani, na primer, je bilo takih hiš štirinajst, in sicer sedem pripadajočih cerkvenim ustanovam, sedem pa plemičem in meščanom. Tudi v Krškem je bilo 14 davka prostih hiš, od tega 3 v cerkveni lasti, Kamnik je imel 9 takih hiš, od tega 4 v cerkveni lasti. Druga mesta so imela od 2 do 3 davka proste hiše.

tlar Kreis, ad Inv. No. 19, Bd 6. Deželni svobodniki Novomeškega okraja so razporejeni po farah, znotraj far po priimkih in imenih in številki ustreznega lista v imenjski knjigi 19 (XIII), ki je v tem fondu ni.

V fondu SI AS 173 se nahajata **dve škatli rektifikacijskih aktov**, ki vsebujeta šest map sumarnih rektifikacijskih izkazov o pripisu oziroma odpisu imenj in dohodkov. Mape so urejene po abecednem redu imenj za črke B, H, K, J, P in R. Vsebujejo izvlečke davčnih registrov od leta 1759 do konca stoletja.

II. del - Plemiška rodbina Semeničev v imenjski knjigi za Kranjsko

Kdo si bili vitezi Semeniči?

Za prikaz vpisov v Imenjski knjigi za Kranjsko je v nadaljevanju obravnavana plemiška rodbina vitezov Semeničev, ki se je v virih pojavljala od 14. do konca 16. stoletja v Beli krajini, nato tudi izven nje, predvsem na Dolenjskem.⁵⁷ Semeniči so bili domnevno sorodniki vitezov iz Semiča, izumrlih v 15. stoletju, njihov rod pa je ugasnil v drugi polovici 18. stoletja.⁵⁸

Prvi izrecno imenovani član plemiške rodbine Semenič je bil goriški ministerial Oton (I.), ki je v letu 1367 posedoval hišo v Metliki.⁵⁹ Semeniči so bili pomembni člani plemstva grofije v Marki in Metliki in od leta 1374 jih najdemo v zvesti službi deželnih knezov Habsburžanov.

V Seznamu kranjskih deželnih stanov iz leta 1446 se nahaja šest vitezov Semeničev. To so bili bratje oziroma bratranci Jurij, Martin, Viljem (I.), Oton (II.), Gregor in Henrik (I.).⁶⁰ Številni potomci Viljema (I.) so imeli v drugi polovici 15. stoletja ter v 16. in 17. stoletju v Beli krajini in na Dolenjskem številna majhna posestva. Kar nekaj članov rodbine je bilo duhovnikov, najbolj pa so se odlikovali kot vojaški poveljniki na nemirni in stalno ogroženi južni meji. Aktivno so se udeleževali bojev proti Turkom in kasneje po Evropi, bili v bitkah tudi ubiti ali pa zajeti in nato odkupljeni. Razvejenost rodbine in razdrobljenost posesti je bila velika. Nikoli niso dosegli večjega bogastva, z izjemo nekaj članov.⁶¹ Zelo radi so se tožarili pred ograjnim sodiščem v Ljubljani zaradi delitve premoženja, dediščin, podedovanih dolgov in podobno, kar kaže na prizadevanje revne, a ponosne plemiške rodbine za ugodnejše pogoje življenja.⁶² V 16. stoletju so sodelovali z močno skupino belokranjskih protestantov, kamor so spadale plemiške rodbine Purgstall, Lenkovič, Frankopan, Erdödy in Schnitzenbaum ter številni meščani Metlike in Črnomlja.⁶³ S porokami so postali sorodniki pomembnih belokranjskih in Beli krajini bližnjih rodbin, npr. z Mehovskimi, Črnomaljskimi (Grätzbergerji), Purgstalli, Lenkoviči, Galli in Auerspergi.⁶⁴

Semeniči so imeli do konca 16. stoletja obsežne posesti okrog Vinice, Črnomlja in Semiča. Že v 14. stoletju so posedovali dve hiši v Metliki in posest v njeni okolici. V okolici Semiča so imeli posest z gradom Turn, Dvor pri Semiču

⁵⁷ Najtemeljitejšo študijo obeh rodbin doslej je pripravil mag. Janez Weiss (Semič in Semenič, izšlo v novembru 2016), v kateri je kritično povzel dognanja prejšnjih študij in objavil izsledke iz številnih znanih in na novo odkritih virov v Sloveniji in tujini.

⁵⁸ Zadnji članici rodu: Katarina Semenič je umrla v letu 1778 na Dolah pri Litiji, Marija Ana Kristina Semenič, poročena Bosizio, pa v Ljubljani leta 1779.
Prim.: Weiss: *Semič in Semenič*, str. 109 in 103, 104).

⁵⁹ Golec: *Gradivo II*, str. 19, 20; Weiss: *Semič in Semenič*, str. 29–31.

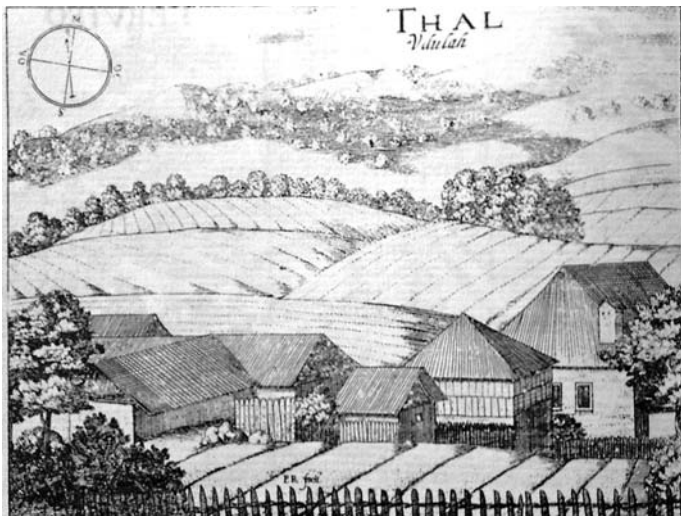
⁶⁰ Nared: *Dežela*, str. 317; Weiss: *Semič in Semenič*, str. 35.

⁶¹ Največ premoženja sta si pridobila Albert (II.) – umrl 1524 – in Sigmund (I.) – umrl ok. 1590.

⁶² Weiss: *Semič in Semenič*, str. 124.

⁶³ Prav tam, str. 51.

⁶⁴ Glej preglednico.

Dvor Dole pri Litiji (Thal), bivališče Katarine Semenič, zadnje predstavnice rodbine. Vir: J. W. Valvasor, *Die Ehre des Hertzogtums Krain (XI)*, str. 572.

s Pristavo⁶⁵ in dvorec Smuk.⁶⁶ Do konca 15. stoletja je bil v njihovi lasti dvorec Turn (Thurnau) pri Črnomlju.⁶⁷ Ob južni meji so priženili obsežne posesti, kjer so postavili grad, okrog katerega je pozneje nastal trg Vinica.⁶⁸ V 15. stoletju in v začetku 16. so nekaj časa posedovali deželnoknežji fevd grad Žumberk, od koder so se podložniki zaradi turških vpadov množično odselili in so se nato v te kraje naselili prvi Uskoki.⁶⁹ V začetku 16. stoletja so imeli dvor pri sveti Marjeti, ki je s poroko prešel v posest rodbine Dominič.⁷⁰

Na prelomu iz 16. stoletja v 17. oziroma s popolno vključitvijo grofije v Marki in Metliki v Kranjsko so Semeniči poiskali posestne in ženitne priložnosti tudi izven svoje »domovine« in počasi začeli opuščati prvotne posesti. Turn pri Črnomlju so prodali Jakobu Straussu že v začetku 16. stoletja, Vinico so prodali Janezu Baltazarju Purgstallu v letu 1630. Polovica posesti gradu Turn pri Semiču je v letu 1558 pripadla zetu Juriju Sigersdorfu, preostala posest se je razdelila med Dvor pri Semiču in Smuk. Smuk je konec 16. stoletja prešel na zeta Danijela in Volfa Schwab - Lichtenberga, Dvor pri Semiču pa je bil v letu 1704 kot zadnja posest Semeničev v Beli krajini prodan Ferdinandu Albertu Lichtenbergu.⁷¹

Na Dolenjskem so Semeniči postali lastniki večinoma skromnih posestev in dvorov. V letu 1589 so kupili dvor Grundelj pri Šentpavlu na Dolenjskem in kasneje poleg njega postavili še dvor Selo. Grundelj je v drugi polovici 17. stoletja podedoval Jurij Sigmund baron Ravbar.⁷² V letu 1608 so kupili dvor Mačerole pri Muljavi in ga obdržali do leta 1744, ko je bil prepisan na Karla Bernarda Ravbarja.⁷³ V letu 1649 so kupili dvor Klevišče pri Litiji, ki je v letu 1715 s poroko prešel na Dienersberge.⁷⁴ Soproga Janeza Andreja Semeniča, Marija Frančiška Izabela Buset, je v drugi polovici 17. stoletja v zakon prinesla dvorec Volavče pri Šentjerneju, ki ga je soproj v letu 1702 prodal Ferdinandu Feliksu Juriču.⁷⁵ Vino Gorico pri Trebnjem je pred letom 1697 kupil Janez Sigmund (II.) Semenič, vendar je bil dvorec že sredi 18. stoletja last Auerspergov.⁷⁶

⁶⁵ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 138–142.

⁶⁶ Prav tam, str. 149–152.

⁶⁷ Prav tam, str. 143, 144.

⁶⁸ Prav tam, str. 145, 146.

⁶⁹ Prav tam, str. 147, 148.

⁷⁰ Prav tam, str. 152, 153.

⁷¹ Glej opombe 65–70.

⁷² Weiss: *Semič in Semenič*, str. 154, 155.

⁷³ Prav tam, str. 156–158.

⁷⁴ Prav tam, str. 159, 160.

⁷⁵ Smole: *Graščine*, str. 535.

⁷⁶ Prav tam, str. 525.

Semeniči so po letu 1646 dobili v posest dvor Dole pri Litiji ob poroki Jurija (V.) z domačo hčerko Uršulo Forrest. Katarina, zadnja članica rodbine s priimkom Semenič, je bila tudi zadnja posestnica Dol in po njeni smrti v letu 1778 je bil dvor prodan na dražbi. Katarina Semenič je bila tudi dedinja skromnega dvora Vrh pri Škocjanu, ki so ga Semeniči kupili okrog 1700. To posest je prodala že sredi 18. stoletja.⁷⁷

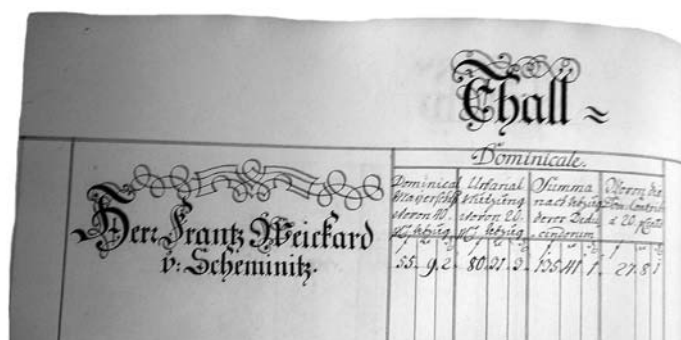
Semeniči v imenjski knjigi za Kranjsko

Razvejenost rodbine vitezov Semeničev je bila velika in ohranjeni vpisi o njihovih posestih v Imenjski knjigi za Kranjsko so v znatno pomoč pri raziskovanju njenih članov in članic, zlasti na področju njihovega gmotnega stanja in določenih rodbinskih povezav.

S kombinacijo podatkov iz imenjske knjige in drugih virov je možno rekonstruirati določena kupoprodajna, zapuščinska ali druga razmerja v določenem obdobju. Tako se tudi iz množice imen in podatkov o vpisih in spremembah imenjske rente vitezov Semeničev v kombinaciji z drugimi viri pred nami razvije precej verjetna zgodba o premoženjskem stanju in sorodstvenih povezavah najvidnejših članov te zanimive rodbine.⁷⁸ Vedno pa ostane še kaj skritega in čaka na nadaljnje raziskave.

Vpisom večine članov rodbine Semenič lahko sledimo od prve do šeste imenjske knjige, torej za obdobje slabih 250 let. Nizajo in ponavljajo se imena članov rodbine in vpisi ter odpisi njihovih imenjskih rent. Ponekod so označene rodbinske povezave, kar je natančnejši vpisovalec – deželni knjigovodja povzel iz priložene dokumentacije, vendar bi si bilo samo iz podatkov v teh knjigah nemogoče ustvariti popolno sliko rodbine.

Po davčni rektifikaciji v letu 1758 naj bi bili Semeniči omenjeni v imenjski knjigi (X), ki vsebuje vpise plemstva na Dolenjskem, vendar ta knjiga v fondu SI AS 173 žal manjka. Vendar jih tudi v indeksih lastnikov in posestev ni najti, kar kaže na zamude pri nekaterih vpisih oziroma pomanjkljivo sestavljene indekse. V knjigi (XIV), kjer so vpisana gospostva na Kranjskem, je pod posestvo Dol pri Litiji (*Thal Guth*) vpisan kot

Imenje in izračun davka Franca Vajkarda na Dolah pri Litiji, leva stran lista.

Vir: Imenjska knjiga, Knjiga (XIV), str.xx.

⁷⁷ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 161–163.

⁷⁸ Janez Weiss je v monografiji *Semič in Semenič* (2016) poleg podatkov iz Imenjske knjige za Kranjsko uporabil bogato gradivo Arhiva RS (zbirke testamentov, zapuščinskih inventarjev, rokopisov, rodovnikov itd.) in dodal najnovejše vire iz tujine.

Rustikal.				
Rustikal	Neyen die	Contribu.	Steuer	Kanzel
Handwritten	Handwritten	Handwritten	Handwritten	Handwritten
		84	48.9	74

Imenje in izračun davka Franca Vajkarda Semeniča na Dolah pri Litiji, desna stran lista.

Vir: Imenjska knjiga, Knjiga (XIV), str. xx.

Pečat Viljema (I.) Semeniča iz leta 1456.

Vir: SI AS 730 Graščina Dol (1477–1875), fasc. 79.

njegov lastnik Franc Vajkard Semenič, ki je umrl že okrog leta 1709.⁷⁹ V letu 1758 je bila lastnica Dol Katarina Semenič, njegova nečakinja v drugem kolenu, ki je umrla v letu 1778, vendar v tej imenjski knjigi ni vpisana.⁸⁰

Semeniči, navedeni v imenjski knjigi za Kranjsko, so bili potomci **Viljema (I.)**, najpomembnejšega člana rodbine v 15. stoletju, ki je umrl v visoki starosti pred letom 1500. Viljem (I.) je imel obsežna posestva na Metliškem, grad Turn pri Črnomlju, posesti pri Vinici in okrog Semiča. Sodil je med najuglednejše plemiče na Metliškem in njegov pečat se nahaja na mnogih listinah tistega časa. Ustanavljal je tudi razne mašne ustanove na Metliškem.

Naslednja **preglednica** vsebuje sedem generacij večine članov rodbine Semenič, potomcev Viljema (I.), z navedbo njihovih osnovnih podatkov (rojstvo/smrt, zakonec).

⁷⁹ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko (Knjiga XIV), fol. 159. Za dominikalno imenje je vpisana kontribucija 27 goldinarjev 8 krajcarjev 1 denarič, za rustikalno imenje pa kontribucija 84 goldinarjev in davek 48 goldinarjev 9 krajcarjev 1 denarič. Posestvo je štelo 14 hub.

⁸⁰ Glej opombo 78.

Potomci Viljema (I.) Semeniča (u. pred 1500):	Rojstvo/smr t	Poročen(a)
A Viljem (II.) 1	ok. 1465/pred 1539	1. B. Trubnecker, 2. N.
B1 hči N.	n. p.	n. p.
B2 hči N.	n. p.	Čečker N.
B3 Amalija	ok. 1525/1569	Krištof Apfalter z Roj
B4 Marjeta	n. p./1553	Bernard Dominič
B5 Janez (II.) Viniški	ok. 1490/pred 1556	Neža Gall
B6 Krištof (I.)	n. p./1574	n. p.
B7 Sigmund (I.)	n. p./ok. 1590	Marija Purgstall
C1 Jurij (IV.)	n. p./ok. 1593	Marjeta Sauenstein
C2 Janez (III.) Semiški (D Katarina?)	n. p./po 1627 (poročena 1589)	n. p. (Janez Sigmund Auersperg)
C3 Krištof (II.) Semiški	n. p./pred 1646	Marija Rauber
D1 Volf Rudolf (I.)	n. p./po 1689	Ana Regina Mavrič
E1 Ivana Terezija	n. p.	n. p.
E2 Volf Rudolf (II.)	n. p./1711	M. Terezija Saurau
F1 Sigmund Ferdinand	1687/ kot otrok	-
F2 Franc Anton	n. p./1714	neporočen
F3 Marija Katarina	n. p./1773	neporočen a
F4 Marija Suzana	1697/1763	1. Segalla, 2. Grimschitz
E3 Jurij Danijel (I.)	n. p./pred 1721	n. p.
F1 Katarina	n. p./1778	neporočen a
E4 Maksimila Saloma	n. p./pred 1704	Janez Henrik Egkh
D2 Jurij (V.) Semiški	n. p./pred 1683	Uršula Forrest
E1 Janez Sigmund (III.)	n.p./ok. 1706	neporočen
E2 Franc Vajkard	n. p./ok. 1709	neporočen

E3	Katarina Sidonija	n. p./pred 1703	1. Pipan, 2. Lindenberg
C4	Andrej (II.) Semiški in Grundeljski	n. p./1669	Beatrika Dornberg
C5	Martin (II.)	n. p./po 1648	n. p.
B9	Mihael II.	n. p./pred 1593	Amalija Gall
C1	Viljem (III.) Semiški in Viniški	n. p./pred 1602	Magdalena N.
D1	Andrej (III.)	n. p./po 1673	Marija N.
E1	Janez Anton	1673/kot otrok	-
D2	Janez Sigmund (I.)	n. p./ok. 1644	n. p.
E1	Janez Sigmund (II.)	n. p./pred 1697	Ana Regina Apfaltrer
F1	Jurij Sigmund	n. p./ok. 1702	M. Katarina Burhardt
	G1 Sigmund	n. p./po 1704?	n. p.
	(G2 Janez Krištof?)	n. p./po 1733	n. p.
F2	Franc Ernest	ok.1660/po 1717	Izabela Rozalija Saurau
F3	Janez Andrej	n. p./ok. 1713	M. Fr. Izabela, 3x por.
	G1 Marija Elizabeta 1	1676/1754	Volf D. Dienersperg
	G2 M. Jož. Antonija 3	n. p.	n. p.
	G3 M. Ana Kristina 3	n. p./1779	Janez Anton Bosizio
F4	Ana Katarina Terezija	n. p./1. pol. 18. st.	Janez Anton Hranilovič
F5	Marija Marta	n. p./pred 1743	Andrej Ludvik Bezjak
F6	Ana Maksimila	n. p./1705	Fr. Ludvik Scarlichi
E2	Jurij Viljem	n. p./pred 1679	Ana Marija Erberg
E3	Franc Viljem	n. p./pred 1676	Elizabeta Roschauer
E4	Jurij Andrej	n. p./pred 1676	n. p.
	F1 Karel Sigmund (G1 Rozina Izabela)	n. p./pred 1690 n. p./1737	Ana Rozina Werneck neporočen a
	F2 Janez Jurij	n. p.	n. p.

A 2	Nikola (II.) j	F3 Rudolf	n. p.	n. p.
		E5 Janez Vajkard	n. p./1686	Marija Saloma Moscon
		F1 Janez Henrik	n. p.	n. p.
		E6 Suzana	n. p.	n. p.
		D3 Katarina Sidonija	n. p./po 1633	N. Čečker
			n. p./1525	Elizabeta Grätzberger
		B1 Marjeta	n. p./po 1534	Ivan Kobasič
		B2 Maksimiljan	n. p./ok. 1552	n. p.
		B3 Baltazar I.	n. p./1572	Eva z Mehovega
		C1 Gašper	n. p./1594	n. p.
C2 Melhior	n. p./1587	Neža Gall		
C3 Baltazar (II.)	n. p./po 1593	n. p.		
B4 Štefan Semiški	n. p./1559	n. p.		
C1 Elizabeta	n. p./2. pol. 16.st. 1460/1524	Adam Gall		
A 3	Albert II.			n. p.
B1 Jurij (II.)	n. p./pred 1541	Uršula Edling		
C1 Ana	n. p./1585	Jurij Sigersdorff		
B2 Oton (III.)	n. p./1573	Marta Lenkovič		
C1 Albert (III.)	n. p./1584/5	Eva Scharff		
D1 Katarina	n. p./1624	Daniel Schwab-Lichtenberg		
D2 Marija Uršula	n. p./1. pol. 17. st.	Volf Ditrik Schwab-Lichtenb.		
B3 Elizabet a	n. p./ok. 1550	Gašper Scheyer		
B4 Marjeta	n. p./po 1552	Gašper Werneck		

Legenda: n. p. = ni podatka; ok. = okrog.

V nadaljevanju so omenjeni le tisti člani rodbine, ki so bili s svojo imenjsko rento zabeleženi v Imenjski knjigi za Kranjsko.⁸¹ Neznatna posest nekaterih članov rodbine v imenjskih knjigah ni bila vpisana in je razvidna iz drugih virov.⁸²

Sinovi Viljema (I.), **Viljem (II.) – A1, Nikolaj (II.) – A2 in Albert (II.) – A3**, so bili sicer pokojni že pred letom 1539, ko je bila sestavljena prva imenjska knjiga za Kranjsko, navedeni so bili ob vpisu svojih dedičev. Bratje so bili ustanovitelji treh vej rodbine Semenič. Najštevilčnejša je bila veja Viljema (II.), ki se je po njegovih dveh sinovih, Sigmundu (I.) in Mihaelu (II.), razdelila v dve podveji in izumrla v letih 1778 in 1779. Drugi veji sta ugasnili že konec 16. stoletja;

⁸¹ Navedeni so samo poglavitni vpisi in odpisi rodbine Semenič v imenjskih knjigah, saj bi navedba vseh zapisov pomenila precej večji obseg tega prispevka.

⁸² Primer: Premoženje Franca Viljema Semeniča (dvor Pristava pri Semiču), ki je umrl pred letom 1676 v Semiču, ni bilo vpisano v imenjski knjigi, ampak je razvidno le iz njegove oporoke. Prim.: Weiss: *Semič in Semenič*, str. 89, 90).

veja Nikolaja (II.) se je končala s smrtjo njegovega vnuka Gašperja v letu 1594, veja Alberta (II.) pa s smrtjo njegovega vnuka Alberta (III.) v letu 1585.

A1 – POTOMCI VILJEMA (II.) V IMENJSKIH KNJIGAH

A1 – Viljem (II.) je imel iz dveh zakonov štiri hčerke in pet sinov. Umrli je pred letom 1539 in njegovo imenjsko rento v vrednosti 33 goldinarjev in 20 krajcarjev sta podedovala sinova Krištof (I.) in Mihael (II.).⁸³ To imenjsko rento sta kasneje delila še z brati in polsestrami,⁸⁴ iz česar je razvidno, da se je posest začela drobiti, kar za prihodnost rodbine ni imelo ugodnih posledic. Nekateri člani rodbine so kasneje posest sicer povečali, večina pa je ob skromni posesti bolj kot ne le životarila. Posledica so bile številne tožbe pred ograjnim sodiščem, v katerih so se neusmiljeno pulili za smešno majhne zneske.⁸⁵

A1 B6 – Krištof (I.) je imel posest v Semiču in drugod po Metliškem.⁸⁶ V letu 1546 je imel ob otvoritvi druge imenjske knjige vpisanih 8 goldinarjev 30 krajcarjev 2 denariča imenjske rente.⁸⁷ V tretji imenjski knjigi je za leto 1555 vpisana približno v tem času uveljavljena obveznost imenjskega davka v višini dva- in polkrat tega zneska, kar je zneslo 21 goldinarjev 16 krajcarjev 1 denarič.⁸⁸ Enak znesek imenjske rente je bil vpisan tudi ob otvoritvi četrte imenjske knjige v letu 1446, kjer sledijo še drugi vpisi. V letu 1559 sledi povečanje imenjske rente z 11 goldinarjev 52 krajcarjev na 20 goldinarjev 22 krajcarjev 2 denariča, ko je postal varuh otrok Krištofa Purgstalla iz Krupe.⁸⁹ Krištof (I.) se je med prvimi začasno preselil na Dolenjsko, ker je po polsestri Amaliji, poročeni Apfaltrer, v letu 1569 podedoval grad Roje pri Litiji.⁹⁰ Krištof (I.) je umrl v letu 1574 brez potomcev. Imenjska renta Roj ni bila vpisana v dobro Krištofa (I.) in grad je spet pripadel svaku Apfaltrerju, premoženje 20 goldinarjev 22 krajcarjev 2 denariča pa so podedovali brat Sigmund (I.) 7 goldinarjev 41 krajcarjev 1 denarič – 8 ½ hube, brat Mihael (II.) prav tako 7 goldinarjev 41 krajcarjev 1 denarič – 8 ½ hube in nečak v drugem kolenu Melhior 5 goldinarjev – 5 hub.⁹¹ Iz dodatnega opisa je razvidno, da je bil deželni knjigovodja v tem primeru že temeljitejši in je imenjski renti pripisal pripadajočo posest v številu hub, lokacija ni bila vpisana.

A1 B9 – Mihael (II.) je imel po prejemu svojega dela dediščine po očetu Viljemu (II.) imenjsko rento 7 goldinarjev 58 krajcarjev 1 denarič. Bil je posestnik gradu in trga Vinica ter posesti okrog Semiča.⁹² Za leto 1548 je v četrti imenjski knjigi zabeležena pridobitev 1 goldinarja 20 krajcarjev od Blaža Apfaltrerja, v letu 1583 pa odpis te posesti v dobro slednjega. Precej si je opomogel, ko je v letu 1574 dedoval po bratu Krištofu (I.) in se mu je imenjska renta povečala na 15 goldinarjev 39 krajcarjev 2 denariča.⁹³ V letu 1578 je odkupil posest od nečaka v drugem kolenu Melhiorja v znesku 2 goldinarja 56 krajcarjev, v letu 1589 po Melhiorjevi smrti pa je vpisana še imenjska renta v vrednosti 32 kraj-

⁸³ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga, št. I (1539), fol. 364b.

⁸⁴ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga, št. II (1546–1549), s. p.

V letu 1546 so bratje Krištof (I.), Mihael (II.) in Sigmund (I.) vpisani z začetnimi imenjskimi rentami v skupni višini 24 goldinarjev, 46 krajcarjev in 1 denarič. Od dediščine po očetu je ostalo še 8 goldinarjev, 33 krajcarjev in 3 denariči, kar je verjetno dobil kateri od preostalih bratov ali polsester. V imenjski knjigi so s svojo imenjsko rento konkretno navedeni le zgornji trije od devetih otrok Viljema (II.).

⁸⁵ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 124.

⁸⁶ Prav tam, str. 48.

⁸⁷ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga, št. IV (1546–1618), fol. 96/1'.

⁸⁸ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga, št. III (1547–1554), fol. 96/1'.

⁸⁹ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga, št. IV (1546–1618), str. 95/1'; Weiss: *Semič in Semenič*, str. 49.

⁹⁰ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 49.

⁹¹ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga, št. IV (1546–1618), fol. 95/1'.

⁹² Weiss: *Semič in Semenič*, str. 53.

⁹³ Glej opombo 89.

carjev 2 denariča. Skupaj je sedaj imel 19 goldinarjev 8 krajcarjev.⁹⁴ Poročen je bil z Amalijo Gall in imel sina Viljema (III.). Mihael (II.) je umrl pred letom 1593.

A1 B9 C1 – Viljem (III.), imenovan Semiški in Viniški, četrti vojaški poveljnik, je bil poročen z Magdaleno, ki se je v letu 1602 omenjala že kot vdova ob odpisu 11 goldinarjev 12 krajcarjev gospostva Vinica Sigmundu Kanižarju.⁹⁵ Ostalo je še 7 goldinarjev 56 krajcarjev.⁹⁶ Viljem (III.) in Magdalena sta imela sinova Andreja (III.), ki je umrl v letu 1675 brez potomcev, Janeza Sigmunda (I.) in hčer Katarino Sidonijo.⁹⁷

A1 B9 C1 D2 – Janez Sigmund (I.) je bil kratek čas poveljnik na Otočcu v Liki.⁹⁸ V letu 1618 je podedoval gospostvo in trg Vinica, ki so ga medtem Semeniči dobili nazaj. Imel je tudi posestvo Grič pri Črnomlju. V peti imenjski knjigi v letu 1619 je vpisan kot Janez Semenič z začetno imenjsko rento 22 goldinarjev 22 krajcarjev 3 denariče.⁹⁹ V letu 1621 je zabeležen odpis 12 goldinarjev 25 krajcarjev 3 denaričev v dobro njegove sestre Katarine Sidonije, vdove Čecker, s pripombo, da gre tu za posestvo Grič.¹⁰⁰ Imel je pet sinov in hčerko. Umrl je okrog leta 1644. Njegov glavni dedič je bil najstarejši sin Janez Sigmund (II.)

A1 B9 C1 D2 E1 – Janez Sigmund (II.) je v letu 1644 dedoval po očetu in v letu 1649 kupil dvorec Klevišče pri Polšniku.¹⁰¹ Skupaj z bratom Jurijem Viljemom je v letu 1675 po prastricu Andreju II. podedoval dvorec Grundelj¹⁰² in si v bližini postavil dvorec Selo.¹⁰³ Z Ano Regino Apfaltrer sta imela tri hčerke in tri sinove.

A1 B9 C1 D2 E1 F1 – Jurij Sigmund, sin Janeza Sigmunda (II.), je bil zadnji član rodbine Semenič v Semiču. V letu 1686 je prodal posest v vrednosti 1 goldinarja 50 krajcarjev grofu Francu Bernardu Lichtenbergu, prapravnuku Otona III.¹⁰⁴ Jurij Sigmund je umrl v letu 1702 in iz njegovega zapuščinskega inventarja je razvidno, da je živel v zelo skromnih razmerah.¹⁰⁵ Varuh njegovih otrok Jošt Viljem Schwab je v letu 1704 dvorec prodal grofu Ferdinandu Albertu Lichtenbergu.¹⁰⁶ Za otrokoma se je izgubila vsaka sled. Morda je bil eden od njiju župnik Janez Krištof Semenič, ki je živel na Koroškem in umrl po letu 1733, dokaza za to domnevo ni.

A1 B7 – Sigmund (I.), tretji sin Viljema (II.), se prišteva k redkim Semeničem, ki so bili zelo uspešni in so svoje premoženje znatno povečali. Dedoval je po raznih sorodnikih, posojal denar, verjetno za visoke obresti, se tožaril z dolžniki. Bil je tudi protestant in pri Metliki je s pomočjo deželnihi stanov postavil leseno protestantsko cerkev. Poročen je bil z Marto Purgstall s Krupe in imel 5 sinov.¹⁰⁷

Po delitvi dediščine po očetu Viljemu (II.) je imel Sigmund (I.) imenjsko rento 8 goldinarjev 17 krajcarjev 2 denariča.¹⁰⁸ Njegov imenjski davek za leto 1555 je znašal 29 goldinarjev 10 krajcarjev 3 denariče.¹⁰⁹ V letu 1552 je prejel 3

⁹⁴ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga, št. IV (1546–1618), fol. 96'.

⁹⁵ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 82.

⁹⁶ Prav tam.

⁹⁷ Prav tam.

⁹⁸ Prav tam.

⁹⁹ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. V (1546–1618), fol. 84/1'.

¹⁰⁰ Prav tam.

Gre za dvorec Grič pri Mirni (op. a.).

¹⁰¹ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 86, 159, 160.

¹⁰² SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. VI (1662–1756), fol. 133'.

¹⁰³ Smole: *Graščine*, str. 433.

¹⁰⁴ SI AS, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. VI (1662–1756), fol. 135'.

¹⁰⁵ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 97.

¹⁰⁶ Prav tam, str. 98.

¹⁰⁷ Prav tam, str. 50, 51.

¹⁰⁸ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. II (1546–1549), b. p.; SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. IV (1546–1618), fol. 96/1'.

¹⁰⁹ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. III (1547–1554), fol. 139'.

goldinarje 3 krajcarjev 3 denariče od bratranca Maksimiljana Semeniča, v letu 1555 3 goldinarje 7 krajcarjev 2 denariča po pokojnem Gašperju Werneghu, v letu 1556 je dal prav tak znesek imenjske rente odpisati v dobro bratranca Štefana Semeniča, v letu 1574 je dedoval 7 goldinarjev 41 krajcarjev 1 denarič po bratu Krištofu (I.). Deset let kasneje pa je podedoval 23 goldinarjev 41 krajcarjev po Juriju Zobelsbergerju in njegovo znatno imenje je bilo sedaj vredno 43 goldinarjev 10 krajcarjev 2 denariča.¹¹⁰ Svojim sinovom je tako omogočil, da so se lahko razgledali po Dolenjski in si tam ustvarili novo domovanje.

Sinovi Sigmunda I., Jurij (IV.), Janez (III.), Krištof (II.) in Andrej (II.) so si po letu 1590 razdelili dediščino po očetu. Jurij (IV.) je umrl že v letu 1593 brez potomcev,¹¹¹ bratje pa so ga preživeli precej v prvo tretjino 17. stoletja in se po vzoru večine kranjskih plemičev spet vrnil h katoliški veri.

A1 B7 C2 – Janez (III.) je bil prvi Semenič za stricem Krištofom (I.), ki se je ozrl čez mejo Metliškega na Dolenjsko in je v letu 1589 od Auerspergov kupil graščino Grundelj (Grumlof) pri Šentpavlu.¹¹² Zanimivo je, da se je neka Katarina Semenič prav v tem letu poročila z Viljemom Sigmundom Auerspergom.¹¹³ Morda je bila njegova hči, čeprav iz virov ni razvidno, kateri od Semeničev je bil njen oče. Janez (III.) je Grundelj v letu 1604 prodal Hieronimu pl. Sara. Janez (III.) je bil stotnik na Otočcu v Liki¹¹⁴ in je omenjen z imenjsko rento 11 goldinarjev 12 kr kot dediščino po bratrancu Baltazarju (II.).¹¹⁵ V letu 1619 ob otvoritvi pete glavne imenjske knjige je imel imenjsko rento 13 goldinarjev 12 krajcarjev 3 1/2 denariča, ki jo je povečal v letu 1622 za dve hubi od brata Krištofa (II.) v vrednosti 47 krajcarjev, tako da je znašala njegova imenjska renta 14 goldinarjev 59 krajcarjev 3 1/2 denariča.¹¹⁶ Umrl je po letu 1627 brez potomcev.¹¹⁷ V letu 1651 je to imenje, zmanjšano za 10 krajcarjev, prešlo na nečaka Volfa Rudolfa (I.) in Jurija (V.), sinova njegovega brata Krištofa (II.).¹¹⁸

A1 B7 C3 – Tudi tretji sin Sigmunda (I.), Krištof (II.), se je ustalil na Dolenjskem. Poročil se je z Marijo, članico pomembne rodbine Ravbar s Kravjeka. V bližini Kravjeka je v letu 1608 od Auerspergov kupil graščino Mačerole.¹¹⁹ V letu 1619 je imel vpisanih 32 goldinarjev, 22 krajcarjev 3 1/2 denariča imenjske rente. Ob tem je bil zapisan tudi znesek imenjskega davka 80 goldinarjev 57 krajcarjev, torej ustaljeni dva- in polkratnik vrednosti napovedane imenjske rente. V letu 1622 je Krištof (II.) na brata Janeza (III.) prenesel dve hubi v vrednosti 47 krajcarjev.¹²⁰ Krištofova sinova Volf Rudolf (I.) in Jurij (V.) sta si po njegovi smrti v letu 1646 razdelila preostanek imenja v vrednosti 30 goldinarjev 35 krajcarjev 3 1/2 denariča.¹²¹

A1 B7 C3 D1 – Volf Rudolf (I.), večinoma imenovan samo Volf, je podedoval imenje, v katerem je bila zajeta tudi graščina Mačerole, v vrednosti 25 goldinarjev 5 krajcarjev 3 1/2 denariča.¹²² Potomci Volfa Rudolfa (I.) so ostali v Mačerolah. Njihov rod je po moški strani ugasnil v letu 1714 z vnukom Francem Antonom, vnukinja Marija Suzana se je poročila v kranjsko plemstvo, druga vnukinja Marija Katarina je v revščini kot prejemnica stanovske pomoči umrla

¹¹⁰ Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. IV (1546–1618), fol. 96/1'.

¹¹¹ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 70.

¹¹² Smole: *Graščine*, str. 432.

¹¹³ Preinfalk: *Auerspergi, Po sledih mogočnega tura*, str. 511.

¹¹⁴ Smole: *Graščine*, str. 432.

¹¹⁵ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. V (1619–1661), fol. 86'.

¹¹⁶ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. V (1619–1661), fol. 84a'.

¹¹⁷ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 72.

¹¹⁸ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. V (1619–1661), fol. 85'.

¹¹⁹ Smole: *Graščine*, str. 277.

¹²⁰ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. V (1619–1661), fol. 85'. Vpis zneska imenjskega davka poleg imenjske rente je v imenjski knjigi od št. IV naprej zelo redko naveden.

¹²¹ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. V (1619–1661), fol. 85'.

¹²² SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. V (1619–1661), fol. 85'.

v letu 1773. Mačerole so bile prodane na dražbi v letu 1744. Tretja vnukinja Katarina Semenič je umrla v letu 1778 kot zadnja predstavica veje Viljema (II.) na dvoru Dole pri Litiji, ki ga je v letu 1721 podedovala po očetu Juriju Danijelu, dediču strica Franca Vajkarda.¹²³

A1 B7 C3 D2 – Jurij (V.) je v letu 1646 prejel 4 kmetije in pol v Semiču in Vinici v vrednosti 5 goldinarjev 30 krajcarjev, kar je bilo kasneje vredno le še 1 goldinar 50 krajcarjev.¹²⁴ S poroko z Uršulo Forrest, dedinjo dvorca Dole pri Litiji, se je preselil na Dolenjsko. Imel je dva sinova, Janeza Sigmunda (III), ki je umrl brez potomcev, in Franca Vajkarda, ki je prodal preostalo semiško posest in ostal na Dolah,¹²⁵ ter hčerko Katarino Sidonijo.¹²⁶

A1 B7 C4 – Andrej (II.) se je poročil z baronico Beatriko Dornberg, vdovo Hieronima pl. Sare. Ob nastavitvi nove imenjske knjige v letu 1619 mu je bila vpisana imenjska renta 3 goldinarji 24 krajcarjev.¹²⁷ V letu 1626 je dobil tudi nekaj zapuščine po malem bratrancu Melhiorju.¹²⁸ Po smrti soproge Beatrike v letu 1635 je podedoval posestvo Grundelj, ki ga je leta 1604 pl. Sari prodal njegov brat Janez (III.)¹²⁹ Pripisanih mu je bilo 32 goldinarjev 26 krajcarjev, tako da je njegova imenjska renta znašala 36 goldinarjev 51 kr.¹³⁰ Andrej (II.) ni imel potomcev. Dvor Semič in Grundelj je zapustil pranečakoma v drugem kolenu, Janezu Sigmundu II. in Juriju Viljemu (III.).¹³¹ Umrl je v visoki starosti leta 1669.¹³²

A2 – POTOMCI NIKOLAJA II. V IMENJSKIH KNJIGAH

Bojeviti vitez Nikolaj II. pred smrtjo v letu 1525 ni utegnil poravnati imenjskega davka, kar je bilo zabeleženo v prvi imenjski knjigi v letu 1539.¹³³ Poročen je bil z Elizabeto Grätzberger iz pomembne rodbine Črnomaljskih, s katero sta imela sinove Maksimiljana, Baltazarja in Štefana ter hčer Marjeto.

A2 B2 – Nikolajev sin Maksimiljan je po očetu podedoval 18 goldinarjev 7 krajcarjev imenjske rente, kar je moral pozneje razdeliti še z bratoma, Baltazarjem I. in Štefanom. V letu 1546 je imel 6 goldinarjev 38 krajcarjev 1 denarič imenjske rente in še v istem letu je odpisal 3 goldinarje 7 krajcarjev 2 denariča v dobro sestrične Marjete, hčerke Alberta (II.) in vdove po Gašperju Werneghu, nato pa še v letu 1552 3 goldinarje 30 krajcarjev 3 denariče v dobro bratranca Sigmunda (I.) in s tem je bilo porabljeno celotno njegovo imenje.¹³⁴ Pri bratrancu Sigmundu (I.) prav tem letu zasledimo dediščino po Gašperju Werneghu v znesku 3 goldinarjev 7 krajcarjev 2 denariča.¹³⁵ Torej je podjetni Sigmund (I.) pridobil še imenje pokojne sestrične Marjete, dvor Dominiče na Metliškem. Kot varuh najprej Maksimiljana, nato pa tudi otrok njegovega brata Baltazarja (I.), se Sigmund (I.) nikakor ni izkazal. Ogoljufal jih je kar vse po vrsti, po njihovi smrti pa prevzel njihovo premoženje.¹³⁶ Maksimiljan je umrl okrog leta 1557 brez potomcev.

¹²³ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 92, 104–109.

¹²⁴ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. V (1619–1661), fol. 85/1'. SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. VI (1662–1756), fol. 135'.

¹²⁵ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. VI (1662–1756), fol. 134/1'.

¹²⁶ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 94–96.

¹²⁷ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. V (1619–1661), fol. 83/1', fol. 85'.

¹²⁸ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. IV (1546–1618), fol. 97', SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. V (1619–1661), fol. 84'.

¹²⁹ Glej opombo 111.

¹³⁰ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. V (1619–1661), fol. 85'. Knjigovodja se je ob vpisu zmotil in mu pripisal 10 krajcarjev preveč.

¹³¹ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. VI (1662–1756), fol. 133'.

¹³² Weiss: *Semič in Semenič*, str. 73–75.

¹³³ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. I (1539), fol. 442b.

¹³⁴ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. 4 (1546–1618), fol. 121'.

¹³⁵ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. IV (1546–1618), fol. 96/1'.

¹³⁶ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 57–59.

A2 B3 – Štefan je v letu 1539 plačal izostanek davka v znesku 20 goldinarjev po očetu Nikolaju II.¹³⁷ V letu 1546 je imel 5 goldinarjev imenjske rente, v letu 1550 je imel 5 goldinarjev 50 krajcarjev 2 denariča. V letu 1556 je bratranec Sigmund (I.) dal pripisati v njegovo dobro imenje 3 goldinarjev 7 krajcarjev 2 denariča. Štefan je umrl v letu 1559 brez potomcev in brat Baltazar (I.) je prejel celotno njegovo dediščino 8 goldinarjev 58 krajcarjev.¹³⁸

A2 B4 – Baltazar (I) je bil poročen z Evo Püchler z Mehovega. Baltazar je bil baje v letu 1572 umorjen in za njim so dedovali sinovi, Gašper, Melhior in Baltazar II., vsak po 3 goldinarje.¹³⁹ Noben od treh bratov ni imel potomcev. Z Gašperjem je v letu 1594 izumrla veja Nikolaja (II.) Semeniča.

A3 – POTOMCI ALBERTA (II.) V IMENJSKIH KNJIGAH

A3 – Albert (II.) je sodil glede premoženja med najuspešnejše člane rodbine Semenič, a ga je na stara leta doletela grozljiva usoda. Bil je star že 64 let, ko se je v letu 1524 z mladim nečakom Janezom II. odpravil nad Turke. Turki so ga ujeli in po hudem mučenju ubili, nečaka pa ujeli in zanj zahtevali odkupnino.¹⁴⁰ Albert (II.) je imel dva sinova, Jurija (II.) in Otona (III.), ter dve hčeri, Elizabeto, ki se je poročila z Gašperjem Širskim iz Soteske, in Marjeto, ki se je poročila z Gašperjem Wernegkom. O Albertovi soprogi ni podatkov. Albert (II.) je imel posesti po vsem Metliškem in jo stalno povečeval z nakupi. Sinovoma in hčerama je zapustil ogromno dediščino.¹⁴¹

A3 B1 Jurij (II.) je umrl pred vzpostavitvijo prve imenjske knjige in vse očetovo premoženje je bilo v letu 1539 vpisano v dobro brata Otona (III.).¹⁴² Jurij (II.) je zapustil hčerko Ano, ki se je poročila z Jurijem Sigersdorfom.

A3 B2 Oton (III.) Na račun dediščine po očetu je imel veliko imenje po vsem Metliškem, ki je v letu 1538 znašalo kar 85 goldinarjev 48 kr.¹⁴³ V letu 1541 je izvedel delitev premoženja z nečakinjo Ano Sigersdorf. V letu 1546 je imel v imenjski knjigi vpisanih 17 goldinarjev 45 krajcarjev 1 denarič po razdelitvi posestva Semič med Otonom III. ter nečakinjo Ano in njenim možem Jurijem pl. Sigersdorfom (pisna pogodba šele v letu 1558 – *AS 1063–1558 I 6 – Semič*)¹⁴⁴ Oton (III.) je bil poročen z Marto Marijo Lenkovič, članico rodbine iz Like, ki je bistveno prispevala k obrambi dežele pred Turki. Marta je bila tako poročena s članom ene najuglednejših plemiških rodbin Metliškega, Martin brat Ivan, graditelj obrambne trdnjave Pobrežje, pa se je poročil z Margareto iz bogate in vplivne protestantske rodbine baronov Egkh - Hungerspach.¹⁴⁵ Oton (III.) in Marta sta imela sina Alberta (III.).

A3 B2 C1 – Albert III. je po Otonu (III.) podedoval 17 goldinarjev 45 krajcarjev 1 denarič, po rodbini Wender še 11 goldinarjev 39 krajcarjev, tako da je imel skupaj 29 goldinarjev 24 krajcarjev 1 denarič.¹⁴⁶ Bil je zadnji moški potomec Albertove veje Semeničev. Umrl je v letu 1585. Njegovi hčerki Ana Katarina in Maruša sta bili dedinji. Njuna mati Eva, roj. Scharff in kasneje spet poročena z Izaijo Strasserjem, jima je prepustila tudi svoj delež.¹⁴⁷ Sestri sta se poročili

¹³⁷ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. I (1539), fol. 442b.

¹³⁸ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. IV (1546–1618), fol. 97'.

¹³⁹ Prav tam.

¹⁴⁰ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 60, 61.

¹⁴¹ Prav tam..

¹⁴² SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. I (1539), fol. 344b.

¹⁴³ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga št. I (1539), str. 344b.

¹⁴⁴ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. 4 (1546–1618), fol. 95'; Slana, Gradovi, str. 580, 581.

¹⁴⁵ Weiss: *Semič in Semenič*, str. 63; Slana: *Brdo*, str. 64.

¹⁴⁶ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. IV (1546–1618), fol. 95'.

¹⁴⁷ SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, št. IV (1546–1618), fol. 95' – Po smrti Alberta (III.) v letu 1585 je bil prenos na vdovo Evo Scharff (11 goldinarjev 39 krajcarjev) ter hčerki Ano Katarino in Marušo (17 goldinarjev 45 krajcarjev 1 denarič) vpisan šele v letu 1588!

z bratoma Schwab-Lichtenberg z dvorca Tuštanj pri Moravčah in potomci Ane Katarine so v naslednjih stoletjih posedovali skoraj vse belokranjske posesti Semeničev.¹⁴⁸

Pomen imenjske knjige za Kranjsko za slovensko zgodovino

Imenjska knjiga kot prvi sistematični zapis zemljiške posesti predstavlja vir za številne raziskave, predvsem za dopolnitev določenih dognanj na podlagi drugih virov. V zadnjih nekaj desetletjih, ko preučevanje plemstva ni več tabu tema in se jim počasi priznava status domačega, ne več samo tujega prebivalstva, ki je v teh krajih živelo dolga stoletja, imelo vlogo v upravljanju dežele in je bilo lastnik zemljiške posesti, od katere je plačevalo davke, postajajo vpisi v imenjsko knjigo dobrodošla pika na i pri raznih raziskavah o plemstvu, predvsem o določitvi njihovega premoženjskega stanja. Podatki o najavljeni imenjski renti so med seboj primerljivi in vidno je bogastvo najuglednejših plemiških rodbin, kot so bili na primer Auerspergi, Lambergi in Lichtenbergi v primerjavi z drugimi, na primer nekaterimi člani rodbine Semenič, ki so kljub privilegiranemu stanu živeli v skromnih razmerah, celo v revščini in se lahko vprašamo, kako so ob tako nizkih dohodkih sploh preživeli. Podatki razkrivajo veliko bogastvo prelatov in samostanov na naših tleh, kot je bila na primer Stična, pa skromno imenje nižje duhovščine v deželi.

Seveda bi bilo preveč optimistično, da bi na osnovi najavljene imenjske rente skušali ugotoviti natančne dohodke imenj v deželi, saj mnogi dohodki niso bili prijavljeni ali pa so bili prijavljeni pomanjkljivo. Nekatere spremembe lastnikov imenj, na primer na osnovi dedovanja, so bile vpisane z veliko zamudo oziroma sploh niso bile vpisane. Tudi preglednost vpisov v knjigah je ponekod pomanjkljiva, saj so iz različnih vzrokov, morda tudi pomanjkanja prostora, večkrat na enem listu različni imetniki imenj, drugje so vpisi prekinjeni in se nadaljujejo na popolnoma drugem listu.

Pri primerjavi podatkov o stanju dežel na področju velikosti imenj, izraženih z globalno imenjsko rento in deželnim davkom, ki so ga bile dolžne plačevati dedne dežele v Notranji Avstriji, se zdi, da je bila Kranjska na tem področju revnejša od Štajerske in Koroške. Ustreznejša slika bi se pokazala, če bi primerjali deželno imenjsko rento s številom njenih imetnikov v določenem obdobju.

Poleg tega, da je imenjska knjiga pomemben vir za porazdelitev plemiške in svobodniške posesti, so imenjske knjige, zlasti od četrte knjige naprej, pomembne tudi za preučevanje plemiške in kmečke genealogije ter za imena krajev na Kranjskem. Iz vpisanih podatkov so marsikje razvidni sorodstveni in rodbinski odnosi, ki lepo osvetlijo gmotno življenje neke plemiške ali svobodniške rodbine, seveda z dopolnitvijo tudi iz drugih virov. Maloštevilni ohranjeni viri pred uvedbo imenjskih knjig so namreč skoraj izključno posamezne listine o podelitvah posesti s strani deželnega gospoda, listine o prodaji ali nakupu oziroma podaritvi določenih zemljišč, ki redko omenjajo tudi družinske odnose. Zato preučevanje imenjske knjige, poleg njenega osnovnega namena – vpisa imenjske rente v davčne namene, ponuja dobrodošlo pomoč pri raziskovanju rodbinskih povezav neke plemiške rodbine.

Imenjska knjiga, ki se v zadnjih letih kot eden od virov za zgodovinske raziskave vse koristneje uporablja, si zasluži še nadaljnje raziskave in analize.

¹⁴⁸ Slana: Lichtenbergi, str. 584–590; Weiss: *Semič in Semenič*, str. 64–67.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AS – Arhiv Republike Slovenije

- SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, Glavna knjiga (1539–1871).
- Glavne knjige I–XVII (razen X).
- Knjiga *Landes – Fürstliche Städte und Freyhäuser des Hertzogthum Krain*
- Indeksi h glavnim knjigam (5 knjig)
- Rektifikacijski akti (2 škatli).

NEOBJAVLJENI VIRI

Golec, Boris: *Gradivo za zgodovino Semiča. II) Gradovi na semiških tleh.* (tipkopis). Ljubljana, 2000, str. 19–52.

INTERNETNI VIRI

Arhiv Republike Slovenije/Zgodovina- http://www.arhiv.gov.si/si/o_arhivu/zgodovina/. Pridobljeno, 26. 11. 2018.

Fond SI AS 173/Imenjska knjiga za Kranjsko-<http://arsq.gov.si/Query/detail.aspx?ID=23250>. Pridobljeno, 26. 11. 2018.

Deželni svobodnik-https://sl.wikipedia.org/wiki/De%C5%BEelni_svobodniki. Pridobljeno, 26. 11. 2018.

LITERATURA

Kačičnik Gabrič, Alenka: Imenjska knjiga za Kranjsko. V: *Arhivi – zakladnice spomina* (ur. Andrej Nared). Ljubljana: Arhivi (Arhiv Republike Slovenije: Zgodovinski arhiv; Nadškofijski arhiv; Koper: Pokrajinski arhiv; Škofijski arhiv; Maribor: Pokrajinski arhiv; Nadškofijski arhiv; Nova Gorica: Pokrajinski arhiv; Celje: Zgodovinski arhiv; Ptuj: Zgodovinski arhiv), 2014, str. 312, 313.

Kočevar, Vanja: Identiteta kranjskih deželnih stanov v zgodnjem novem veku. V: *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 65 (2017), št. 2, str. 135–158.

Košir, Matevž: Deželna deska za Kranjsko. V: *Arhivi* 16 (1993), št. 1–2, str. 95–98.

Mihelič, Darja: Po sledih evropskega denarja prve polovice 16. stoletja, V: *Zgodovinski časopis* 69 (2015), št. 3–4, str. 290–323.

Nared, Andrej: *Dežela - knez - stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518.* Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Arhiv Republike Slovenije, 2009.

Nared, Andrej: Privilegijsko pravo grofije v Marki in Metliki. V: *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 58 (2010), št. 3, str. 515–530.

Ogrin, Rafael: Nekaj o neposrednih davkih v XVI., XVII. in XVIII. stoletju. Kratek prispevek k zgodovini davkov na Kranjskem. V: *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino* 6 (1958), št. 1, str. 35–38.

Polec, Janko: Svobodniki na Kranjskem. Les colons sans charge. V: *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo. Bulletin de l'Association du Musée de Slovénie*. Letnik XVII, zvezek (cahier) 1–4. Ljubljana, 1936, str. 5–142.

Preinfalk, Miha: *Auerspergi, Po sledih mogočnega tura.* Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Ljubljana: 2005.

Simoniti, Vasko: *Vojaška organizacija na Slovenskem v 16. stoletju.* Ljubljana: Slovenska matica, 1991.

Slana, Lidija: *Brdo pri Kranju.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009.

Slana, Lidija: Gradovi na območju Semiča. V: *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 58 (2010), št. 3, str. 575–592.

Slana, Lidija: Lichtenbergi na Tuštanju. V: *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 57 (2009), št. 2, str. 171–200.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Triglav, Joc: Geodetsko-katastrski fondi Arhiva Republike Slovenije. V: *Geodetski vestnik* 53 (2009), št. 2, str. 347–361.

Vilfan, Sergej: *Pravna zgodovina Slovencev. Od naselitve do zloma stare Jugoslavije*. Ponatis 1. izdaje iz leta 1961. Ljubljana: Slovenska matica, 1996.

Vilfan, Sergej: *Uvod v pravno zgodovino*. Ponatis druge izdaje. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2007.

Vilfan, Sergej: Zemljiška gospodstva. V: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog II* (ur. Pavle Blaznik, Bogo Grafenauer, Sergij Vilfan) Ljubljana: SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa 1980, str. 75–239.

Weiss, Janez: *Semič in Semenič. Plemiški rodbini Metliškega. 14. – 18. stoletje*. Nobilitas Metlicensis 1. Semič: Občina, 2016.

SUMMARY

THE PROPERTY BOOK FOR CARNIOLA NOBLE FAMILY SEMENIČ IN THE PROPERTY BOOK

In the Archives of the Republic of Slovenia a fond named »Imenjska knjiga za Kranjsko« (Property book for Carniola (SI AS 173 1539-1871) which contains almost complete collection of property books with entries of the properties of the estates of the realm and the properties of free tenants in the former Duchy of Carniola and later a crownland can be found.

The value of the property was expressed with the property income or feudal estate income expressed in monetary form, especially income relating to payments in money and contributions in kind.

As early as the 15th century, the main purpose of the evaluation of property of provincials was determining contributions for military defence of the country, and later on also an obligation to pay an extraordinary provincial tax endorsed by provincial assembly for general defence of the province and the administrative and personal needs of provincial prince. Until Maria Theresa introduced reforms, only the tributes of serfs were included in the basis of taxation because nobles were on the basis of verified privileges from the 14th century exempt from taxes due to military service. With the implementation of mercenary military and rising absolutist might of monarch, this privilege of nobility moved into the background and thus they too had to pay taxes from the income of manor house with its infrastructure from the middle of the 18th century. This change is evident in the composition of property books pre- and post-tax rectification (1748-1758). Prior to tax rectification, there were seven property books where taxable persons were arranged under the provincial estates hierarchy. Prelates are at the top, followed by the lower clergy, brotherhoods and hospitals, nobility, towns, squares, and free tenants. A property owner was responsible for entering property income, consequently numerous irregularities occurred or entries were even suspended. The discipline of entering properties increased with the establishment of property books after tax rectification, in particular due to greater control, implementation of special cadastre, and particularly due to the land board. Dominical and rustic land were shown separately and were also taxed separately. After tax rectification, there were twenty property books

left, eighteen were preserved and allocated to three counties in Carniola. The property book was still useful in the 18th and 19th centuries while transferring data on properties to the land board, but lost all meaning and was abolished upon the implementation of the land register in 1871.

Semenič noble family who lived in White Carniola (Bela krajina) since the 14th century, in Lower Carniola from the 16th century, and died out in the 18th century, appeared in the first six property books, and in another one after tax rectification.

Modern history views researching property owners and their property incomes as valuable in particular due to an overview of their material standing and numerous genealogical data which may help in researching certain noble family or family of free tenants by simultaneously using other sources.

1.04 Strokovni članek

UDK 930.25:654.197(497.4)

UDK 654.197(497.4):61

Prejeto: 29. 9. 2018

Živa dediščina – filmski zapisi o medicini v arhivu TV Slovenija

JOŽICA HAFNER

arhivistka raziskovalka

TV Slovenija – Služba za arhiviranje in dokumentacijo

Kolodvorska 2–4, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: jozica.hafner@rtvslo.si

Izvleček

Arhiv Televizije Slovenija je bil ustanovljen istočasno kot sama TV, ki je začela svoj redni program oddajati leta 1958 in odtlej hrani gradivo na različnih nosilcih: filmskem traku, magnetoskopskih trakovih, analognih in digitalnih kasetah, hrani tudi fotografije in tekstovno gradivo vseh oddaj, v današnjem času pa gradivo v digitalni obliki na strežnikih. Medicina je že od vsega začetka zastopana v TV-programu kot stroka, znanost, ki naj gledalca poučuje, informira, ozavešča; hranimo pa tudi oddaje in prispevke o različnih zdravstvenih ustanovah, njihovi dejavnosti, organiziranosti, težavah, pa portrete uglednih zdravstvenih delavcev, njihove dosežke ali uspehe slovenske medicine nasploh. TV Slovenija pa je v svoj program uvrščala tudi tuje dokumentarne oddaje in prispevke s področja medicine, saj so tudi tuje agencije redno pošiljale prispevke o medicinskih dosežkih po svetu, odkritjih ali problemih na tem področju.

Abstract

LIVING HERITAGE - FILM RECORDINGS ON MEDICINE
IN THE ARCHIVES OF TV SLOVENIA

The archives of TV Slovenia were established at the same time as Television in Slovenia itself. Its regular programme first broadcasted in 1958 and has been keeping archives on various media from then on: film, magnetic tapes, analogue and digital tapes, photographs as well, text material of all programmes, and nowadays material in a digital form on servers. Since the beginning, medicine has been present in the TV programme, as a profession, science that should teach, inform and raise awareness; archives also keep programmes about various health care institutions, their activities, organisation, problems, portraits of respected healthcare workers, their achievements, as well as success of Slovenian medicine in general. In its programme, TV Slovenia also included foreign documentary films and programmes in medicine, because foreign agencies have been regularly sending programmes about medicine achievements all over the world, discoveries or problems regarding the field of medicine.

Ključne besede:

arhivi,
zgodovina
televizije,
medicina,
TV-program,
zdravstvene
organizacije
Abstract

Key-words:

archives,
history of
television,
medicine,
TV programme,
health
organizations

Predstavitev arhiva TV Slovenija¹

Arhiv Televizije Slovenija je bil ustanovljen istočasno kot sama televizija. Če torej ne štejemo eksperimentalnih oddaj iz leta 1957, obstaja od oktobra 1958, ko je začela redno predvajati svoje oddaje.

Odtlej hranimo vse gradivo lastne produkcije na različnih nosilcih. Starejše gradivo hranimo na AV-zapisu: filmskem traku, magnetoskopskih trakovih, analognih in digitalnih kasetah, hranimo pa tudi fotografije in tekstovno gradivo (sinopsisi, poročila, snemalne knjige, scenariji ...); v današnjem času arhiviramo oddaje v digitalni obliki na strežnikih. Vse gradivo naj bi bilo hitro in enostavno dostopno uporabnikom, predvsem našim avtorjem in novinarjem, saj z njim praviloma ponazorijo in obogatijo svoje prispevke in oddaje.

Arhiviramo oddaje v lastni produkciji vseh uredništev: informativnega, kulturno-umetniškega, športnega, razvedrilnega in seveda izobraževalnega, kamor sodijo tudi oddaje o medicini. Ker se je televizija uveljavila kot nov in pomemben medij, lahko v Kroniki RTV glede njenega mota preberemo: »*TV program mora biti odraz našega življenja in naše stvarnosti in mora v čim večji meri posredovati kulturne vrednote, ki so na voljo prebivalcem republiškega centra tj. Ljubljane, čim širšemu krogu prebivalcev.*«²

Če izrazimo v številkah, v TV-arhivu danes hranimo:

- 170 tisoč enot pisnega gradiva (srajčke, snemalne knjige, teksti, dialog liste, scenosledi – tudi zelo pomembno za oddaje, kjer se razen teksta ni ohranilo nič drugega) za domače in nekatere tuje oddaje; pisne srajčke, ukinjene konec leta 2013, zdaj elektronske;
- KF – gradivo na filmskem traku: 16.100 filmov (oddaje, prispevki, do l. 1968 tudi TV-obzornik);
- KF D – 5501 prispevek na filmskem traku: za *TV Dnevnik, Obzornik, Zrno ...*;
- vOKF – 7757 oddaj, prispevkov – surovo, nemontirano gradivo na filmskem traku (zelo iskano), tudi prispevki tujih agencij: *Visnews, UPI, Spiegel*, ruske, poljske, francoske in druge, ki so pošiljale gradivo od začetka TV;
- VKA D – 8500 dnevnoinformativnih oddaj na kasetah (*TV Dnevnik, Poročila, Odmevi* – do marca 1990 le nekateri prispevki, potem v celoti v dogovoru z odgovornim urednikom in direktorjem TV) in še 77 oddaj *Slovenske kronike* ter *Pozdrav Sloveniji*;
- MGS – 26.451 arhiviranih oddaj vseh uredništev na kasetah (SP, digitalne, IMX, HD);
- VKA – 4500 arhiviranih oddaj vseh uredništev na kasetah;
- OVKA – 11.665 kaset z neobjavljenim gradivom in prispevki tujih agencij (*Visnews, Reuters, Spiegel, Deutsche Welle, Japan Video Topic, Swiss World ...*);
- PAM – 2770 presnetih enocolskih magnetoskopov (od leta 1965 do 1989; dragoceno gradivo, ki so ga začeli presnemavati na SP-kasete in arhivirati leta 1991 (prej v domeni posameznih uredništev, dosti brisanega);
- VPR – 10 tisoč enocolskih trakov, arhiviranih in presnetih na kasete približno četrtnina;
- FNF – 9327 fotonegativi lajkaformat: izjemno dragocena zbirka fotografij od začetka TV (tudi oddaje, ki niso ohranjene, se lahko s pomočjo teksta in fotografij rekonstruirajo);
- FNF 6 – 3127 fotonegativov formata 6 x 6, tudi iz začetkov TV.

¹ Prispevek je nastal v okviru prve tematske številke publikacije Arhivi v letu 2018 (letnik 41, št. 1), ki je imela naslov *Ustvarjalci, skrbniki in uporabniki arhivskega gradiva zdravstvu na Slovenskem*. Ker žal spomladi ni ugledal luči sveta, ga objavljamo v drugi številki letošnjega letnika.

² Zorn: Kronika RTV Ljubljana, 1957.

Tudi če oddaja ni ohranjena (v živo, brisana), jo lahko rekonstruiramo s pomočjo teksta, tudi fotografij (primer – prispevek v TVD). Hranimo namreč tudi prispevke, celo oddaje tuje produkcije, saj so vrsto let, še posebej pa ob nastanku naše TV, tuje agencije pošiljale svoje prispevke: *Visnews – Reuters, Sovjetska TV, BCINA, UPTIN, USIS*, francoska, švicarska, japonska TV, vzhodno- in zahodnonemška DW, poljska in druge. Skoraj 50 let smo arhivirali novice agencije Visnews, danes Reuters, s katerimi smo širšo javnost seznanjali s političnim, gospodarskim, kulturnim dogajanjem po svetu in dosežki na področju znanosti, tudi medicine.

V zadnjih letih (pravzaprav od leta 2013) arhiviramo digitalne zapise, ki jih hranimo na strežniku ali v naši knjižnici LTO.

Leta 2015 smo začeli digitalizirati filmsko gradivo, praksa bo pokazala, katere so prioritete na tem področju. Izkazalo se je, da so analogne kasete v precej slabem stanju – na njih so pomembni zapisi, oddaje iz obdobja razpada Jugoslavije in ključni dogodki iz časa slovenske osamosvojitve: prve volitve, plebiscit leta 1990, vojna za Slovenijo in priznanje.

Način arhiviranja

Ko je oddaja končana, posneta in predvajana, prinese navadno tajnica režije ali sam avtor v TV-arhiv vse gradivo, ki obsega: nosilec (KF, VKA, strežnik) in tekstovni del (poročilo s tehničnimi podatki, tekst, sinopsis, scenosled, scenarij, snemalna knjiga, dialog lista). Arhivist, ki gradivo prevzame, označi nosilec z zaporedno številko, oddajo ali prispevek pogleda, iz tekstovnega dela pa razbere vse podatke, da lahko napravi kratek povzetek. V zadnjem času, ko arhiviramo v digitalni obliki, dobimo vse podatke na strežniku, kjer prav tako popišemo vsebino, pravzaprav vse pomembne kadre. Identifikacija gradiva, ki nima podatkov in smo ga pridobili od zunanjih sodelavcev ali iz ukinjenega filmskega laboratorija (npr.: ginekološka operacija prof. dr. Franca Novaka). Vse naj bi bilo hitro in enostavno dostopno uporabnikom, predvsem našim avtorjem in novinarjem, saj z gradivom navadno ponazorijo in obogatijo svoje prispevke in oddaje.

Klasifikacija

Gradivo razvrščamo po lastnem klasifikacijskem sistemu vsebin– šifrah; Sistem je razdeljen na področja, ki ga naša TV pokriva, na notranjo in zunanjo problematiko, skratka vse dogajanje doma in po svetu. Notranja problematika obsega področja: politika, gospodarstvo, kultura, znanost, tehnika, šport, mednarodna pa ista področja po vseh državah sveta, pa tudi različne mednarodne organizacije po svetu in posameznih celinah. Gradivo lahko iščemo po tej klasifikaciji in po kraju, datumu (kronološko), osebah ... Omogočeno je torej več načinov iskanja zelenega gradiva. Tak način od leta 1989 uporabljamo tudi pri računalniškem sistemu arhiviranja in ga še nadaljujemo, čeprav naši strokovnjaki informacijsko tehnologijo niso ravno navdušeni.

Že ob samem začetku je bil eden osnovnih poslanstev TV, da gledalca izobražuje in mu širi obzorja in prav zato je tudi medicina že od vsega začetka zastopana v TV-programu kot stroka, znanost, ki naj gledalca poučuje, informira, ozavešča; hranimo pa tudi oddaje in prispevke o različnih zdravstvenih ustanovah, njihovi dejavnosti, organiziranosti, tudi zdravstvenih težavah, pa portrete uglednih zdravstvenih delavcev, njihove dosežke ali uspehe slovenske medicine nasploh. TV Slovenija je v svoj program uvrščala tudi tuje dokumentarne oddaje in prispevke s področja medicine. Medicina je v našem arhivu klasificirana na dva načina: Najprej so oddaje in prispevki razvrščeni pod šifro N 10, kamor sodi problematika s področja zdravstva v Sloveniji (prej v Jugoslaviji); medicina kot znanost pa je razvrščena pod šifro N 35/18.

Primer:

- N 10 ZDRAVSTVO – splošno, kakovost življenja
 N 10/1 zdravstvene organizacije, društva (zdravniške zbornice, kongresi, društva)
 N 10/2 zdravstvene ustanove – splošno (zakonodaja, načrti)
 N 10/2/1 bolnišnice, zdravstveni domovi, ambulate (organizacija, kadri, gradnje)
 N 10/2/2 zdravilišča (ureditev, ponudba, zdravljenja)
 N 10/2/3 lekarne, tudi zasebne
 N 10/2/4 zasebno zdravstvo
 N 10/3 javna higiena, sanitarna inšpekcija
 N 10/4 zaščita matere in otroka (zdravstvena), otroške jasli šolske kuhinje
 N 10/5 množične in nalezljive bolezni (tudi AIDS), alkoholizem, mamila, kajenje – samo v Sloveniji (poročanja o različnih nalezljivih boleznih, učinkovitost cepljenja)
 N 10/6 zobozdravstvo
 N 10/6/1 zasebno zobozdravstvo – od 1. 9. 1994
 Medicina kot znanost spada pod 35/18 (ločeno od npr. psihologije)
 N 35/18 medicina, stomatologija, farmacevtika, psihiatrija
 N 35/18/1 alternativna medicina

Tudi zdravstvo v posameznih državah ima svojo klasifikacijsko oznako, prav tako kot mednarodne zdravstvene organizacije, npr.:

Z3 WHO (World health organization) – razširjenost različnih bolezni po svetu, zdravniki brez meja, bolezni in zdravstvo na vojnih območjih, epidemije (ebola, ptičja gripa, AIDS), biološko in kemično orožje

XYZ (ime države) 8/10 – medicina, skrb za zdravje in zdravstvene ustanove, epidemije

Posebej so opredeljeni socialna politika, zdravstveno zavarovanje, invalidi, ostareli in otroci.

Vrste oddaj s področja medicine in zdravstva

Oddaje in tudi prispevki, nastali v lastni produkciji TV Slovenija, so poskušali prikazati delo medicinskega osebja, dosežke na področju zdravljenja različnih bolezni, še posebej tistih, ki so izjemno razširjene (rak), pa tudi novih, ki so se pojavile, npr. AIDS v začetku 80. let; poročali so o prvi umetni oploditvi na svetu in v Sloveniji, uspehah plastične kirurgije in drugih področij. Predstavili so nove aparature, ki so jih razvijali na naših inštitutih, njihovo uporabo in pomoč pri diagnosticiranju. Gledalci so se lahko seznanili s problematiko zdravstvenih zavodov, kot je pomanjkanje prostorov, gradnja novih bolnišnic, oddelkov, zdravstvenih domov, pa kako je organizirana zdravstvena oskrba odraslih, otrok, invalidov, ostarelih ...

- *Prispevki:* Največkrat v dnevnoinformativnih oddajah, kot so TV Dnevnik, TV Obzornik, ki jih lahko spremljate še danes; žal so zdaj pogostejše teme različne afere v zdravstvu (zdravniške napake, tožbe, korupcija, stavke, žilne opornice, operacijske mize ...), medtem ko v starejših prispevkih spremljamo dosežke v sami stroki, pa tudi na področju organiziranosti zdravstva.

Prvi samostojni prispevki na filmskem traku iz leta 1958: Železna pljuča in drugi medicinski aparati s podobnim učinkom, Novi materiali za umetne žile, nova očala (prispevek tuje agencije).

- *Prenosi*: Ti so bili najpogostejši predvsem v prvih letih TV, zdaj jih skoraj ni več. Seveda je zdaj v prvem planu etični kodeks, temu je novinarstvo in poročanje zavezano, še zlasti na področju zdravstva, saj mora spoštovati vrednote gledalcev, zasebnost itd. Redni TV-program se je uradno začel oktobra 1958, 3. oktobra pa so predstavili prvo oddajo s področja medicine, in sicer Operacijo kolka.

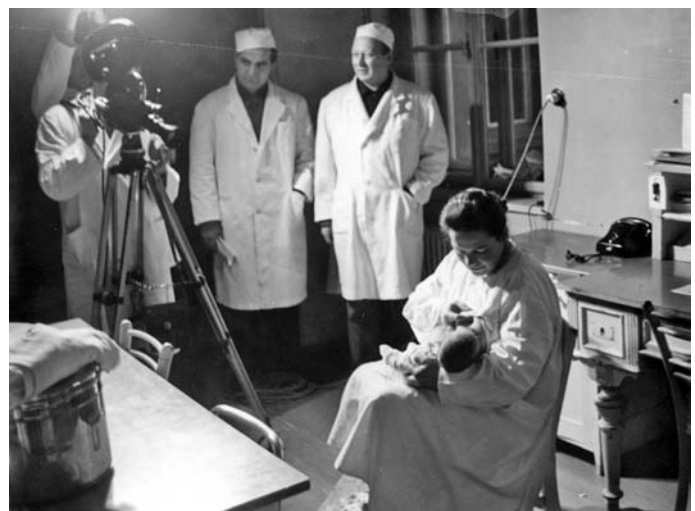
Dosežke na področju medicine, domače in tuje, predvsem diagnosticiranja in novih tehnologij, so predstavljali v oddajah *Po sledih napredka*, *Spekter*, *Spoznano neznano*, *Znanost in mi*.

- *Ciklusi oddaj*, kjer so sodelovali domači strokovnjaki; npr.: *Dosežki slovenske kirurgije*, *Kvaliteta življenja*, *Čustva*, *Človek za človeka*, *Od refleksa do logike*, *Psihoterapija*, *Skrivnost življenja*, *Sodobna medicina*, *Nalezljive bolezni*, *Možgani*, *Zobozdravstvo*, *Spolne bolezni niso zatrte*, *Veliki dosežki slovenske kirurgije*, *Volja je pot – alkohol*, *Zdravilne vode ...*
- *Svetovalne oddaje in serije*, ki so gledalcem posredovale nasvete, kot so: *Nega bolnika na domu*, *Da ne bi bolelo* (najobširnejša in najdlje trajajoča – od 1987 do 1997, tj. 10 let), *Prva pomoč*, *Dietna prehrana*, *Zdravila – človekov prijatelj ali sovražnik*, *Recept za zdravo življenje*, *Zdravo življenje*, *Otrok in zdravje*, *Otroške nalezljive bolezni*, *Spolna vzgoja in bolezni*, *Študij na univerzi – medicina*, *Pred izbiro poklica – poklici v zdravstvu*, *V temnem okraju (zasvojenosti)*, *Prehrana dojenčka ...*
- *Tuje oddaje in serije*: *Človekovo telo*, nemška serija, ki je nazorno predstavila delovanje posameznih organov; *Zgodovina medicine*, prav tako nemška oddaja, in številne tematske oddaje o sodobnih tegobah in boleznih človeštva, nešteti prispevki tujih agencij, ki smo jih vključevali v svoje oddaje (o zdravljenju rakavih obolenj, odkritjih na področju diagnostike, tehnike – ultrazvok, magnetna resonanca, računalniška tomografija, laserski in laparoskopski posegi itd.).

Našteli bi lahko posamezne tematske in portretne oddaje, prispevke in reportaže o naših zdravstvenih ustanovah, njihovem razvoju, novogradnjah (npr. Stanko Kristl – arhitekt Uni-

Snemanje operacije srca, 1960.
Vir: Arhiv TV Slovenija.

Snemanje oddaje *Otrok in zdravje*: Zlatenica, 1967.
Vir: Arhiv TV Slovenija.

verzitetnega kliničnega centra in vsa kronologija o tem), Intervju – pogovori z znanimi domačimi in tujimi zdravstvenimi delavci (prof. dr. Andrej O. Župančič, dr. Viktor Frankl, dr. Janez in Lev Milčinski in drugi).

Oddaj, ki danes govorijo o zdravstvu in medicini, ni prav veliko, pravzaprav jih je veliko manj kot jih je bilo prejšnja desetletja. V oddajah Turbulenca, Ugriznimo znanost, pa tudi Polnočni klub voditelji odpirajo nekatere manj znane, včasih tudi kočljive teme, pa tudi aktualna vprašanja, ki so precej drugačna od nekdanjih. Tudi tuje dokumentarne oddaje, ki jih TV Slovenija izbira in predvaja, govorijo o aktualnih temah, navadno o provokativnih vprašanjih s področja medicine (alternativa, homeopatija, parapsihologija, farmacevtska industrija in njena zavajanja ...). Še vedno pa izpolnjuje svoje poslanstvo nacionalnega medija. Kako dolgo še?

Zaključek

Televizija je v svojih šestdesetih letih opravila izjemno pomembno vlogo na področju medicine ravno zaradi tega neposrednega stika z gledalcem. Če pomislimo na prva leta njenega delovanja, je z besedo in predvsem sliko prinesla ne le zanimivosti, temveč v veliki meri ljudi poučila o medicini. Lahko rečemo, da je odigrala tudi interaktivno vlogo, saj so zlasti v svetovalnih oddajah lahko gledalci sodelovali z vprašanji in pobudami. Kot opazamo, smo imeli v prvih desetletjih veliko več oddaj s tega področja, več gostov strokovnjakov, intenzivneje smo spremljali dognanja in razvoj. Seveda je dandanes na voljo ogromno drugačnih, modernejših načinov informiranja, predvsem splet in različna družbena omrežja. Je pa lahko to dvorezen meč, saj si ljudje zaradi različnih informacij, ki si jih sami poiščejo, tudi po svoje razlagajo različne bolezni, lastne težave. Še posebej je to opazno med mladimi, ki jih televizija v klasičnem smislu seveda ne pritegne, mogoče le njeni spletni portali. Vse gradivo o medicini, ki ga hrani naš arhiv, naj bi bilo hitro in enostavno dostopno uporabnikom, predvsem našim avtorjem in novinarjem, saj z njim navadno ponazorijo in obogatijo svoje prispevke in oddaje, pa seveda tudi zunanjim raziskovalcem. Ne samo da bi tako lahko preučevali medicino, njen razvoj, napredek, zdravstvene ustanove doma in po svetu, arhiv TV je tudi odraz več kot polstoletnega dogajanja na tem področju. Vpogled v domače in tuje oddaje ali prispevke s področja medicine pokaže več kot zanimiv spekter različnih znanstvenih, tehničnih in tudi etičnih prizadevanj, ki so veliko pomenile za človeka.

VIRI IN LITERATURA

LITERATURA

Zorn, Jože: *Kronika RTV Ljubljana, 1956-1968* [rokopis]. Muzejska zbirka RTV Ljubljana.

SUMMARY

LIVING HERITAGE - FILM RECORDINGS ON MEDICINE IN THE ARCHIVES OF TV SLOVENIA

Television has played an extremely important role in the field of medicine in its sixty years of broadcasting, precisely because of the direct contact with viewers. As far as its first years of working are concerned, it had not only transmitted interesting facts through words and picture, but also to a great extent a certain degree of knowledge in the field of medicine among people. It is said that it has also played an interactive role, because especially in counselling programmes viewers could participate by asking questions and take an initiative to propose a certain topic. It has been noticed that in the first decades there were many more programmes regarding this topic, more guests, experts, discoveries and development were of a greater importance. Nowadays, of course, a lot of various, more modern ways of informing are available, predominantly internet and different social networks. This can also be a double-edged sword, because people who look for information by themselves, can explain different diseases and problems in their own ways. This is especially seen among the youth who are not attracted to television in a classic sense, but perhaps only to its portals. All material on medicine that is kept in our archives should be quickly and easily accessible to users, mainly to our authors and journalists, so that they can illustrate and improve their programmes, and of course also to external researchers. Not only that we can study medicine, its development, progress, health care institutions here and around the world in such a way - The TV archives are also the reflection of more than a half-century old actions in this field. An insight into local and foreign programmes regarding medicine shows more than an interesting spectrum of various scientific, technical and also ethical efforts that were of a great meaning to human.

1.04 Strokovni članek

UDK 930.25:78.087.683(497.4Ajdovščina)

Prejeto: 17. 10. 2018

Arhivski fond »kosoelovcev« v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici

JURIJ ROSA

profesor zgodovine in sociologije, arhivski svetovalec
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Trg Edvarda Kardelja 3, SI-5000 Nova Gorica
e-pošta: jurij.rosa@pa-ng.si

Izvleček

Moški pevski zbor Srečko Kosovel Ajdovščina sodi med najpomembnejše moške pevske sestave na slovenski pevski sceni in med najpomembnejša društva z območja Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici. Društvo je ustvarilo in ohranilo obsežno dokumentarno in arhivsko gradivo, ki izpričuje bogato in uspešno dejavnost v več kot sedemdesetih letih delovanja. Odločilo se je, da ga uredi in popiše in za to opravilo pridobilo zgodovinarja – kustosa. Njegova ureditvena dela in zlasti njegov izredno podroben in obsežen popis je poseben primer pristopa k takemu opravilu. Čeprav ni bilo opravljeno vrednote-nje in odbiranje arhivskega gradiva in kljub posameznim pomanjkljivostim ureditve in popisa, je prevzem arhivskega gradiva s takim pripomočkom za njegovo uporabo dragocena pridobitev za novogoriško arhivsko službo in za uporabnike tega arhivskega fonda.

Abstract

ARCHIVAL FOND OF »KOSOVELOVCI«
IN REGIONAL ARCHIVES NOVA GORICA

Srečko Kosovel Ajdovščina men's choir is one of the most important men's choirs in Slovenian singing landscape and one of the most important societies in the area of Regional Archives Nova Gorica. The society created and preserved comprehensive archives attesting to rich and successful activities in more than seventy years of operation. It was decided that these archives should be arranged and recorded. To achieve this, they needed to secure the help of a historian who is also a curator. The organizational skills of the latter and his extremely detailed and comprehensive list of material in particular is a special example of an approach to the task entrusted to him. Although the appraisal and selection of archives were not performed, and the arrangement and recording of archives have individual weaknesses, the acquisition of archives with such an aid for its use is a valuable addition to the archives service in Nova Gorica and for the users of this archival fund.

Ključne besede:

moški pevski zbor
Srečko Kosovel
Ajdovščina,
urejanje in
popisovanje
gradiva,
prevzemni popis,
pomembnejše
gradivo v fondu

Key-words:

Srečko Kosovel
Ajdovščina Men's
Choir, organizing
archives, listing,
acquisition list,
important
archives in fond

Vsak na novo pridobljen društveni arhivski fond ima svojo vrednost in poseben pomen, saj je pridobivanje arhivskega gradiva društev podvrženo drugačnim okoliščinam kakor pridobivanje gradiva javnopравnih oseb. Po svojem petintridesetletnem delu z gradivom društev lahko rečem, da ta zelo različno skrbijo za pričevalne sledi svojega delovanja. Nekatera so posvečala svojemu dokumentarnemu in arhivskemu gradivu veliko pozornost, že pri nastajanju skrbela za njegovo urejenost in preglednost ter ga skrbno hranila in varovala. To je bilo najbolj odvisno od tega, ali je pri društvu primerna oseba, ki ima smisel, čut in dar za delo z gradivom, seveda pa tudi nekaj znanja. Pred mnogo leti smo imeli v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici tudi posebne seminarje za izobraževanje društvenih arhivarjev ali drugih oseb, ki so imele opravka z društveno dokumentacijo. Nekatera društva pri naši arhivski službi tudi zaprosijo za strokovne napotke za varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva in radi jim ustrezemo.

Kljub težavam s pravnim položajem društev, članstvom, prostori, denarnimi sredstvi, tudi z nerednostjo delovanja in slabšo preglednostjo obstoja in delovanja društev se število arhivskih fondov društev in zvez društev v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici množi in bogati našo arhivsko dediščino. Zbirka fondov društev in zvez društev v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici je raznolika in vsebinsko pestra. Imamo tudi nekatere precej obsežne fonde in nekatere, ki jih cenimo kot prave »biserčke«. Med temi je tudi arhivski fond slovečega Moškega pevskega zbora Srečko Kosovel Ajdovščina.

Na območju, ki ga s svojo dejavnostjo pokriva naša arhivska služba, je Moški pevski zbor Srečko Kosovel Ajdovščina zagotovo eno najpomembnejših kulturnih društev in društev nasploh. To so »kosovelovci«, saj so še najbolj prepoznavni pod tem skrajšanim imenom, predstavljajo pa eno od »ikon« primorskega in kar vseslovenskega moškega zborovskega petja. Njihova zgodovina je dolga preko 70 let. Že dolgo časa spadajo med najboljše moške pevske zборе na slovenski pevski sceni, svojo kakovost in tradicijo pa že desetletja »izvažajo« tudi v druge države, kar izpričujejo mnoga gostovanja in uspehi na mednarodnih tekmovanjih.

Zgodovina tega pevskega društva sega še v vojni čas, s prvimi začetki zbiranja primorskih fantov vojakov leta 1943 v Alžiriji in nato trdnejših temeljev zbora v italijanskem taborišču Gravina leta 1944, kjer je zbor že dobil ime po Srečku Kosovelu. Člani nekdanjega partizanskega pevskega zbora Srečko Kosovel so prenesli ime na pevski zbor Lipa iz Ajdovščine, ki je nastal leta 1946, in ta je nadaljeval svojo glasbeno pot pod imenom Moški pevski zbor Srečko Kosovel Ajdovščina neprekinjeno vse do današnjih dni. Društvo ves čas uspešno deluje in osvaja poslušalce z žlahtno pesmijo moških glasov.

Grla pevcev so ves ta čas izvabljala glasove, ki niso le prepevali, temveč tudi sporočali, osveščali in bodrili. Njihova pesem je imela moč, da jih je družila in so ob njej doživeli mnogo neponovljivih srečnih zgodb v domačih krajih in mnogih deželah tujine, kamor so ponesli moško zborovsko pesem. Zanje bi lahko dejali, kakor je zapisal Srečko Kosovel: »*Moja pesem je moj obraz.*«

Društvo s tako tradicijo, kakovostjo in ugledom je ustvarilo tudi obsežno dokumentarno in arhivsko gradivo, ki ostaja dragocena priča njihove žlahtne kulturne dejavnosti.

Prevzem gradiva tega društva 12. 1. 2017 je glede na predhodne okoliščine in predvsem na to, kar smo pridobili, svojstven in izjemen primer. Iz pojasnila v zapisniku o izročitvi in prevzemu arhivskega gradiva ter iz osebnega spomina povzemam potek dogajanja.

Leta 1995 se je vodstvo društva odločilo za ureditev in popis vsega dokumentarnega gradiva, ki je do takrat nastalo in ga je hranilo. Pristojen član društva se je ustno obrnil na pristojnega arhivista, ki skrbi za društvene arhivske fonde v novogoriškem pokrajinskem arhivu, s posebno željo – da bi pri društvu, v njihovem prostoru, uredil, tehnično opremil in natančno popisal obsežno do-

kumentarno gradivo društva, ki je nastalo v desetletjih delovanja zbora. Ne spominjam se več prav dobro (o tem tudi ni nobene zabeležke), zakaj takrat tega opravila nisem (z)mogel prevzeti, čeprav me je sama pobuda s strani društva zamikala, da bi globoko prodrl v arhivsko dediščino tako uglednega društva že pred prevzemom gradiva v pristojni arhiv. Najbrž je bil moj odgovor utemeljen s tem, da urejanje in popisovanje gradiva pri ustvarjalcu na terenu ni naloga arhivista, najverjetneje pa je na odločitev vplivala tudi moja takratna zasedenost z drugimi tekočimi ali izrednimi opravili v arhivski službi. Obljubil pa sem strokovno pomoč v obliki napotkov glede urejanja in popisovanja gradiva, če bi uspeli pridobiti za to opravilo koga drugega. Društvo je vztrajalo pri tem, da najde primerno osebo, ki bi njegovo dokumentarno gradivo »spravila v red«, hkrati pa pridobilo razvid nad gradivom. Uspelo mu je najti primerno osebo. Delo je prevzel domačin iz Ajdovščine, zgodovinar in kustos Goriškega muzeja Drago Sedmak. Predvidevati je mogoče, da je začel delo novembra 1995, ker je konec novembra istega leta pristojni član društva že podal poročilo o načrtovanem delu, ki ga je prevzel Sedmak. Zavzeto se je oprijel dela in se oglasil tudi pri meni s prošnjo za strokovne napotke.

Dva zgodovinarja sva se znašla v zanimivem položaju: Zgodovinar – kustos pri delu za ustvarjalca gradiva, zgodovinar – arhivist v vlogi delilca napotkov za arhivsko službo.

Rade volje sem mu dal strokovna navodila za delo in mu skušal pomagati s svojimi dotedanjimi izkušnjami: o poslovanju društev, o nastajanju, zvrsteh in oblikah društvene dokumentacije, njenem urejanju in tehničnem opremljanju, pa tudi o svoji dotedanji praksi pri obdelavi arhivskega gradiva društev, zlasti kulturnih. Na razpolago sem mu dal tudi nekaj pripomočkov za pomoč pri delu. Ureditveni načrt, način in stopnjo podrobnosti popisovanja pa si je urejevalec in popisovalec izbral sam, morebiti tudi v dogovoru z društvom. V ničemer pa ni posegal v kakršno koli vrednotenje in s tem povezano odbiranje ali izločanje gradiva, kar tudi ni bil namen društva in izvajalca dela.

Delo se je zavleklo in je bilo končano šele v prvi polovici leta 2001. Toda, pozor, kaj je nastalo! Ne vem, če je bil kateri arhivist v slovenskih arhivih deležen česa podobnega.

Drago Sedmak je gradivo uredil in tehnično opremil ter sestavil popis, a ne kakršen koli, ampak, reci in piši, za vsak dokument celote gradiva (22 arhivskih škatel), ki ga je prevzel v ureditev in popisovanje. Za tak njegov pristop k popisovanju sem izvedel šele, ko mi je popis ob koncu dela tudi izročil.

Izdelal je izredno podroben popis, saj pri mnogih enotah ne opredeljuje samo osnovne vsebine, ampak tudi razne druge dodatne opise: zvrst ali oblika dokumentov, priloge, naslovniki, pošiljatelj, sestavljavci besedil, žigi, ponekod tudi mere dokumentov, razne opombe in še kaj drugega. Kakor kaže, je popisovalec arhivske dokumente popisoval podobno kakor muzejske predmete.

Za vpogled v način popisovanja navajam nekaj primerov:

»Splošno krojaštvo Ajdovščina, Ajdovščina, dne 8. 5. 1967, račun št. 80/67 /tudi prilogi: obvestilo o izplačilu, žig na hrbtni strani: Služba družbenega knjigovodstva- ekspoziura Ajdovščina, 5. 6. 1967, splošna položnica, priznanica – v Ajdovščini, 5. 6. 1967 (blago za obleke in nabava obleke).«

»Zveza kulturnih organizacij Slovenije, predsedstvo, odbor za glasbeno dejavnost, št. 01-6/3, dne 16. 11. 1978/ Zveza kulturnih organizacij občine Nova Gorica, tov. Klavdij Koloini – pevskim zborom: Partizanski pevski zbor Ljubljana, APZ Boris Kraigher Maribor, Collegium musicum Beograd, Srečko Kosovel Ajdovščina in Obala Koper – Zadeva: Festival Revolucija in glasba 1978.«

»Program – brošura koncerta Moškega pevskega zbora Srečko Kosovel Ajdovščina, dvorana kulturnega doma Ajdovščina, 7. 6. 1997(7 brošur s programom

in življenjepisi nekaterih izvajanih skladateljev ter seznamom imen in priimkov umetniškega vodje, korepetitorok, predsednice zbora in pevcev).«

»Priznanje – fotografija Slovenskega okteta/1951-1966/. Na desnem spodnjem robu okvirja slike kovinska tablica z napisom: Pevskemu zboru za 20-letnico Slovenski oktet. Na hrbtni strani z roko pripisano: Pevskemu zboru, 'Srečko Kosovel' ob 20-letnici čestita, 'Slovenski oktet'. Ljubljana 4. 2. 1967. Priznanje je pod uokvirjenim steklom. Mere okvirja: 31,5 x 36,3 cm.«

Na pobudo Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici in po dogovorih z vodstvom društva v novembru in decembru 2016 je bila sprejeta odločitev, da društvo izroči vse gradivo, kakor je nastalo pri izročitelju in kakor ga je uredil in popisal Drago Sedmak.

Kakršno koli spreminjanje ureditve in izdelanega popisa bi porušilo sistem njegovega dolgotrajnega dela. Sodim, da je bila kljub odklonu od prakse vrednotenja gradiva pri društvih takšna odločitev vsaj do nadaljnjega na mestu oziroma smiselna. Vrednotenje gradiva in s tem povezano odbiranje in izločanje bo morebiti lahko opravljeno kdaj v prihodnosti. Predvsem bo treba izločiti v več primerih preveliko število ohranjenih izvodov istega dokumenta. Zlasti očitno je to pri koncertnih sporedih, brošurah in drugih tiskih. Vse kaže, da je popisovalec vključil v sestav fonda kar vso preostalo naklado tiskov, ki so ostale na sedežu društva (celo do 200 izvodov). Nepotrebna je na primer tudi ohranitev in vključitev v sestav gradiva več sto praznih listov z glavo društva (za sestavljanje dopisov) ali pa okrog 150 praznih kartotečnih listov za popis članov društva. Jasno je, da ni nobene potrebe ohranjati v fondu tako veliko število enakih izvodov gradiva. Takega gradiva je kar za dve arhivski škatli.

Urejevalec in popisovalec pa je v sestav arhivskega fonda in popis vključil še nekaj drugih preostankov zapuščine zbora, ki sicer ne sodijo v arhivsko dediščino (spominske medalje, literaturo).

V svoji zakladnici društvene arhivske dediščine imamo z gradivom »kosovelovcev« bogat fond pomembnega društva. Dosje tega fonda pa je med najdebelejšimi od vseh fondov, ki jih hranimo, saj skupni popis gradiva obsega nič manj kakor 312 strani, razdeljen še na popise po posameznih arhivskih škatlah, skupaj 333 strani, s kazalom za posamezne škatle.

Gradivo fonda je nastajalo med letoma 1946 in 2000, čeprav je mogoče ti dve mejni letnici postaviti tudi pod vprašaj, ker več dokumentov nima datuma.

V naslednjih vrsticah bom še na kratko predstavil obsežnejše oziroma vsebinsko pomembnejše serije gradiva v fondu in čas njihovega nastanka (z opombo, da so letnice lahko nezanesljive). Gradivo je za najstarejša leta obstoja društva skromno ohranjeno, večji količini in raznovrstnosti gradiva je mogoče slediti nekako od drugega desetletja delovanja zbora dalje.

»Zapisniki občnih zborov s prilogami« so vsebinsko zelo dragocena serija gradiva, ki je nastala v letih 1955–1993, saj nudijo izčrpen vir podatkov o mnogih dogajanjih pri pevskem društvu, ki se izražajo v poročilih in razpravah udeležencev. Podobno velja tudi za gradivo drugih organov društva, zlasti *»zapisnikov sej upravnega in izvršnega odbora«*, nastalih med letoma 1959–1988. Raziskovalec zgodovine društva ne bo v zadregi glede sestave pevskega zbora v različnih obdobjih ali posameznih letih, ker so dobro ohranjeni *»sezname pevcev«*, nastali v času 1959–1995, obstajajo pa tudi *»kartotečni listi članov«*. Iz teh evidenc lahko dobimo vpogled o pevcih po glasovih, pa tudi od kod so bili doma, kje so bili zaposleni in še več drugih osebnih podatkov. *»Statistična poročila«* nudijo vpogled v delovanje društva v posameznih sezonah v obdobju 1955–1965. Zanimivi so odgovori na *anketni vprašalnik* iz leta 1966. Ohranjene so *»evidence prisotnosti na vajah«* za daljšo dobo 1954–1993. Zelo bogata je serija *»gradiva, ki se nanaša na nastope v domačih krajih in na gostovanjih v domovini v času 1950–1997«*, v katerem najdemo sporede pesmi, koncertne liste, vabila in drugo dokumentacijo.

Precej obsežna je raznovrstna »spisovna in tiskana dokumentacija o nastopih v tujini«, ohranjena za leta 1965–1997, ki izpričuje, da je zbor pogosto nastopal v raznih evropskih državah in tudi v južnoameriški Argentini. Zelo dobro je ohranjena »dokumentacija o nastopih na znanem tekmovanju pevskih zborov ‚Cesare Augusto Seghizzi‘ v Gorici« iz obdobja 1963–1995, uporabnik bo lahko dobil tudi precej »gradiva o nastopih na tekmovanju pevskih zborov Naša pesem v Mariboru« med letoma 1970–1995, prav tako tudi »dokumentacije o udeležbi zbora na festivalu Revolucija in glasba v času 1972–1986 in gradiva o udeležbah na reviji Primorska poje.« Razmeroma dobro je ohranjeno »gradivo o nastopih na proslavah, manifestacijah in drugih prireditvah med letoma 1953–1994.«

Bogata in zelo raznolika je »dokumentacija o praznovanjih raznih obletnic društva«, od dvajsete do petdesete, iz časa 1965–1995. Nabralo se je precejšnje število »predlogov za odlikovanja, nagrade in pohvale zboru in posameznikom«, nastalih v daljšem obdobju 1955–1995, pomembne arhivske sledi so nastale tudi ob »snemanjih za radijske posnetke 1961–1995, televizijske oddaje 1970–1992 in pripravo gramofonskih plošč in zvočnih kaset 1976–1991.«

Društvo je zelo dobro poskrbelo za zbiranje »časopisnih člankov« s poročili, govori, kritikami in ocenami ob nastopih, pri čemer je v tej seriji, ki obsega daljše časovno obdobje 1956–1996, precejšen delež člankov iz tujih časopisov.

Zelo dragocena je obsežna »zbirka fotografij«, ki slikovno dokumentirajo mnoge nastope, družabna in druga dogajanja v zboru vse tja od leta 1946 do 1997. Fond dopolnjuje tudi lepa »zbirka voščilnic in zahval«, ki so se nabrale v času 1967–1982.

V fondu je ostala tudi »blagajniška knjiga« in večje število raznovrstnih »računovodskih dokumentov« iz let 1955–1981.

Ureditvi in popisu je sicer mogoče očitati posamezne pomanjkljivosti oziroma nedoslednosti z vidika arhivske teorije in prakse. Morda predvsem glede preglednosti pri razvrščanju gradiva. Ponekod tudi izrazi za opisovanje posameznih dokumentov ali enot niso najboljši, na posameznih mestih bi bilo treba tudi nekoliko urediti popis oziroma opraviti neke vrste redakcijo. Glede ureditve in tehnične opreme gradiva pa bi kazalo znotraj posameznih arhivskih škafel na ovajih posameznih enot gradiva napisati natančnejše opise. Pri nekaterih serijah popisanega gradiva ali pri posameznih enotah je morda popis preveč podroben, tu pa tam preobremenjen s preveč »balasta«, kar otežuje preglednost popisa.

Naj se malo pošalim: To se pač zgodi, če zgodovinar – kustos ne upošteva dovolj zgodovinarja – arhivista (!).

Pričujoče besedilo sem napisal kot poročilo o nenavadnem primeru, s katerim sem se prvič srečal. S tem zapisom sem imel v mislih tudi zahvalo zgodovinarskemu kolegu Dragu Sedmaku. Kljub navedenim pomanjkljivostim je opravil veliko delo, katerega rezultat je koristen pripomoček za arhivske delavce kakor tudi za katerega koli uporabnika gradiva tega fonda.

SUMMARY

ARCHIVAL FOND OF »KOSOVELOVCI« IN REGIONAL ARCHIVES NOVA GORICA

The Regional Archives Nova Gorica acquired a comprehensive society fond of Srečko Kosovel Ajdovščina men's choir. The choir is one of the iconic male choruses in Primorska and the whole Slovenia. Comprehensive documents and archives attests to the rich and successful activities in more than seventy years of operation.

The organization and acquisition of the society's archives is a unique as well as extraordinary example of societies' fond in the Regional Archives Nova Gorica. The society first needed to secure the help of the historian and curator from Ajdovščina who would arrange archives in order to provide a clear overview of comprehensive collection of archives.

Organizational plan, method, and the level of detail of listing were chosen by the curator himself who in no way interfered with the appraisal, selection, and disposal of archives. He made an incredibly detailed listing encompassing 312 pages. In many units, the curator did not identify only the basic contents but also various additional descriptions.

The Regional Archives acquired all archives as created, arranged, and recorded by the entity who transferred it to us. Archives encompass 22 archival boxes and were in the making between 1946 and 2000; the archives from the earliest days of the society are modestly preserved, from the second decade of choir's functioning onward, however, we can follow a larger quantity and variety of archives.

Content compounds and forms of archives attest to a rich and colorful archival heritage of the society although not in its entirety: minutes of general assembly and meetings of committee, lists and index cards of singers, statistical reports, time sheets, various documents of numerous performances in Slovenia and abroad, attendances of ceremonies, appearances in magazines, festivals, contests and other various events, documents on celebrating anniversaries of the society, awards and rewards, recording for television and radio shows, preparation of records and cassettes, extensive collection of newspaper articles, valuable collection of photos, cards, and acknowledgements.

Despite the facts that the appraisal and selection of archives were not performed, certain tasks still lie ahead of the archivist, and the arrangement and recording of archives have individual weaknesses, the acquisition of archives with such an aid for its use is a valuable addition to the archives service in Nova Gorica and for the users if this archival fond.

1.04 Strokovni članek

UDK 37:930.25-051(497.4)

930.25:614.2(497.4)

Prejeto: 5. 10. 2018

Pomen izobraževanj za sodelovanje med ustvarjalci s področja zdravstva in pristojnimi arhivi v okviru arhivske javne službe

BOJANA ARISTOVNIK

arhivska svetovalka

Zgodovinski arhiv Celje

Teharska cesta 1, SI-3000 Celje

e-pošta: bojana.aristovnik@guest.arnes.si

Izvleček

V prispevku je prikazana dinamika izobraževanj v Arhivu Republike Slovenije in regionalnih arhivih, ki jih izvajamo v skladu s pravilnikom o strokovni usposobljenosti uslužbencev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. Člani *Medarhivske delovne skupine za področje zdravstva in socialnega varstva* smo pripravili pregledne tabele števila uslužbencev, ki imajo opravljen preizkus strokovne usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom s področja zdravstvenih zavodov in se vprašali, kako izobraževanja vplivajo na sodelovanje z ustvarjalci in kako ustvarjalci sami ocenjujejo pomen izobraževanj.

Abstract

THE IMPORTANCE OF EDUCATION FOR COOPERATION AMONG CREATORS FROM THE FIELD OF HEALTHCARE AND COMPETENT ARCHIVAL INSTITUTIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF PUBLIC SERVICE OF ARCHIVAL INSTITUTIONS

This article discusses the dynamics of trainings in the Archives of the Republic of Slovenia and regional archives conducted in accordance with rules. The members of Inter-archival expert group for issues regarding on health care and social welfare prepared overview tables with numbers of employees who passed the exam on the professional competence for work with documents from the field of healthcare institutions and asked ourselves how do our trainings affect the cooperation with creators and how do creators themselves rate the importance of these trainings.

Ključne besede:

izobraževanje,
preizkus
strokovne
usposobljenosti,
ustvarjalci,
Medarhivska
delovna skupina
za področje
zdravstva

Key-words:

Training, exam on
the professional
competence,
creators, Inter-
archival expert
group for issues
regarding on
health care and
social welfare

Naloge arhivske javne službe¹ pri javnopravnih osebah določa Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih,² ki v 53. členu opredeljuje dejavnost arhivov in pristojnih arhivistov z ustvarjalci arhivskega gradiva. Med osnovne naloge sodijo vrednotenje dokumentarnega gradiva, pojasnila v zvezi z dolžnostmi javnopravnih oseb glede dokumentarnega gradiva, strokovni nadzor in usposabljanje uslužbencev, ki delajo z dokumentarnim gradivom.

Izobraževanja za uslužbence javnopravnih oseb izvajamo vsi pristojni arhivi, kar pomeni, da organiziramo seminarje za uslužbence tistih javnopravnih oseb, za katere izkazujemo pristojnost v okviru Registra ustvarjalcev arhivskega gradiva.³ Arhiv Republike Slovenije izvaja izobraževanja tudi za delavce ponudnikov storitev, ki opravljajo dela zajema, hrambe gradiva v digitalni obliki in spremljevalnih storitev. Torej, če ustvarjalec za urejanje, odbiranje, popisovanje in zagotavljanje varnih prostorov v skladu z uredbo⁴ za arhivsko gradivo v fizični obliki pred izročitvijo v pristojni arhiv izbere zunanega izvajalca, mora izvajalec (oz. uslužbenci izvajalca, ki odbirajo, popisujejo ...) izpolnjevati enake pogoje glede strokovne usposobljenosti in materialnega varstva kot ustvarjalec.

Tabele pod zaporedno številko 1 prikazujejo stanje števila uslužbencev s področja zdravstva, ki imajo opravljen preizkus strokovne usposobljenosti v regionalnih arhivih in državnem arhivu (do decembra 2017).

Tabela 1-ZAC: Število uslužbencev, ki imajo opravljen strokovni preizkus: Zgodovinski arhiv Celje

Zap. št.	Ustvarjalci s področja zdravstva	Število uslužbencev, ki imajo preizkus	Opomba
1.	Splošna bolnišnica Brežice	11	
2.	Splošna bolnišnica Celje	140	Arhivarke iz centralnega arhiva SBC in administratorke oddelkov ter uslužbenci uprave SBC se dodatno izobražujejo, za administratorke po oddelkih organizirajo interna izobraževanja oz. seznanjanje z novostmi pri delu z dokumentarnim gradivom v okviru SBC prek intranetne mreže.
3.	Bolnišnica Topolšica	6	
4.	Splošna bolnišnica Trbovlje	7	
5.	Psihiatrična bolnišnica Vojnik	4	
6.	Zdravstveni dom Brežice	2	
7.	Zdravstveni dom Celje	2	
8.	Zdravstveni dom Hrastnik	1	

¹ Prispevek je nastal v okviru prve tematske številke publikacije Arhivi v letu 2018 (letnik 41, št. 1), ki je imela naslov *Ustvarjalci, skrbniki in uporabniki arhivskega gradiva zdravstvu na Slovenskem*. Ker žal spomladi ni ugledal luči sveta, ga objavljamo v drugi številki letošnjega letnika.

² ZVDAGA (Ur. l. RS, št. 30/2006, 24/2014).

³ Internetni vir: Register ustvarjalcev arhivskega gradiva – RegUst: <https://apl.ars.gov.si/regust/>. Pridobljeno 25. 11. 2018.

⁴ UVDAG (Ur. l. RS, št. 42/2017).

9.	Zdravstveni dom Krško	2	
10.	Zdravstveni dom Laško	4	
11.	Zdravstveni dom Radeče	2	
12.	Zgornjesavinjski zdravstveni dom Nazarje – ZSZD Nazarje	1	Prej: Zgornjesavinjski zdravstveni dom Mozirje
13.	Zdravstveni dom Sevnica	4	Ena ne dela več z DG
14.	Zdravstveni dom Slovenske Konjice	6	Ena v pokoju, ena ne dela več z DG
15.	Zdravstveni dom Šentjur	8	Ena ni več zaposlena pri ustvarjalcu
16.	Zdravstveni dom Šmarje pri Jelšah	5	Ena v pokoju, ena ni več zaposlena pri ustvarjalcu
17.	Zdravstveni dom Trbovlje	3	Ena v pokoju
18.	Zdravstveni dom Velenje	7	
19.	Zdravstveni dom Zagorje ob Savi	4	Ena v pokoju
20.	Zdravstveni dom Žalec	1	
21.	Skupnost zavodov osnovne zdravstvene dejavnosti celjske regije Celje	3	Ena ni več zaposlena pri ustvarjalcu
22.	Lekarna Brežice	2	
23.	Javni zavod Celjske lekarne Celje	2	
24.	Javni zavod Lekarna Krško	1	
25.	Lekarna Mozirje	1	
26.	Lekarna Sevnica	3	Ena v pokoju
27.	Zasavske lekarne Trbovlje	3	Ena ni več zaposlena pri ustvarjalcu
28.	Lekarna Velenje	3	
29.	Žalske lekarne Žalec	2	Ena ni več zaposlena pri ustvarjalcu
30.	Zavod za zdravstveno varstvo Celje	2	Od 2014 Nacionalni inštitut za javno zdravje - Območna enota Celje in Nacionalni laboratorij za zdravje, okolje in hrano - Območna enota Celje
31.	Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, Območna enota Celje	4	Ena ni več zaposlena na OE ampak na ZZZS v LJ; dve od zaposlenih opravili preizkus v ARS
32.	Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, Območna enota Krško	7	Dve od zaposlenih opravili preizkus v ZAC, pet v ARS
	Skupaj ZAC	254	

*Opomba: stanje december 2017.

Tabela 1-PAM: Število uslužbencev, ki imajo opravljen strokovni preizkus: Pokrajinski arhiv Maribor

Zap. št.	Ustvarjalci s področja zdravstva	Število uslužbencev, ki imajo preizkus	Opomba
1.	Zdravstveni dom dr. Adolfa Drolca Maribor	2	1 je šel v pokoj
2.	Zdravstveni dom Lendava	1	
3.	Zdravstveni dom Murska Sobota	1	
4.	Zdravstveni dom Ljutomer	/	
5.	Zdravstveni dom Dravograd	1	
6.	Zdravstveni dom Gornja Radgona	/	
7.	Zdravstveni dom Lenart	/	
8.	Zdravstveni dom Radlje ob Dravi	/	
9.	Zdravstveni dom Ravne na Koroškem	/	
10.	Zdravstveni dom Slovenj Gradec	1	
11.	Zdravstveni dom Slovenska Bistrica	1	
12.	Splošna bolnišnica Murska Sobota	/	
13.	Splošna bolnišnica Slovenj Gradec	4	Ena oseba stalno dela z gradivom, preostali se ves čas menjavajo.
14.	Univerzitetni klinični center Maribor	2	
15.	Koroška lekarna Ravne na Koroškem	/	
16.	Pomurske lekarne Murska Sobota	3	
17.	Lekarne Maribor	1	
18.	Lekarna Slovenska Bistrica	/	
19.	Skupnost zdravstvenih zavodov Murska Sobota	/	
20.	Zdravstveno reševalni center Koroške	/	
21.	Skupnost zavodov osnovnega zdravstva Koroške	/	
22.	Center za sluh in govor Maribor	1	
23.	Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše Maribor	1	

24.	Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, Območna enota Maribor	/	
25.	Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, Območna enota Murska Sobota	/	
26.	Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije, Območna enota Ravne	/	
27.	Zavod za zdravstveno varstvo Maribor	/	Od leta 2014 Nacionalni inštitut za javno zdravje - Območna enota Maribor in Nacionalni laboratorij za zdravje, okolje in hrano - Območna enota Maribor
	Skupaj PAM	19	

Tabela 1-ZAP: Število uslužbencev, ki imajo opravljen strokovni preizkus: Zgodovinski arhiv na Ptuju

Zap. št.	Ustvarjalci s področja zdravstva	Število uslužbencev, ki imajo preizkus	Opomba
1.	Splošna bolnišnica dr. Jožeta Potrča Ptuj	1	Arhivarka
2.	Psihiatrična bolnišnica Ormož	3	Arhivarka in poslovni sekretarki
3.	Zdravstveni dom Ptuj	1	Arhivarka
4.	Zdravstveni dom Ormož	3	Poslovne sekretarke. Ena več ne dela na istem delovnem mestu.
5.	Lekarne Ptuj	1	Poslovna sekretarka
6.	Lekarna Ormož	1	Poslovna sekretarka
	Skupaj ZAP	10	

Tabela 1-ZAL: Število uslužbencev, ki imajo opravljen strokovni preizkus: Zgodovinski arhiv Ljubljana

Zap. št.	Ustvarjalci s področja zdravstva	Število uslužbencev, ki imajo opravljen preizkus
1.	Splošna bolnišnica Jesenice	5
2.	Bolnišnica za ginekologijo in porodništvo Kranj	1
3.	Psihiatrična bolnišnica Begunje	2
4.	Zdravstveni dom Ljubljana	1
5.	Zdravstveni dom za študente Univerze v Ljubljani	1
6.	Zdravstveni dom Grosuplje	1
7.	Zdravstveni dom Logatec	1
8.	Zdravstveni dom Ribnica	1
9.	Zdravstveni dom Črnomelj	1
10.	Zdravstveni dom Metlika	1
11.	Zdravstveni dom Novo mesto	2
12.	Zdravstveni dom Trebnje	2
13.	Osnovno zdravstvo Gorenjske	10
14.	Javni zavod Lekarna Ljubljana	1
15.	Javni zavod Mestne lekarne Kamnik	1
16.	Lekarna Ribnica	1
17.	Dolenjske lekarne Novo mesto	1
	Skupaj ZAL	33

Tabela 1-PANG: Število uslužbencev, ki imajo opravljen strokovni preizkus: Pokrajinski arhiv v Novi Gorici

Zap. Št.	Ustvarjalci s področja zdravstva	Število uslužbencev, ki imajo preizkus	Opomba
1.	Splošna bolnišnica »Dr. Franca Derganca« Nova Gorica	5	
2.	Zdravstveni dom Nova Gorica	2	
3.	Zdravstveni dom Tolmin	2	
4.	Zdravstveni dom Ajdovščina	3	
5.	Zdravstveni dom - Zobozdravstveno varstvo Nova Gorica	1	
6.	Goriška lekarna Nova Gorica	1	
7.	Centralna lekarna Ajdovščina	1	
8.	ZZZS OE Nova Gorica	2	
9.	NIJZ OE Nova Gorica NLZOH OE Nova Gorica	1	
	Skupaj PANG	18	

Tabela 1-PAK: Število uslužbencev, ki imajo opravljen strokovni preizkus: Pokrajinski arhiv Koper

Zap. Št.	Ustvarjalci s področja zdravstva	Število uslužbencev, ki imajo preizkus	Opomba
1.	Splošna bolnišnica Izola	2	
2.	Bolnišnica Sežana	2	
3.	Bolnišnica za ženske bolezni in porodništvo Postojna	1	
4.	Ortopedska bolnišnica Valdoltra	0	
5.	Zdravstveni dom Ilirska Bistrica	2	
6.	Zdravstveni dom Izola	5	
7.	Zdravstveni dom Koper	2	
8.	Zdravstveni dom Piran	0	
9.	Zdravstveni dom Postojna	1	
10.	Zdravstveni dom Sežana	1	

11.	Kraške lekarne Ilirska Bistrica	2	
12.	Obalne lekarne Koper	1	
13.	Zavod za zdravstveno varstvo Koper	2	Sedaj Nacionalni inštitut za javno zdravje - Območna enota Koper in Nacionalni laboratorij za zdravje, okolje in hrano - Območna enota Koper)
	Skupaj PAK	21	

Tabela 1-ARS: Število uslužbencev, ki imajo opravljen strokovni preizkus: Arhiv Republike Slovenije

Zap. št.	Ustvarjalci s področja zdravstva	Število uslužbencev, ki imajo preizkus	Opomba
1.	UKC	131	
2.	Bolnišnica Golnik	5	Od 2017 Klinika Golnik
3.	Psihiatrična klinika Ljubljana Polje	10	
4.	Onkološki inštitut Ljubljana	27	
5.	Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ)	1	
6.	Univerzitetni rehabilitacijski inštitut Soča	2	
7.	Nacionalni laboratorij za zdravje, okolje in hrano	1	
8.	Zavod za transfuzijsko medicino	2	
9.	Center za bolezni otrok Šentvid pri Stični		
10.	Univerzitetni zavod za rehabilitacijo invalidov	1	
11.	Zdravniška zbornica	1	
12.	Lekarniška zbornica	1	
13.	Železniški zdravstveni dom	1	*
14.	Zdravstveni dom Idrija	1	*
15.	Zdravstveni dom Medvode	1	*
16.	Zdravstveni dom Cerknica	1	*
17.	Skupaj	186	

*Opomba: Niso v pristojnosti Arhiva Republike Slovenije.

V arhivih izvajamo izobraževanja na podlagi pravilnikov o strokovni usposobljenosti⁵ iz let 1983, 1999, 2006, 2008, 2016. V Pokrajinskem arhivu Koper in Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici pa pristojni arhivisti navajajo, da so izobraževanja izvajali že prej: PAK (1969) in PANG (1974).

V raziskavi smo si arhivisti, ki delujemo v *Medarhivski delovni skupini za področje zdravstva in socialnega varstva*, zastavili več vprašanj.

Prvo vprašanje, ki smo si ga zastavili: »**Koliko seminarjev smo izvedli v arhivih za področje zdravstva?**«

V PANG poteka izobraževanje od leta 1974, vsako leto vsaj en seminar, ali pa tudi več. Izobraževanje je organizirano za skupine različnih ustvarjalcev. Bilo pa je tudi nekaj izobraževanj za istovrstne ustvarjalce.

Tabele v nadaljevanju prikazujejo število opravljenih preizkusov za področje zdravstva.

Tabela PANG: Število opravljenih preizkusov za področje zdravstva na podlagi poročil o delu 2005-2017

Leto	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Seminar	1	1	4 (40)	2	4 (134)	2 (107)	1 (86)	1 (28)	2 (43)	4 (100)	1 (27)	4 (58)	2 (10, 23)
Preizkus	1	2	17	28	33	31	11	4	5	6	7	9	8

Tabela ZAC: Število opravljenih preizkusov za področje zdravstva na podlagi poročil o delu 2002-2017

Leto	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Seminar (slušatelji)	1 (27, 26)	7 (122, 99)	6 (123, 98)	8 (108, 122)	3 (55, 50)	4 (59, 52)	6 (128, 67)	7 (291, 110)	7 (145, 88)	6 (115, 31)	6 (113, 44)	7 (156, 53)	13 (246, 92)	7 (225, 45)	6 (132, 43)	6 (121, 63)
Preizkus – zdravstvo	/	14	17	64	1	/	/	18	28	19	6	17	28	20	8	14

Opomba: v prvi vrstici: 1. številka v oklepaju je število slušateljev, 2. številka je število slušateljev, ki so opravljali preizkus.

Število opravljenih preizkusov za področje zdravstva PANG: Podatki v tabeli so vzeti iz poročil o delu od leta 2005 do 2017 za PANG.

Število opravljenih preizkusov za področje zdravstva ZAC: Podatki v tabeli so vzeti iz poročil o delu od leta 2002 do 2017 za ZAC (v prvi vrstici: 1. številka v oklepaju je število slušateljev, 2. številka je število slušateljev, ki so opravljali preizkus.).

Prve seminarje v ZAC smo izvedli v letih 1984, 1985, 1986, 1987 (zaradi prostorske stiske na zunanjih lokacijah in posamezne preizkuse z individualnimi konzultacijami tudi v letih 1989 (1), 1992 (1), 1994 (2), 1999 (3), 2001 (1)). Z rednimi izobraževanji smo začeli v letu 2002, potem ko smo se preselili na novo lokacijo. V letih od 1984 do 2002 ni nobeden od ustvarjalcev s področja zdravstva prijavil uslužbencev na preizkus. Uslužbenci s področja zdravstva re-

⁵ *Pravilnik o strokovni usposobljenosti delavcev družbenih pravnih oseb ter članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom* (Ur. l. SRS, št. 15/1983); *Pravilnik o strokovni usposobljenosti delavcev javnopravnih oseb, ki delajo z dokumentarnim gradivom* (Ur. l. RS, št. 59/1999); *Pravilnik o strokovni usposobljenosti uslužbencev javnopravnih oseb ter delavcev ponudnikov storitev, ki delajo z dokumentarnim gradivom* (Ur. l. RS, 132/2006, 38/2008); *Pravilnik o strokovni usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom* (Ur. l. RS, št. 66/2016).

dno opravljajo preizkuse od leta 2003 do 2017, razen v letih 2007 in 2008, ko so opravljali preizkus le uslužbenci s področja sociale. Arhivist v ZAC, ki je zadolžen za ustvarjalce s področja zdravstva, je zadolžen tudi za ustvarjalce s področja sociale (praviloma je takšna razdelitev tudi v preostalih arhivih). V navedenih letih smo pogosteje sodelovali z ustvarjalci s področja sociale in posledično tudi zanje organizirali izobraževanja. Seminarje izključno za ustvarjalce s področja zdravstva smo organizirali v letih 2004 in 2005, in sicer za Splošno bolnišnico Celje. Največkrat pa tudi v ZAC izvajamo izobraževanja za vsa področja hkrati.

V ARS je prvo leto, ko je vpisan uslužbenec s področja zdravstva v evidenčni knjigi preizkusov, leto 1985.

Tabela ARS: Število opravljenih preizkusov za področje zdravstva na podlagi evidenčne knjige preizkusov

Leto	1985	1986	1987	1988	1991	1992	1998	1999	2004	2005
Preizkusi – zdravstvo	2	3	1	1	1	1	1	1	5	7
Leto	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Preizkusi – zdravstvo	24	6	10	8	32	50	3	9	7	13

Glede opravljanja preizkusov so se v preteklih letih v ARS pojavljale naslednje dileme: Kdo je najprimernejši za delavca, ki naj bi skrbel za dokumentarno in arhivsko gradivo (medicinska sestra ali administratorka, v zadnjem času tudi informatiki ...) in koliko delavcev naj opravi izpit v posamezni bolnišnici, še zlasti če so oddelki na različnih lokacijah.

V ZAL so do vključno leta 2015 organizirali seminarje za ustvarjalce s področja družbenih dejavnosti skupaj, v letu 2016 (3) in 2017 (1) pa so organizirali seminarje posebej za ustvarjalce s področja zdravstva in sociale. S to prakso bodo nadaljevali tudi v naslednjih letih. V PAK in PAM pa organizirajo izobraževanja za vsa področja skupaj.

Naslednje vprašanje, ki smo si ga zastavili, je bilo »**Kakšen je pomen izobraževanj za delo z dokumentarnim gradivom pri imetnikih arhivskega gradiva?**«.

Bolnišnice in drugi zdravstveni zavodi običajno nimajo sistematiziranih delovnih mest z opisi del, ki so sestavni del skrbi za upravljanje dokumentarnega in arhivskega gradiva. Več pozornosti namenijo medicinski dokumentaciji, manj splošno-upravni. Na izobraževanja tako pridejo medicinske sestre, administratorke, računovodje, poslovne sekretarke, uslužbenci iz splošnih in kadrovskih služb in informatiki. V SB Celje imajo svojo arhivsko službo, Centralni arhiv bolnišnice, ki ima tri zaposlene. ZAC z navedeno službo in splošno službo SB Celje zelo dobro sodeluje. Na podlagi izobraževanj se je izboljšala urejenost gradiva po oddelkih in sistematično prevzemanje tega v Centralni arhiv bolnišnice in tudi sodelovanje z arhivom, kar je posledično privedlo do izdaje pisnega strokovnega navodila za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega in prevzem arhivskega gradiva.

Za pozitivni učinek intenzivnih stikov z UKC (ki so se pomnožili zlasti ob izobraževanjih) smemo šteti ustanovitev Službe za upravljanje z dokumentarnim gradivom UKC, ki je na podlagi Sklepa o ustanovitvi iz leta 2012 začela delo leta 2013.

Arhivisti ugotavljamo, da ustvarjalci po opravljenem izpitu začnejo razmišljati o odbiranju gradiva in izročitvi v pristojni arhiv. Običajno začnemo takrat bolj sodelovati z JPO in posledično se začnejo aktivnosti za pripravo PSN.

Redna izobraževanja (za pripravo na preizkus in dopolnilna) so zelo pomembna za sistematično in trajno urejanje razmer na terenu. Opazen je dvig kakovosti hrambe dokumentarnega gradiva pri ustvarjalcih. Med zdravstvenimi

ustanovami je pristojni arhivist opozoril na primer Zdravstvenega doma Koper, kjer je v nekem obdobju manjša ekipa delavcev opravila izobraževanje in so pod vodstvom zagnanega mladega strokovnjaka postavili zgleden arhiv. Zelo veliko so naredili tudi v Splošni bolnišnici Izola, kjer že nekaj let sistematično na novo urejajo svoje obsežne arhive v skladu s sodobnimi standardi. Tudi tu so gonilna sila mladi ljudje, ki so pri v arhivu opravili izobraževanje.

Arhivisti menimo, da manjkajo izobraževanja, posvečena specifični tematiki neke stroke. Taka izobraževanja bi bilo smiselno organizirati enotno za celo Slovenijo, vendar v regionalni izvedbi.

Tabela 2: Uslužbenci, ki upravljajo dokumentarno gradivo in so opravili preizkus strokovne usposobljenosti do decembra 2017

Arhiv	Bolnišnice	Zdravstveni domovi/zbornica	Lekarne/lekarniška zbornica	NIJZ, ZZS, in drugi	Skupaj
ARS	173	/	1	14	188
ZAL	8	21	4	/	33
PAM	6	5	4	2	19
ZAC	168	55	17	14	254
ZAP	4	4	2	/	10
PAK	5	11	3	2	21
PANG	5	8	2	3	18
Skupaj	369	104	33	35	543

Število vseh uslužbencev, ki delajo na področju zdravstva in so v pristojnih arhivih opravili preizkus strokovne usposobljenosti do leta 2017, je 543. Kar pa ne pomeni, da še vedno vsi opravljajo to delo. Nekateri med njimi so zamenjali delovno mesto znotraj samega zavoda, nekateri med njimi so se že upokojili, nekateri niso več zaposleni pri ustvarjalcih. Arhivisti z rednim sodelovanjem z javnopravnimi osebami spremljamo njihovo delo in tudi nove uslužbence vzpodbujamo k izobraževanju. Pri nekaterih javnopravnih osebah pa je že ustaljena praksa, da ob spremembi delovnega mesta sami prijavijo sodelavce k opravljanju preizkusa.

Aktivnosti na področju pregledov arhivov pri javnopravnih osebah, strokovno sodelovanje in izdelava pisnih strokovnih navodil so se povečale šele v zadnjih dveh desetletjih, še posebej po letu 2005, ko je bil objavljen Seznam⁶ pravnih oseb ter njihovih organizacijskih enot, za katere so pristojni Arhiv Republike Slovenije in posamezni regionalni arhivi. Seznam je 28. 1. 2005 izdal minister za kulturo dr. Vasko Simoniti. To je bil skupni seznam za Arhiv Republike Slovenije, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Pokrajinski arhiv Maribor, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Pokrajinski arhiv Koper, Zgodovinski arhiv Celje in Zgodovinski arhiv na Ptuju. Seznam je navajal ustvarjalce s področja zdravstva in sociale skupaj, in sicer: ARS (23), ZAL (118), PAM (64), PANG (23), PAK (33), ZAC (70), ZAP (14).

Vprašali smo tudi: »*Kako slušatelji ocenjujejo pomen izobraževanj?*«.

Nekateri so veseli, da imajo možnost slišati kaj več o urejanju gradiva, nekaterim pa so ta izobraževanja odveč. Da, v večini primerov slušatelji bolje razumejo svoje dolžnosti, želijo bolje organizirati svoje hrambo in urejenost dokumentarnega in tudi arhivskega gradiva (ZAP).

Slušatelji v glavnem pozitivno ocenjujejo organizirane seminarje, ki smo

⁶ Seznam, objavljen na podlagi 14. člena ZAGA (Ur. l. RS, št. 20/97, popravek 32/97).

jih organizirali. Organizacija varstva dokumentarnega in arhivskega gradiva pri ustvarjalcih je v veliki meri odvisna od pogleda nadrejenih na vlogo in pomen urejenega arhiva za samo poslovanje institucije. Med njimi še vedno vlada zmotno prepričanje, da arhivi določajo roke hrambe dokumentarnega gradiva in potrjujejo njihove klasifikacijske načrte (ZAL). Slušatelji ocenjujejo v večini primerov izobraževanja za potrebna, saj pred tem niso poznali aktivnosti, ki so jih dolžni izvajati v takem obsegu. Niti si niso predstavljali, kaj vse je arhivsko gradivo in zakaj ga arhivi sploh hranimo. V primeru SBC so se administratorke z različnih oddelkov spoznale prav na seminarjih v ZAC in primerjale različne prakse arhiviranja v svojih tekočih zbirkah. Podale so tudi predloge za izboljšanje sodelovanja med oddelki in centralnim arhivom ... Ko se udeležijo seminarja slušatelji z različnih področij, pa je to tudi priložnost za izmenjavo izkušenj.

Uslužbenci istovrstnih zavodov si na seminarjih izmenjajo naslove in potem sodelujejo, ko gre za vprašanja glede urejanja gradiva. Slušatelji pohvalijo tudi dopolnilna izobraževanja, ker tako pridobijo poglobljena znanja. Po nekajletnem delu z gradivom tudi lažje vprašajo konkretna vprašanja. In tako se sproti rešuje posamezne dileme. Seveda se izobraževanja dopolnjuje z delom na terenu. Na podlagi poznavanja aktualne zakonodaje se tudi na terenu odprta vprašanja hitreje razreši. Predvsem je pomembno sprotno sodelovanje in delo na terenu. Ob sprejetju nove zakonodaje (bodisi arhivske ali pa področne) pa je smiselno organizirati izobraževanje za istovrstno skupino ustvarjalcev, v tem primeru za področje zdravstva, ker se lažje razvije debata, ko je tema skupna (ZAC). Po izobraževanjih verjetno dolžnosti razumejo bolje, vendar samo to ni dovolj. Pomembno je, da imamo stalen stik z njimi in da v nas vidijo nekoga, ki jim je v pomoč. Da tega ne vzamejo samo kot neko zakonsko obvezo, ampak da jim je resnično mar za gradivo.

Meni je zelo pomembno, da me spoznajo. Žal na izobraževanjih to ne gre, ampak samo v zunanji službi ali pa ko pokličejo po telefonu. Ko je ta stik zelo dober, velikokrat pokličejo. Včasih tudi zato, da jim samo potrdiš, da razmišljajo v pravi smeri ipd. Izkušnje imam tudi, da nekateri pridejo na izobraževanje takrat, ko se pojavi nek problem, ko želijo npr. sprejemati notranja pravila ipd. Sicer jih večina ve, da morajo imeti preizkus, ampak le malo jih tudi pride na izobraževanje. Tudi s strani inšpektorice bi bil potreben večji nadzor, pregled naključnih zdravstvenih ustanov. Tako kot je bilo npr. v šolstvu. Takšne informacije se nato hitro razširijo med zdravstvenimi domovi in bi jih tudi na izobraževanje prišlo več (PAM). Redno izobraževanje, tako tisto zakonsko obvezno kot tudi dodatno, je zelo pomembno za sistematično in trajno urejanje razmer na terenu.

Opazen je dvig kakovosti hrambe dokumentarnega gradiva pri ustvarjalcih. Med zdravstvenimi ustanovami bi opozorila na primer Zdravstvenega doma Koper, kjer je v nekem obdobju manjša ekipa delavcev opravila izobraževanje in so pod vodstvom zagnanega mladega strokovnjaka postavili zgleden arhiv. Zelo veliko so naredili tudi v Splošni bolnišnici Izola, kjer že nekaj let sistematično na novo urejajo svoje obsežne arhive v skladu s sodobnimi standardi. Tudi tu so gonilna sila mladi ljudje, ki so pri nas opravili izobraževanje. Manjkajo izobraževanja, posvečena specifični tematiki neke stroke. Taka izobraževanja bi bilo smiselno organizirati enotno za celo Slovenijo, vendar v regionalni izvedbi (PAK).

Poleg spoznavanja obveznosti javnopравnih oseb glede dokumentarnega in arhivskega gradiva, kar je osnovni namen izobraževanja, še:

- uslužbenci istovrstnih ustvarjalcev se spoznajo drug drugega, si izmenjajo izkušnje in se pozneje, ob tekočih vprašanjih, pokličejo in si med seboj pomagajo;
- uslužbenci enega področja v razpravi, ki se razvije med seminarjem ali ob koncu predavanj, slišijo težave in prakso na drugih področjih in morda izvedo kaj koristnega in uporabnega;
- uslužbenci bolje spoznajo arhiv in pristojnega arhivista, kar pripomore k temu, da se lažje obrnejo na arhiv, kadar imajo strokovne dileme.

Izobraževanja zagotovo pripomorejo k boljšemu sodelovanju med arhivom in ustvarjalcem, vsaj delni vpliv imajo verjetno tudi na prevzemanje gradiva in izdelavo PSN, bi pa težko rekla, da imajo odločilen vpliv. Odbiranje in prevzemi gradiva so pogosto odvisni tudi od drugih dejavnikov, zlasti od zasedenosti pristojnega uslužbenca. Uslužbenec javnopravne osebe, za katerega vemo, da zelo dobro pozna obveznosti glede dokumentarnega in arhivskega gradiva, pogostokrat ne najde časa za odbiranje in izročitev arhivskega gradiva arhivu.

Podobno je tudi z izdelavo navodil. Osnova za izdelavo posamičnega navodila je podroben popis vse dokumentacije, ki nastaja pri ustvarjalcu, kar pa vzame uslužbencem veliko časa, tega pa pogosto nimajo. V našem arhivu smo si zato veliko pomagali in imamo dobre izkušnje s tipskimi navodili za odbiranje arhivskega gradiva. Največ gradiva je bilo pri nas doslej odbranega in prevzetega prav na osnovi tipskih navodil za odbiranje arhivskega gradiva, ob sočasnem sodelovanju in ustnih napotkih pri konkretnem odbiranju (zlasti glede specifične dokumentacije, vezane na dejavnost posameznega ustvarjalca). Zaradi tega ne vztrajamo pri izdelavi posamičnih navodil, raje več sodelujemo z ustvarjalcem ob odbiranju. Smo pa izdali tudi nekaj posamičnih navodil, zlasti za področja, kjer ni tipskih navodil. Odzovemo se vedno, ko ustvarjalec pokaže zanimanje (PANG). Izobraževanje ima pozitivne učinke v več smereh. Zakon obvezuje tako arhiviste, da jih organizirajo (po novi zakonodaji tudi dopolnilna izobraževanja), kot bolnišnične delavce, vodilne in arhivarje, da se izobraževanj udeležijo in opravijo preizkuse. Vsebina (ki je zakonsko predpisana) je zanje relevantna, še zlasti ker jih, po njihovih pripovedovanjih, celostno seznanj s problematiko, ki je doslej niso poznali. Pri celostni skrbi za arhivsko in dokumentarno gradivo ti delavci predstavljajo živi stik s problematiko celostnega varovanja gradiva. V bolnišničnih ustanovah pogosto sodelujejo pri uvajanju klasificiranja dokumentov (uvajanju novih KN), izločanju dokumentov, ki jim je pretekel rok hrambe, pri predaji arhivskega gradiva pristojnim arhivom, pa tudi pri reševanju poplavljenih dokumentov. Zlasti so pomembni pri uvajanju elektronskega poslovanja v vedno večjem obsegu in na vedno več področjih zdravljenja in poslovanja, saj nastaja čedalje več izvorno digitalnih zapisov, ki imajo lastnosti arhivskega gradiva (ARS).

Poleg izobraževanj v pristojnih arhivih organiziramo izobraževanja tudi v okviru Medarhivske delovne skupine za področje zdravstva in socialnega varstva, ki deluje pri ARS. Organizirali smo naslednja dopolnilna izobraževanja, ki so bila obiskana v zelo velikem številu (okoli 100 udeležencev na vsakem izobraževanju):

- **Kako do urejenih, varnih in hitro dostopnih dokumentov**, 18. 6. 2012 v ARS;
- **Varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva zdravstvenih ustanov – pogled od spodaj navzgor (Kaj vedo o tem povedati zlasti delavci v zdravstvenih ustanovah, ki zanj skrbijo)**, 8. 10. 2014 na MK Ljubljana, ponovljeno 3. 12. 2014 v dvorani Splošne bolnišnice Celje;
- **Dokumentarno in arhivsko gradivo bolnišničnih ustanov je pomembno, zato zanj skrbimo**, 29. 11. 2017 na MK Ljubljana.

Izdali smo tudi dve publikaciji, namenjeni ustvarjalcem:

- *Kako do urejenih, varnih in hitro dostopnih dokumentov v zdravstvenih ustanovah: zbornik predavanj Seminarja o varstvu dokumentacije v zdravstvenih ustanovah v Arhivu RS*, 18. 6. 2012 (ur. Marija Grabnar);
- *Arhivi*, glasilo Arhivskega društva Slovenije, letnik 41, številka 1, Ljubljana 2018, tematska številka: *Ustvarjalci, skrbniki in uporabniki arhivskega gradiva o zdravstvu na Slovenskem* (ur. Gregor Jenuš in Marija Grabnar).

Zaključek

Ustvarjalci ocenjujejo izobraževanja kot pripravo na preizkus strokovne usposobljenosti ter dopolnilna izobraževanja za potrebna in koristna, kar kaže tudi številčna udeležba na izobraževanjih, ki jih organiziramo Arhiv Republike Slovenije, regionalni arhivi in *Medarhivska delovna skupina za področje zdravstva in socialnega varstva*. Nekaj ustvarjalcev se je že odzvalo na povabilo za sodelovanje pri posredovanju izkušenj s področij svojega dela s predavanji na izobraževalnih dogodkih in posredovanjem znanja z objavami prispevkov v tematski številki *Arhivov*.

Izobraževanja, aktivno sodelovanje z ustvarjalci in priprave pisnih strokovnih navodil vodijo k naši najosnovnejši nalogi, tj. prevzemanju arhivskega gradiva v pristojne arhive in s tem ohranjanje pisne dediščine zdravstvenih ustanov. V večini primerov udeleženci po seminarju bolje poznajo obveznosti javnopравnih oseb (JPO) do dokumentarnega in arhivskega gradiva, ne pa vedno. Včasih ob obisku na terenu presenečeni ugotovimo, da uslužbencem kljub udeležbi na izobraževanju stvari niso jasne (skupni imenovalci težav pri vseh JPO je pomanjkanje časa, premalo zaposlenih, uslužbenci, ki upravljajo dokumentarno gradivo, pogosto opozarjajo na pomanjkanje časa za arhivska opravila in v posameznih primerih tudi na premajhno razumevanje predstojnikov, opozarjajo tudi, da bi predavanja morali slišati njihovi vodje ...). Šele z dopolnilnimi izobraževanji bomo lahko utrdili zavedanje ohranjanja zapisov sedanjih dogodkov za prihodnje rodove. Zaključimo lahko z ugotovitvijo, da so izobraževanja v povezavi z aktivnim sodelovanjem z ustvarjalci pomemben del procesa pri pridobivanju arhivskega gradiva.

VIRI IN LITERATURA

POROČILA

Evidenčna knjiga preizkusov strokovne usposobljenosti delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom Zgodovinski arhiv Celje, 1. knjiga, 1984–2012.

Evidenčna knjiga preizkusov strokovne usposobljenosti delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom Zgodovinski arhiv Celje, 2. knjiga, 2012–2017.

Letna poročila Zgodovinskega arhiva Celje, 2002–2017.

Letna poročila pristojnih arhivov in Evidenčne knjige preizkusov (poročila posredujejo pristojni arhivisti: ARS: Marija Grabnar, ZAL: Dušan Bahun, PAM: Gordana Švegeš Lipovšek, ZAP: Nataša Majerič Kekec, PAK: Vladimir Drobnjak in Matej Muženič, PANG: Ivanka Uršič, ZAC: Bojana Aristovnik).

ZAKONODAJA

Pravilnik o strokovni usposobljenosti delavcev družbenih pravnih oseb ter članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom (Ur. l. SRS, št. 15/1983).

Pravilnik o strokovni usposobljenosti delavcev javnopравnih oseb, ki delajo z dokumentarnim gradivom (Ur. l. RS, št. 59/1999).

Pravilnik o strokovni usposobljenosti uslužbencev javnopравnih oseb ter delavcev ponudnikov storitev, ki delajo z dokumentarnim gradivom (Ur. l. RS, št. 132/2006, 38/2008).

Pravilnik o strokovni usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom (Ur. l. RS, št. 66/2016).

Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA; Ur. l. RS, št. 30/2006, 24/14, 51/2014).

Zakona o arhivskem gradivu in arhivih (ZAGA; Ur. l. RS, št. 20/97, popravek 32/97).

INTERNETNI VIRI

Register ustvarjalcev arhivskega gradiva – RegUst: <https://apl.ars.gov.si/regust/>. Pridobljeno 25. 11. 2018.

SUMMARY

THE IMPORTANCE OF EDUCATION FOR COOPERATION AMONG CREATORS FROM THE FIELD OF HEALTH CARE AND COMPETENT ARCHIVAL INSTITUTIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF PUBLIC SERVICE OF ARCHIVAL INSTITUTIONS

Creators deemed trainings as preparation for the exam on the professional competence and continuing training as necessary and beneficial, which is also evidenced by good attendance in education and training which are conducted by the Archives of the Republic of Slovenia, regional archives, and Inter-archival expert group for issues regarding on health care and social welfare. Some creators have already responded to the invitation to participate in sharing experience in the fields of their work by giving lectures, and disseminating knowledge by publications of articles in *Arhivi*.

Educations and trainings, active participation with creators and preparing written expert rules lead to our most fundamental task: the acquisition of archives into competent archives and thus preserving written heritage of health-care institutions. In most cases, the participants of our seminars become more aware of the obligations of entities under public law (JPO) to documents and archives after our training, but not always. When visiting a participant, we are sometimes surprised to see that employees, despite attending our seminar, do not understand their obligations (the common denominator of all problems with all JPO are lack of time, too few employees, employees who manage documents often draw attention to the fact that there is no time for archival tasks, and sometimes lack of understanding of their superiors, they have also suggested their bosses attend our seminars etc.). Only with continuing training will we be able to increase the awareness of how important it is to preserve the recordings of current events for future generations. We can conclude that trainings complemented with active participation with creators are an important part of the process when acquiring archives.

O DELU ARHIVOV IN ZBOROVANJIH
ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVES AND THE CONFERENCES

**Seminar o znanstvenokritičnem aparatu
v digitalni humanistiki: Aplikativna delavnica in
teoretična diskusija
Benetke (Italija), Università Ca' Foscari,
11.–12. januar 2018**

11. in 12. 1. 2018 je v Benetkah na Univerzi Ca' Foscari potekalo dvodnevno izobraževanje o znanstvenokritičnem aparatu pri digitalnih objavah virov v obliki aplikativne delavnice in teoretične diskusije. Seminar sodi v okvir projekta ERC BIFLOW (Bilingualism in Florentine and Tuscan Works od pribl. 1260 do pribl. 1416), ki ga izvajata Univerza Ca' Foscari in EHESS (École des hautes études en sciences sociales, Paris), organiziral pa ga je Oddelek za humanistične študije Univerze Ca' Foscari (Dipartimento di Studi umanistici, Ca' Foscari) v sodelovanju s CcEH (Cologne Centre for eHumanities, Univerza v Kölnu). Dvodnevno izobraževanje je bilo namenjeno predvsem doktorskim študentom in podoktorskim raziskovalcem tistih humanističnih disciplin, ki se pri svojem delu srečujejo z objavami arhivskega gradiva, torej predvsem zgodovinarjem in klasičnim filologom. Tako udeležba kot izbor predavateljev (slednji so prihajali iz Italije, Nemčije in Francije) sta bila mednarodno obarvana in posledično je seminar potekal v italijanskem in angleškem jeziku.

Prvi dan je bil posvečen aplikativni delavnici, na kateri smo se udeleženci seznanili z digitalnimi izdajami virov. Predavatelji Roberto del Turco, Elisa Cugliana, Tiziana Mancinelli in Federica Spinelli so razložili razliko med digitalizirano in digitalno edicijo. Prva je le posnetek tiskane izdaje in se od slednje razlikuje le v dejstvu, da do nje dostopamo prek računalnika in v najboljšem primeru nudi iskalna in označevalna orodja. Digitalno izdajo je po drugi strani nemogoče pretvoriti v tiskano obliko; v osnovi jo namreč opredeljuje digitalna paradigma, binarni zapis, podobno kot tiskano izdajo opredeljuje koncept klasične strani. Prednosti, ki jih prinaša tovrstno objavlanje virov, smo razdelili na splošne in specifične, ki so neposredno vezane na znanstvenokritični aparat.

Med splošne prednosti digitalne objave vira smo najprej uvrstili najočitejše, kot je na primer odsotnost prostorske omejitve. V taki izdaji je možno objaviti celotno razpoložljivo gradivo, prav tako pa je omogočeno tudi dopolnjevanje. Digitalna edicija vira pravzaprav ne pozna »končne verzije«, saj je ves čas možno vnašati razne dodatke glede na stanje raziskav, nove bibliografske enote, pridružene strokovnjake ... Prav tako so skorajda neomejene možnosti najrazličnejših korelacij in medsebojnih interakcij med besedilom (transkripcijo vira ali spremno študijo) in slikovnim gradivom. Omejitev praktično ni oziroma so te odvisne od znanja udeleženih raziskovalcev; ne nazadnje omogočajo take izdaje celo digitalno restavracijo arhivskega gradiva, povezave s sorodnimi vsebinami in še več. Poleg tega je treba poudariti tudi lažji dostop do gradiva tako strokovni kot tudi zainteresirani laični javnosti, kar pripomore k širjenju znanja in popularizaciji znanosti ob pomoči svetovnega spleta.

Dalje smo se podrobneje posvetili prednostim, ki jih digitalne izdaje virov prinašajo za uporabo znanstvenokritičnega aparata. Medtem ko je kritični aparat v klasičnih, tiskanih izdajah virov v želji po zagotavljanju preglednosti in v izogib zmede velikokrat omejen na en aspekt ali največ dva (na primer opombe filološke in paleografske narave), se je pri digitalni objavi mogoče približati viru z več zornih kotov z apliciranjem opomb na različne načine, ki jih omogoča prevajanje gradiva v računalniški jezik. Opombe so lahko filološke, metodološke,

vsebinske, paleografske, diplomatske ali komparacijske narave (in še bi lahko naštevali). Od urednikove odločitve je odvisno, na kakšen način bodo uporabniki dostopali do opomb, na primer ali se prikažejo ob kliku z miško na sklic ob robu besedila ali v ločenem oknu itd. Ena od možnosti je tudi predhodna nastavitve skupine opomb, ki jih posameznik želi videti, možno je nastaviti barvno razlikovanje in tako dalje. Na ta način je mogoče uvesti v besedilo zelo razširjen znanstvenokritični aparat, obenem pa ohraniti preglednost in čistost osnovne transkripcije. Pester nabor možnosti in predvsem prilagodljivost glede na specifike posameznega vira omogoča interdisciplinarni pristop, saj lahko raziskovalci z različnih področjih združijo svoje poznavanje dotičnega vira na enem mestu. Posledično se je možno s takim znanstvenokritičnim aparatom bolje približati poskusu celostne predstavitve posameznega dela – rokopis kot predmet obravnave je po svoji naravi sestavljen in kompliciran, zato zahteva večplastno in interdisciplinarno obravnavo.

V nadaljevanju seminarja, ki je potekal v obliki praktične delavnice, smo se seznanili s potrebnim znanjem s področja informatike, ki omogoča tovrstne digitalne edicije. Udeleženci smo že predhodno prejeli navodila za namestitve ustrezne programske opreme – na svoje prenosne računalnike smo namestili program oXygen ali program XML copy editor, ki uporabljata programski jezik Java. Enostavnih ukazov oblikovne narave (prelom vrstice, razdelitev besedila v odstavke ali stolpice) smo se učili na enem izmed Petrarkovih sonetov, nato smo prešli na bolj zapletene primere objav arhivskih virov s kritičnim aparatom. Pri delu smo uporabljali tako imenovan TEI: Text Encoding Initiative, za področje humanistike prilagojene smernice in metode za kodiranje računalniško branih besedil. TEI ponuja raznolike module za pretvorbo besedil v digitalne edicije – od najenostavnejših oblikovne narave do vsebinsko dodelanih. S pomočjo teh modulov raziskovalec opredeli raven informacij v besedilu, na primer s posebnimi ukazi označi osebna ali krajevna imena in opredeli letnice (ali gre za letnico nekega dogodka, letnico smrti neke osebe ...), in doda besedilu znanstvenokritični aparat.

Vprašanje, ki se postavi ob učenju tovrstnih pristopov v digitalni humanistiki, je, v kolikšni meri se spremeni delo raziskovalca, saj gre za veščine informatike, ki jih velika večina ni prejela med univerzitetnim izobraževanjem. Pristop do obravnavanega gradiva se ne spremeni, saj raziskovalna vprašanja in metodologija ostajajo enaka, razlika je le v načinu posredovanja znanja in potrebnih novih znanjih. Poleg pridobitve slednjih je groba ocena povečanega obsega dela pri pripravi digitalne edicije v primerjavi s klasičnimi tiskanimi izdajami okoli 30 %, vendar je treba poudariti, da je končni izdelek veliko uporabnejši in zaradi večjega spektra možnosti, ki jih digitalna objava omogoča, celovitejši in interdisciplinarno zasnovan.

Naslednji dan so se predavatelji Antonio Montefusco, Marina Buzzoni, Franz Fischer in Roberto Rosselli del Turco posvetili teoretičnim vidikom uporabe kritičnega aparata in možnostim za njegovo razširitev in izboljšavo v okviru digitalne humanistike. Znanstvenokritični aparat so opredelili kot odraz rekonstrukcije besedila, ki podaja bralcu delovno hipotezo in obenem utemeljuje kritične odločitve raziskovalca. Poudarek je bil predvsem na že omenjenih dodatnih možnostih za interdisciplinarno delo in na splošnih izboljšavah uporabe znanstvenokritičnega aparata v digitalnih izdajah. Konkretno so bile predstavljene štiri osnovne manifestacije tekstualne kritike: kritične opombe (tako imenovani *apparatus criticus*, *apparatus fonticus*, *apparatus biblicus*, komentar in opombe diskurzivnega značaja), mark-ups (simboli, uporabljeni pri računalniških dokumentih, ki določajo, kako se besedilo pojavi na zaslonu), metapodatki (dodatni podatki o delu, ki so nanj vezani posredno, na primer podatki o avtorju, delu in ediciji, tipologija, datacija, ključne besede, bibliografija ...) in pripadajoča dokumentacija (faksimile, kodikološki opis rokopisa, transkripcija, stematološka analiza, posredna tradicija in ne nazadnje uredniška politika).

Na konkretnih primerih, pri izvedbi katerih so sodelovali tudi predavatelji na našem seminarju, digitalnih edicijah *Leges Langobardorum*, *Codex Germanicus*, *Saint Patricks Confessio*, *Magistri Guillelmi Summa de officiis ecclesiasticis*, *Capitularia edition der Frankischer* (vse navedene edicije so brezplačno dostopne na spletu) smo si še v praksi ogledali širok spekter možnosti, ki jih tak način dela prinaša. Dan smo zaključili z okroglo mizo in razpravo o možnostih, ki jih digitalna humanistika prinaša za raziskave, s katerimi se sami ukvarjamo.

Predstavitev izobraževanja želim skleniti z idejo, ki je prevevala naše dnevno druženje: *Digitalna humanistika*, ki je v Zahodni Evropi že povsem uveljavljena do te mere, da obstajajo njej posvečeni inštituti in študijski programi, je ključnega pomena za historične discipline. Ne le da se z uporabo digitalnih edicij virov delo raziskovalcev olajša, tak način tudi omogoča (oziroma zahteva) interdisciplinarni pristop. Posledično se poveča količina informacij v želji po čim celovitejši predstavitvi določenega vira oziroma enote. Ne nazadnje pa je na tem mestu potreben tudi nekoliko bolj pragmatičen pogled – v okolju, kjer je raziskovalno delo prevečkrat pogojeno s pehanjem za finančnimi sredstvi in projekti, predstavlja digitalna humanistika vmesno pot med vztrajanjem pri klasičnem, z vidika projektnih razpisov »dolgočasnim«, delom z arhivskimi viri in interaktivnim, zanimivim ter predvsem aktualnim pristopom k objavljanju izsledkov raziskav.

Ana Jenko Kovačič

24. letno srečanje IIHA – Mednarodne agencije za zgodovino obveščevalnih služb Gradec (Avstrija), 8.–10. junij 2018

Konferenca, ki so jo skupaj priredili Mednarodna agencija za zgodovino obveščevalnih služb (IIHA), Avstrijski center za obveščevalne službe, propagando in varnostne študije (ACIPSS) in Center za jugovzhodne evropske študije (CSEES) Univerze Gradec, je po 14 letih ponovno potekala v prostorih izobraževalnega središča Mariatrost v predmestju Gradca. Naslov srečanja je bil *Nove perspektive pri vlogi obveščevalnih služb v Srednji, Vzhodni in Jugovzhodni Evropi*. Ker je srednja, vzhodna in jugovzhodna Evropa po prvi svetovni vojni doživela kar nekaj sprememb in prehodov, so padci imperijev novonastale nacionalne države vodili k izbiri vladavine, ki je bila pogosto ideološko obarvana: fašizem, komunizem ali zahodna demokracija. Stari in novi vzorci varnosti in nevarnosti so vplivali na potrebo po varnosti doma in previdnosti v tujini. Posledica tega je bila, da je obveščevalna služba v najširšem smislu postala pomemben gradnik v politiki in diplomaciji, tako na ravni nacionalnih držav kot državnih povezav.

Ker letos mineva sto let od revolucionarnih sprememb, so organizatorji izkoristili priložnost, da z novim zgodovinskim pristopom tudi na področju obveščevalnih služb uvedejo potrebne spremembe pri proučevanju te problematike. Slednje velja še posebej za primerjalni pristop, ki je bil še do pred kratkim povsem zanemarjen. Obdobje, ki so ga v prispevkih avtorji prikazovali, je bilo omejeno na čas od Avstro-Ogrske do danes.

Zasedanje so odprli in vodili Wolfgang Krieger z Univerze v Marburgu, podpredsednik IIHA, namesto odsotnega predsednika Shloma Shpira je bil Ephraim Lapid z Univerze Bar Ilan iz Izraela, v imenu ACIPSS nas je gostil Siegfried Beer, njegov predsednik, in kot zadnji je navzoče pozdravil Florian Bieber, direktor CSEES Univerze Gradec.

V prvem panelu, ki je imel naslov *Obveščevalne službe v Jugovzhodni Evropi od I. svetovne vojne do danes*, so bili trije referenti. Bogdan Alexander Teodor

z nacionalne obveščevalne akademije »Mihai Viteazul« iz Romunije je predstavil temo *Velika vojna in vzhodnoevropsko bojišče. Vloga Romunske obveščevalne službe*. Ugotavljal je, da v začetku vojne vojaška obveščevalna služba ni bila dobro organizirana, kar pa se je do konca vojne popravilo. Za vzgled so vzeli francosko obveščevalno službo. Vodilna oseba SSI (Serceiulo Secrete Information) je bil Mihail Moruzov, po rodu Rus z območja Dobrudže, ki je začel s 6 možmi, se držal strogo ustnega prenosa informacij in kadrovanja lokalnih oseb, ki so poznale teren. Obveščevalno službo SSI, ki jo je postavil, je vodil od leta 1924 do svoje smrti leta 1940. Ostala je nespremenjena tudi v drugi svetovni vojni še do leta 1944, ko so v nadaljevanju, kot na drugih področjih, tudi pri obveščevalni službi prevladali sovjetski vzorci.

Drugi referent, Duncan Barre, ki živi v Ukrajini in je član ACIPSS, je v svojem referatu predstavil situacijo na Madžarskem v času zgodnje faze hladne vojne: *Razvoj ameriške HUMINT (Human Intelligence) v srednji Evropi. SSU/CIG in Pond v zgodnji fazi hladne vojne v Budimpešti*. Pri tem je uporabil dokumente iz fonda OSS, ki so dostopni na spletu pod naslovom SSU/CIG. V referatu je posvetil pozornost nezaupanju, ki je obstajalo med samimi ameriški obveščevalci v zvezi s situacijo preko Atlantika (kar označuje pojem *The Pond*), saj so bili nekateri bolj protikomunistični kot prvi vodja OSS William Donovan, ki mu zato niso zaupali. Šlo je tudi za nesodelovanje med posamezniki iz obveščevalne in diplomatske skupnosti, kjer so vsak zase gradili svojo obveščevalno mrežo, pri tem pa bili razočarani ob ugotovitvah, da so bili njihovi najbolj zaupni viri dvojni, če ne kar trojni agenti. O njihovem delovanju – drugega proti drugemu – so bile tudi že napisane knjige, a le po spominih, ne pa po dokumentih, ki so bili tu prvič predstavljeni. Naslovi nekaterih knjig so *Vohun in njegov gospodar* in *Kratek tečaj skrivne vojne*.

Tretji in zadnji v tem prvem panelu je bil Christopher Nehring kot predstavnik Nemškega vohunskega muzeja v Berlinu, ki je predstavil položaj v Bolgariji. V referatu *Nove perspektive v bolgarski obveščevalni službi in njenih arhivih*, ki je predstavljal njegovo doktorsko delo, je najprej orisal organiziranost bolgarske državne obveščevalne službe Državna sigurnost (DS), ki je bila po sovjetskem modelu vzpostavljena leta 1949 in je delovala kot regionalna veja KGB do leta 1989. Ob zlomu komunizma v letih 1989–90 je tudi v Bolgariji prišlo do uničevanja arhivskega gradiva te obveščevalne službe; po približni oceni naj bi bilo uničenih 40 % arhivskega gradiva. Ko so ustanovili Komisijo za arhiv obveščevalnih služb leta 1990, se je ta večkrat preimenovala in je delovala različno, odvisno od njenih vodij. Mejniki so leta 1997, 2001 in 2007, ko so spremembe v imenu in zakonodaji (KOMDOS), ki so jih uveljavili, ostale in so še v veljavi. Posebna značilnost v Bolgariji je postopek afilicije, kar pomeni, da vsakega kandidata za javno funkcijo preverijo v arhivih obveščevalnih služb, kar pa nima neposrednega vpliva na njegovo izvolitev. Lahko pa – če želi – sam odstopi, kar se običajno ne zgodi. Dejstvo, da je nekdo naveden v arhivu, zanj nima nobenih pravnih ali materialnih posledic – lahko rečemo, da so posledice zgolj moralne. Javnost namreč ima pravico biti obveščena o preteklosti oz. o dejanjih posameznikov v prejšnjem sistemu. Sicer pa so se v arhivih našli podatki za 203 od 470 najvišjih funkcionarjev v obdobju od leta 1990 do 2010, od katerih jih 40 še vedno dela na izpostavljenih mestih. V drugem delu referata je podal pregled organiziranosti in vodilnih mož v bolgarski obveščevalni službi od leta 1990 dalje, pri čemer so to bili običajno generali. Poudaril je, da je bil le eden – Dimov Gyaurov kot civilist na čelu službe med letoma 1997 in 2002. Sledil mu je general Kirče Kirov 2002–2012. Bolgarija je precedens tudi zato, ker je bil eden od vodij, general Brigo Asparuhov, član DS od leta 1979, leta 1997 obsojen zaradi uničevanja arhivskega gradiva. Trenutna vodilna osebnost DS Dragomir Dimitrov, ki je na čelu službe od leta 2012, je bil član KP Bolgarije od leta 1986 in aktivni uslužbenec v Državni varnosti od leta 1989, kar dovolj pove o kontinuiteti službe. V sklepnem delu je referent

opozoril, da so tudi DS zlorabljali za politične boje in da jo spreminja le čas, ne pa zunanje okoliščine.

Drugi panel v petek popoldan je imel naslov *Tuje in domače obveščevalne službe v Avstriji*. Prvi, Dieter Bacher z Inštituta Ludwig Boltzman za raziskave in posledice vojne iz Gradca, je predstavil Čehoslovaške obveščevalne službe v Avstriji med zgodnjo hladno vojno 1948-1968. Ker je Avstrija tudi v času »železne zavese« bila področje, kjer so se informacije pretakale z Vzhoda na Zahod in obratno, obstaja kar veliko arhivskih virov za obravnavano temo in obdobje. Najdostopnejši so arhivski viri na Češkem, saj gradiva I. oddelka češke državne obveščevalne službe StB (Statnie Bespecnosti) odkrivajo operativni del aktivnosti v tujini, torej tudi v Avstriji. Pri proučevanju virov v ZDA je avtor ocenil, da so šele na začetku, saj je virov zelo veliko. Britanski viri se nanašajo na zasliševanje emigrantov iz vzhodnega bloka – najprej iz Madžarske in nato iz ČSSR. Avstrijski viri so pretežno s področja javne varnosti – STAPO (Stadt Polizei) in so dostopni na Dunaju, vendar je njihova pomanjkljivost, da so v njih precejšnje vrzeli, poleg tega pa se nanašajo tudi na kriminalno dejavnost, kar je področje dela policije. Za potrebe raziskave je avtor na komparativni način primerjal vire v obveščevalnem krogu in jih razporedil v naslednje enote:

1. načrtovanje,
2. zbiranje,
3. razvijanje,
4. analiziranje,
5. zaključek raziskave.

Ob tem je postregel z nekaj primeri zasliševanj pribežnikov v 50. letih. Raziskavo še nadaljuje in je ob tem opozoril na težave, ki jih predstavlja tudi različna dostopnost virov, saj so npr. ameriški viri dostopnejši kot britanski.

Naslednji referent, Przemyslaw Gasztold z Inštituta nacionalnega spomina in vojaških študij Univerze v Varšavi, je predstavil *Poljsko vojaško obveščevalno službo v Avstriji 1955-1990*. Viri so dostopni na poljskem Inštitutu nacionalnega spomina in vojaških študij kot tudi v arhivu KP Poljske. Iz dokumentov je razvidno, da je Avstrija predstavljala »zadnja vrata«, skozi katera so s svojimi agenti poljske vojaške obveščevalne službe prodrle v Zahodno Nemčijo. Govoril je o konkretni operaciji s skritim imenom »BANK«, ki je bila vzpostavljena leta 1953 v času berlinske krize in ki bi jo ob novi krizi nadomestili z »OAZO«. Agent Bank je deloval od leta 1954 do 1960, ko so ga nadomestili. Za delo so lahko rekrutirali le malo Avstrijcev, in še to le iz KP Avstrije, ki pa so bili zanesljivi. Posamezni prebežniki v sedemdesetih letih so po prebegu na Zahod prebegnili še naprej, kot npr. Egon, ki je na koncu prebegnil v Južno Afriko in tam delal za poljsko vojaško obveščevalno službo. Proti koncu obravnavanega obdobja je kot primer spremenjenih razmer navedel zadevo »HERMES«, kjer je deloval kot obveščevalec, hkrati pa je bil lastnik avtoličarske delavnice, kar je še sedaj. Referent se je spraševal, kakšne informacije je taka oseba lahko dajala. V zaključku se je omejil na dva vidika zbiranja informacij, kot je razvidno iz dokumentov: Eno so bili rekrutirani poročevalci o splošnem stanju na Zahodu, drugo pa je bilo spremljanje trgovine z orožjem.

Zadnji referent v tem panelu je bil Paul Schliefeiner iz ACIPSS Univerze v Gradcu. Njegova tema je bila *Tiskane izdaje o Avstriji in obveščevalni službi po 1945: kritično, politično, anekdotično in z odporom, a redko akademsko*. Podal je pregled tiskanih izdaj na temo avstrijskih obveščevalnih služb, in to tako vojaške kot policijske narave. Pri tem je ugotovil, da so njihovi avtorji v 50 % novinarji, v 20 % zgodovinarji, v 15 % pravniki, v 10 % preostali in le 5 % predstavljajo praktiki, torej bivši pripadniki obveščevalnih služb. Naštel je nekaj naslovov, pri čemer je za prvo označil knjigo iz leta 1981 z naslovom *Tajne službe*. Šele leta 1990 je izšla prva knjiga o gestapu v Avstriji v času tretjega rajha. Po letu 1990 pa so se knjige nanašale bolj na delovanje KGB na Zahodu. Edina resna

znanstvena knjiga je izšla leta 2008 o avstrijskih tajnih obveščevalnih službah. Glede na to, da je bil Dunaj mesto vohunov, v katerem naj bi delovalo v povojnem obdobju preko 7000 različnih obveščevalcev različnih obveščevalnih služb, je tem za pisanje več kot dovolj.

Ker sem bila udeleženka prejšnjega 10. srečanja na istem mestu, sem v njegovem pregledu tiska pogrešala omembo knjige *Nevidna fronta*, ki jo je kot bivši operativec, ki je v času II. svetovne vojne deloval tudi na področju Jugoslavije, napisal že leta 1951 dr. Wilhelm Hoettl pod psevdonimom Walter Hagen. O njem je namreč kot o nacistu, ki je bil in ostal zvest svoji ideji, pred 14 leti imel izvrsten referat Oliver Hemmerle iz Mannheima. Označil ga je kot nacist, ki je to postal že leta 1931, uradno 1935. Interniran je bil dve leti po koncu vojne, bil je priča na nürnberškem procesu in po njem je svoje obveščevalne izkušnje delil mnogim obveščevalnim službam – od francoske do izraelskih. Bil je in ostal ena od sivih eminenc nacionalsocializma in kot tak tudi idejni vodja desno usmerjenih strank v avstrijski politiki, takrat posebno Haiderja, do svoje smrti.

Tretji panel zgodaj zvečer je imel naslov *Obveščevalne službe med hladno vojno I*. Bila sta samo dva referenta zaradi pomanjkanja časa, saj je po vsaki predstavitvi sledila krajša razprava. Adrian Haenni z Distance Learning University iz Švice je predstavil referat *Zahodne obveščevalne službe, papež in hladna vojna v vzhodni Evropi. Čudna zadeva La Commission pour l'Eglise Persecutee*. Komisija za Cerkev za železno zaveso (dalje: Komisija) ali za tako imenovane preganjane cerkve je bila oblika delovanja zahodnih obveščevalnih služb, vodilna sila v njej pa je bil v Švici šef katoliškega tiska. Že v petdesetih letih je Violet, visoki predstavnik francoskega predsednika de Gaulla, organiziral malo skupino zarotnikov, ki naj bi spodbudili boj proti komunizmu in Sovjetski zvezi ter po vsej Vzhodni Evropi. Šlo je za psihološko vojskovanje, ki je bilo povezano z obveščevalno operacijo »PAX« in je bilo zelo dobro financirano. Delo je potekalo na treh ravneh, in sicer kot politična propaganda – to je bilo delo Komisije kot dobrodelne dejavnosti na socialnem in duhovnem področju. Za osnovo delovanja so si vzeli model delovanja Katoliške akcije pred vojno v Franciji in Belgiji. Pošiljali so denarna sredstva vernim (primernim) družinam, od leta 1956 pa so izdajali mesečnik *Odmev preganjanih*, ki ga je urejal Luis Gauthier. Papež je priporočal molitev za tiho cerkev (Silent Church) tudi za Rusijo, ki so jo prevedli v 19 jezikov in razdelili na tisoče kopij. Ofenzivnejši pristop se je kazal z organizacijo verskega turizma in oddajanjem tajnega radia OMEGA, ki je od leta 1962 do 1966 oddajal na kratkih valovih v ruščini. Verska oskrba je vključevala tudi tihotapljenje Svetih pisem na Vzhod. Komisija za preganjano cerkev je pripravila teren za spremembe režima v Vzhodni Evropi po vzoru Katoliške akcije in je uporabljala religijo kot orožje v protikomunističnem boju.

Zadnji referent v tem sklopu je bil Igor Lukes iz Frederick S. Pardee School of Global Studies iz Bostona, ZDA. Naslov njegovega referata je bil *Kdo je ubil generalnega sekretarja Roberta Slanskega? Stalin? CIA?*. Robert Slansky, generalni sekretar KP ČSSR, je dolgo veljal za eno od žrtev Stalinovih povojnih čistk, kot so bili: v Albaniji Koci Džodza, na Madžarskem Laszlo Rajk, v Bolgariji Trajče Kostov, na Poljskem Vladislav Gomulka in v Romuniji Lucretu Patracs. Standardne razlage čistk so, da jih je Stalin uporabljal kot instrument discipline; da čistke časovno sovpadajo s spopadom med Izraelom in arabskimi državami. Čistke so se dogajale ob sovjetsko-jugoslovanskem sporu, ko je Stalin moral pokazati, da ne bo tolerance za nobeno specifično pot v socializem, obenem pa imajo močen antisemitski poudarek. Manj pa se je vedelo o četrtem faktorju, ki bi lahko povzročil smrt generalnega sekretarja, to je o aktivnosti ameriške obveščevalne organizacije CIA. Po njegovem mnenju je bila smrt Roberta Slanskega rezultat kolizije treh faktorjev. Na eni strani je bila kvekerska organizacija, katere član je bil tudi Henry Field, ki je bil hkrati agent GRU (ruske vojaške obveščevalne službe), ki je ob ugrabitvi v Pragi Madžarom predal imena 526 komunistov, ki jih je rešil pred Hitlerjem, med drugim tudi Slanskega. Na drugi strani je bila

CIINA tajna organizacija OKAPI, ki jo je vodil general František Moravec, šef drugega odseka generalnega štaba Češke vojske, ki je prebegnil na Zahod in v letih 1948–1955 vodil organizacijo, katere namen je bil spremeniti režim na Češkem spet v demokratično ureditev. Kmalu po zamenjavi na sekretarskem mestu je prejšnji generalni sekretar Gotwald predal svojega prijatelja in naslednika Slanskega Stalinu kot domnevnega zarotnika in vohuna, kar vsekakor ni bil, saj je vso drugo svetovno vojno preživel v SZ. Njegove zadnje besede pred eksekucijo so bile »Hvala. To sem zaslužil!«, kar kaže na njegovo zvestobo komunističnim idealom.

Po večerji je imel izraelski general Yossi Kuperwasser, bivši šef izraelske obveščevalne službe, na obrambnem ministrstvu predavanje z naslovom *Učenje kot generator napredka – izkušnje Izraelske obveščevalne službe*. Na kratko je razložil strukturo izraelskih obveščevalnih služb: AMAN, MOSSAD in SHABAK, ki so bile vse vezane direktno na predsednika, v tem primeru najprej na Ben-Guriona in nato na Goldo Meir. Učili so se največ iz napak in porazov v vojnah – kot npr. leta 1973 – in iz tega naredili tudi program izobraževanja. V okviru tega programa sedaj na akademski ravni predajajo bivši operativci – tudi on – bodočim vodilnim delavcem v obveščevalnih službah. Pri tem si pomagajo tudi z mednarodnimi izkušnjami, kar je povod za sodelovanje pri takšnih oblikah izmenjave izkušenj, kot je ta v Gradcu.

V soboto se je srečanje nadaljevalo najprej s forumom mladih raziskovalcev. Na njem so se predstavili doktorski kandidati, ki se ukvarjajo s temami obveščevalne problematike. Prva se je predstavila Dora Gelo z Univerze v Zagrebu oz. njene Fakultete za družbene vede. Naslov njene predstavitve je bil *Osnovni problemi med obveščevalnimi sistemi in mediji v kontekstu zahtev po transparentnosti in potrebe po tajnosti*. Ugotavljala je, da se v medijih širi kultura dezinformiranja. Nastopajo pa tudi druge težave, kot na primer v razmerjih svobode medijev in cenzure, v zakonodaji in implementaciji zakonov oz. v transparentnosti. Pojav »žvižgačev« kaže, da sistem pušča na področju tajnih služb. Postavila je le osnovne teze oziroma raziskovalna vprašanja in izzvala razpravo na to temo, ki je bila zelo živahna.

Naslednji je bil Constantin Hijzen z Univerze Leyden iz Nizozemske. Naslov njegovega prispevka je bil *O tiktakanju bomb: zahodne obveščevalne službe proti političnemu nasilju in terorizmu*. Poudarek je bil na protiterorizmu kot obveščevalni kulturi. Kot primer je navedel gibanje za suverenost Molukov, ki je v sedemdesetih letih razburilo nizozemsko javnost s svojimi dejanji. Opozarja, da tudi bližajoči brexit za Veliko Britanijo pomeni veliko grožnjo terorizma, potem ko so s terorizmom na Severnem Irskem uspešno opravili. Glede na veliko število terorističnih skupin v sedemdesetih letih – od rdečih brigad do RAF in IRE – so se po 9. 11. 2001 pojavili novi nasprotniki – islamski terorizem, ki prizadeva škodo Evropi. Če so prej za glavnega podpornika levega terorizma imeli Sovjetsko zvezo, zdaj tega za terorizem v 21. stoletju ne bi mogli trditi. Poleg sodelovanja policije, pravosodja in drugih državnih organov bi bilo treba bolj poznati kulturne, politične, socialne in druge okoliščine, ki vodijo do terorizma, saj se mu le tako lahko uspešno upiramo.

V naslednjem panelu z naslovom *Obveščevalne službe in terorizem* sta bila dva razpravljavca. Paul Madrell z univerze Loughborough iz Velike Britanije je govoril o *Terorizmu v Srednji Evropi: Stasi kot mednarodna teroristična organizacija 1950-1989*. Ker je tudi mentor številnim mladim raziskovalcem, je v svojem kratkem izvlečku samo opozoril na izsledke, ki jih je objavil v knjigi z enakim naslovom. Njegova osrednja raziskovalna tema je namreč Stasi – nemška državna varnostna policija. Njeno aktivnost je ponazoril s posameznimi primeri. V prvem valu so bile to ugrabitve in eksekucije posameznikov iz Zahodne Nemčije, ki so tudi uradno evidentirane v arhivih. Drugi val pa predstavljajo uboji prebežnikov, ki pa pogosto niso dokumentirani, razen če so posamezniki preživeli. V tretjo skupino aktivnosti pa sodi pomoč Stasija mednarodnim te-

rorističnim organizacijam, kot so bile PLO, FLP in druge arabske skupine, kot tudi dejavnost Carlosa - Šakala kot mednarodnega plačanega terorista, ki je kot eden redkih končal v zaporu. Pri tem je seveda omenil, da posamezni teroristi iz sedemdesetih let zdaj – po prestani zaporni kazni – sedijo celo v nemškem ali evropskem parlamentu.

Goran Akrap iz inštitutas Hybrid Warfare Research Institute iz Zagreba je govoril o *Jugoslovanski državni varnosti in mednarodnem terorizmu – nemški RAF v Jugoslaviji*. Govoril je o aretaciji 5-članske tako imenovane »zagrebške skupine«, skupine RAF na zagrebškem letališču 11. maja 1978, ki so jih aretirali pred poletom Zagreb–Pariz in morali takoj izročiti vojaški obveščevalni službi KOS, saj so bili na zvezi z beograjskim Inštitutom za varnost. Po nekajmesečnem bivanju v Beogradu in zaslišanjih so jih novembra kot svobodne transportirali v Jemen. Med drugim je omenil, da sta se v tem času v Zagrebu tajno redno srečevala Markus Wolf, šef vzhodnonemške obveščevalne službe, oddelka za tujino, in Gabrielle Gust iz BND ter si izmenjevala informacije. V arhivih v Zagrebu so tudi podatki o obsojenem Nemcu Wisniewskem, ki so ga leta 1981 zaradi terorizma obsodili na dvojno dosmrtno kazen, a je bil leta 1999 izpuščen. Po obeh referatih se je razvila živahna razprava.

V popoldanskem delu se je začel panel »Obveščevalne službe v hladni vojni II«. Prvi je nastopil upokojeni višji analitik in nacionalni koordinator za protiterorizem Nizozemske Cees Wiebes. V svojem prispevku *Madžarska vstaja 1956: 3000 madžarskih beguncev je pobegnilo na Nizozemsko in odgovor nizozemske obveščevalne skupnosti – zgodovinski pristop* je poskusil s pomočjo zgodovine odgovoriti na vprašanja, ki so ob velikem prilivu beguncev v Evropo še danes aktualna. Ker so arhivi odprti in na voljo raziskovalcem, je na podlagi tega ugotavljal, kako so begunce sprejeli, spremljali demonstracije, ki jih je proti njim vodila KP pod vplivom KGB, in se pri tem obrnili na CIO prek ambasade ZDA, kar je bila osnova za kasnejše plodno sodelovanje obveščevalnih služb. Od 3000 so jih 100 še enkrat pregledali, od teh je bilo 23 v zvezi s KGB. Te sezname so uporabljali še kasneje. Za vrnitev se je odločilo 605 beguncev, preostali so ostali na Nizozemskem ali se od tam razselili.

Naslednji referent je bil Ivan Barić z zagrebške Akademije za obrambo. Govoril je o *Konfliktu med Jugoslavijo in Kominformom v deklasificiranih poročilih CIE (1949-1954). Obdobje Informbiroja*. Najprej je predstavil članice Kominforma, njegov nastanek in sedež, ki se je po sporu iz Beograda premaknil v Bukarešto. Ker so za osnovo njegovega prispevka služila deklasificirana poročila CIE, dostopna na svetovnem spletu, je v njih zasledil sprva nezaupanje v resničnost spora, kasneje pa seveda podporo ZDA, saj so s tem naleteli na luknjo v nasprotnikovi mreži. Po omembi Golega otoka in ustanovitvi protikominformskega komiteja leta 1949 iz ubežnikov so se odnosi med Jugoslavijo in SZ normalizirali po smrti Stalina l. 1953 oz. po prihodu Nikite Hruščova na mesto partijskega šefa v SZ.

Zadnja v tem delu je bila Daniela Richterova z Univerze Warwick, Velika Britanija. Govorila je o *Komunistični Čehoslovaški, revolucionarjih in teroristih: raziskava o državnih razmerjih z nevarnimi nedržavnimi dejavniki*. Šlo je za razmerje med ČSSR in PLO, ki se je začelo že leta 1965 s predhodnikom Jaserja Arafata. Leta 1970 je bil predstavnik PLO sprejet celo pri češkem predsedniku. V ozadju je šlo seveda za trgovino z orožjem, kar je bil obojestranski interes. V dokumentih se seveda ne omenja orožje, ampak »specialni material«. V tem primeru je bila ČSSR le marioneta SZ oz. njene obveščevalne službe KGB v zvezi s PLO.

Zadnji panel v soboto je imel naslov *Razvoj obveščevalne službe v srednji, vzhodni in jugovzhodni Evropi po hladni vojni*. Sestavljala sta ga dva referenta. Prvi je bil Michael Vasecka iz Bratislava International School of Liberal Art iz Slovaške. V svojem prispevku je govoril o *Obveščevalnih službah in antisemitizmu v procesu modernizacije Centralne Evrope po letu 1989*. Pri tem je orisal anti-

semitske mite v zvezi s poreklom Tomaša Garrigua Masaryka, antisemitizem na Slovaškem v času II. svetovne vojne, ko je bila Hitlerjev satelit, antisemitizem v času ČSSR, o čemer priča tudi afera Slansky, ter vprašanje, ali so bili pobudniki »praške pomladi« leta 1968 reformisti ali sionisti. Po »žametni revoluciji«, ki je pod Vaclavom Havlom spremenila značaj Češke (in jo ločila od Slovaške), je bil antisemitizem še hujši. Po njegovi oceni je današnji režim na Slovaškem že prav neofašističen, kar gre z roko v roki z antisemitizmom. Kot je že v začetku poudaril, se srečujemo s koncem liberalizma v Srednji Evropi, kar se vidi tudi po ostrih napadih na Georgea Sorosa in institucije, ki jih financira za razvoj liberalne demokracije.

John Nominkos z inštituta RIEAS iz Aten je predstavil *Obveščevalne službe in nestabilnost v jugovzhodni Evropi: organizirani kriminal in ilegalne imigracije*. Govoril je o položaju v Grčiji in Evropi v zvezi z zadnjimi velikimi valovi ilegalnih migracij, ki so najbolj prizadeli Grčijo, kjer je na posameznih otokih število migrantov že večje od števila stalnih prebivalcev. Aktualnih števil nima, leta 2009 pa je bilo od 1.800.000 migrantov legaliziranih 600.000. Vprašanje varnosti Evrope ne more biti samo na plečih ene od držav, ki pač slučajno meji na območja, od koder se ljudje izseljujejo.

Dan se je zaključil s še dvema dogodkoma. Francisko Virgili je v imenu družbe Digital Resources Taylor in Francis, ki tudi izdaja glasilo *IIHA Journal of Intelligence Studies*, predstavil projekt *Cold War Eastern Europe*, ki predstavlja digitalizacijo arhivskih dokumentov.

Zvečer je bil za člane IIHA redni letni članski sestanek.

Zadnji dan, v nedeljo, sta bila dva panela. Prvi, panel VII, je imel naslov *Spregled in odgovornost: Nove perspektive in zgodovinska odkritja*. V njem so se predstavili štirje doktorski kandidati, prvi trije z Univerze Warwick iz Velike Britanije. Prva je nastopila Melina Dobson z referatom *Zapuščenost, sleparija ali prevara: krik »žvižgačev« in njihove sledi v obveščevalni skupnosti*. Na primeru Edwarda Snowdna je postavila svojo tezo, da so mnogi »žvižgači« najprej na napake opozarjali svojo obveščevalno organizacijo. Ker pa na kritike dolgo ni bilo odgovora oz. so jih skušali zatreti in onemogočiti, so se obrnili na javnost, da bi jo opozorili na nevarnosti, ki družbi pretijo zaradi pretiranega nadzora. Po njenem mnenju gre torej za visokomoralne osebnosti, današnje Don Kihote, za katere bi si morala obveščevalna skupnost vzeti čas in jim prisluhniti v skupno dobro.

Naslednja je bila Sarah Mainwaring, kriptologinja, ki prav tako pripravlja doktorat na Univerzi Warwick. Njen prispevek je imel naslov *Kontroliranje izvoza tehnologije za nadzor nad kibernetskim prostorom – od prekooceank in TTP do RIP*. Opozorila je, kako pomemben je bil med hladno vojno nadzor nad strateško tehnologijo, saj je Varšavski pakt zaostajal za Natom v tehnološkem smislu. Ker je do razvoja tehnologije v ZDA prišlo s pomočjo vlade – predhodnik interneta ARPABET je bil razvit kot vojaško in diplomatsko orodje –, je jasno, da so ZDA želele, da ostanejo spoznanja le v njihovi uporabi. S širitvijo kibernetskega prostora in novimi tekmeci predvsem iz azijskega prostora je še vedno potrebno, da tudi v tem prostoru veljajo nekakšna pravila za vse. K temu pripomore domač sistem poimenovanja, obvezna uporaba Lessingove kode, hierarhična struktura organiziranosti in pozitivna načela, kar poveča učinkovitost. V zaključku se je vprašala, ali je kibernetski prostor res tako anarhičen in nekontroliran, kot se nekaterim zdi.

Jason Dymdyiuk je predstavil *Razmerje med NSA in tiskom v času po Churchevem komiteju v ZDA*. Frank Church je bil senator, ki je predsedoval komiteju za nadzor obveščevalnih dejavnosti in odbor se imenuje po njem. Šlo je za mnoge aktivnosti v osemdesetih letih, do katerih se je dokopal tisk in objavil določene skrivne podatke o dejavnostih NSA v tujini v letih 1981–1988. Oba direktorja, ki sta v tem času vodila NSA, sta se odločila za tožbo proti tisku, a so tožbe padle zaradi 1. člena ameriške ustave, ki zagotavlja pravico javnosti do obveščeniosti. V nadaljnjih aktivnostih je bila NSA previdnejša, a do obveščanja

javnosti je vseeno prišlo, kot je že pokazala prejšnja referentka. Jules Gaspard, ki svoj doktorat pripravlja na Univerzi v Dublinu na Irskem, je v referatu obravnaval *Avtobiografija kot zanesljivost? Novi spomini CIE in javni obraz obveščevalne skupnosti*. Sprašuje se, ali so avtobiografije vodilnih mož CIE, ki izhajajo v zadnjem času, namenjene zgolj promociji in zadovoljitvi lastnega ega, ki je bil prizadet ob zamenjavah funkcij. Ali imajo vlogo v političnih igrinah med demokrati in republikanci? V vsakem primeru jih je treba jemati z rezervo, saj zaradi še vedno prisotne cenzure tudi znotraj agencije niso najzanesljivejši vir, poleg tega pa je za večjo prodajo treba pogosto prilagoditi vsebino.

V zaključku je teze doktorandov komentiral njihov mentor Chris Moran, ki je hkrati urednik JIS. Vsi so opozorili na pomen nadzora nad dejavnostjo obveščevalnih služb, ki je nujen, da ne pride do izroditve iz demokracije v diktaturo. Po prispevkih se je razvila živahna polemika.

Zadnji panel je imel naslov *Deljenje in zbiranje obveščevalnih informacij v času krize*. Prva je predstavila svoj referat profesorica Aviva Guttman s King's Collegea v Londonu z naslovom *Politične razsežnosti deljenja obveščevalnih informacij*. Osrednja tema tega prispevka je bila, kako so zahodne obveščevalne službe poglobile sodelovanje z izraelsko obveščevalno službo. Ta je zaznala, da Gadafi pripravlja napade v Evropi, in je o tem obvestila druge obveščevalne službe. Viri o tem so odprti, saj je bil leta 1969 ustanovljen Bernski klub, ki še deluje in v njegovem okviru »Kilovatt«, ustanovljen leta 1971, ki združuje obveščevalne organizacije 18 držav od Avstrije in Avstralije do ZDA in njihov glavni namen je preprečevati palestinski terorizem. Gre torej za protiteroristično organizacijo. V pripravah napadov v Evropi naj bi Libija zbirala informacije o nožnih tarčah, rekrutirala nove člane, urila teroriste in organizirala transport orožja. Do Gadafija sta vodila napada in ugrabitvi letal v letu 1973 (ugrabitev letala KLM iz Amsterdama v Tokio novembra 1973 in napad na rimsko letališče Fiumicino decembra 1973). Oba napada naj bi organizirala arabska nacionalna mladinska organizacija za osvoboditev Palestine. Bilo je 28 mrtvih in 20 ranjenih. Pri preprečevanju napadov in tudi seznanjanju javnosti sta bila najaktivnejša britanska MI5 in izraelski MOSSAD. V zaključku aktivnosti je Gadafi izgubil zaupanje med zahodnimi državami, arabskimi sosedi in celo med Palestinci. Njegovi podporniki so se odmaknili od njega.

Drugi je govoril Ephraim Lapid z univerze Bar Ilan iz Izraela. Govoril je o *Obveščevalnem trikotniku med Izraelom, Turčijo in Iranom 1959–1979*. Kot nekdanji brigadni general je ob sedemdesetletnici ustanovitve države Izrael govoril o prvih 30 letih njenega obstoja. Ko so Arabci izgubili prvo vojno, so se zakleli, da bodo naredili še drugi udar in tako je bil Izrael 30 let obkrožen s potencialno grožnjo. Izrael je kot zelo majhna država iskal zaveznike. V prvem krogu so jih iskali med krščanskimi manjšinami, kot so bili Kurdi v Turčiji, maroniti v Libanonu ipd. V Iraku, Libanonu, Siriji in Sudanu so iskali zaveznike med kristjani, saj judov tam ni bilo. Strateški koncept je izdelal premier Ben-Gurion, Mossad pa je bil le izvajalec te politike in je bil zadolžen za stike z vsemi obveščevalnimi organizacijami. Drugi, večji krog so predstavljale nearabske države, ki pa so bile muslimanske – kot Turčija in Iran. Obe državi sta bili zelo prozahodno orientirani in z njima je Izrael ustvaril strateški trikotnik. V njem je bilo zelo pomembno sodelovanje med obveščevalnimi službami, saj so vsi imeli podobne interese. Interes Turčije in Irana je bil oslabil Sirijo in Irak, ker sta bila prozahodno orientirana. Takrat Izrael ni bil tako zelo povezan z ZDA kot danes. V obeh državah so imeli vojaške atašeje in obratno in delegati Mossada so šli dvakrat letno na sestanek vseh treh držav, ki je bil vedno v drugi državi. V zaključku je ugotavljal, da je sodelovanje s partnerji obveščevalnih služb zelo dobro, če so profesionalci in ohranijo osebne stike, četudi se politične razmere spremenijo. Ko so se režimi v Turčiji in Iranu spremenili, sodelovanje ni bilo več mogoče, saj so po spremembi režima prekinili stike z Izraelom.

Zadnja referentka v tem panelu in na posvetovanju je bila Natalija Tele-

pneva z Univerze Warwick, ki je predstavila prispevek z naslovom *Agent SEKRETAR: ČSSR in Afrika ter vloga HUMINT v hladni vojni*. Šlo je za bivše portugalske kolonije Mozambik, Angolo in druge ter njihovo protikolonialno gibanje v letih 1961–1975. ČSSR se je s svojo podporo Amilharja Cabrala, ki so ga vodili pod imenom SEKRETAR, vmešala na zahtevo SZ v času Nikite Hruščova. Ker je izdelovala orožje, je rabila novo tržišče in to se je odprlo v Afriki pri osvobodilnih gibanjih tudi v Gvineji Bissau in na Zelenortske otokih. Kot študent ekonomije v Lizboni je bil Cabral eden od najbolj izobraženih afriških voditeljev. Sodelovanje se je prekinilo leta 1968.

Češkoslovaška je bila v Afriki vsekakor bolj prisotna, kot smo vedeli do sedaj. Po mnenju referentke pa je Cabral sodeloval le toliko, kolikor je hotel in kolikor je bilo v korist njegove države ali gibanja neuvrščenih.

Konferenca se je zaključila z zaključnimi ugotovitvami in povabilom udeležencem, da se udeležijo naslednje konference, ki bo potekala v Nemčiji.

Ljuba Dornik Šubelj

28. mednarodni arhivski raziskovalni tabor – Nemzetközi levéltári kutatótábor Bogojina (Slovenija) in Rédics (Madžarska), 22.–27. junija 2018

Junija 2018 je Pokrajinski arhiv Maribor organiziral že 28. *mednarodni arhivski raziskovalni tabor* zapovrstjo. Ker je bil organiziran v nekdanji Železni županiji v Prekmurju, je bila letos na vrsti ena od nekdanjih zalskih vasi. Odločili smo se, da bo to Bogojina. Predvsem tamkajšnja cerkev in zgodovina, povezana z njo, sta nas prepričali za Bogojino. Soorganizator je bil Madžarski nacionalni arhiv županije Zala iz Zalaegerszega, ki nas je popeljal v obmejni kraj Rédics.

Ker je bilo že lansko sodelovanje z Gimnazijo Ljutomer zelo uspešno, smo tudi letos na tabor povabili tamkajšnje dijake. Trem dijakom sta se pridružila še dva iz Gimnazije Murska Sobota in en dijak Srednje zdravstvene šole Murska Sobota.

Letošnji tabor se je uradno začel v Bogojini, v Kulturnem domu Jožefa Košiča. Navzoče sta pozdravila župan občine Bogojina, gospod Alojz Glavač, in Csaba Káli, namestnik direktorja arhiva iz Zalaegerszega. Gospod Jože Vugrinec pa nam je na kratko predstavil bogato zgodovino Bogojine in povedal nekaj anekdot, prisluhnili smo tudi zborčku Zvončki. Ob tej priložnosti bi se rada zahvalila županu občine, gospodu Glavaču, in gospodu Mihi Zveru, direktorju TIC Moravske Toplice, ki sta pomagala pri organizaciji tabora in obveščanju Bogojinčanov.

Bogojina je ena izmed najslikovitejših vasi v Prekmurju. Tu sta se rodila pisatelj in etnolog Jožef Košič, ki je znan po svojem delovanju v slovenskem Porabju, ter mariborski škof Jožef Smej. Seveda pa ne moremo mimo cerkve Gospodovega vnebohoda, ki jo je zasnoval arhitekt Jože Plečnik. Iz katere koli smeri bomo prispeli v Bogojino, bomo najprej uzrli bogojinsko cerkev s posebnim zvonikom in presenetljive bele barve. Zanimiva je zgodovina nove cerkve, ki sega v leto 1924. Ko je na povabilo župnika Ivana Baše v Bogojino prispel Plečnik, se je ob pogledu na staro gotsko cerkvico iz 14. stoletja odločil, da te ne bo podrl, ampak jo bo vgradil v novo cerkev. Posebnost v cerkvi je lončeno okrasje na stropu, ki so ga izdelali domači lončarji.

Prve tri dni smo preživeli v Bogojini. Razdeljeni v dve skupini smo »prečesali« vas po dolgem in počez. Ugotovili smo, da je bilo v preteklosti v vasi že zelo

veliko takšnih in drugačnih zbirateljev, ki so veliko gradiva že zbrali in odnesli. Kljub temu smo pri enajstih družinah dobili molitvenike, fotografije in nekaj dokumentov. Opozorila bi na pesmarico Jakoba Aljaža iz leta 1900 in zanimive črno-bele fotografije otrok. Nekaj je bilo še šolskih fotografij, izpiskov iz matičnih knjig, delovna knjižica ... Zanimivo pa je bilo pokramljati s posamezniki in poslušati zgodbe iz preteklosti. Madžarske udeležence je najbolj navdihnil gospod Glavač, ki je v času druge svetovne vojne hodil v madžarsko šolo. Čeprav je od tega minilo že dobrih sedemdeset let, se je gospod še vedno spominjal različnih madžarskih pregovorov, rekov ipd.

Seveda nismo mogli mimo ogleda bogojinske cerkve. Obiskali pa smo tudi Pomurski muzej in si ogledali občasni razstavi Čez ta prag me bodo nesli, ko zatisnil bom oči – Smrtne šege in pogrebne prakse Pomurja in Porabja ter Za vedno na Plesah – Prvi Slovani v Soboti.

Tretji dan tabora smo naše raziskovanje nadaljevali na Madžarskem v obmejni vasi Rédicts. Dela smo imeli malo manj, saj so vaščani že sami zbrali gradivo po hišah. Kljub temu smo obiskali nekaj hiš in velikokrat ugotovili, da so nas ljudje povabili, prepričali, da jih obiščemo, čeprav nam niso imeli kaj pokazati. To so bili predvsem starejši ljudje, ki so si najbolj od vsega želeli družbe in to, da se nekdo z njimi pogovarja. Obiskali smo še tamkajšnjo osnovno šolo in si ogledali njihovo gradivo. Zanimivi so bili pionirski dnevniki in zastave, stare fotografije, zapiski o šolskem delu. Dejavnosti madžarske pionirske organizacije so bile zelo podobne naši taborniški organizaciji.

Nedaleč od Rédictsa so leta 1940 našli nahajališča nafte in zemeljskega plina. V naselju Lovászi so postavili rafinerijo s celotno infrastrukturo. V 50. in 60. letih 20. stoletja je podjetje bilo na višku svojih zmogljivosti, zgradili so posebni stanovanjski kompleks za delavce, trgovine, kinodvorano ... V času informbiroja, ko se je Tito sprl s Stalinom in je Jugoslavija predstavljala sovjetsko sovražnico, so se bali, da bi prišlo do zračnega napada na rafinerijo, zato so pod zemljo zgradili bunker, ki je danes turistična atrakcija. Zanimivo je, da bunkerja nikoli niso uporabili, saj do zračnega napada ni prišlo. Kljub temu je vse do 90. let bil bunker redno vzdrževan in čiščen.

Zadnji dan tabora je vedno na vrsti predstavitev zbranega gradiva oz. razstava. Letošnja razstava je bila na ogled v Kulturnem domu Bellosics Bálinta v Rédictsu. Dijaki so se morali zelo potruditi, da so iz majhne količine gradiva pripravili razstavo. Po natančnem ogledu gradiva smo se odločili, da bo najbolje, če to predstavimo po

posameznih kategorijah: šolstvo, gospodarstvo, vsakdanje življenje, versko življenje. Gradivo so dijaki natančno popisali in ga nato razvrstili še na panoje in v vitrine.

Načrtovali smo, da bomo razstavo v Bogojini pripravili v okviru Košičevih dni, ki pa so letos, žal, odpadli. Iz zagate nas je rešil dr. Stanislav Zver, tamkajšnji župnik, ki je za razstavo ponudil prostore župnije. Oba sva bila mnenja, da bi bilo najbolje razstavo imeti ob maši, saj je tam prisotnih vedno veliko ljudi. Uradno odprtje razstave je bilo tako 2. septembra pri nedeljski sveti maši. Po razstavi, ki je bila na ogled dva tedna, se je vse gradivo vrnilo lastnikom.

Čeprav se je 28. tabor šele dobro končal in so glave še vedno polne vseh doživetij, že razmišljamo o 29. taboru. Napovemo lahko, da bo ta sigurno potekal v Križevcih na Goričkem, ki so bili še pred sto leti največje naselje na Goričkem. O prihodnjem taboru so ob koncu letošnjega sanjarili tudi že dijaki. Zato je sploh odveč pisati in razmišljati o pomenu mednarodnega arhivskega raziskovalnega tabora!

Udeleženci (šest slovenskih dijakov, štirje mentorji): Urška Fras, Alen Strbad, Aljaž Poredoš, Marko Rengeo, Lucija Cör, Lucija Foltin, Jure Maček, Eszter Kovács, Zoltán Paksy in Gordana Šovegeš Lipovšek.

Gordana Šovegeš Lipovšek

31. mednarodno posvetovanje »Arhivska praksa 2018« Tuzla (Bosna in Hercegovina), 26.–28. september 2018

Tudi letos smo se arhivisti imeli priložnost udeležiti, menim da lahko sedaj že upravičeno rečemo, tradicionalnega 31. mednarodnega posvetovanja »Arhivska praksa 2018«, ki se po ustaljeni navadi odvija v bosensko-hercegovski Tuzli, v tudi mnogim slovenskim udeležencem dobro poznanem Hotelu Tuzla. Organizatorja posveta sta bila Arhiv Tuzelskega kantona in Društvo arhivskih delavcev Tuzelskega kantona in tudi tokrat lahko zagotovim, da sta organizatorja doobra poskrbela za prijetno počutje in občutek iskrene hvaležnosti za izkazano zanimanje in sodelovanje.

Pot proti Tuzli se je začela 26. 9. 2018 v jutranjih urah v družbi kolegov iz Arhiva Republike Slovenije, dr. Gašperja Šmida in Žarka Štrumbra ter Aleksandra Lavrenčiča, zaposlenega na

Javnem zavodu RTV Slovenija. Kljub prijetni družbi in neutrudnemu vozniku, vendar zato nič manj naporni večurni vožnji, smo se prav vsi razveselili prihoda do prizorišča, kjer nas je čakala nastanitev, pred tem pa še slastna večerja, ki je po dnevu, zaznamovanem s prigrizki in občudovanjem neskončnih zelenih pašnikov in čudovite narave nasploh, še kako teknila. Za popestritev druženja ob večerji sta poskrbela še direktor Pokrajinskega arhiva Maribor Ivan Fras in dr. Miroslav Novak, ki sta se pridružila naši mizi. Kljub utrujenosti, ki se je počasi začela čutiti, pa ni kazalo spregledati razstave Državnega arhiva Črne gore z naslovom *Cetinje u Prvom svjetskom ratu*, na kateri so bile razstavljene fotografije, nastale za časa prve svetovne vojne na območju nekdanjega glavnega mesta kraljevine. Ko se nas je utrujenost že resno lotila, je sledila še zadnja »ovira« do hotelske sobe, in sicer edino delujoče dvigalo, ki začuda in na srečo nas vseh kljub pogosti preobremenitvi ni prenehalo delovati.

Naslednji dan (27. 9. 2018) je sledila svečana otvoritev posvetovanja, ki so ga zaznamovali pozdravni nagovori tako predsednika organizacijskega odbora kot tudi tujih in domačih uglednih gostov. V veselje mi je bilo, da sem lahko tudi sam pozdravil vse udeležence posvetovanja kot predstavnik Arhivskega društva Slovenije in se ne nazadnje zahvalil za povabilo k sodelovanju v imenu Arhiva Republike Slovenije in preostalih slovenskih regionalnih arhivov. Sledila je še predstavitev in promocija publikacije Arhivska praksa, letos sta izšli kar dve knjigi (knjiga 1 in knjiga 2), v katerih so objavljena dela vseh nastopajočih na letošnjem mednarodnem posvetovanju.

Po prijetnem kratkotrajnem odmoru so se udeleženci posveta razdelili v dve skupini, in sicer glede na temo pripravljenega prispevka. V Kristalni dvorani Hotela Tuzla je potekalo posvetovanje na temo *Pomen pisarniškega poslovanja v sistemu upravljanja z dokumentarnim gradivom*. Kot prva sta svoj prispevek *Pisarniško poslovanje v službi arhivske dejavnosti* predstavila Darko Rubčić in Željka Dmitrus (Hrvaška). Sledili so še prispevki Samirja Beganoviča (Bosna in Hercegovina), s katerim nam je predstavil uporabo *avtomatiziranih orodij za upravljanje dokumentov v tožilstvu*, prispevek Amele Bedaković, prav tako iz arhiva Bosne in Hercegovine, s katerim je *analizirala predpise s področja pisarniškega poslovanja v Bosni in Hercegovini v luči veljavne arhivske zakonodaje*, Ibrahim Zukić (Bosna in Hercegovina) je v prispevku poudaril *pomen osnovnih evidenc pisarniškega poslovanja v osnovnih in srednjih šolah*, Jasmina Latinović in Jugoslav Veljakovski (Srbija) pa sta govorila o potrebi po *sestavi novega obrazca arhivske (akcesijske) knjige*. Omer Zulić (Bosna in Hercegovina) je s prispevkom osvetlil *vlogo in odgovornost arhivov v procesu informatizacije dela v matičnih uradih*, sledila sta še prispevka Marije Todorović (Srbija), s katerim je predstavila *značaj pisarniškega poslovanja v sistemu upravljanja z dokumenti*, in Srđana Sivčeva (Srbija), ki je predstavil nedavno reševanje *dokumentarnega gradiva okrožnega, okrajnega in občinskega sodišča v Kikindi*. Predvidevani sta bili tudi predstavitvi prispevkov dr. Zdenke Semilič Rajh na temo *vrednotenja arhivskega gradiva pri ustvarjalcu na podlagi standarda ISO 15489-1; 2016* in Matjaža Aškerca na temo *pregleda zbirke evidenc dokumentarnega gradiva organov pri reorganizaciji državne uprave*, vendar zaradi njune odsotnosti to žal ni bilo izvedljivo.

Istočasno so v Kongresni dvorani »našega« hotela potekale predstavitve prispevkov na temo *Pomen znanstvenoraziskovalne in izdajateljske dejavnosti arhivov za uveljavljanje oziroma potrjevanje arhivske dejavnosti*. Dr. Miroslav Novak (Pokrajinski arhiv Maribor) je prvi predstavil svoj prispevek z naslovom *Čas kot element za določanje vsebine in konteksta arhivskega gradiva*. Sledil je referat Vukota Vukotića (Črna gora) glede pomena izdajateljstva pri uveljavljanju arhivske dejavnosti. Dr. Ivo Orešković (Hrvaška) je s svojim prispevkom na primeru dubrovniškega arhiva poudaril nujnost pospeševanja arhivskega poklica in mednarodnega arhivskega sodelovanja. Mag. Sejdaliya Gušić (Bosna in Hercegovina) pa je z ozirom na prakso zgodovinskega arhiva Sarajevo seznanil

navzoče z izdajateljsko dejavnostjo v težkih letih 1998–2018, s posebnim poudarkom na soizdajateljskih projektih. Dr. Enver Ujkanović in Almasa Nuhović (Srbija) sta na kratko predstavila Zgodovinski arhiv »Ras« skozi prizmo znanstvenoraziskovalne in izdajateljske dejavnosti; v podobni luči je Selma Isić (Bosna in Hercegovina) s svojim prispevkom predstavila Arhiv Tuzelskega kantona. Dr. Julija Barunčić Pletikosić in Ivan Radoš (Hrvaška) sta nas na primeru domovinske vojne na Hrvaškem seznanila z izkušnjami sodobnih arhivskih virov z izdajateljstvom in rezultati izdajateljstva/rezultati te dejavnosti. Sledila je kratka predstavitev znanstvenoraziskovalnega projekta mag. Jasmina Jajčevića (Bosna in Hercegovina), *Drugi korpus vojske Republike Bosne in Hercegovine med letoma 1992 – 1995*, s poudarkom na doprinosu za zgodovinopisje in afirmacijo arhivske dejavnosti. Sledila sta še zadnja prispevka, in sicer prispevek Zorana Vukeličića (Srbija), ki je na kratko predstavil časopis »Ex Pannonia«, ter prispevek Sabine Babajić (Bosna in Hercegovina), s katerim nas je seznanila z domovinsko zbirko Narodne in univerzitetne knjižnice »Derviš Sušić« v Tuzli.

Po zaključenem konferenčnem delu posveta in kosilu je sledil odhod na izlet oziroma obisk kulturnozgodovinske dediščine občine Kalesija. Prvi postanek je bil Kulturni dom Kalesija, kjer nas je dočakal topel sprejem te institucije. Ogledali smo si kratek predstavitveni film občine, vse skupaj pa je popestrila glasbena točka njihove tradicionalne glasbe. Seveda pa ni manjkala niti pogostitev v zgornji dvorani, kjer smo si lahko obenem ogledali razstavo iz časa napada na Bosno in Hercegovino. Sledil je odhod do bližnje vasi, kjer še danes stoji ena najstarejših mošej v Bosni in Hercegovini, saj naj bi nastala za časa turških vpadov. Posebnost so tudi nagrobniki, raztreseni okoli mošeje in vzdolž nje. Da je dan ostal v še toliko lepšem spominu, je poskrbelo osebje »Bosanske hiše«, ki nas je na zadnji postojanki postreglo z odlično tipično bosansko kavo in tradicionalnimi slaščicami. Dan se je počasi prevesil v noč in sledil je odhod do hotela, kjer nas je čakala večerja, a je bila ta po številnih dobrotah in v nasprotju s predhodnim dnevom, ko smo lačni sedli za mize, marsikomu odveč.

Zadnji dan posvetovanja je bil namenjen prispevkom na temo *Tehnično-tehnološka zaščita arhivskega gradiva (stanje, popisi, tveganja, odgovornosti,...) in druga aktualna vprašanja arhivske teorije in prakse*, ki so potekali v Kristalni dvorani. Vsega skupaj je bilo predstavljenih 19 prispevkov, od tega 9 avtorjev iz Srbije; Snežana Petrić je govorila o sistemu tehnične zaščite arhivskega gradiva v Srbiji, sledil je prispevek Svetlane Perović Ivović, ki nas je opomnila na problem kislosti papirja, konkretno na primeru zbirke časopisov Arhiva Jugoslavije, Jelena Kovačević nas je seznanila z digitalizacijo fotoarhiva novinarske agencije Tanjug, Višnja Nikolić pa s konservacijo in restavracijo papirnatega nosilca v arhivu Vojvodine. O primeru dobre prakse tehnično-tehnološke zaščite arhivskega gradiva Zveznega zavoda za statistiko je govoril Vladimir Jekić, medtem ko sta Milena Jovanović in Suzana Petrović predstavili prispevek na temo *Sistematični pristop k tehnični in tehnološki zaščiti arhivskega gradiva v Zgodovinskem arhivu '31. januar' Vranje*. Leonila Pavlović je s prispevkom predstavila zgodovino in delo Dunajskega banovinskega odbora Društva Rdečega križa – Novi Sad, za prav tako zanimiv prispevek je poskrbel Dušan Žugić, s katerim je na primeru izkušnje Zgodovinskega arhiva Užice predstavil problematiko posredovanja podatkov, ki zadevajo beneficirano delovno dobo. Zadnja predstavica arhivistov iz Srbije je bila Tatjana Segedinčev s prispevkom na temo *Pomen arhivske fotografije kot pričevalca zgodovinskega dogajanja in prisotnih ljudi na njej*.

S tehnično in tehnološko zaščito arhivskega gradiva v Državnem arhivu Republike Makedonije nas je seznanil dr. Aco Angelovski, s podobno tematiko se je ukvarjal tudi Adnan Tinjić (Bosna in Hercegovina), saj nam je na primeru dobre prakse Arhiva Tuzelskega kantona predstavil dolgoročno hrambo digitalnih zapisov. Z digitalizacijo, natančneje z urejanjem digitalne baze podatkov nekdanje časopisne hiše Vjesnik se je soočila Lana Žaja (Hrvaška).

S hrambo nekaterih najzanimivejših primerkov gradiva, ki se hranijo v ar-

hivih, snas je seznanil Stjepan Prutki (Hrvaška), ki je na kratko predstavil register združenja državljanov 1945–1993 v pristojnosti Državnega arhiva Vukovar. Dr. Jasna Požgan in Ivana Posedi (Hrvaška) sta prispevek posvetili pravosodnim fondom na področju Međimurja in koprivniškega Podravja do leta 1945, medtem ko je Omer Bajić (Bosna in Hercegovina) pokazal najzanimivejše primerke poštne znamk in žigov, nastalih v letih 1860–1961, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Sarajevo.

Ne smemo pozabiti omeniti prispevka dr. Mirjane Marinković - Lepić (Bosna in Hercegovina), s katerim je predstavila razstavno dejavnost arhiva Bosne in Hercegovine na spletnih straneh in obenem naredila kratek pregled tovrstne aktivnosti preostalih arhivov. Sadika Maslak in Sanda Dupanović (Bosna in Hercegovina) pa sta na kratko predstavili primer urejanja pravosodnih fondov, konkretnije pa fonda okrožnega sodišča Bihać.

Med zadnjimi so svoje prispevke predstavili še kolega Aleksander Lavrenčič (Slovenija) na temo trženja informacij in prepoznavnosti strokovnega elektronskega časopisa »View Journal« in kolega iz Arhiva Republike Slovenije Žarko Štrumbl in Gašper Šmid, ki sta s prispevkom ponovno obudila spomin na zimske olimpijske igre v Sarajevu leta 1984 v luči promocije Jugoslavije, zlasti pa Bosne in Hercegovine.

Sledila sta diskusija oziroma razprava in oblikovanje sklepov posvetovanja, kjer so bile razrešene morebitne nejasnosti ali dvomnosti, potem pa še druženje ob poslovilnem kosilu. To je bil sicer moj prvi obisk tuzelskega mednarodnega posvetovanja, a raven strokovne razprave in prisrčno vzdušje, ki sta zaznamovala ta dva dneva, pa tudi število udeležencev, me prepričujejo, da je bilo tako tudi prejšnja leta in bo tudi v prihodnje.

Matej Muženič

3. mednarodna konferenca projekta e-ARH.si: 2016–2020 Ljubljana (Slovenija), 7.–8. november 2018

7. in 8. 11. 2018 se je v konferenčnih prostorih hotela Austria Trend v Ljubljani pod sloganom »*Preteklost na dosegu klika!*« odvijala 3. mednarodna konferenca projekta e-ARH.si: ESS 2016–2020. Projekt e-ARH.si financirata Evropski socialni sklad in Vlada Republike Slovenije, končni cilj projekta pa je, ob sodelovanju celotne slovenske javne arhivske službe oz. SJAS (ARS in šest regionalnih arhivov), vzpostavitev učinkovitega in varnega slovenskega elektronskega arhiva. Namen tokratne konference, ki se bo mdr. zapisala v anale tudi kot prva konferenca s področja arhivistike in informatike, delno prilagojena tudi ranljivim skupinam, je bil predstavitev trenutnih dosežkov oz. rezultatov posameznih kompetenčnih centrov. Na njej je 27 strokovnjakov več kot 200 udeležencem konference predstavilo prispevke s področij, povezanih s prevzemanjem in dolgoročno hrambo elektronskega arhivskega gradiva ter zagotavljanjem dostopnosti do njega. 3. konferenca e-ARH.si se je sicer neuradno začela že 6. novembra zvečer v Slovenski kinoteki s projekcijo digitalizirane, restavrirane in ranljivim skupinam prilagojene različice filma »To so gadi«. Projekcija filma, pred katero je navzoče v uvodnem nagovoru pozdravil direktor Arhiva Republike Slovenije (ARS), dr. Bojan Cvelfar, je bila izjemno uspešna, toplo sprejeta in dobro obiskana z več kot 80 udeleženci.

Osrednji del 3. konference e-ARH.si se je začel 7. novembra, ko je zbrano občinstvo nagovoril dr. Bojan Cvelfar. Sledilo je eno izmed dveh uvodnih predavanj vodje projektne skupine dr. Tatjane Hajtnik (ARS), ki je v prispevku z naslo-

vom »Elektronsko arhiviranje: ISO standardi kot odgovor na zakonska določila« predstavila standarde ISO, relevantne za področje elektronskega arhiviranja, ki jih bo treba v prihodnje temeljiteje vpeljati v arhivsko stroko. Miran Morano pa nas je v drugi uvodni predstavitvi oz. motivacijskem nagovoru opozoril na neizogibno nujnost prilagajanja spremembam, ki jih s seboj prinaša tako kompleksen in inovativen projekt, kakršen je vzpostavitev slovenskega elektronskega arhiva.

V okviru kompetenčnega centra 1, ki se posveča problematiki, povezani z upravljanjem digitalnega arhivskega gradiva pri ustvarjalcih in njegovo izročitvijo arhivom, nam je Aleksandra Mrdavšič (ARS) v prispevku z naslovom »Gradniki sodelovanja javnih arhivov z ustvarjalci digitalnega arhivskega gradiva« predstavila, kako potekajo naloge kompetenčnega centra 1. Maja Povalej (ARS) nam je orisala stanje naloge poenotenja programov in gradiv za usposabljanja uslužbencev za ustrezno delo z dokumentarnim gradivom. V nadaljevanju je dr. Tatjana Hajtnik v prispevku z naslovom »Upravljanje s tveganji pri e-arhiviranju skladno s standardi ISO 18128, ISO 27001 in ISO 27005« predstavila metodologijo za izdelavo ocene tveganj pri dolgoročnem ohranjanju digitalnega arhivskega gradiva. Gregor Završnik pa je v prispevku z naslovom »Kako bomo pakirali digitalno arhivsko gradivo: predstavitev orodja Urejevalnik SIP 2.0« predstavil zasnovano nove različice programskega orodja Urejevalnika SIP. Urejevalnik sprejemnih informacijskih paketov (SIP) predstavlja eno izmed ključnih nalog projekta e-ARH.si, gre pa za vrsto namenske programske opreme, s katero bodo lahko ustvarjalci ustrezno in učinkovito pripravili digitalno arhivsko gradivo za izročitev pristojnemu arhivu. Razvoj Urejevalnika SIP je trenutno v fazi razvoja. Na koncu predstavitve prvega kompetenčnega centra je Klavdija Krivec v prispevku z naslovom »Bistvo je očem nevidno; kako pripraviti e-pošto za dolgoročno hrambo in morebitno izročitev v e-ARH.si« prikazala trenutne smernice na področju priprave spletne pošte za dolgoročno hrambo oz. arhiviranje.

Dosežke kompetenčnega centra 2 nam je v prispevku z naslovom »Zagotavljamo varnost hranjenega e-arhivskega gradiva« predstavil Tine Završnik (ARS), ki je orisal vzpostavitev ustrezne in varne informacijsko-komunikacijske infrastrukture ter zlasti nadzorni informacijski sistem, ki na učinkovit način omogoča administriranje arhivskega informacijskega sistema. Andraž Bole, filozof in direktor podjetja Lightmass, dr. Tatjana Hajtnik in mag. Aida Škoro Babič (ARS) pa so v prispevku z naslovom »Splošni pregled uporabe umetne inteligence pri obravnavanju e-arhivskega gradiva« predstavili potencialno zanimive priložnosti implementacije umetne inteligence v arhivske postopkovne modele.

Dr. Miroslav Novak iz Pokrajinskega arhiva Maribor (PAM) nam je kot vodja kompetenčnega centra 3, ki se ukvarja s problematiko standardizacije arhivskega strokovnega dela, predstavil stanje in trenutne dosežke pri nalogah s predmetnega področja. V nadaljevanju pa so se zvrstili predavatelji, ki so predstavili naloge s področja standardizacije popisovanja arhivskega gradiva. Mag. Nina Gostenčnik (PAM) nam je v svoji predstavitvi z naslovom »Signatura kot element identifikacije opisov arhivskega gradiva« predstavila trenutne smernice za poenotenje oblikovanja signature. Dr. Tanja Martelanc iz Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici je v prispevku »Naslov kot element opisa popisne enote arhivskega gradiva« prikazala smernice za oblikovanje naslova. Mag. Hedvika Zdovc iz Zgodovinskega arhiva Celja je prikazala trenutno stanje naloge »Količina kot element opisa popisne enote arhivskega gradiva«. Dr. Dejan Zadravec iz Zgodovinskega arhiva na Ptujju pa je govoril o ravni popisa kot elementu opisa popisne enote arhivskega gradiva. Konstruktiven in bogat prvi konferenčni dan osrednjega dela 3. konference e-ARH.si smo zaključili ob prijetnem in sproščnem mreženju vseh udeležencev konference oz. strokovnjakov iz arhivske in informacijske stroke.

Drugi dan osrednjega dela 3. konference e-ARH.si se je začel s predstavi-

tvijo rezultatov kompetenčnega centra 4, ki se ukvarja s problematiko dostopnosti do arhivskega gradiva. Tokratni panel kompetenčnega centra 4 je obeležila še pomembna novost, in sicer sočasno tolmačene predstavitev v znakovni jezik, kar daje celotni 3. konferenci e-ARH.si še poseben predznak. V uvodni predstavitvi je dr. Tatjana Hajtnik (ARS), ki je med drugim tudi vodja kompetenčnega centra 4, v svojem prispevku z naslovom »*e-ARHIV 4.0: Povečujemo dostopnost do arhivskega gradiva – naši dosedanji dosežki*« nakazala pretekle zgodovinske prelomnice in s tem opozorila na izjemnost današnjega časa. Trenutno se, če se navežemo na Klauza Schwaba, nahajamo v t. i. »digitalni« revoluciji 4.0, ki v arhivistiki in družbi nasploh povzroča številne in globoke spremembe ter prilagoditve. V nadaljevanju je konservatorica Lucija Planinc (ARS) predstavila prispevek dr. Jedert Vodopivec z naslovom »*Bližnje srečanje srednjeveške listine s 3D tehnologijo*«, v katerem je podala primer prilagoditve arhivskega gradiva (Ustanovne listine cistercijanskega samostana Kostanjevica na Krki) ranljivim skupinam. Od postopkov repliciranja listine in 3D-skeniranja žiga do izdelave njegove replike, ki je namenjena med drugim tudi tipanju senzorno oviranim osebam. Dr. Žiga Koncilija (ARS) je v prispevku z naslovom »*Klik do elektronskega arhivskega gradiva – Kje trenutno smo in kaj nas v prihodnje čaka*« predstavil trenutno stanje razvoja virtualne arhivske čitalnice. Podrobneje je bil predstavljen t. i. projekt za izvedbo, ki je bil izdelan skupaj z izvajalcem razvoja e-rešitve VAČ. Mojca Kosi in Antun Smrdel (ARS) pa sta v prispevku »*To so gadi*« za vse! Prilagoditev filmskega arhivskega gradiva za ranljive skupine na primeru filma *To so gadi*« predstavila še en primer postopka prilagoditve arhivskega gradiva ranljivim skupinam.

V okviru kompetenčnega centra 5, ki se ukvarja s problematiko digitalizacije arhivskega gradiva in vzpostavitvijo centra za digitalizacijo, je s prispevkom »*Moderen pogled na arhiviranje*« uvodoma nastopil Aleš Gros. Predstavniki podjetja IBM d. o. o. je nakazal na možna sodelovanja med javnim sektorjem in podjetji na primerih upravljanja dokumentov in možne vpeljave novih tehnologij (npr. anonimizacije). Vesna Gotovina (ARS) pa je v prispevku z naslovom »*Priprava kriterijev za izbor arhivskega gradiva za digitalizacijo po nekdanji SFRJ*« predstavila sodelovanje držav pri problematiki sukcesije arhivskega gradiva ter postopke in način izbora arhivskega gradiva za digitalizacijo. V okviru kompetenčnega centra 6, ki se sicer ukvarja s problematiko digitalnega avdiovideo gradiva, je Vladimir Torov (ARS) v prispevku z naslovom »*Digitalni filmski arhiv: od analognega do digitalnega*« predstavil trenutno stanje na področju vzpostavljanja digitalnega filmskega arhiva, tako z vidika strojne opreme kot tudi z vidika delovnih tokov. Špela Grčar iz odvetniške družbe Grčar pa je temo avdiovizualnih gradiv navezala na perečo problematiko avtorskih pravic.

V zaključnem delu 3. konference e-ARH.si se je s svojimi rezultati predstavil še kompetenčni center 7, ki je zadolžen za področje mednarodnega sodelovanja, promocij in usposabljanj. Mag. Nina Gostenčnik (PAM) je uvodoma, v prispevku z naslovom »*Projekt e-ARH.si: redefinicija vloge arhiva v družbi*«, predstavila organizacijske in promocijske aktivnosti, izvedene pri projektu, ter na drugi strani že opazne učinke projekta e-ARH.si v arhivski skupnosti. Vladimir Torov (ARS) je v prispevku z naslovom »*ABC po IBC2018 – novosti ter zanimivosti iz sveta AV*« predstavil ključne novosti iz sveta avdiovideo tehnologij in tudi sicer, pri čemer je kot za arhivsko stroko izjemno zanimivo izpostavil npr. tehnologijo blockchain. Dr. Miroslav Novak (PAM) je konferenco in predstavitev kompetenčnega centra 7 zaključil s prispevkom »*Zagotavljanje kakovosti: sistem CAF*«, v katerem je predstavil izsledke aktivnosti delovne skupine, ki je zadolžena za izvedbo samoocenitve kakovosti oz. vpeljavo skupnega ocenjevalnega okvirja v javni sektor, t. i. CAF (Common Assessment Framework).

3. mednarodno konferenco e-ARH.si: 2016–2020 ocenjujemo kot izjemno uspešno in produktivno ter v marsičem tudi inovativno. Predavatelji so, večina kot zastopniki posameznih delovnih skupin v okviru slovenske javne arhivske

službe, uspešno prikazali impresiven nabor trenutno doseženih rezultatov na polovici izvajanja projekta e-ARH.si: ESS 2016–2020 in hkrati že nakazali, kaj nas čaka v prihodnje. Torej izzivi in naloge, ki nas še čakajo v drugi polovici projekta, ki jih bomo s skupnimi močmi nedvomno premagovali in tako projekt e-ARH.si: ESS 2016–2020 tudi uspešno izpeljali.

Žiga Konciliija

50 let Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu Republike Slovenije

Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije (v nadaljevanju SFA) letos praznuje petdesetletnico delovanja. Za Jugoslovansko kinoteko iz Beograda je bila to druga specializirana ustanova za evidentiranje, zbiranje in hrambo filmskega arhivskega gradiva na območju bivše Jugoslavije. Zgodnji ustanovitvi SFA leta 1968 se imamo Slovenci tudi zahvaliti, da nam je uspelo zbrati in ohraniti več kot devetdeset odstotkov filmske produkcije, ki je nastajala na naših tleh vse od začetka 20. stoletja dalje.

Zakonska podlaga ustanovitvi Slovenskega filmskega arhiva je bil arhivski zakon iz leta 1966, ki je tudi film opredelil kot arhivsko gradivo in je zavezoval državne producente, predvsem tedanja državna producenta Triglav film in Viba film, da so izročali negative filmov arhivu v dolgoročno hrambo. Že takrat so se zavedali, da je hramba filma draga, poleg finančnih sredstev pa zahteva tudi usposobljen kader. Tedanja oblast se je odločila, da bo filmski arhiv vzpostavljen pri osrednjem državnem arhivu in bo skrbel za filmsko arhivsko gradivo, nastalo v državni filmski produkciji v okviru tedanje Socialistične republike Slovenije. V začetku je za izvajanje vseh nalog, povezanih z arhiviranjem filmov, skrbel le en arhivist, Ivan Nemanič, ki je svoje delo usmeril izključno na področje arhiviranja filma. Filmski arhiv je organiziral po zgledu takrat vodilnih svetovnih filmskih arhivov, francoskega Bois d'Arcyja, nemškega Bundesarchiva – Filmarchiva in Jugoslovanske kinoteke. Po njih se je zgledoval predvsem pri pogojih hrambe in ureditvi zbirke filmskega arhivskega gradiva. Zbirka je po tem načelu urejena še danes. Vsak filmski naslov ima svojo matično številko. V okviru le-tega pa so razvrščene tehnične enote, pa naj bo to filmski kolut kot ob nastanku pred petdesetimi leti ali pa digitalni zapis v zdajšnjih časih. Ob sami ustanovitvi lahko omenimo zanimivost, da so se v arhivu sprva zavzemali za to, da bi hranili samo dokumentarne filme, vendar je prevladala ideja režiserja Franceta Štiglica, naj bo filmski arhiv dom vseh slovenskih filmov ne glede na zvrst ali dolžino filma. Ivana Nemaniča danes upravičeno štejemo za začetnika filmske arhivistike pri nas.

Če se ustavimo pri številkah: V petdesetih letih, do konca leta 2017, je zaposlenim uspelo zbrati, shraniti, strokovno obdelati in predstaviti 12.020 filmov/filmskih naslovov, 32.352 tehničnih enot, od filmskih kolutov različnih širin do digitalnih zapisov. Poleg tega da SFA skrbi tudi za 5141 elektronskih zapisov v različnih formatih zapisa in na različnih nosilcih, smo tudi skrbniki bogatih fotografskih zbirk in spisovnega gradiva različnih produkcijskih podjetij in ustanov, kot so na primer Triglav film, Viba film, Filmservis, Filmski sklad Republike Slovenije in drugih. V Arhivu Republike Slovenije, pod okriljem katerega deluje SFA ves čas, so že l. 1971, po treh letih delovanja, zapisali, da so prevzeli ali kopirali skoraj vse filme, ki so nastali pred letom 1945. Skupen obseg je bil 275 filmskih naslovov oziroma 1517 filmskih kolutov. Število naslovov se je večalo, leta 1974 na 800 naslovov, 1977 na 992, 1993 na 1810, 1997 pa na 2679 naslovov. Temu je sledila prava ekspanzija, saj se je v dvajsetih letih, do 2017, zbirka filmov po-

*Fotogram iz filma dr. Karola Grossmanna
Na domačem vrtu, 1906.*

večala na skoraj neverjetnih 12.020 filmskih naslovov. Za vse navedeno gradivo trenutno skrbi 6 strokovnih in tehničnih delavcev.

Osnovo zbirke predstavljajo filmi državnih producentov Triglav filma in Viba filma iz obdobja, ko je bila Slovenija del Jugoslavije. Tudi po osamosvojitvi Slovenije je obveljalo zakonsko določilo v arhivskem zakonu, da so v SFA dolžni izročati filmsko arhivsko gradivo vsi producenti, ki so bili za svoje filme sofinancirani s strani države. Ves čas svojega delovanja je SFA v svojo zbirko vključeval tudi filme drugih producentov in posameznih snemalcev, filmskih amaterjev, predvsem na podlagi darilnih pogodb.

Najstarejše filmsko gradivo, ki ga hrani SFA, so prvi trije slovenski filmi: kratki posnetki dr. Karola Grossmanna iz let 1905 in 1906, Odhod od maše v Ljutomeru, Sejem v Ljutomeru in Na domačen vrtu. Med filmi, ki so bili posneti do začetka druge svetovne vojne, prevladujejo zlasti dokumentarni filmi, ki prikazujejo Ljubljano, razne javne prireditve, narodne običaje, gradnje, otvoritve spomenikov in javnih objektov in so bili posneti v zasebni produkciji. Med njimi velja omeniti prvi slovenski reklamni film Jugoslovanska knjigarna režiserja dr. Maria Foersterja, prvi slovenski turistični film Pohorje Metoda Badjure in seveda prva slovenska celovečerna igrana dokumentarna filma iz gorskega sveta V kraljestvu Zlatoroga Janka Ravnika iz leta 1931 in leto mlajšega Triglavske strmine režiserja Ferda Delaka. V letu 1939 je bilo ustanovljeno prvo večje filmsko podjetje Emona film, ki je delovalo tudi v času 2. svetovne vojne.

Med filmi iz obdobja druge svetovne vojne hrani SFA tako filmske posnetke partizanskih snemalcev kot posnetke domobranskih parad, zaprisege in protikomunističnega zborovanja v Ljubljani, ki so bili po naročilu okupacijskih oblasti zabeleženi na filmski trak.

Iz obdobja po osvoboditvi so za prvo obdobje značilni filmski obzorniki, ki prikazujejo predvsem obnovo po vojni, industrializacijo, politične manifestacije, prizadevanja za pravično zahodno mejo z Italijo, parade, kulturne in športne prireditve, množično rekreacijo, pa tudi kolektivizacijo v kmetijstvu. Z današnje časovne distance ti filmi predstavljajo zelo bogat zgodovinski vir. V petdesetih letih prejšnjega stoletja so začeli pogosteje snemati tudi filme o turističnih možnostih, naravnih lepotah, etnografskih in pokrajinskih značilnostih, reklamne filme, risanke in kratke igrane filme. Od leta 1948, od prvega povojnega celovečernega filma Na svoji zemlji, poteka tudi redna produkcija celovečernih igranih filmov.

*Tehnik Aleksander Blaznik pri popisovanju tehničnih lastnosti prevzetega filmskega arhivskega gradiva.
Fotografija: SFA.*

Filmsko arhivsko gradivo na filmskem traku in drugih nosilcih je hranjeno v novih, namen- sko preurejenih in sodobno opremljenih klima- tiziranih filmskih skladiščih na Roški v Ljubljani. Filmsko arhivsko gradivo na nitratni osnovi se hrani izven mesta v Borovcu pri Kočevski Reki.

SFA je član obeh najpomembnejših med- narodnih filmskih združenj. Leta 1991 se je pri- družil FIAF in leta 1993 postal njen polnopravni član, 1996 pa se je pridružil še ACE. V posebno čast nam je bilo, da smo leta 2005, ob stoletnici slovenskega filma, lahko v Ljubljani skupaj s Slo- vensko kinoteko gostili 52. kongres te ugledne organizacije. Dobro sodelujemo tudi z drugimi filmskimi arhivi in kinotekami na območju bivše Jugoslavije kot tudi v širšem evropskem prostoru.

Kot je bilo že povedano, je z novimi skla- dišči dobro poskrbljeno za dolgoročno hrambo filmskega arhivskega gradiva na filmskem tra- ku. Pred nami pa je zahtevna naloga vzpostavi- tve ustreznega okolja za dolgoročno hrambo kot tudi za upravljanje in dostopanje do novejšega filmskega arhivskega gradiva v izvorno digitalni obliki. Te naloge smo se lotili v okviru razvoja in vzpostavitve slovenskega elektronskega arhiva. Na tem mestu se moramo dotakniti tudi proble- ma digitalizacije, ki poteka izjemno počasi. Vzrok je predvsem v tem, da kulturna politika nima iz- delane strategije za področje digitalizacije film- skega arhivskega gradiva in posledično tudi ni ustrezno urejeno načrtno financiranje.

Slovenski filmski arhiv je odprt za obisko- valce, gradivo pa uporabljajo filmski ustvarjalci, televizije, muzeji in posamezniki v znanstveno- raziskovalne, kulturne, študijske in druge na- mene. Ob tem je ključnega pomena upoštevanje avtorskopravne zakonodaje. SFA za zdaj nima svoje kinodvorane, zato s predstavitvami filmov iz naše bogate zakladnice gostujemo v dvorani Slovenske kinoteke.

Letošnji jubilej obeležujemo delovno, slo- vensko javnost skušamo opozoriti na naše po- slanstvo, s katerim prispevamo k ohranjanju in prepoznavanju slovenske kulturne identitete.

Lojz Tršan
Tatjana Rezec Stibilj

Prvi vodja Slovenskega filmskega arhiva Ivan Nemanič s sodelavci. Na fotografiji: Ivan Nemanič (levo), Aleksander Blaznik, Marta Rau Selič, Vladimir Suničič, Tatjana Rezec Stibilj, Lojz Tršan, Roman Marinko, 2012. Fotografija: SFA.

O DELU ARHIVSKEGA DRUŠTVA SLOVENIJE
ON THE ACTIVITIES OF THE ARCHIVAL ASSOCIATION OF SLOVENIA

**Poročilo Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in
Aškerčevih priznanj za leto 2018**

Aškerčeva nagrada in Aškerčevi priznanji za leto 2018

Komisija za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj (dalje: komisija) je bila za štiriletni mandat izvoljena na rednem občnem zboru Arhivskega društva Slovenije (dalje: ADS) 22. 3. 2018.

Komisijo sestavljajo: Elizabeta Eržen Podlipnik, Ivan Fras, dr. Andrej Nared (predsednik), Aleksandra Pavšič Milost in Katja Zupanič (namestnica predsednika).

V letu 2018 se je komisija sestala na treh rednih sejah, eno sejo je opravila korespondenčno.

Na 1. seji (29. 5.) se je komisija konstituirala in sklenila, da bo javni razpis za zbiranje predlogov za podelitev Aškerčeve nagrade in Aškerčevih priznanj objavila 13. 8. Z vodstvom ADS je bilo tudi dogovorjeno, da se lahko glede na zagotovljena finančna sredstva poleg ene nagrade podelita dve priznanji.

13. 8. je bil javni razpis za zbiranje predlogov za podelitev Aškerčeve nagrade in Aškerčevih priznanj objavljen na spletni strani Arhivskega društva Slovenije in v skrajšani obliki v časopisu *Večer*, obvestilo o razpisu je bilo posredovano vsem glavnim pisarnam in direktorjem arhivov, prav tako je bilo objavljeno na elektronski dopisni listi arhivistov in zgodovinarjev. Razpis je bil odprt do 12. 9.

Na 2. seji (14. 9.) je komisija odprla in pregledala prispele predloge za Aškerčevo nagrado in Aškerčeva priznanja. Prispelo je 15 predlogov, od tega 13 popolnih. Za Aškerčevo nagrado je prispelo 8 predlogov za 4 kandidate, za Aškerčevo priznanje pa 5 predlogov za prav toliko kandidatov. Navedeno omogoča dva sklepa: 1) v slovenskih arhivih smo v zadnjih dveh letih veliko delali in predvsem veliko naredili; 2) dosežke svojih sodelavk in sodelavcev znamo ceniti ali z drugimi besedami – po Antonu Aškercu imenovano nagrado in priznanje smo resnično sprejeli kot svojo stanovsko nagrado. Veliko število predlogov seveda ni olajšalo dela komisiji, kljub temu je treba poudariti, da je komisija na seji 20. 9. dva prejemnika od treh izbrala soglasno, prav tako je Izvršni odbor ADS 26. 9. izbor vseh treh prejemnikov nagrade oziroma priznanja soglasno potrdil.

Aškerčevi priznanji

Mag. Marija Čipić Rehar za pripravo kakovostnih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva in objavo arhivskega gradiva v dveh zvezkih regist listin Nadškofijskega arhiva Ljubljana.

Mag. Marija Čipić Rehar (rojena l. 1977) je septembra 2001 diplomirala na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani iz zgodovine (A) ter iz etnologije in kulturne antropologije (B), oktobra 2004 je na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani magistrirala s temo *Odnos med Cerkvijo in državo na Primorskem od leta 1945 do 1953*. Od aprila 2004 je zaposlena v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, kjer je posebej zadolžena za Zbirko listin. Strokovni izpit iz arhivistike je opravila marca 2005, leta 2015 si je pridobila naziv arhivska svetovalka. Pri svojem delu v Nadškofijskem arhivu se je izkazala kot zanesljiva in

natančna sodelavka. Na njeno pobudo je bilo izvedenih več akcij za popularizacijo Nadškofijskega arhiva in njegovega gradiva.

Po zelo odmevni objavi znanstvenokritične izdaje *Jegličevega dnevnika* (Celje: Mohorjeva družba, 2015, 1131 strani), ki predstavlja edinstven vir za cerkveno, nacionalno, umetnostno zgodovino slovenskega in deloma jugoslovenskega prostora (za objavo je bila skupaj z Blažem Otrinom za Aškerčevo priznanje nominirana že leta 2016), se je Marija Čipić Rehar posvetila objavi regest zbirke listin v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani. Sad njenega skrbnega in natančnega dela sta recenzirana zvezka regest listin: *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana 1501–2015* (Ljubljana: Nadškofija, 2016, 616 strani) in *Listine Nadškofijskega arhiva Ljubljana II.: Brevi, župnije, uršulinke, prepisi listin* (Ljubljana: Nadškofija, 2018, 310 strani).

V obeh zvezkih je strokovno obdelala, popisala in napisala regeste za 2012 listin (1. zvezek 1273 in 2. zvezek 739 listin). S tem v vseh pogledih vzornim delom je tudi med raziskovalci dolgo zapostavljena, vendar vsebinsko izjemno dragocena Zbirka listin Nadškofijskega arhiva v Ljubljani postala dostopnejša širši strokovni in znanstveni javnosti. Objavo regest v klasični obliki z opisom listine in navedki o objavah dopolnjujeta dragocena osebni in krajevni indeks, ki bistveno olajšata iskanje zelenih podatkov. Prav tako imata oba zvezka druge vsebine, ki v tovrstnih delih ne smejo manjkati: uvod z opisom tipov in vsebine predstavljenih listin, njihovega materiala oz. pisne podlage in pečatov, metodološka pojasnila k popisu listin, seznam okrajšav, seznam virov in literature ter povzetek v angleščini. Oba zvezka krasijo še reprodukcije zanimivejših listin.

Ker si obe objavljeni strokovno neoporečni deli zaslužita vse priznanje arhivske stroke, je komisija odločila, da Aškerčevo priznanje podeli mag. Mariji Čipić Rehar za pripravo dveh kakovostnih pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva in objavo arhivskega gradiva ter s tem tudi za pomemben prispevek k popularizaciji arhivov in arhivske dejavnosti.

Dr. Dejan Zadravec za delo *Ptujski meščani do uničujočega požara leta 1684: biografsko-prosopografski priročnik*.

Dr. Dejan Zadravec (rojen l. 1977) je leta 2003 diplomiral na Oddelku za zgodovino Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, pet let pozneje pa doktoriral z disertacijo *Gospodstvo Podčetrtek 1670–1700*. Od aprila 2011 je zaposlen v Zgodovinskem arhivu na Ptuj, kjer je skrbnik starejšega arhivskega gradiva. Vseskozi se aktivno ukvarja tako z arhivističnimi vprašanji kot s preučevanjem starejšega arhivskega gradiva in posledično zgodovine območja, ki ga arhiv pokriva.

Delo *Ptujski meščani do uničujočega požara leta 1684: biografsko-prosopografski priročnik* (Ptuj: Zgodovinski arhiv, 2017, 438 strani) je avtor zastavil ambiciozno in precizno. Priročnik z imeni in kratkimi biografijami ptujskih meščanov je nastajal s pomočjo obstoječih arhivskih virov, v okviru rednega popisovanja in obdelave arhivskih fondov v arhivu, na podlagi evidentiranja arhivskega gradiva v tujih arhivih in podatkov iz relevantne literature.

Knjiga je razdeljena na štiri sklope: uvod, biografsko-prosopografski leksikon, seznam meščanov in bibliografija. Tu posebej opozarjamo na seznam uporabljenih virov oz. virov z omembami ptujskih meščanov, ki je nekakšen tematski vodnik po arhivskem gradivu. S priročnikom o ptujskih meščanih do leta 1684 je Dejan Zadravec v podatkov polni in bogato opremljeni publikaciji pripravil svojevrstno (in prvovrstno) objavo virov oz. fragmentov virov. Ker je provenienčno ptujsko arhivsko gradivo za starejše obdobje zelo fragmentarno ohranjeno in skopo s podatki o meščanstvu, je želel avtor izdelati priročnik, s katerim bi iz pozabe potegnil kar največ ptujskih meščanov in dopolnil védenje o že znanih. S priročnikom je na eni strani pokazal na pomen arhivskega gradiva in natančnega arhivskega strokovnega dela, hkrati pa je bistveno obogatil lokalno in slovensko zgodovinsko pisje.

Zadравčevo delo predstavlja v dosedanjem nizu objav arhivskih virov novost in je odlična kombinacija klasičnega arhivskega strokovnega dela in znanstvenega zgodovinskega raziskovanja. Vsebinsko izredno bogato knjigo lepo dopolnjujejo tudi kakovostne reprodukcije številnih pečatov in lastnoročnih podpisov ptujskih meščanov. Predstavitve teh ponujajo podatke o rojstvu in smrti meščana, družinskem življenju in sorodstvenih razmerjih, lastništvu nepremičnin, funkcijah, ki jih je opravljal, in druge zanimive podrobnosti iz njegovega življenja.

Z biografsko-prosopografskim priročnikom o ptujskih meščanih sta slovenska arhivistika in zgodovinopisje dobila prvo tovrstno delo domačega avtorja, ki je poleg izjemnega truda in vztrajnosti v raziskavo vključil veliko mero inventivnosti. Dejan Zadavec prejme Aškerčevo priznanje za odmeven prispevek k popularizaciji arhivov in arhivske dejavnosti ter za objavo arhivskega gradiva v knjigi *Ptujski meščani do uničujočega požara leta 1684: biografsko-prosopografski priročnik*.

Aškerčeva nagrada

Ivan Nemanič za življenjsko delo in izjemen prispevek k ohranjanju slovenske filmske arhivske dediščine.

Ivan Nemanič (rojen l. 1931) je osnovno šolo obiskoval v Metliki, gimnazijo pa v Metliki in Črnomlju, kjer je leta 1953 maturiral. Na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je leta 1959 diplomiral iz zgodovine. Po diplomi je najprej poučeval zgodovino na osnovnih šolah v Vidmu pri Ptujju, na Ptujju in v Brezovici pri Ljubljani. Leta 1964 se je zaposlil v Državnem arhivu LRS, današnjem Arhivu RS. Tu je opravljal vsa strokovna opravila od prevzemanja arhivskega gradiva do urejanja in popisovanja ter izdelave inventarjev.

Zakon o arhivih je leta 1966 ovrednotil film kot arhivsko gradivo, za katerega skrbijo arhivi. To je bila za arhivsko službo nova in zahtevna naloga. Med arhivi je bil nato dosežen dogovor, da bo filmsko gradivo v Sloveniji evidencialno, zbiral, varoval, obdeloval in dajal v uporabo samo republiški arhiv.

Leta 1968 je Arhiv RS začel zbirati filmsko arhivsko gradivo. Skrb za zahtevno področje slovenske filmske kulturne dediščine je prevzel Ivan Nemanič. Že izkušen arhivist se je poslej posvetil specialni problematiki filmske dediščine, ki je terjala veliko dodatnega izobraževanja. Poleg specifične strokovne obdelave je bilo treba poskrbeti za materialno varstvo, kar ne vključuje samo posebnih pogojev hrambe, ampak tudi poznavanje zahtevnih strokovnih posegov restavriranja in kopiranja gradiva. Takrat ni bilo mogoče pridobiti izkušenj doma, zato je moral znanje poiskati drugje.

Nemanič je opravil pionirsko delo, saj je bil več kot poldrugo desetletje edini filmski arhivist na Slovenskem. Uspelo mu je zbrati in v Arhivu RS deponirati vse znano filmsko gradivo, ki je bilo do takrat pri različnih imetnikih: Triglav filmu, Viba filmu, Unikalju in pri zasebnih snemalcih, kot so Božidar Jakac, Metod in Milka Badjura, Franc Červinka in drugi. Tako je nastajala zbirka slovenskih dokumentarnih, igranih in animiranih filmov od leta 1905 dalje, ki jo danes hrani Slovenski filmski arhiv pri Arhivu RS. Tik pred razpadom Jugoslavije, že v nevarnih razmerah, je leta 1991 v Jugoslovanski kinoteki v Beogradu prevzel slovenski filmski fond in ga (v tovornjaku hladilniku) pripeljal v Ljubljano.

Ivan Nemanič je bil pionir tudi pri strokovni obdelavi filmskega arhivskega gradiva. Leta 1982 je pripravil obsežen inventar *Filmsko gradivo Arhiva SR Slovenije, I. del: Dokumentarni filmi; II. del: Igrani in animirani filmi*. Priprave inventarja so bile dolgotrajne in zahtevne, saj takega dela pri nas še ni bilo. Nemanič je film – umetniško stvaritev – predstavil tudi kot zgodovinski dokument. Zanimalo ga je: kdo, kdaj, zakaj in kje je na filmu, filmskem zapisu. Pregledal je vse razpoložljive časopise, iskal informacije pri ustvarjalcih in drugod. Ob

90-letnici Božidarja Jakca so leta 1989 izšli *Filmski zapisi Božidarja Jakca*, kjer je prikazal, kako bogat vir podatkov za najrazličnejše raziskave je lahko film. Pripravil je še inventar Badjurovih filmov in inventar filmov, prevzetih v letih 1977–1996.

Nemanič je redno obveščal javnost o zbranem filmskem gradivu. O njem je govoril na jugoslovanskih zveznih in republiških kongresih in posvetovanjih ter prireditvah drugih organizacij. Objavljal je v strokovnih glasilih in dnevnem časopisju. Nastopal je tudi na televiziji. Pripravil je predstavitve filmov za javnost, med njimi dobro obiskane večere *Iz filmske zakladnice Arhiva Slovenije v Cankarjevem domu* in filmske predstave za šole. Za mednarodni festival nemege filma v Pordenonu je pripravil izbor naših filmov. Odmevni sta bili razstava *Filmski obzornik 1946–1951 – zrcalo časa* (ki jo je pripravil s sodelavko Aljo Ljubič) in razstava o filmski ustvarjalnosti zakoncev Badjura. Obe razstavi je spremljal katalog. Dal je pobudo za arhivska filmska snemanja in napisal je scenarij za film *Soseska*, kjer je naslikal življenje v rodni Beli krajini.

S svojim pionirskim delom pri zbiranju in obdelavi filmskega gradiva ter mentorstvom novih sodelavcev je Ivan Nemanič ustvaril temelj za ustanovitev filmskega oddelka, ki je prerastel v Slovenski filmski arhiv pri Arhivu RS. Ta je po osamosvojitvi Slovenije postal član mednarodne organizacije filmskih arhivov in kinotek (FIAF).

Ivan Nemanič je Slovenski filmski arhiv uspešno vodil do upokojitve leta 1997. Za svoje delo, ki ga je opravil pri postavitvi filmskega oddelka pri Arhivu RS, za obdelavo filma kot dela naše kulturne dediščine in njegovo popularizacijo je leta 1989 prejel državno odlikovanje red zaslug za narod s srebrnimi žarki, leta 1998 častni znak svobode Republike Slovenije za delo in zasluge pri varovanju slovenske filmske arhivske kulturne dediščine in leta 2007 nagrado Društva slovenskih filmskih ustvarjalcev (s sodelavko Marto Rau Selič) za delo in zasluge pri varovanju slovenske filmske arhivske kulturne dediščine.

ADS Aškerčevo nagrado za leto 2018, ko Slovenski filmski arhiv praznuje 50-letnico delovanja, podeljuje gospodu Ivanu Nemaniču, in sicer za življenjsko delo in izjemen prispevek k ohranjanju slovenske filmske arhivske dediščine, za rešitev in varovanje prvih filmskih zapisov in ustvarjenje začetnega fonda Slovenskega filmskega arhiva pri Arhivu RS.

V knjižici, ki jo je društvo izdalo ob tej priložnosti, so predstavljeni tako dobitniki nagrade in priznanj kot vsi nominiranci.

Za Aškerčevo nagrado so bili v letu 2018 nominirani še:

- Vesna Gotovina za življenjsko delo;
- dr. Miroslav Novak za življenjsko delo in izjemen prispevek k razvoju slovenske arhivistike na področju varovanja in ohranjanja arhivske dediščine ter uvajanja informacijskotehnoloških rešitev v arhivsko strokovno delo;
- dr. Slavica Tovšak za življenjsko delo in izjemen prispevek k razvoju slovenske arhivistike na področju varovanja in ohranjanja arhivske dediščine, predstavljanja le-te javnosti, strokovnega izobraževanja in za večletno zaslužno delo v Arhivskem društvu Slovenije.

Za Aškerčevo priznanje pa so bile predlagane tudi te kolegice:

- mag. Nina Gostenčnik za prispevek k popularizaciji arhivov in arhivske dejavnosti;
- dr. Mateja Jeraj in dr. Jelka Melik za objavo arhivskega vira in pripravo spremne študije z naslovom *Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim – Epilog*;
- Mojca Kosi za prispevek k popularizaciji arhivov in arhivske dejavnosti.

Slovesna podelitev Aškerčeve nagrade in Aškerčevih priznanj za obdobje 2017–2018, ki jih ADS bienalno podeljuje za posebne dosežke na področju arhivistike in popularizacije arhivske dejavnosti, je bila že tradicionalno v Veliki sejni dvorani ljubljanske Mestne hiše, in sicer v sredo, 17. 10. 2018, ob 12. uri. Na podelitvi, ki je potekala pod častnim pokroviteljstvom predsednika Republike Slovenije Boruta Pahorja, so zbrane nagovorili predsednica ADS mag. Hana Habjan, podžupan Mestne občine Ljubljana Aleš Čerin in državni sekretar na ministrstvu za kulturo Jan Škoberne, slavnostni govornik je bil dr. Branko Šuštar. Nagrado in priznanji sta podelila predsednik komisije dr. Andrej Nared in predsednica ADS. Slovesnost je povezoval dr. Gregor Jenuš, s prijetno glasbo pa popestril Trio Dolce.

Andrej Nared

Izkažimo čast arhivskemu poklicu *Nagovor ob podelitvi Aškerčevih arhivskih nagrad*

Spoštovani nagrajenec in oba prejemnika arhivskih priznanj ter vsi nominiranci: Najprej čestitke!

Spoštovani zbrani, drage kolegice in kolegi!

»Arhiv smo ljudje«, so ponosno zapisali celjski kolegi ob polstoletnem jubileju svojega arhiva.¹ In kakšni so ti ljudje v arhivih? Zelo različni, kot nam podoba arhivista in arhivistov predstavljajo njihovo delo in rezultati tega dela. »*Quis es tu? Kdu si ti? Kaj z'enu delu ali opravilo imaš? Jest sem en žlahtnik od stariga inu žlahtniga roda. ... Jest sem en žnidar, ... en šuštar, ... ribič*« se je slišalo leta 1691 v pridigi na 3. adventno nedeljo, ki jo je imel iz literature nam dobro znani kapucin p. Janez s Svetega križa na Vipavskem. Svoje poslušalce, vsakega v svojem poklicu, je spodbujal k poštenemu delu, k služenju. V njegovem duhu lahko rečemo, da je tudi arhivist »*en dober inu potreben antverh*«² in ga »*imaš ... pravičnu opravlat*«.³

Toda *arhivist*, prej večkrat označen tudi kot *arhivar*, je moderen poklic, ki v našo zavest počasi vstopa od konca 19. stoletja s pesnikom balad in romanc kot mestnim arhivarjem ljubljanskim. Čeprav se je županu Hribarju zdelo Aškerčevo pesniško delo bolj pomembno kot njegovo uradno poslovanje, je pesnik zavzeto delal tudi na arhivskem področju; še več, bil je pravzaprav »*prvi mestni kulturni referent*« in arhiv je postal izhodišče kulturnega delovanja ljubljanske mestne občine s knjižnico, muzejem in revijo *Kronika*.⁴ A delovni pogoji prvega slovenskega poklicnega arhivskega delavca so bili prav – arhivski. Aškerc je po Vilfanovih raziskavah začel svoje službovanje na Magistratu v temačni sobi poznejšega arhivskega skladišča, kjer je bil »*zrak pod vsakoj kritikoj slab in zdravju človeškemu naravnost poguben*«.⁵

¹ "Arhiv smo ljudje". V: *Hiša pisanih spominov. Jubilejni zbornik ob 50. letnici Zgodovinskega arhiva Celje*, Celje 2006, str. 219. Tako so naslovili poglavje o zaposlenih v arhivu.

² »Antverh« – Das Antwerch (nem., starinsko): opravilo, delo; poklic(no delo).

³ Janez Svetokriški (Tobija Lionelli): Dominica III. adventus, Quis es tu? ... Kdu si ti?. V: *Sacrum promptuarium Janeza Svetokriškega* (izbral in uredil M. Rupel), Koper 1991, str. 38–48.

⁴ *111 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana* (ur. Kopač, Janez; Budna Kodrič, Nataša; Šenk, Tatjana), Ljubljana 2009, str. 7; http://www.zal-lj.si/files/delightful-downloads/2015/03/ARHIV_111_let.pdf. Pridobljeno 23. 9. 2018.

⁵ Vilfan, Sergij: Anton Aškerc - mestni arhivar ljubljanski. *Kronika* 4 (1956), št. 2, str. 99–107, posebej str. 101.

Delovni prostori in materialno varstvo so bili še veliko let ena od osrednjih skrbi slovenskih arhivov, depoji pa ostajajo pri vrsti arhivov to še danes. Država pa je polna obljub, ki so osrednjemu ljubljanskemu arhivu že zidale stavbo v socializmu nekje v Šentvidu, v samostojni Sloveniji pa v drugem predmestju, a od besed ne stoji ne zidak ne beton. Naši samostojni državi manjka vidne in simbolične državotvorne zavzetosti prav na področju vse kulture, ne samo arhivov. Arhiv ob morju, ki ga je široko sprejela sveta Klara, postaja primer domiselnosti, kako v poln prostor postavimo še eno vrsto polic. Tudi Maribor ima stisko v prostorih jezuitskega kolegija – semenišča in še kje po mestu, a uvrstitev med prioritete nacionalnega kulturnega programa 2014–2017 še ni prinesla rešitve. Uspešnejši so bili v Novi Gorici po poplavi leta 1983, pa tudi v Celju in na Ptujju. Ali kot je včeraj zvečer ob odprtju razstave bližnjega Aškerčevega arhiva »*Slovinci, začenjajo se novi časi ... (1918–1920)*« omenil novi minister za kulturo Dejan Prešiček, je prav, da se tudi za arhive začenjajo novi časi glede ljudi, pogojev dela in prostorov. Samo ne ve se še, ali v tem mandatu. A roko na srce – arhivi so naredili v teh 120 letih, ko spremljamo poklicno pot arhivistov, zares velike korake. In optimistično lahko rečemo: Še jih bodo.

Arhivsko delo je tudi praznik – kakor je današnji dan. A slovesna odprtja arhivskih razstav, opazne predstavitve knjig in filmske projekcije, zborovanja in posvetovanja so le na vsake kvatre enkrat, da se po delu tudi poveselimo, si vzamemo čas za prijatelje (kot smo slišali ob arhivski stoletnici leta 1998 povabilo Janeza Kopača, tedanjega direktorja ZAL), se srečamo pri pripravi novih arhivskih podvigov, da izmerimo daljo in nebeško stran ...

Tako kot v Ljubljani z Aškercem, so tudi na Goriškem arhivski začetki pesniški – pravzaprav je taka vsa muzejsko-arhivska služba, ki jo je utemeljil Ludvik Zorzut, tudi avtor pesmi ob arhivskem zborovanju leta 1972 v Novi Gorici in obisku gostoljubnega Gorenjega Trbilja v Beneški Sloveniji,⁶ ki omenja prav delo arhivista/arhivarja, zgodovinarja.

*Povejte, kdo ste? Je slovenski vaš glas?
Doni nam kot vaš čez gore in poljane.
Rojaki smo vaši iz bele Ljubljane.
Slovenski smo mi arhivarji, čuvarji,
smo mi zgodovine pravični pismarji.
Ste vi, arhivisti, o, gostje nam mili,
pa še naše akte nam boste odkrili.
Poprej pa odkrijemo naš običaj.
Vstopite! Vzemite domači grizljaj.
Je stara navada in lepa karjanca:
za goste na mizi trbiljska gubanca.⁷*

Preden bomo po podelitvi nagrad nazdravili nagrajencem in nominirancem ter se lotili tega, kar bo gostoljubno ponujala miza, si priznajmo, da je arhivski delovni vsakdan bolj siv in enoličen. Predani arhivisti kljub temu v svojem delu najdemo veselje; razveseli nas, ko bralcu posredujemo podatek, ko citat razveseli bralca in raziskovalca, ko izbrano, odbrano in popisano gradivo, ki ga prepeljemo ..., obogati naš arhiv in našo kulturno dediščino. Še ne nedolgo tega – kakšnih 30 let – pa smo redno prenašali fascikle ali razsuto gradivo – obseg se je meril ne v tekočih metrih, temveč ocenjeval v kubaturi (m³) – s podstreh in

⁶ Gorenji Trbilj, tudi Gorenji Tarbij (Tribil di sopra/Tribil Superiore) v Beneški Sloveniji, blizu slovensko-italijanske meje.

⁷ Priložnostno pesem Ludvika Zorzuta, objavljeno v Trinkovem koledarju za leto 1973 s podpisom z L. Z. Fervidus, je arhivski publikli predstavila v spominskem zapisu o njem v prvi številki *Arhivov* tedanja ravnateljica Pokrajinskega arhiva Nova Gorica. Bezljaj - Krevel, Ljudmila: Ludvik Zorzut. V: *Arhivi* 1 (1978), str. 186–187.

iz kleti, da je potem zvezan v fascikle pričakal na opremo arhivskih škatel in kovinskih polic, najprej Vilfanovega modela s konca 50. let 20. stoletja v Mestnem arhivu ljubljanskem. Ko najnovejše računalniške generacije arhivistov strogo ocenjujejo arhivske prednamce, od katerih se v sivini pozabe izgubljajo komaj poznana imena, naj pomislijo, da so prav ti ohranili konkretno arhivsko gradivo, zavzeto zbrano z danes nepoznanimi napori. To dragoceno in pomembno arhivsko gradivo, ki ga naš čas nato domiselno analizira in digitalizira ter s tem marsikaj ponuja v uporabo prav v udobju doma brez omejitve arhivskih uradnih ur.

V naših skladiščih hranimo marsikaj, kar je prišlo v arhiv le z zagretostjo in pridnostjo maloštevilnih Aškerčevih naslednic in naslednikov, ki jih najdemo na starih slikah v naših arhivih in na seznamu osebja v arhivskih jubilejnih publikacijah. Marsikatera imena ne tako davnih sodelavcev, ki so tlakovali našo pot – kljub vsem omejitvam in pomanjkanju prostorov in denarja – v svetlo sedanost, kdaj le mimogrede srečamo: v dosjehih fondov ali ustvarjalcev, v starih popisih. V vsakem arhivu smo imeli nekaj znamenitih mož in žena, ki so dopolnjevali mozaične kamenčke na vedno lepši slovenski arhivski podobi, a jih zgodovina arhivske vede le redko omeni. Njihovo delo je skoraj neopazno vgrajeno tudi v sedanje uspehe arhivske stroke od Prekmurja do Goriškega in Istre. Tako se lahko hvaležno spomnimo npr. na legendarna Petra in Pavla (seveda sta to bila Peter Strnad in Pavel Miklič) v arhivski čitalnici Gruberjeve palače, na razgledanega in delovnega prof. Petra Ribnikarja⁸ prav tam ali pa na mariborska prof. Antošo Leskovca in Viktorja Vrbnjaka, na gospe v fotolaboratoriju sosednjega ZAL-a in še na koga. Izrecimo besedo zahvale gospem Traute Sežun in Ani Kambič, Tatjani Pavli v Žontarjevem arhivu ter vsem preostalim pred mojim pamtivatekom v ZAL-u kot Tatjani Pirkmajer, Evi Scagnetti ali npr. Ivanu Brčarju za uporabne popise gradbenih načrtov,⁹ pa tudi arhivistom in številnim arhivskim uslužbencem v vseh drugih arhivih.¹⁰ Na njihovih ramah vidimo dlje in bolje.

Na tiste, ki so poleg prevzemanja in urejevalnega dela ter popisovanja znali in zmogli na arhivsko gradivo pogledati tudi kot zgodovinarji in krajevni zgodovinarji, strokovnjaki za domoznanstvo, slavisti, pravniki – raziskovalci, se spomnimo še ob objavah v reviji *Arhivi*, ki se je veselimo več kot štiri desetletja in v drugih zbornikih ter strokovnih in znanstvenih revijah. In kdo so ti? Le odprite kdaj v *Arhivih* strani, kjer je predstavljena bibliografija arhivskih delavcev (ali pa jo poglejte digitalizirano), pa stopi pred vas vsa pestrost od krajevine zgodovine in promocije naše dejavnosti do znanstvenega tiska in se vam pokažejo tudi ljudje, ki so to pisali in še pišemo, raziskujemo ... Kako težko so zagreti arhivisti v letih, ko se je še dalo, sproti prebirali ne prav številne arhivske tiske, pričakovali prve številke revije *Arhivi*, priča tudi arhivski občasnik Škart.¹¹ Edina številka je izšla jeseni leta 1986 vsebinsko čisto resno in razmnožena kot *samizdat* prav v spodbudo rednejšemu izhajanju *Arhivov*.

Objavljene prispevke naših predhodnikov, s katerimi seznanjajo rubrika v društveni reviji *Arhivi*, bibliografije revije *Arhivi*, v dobi digitalizacije pa so članki dostopni tudi na portalu Sistory in dLIB ter na spletni strani Arhivskega društva Slovenije (ADS) (lahko) uporabljamo pri svojem arhivskem in raziskovalnem delu. Vse naštetu je tako povezano, da je zaradi raziskovalnega dela lahko arhivist boljši tudi na svojem ožjem strokovnem področju. Tega so se za-

⁸ Prof. Peter Ribnikar, prvi prejemnik Aškerčevega priznanja, je umrl 7. 10. 2018, le nekaj dni pred letošnjo podelitvijo arhivskih nagrad.

⁹ Kolektiv Mestnega arhiva ljubljanskega 1952, 1959. V: *111 let Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, 2009, str. 12–13; http://www.zal-lj.si/files/delightful-downloads/2015/03/ARHIV_111 let.pdf. Pridobljeno 23. 9. 2018.

¹⁰ Arhivska ekskurzija na Notranjsko v začetku 60. let, fotografija. V: *Arhivi* 28 (2005), št. 1, str. 88.

¹¹ Škart, arhivski občasnik, Ljubljana 1986.

vedali tudi arhivski strokovnjaki starejše generacije, od katerih smo dobivali kdaj nepričakovane spodbude in lepe zglede, npr. od dveh direktoric osrednjega državnega arhiva gospe Marije Oblak Čarni in posebej dr. Eme Umek ter iz naslednje generacije ljubljanskega arhivista z Gorenjske dr. Vladimirja Žumra, ki je zaznamoval tako ZAL kot ARS.

Včasih smo bili vsi »*bolj skupaj*«. Maloštevilni arhivisti, s svojim društvom od l. 1954 naprej, ki se je rojevalo v arhivski sekciji Zgodovinskega društva za Slovenijo, so bili zaradi študija in dela povezani z zgodovinarji. Še leta 1976 je bilo arhivskih strokovnih delavcev le dobrih 70, a zavzetih in po delu opaznih tudi v okviru tedanje skupne države; v 80. letih 20. stoletja jih je bilo okrog 100, toliko pa je bilo tudi članov našega društva. »*Arhivsko društvo je namreč posebna oblika arhivskega dela in povezovanja v stroki*«, med slovenskimi arhivi, pa tudi širše. Pri društvenem delu se lahko uveljavijo tudi tisti, ki ne vodijo arhivov. Predsedniško mesto ADS se zelo demokratično seli iz arhiva v arhiv. Čeprav je še leta 1970 veljalo, da »*na lastno znanstveno glasilo arhivov v Sloveniji ni misliti*«,¹² je ADS leta 1978 začel izdajati svojo revijo *Arhivi*, ki je že leto zatem postala tudi glasilo arhivov Slovenije. Leto zatem so začeli izhajati tudi mariborski *Sodobni arhivi*. Razvoj arhivske periodike je nadvse osupljiv. Društvo z revijo *Arhivi*, ki je že v prvem desetletju pokazala bogate rezultate¹³ in se razvija še naprej, na poseben način povezuje arhivistiko kot raznovrstno znanstveno stroko, saj skrbi za izobraževanja in posvetovanja, z objavami povezuje arhivistiko z zgodovino in raziskovanjem preteklosti nasploh, tudi z objavami virov (ki jim posveča svojo posebno edicijo *Viri*).

Naj lepi zglede spodbud za strokovni napredek in arhivsko povezovanje nadgradijo tudi sodobni trenutek moderne arhivistike, ki išče nove poti med izzivi dokumentalistike, informatike in digitalizacije. Hkrati pa naj ostane zvesta klasični arhivistiki na pergamentu in papirju v sožitju z vsemi (*pomožnimi*) znanostmi, ki (so)oblikujejo arhivistiko. Ob vsem tem je v minulih desetletjih naša stroka postala arhivska znanost, saj so se v študijskem letu 1978/79 začela predavanja iz arhivistike na Univerzi v Ljubljani,¹⁴ danes pa ima katedro za arhivistiko in dokumentologijo mednarodna univerza Alma Mater Europaea ECM v Mariboru.¹⁵

Podoba arhivista opredeljuje zelo raznoliko poklicno delo od prevzemanja arhivskega gradiva, stikov z ustvarjalci in uporabniki, popisovanje ter raziskovalno delo na področju arhivskih strokovnih tem ter vrste ved, katerih rezultati temeljijo na podatkih in analizi arhivskega gradiva. Že za Aškerca lahko rečemo, da je delal prav vse to. Zbrani arhivski fondi vse od uprave, sodstva do gospodarstva, politike, kulture in privatnega gradiva kažejo, da so vsebinsko raznovrstni, prav z vseh področij človekove dejavnosti. Če je že gradivo tako multidisciplinarno in povezuje vrsto strok, kakšni so šele arhivisti. *Arhivist bi moral biti kar vsestranski, pravi enciklopedist*. Res ima vsaj nekaj te širine marsikateri arhivist, podobno kot bibliotekar z bogastvom knjig različnih vsebin, a dejansko moči arhivista niso brezmejne. Ob poklicni širini so se med arhivisti z uveljavljanjem delitve dela po vrstah fondov razvile tudi specialnosti, pri čemer so eni doma bolj v stikih z ustvarjalci gradiva ali z uporabniki, drugi so postali strokovnjaki za posamezne zvrsti gradiva ali za gradivo posameznih ustvarjalcev. Ob tem pa

¹² Žontar, Jože in Vilfan, Sergij, *Arhivi v Sloveniji*, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije 1970, str. 29.

¹³ Šuštar, B., *Arhivi*, glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije. Ljubljana, 1/1978 do X/1987, *Zgodovinski časopis*, 43, 1989, št. 1, str. 152–153.

¹⁴ Žumer, Vladimir: Prof. dr. Jože Žontar, arhivist in zgodovinar – osemdesetletnik. V: *Zgodovinski časopis*, 66, 2012, št. 3 in 4, str. 437–438.

¹⁵ Klasinc, Peter Pavel: Študij arhivistike kot znanstvene vede. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*, 10 (2011), str. 73–81; Arhivistika in dokumentologija; <https://www.almamater.si/arhivistika-in-dokumentologija-c10>. Pridobljeno 23. 9. 2018.

so arhivisti tudi nadgradili ali dopolnili svoje študijsko znanje, ali ga ponekod zastavili čisto na novo. Na temelju izobrazbe zgodovinarja (pa tudi pravnika, slavista, umetnostnega zgodovinarja, teologa ali pa kar srednješolskega maturo-ranta) so zaposleni v arhivih postali specialisti za nekaj od številnih arhivskih opravil: Med njimi so poznavalci uprave, pisarniškega poslovanja, pisav in jezikov (od izumrlih do računalniških) ter vsebin arhivskih fondov. Ob raziskovalnem delu, ki je v bistvu dopolnitev arhivskega urejevalnega dela, pa se je vrsta arhivistov razvila tudi v strokovnjake za različna področja zgodovinske znanosti in drugih ved o preteklosti.¹⁶

Vsekakor arhivist ni samo nekakšen tehnični pripravljavec gradiva raziskovalcu, ki kdaj njegovo delo komaj opazi, včasih pa celo prezre, kar je doživljal že Aškerc. Na osnovi kartotečnega inventarja mestnega arhiva, ki ga je sestavljal sam kot »mestni arhivar z velikim trudom več let, je spisal učeni in strašno izobraženi profesor Komotar svoj katalog mestnega arhiva«. In to brez navedbe Aškerc-a in njegovega dela objavil v letopisu ljubljanske realke. Če smo natančni, je Aškerc omenil posredno ob zapisu v uvodu, da je l. 1898 mestni svet Ljubljane pod vodstvom župana Hribarja namestil arhivarja, ki pa arhiva ni preuredil vsebinsko, po tedaj »splošno veljavnih znanstvenih načelih«, kar je Komotar odkrito obžaloval.¹⁷ Aškerčevo arhivsko zvestobo prvotni ureditvi mestne registrature lahko le pozdravimo. Kot nas je leta 2006 spomnila Tatjana Šenk, Aškerčeva naslednica pri sodobnem gradivu mestne uprave, se je nad komodnim profesorjem Komatarjem, sicer prizadevnem pri objavah arhivskih virov, tedanji mestni arhivar seveda jezil: »In če hoče kvišku plezati, naj si naredi lestvo sam; jaz mu ne maram držati svojih pleč, da bi se po njih popenjal!«¹⁸ Zgodba nas opozarja, da arhivistika ni (le) to, kar bi želeli različni raziskovalci, govori pa tudi o družbeno odgovornem delu. Večkrat arhivist prizadevno dela prav to: Pridrži lestev, da imajo uporabniki gradiva lepši razgled in najdejo iskano in še več. Primerno pa je, da uporabniki gradiva naklonjeno omenijo ustanovo in njene arhivistke/arhiviste in kdaj koga ob zahvali še posebej izpostavijo. Takrat je naš arhivski in raziskovalni svet takoj lepši.

V arhivih se res najde mnogo zapisanega, tam pa lahko srečujemo zanimive ljudi. Tudi danes. Poleg naklonjenih srečanj nas tako lahko bogatijo tudi trajnejše vezi, ki povezujejo tudi zunaj arhivov. In delovne aktivnosti arhivistov zunaj arhiva so tudi zanimiva tema že od Aškerčevih in Fabjančičevih časov:¹⁹ Med njimi najdemo pevce, plesalce, planince, nekaterim je blizu umetnost, drugim popotništvo, tretjim pedagoško ali politično delo na lokalni ali državni ravni in še kaj.²⁰ O kakšnem šele kasneje izvemo, da je pisal pesmi in slikal, kot je odkrila pomladi letos predstavljena ilustrirana pesniška zbirka Ob oljki Alberta Pucerja, piranskega arhivista,²¹ ki je deloval predvsem vsestransko domoznansko. Če se prav spominjam, je bil tudi edini, ki se je z likovnim predlogom odzval na razpis

¹⁶ Šuštar, B.: Arhiv so ljudje ali o identiteti arhivistov. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*, Maribor, 7 (2008), str. 20.

¹⁷ Komatar, F.: Das städtische Archiv in Laibach. V: *Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule in Laibach 1903/1904*. Laibach 1904, str. 1–43. Arhiv seveda ni bil urejen tematsko po »znanstvenih principih«, kot bi to želel znanstvenik prof. Komatar, ki je obžaloval, da je tudi tedanji arhivar obdržal dotedanjo ureditev in se ni mogel odločiti za vsebinsko preureditev, kar je bil (v očeh zgodovinarja raziskovalca) edino pravilen način postavitve takih arhivov. N. d., str.1–2.

¹⁸ Šenk, Tatjana: Anton Aškerc, mestni arhivar in knjižničar. V: *Arhivi*, 29 (2006) št. 2, str. 225–234, 228.

¹⁹ Mestni arhivar Aškerc je bil duhovnik, pesnik, pa tudi popotnik; Vladislav Fabjančič, ki je sestavil imenitno *Knjigo ljubljanskih hiš in njih stanovalcev*, je imel za seboj tudi impresivno politično kariero, dr. Vlado Valenčič pa gospodarsko kariero v združništvu in bančništvu.

²⁰ Nekaj primerov omenja prispevek o Identiteti arhivistov 2008, naveden v opombi 16.

²¹ Alberto Pucer (1955–2015) je v koprskih *Annales* (1997) in nato v *Arhivih* opozoril tudi na zgodnji nastanek piranskega arhiva kot ustanove leta 1887 in na njegovo takrat že 120-letnico (Pucer, Alberto: Stodvajset let piranskega arhiva. V: *Arhivi* 21 (1998), str. 99–100.)

za društveni znak ADS. Skratka – arhivisti so zelo raznovrstni, vsi skupaj prav vsestranski. Sicer je res, da tako vsestranski ni vsak zaposleni v arhivu, a vsaj nekaj takih lastnosti si je v delovni dobi pridobil/a vsak/a arhivist/ka. Tako delo posameznega arhivista kdaj »kaže izjemno širino zanimanj, pri vseh pa neposredno zasidranost na virih«,²² kar je običajno značilno za objave ljudi, ki so jim arhivi tudi poklicno blizu. »Kdor se odloči za delo v arhivu, ga to prevzame na poseben način. Vzrok za to so dokumenti, ki v arhivu začno novo življenje, pripovedujejo toliko resničnih zgodb, in ko jih beremo podoživljamo preteklost v vsej njeni izvirnosti. Kot film se nizajo dogodki, in ko jih miselno povezujemo, povzročajo v nas napetost, ki se umiri šele, ko smo jim skušali priti do dna« (dr. Jože Žontar).²³ Hkrati ni predanost poklicu le stvar preteklosti, kot lahko razberemo iz pričevanja enega od nove generacije arhivistov. »Vedno sem si želel delati nekaj dinamičnega, nekaj, kjer bi lahko drugim pomagal« je pred dobrim desetletjem zapisal tedaj mlajši arhivist, občutljiv za nevarnost izgube in propadanja arhivskega gradiva, večkrat pa vesel prav zaradi veselja uporabnikov, ko tudi z njegovo pomočjo najdejo dokument ali dolgo časa iskan podatek. In v naših arhivih je cela vrsta takih arhivistov, ki zavzeto z delom, zgledom in tudi spodbudo prepričujejo ustvarjalce: »Bodimo ohranjevalci in dobri skrbniki kulturne dediščine našim potomcem.«²⁴

Arhivski poklic se ob začetnemu navezovanju na zgodovino in pravo, posebej upravno zgodovino na eni strani, povezuje z vrsto znanstvenih strok, ki predstavljajo nedavno življenje (tudi) na osnovi arhivskega gradiva od etnologije do arhitekture. Nič manj pomembno ni zavedanje praktične uporabe, ki pravzaprav pomeni javno skrb za malega človeka v dokazovanju interesa na področju izobraževanja, poklicne dejavnosti ali stavbne zgodovine in skrbi za pravno varnost nasploh. Arhivist je sicer manj »križanec med knjižničarjem in zgodovinarjem« (kot je okoli leta 1985 malo preveč preprosto skušal razložiti naš ameriški kolega Mark Greene), pač pa je arhivsko delo res na križišču upravne in kulture dejavnosti, a nič manj na križpotjih sodobnosti in zgodovine vsega – od gospodarstva do zdravstva in zagotavljanja pravne varnosti posameznika in človekovih pravic. Še kaj drugega sta nedavno navedli letošnji nominiranci dr. Mateja Jeraj in dr. Jelka Melik na 25. posvetovanju društva informatikov, dokumentalistov, arhivistov in mikrofilmarijev DOKSIS 2016 ob razmišljanju o arhivskem poklicu v nastajanju²⁵ in razmislek pozneje nadaljevali še ob razlikovanju med poklicem in profesijo.²⁶ Po več kot stoletju poklicne arhivske dejavnosti pri nas bi sicer lažje rekli, da se poklic preoblikuje in dopolnjuje svoj družbeni status ob študiju arhivistike in samozavedanju pomena poklicne dejavnosti. Smer je prava! V svojem vsebinsko bogatem prispevku sta opozorili tudi na zanimivo misel H. Thomasa Hickersona o poklicni vlogi arhivista kot zaupanja vrednega garanta za uresničevanje družbenega interesa. Kot 55. predsednik društva ameriških arhivistov (SAA Society of American Archivists) je leta 2001 v zaključku svojega predsedniškega nagovora povedal: »Arhivisti so videni kot zaupanja vredni zastopniki družbe, ki delujejo v dobro vsakogar, s tem da zagotavljajo hrambo dokumentov, ki so nujni za zaščito zakonitih pravic državljanov, in zgodovinskih dokumentov, ki govorijo o človeških dosežkih v preteklosti, o kulturnem razvoju in načinu vsakdanjega življenja.«²⁷

²² Žontar, Jože: Dr. Emi Umek ob življenjskem jubileju. V: *Arhivi* 22 (1999), str. 2.

²³ Žontar, Jože: n. d., str. 1.

²⁴ Krampač, Tone: V Cerkvi sem arhivist. V: *Družina*, 31. 7. 2005.

»Veselje vsakega arhivista je spoznanje, da je urejeno gradivo nekomu v veliko pomoč, da je njegovo delo ohranilo arhivsko gradivo poznejšim rodovom.«

²⁵ Jeraj, Mateja; Melik, Jelka: Arhivist – poklic v nastajanju. V: *Doksis 2016 by Media.doc*: zbornik. Posvetovanje Sodobno upravljanje e-dokumentov 25 ; Ljubljana, 2016, str. 142–146; posebej 144.

²⁶ Jeraj, Mateja; Melik, Jelka: Arhivist: poklic ali profesija. V: *Atlanti*, 27 (2017), št. 2, str. 125–131.

²⁷ Jeraj, Mateja; Melik, Jelka: Arhivist – poklic v nastajanju, str. 145; H. Thomas Hickerson:

Arhivsko delo je vedno bolj sodobno in z razvojem računalniške tehnologije od konca 80. let 20. stoletja se širi tudi na področje informatike. Arhivistika je čisto moderna: Nove poklicne usmeritve arhivistov prinašajo nove izzive na področju digitalizacije in e-hrambe. Leta 1968 se je arhivist, več urejanja grafičnih fondov, oprijel filmskega arhivskega dela in s tem povsem novega arhivskega področja, na katerem je današnji nagrajenec Ivan Nemanjč oral ledino, Slovenski filmski arhiv pa ob tem praznuje jubilej. Podobno se je le dvajset let zatem začela računalniška era v naših arhivih. Danes deluje v Arhivu RS sektor za elektronski arhiv in računalniško podporo z nalogami na področju e-arhiviranja, v vsakem regionalnem arhivu pa je vedno več strokovnjakov za elektronsko arhiviranje, kakšnega najdemo tudi med letošnjimi nominiranci. Čeprav že desetletja pomeni sodelovanje arhivistov pri vprašanjih sodobnega pisarniškega poslovanja tudi uspešno skrb za nastajajoče arhivsko gradivo, pa takšno spremljanje najnovejšega elektronskega poslovanja z e-hrambo komaj obvladljivo širi arhivske naloge. Časi se res spreminjajo – in mi z njimi.

Poklic arhivista se tako spreminja in specializira ter dopolnjuje z novimi znanji in tehnologijami ter novimi strokovnjaki. Ti vsebinsko širijo arhivske teme s področij, ki so jih večji zgodovinarji, pravniki in strokovnjaki za upravo tudi na specialiste s področja računalništva in informatike. Ob tem pa stalno spremljamo tudi odpiranje arhivov v javnost: Ob tradicionalno bogati arhivski razstavnici dejavnosti do posredovanja informacij šolam in mladini,²⁸ tudi tistim, ki so se seznanili z otroško slikanico o miški Mici v arhivu²⁹ ali drugim, ki imajo raje od knjižnega zapisa kar filmsko pripoved o arhivistiki kot vedi in o poklicu in delu arhivista.³⁰ Primeri raznovrstne dejavnosti enega od slovenskih arhivov so vzeti kot konkretizacija pestrega arhivskega dela na splošno. Arhivistke in arhivisti mlajših generacij in srednjih let iščete raznovrstne smeri svojih poklicnih poti tudi naprej ...

Tudi izzivalno vprašanje, ali imajo arhivi v digitalni eri sploh prihodnost, kar se sliši pri nas in v širokem svetu, kot npr. v lanski številki *Journal of Contemporary Archival Studies* (Do Archives Have a Future in the Digital Age?), se v zaključku konča s pritrdilnim odgovorom in utemeljevanjem. Informativna družba in njene tehnološke osnove redno kličejo po digitalni revoluciji ter s tem delo arhivistov tako olajšajo kot otežujejo.³¹ Arhivistiki in slovenskim arhivistom še zlepa ne bo zmanjkalo vznemirljivega poglobljanja v tradicionalna vprašanja, saj so jim – kot kažejo tudi dela obeh prejemnikov priznanja – še vedno domače tako paleografija kot druge vede, ki jih imamo za pomožne zgodovinske znanosti. Prav tako je v našem vedno bolj elektronskem svetu dovolj odprtih modernih izzivov. Ob sodelovanju in povezovanju različnega znanja vseh slovenskih

Ten Challenges for the Archival Profession, *The American Archivist*, 64 (2001), Spring / Summer, str. 6–16, posebej str. 16. <http://americanarchivist.org/doi/10.17723/aarc.64.1.0rg6525nu1437v31>. Pridobljeno 23. 9. 2018.

²⁸ Učne ure v arhivu, ZAL, <http://www.zal-lj.si/domaca-stran-1/za-uporabnike-2/ucne-ure/>. Pridobljeno 16. 9. 2018.

²⁹ Budna Kodrič, Nataša; Pešak Mikec, Barbara: *Miška Mica v arhivu*, 2010; *Miška Mica najde Leopoldovo pismo Rozaliji*, 2014; *Miška Mica in njeni egipčanski predniki z gradu Fužine*, 2017.

³⁰ Filmoteka ZAL obsega doslej tri filme, ki jih je pripravila s sodelavci arhivska svetovalka mag. Marjana Kos: *Arhivistika ni dolgočasna veda*, 2010; *Iz prvih let avtomobilizma na Kranjskem; Od jajca do jabolka ali Od začetka do konca*, 2017; <http://www.zal-lj.si/filmoteka-zal/>. Pridobljeno 16. 9. 2018.

³¹ Szekely, Ivan: Do Archives Have a Future in the Digital Age? V: *Journal of Contemporary Archival Studies*: (2017), 4, Article 1, <http://elischolar.library.yale.edu/jcas/vol4/iss2/1>. Pridobljeno 16. 9. 2018.

* Branko Šuštar, dr. zgod. znanosti, muzejski svetnik (in arhivski svetovalec) v Slovenskem šolskem muzeju, član ADS.

arhivistov se tako arhivistiki kot našim arhivom lahko obeta zanimiv jutrišnji dan. Naj v njem najde vsak/a arhivist/ka tudi nekaj veselja do pomembnega arhivskega dela!

Branko Šuštar

IN MEMORIAM Barbara Pešak Mikec (1970–2018)

Vetrovnega 24. 10. 2018 smo se v Kranju poslovili od naše dolgoletne sodelavke in prijateljice, arhivske svetovalke Barbare Pešak Mikec.

Težko je govoriti v pretekliku o človeku, s katerim smo bili zadnjih dvajset let tako tesno službeno, nekateri pa tudi osebno povezani. Nemogoče je izbrisati njeno ime, ki se pokaže med imeni v telefonskem imeniku, brez solz in neznosne misli, da je dokončno in da se v tem življenju ne bomo več videli, kaj šele izmenjali iskrive misli in ideje, ki jih je naša draga Barbara imela vedno na zalogo.

Rodila se je 19. 3. 1970 v Kranju, kjer je živela vse svoje življenje. Po osnovni šoli je obiskovala kranjsko gimnazijo, takrat srednjo šolo naravoslovne smeri. Po zaključku se je odločila za študij ekonomije, a je kmalu spoznala, da to ni tisto, kar bi jo osebno in poklicno izpopolnjevalo, zato se je usmerila v humanistiko in vpisala študij zgodovine in sociologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Po uspešnem zaključku se je leta 1996 zaposlila kot pripravnica v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, v Enoti v Škofji Loki, kjer je nadomeščala arhivistko na porodniškem dopustu. Leto pozneje je prišla v Ljubljano in postala skrbnica arhivskega gradiva gospodarstva. V naslednjih letih je s svojo vztrajnostjo in praktičnimi rešitvami predvsem glede arhivskega gradiva propadlih in ukinjenih gospodarskih podjetij (med njimi kar precej zelo velikih in pomembnih, npr. Avtomontaže, Kolinske, SCT) postala strokovnjakinja na področju, ki ga je pokrivala večji del svojega arhivskega delovanja.

Z njenim prihodom v Ljubljano se je – brez lažnega povečevanja – v enoti marsikaj spremenilo; njena energija in nove ideje so razburkale arhivsko prakso. Začeli smo postavljati priložnostne razstave z zanimivim, slikovitim gradivom. Tako so nastali zgodovinski pregled cirkuških predstav v Ljubljani do začetka 20. stoletja, razstave o novoletnih voščilnicah, ljubljanskih hotelih in starih projektih za izgradnjo vzpenjače na Ljubljanski grad. Nekaj let smo izdajali izvirne tematske koledarje, k čemur je prispevala ideje, besedila in izbor gradiva. Pisala je o ljubljanskih fijakarjih; s področja gospodarskih fondov je objavila več prispevkov iz zgodovine ljubljanskih podjetij; sodelovala je pri sestavljanju zgodbe o inovatorju in podjetniku Janezu Puhu. Med zadnjimi je nastala njena raziskava zgodovinskega razvoja varstva pri delu.

Proučevala je tudi preteklost rodnega Kranja, raziskala je zgodovino vodovoda in vodovodnega stolpa, objavljala prispevke o političnem dogajanju med obema vojnoma, o življenju in delu Josipa Vošnjaka kot zdravnika v Kranju, o praznovanju stoletnice Prešernovega rojstva ... V zadnjem času je sodelovala pri večjih arhivskih projektih: Predstavitvi arhivskih zakladov Slovenije in razstavi ob stoletnici začetka prve svetovne vojne, za katero je svoj prispevek oddala pred rokom, saj je aprila 2015 že odhajala na zdravljenje ...

Izkazala se je tudi kot uspešna operativka na mestu vodje službe za materialno varstvo arhivskega gradiva. Njene rešitve in ideje na tem področju so nam vzor še danes. Našla jih je prav iz raznovrstnih izkušenj, ki jih je pridobivala vse od pripravništva naprej, predvsem pa jim je bila kos zaradi svoje dojemljivosti za tehniško in praktično delo.

Kot njen najpomembnejši prispevek slovenski arhivistiki lahko nedvomno štejemo trilogijo zgodbic o miški Mici in duhcu Ferdiju, ki so nastale iz želje po predstavitvi enigmatičnega in skoraj povsem neznanega poklica arhivista širši javnosti. To so bile verjetno prve arhivske pravljice na svetu in prav letošnjega

septembra, mesec pred njeno smrtjo, je prva izšla tudi v nemškem jeziku. Vendar zgodbice o zvedavi miški, ki odkriva arhiv s pomočjo učenega duhca Ferdija in pri tem izve veliko novega, ne bodo dobile nadaljevanja. Z Barbaro je umrla tudi Mica in duhec bo odslej osamljen taval po arhivskih skladiščih.

Njen vpliv pa se ni omejil le na profesionalno področje. Kljub temu da se ni nikoli postavljala v ospredje, je bila njena pisarna središče naše ljubljanske enote. V njej smo v odprtem in pozitivnem duhu razpravljali o arhivskih in osebnih problemih, odkrivali svet kulinarike in vrtičkarstva, reševali zapletena strokovna vprašanja in se tudi sproščeno smejali. Spodbujala nas je k novim rešitvam, novim poskusom, novim potem. Kadar nismo bili istih mnenj, je to sprejela mirno, strpno in spoštljivo, kot je pričakovati od zrele in srčne osebe.

In nikoli se ni ozirala nazaj. Njen pogled je bil vedno uprt v prihodnost. Minevanje, umiranje in smrt so bili pojmi, ki jih je težko prenašala, in vedno znova je nad njimi prevladal optimizem in širok nasmeh. Bila je iskriča in domiselna, dojemljiva, bistroumna, občutljiva za krivice, načelna in premočrna pri vsem, česar se je lotila. Obenem je bila izjemno pronicljiva opazovalka človeških lastnosti, ki je znala analizirati, marsikaj ji je bilo jasno, ko smo preostali še tavalili in razmišljali ... Znala je tudi poslušati, zato je bila sodelavcem in prijateljem izjemna opora.

Potem je prišla bolezen. Nismo si mogli predstavljati, da bi se ji zgodilo kaj hudega. Barbari pa že ne! V svojem stilu nam je dajala to upanje, bila je pogumna in – tako kot vedno – usmerjena naprej! Večina med nami sploh ni vedela, da je bolezen tako huda. Ona pa je iskala rešitev, ker se je zavedala svoje odgovornosti do moža in sinov, staršev in drugih bližnjih, ki jih je imela rada, in v skrbi zanje se je vztrajno bojevala ...

Po prvem napadu boleznijo se je vrnila pozdravljena. Tudi poklicno je začela na novo, bližje domu, v Enoti za Gorenjsko v Kranju. Bila je zadovoljna, da je v službo lahko prihajala peš. Njena želja je bila, da bi se bolj posvetila raziskavam o zgodovini svojega mesta, ki ga je imela nadvse rada. Toda ostalo ji je le še malo časa.

Ko je pred dobrim letom zbolela drugič, smo ves čas upali, da se bo kmalu vrnila in bo vse, kot je bilo. Da bo lahko uresničila še na desetine svojih idej in zamisli, da bo miška Mica še naprej potovala po slovenskih arhivih in s Ferdijem odkrivala zgodbe iz preteklosti. Toda nekdo močnejši od vseh nas, od naših želja, prošenj in pozitivnih misli je zavrtel tok v drugo smer.

In 21. oktobra se je nit Barbarinega življenja pretrgala, odšla je in za njo je ostala velika praznina. Kot ostane vedno za najboljšimi, ki – tako pravijo – odhajajo od nas prvi.

Tolaži nas le trdno prepričanje, da v naših srcih in mislih ne bo nikoli umrla in da nas bo njen neprecenljivi zgled trdnosti in srčnosti vodil skozi težave in preizkušnje; in z nami bo vedno, ko bomo pomislili nanjo.

Draga Barbara, hvala ti za vse!

Nataša Budna Kodrič
Marjana Kos

IN MEMORIAM Peter Ribnikar (1925–2018)

10. 10. 2018 smo se na draveljskem pokopališču v Ljubljani poslovili od arhivskega svetnika Petra Ribnikarja. Rojen je bil 30. 7. 1925 v Retnjah pri Križah v občini Trzič na Gorenjskem. Osnovno šolo je obiskoval v Križah in gimnazijo v Kranju. Med okupacijo je bil komaj polnoleten mobiliziran v nemško vojsko in poslan v Grenoble v Francijo. Pred koncem vojne je bil zaprt zaradi svojega odklonilnega stališča do nemštva.

Po maturi leta 1945 je študiral zgodovino in geografijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Opravil je osem mesečni arhivski tečaj v Dubrovniku, ki ga je pripravil tamkajšnji Inštitut za zgodovino Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti. Leta 1951 je diplomiral in se zaposlil v Osrednjem državnem arhivu Slovenije, danes Arhiv Republike Slovenije. Bil je eden redkih slovenskih arhivistov, ki je do uvedbe študija arhivistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, opravil kakršno koli šolsko usposabljanje za delo v zgodovinskem arhivu. Leta 1953 je opravil strokovni izpit, leta 1963 mu je komisija pri Republiškem sekretariatu za kulturo SRS podelila naziv višji arhivist, leta 1975 je postal arhivski svetnik. Leta 1988 se je upokojil kot pomočnik direktorja republiškega arhiva. Je prvi prejemnik Aškerčevega priznanja.

V arhivu je Peter Ribnikar opravil obsežna temeljna dela za varstvo in uporabo arhivskega gradiva. Uredil je obsežne arhivske fonde, kot so Deželni stanovi za Kranjsko, Reprezentanca in komora za Kranjsko, Ilirski gubernij v Ljubljani, Državno namestništvo in Deželna vlada v Ljubljani, Deželno predsedstvo v Ljubljani, Banska uprava Dravske banovine (s sodelavci), pa zbirke zemljiških knjig, zapuščinskih inventarjev, Collectanea Historičnega društva za Kranjsko, graščinski arhivi Bled, Polhov Gradec, Ostrovica in Snežnik, uredil je tudi novejša fonde, kot so Državno tožilstvo, Višje in Vrhovno tožilstvo v Ljubljani, Glavno javno tožilstvo SNOS, Javno tožilstvo LRS do leta 1952, Prezidij Ljudske skupščine LRS 1945–1953, Komisija pri Predsedstvu SNOS za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev 1944–1946, arhiv Komisije državne kontrole 1950–1952, Planska komisija LRS 1947–1952, in še vrsta drugih fondov je povezana z delom Petra Ribnikarja. To obsežno delo je zahtevalo veliko strokovno znanje, saj je gradivo v navedenih fondih nastajalo od konca 15. do sredine 20. stoletja. Rezultati njegovega dela so povzeti v *Splošnem pregledu fondov Državnega arhiva LRS* (Ljubljana 1960), v *Vodniku po arhivih Slovenije* (Ljubljana 1965), za katerega je Peter Ribnikar pripravil tudi del popisov fondov in zbirk nekaterih drugih imetnikov arhivskega gradiva in v jugoslovanskem vodniku *Arhivski fondi in zbirke v SFRJ - SR Sloveniji*, ki ga je izdala Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije (Beograd 1984).

Velike vrednosti je bilo Ribnikarjevo poznavanje fondov za raziskovalce v Arhivu. Vsakemu, ki ni našel zelenih podatkov po vodnikih, inventarjih in drugih arhivskih pomagalih in se je obrnil nanj, je bil pripravljen svetovati in tudi pomagati pri iskanju. Če je bilo treba, je uporabnikom pomagal prebrati in razrešiti stare težko čitljive tekste. Ribnikarjeve pomoči pri branju tekstov, pisanih v gotici, so bili deležni tudi arhivisti, ki so se pripravljali na strokovne izpite.

Delo Petra Ribnikarja je seglo tudi na področje varstva operativnih arhivov pri delovnih organizacijah. Izkušnje s tem delom je dobil že ob prihodu v arhiv, ko je bilo treba ob takratnih številnih reorganizacijah delovnih organizacij reševati njihovo arhivsko gradivo pred izgubo. Treba je bilo nadzorovati škartiranje, ki je bilo pogosto prekomerno in škodljivo. Prav pri tem delu so prišle do izraza tudi Ribnikarjeve osebnostne lastnosti, kot so disciplina, doslednost, vztrajnost, izjemen spomin, ki so zagotovile resnično kakovost tega najbolj odgovornega strokovnega dela. Njegovi zapisniki v dosjehih fondov, ki jih je delal ob obiskih pri ustvarjalcih, so z natančnim popisom stanja omogočali nemoteno

SI AS 135/14, Arhisko društvo Slovenije, Peter Ribnikar pred ploščo, ki govori o turškem vpadu v Cerknico 1472.
Foto: Jernej Kos, 1966.

nadaljnje delo in po desetletjih prevzemanje gradiva v zgodovinski arhiv. Delo v zunanji službi je opravljal do upokojitve in ga s krajšo prekinitvijo tudi vodil. Leta 1978 je v Arhivu tudi formalno prevzel vodenje sektorja za odbiranje, zbiranje in hrambo arhivskega gradiva.

Pri Skupnosti arhivov Slovenije je predsedoval Komisiji za vnaprejšnje izločitvene sezname. Pri Zvezi arhivskih društev Jugoslavije je bil Ribnikar član Komisije za spremljanje in pospeševanje zaščite arhivskega gradiva zunaj arhivov in po ustanovitvi Sveta za koordinacijo dela arhivov SFRJ (1985) član njegove komisije za sistem zaščite arhivskega in dokumentarnega gradiva zunaj arhivov.

Kot dober poznavalec arhivske problematike je sodeloval pri pripravljanih zakonih in predpisih o arhivih ter pri njihovem uvajanju v prakso.

Bil je mentor mlajšim kolegom v domačem arhivu in drugih arhivih, kjer je svetoval in pomagal organizirati zunanjo službo ter tudi sam sodeloval pri njihovem delu. Največ je sodeloval z arhivoma v Kopru in Novi Gorici. Pri Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici je bil član komisije za potrjevanje vnaprejšnjih izločitvenih seznamov, ker arhiv ni imel dovolj delavcev, da bi sestavili komisijo. Sodeloval je v procesu izobraževanja delavcev, ki so delali z dokumentarnim gradivom. Na seminarjih, ki sta jih organizirali Delavska univerza in Zveza kulturnih organizacij, je predaval o valorizaciji in odbiranju arhivskega gradiva, urejanju in materialnem varstvu ter arhivski zakonodaji. Napisal je dva priročnika: za dokumentaliste pri društvih in drugih kulturnih organizacijah (1980) in za delavce, ki delajo z dokumentarnim gradivom (soavtor, 1984). V osemdesetih letih je v Arhivu vodil raziskovalno nalogo *Osnove valorizacije arhivskega gradiva za preučevanje republiške uprave od leta 1945 dalje*.

Bil je član Sveta Arhivsko-muzejske službe Univerze v Ljubljani. Od leta 1976 je bil član Komisije slovenskih ekspertov za izvedbo arhivskega sporazuma z Avstrijo iz leta 1923 in Protokola iz leta 1958. Bil je ekspert v III. skupini – Koroški deželni arhiv.

V Arhivskem društvu Slovenije je aktivno sodeloval od njegove ustanovitve. Vključeval se je v akcije ob arhivskih tednih, se udeleževal strokovnih srečanj in zanje pripravil več referatov. Več let je bil član društvenih odborov. Društvo mu je leta 2004 podelilo častno članstvo.

V arhivu je sodeloval pri pripravah razstav: *Družbeni razredi na Slovenskem* (1955), *Dokumenti za zgodovino industrije* (1961), *Slovenščina v dokumentih skozi stoletja* (1971), *Nacionalni in socialni programi pri Slovencih* (1975), *Komunistična partija v Sloveniji 1919–1941 po dokumentih državne uprave* (1979) idr. Sodeloval je pri raziskavah in pripravljal in objavljajl prispevke predvsem s področja svojega dela: *Posestne in gospodarske razmere loško-snežniškega gospostva od XVI. do XVIII. stoletja* (Kronika 1955); *Slovenske podložniške prisege patrimonialnega sodišča Bled* (Ljubljana 1976). Rezultata raziskav v tujih arhivih sta *Vodnik po arhivskem gradivu za Jugoslavijo v Osrednjem državnem arhivu v Pragi* in razprava o slovenskih doktorjih, promoviranih na Karlovi univerzi v Pragi (Zgodovinski časopis 1992). Izjemno delo in nepogrešljivi za raziskave dogajanja pri nas neposredno po prvi svetovni vojni so *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921*. Delo, ki ga je načrtoval že v sedemdesetih letih, je končal po upokojitvi. Izšlo je v treh zvezkih leta 1998, 1999 in 2002. Zanj je prejel Aškerčevo priznanje (2002).

Peter Ribnikar je bil zvest Arhivu Republike Slovenije ves svoj delovni vek. Razgledan, izjemno delaven, vztrajen in natančen je delo opravljal z veliko odgovornostjo in znanjem in je prispeval velik delež h graditvi in ugledu arhiva in arhivske službe. Za svoje delo je poleg priznanj stroke prejel tudi visoko državno odlikovanje red dela z zlatim vencem (1987).

Pridobivanje javnega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

- SI AS 223, Vlada Republike Slovenije, 1952–1990, 40 škatel, 4,50 tm, izročitelj: Generalni sekretariat Vlade RS
- SI AS 352, Državno pravobranilstvo Republike Slovenije, 1987–1994, 768 škatel, 20 knjig, 86 tm, izročitelj: Državno odvetništvo RS
- SI AS 1165, Gospodarska zbornica Slovenije, 1965–1991, 195 škatel, 22 tm, izročitelj: Gospodarska zbornica Slovenije
- SI AS 1205, Sklad Prešernovih nagrad, 2013–2016, 9 škatel, 1 tm, izročitelj: Ministrstvo za kulturo RS
- SI AS 1266, Republiški svet za gospodarski razvoj in ekonomsko politiko, 1975–1978, 30 škatel, 3,30 tm, izročitelj: Generalni sekretariat Vlade RS
- AS 1931, Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije, 1986–1988, 2 dokumenta, 0,02 tm, izročitelj: Slovenska obveščevalno–varnostna agencija,
- SI AS 1974, Sodišče združenega dela pokojninskega in invalidskega zavarovanja ter starostnega zavarovanja kmetov v SRS, 1985–1992, 1 škatla, 0,10 tm, izročitelj: Delovno in socialno sodišče v Ljubljani
- SI AS 1993, Inšpektorat RS za okolje in prostor, 1997–2000, 160 škatel, 17,80 tm, izročitelj: Inšpektorat RS za okolje in prostor
- SI AS 2132, Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Ljubljana, serija dosjeji zavarovancev, 1873–1980, 1062 mikrofilmskih kolutov, 4,60 tm, izročitelj: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje
- SI AS 2168, Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije, 1972–1992, 41 škatel, 4,40 tm, izročitelj: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje
- SI AS 2170, Arhiv Republike Slovenije, 1945–2000, 133 škatel, 14,80 tm, izročitelj: Arhiv Republike Slovenije
- SI AS 2171, Urad Vlade Republike Slovenije za droge, 1998–2009, 17 škatel, 1,90 tm, izročitelj: Ministrstvo za zdravje RS
- SI AS 2172, Republiški svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu, 1954–2010, 97 škatel, 21 kosov, 12 tm, izročitelj: Javna agencija RS za varnost prometa
- SI AS 2176, Republiški komite za kulturo SRS, 1964–1982, 99 škatel, 11 tm, izročitelj: Ministrstvo za kulturo
- SI AS 2128, Zveza vodnih skupnosti Slovenije, podfond Vodna knjiga, serija VI Zgornja Sava, 1924–1987, 239 škatel, 4 kartoteke, 27 tm, izročitelj: Direkcija RS za vode
- SI AS 2131, Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov RS, serija II Promet z zemljišči: podserija 2 Nakup, 1993–2015, 200 škatel, 22,30 tm in podserija 3 Menjava, 1993–2013, 67 škatel, 7,50 tm, izročitelj: Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov

Opomba:

V Register fondov in zbirk ARS je bilo v letu 2017 vpisano 5 novih fondov in zbirk arhivskega gradiva, ki so bili najdeni ob strokovnem pregledu vsega gradiva ARS v letih 2015–2016 in oblikovani na podlagi odločitve Komisije za pregled vsega arhivskega gradiva ARS.

Gre za naslednje fonde in zbirke:

- SI AS 2165, Zbirka fragmentov arhivskega gradiva strokovnih in sindikalnih združenjdo leta 1945, 9 škatel, 1 tm, zbirka oblikovana iz več različnih fondov
- SI AS 2173, Zbirka arhivskega gradiva nemških orožniških postaj na zasedenem slo-

- venskem ozemlju, 51 škatel, 6 tm, izročitelj: Arhiv Republiškega sekretariata za notranje zadeve 1971
- SI AS 2174, Katalog ekspatriiranih nemških državljanov za časa nacizma, 19 škatel, 2,10 tm, izročitelj neznan
- SI AS 2175, Zbirka arhivskega gradiva organov nemške redarstvene policije na zasedenem slovenskem ozemlju, 19 škatel, 2,10 tm, izročitelj neznan
- SI AS 2179, Stavbna bolniška blagajna Stavbne družbe d. d., 7 škatel, 1 tm, izročitelj neznan
- V Register fondov in zbirk ARS je bilo v letu 2017 vpisano tudi dodatno gradivo, ki je bilo najdeno ob strokovnem pregledu vsega gradiva ARS v letih 2015–2016 ter uvrščeno v naslednje fonde in zbirke:
- SI AS 1618, Zbirka gradiva nemških vojaških enot na zasedenem slovenskem ozemlju, 4 škatle, 0,40 tm, izročitelj neznan
- SI AS 1620, Nemški pooblaščenec za preselitve Ljubljana, 2 škatli, 0,20 tm, izročitelj neznan
- SI AS 1622, Nemško orožništvo na zasedenih ozemljih Gorenjske in slovenske Koroške, 25 škatel, 3 tm, izročitelj: Arhiv Republiškega sekretariata za notranje zadeve 1981
- SI AS 1631, Štajerska domovinska zveza, 3 škatle, 0,30 tm, izročitelj neznan
- SI AS 1690, Oboroženi oddelki Štajerske domovinske zveze, 5 škatel, 0,50 tm, izročitelj neznan
- SI AS 1751, Zbirka arhivskega gradiva nemških okupacijskih oblasti in oboroženih enot na zasedenem slovenskem ozemlju, 29 škatel, 53 fasciklov, 10 tm, izročitelj neznan
- SI AS 1756, Varnostna policija in varnostna služba na zasedenem ozemlju Spodnje Štajerske, 7 škatel, 0,70 tm, izročitelj neznan
- SI AS 1757, Varnostna policija in varnostna služba na zasedenih ozemljih Gorenjske in slovenske Koroške, 3 škatle, 0,30 tm, izročitelj neznan
- SI AS 1760, Višji vodja SS in policije v Operacijski coni Jadransko primorje, 2 škatli, 0,20 tm, izročitelj neznan

Vsi omenjeni fondi in zbirke niso upoštevani v tabeli 5.1., so pa upoštevani v tabeli 9.3.

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

- SI_ZAC/1397 Davčni urad Velenje, 1991–2012 (odmere davkov in inšpekcijski pregledi, vzorčno arhivsko gradivo), 0,4 tm
- SI_ZAC/1042 Skupščina občine Slovenske Konjice, neevиденčno gradivo (premoženjskopravne zadeve 1945–1977), 5,2 tm
- SI_ZAC/1044 Skupščine občine Šmarje pri Jelšah, neevиденčno gradivo (zaupni delovodnik 1962–1983 in delovodnik matičnega urada 1986–1991), Krajevni urad Podčetrtek, registri 1966–1990, 0,8 tm
- SI_ZAC/1621 Poklicna gasilska enota Krško, 1977–2012, 2,9 tm
- SI_ZAC/1253 Sodišče združenega dela v Celju, 1986–1994, 14,8 tm
- SI_ZAC/0611 Okrajno sodišče Celje, 1957–1978, 0,9 tm
- SI_ZAC/1488 Alpos Šentjur, 1948–2011, 0,2 tm
- SI_ZAC/1289 Cestno podjetje Celje, 1925–2003, 1,6 tm
- SI_ZAC/1605 Minerva Žalec, 1967–2002, 1,8 tm
- SI_ZAC/1335 Razvojni center Celje, 1961–2006, 0,4 tm, (darilo mag. Peter Omersel in Karmen Zupanc Petauer)
- SI_ZAC/1583 Vegrad Velenje, 1946–2011, 8,2 tm
- SI_ZAC/1115 Zveza kulturnih organizacij Velenje, 1981–1989, 0,3 tm
- SI_ZAC/1392 Zveza kulturnih organizacij Slovenske Konjice, 1991–1998, 0, 2 tm
- SI_ZAC/1595 Osnovna šola Ob Dravinji, 1893–1995, 3,6 tm

SI_ZAC/1600 Javni sklad RS za kulturne dejavnosti, OI Slovenske Konjice, 1998–2006,
0,5 tm
SI_ZAC/1610 Vrtec Anice Černejeve Celje, 1963–1990, 1,2 tm
SI_ZAC/1596 Osnovna šola Špitalič, 1909–1995, 0,3 tm
SI_ZAC/1597 Osnovna šola Tepanje, 1894–1984, 0,2 tm
SI_ZAC/1613 Osnovna šola Dol pri Hrastniku, 1857–1995, 2,9 tm
SI_ZAC/1614 Srednja zdravstvena šola Celje, 1954–1995, 4,7 tm
SI_ZAC/1616 Vrtci občine Žalec, 1952–1997, 0,4 tm
SI_ZAC/1619 Osnovna šola Podbočje, 1879–1990, 2,6 tm
SI_ZAC/1620 Vrtec Mavrica Brežice, 1965–1990, 1,1 tm
SI_ZAC/1606 Celjske lekarne, 1951–1993, 1,0 t m
SI_ZAC/1601 Dom za varstvo odraslih Velenje, 1976–2001, 1,7 tm

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

SI_PAK/1004 Stavbenik, gradbeništvo, d.o.o., 1965–2013, 139 te, 13,9 tm

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

SI_PAM/1982 Plinarna Maribor, (1869 – 2010), 39 AŠ – novi fond
Zbirka gradiva SO Maribor (Magdalena Tovornik) (1990 – 1994), 5 tm, novi fond
SI_PAM/840 Druga gimnazija Maribor, (1937 – 1994), 67 AŠ, – dopolnitev
SI_PAM /0981 Nigrad Maribor, (1896 – 2002), 154 AŠ, dopolnitev
SI_PAM/1984 Osnovna šola Muta, (1887 – 1996), 12 AŠ, novi fond
SI_PAM/0857 Osnovna šola Pesnica, (1945 – 1985), 16 AŠ, dopolnitev
SI_PAM/1983 Center za socialno delo Lendava 1983, (1945 – 2016), 187 AŠ, novi fond
SI_PAM/0645 Okrožno sodišče Maribor (1898 – 1941), 26 AŠ, dopolnitev
SI_PAM/0715 Sodišče Maribor (1941 – 1945), 5 AŠ, dopolnitev, IMETNIK Okrožno so-
dišče Maribor
SI_PAM/0725 Okrajno sodišče Maribor (1945 – 1978), 1229 AŠ, dopolnitev, imetnik
Okrožno sodišče Maribor
SI_PAM /1395 Center za socialno delo Ljutomer, (1962 – 2008) 70 AŠ, dopolnitev
SI_PAM/1391 Center za socialno delo Gornja Radgona, (1962 – 2007), 141 AŠ, dopol-
nitev
SI_PAM /1985 Osnovna šola dr. Antona Trstenjaka Negova, (1911 – 2005), 17 AŠ, novi
fond
SI_PAM/1986 Osnovna šola Puconci, (1816 – 1987), 42 AŠ, novi fond
SI_PAM/0927 Mariborski vodovod, (1900 – 1999), 118 AŠ, dopolnitev
SI_PAM/0990 Tovarna avtomobilov in motorjev Maribor, (1941 – 2008), 5 AŠ, dopolni-
tev
SI_PAM /1390 Center za socialno delo Maribor, (1955 – 1996), 645 AŠ, dopolnitev
SI_PAM/1185 Granit – Gradbeno podjetje Slovenska Bistrica, (1952 – 2011), 8 AŠ (1,5
tm), dopolnitev
SI_PAM/0990 Tovarna avtomobilov in motorjev Maribor (1941 – 2008), 2 kartotečni
omari in 2 predalčnika, dopolnitev
SI_PAM /1991 Kristal Maribor, proizvodnja, montaža in trgovina z ravnim steklom,
(1926 – 2003), 40 AŠ, novi fond
SI_PAM/0641 Okrajno sodišče Slovenj Gradec, (1790 – 1985), 309 AŠ in 14 knjig, 31,5
tm, dopolnitev, imetnik Okrožno sodišče Slovenj Gradec
SI_PAM/0733 Temeljno javno tožilstvo Maribor – enota Maribor (1979 – 1994), 24,3
tm, dopolnitev, imetnik Okrožno državno tožilstvo Maribor.
SI_PAM/1693, Zbirka fotografij in razglednic (19. st. – 21. st.), 27 kosov, dopolnitev
SI_PAM /1994, Zbirka registrov zasebnih avtošol s pristojnega območja Pokrajinskega
arhiva Maribor (2000 –), 5 knjig, novi fond

POKRAJINSKI ARHIV NOVA GORICA

- PANG 83 Krajevna skupnost mesta Nova Gorica, 1973–2008, 50 škatel, 1 mapa (5 tm)
- PANG 85 Skupščina občine Ajdovščina, 1948–1985, 118 škatel, 5 kartotečnih škatel (11,8 tm)
- PANG 104 Skupščina občine Nova Gorica, 1955–1991, 170 škatel (17 tm)
- PANG 409 Splošna bolnišnica »Dr. Franca Derganca« Nova Gorica, 2010–2015, 11 knjig
- PANG 491 Zbirka pečatnikov, s. d., 5 kosov
- PANG 499 Telesnovzgojno društvo Partizan Opatje selo, cca. 1955, 1 mapa
- PANG 509 Salonit Anhovo, 1976–1996, 3 škatle (0,3 tm)
- PANG 544 Okrajno sodišče Nova Gorica, 1955–1978; *delni prevzemi*: civilne pravdne zadeve Okrajnega sodišča v Novi Gorici 1955–1965 in Občinskega sodišča v Novi Gorici 1965–1978, 210 standardnih in 3 nestandardne arhivske škatle (21,6 tm); kazenske zadeve Okrajnega sodišča v Novi Gorici 1955–1965 in Občinskega sodišča v Novi Gorici 1965–1978, 288 standardnih in 1 nestandardna arhivska škatla, 24 knjig (30 tm)
- PANG 648 TIK Tovarna igel Kobarid, 1979–1990, 22 arhivskih škatel (2,2 tm)
- PANG 1077 Odbor za odpravo posledic potresa pri Skupščini občine Nova Gorica, 1976–1984, 2 škatli (0,2 tm)
- PANG 1162 Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, Območna izpostava Nova Gorica, 2015–2016, 1 mapa
- PANG 1202 Primorski akademski zbor Vinko Vodopivec, 1955–2016, 15 škatel, 1 mapa (1,5 tm)
- PANG 1203 Kmetijska čitalnica v Podragi, 1866–1926, 1 škatla (0,1 tm)
- PANG 1204 Mostovna, 2001–2014, 1 mapa
- PANG 1205 Krajevna skupnost Dobravlje, 1975–2004, 2 škatli (0,2 tm)
- PANG 1206 Kulturno društvo Dobravlje, 1985–1997, 1 škatla, 1 mapa (0,1 tm)
- PANG 1207 UNITRI Nova Gorica, 1991–2015, 10 škatel, 1 mapa (1 tm)
- Državno pravobranilstvo Republike Slovenije (od novembra 2017 Državno odvetništvo Republike Slovenije), zunanji oddelek v Novi Gorici
- PANG 1209 Javno pravobranilstvo Nova Gorica, 1956–1996 (*izven programa*), / Okrajno javno pravobranilstvo Gorica 1956–1963, Občinsko javno pravobranilstvo 1963–1975, Javno pravobranilstvo Gorica–Nova Gorica, 262 standardnih in 13 nadstandardnih arhivskih škatel (28 tm)
- PANG 1210 Krajevna skupnost Lozice, 1981–2004, 1 škatla (0,1 tm)
- PANG 1211 HIT Nova Gorica in predhodniki (Hotel Park Nova Gorica, Hotel Sabotin Solkan, Gostinstvo Šempeter pri Gorici, Hotelsko gostinsko podjetje Gorica), 1961–1990, 6 arhivskih škatel (0,6 tm)
- PANG 1212 Elektrotehniško društvo Nova Gorica, 1957–2004, 2 škatli (0,2 tm)
- PANG 1213 Krajevna skupnost Opatje selo, (1954) 1960–1999, 18 škatel, 1 mapa (1,8 tm)
- PANG 1214 Krajevni odbor Socialistične zveze delovnega ljudstva Opatje selo, 1948–1968, 1 škatla (0,1 tm)
- PANG 1215 Krajevni odbor Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne Opatje selo, 1949–1990, 2 škatli (0,2 tm)
- PANG 1216 Krajevna organizacija Rdečega križa Opatje selo, 1966–1978, 1 mapa

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ

- SI_ZAP/0044, Okrajno sodišče na Ptuj, 1907–1978, 403 škatel, 40 tm
- SI_ZAP/0089, Sodnik za prekrške, 1997–2004, 65 škatel, 7 tm
- SI_ZAP/0531, Ljudska univerza Ormož, 1977–2012, 21 škatel, 2,1 tm
- SI_ZAP/0569, Zbirka Janez Puh, 1898 – 2006, 8 škatel, 0, 8 tm
- SI_ZAP/0594, Slovensko čebelarstvo društvo za Spodnjo Štajersko, podružnica Sveti Andraž, 1904 – 1906, 1 škatla, 0, 1 tm

SI_ZAP/0595, Krajevni urad Cirkulane, 1945–1991, 21 škatel, 2,10 tm
 SI_ZAP/0596, Krajevna skupnost Cirkulane, 1955–1997, 8 škatel, 0,80 tm
 SI_ZAP/0597, Opekarna Opte Ptuj, 1946 – 2001, 1 škatla, 0, 1tm
 SI_ZAP/0598, Znanstveno raziskovalno središče Bistra Ptuj, 1993–2016, 9 škatel, 0,9 tm
 SI_ZAP/0602, Knjižnica Ormož, 1956–2001, 5 škatel, 0,5 tm.
 SI_ZAP/0603, Psihiatrična bolnišnica Ormož, 1966–1990, 81 škatel, 8,1 tm
 SI_ZAP/0604, Krajevna skupnosti Videm pri Ptuj 1964–1994, 20 škatel, 2,00 tm
 SI_ZAP/0605, Krajevna skupnost Tomaž pri Ormožu 1964–2006, 28 škatel, 2,80 tm
 SI_ZAP/0606, Sodišče slovenske narodne časti, senat na Ptuj, 1945, 5 škatel, 0,50 tm
 SI_ZAP/0607, Krajevna skupnost Velika Nedelja 1964–2003, 29 škatel, 2,90 tm

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Enota v Ljubljani

SI_ZAL_LJU/0070, Skupščina mesta Ljubljana, 1962–1994, 665 škatel, 66,5 tm
 SI_ZAL_LJU/0080 Skupščina občine Ljubljana Vič Rudnik, 1962–1972, 185 š, 18,5 tm
 SI_ZAL_LJU/0595, Skupščina mesta Ljubljana, protokol, 1963–1994, 15 škatel, 1,5 tm
 SI_ZAL_LJU/0818, KS Vodice, 1977–1998, 4 š, 0,4 tm
 SI_ZAL_LJU/0819, KS Bukovica – Šinkov turn, 1975–1998, 5 š, 0,5 tm
 SI_ZAL_LJU/0820, Komunalna skupnost ljubljanskih občin, 1958–1994, 76 š, 7,6 tm
 SI_ZAL_LJU/0821, Mestna občina Ljubljana, 1995–2002, zunanji disk, 500 Gb podatkov;
 69 škatel, 6,9 tm
 SI_ZAL_LJU/0826, Gozdno gospodarstvo Ljubljana, 1953–2006, 113 škatel, 11,3 tm
 SI_ZAL_DOM/0108, Krajevna skupnost Trzin, 1973–1998; 1 š, 0,1 tm
 SI_ZAL_KAM/0137, Skupščina občine Kamnik, gradbene zadeve 1965–1972; 359 š, 35,9
 tm
 SI_ZAL_LJU/0734, Občinsko javno pravobranilstvo Ljubljana, 1973–1980, 10 š, 1 tm
 SI_ZAL_KOČ/0054, Vrtec Kočevje, 1947–1997, 11 š, 1,1 tm
 SI_ZAL_LJU/0823, Vrtec Medvode, 1979–1995, 1 š, 0,1 tm
 SI_ZAL_LJU/0822, Vzgojnovarstveni zavod Angelca Ocepek Ljubljana, 1959–1997, 3 š,
 0,3 tm
 SI_ZAL_DOM/0062, Osnovna šola Radomlje, 1944– 1995, 26 š, 2,6 tm
 SI_ZAL_KAM/0134, Osnovna šola Toma Brejca, 1945–2005, 3 š, 0,3 tm
 SI_ZAL_RIB/0078, Glasbena šola Ribnica, 1962–1997, 3 arhivske škatle, 3 kartotečne
 škatle, 1 mapa, 0,9 tm
 SI_ZAL_LJU/0571, Izobraževalno središče Miklošič, 1976– 2011, 8 š, 0,8 tm
 SI_ZAL_KOČ/0095, NOLIK d. d., Kočevje, 1945–2014, 79 škatel, 8 tm
 SI_ZAL_KAM/0067, Alprem Kamnik, 1974–1997, 2 škatli, 0,2 tm

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

SI_ZAL_TRE/0025, Skupščina občine Trebnje, 1964–1984, 167 š, 16,7 tm
 SI_ZAL_NME/0309, Krajevna skupnost Dolenjske Toplice, 1965–1998, 11 š, 1,1 tm
 SI_ZAL_MET/0075, Otroški vrtec Metlika, 1963–2000, 58 š, 5,8 tm
 SI_ZAL_MET/0029, Osnovna šola Metlika, 1890–2000, 61 š, 6,1 tm
 SI_ZAL_MET/0034, Osnovna šola Suhor, 1931–1974, 4 škatle, 0,4 tm
 SI_ZAL_MET/0033, Osnovna šola Sela pri Jugorju, 1928–1951, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAL_MET/0032, Osnovna šola Rosalnice, 1943–1945, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAL_MET/0028, Osnovna šola Drašiči, 1932–1964, 2 škatli, 0,2 tm
 SI_ZAL_MET/0026, Osnovna šola Božakovo, 1912–1972, 3 škatle, 0,3 tm
 SI_ZAL_MET/0031, Osnovna šola Radovica, 1929–1963, 3 škatle, 0,3 tm
 SI_ZAL_MET/0041, Realna gimnazija Metlika, 1944–1957, 6 škatel, 0,6 tm
 SI_ZAL_ČRN/0050, Osnovna šola Vinica, 1910–2008, 40 škatel, 4 tm

SI_ZAL_ČRN/0049, Osnovna šola Sinji vrh, 1916–1964, 2 škatli, 0,2 tm
 SI_ZAL_ČRN/0048, Osnovna šola Preloka, 1921–1962, 2 škatli, 0,2 tm
 SI_ZAL_ČRN/0052, Osnovna šola Zilje, 1952–1965, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAL_ČRN/0019, Osnovna šola Marindol, 1959, 1 škatla 0,1 tm
 SI_ZAL_ČRN/0084, Državna osnovna šola Belčji Vrh, 1945–1949, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAL_ČRN/0083, Mešana osnovna šola Adlešiči 1933–1948, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAL_ČRN/0085, Osnovna šola Stara Lipa 1919–1958, 2 škatli, 0,2 tm
 SI_ZAL_ČRN/0082, Glasbena šola Črnomelj, 1964–1997, 17 š, 1,7 tm

Enota za Gorenjsko Kranj

SI_ZAL_KRA/0054, Skupščina občine Kranj, 1953–1994, 405 š, 40,5 tm
 SI_ZAL_RAD/0107, Skupščina občine Radovljica, 1962–1992, 189 š, 18,9 tm
 SI_ZAL_KRA/0179, Občinska zdravstvena skupnost Kranj, 1982–1987, 2 š, 0,2 tm
 SI_ZAL_KRA/0063, Kulturna skupnost občine Kranj, 1968–1989, 1 š, 0,1 tm
 SI_ZAL_KRA/0062, Izobraževalna skupnost občine Kranj, 1963–1987, 2 š, 0,2 tm
 SI_ZAL_KRA/0169, Delovno in socialno sodišče, Zunanji oddelek v Kranju, 1985–2004,
 199 š, 19,9 tm
 SI_ZAL_JES/0034, Okrajno sodišče Jesenice, 1963–1985, 38 š, 3,8 tm
 SI_ZAL_KRA/0250, Osnovna šola Naklo, 1860–2015, 26 š, 2,6 tm
 SI_ZAL_RAD/0119, Šolski center Radovljica 1945–1995, 50 š, 5 tm
 SI_ZAL_JES/0081, Gimnazija Jesenice 1945–1986, 15 š, 1,5 tm
 SI_ZAL_JES/0052, Meščanska šola Jesenice 1923–1945, 1 š, 0,1 tm
 SI_ZAL_RAD/0118, Center za usposabljanje, delo in varstvo Matevža Langusa Radovljica,
 1953–2017, 124 škatel, 12,4 tm
 SI_ZAL_KRA/0201, Sava Kranj, 1952–1989, 8 š, 0,8 tm
 SI_ZAL_TRŽ/0020, Bombažna predilnica in tkalnica Tržič, 1852–1999, 15 š, 1,5 tm

Enota v Škofji Loki

SI_ZAL_ŠKL/0451, Krajevna skupnost Poljane, 1969–1999, 8 š, 0,8 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0435, Kmetijska zemljiška skupnost Škofja Loka, 1974–1989, 10 š, 1,0 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0436, Samoupravna interesna skupnost za proizvodnjo hrane in preskrbo
 Škofja Loka, 1986–1989, 3 š, 0,3 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0369, Skupna strokovna služba samoupravnih interesnih skupnosti občine
 Škofja Loka, 1982–1989, 2 š, 0,2 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0173, Okrajno sodišče v Škofji Loki, 1934–1976, 38 š, 3,8 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0452, Sokolski dom Škofja Loka, 2011–2016, 8 map velikega formata, 0,3
 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0391, Loški muzej Škofja Loka, 1984–1988, 1 mapa, 0,1 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0168, Osnovna šola Škofja Loka–Mesto, ok. 1920–2005, 2 š, 0,2 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0446, SGP Tehnik Škofja Loka, 1947–2017, 37 š, 3,7 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0458, Obrtno–podjetniška zbornica Škofja Loka, 1979–2001, 7 š, 0,7 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0351, Rudnik urana Žirovski vrh, 1980–2004, 7 š, 0,7 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0259, Muzejsko društvo Škofja Loka, 1936–2016, 10 š, 1,0 tm

Zbirke

SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij, ok. 1900, 5 ks negativov na steklu
 SI_ZAL_ŠKL/0281, Zbirka drobnih tiskov, 1959–2017, 1 š, 0,1 tm
 SI_ZAL_ŠKL/0284, Zbirka plakatov, 2002–2016, 8 ks
 SI_ZAL_ŠKL/0342, Zbirka lokalnega časopisja, 2017, 6 š, 0,6 tm

Enota v Idriji

- SI_ZAL_IDR/0272, Krajevna skupnost Idrija, 1949, 1963–2010, 28 š, 10 f, 8 uokvirjenih priznanj, 5,2 tm.
- SI_ZAL_IDR/0020, Okrajni ljudski odbor Idrija, 1950–1952, 1 mapa (dopolnitev k obstoječemu fondu)
- SI_ZAL_IDR/0244, Samoupravna komunalna interesna skupnost Idrija, 1983, 1 dokument (dopolnitev k obstoječemu fondu)
- SI_ZAL_IDR/0245, Občinska skupnost za ceste Idrija, 1979, 1 dokument (dopolnitev k obstoječemu fondu)
- SI_ZAL_IDR/0128, Krajevni ljudski odbor Želin (dopolnitev k obstoječemu fondu)
- SI_ZAL_IDR/0203, Skupščine občine Idrija, 1993, 2 š, 0,2 tm
- SI_ZAL_IDR/0055, 1700–1992, Rudnik živega srebra Idrija, 2276 mikrofilmskih posnetkov iz fonda Innerösterreichisches Münz- und Bergwesen – Innerösterreichische Miszellen, Notranjeavstrijski rudnik živega srebra Idrija, 1523–1613
- SI_ZAL_IDR/0213, Okrajni odbor Antifašistične fronte žena Idrija, 1946–1950, 1 m (dopolnitev k obstoječemu fondu)
- SI_ZAL_IDR/0150, Občinska gasilska zveza Idrija, 1980–1981; 1993–1994, 1 m (dopolnitev k obstoječemu fondu)
- SI_ZAL_IDR/0147, Okrajni komite Ljudske mladine Slovenije, Idrija, 1947–1950, 1 m (dopolnitev k obstoječemu fondu)

Pridobivanje zasebnega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

- SI AS 1063, Zbirka listin, 2 kosa, 1607, 1706, 0,0 tm, izročitelj: Antikvariat Thomas Rezek München, nakup (J. Volčjak)
- AS 1412, Zbirka osebne arhivskega gradiva, 1946–1964, 17 kosov gradiva Janeza Perovška, 0,0 tm, izročiteljica: Biserka Perovšek, darilo (T. Rezec Stibilj)
- SI AS 1769, Zbirka okupatorjevi zapori in taborišča 1936–1963, 1 mapa, 0,0 tm, izročiteljica: Lucija Burger, darilo (P. Trobec Mlakar)
- SI AS 1826, Zbirka fragmentov arhivskega gradiva karabinjerskih postaj, gradivo Karabinjerske postaje Idrija ob Bači, 1943, 1 mapa, 0,0 tm, izročitelj: dr. Boris Mlakar, darilo (T. Tominšek Čehulić)
- SI AS 1871, Zbirka dopolnilnega gradiva o delavskem gibanju in narodnoosvobodilnem boju, 1943–1991, 1 mapa, 0,0 tm, izročiteljica: Breda Klatzer, darilo (P. Trobec Mlakar)
- SI AS 1871, Zbirka dopolnilnega gradiva o delavskem gibanju in narodnoosvobodilnem boju, 1943–1991, 11 škatel, 1,20 tm, izročiteljica: Marija Stanonik, darilo (P. Trobec Mlakar)
- SI AS 2157, Štibler Miloš, 1958–1965, 3 škatle, 0,30 tm, izročiteljica: Kamila Volčanšek, darilo (A. Kačičnik Gabrič)
- SI AS 2167, Rupel Dimitrij, 1968–2012, 36 škatel, 4 tm, izročitelj: dr. Dimitrij Rupel, darilo (B. Smole)
- SI AS 2177, Kos Božidar, 1972–2012, 12 škatel, 1,30 tm, izročiteljica: Vojka Rožman, darilo (A. Kačičnik Gabrič)
- SI AS 2178, Kavčič Niko, 1931–2011, 7 škatel, 0,70 tm, izročiteljica: Daša Kavčič, darilo (M. Košir, T. Tominšek Čehulić).

Tehnična pomoč pri prevzemih arhivskega gradiva: D. Knez, P. Žakelj, B. Radulovič, V. Pfajfar, A. Paulič.

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

- SI_ZAC/1419 Atletsko društvo Kladivar Celje, s.d., 0,1 tm
 SI_ZAC/1592 Športna zveza Velenje, 1977–2014, 0,6 tm
 SI_ZAC/1593 Aeroklub Celje, 1950–2004, 3,1 tm
 SI_ZAC/1598 Gasilska zveza Hrastnik, 1940–2010, 2,3 tm
 SI_ZAC/1603 Prostovoljno industrijsko gasilsko društvo Strojne tovarne Trbovlje, 1952–2016, 0,7 tm
 SI_ZAC/1604 Gasilska zveza Zagorje ob Savi, 1955–2008, 2,8 tm
 SI_ZAC/1608 Kulturno društvo Šmartno v Rožni dolini, 1979–2014, 0,7 tm
 SI_ZAC/1609 Območno združenje Rdečega križa Laško–Radeče, 1952–1965, 2,0 tm
 SI_ZAC/1611 Društvo naturistov Venera Celje, 1970–2003, 0,3 tm
 SI_ZAC/1615 Astronavtični in raketni klub Celje, 1962–2010, 1,0 tm
 SI_ZAC/1617 Zveza kulturnih društev Šentjur, 1998–2007, 0,3,tm
 SI_ZAC/1618 Literarno društvo Šentjur, 1999–2007, 0,2 tm
 SI_ZAC/1359 Kulturno umetniško društvo Žabe Celje, 1970–1990, 0,2 tm
 SI_ZAC/1484 Grdina Igor, 1896–2017, 0,3 tm, darilo
 SI_ZAC/1612 Obrez Janko, 1958–1966, 0,1 tm, darilo
 SI_ZAC/1345 Zbirka Komisije za izvajanje zakona o popravi krivic, 2016–2017, 0,1 tm, Fotografska agencija Sherpa, 2017, 327 fotografij, odkup
 SI_ZAC/1591 Občinska konferenca Zveze socialistične mladine Slovenije Celje, 1981–1989 0,1 tm
 SI_ZAC/1599 Občinska konferenca SZDL Hrastnik, 1955–1989, 0,1 tm

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

- Karel Rustja, SI_PAK /1017, Rustja Karel, 1903–2003, 2 te, 0,2 tm (prevzete so bile fotografije časopisnih člankov o gradnji proge Prešnica–Koper in Luke Koper, 12 popisnih enot načrtov, 7 popisnih enot arhivskega gradiva o primorskih železnicah) in 425 črno-belih in barvnih fotografij; način pridobitve: darilo (darilni pogodbi z dne 7.4.2017 in 4.12.2017); narejen prevzemni popis gradiva.

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

- SI_PAM/1981 Planinsko društvo Mariborske tekstilne tovarne Maribor, 1957–1989, 5 AŠ, 0.5 tm, (akc. št. 1/17, novi fond, darilo)
 SI_PAM/1989 Nogometni klub Nafta 1903 Lendava, 1946–2000, 19 AŠ, 1.9 tm (akc. št. 25/17, novi fond, darilo)
 SI_PAM/1992 Zbirka gradiva DEMOS-a za Maribor in okolico, 1989–1994, 1 AŠ, 0.1 tm, (nova zbirka, darilo, zbirka se bo dopolnjevala)
 Družina Varl, po 1970, okoli 15 AŠ, 1,5 t.m. (akc. št. 29/17, novi fond, prevzem še ni končan, darilo))
 SI_PAM/1914 Glasbena matica Maribor, po 1920, 5 tm, (akc. št. 34/17, dopolnitev fonda
 SI_PAM/1988 Zbirka vlak bratstva in enotnosti, po 1941, 0,1 tm (prevzemi grtadiva za razstavo Vlak bratstva in enotnosti – iz zbranega gradiva oblikovana posebna zbirka):
- ⊗ prevzem gradiva o Vlaku bratstva in enotnosti (Vasja Samec)
 - ⊗ prevzem gradiva o Vlaku bratstva in enotnosti (Otmar Bezjak)
 - ⊗ prevzem gradiva o Vlaku bratstva in enotnosti (Slavica Tomažič)
 - ⊗ prevzem gradiva o Vlaku bratstva in enotnosti (Štefka Primec)
 - ⊗ prevzem gradiva o Vlaku bratstva in enotnosti (Miro Smrdu)
 - ⊗ prevzem gradiva o Vlaku bratstva in enotnosti (Rok Kajzer)
 - ⊗ prevzem gradiva o Vlaku bratstva in enotnosti (Janja Brumen)

- prevzem gradiva o Vlaku bratstva in enotnosti (Martin Prašnički)
- prevzem gradiva o Vlaku bratstva in enotnosti (Majda Emeršič)

POKRAJINSKI ARHIV NOVA GORICA

- PANG 281 Varia – zbirka dokumentov iz osebnih zapuščin, 1950, 2007, 1 mapa
 PANG 458 Plesničar Pavel, 1866–1961, 1 mapa, dar
 PANG 667 Zbirka razglednic krajev, 1925–2016, 12 kosov (9 odkup, 3 dar)
 PANG 838 Zbirka plakatov, letakov in raznih tiskov, 2017, 1 kos, dar
 PANG 991 Štrancar Anton, 1998–2014, 22 fotografij
 PANG 1025 Zbirka gradiva za razstave, publikacije in drugo, 1996–1997, 1 škatla (0,1 tm)
 PANG 1034 Lušina Branko, 1956–2017, 9 škatel, 1 mapa (0,9 tm)
 PANG 1065 Občinska strelska zveza Ajdovščina, 1963–1984, 1 mapa
 PANG 1187 Bonutti Karl, dr., 1935–2017, 3 škatle (0,3 tm)
 PANG 1196 Goriško društvo za kakovost bivanja, 1994–2009, 2 škatli (0,2 tm)
 PANG 1198 Strelska družina Borec Vipava, 1966–2001, 1 škatla (0,1 tm)
 PANG 1199 Občina Goče, 1912–1923, 1 knjiga
 PANG 1200 Moški pevski zbor Srečko Kosovel Ajdovščina, 1946–2000, 22 škatel (2,2 tm)
 PANG 1208 Uršič Rok, 1948–2016, 1 škatla (0,1 tm), dar

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ

- Hanns Christoph Herberstein, evidentiranje arhivskega gradiva za potrebe razstave v letu 2018 o Vurberku, Lannach/Graz, 20.10.2017, 268 digitalizatorov
 SI_ZAP/0428, Zbirka Franc Golob, 1764–2002, 7 škatel, 0,7 tm, – dopolnitev zbirke z 1 škatlo
 SI_ZAP/0594, Slovensko čebelarsko društvo za Spodnjo Štajersko, podružnica sv. Andraž, 1904–1906, 1 škatla, 0,1 tm
 SI_ZAP/0601, Društvo Ski klub Ptuj, 1984–2014, ca. 0,3 tm, darilo
 SI_ZAP/0600, Zbirka Lev Detela, 1949 – 2004, 7 arhivskih škatel, 18 knjig, darilo
 SI_ZAP/0599, Milan Pirš, 3 škatle rodbinskega gradiva, 90 kolutov filmov, kinoprojektor (2)
 SI_ZAP/0559, Rodbini Kasimir in Oeltjen, cca 1780–1960, okoli 40 nestandardnih škatel, okoli 4 tm, darilo

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Enota v Ljubljani

- SI_ZAL_LJU/0827, Slavistično društvo Ljubljana, 1962–2012, 8 š, 0,8 tm; darilo
 SI_ZAL_GRO/0125, Občinski odbor ZSMS – MLD Grosuplje, 1978–2002, 7 š, 0,7 tm; darilo
 SI_ZAL_LJU/0826, Gobarsko mikološko društvo Ljubljana, 1975–1995, 6 š, 0,6 tm; darilo
 SI_ZAL_LJU/0334, Načrti, podserija 100–001, 1965–2015, 149 projektov (v zvitkih in fasciklih) oz. 2 škatli; darilo.
 SI_ZAL_LJU/0342, Fototeka, podserija F19, 1938–1982, 301 ks, darilo–depozit.

Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto

- SI_ZAL_NME/0306, Marija Zorislava Saje-Zora, 1922–2007, 4 š, 0,4 tm; darilo
 SI_ZAL_NME/0195, Kronist Novega mesta, 329 ks digitalnih fotografij iz leta 2017; odkup
 SI_ZAL_NME/0307, Družina Agnič, 1925–1950, 8 š, 0,8 tm; darilo
 SI_ZAL_NME/0272, Pevski zbor Dušan Jereb, 1946–1991, 4 š, 0,4 tm; darilo
 SI_ZAL_NME/0308, Zbirka fotografij, 1955–1960, 1 album z 247 ks fotografij, 66 digitalnih fotografij (829 MB); darilo

Enota za Gorenjsko Kranj

- SI_ZAL_KRA/0259, Okrajna zadružna zveza Kranj, gradivo kmetijskih zadrug z območja Kranja, 1948–1974, 2 š, 0,2 tm, darilo
 SI_ZAL_KRA/0122, Gimnazija Kranj, 1861–1992, 7 fotografij, 1897–1901, odkup

Enota v Škofji Loki

- SI_ZAL_ŠKL/0447, Počitniško društvo Škofja Loka, 1964–1994, 30 reg, 62 m, 2 k, 3,6 tm, darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0448, Turistično društvo Železniki, 1988–2013, 5 reg, 0,5 tm, darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0449, Gasilsko društvo Železniki, 1952–1998, 3 m, 0,1 tm, darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0409, Filatelistično društvo Lovro Košir Škofja Loka, 1978, 1 ks, darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0283, Zbirka zemljevidov, 1985–2009, 4 ks, darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0291, Varia – družinske pratike, 1917–1941, 13 ks, 0,1 tm, darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0291, Varia – izbor pesmi Franca Ranta, 1973–1994, 1 mapa, darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0291, Varia – brošura časopisnih člankov o treh Maistrovih borcih, 1998–2000, 1 mapa, darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0342, Zbirka lokalnega časopisja, 1992–2014, 1 š, 0,1 tm, darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0450, Zbirka Antona Sedeja, Železniki, 1950–2011, 4 reg, 1 m, 0,4 tm, darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0456, Zbirka vedut, ok. 1800, 1 ks; odkup
 SI_ZAL_ŠKL/0457, Zbirka načrtov, 1921, 1 ks; darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0382, Zbirka podobic, 1975–2017, 113 ks; darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij, ok. 1925, 1 ks; darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0291, Varia: Selški Kalani v Poljanski dolini, 2017, 1 mapa; darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0279, Zbirka fotografij, ok. 1925, 1 ks; darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0293, Rodbina Heinrihar, Škofja Loka, ok. 1900–1946, 3 dokumenti, 1 k, 8 ks; darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0382, Zbirka podobic, Škofja Loka, 1946–1951, 8 ks; darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0387, Stane Pečar, Škofja Loka, 1947–1980, 1 mapa, 0,1 tm; darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0453, Dr. France Štukl, Škofja Loka, 1963–1997, 4 š, 0,4 tm; darilo
 SI_ZAL_ŠKL/0454, Janez Potočnik, Škofja Loka, trgovec z mešanim blagom, 1924–1926, 1 k, 0, 1 tm, darilo

Enota v Idriji

- SI_ZAL_IDR/0218, Zbirka razglednic in fotografij (Razglednice z motivi Idrije in okoliških krajev, druga polovica 19. stoletja in prva polovica 20. stoletja,) 547 kosov, odkup
 SI_ZAL_IDR/0273, Družina Kobal Idrija, 1906–1945, 3 š, 0,3 tm, darilo

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

NŠAL 106, Škofijski listi, 0,2 tm
 NŠAL 107, Fotografska zbirka, 2986 kosov
 NŠAL 109, Zbirka zgoščenk, 1 kos
 NŠAL 114, 3 kos
 NŠAL 504, Anton Čepon, 0,1 tm
 NŠAL 58, Arhidiakoniat, 0,5 tm
 NŠAL 635, Marijan Smolik, 0,2 tm
 NŠAL 637, Maksimilijan Ocepek, 0,1 tm
 ŽA Ambrus, 0,1 tm
 ŽA Breznica, 0,1 tm
 ŽA Dob, 0,9 tm
 ŽA Koprivnik v Bohinju, 0,1 tm
 ŽA Ljubljana – Bolnica, 0,1 tm
 ŽA Ljubljana – Ježica, 0,1 tm
 ŽA Ljubljana – Trnovo, 0,1 tm
 ŽA Moravče, 0,5 tm
 ŽA Poljane – Dolenjske Toplice, 0,1 tm
 ŽA Prečna, 0,1 tm
 ŽA Prežganje, 0,2 tm
 ŽA Smednik, 2,1 tm
 ŽA Sodražica, 0,1 tm
 ŽA Sv. Jakob ob Savi, 2,6 tm
 ŽA Svibno, 0,1 tm
 ŽA Škocjan pri Novem mestu, 0,1 tm

ŠKOFIJSKI ARHIV KOPER

ŠAK/Ž/Studeno, 1,7 tm

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

NŠAM 0006, Župnija Bizeljsko, 0,1 tm
 NŠAM 0010, Župnija Brestanica, 0,1 tm
 NŠAM 0011, Župnija Brezno, 0,1 tm
 NŠAM 0026, Župnija Črna na Koroškem, 0,1 tm
 NŠAM 0058, Župnija Javorje, 0,1 tm
 NŠAM 0111, Župnija Mežica, 0,1 tm
 NŠAM 0125, Župnija Pernice, 0,1 tm
 NŠAM 0129, Župnija Pilštanj, 0,1 tm
 NŠAM 0130, Župnija Pišece, 0,1 tm
 NŠAM 0134, Župnija Podgorje pri Slovenj Gradcu, 0,1 tm
 NŠAM 0142, Župnija Prevalje, 0,1 tm
 NŠAM 0151, Župnija Radlje ob Dravi, 0,1 tm
 NŠAM 0153, Župnija Ravne na Koroškem, 0,1 tm
 NŠAM 0158, Župnija Remšnik, 0,1 tm
 NŠAM 0159, Župnija Ribnica na Pohorju, 0,1 tm
 NŠAM 0161, Župnija Rogatec, 0,1 tm
 NŠAM 0167, Župnija Sevnica, 0,1 tm
 NŠAM 0169, Župnija Sladka Gora, 0,1 tm
 NŠAM 0179, Župnija Sromlje, 0,1 tm
 NŠAM 0219, Župnija Sv. Marjeta pri Rimskih Toplicah, 0,1 tm
 NŠAM 0228, Župnija Št. Peter na Kronske gori, 0,1 tm

NŠAM 0229, Župnija Sv. Peter pod Gorami, 0,1 tm
 NŠAM 0232, Župnija Sv. Rupert nad Laškim, 0,1 tm
 NŠAM 0249, Župnija Šentvid pri Grobelnem, 0,1 tm
 NŠAM 0251, Župnija Šmarje pri Jelšah, 0,1 tm
 NŠAM 0257, Župnija Šmiklavž na Pohorju, 0,1 tm
 NŠAM 0260, Župnija Št. Ilj pod Turjakom, 0,1 tm
 NŠAM 0263, Župnija Št. Janž pri Dravogradu, 0,1 tm
 NŠAM 0286, Župnija Zabukovje, 0,1 tm
 NŠAM 0290, Župnija Zdole, 0,1 tm
 NŠAM 1000, Škofijska pisarna, 0,4 tm
 NŠAM 4104, Zbirka Inventariji, 1,5 tm

Pridobivanje filmskega arhivskega gradiva

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

Skupaj filmsko arhivsko gradivo, zbirka videokaset in zbirka zvočni zapisi, izročitev po zakonu, darili ali kot depozit (hramba):

Film / število naslovov: 197

Video / število naslovov / število kosov: 52

SI AS 1086, Zbirka filmov

Filmsko arhivsko gradivo izročeno na podlagi določil 43. člena ZVDAGA (59 filmskih naslovov, 17 filmskih kolutov, 2 LTO, 44 računalniških zapisov, 1 blu ray, 3 dvd)

- ⊗ Akademija za glasbo, radio, film in televizijo: 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Arsmidia: 2 filma, 2 računalniška zapisa
- ⊗ Astral: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Bela film: 2 filma, 2 računalniška zapisa
- ⊗ Blade produkcija: 5 filmov, 5 računalniških zapisov
- ⊗ Casablanca: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ December: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Ena banda: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Fabula: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Film IT: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Fixmedia: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Gustav film: 2 filma, 2 računalniška zapisa
- ⊗ Iridium: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Javna agencija za varnost v prometu: 7 filmov, 12 filmskih kolutov
- ⊗ Kinoatelj: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Grega Mastnak: 2 filma, 1 računalniški zapis
- ⊗ Ministrstvo za zunanje zadeve RS: 1 film, 5 filmskih kolutov
- ⊗ Nukleus: 3 filmi, 4 računalniški zapisi
- ⊗ Perfo: 3 filmi, 3 računalniški zapisi
- ⊗ Sever Sever: 3 filmi, 3 računalniški zapisi
- ⊗ Stara gara: 2 filma, 1 računalniški zapis
- ⊗ Vertigo: 4 filmi, 4 računalniški zapisi (dva na LTO)
- ⊗ Zavod Maje Weiss: 1 film, 1 dvd, 1 blu ray
- ⊗ Zavod Multipraktik: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Zavod Ozor: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Zavod Strup produkcija: 3 filmi, 3 računalniški zapisi
- ⊗ Zavod ZUHR: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ ZVVIKS, Zavod za film in avdiovizualno produkcijo: 5 filmov, 2 računalniška zapisa

Podarjeno filmsko arhivsko gradivo na filmskem traku (2 filmska naslova, 2 filmska koluta):

- ⊗ Peter Pavel Klasinc: 2 filma, 2 filmska koluta

Podarjeno filmsko arhivsko gradivo na digitalnih nosilcih in formatih (46 filmskih naslovov, 26 dvd, 1 blu ray):

- ⊗ Igor Barišič: 19 filmov, 1 dvd
- ⊗ Marko Brecelj: 1 film, 1 dvd/ mp4/cd
- ⊗ Casablanca: 1 film, 1 dvd
- ⊗ Tjaša Drnovšek: 1 film, 1 dvd
- ⊗ Marko Mitja Feguš: 8 filmov, 6 dvd
- ⊗ Hrvaški filmski arhiv: 1 film, 1 dvd
- ⊗ Jugoslovanska kinoteka: 1 film, 1 dvd
- ⊗ Kineki: 1 film, 1 dvd, 1 blu ray
- ⊗ Knjižnica Velenje: 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Makedonska kinoteka: 1 film, 1 dvd
- ⊗ Davorin Mrak: 2 filma, 2 dvd
- ⊗ Perfo: 1 film, 2 dvd
- ⊗ Slovenski etnografski muzej: 1 film, 1 dvd
- ⊗ Renata Volčjak: 5 filmov, 5 dvd

Podarjeno filmsko arhivsko gradivo v digitalni obliki, presneto in hranjeno samo na e-repozitoriju (39 filmskih naslovov, 32 računalniških zapisov):

- ⊗ Nika Autor: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Žiga Ciber: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Ana Čigon: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Štefan Drača: 1 film, 2 računalniška zapisa
- ⊗ Finta: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Sandi Jesenko: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Kombinat: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Domen Lo: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Lutkovno gledališče EU: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Luka Marcetič: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Jure Meden: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Matej Ocepek: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Rateenek: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Anja Resman: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ David Ružič: 2 filma, 2 računalniška zapisa
- ⊗ Lun Sevnik: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Kristjan Stamič: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Studio Zmajček: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Matija Šturm: 6 filmov, 6 računalniških zapisov
- ⊗ Temporama: 2 filma 1 računalniški zapis
- ⊗ Ana Trebše: 5 filmov, 1 računalniški zapis
- ⊗ Višja šola za umetnost Nova Gorica: 5 filmov, 2 računalniška zapisa
- ⊗ Zavod Kinokašča: 1 film, 1 računalniški zapis
- ⊗ Zavod Ozor: 1 film, 1 računalniški zapis

Filmsko arhivsko gradivo na filmskem traku izročeno v hrambo (50 filmskih naslovov, 76 filmskih kolotov):

- ⊗ Zdravko Barišič: 9 filmov, 11 filmskih kolotov
- ⊗ Casablanca: 1 film, 13 filmskih kolotov
- ⊗ Jože Hausman: 3 filmi, 3 filmski koloti
- ⊗ Matej Ravnik: 5 filmov, 5 filmskih kolotov
- ⊗ Zavod za šport RS Planica: 29 filmov, 40 filmskih kolotov
- ⊗ Zgodovinski arhiv Ljubljana: 3 filmi, 4 filmski koloti

Odkupljeno filmsko arhivsko gradivo na filmskem traku (1 film, 1 filmski kolut):

- ⊗ Zdeslav Vukas, 1 film, 1 filmski kolut

SI AS 1287, Zbirka videokaset

- ⊗ VHS videokasete, 25 kosov (od številke 3517 do 3532), različni izročitelji
- ⊗ Beta videokasete, 27 kosov (od številke V 1593 do 1610)

BIBLIOGRAFIJA ARHIVSKIH DELAVCEV V LETU 2016
BIBLIOGRAPHY OF ARCHIVISTS IN 2016

ARHIV REPUBLIKE SLOVENIJE

Blanka AVGUŠTIN FLORJANOVIČ

Restoration of the late-gothic Pontifical by the minimum intervention principle. V: *Bookbindings: theoretical approaches and practical solutions*. Turnhout: Brepols, 2017, str. 251–266.

Priročni urbar gospodstva Brdo pri Kranju ter uradov Naklo in Primskovo. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, januar 2017 (soavtorica Lilijana Žnidaršič Golec).

Valvasorjeva Slava. V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 44, 121 (soavtorica).

Primjeri konzervacije-restauracije knjižnog gradiva u restauratorskoj radionici Arhiva Republike Slovenije: [predavanje na strokovni konferenci »Metode zaštite papirnog i knjižnog gradiva«]. Rijeka, 6. lipanj 2017.

Stara šara ali kulturna dediščina?: [predavanje v Stari Loki ob priložnosti zbora članov Kulturno-zgodovinskega društva Lonka]. Stara Loka, 23. februar 2017.

Kako poteka restavriranje pisne in grafične dediščine: oddaja Osmi dan - prispevki, TV Slovenija 1, 12. 1. 2017 (gostja v studiu).

Konserviranje in restavriranje pisne in grafične dediščine v Arhivu Republike Slovenije: razstava v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (7.–30. 11. 2017) (soavtorica razstave).

Tadej CANKAR

»Poleg vsega tega pa so še volkovi - -« ali »lupus homini lupus«: poročilo namestnika pooblaščenca okrajnega Oddelka za zaščito naroda Ribnica. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, februar 2017.

Marijana CJUHA

Valvasorjeva Slava. V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 44, 121 (soavtorica).

Konserviranje in restavriranje pisne in grafične dediščine v Arhivu Republike Slovenije: razstava v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (7.–30. 11. 2017) (soavtorica razstave).

Bojan CVELFAR

Srbska pravoslavna cerkev na Slovenskem med svetovnimi vojnami. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino: Arhiv Republike Slovenije, 2017.

O Arhivu R. Slovenije in projektu e-ARH.si. V: *Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve] 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov*, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017, str. 18–19.

Na poti do slovenskega elektronskega arhiva. V: *Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve] 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov*, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017, str. 117–124.

Arhivist v slovenskih arhivih - stanje in perspektive. V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 6–13 (soavtorja Ivan Fras, Nina Gostenčnik).

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (recenzent).

Panorame slovenskih gradov: [razstava, park pred Arhivom Republike Slovenije, april–junij 2017] (soavtorja Andrej Nared, Bojan Plevčak).

Natalija GLAŽAR

Arhivi in ponovna uporaba informacij javnega sektorja. V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 66–77.

Vesna GOTOVINA

Prezemanje arhivskega gradiva iz ISUD - izkušnje in problemi. V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 49–64 (soavtorica Hedvika Zdovc).

Exhibition of the Archives of the Republic of Slovenia celebrating the 25th anniversary of Slovenian independence: [razstava v Slovenskem narodnem domu, Cleveland, otvoritev 22. 9. 2017] (soavtorica Alenka Starman Alič).

Marija GRABNAR

»Prvega avgusta odprem, pa magari z eno samo kahlico!« (dr. Josip Cholewa): dnevniški zapisi dr. Franca Novaka o delovanju Banovinskega inštituta za raziskovanje in zdravljenje novotvorb v Ljubljani. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, marec 2017.

Izobraževanja na področju materialnega varovanja, konserviranja in restavriranja arhivske dediščine v Sloveniji. V: *Atlanti 27* (2017), št. 2, str. 97–105 (soavtorica Jedert Vodopivec).

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Stanka GRKMAN

Valvasorjeva Slava. V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 44, 121 (soavtorica).

Konserviranje in restavriranje pisne in grafične dediščine v Arhivu Republike Slovenije: razstava v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (7.–30. 11. 2017) (soavtorica razstave).

Tatjana HAJTNIK

Pretvorba e-dokumentov v formate za dolgoročno hrambo na osnovi standarda ISO 13008. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 str. 27–47.

Omogočanje dostopa do e-arhivskega gradiva vsem zainteresiranim uporabnikom. V: *Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve]* 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017, str. 91–101.

Vzpostavitev nacionalnega e-arhiva: tukaj je izziv - kako ga lahko rešimo? V: *Atlanti 27* (2017), št. 1, str. 147–164.

Projekt e-ARH.si kot odgovor na izzive dolgoročnega ohranjanja elektronskega arhivskega gradiva: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Prikaz dosedanjih rezultatov in planov za naslednje obdobje: predstavitev kompetenčnega centra 4: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Analiza programskih orodij za pretvarjanje e-zapisov v formate za dolgoročno hrambo: predstavitev kompetenčnega centra 1: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

UVDAG 2017 IN ELEKTRONSKO ARHIVIRANJE: [predstavitev za slovensko javno arhivsko službo, Ljubljana, 26. 9. 2017].

Pol leta po vzpostavitvenem sestanku in pričakovani rezultati ob zaključku leta 2017: predstavitev Krovnega kompetenčnega centra: [predavanje na konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri, Radenci, 6. 4. 2017].

Razvojna strategija slovenskega javnega e-arhiva (e-ARH.si): [predstavitev na konferenci ICARUSHR@lecture, Hrvaška, Zagreb, 7. 9. 2017].

Darja HARAUER

Valvasorjeva Slava. V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 44, 121 (soavtorica).

Konserviranje in restavriranje pisne in grafične dediščine v Arhivu Republike Slovenije: razstava v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (7.–30. 11. 2017) (soavtorica razstave).

Robert HROVAT MERIČ

Omogočanje dostopa do arhivov in arhivskega gradiva – primer Arhiva Republike Slovenije: predstavitev kompetenčnega centra 4: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017] (soavtorica Mojca Kosi).

Analiza spletnih arhivov slovenske javne arhivske službe: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Gregor JENUŠ

Specialna vojna: prispevek o ukrepih jugoslovanskih organov za notranje zadeve pri nadzoru državne meje in v boju proti "zunanjim" in "notranjim sovražnikom" V: *Annales. Series historia et sociologia* 27 (2017), št. 4, str. 777–792 (soavtor Darko Friš).

»Ljubi Bog, kako varovati, česar ni; saj vendar pri vseh koncih in krajih sili v Mariboru slovenski značaj na dan!«: Johann Schmiderer - zadnji mariborski župan avstrijske dobe. V: *Studia Historica Slovenica* 17 (2017), št. 3, str. 901–928.

Tehnologija esdevejevskega Jamesa Bonda: prikrite radijske zveze z agenturo, radijska prislušna dejavnost in protiradijska zaščita v dejavnosti organov za notranje zadeve SR Slovenije. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, julij 2017.

Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom: zbornik referatov [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017 (urednik).

Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 40 (2017), št. 1–2 (urednik).

Pasijonski almanah 2017: pasijoni na Slovenskem in Hrvaškem. Škofja Loka: Občina, 2017 (prevajalec).

Karel Verstovšek (1871-1923): politični oče slovenske univerze: oddaja *Sledi* [predvajana dne 21. maj 2017, Televizija Slovenija, I. program, Kulturno umetniški program] (komentator).

Mateja JERAJ

Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in soobtoženim. Epilog. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2017 (soavtorica Jelka Melik).

Slovenski sindikati v obdobju 1945-1950. V: *Delavsko gibanje in delavska enotnost*. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, 2017. str. 132–143.

Vladanje ljudi za ljudi po ljudeh. V: *Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review*: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve] 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017, str. 72–80 (soavtorica Jelka Melik).

Arhivist: poklic ali profesija. V: *Atlanti* 27 (2017), št. 2, str. 125–131 (soavtorica Jelka Melik).

Danijela JURIČIČ ČARGO

Banjaluka, Bosna in Hercegovina. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 7–8.

Pulj, Hrvaška V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 44–47.

Rent-roll records reveal the diet of our ancestors : stories from rent-roll. V: Sinfo. - (May/June 2017), str. 30–33.

Beneško-avstrijska meja v Istri / Il confine veneto-austriaco in Istria. Monografije in katalogi 29 (ur. Bradara, Tatjana), Pulj: Arheološki muzej Istre, 2017. V: *Arhivi* 40, št. 1 (2017), str. 153–155.

Mletačko-avstrijska granica u Istri. Pula: Arheološki muzej Istre, 2017 (recenzentka).

Gorica, Italija V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 38–40 (soavtorica popisa Lilijana Žnidaršič Golec).

Novi Sad, Srbija V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 41–43 (soavtorica popisa Andreja Klasinc Škofljanec).

Buenos Aires, Argentina. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 9–37 (soavtorica popisa Andreja Klasinc Škofljanec).

Tuzla, Bosna in Hercegovina. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 48–52 (soavtorica popisa Andreja Klasinc Škofljanec).

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Arhivi – zakladnice spomina: potujoča razstava slovenske arhivske dediščine, 2016–2017 (soavtorica).

Alenka KAČIČNIK GABRIČ

Preživitkarske pogodbe kot garancija za starost. V: *Starost - izzivi historičnega raziskovanja*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2017, str. 63–76.

200 let od začetka franciscejskega katastra. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, december 2017.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Kmečko življenje v Dolini - predstavitev Kronike: [predavanje Slovenskem planinskem muzeju, 3. marec 2017].

Andreja KLASINC ŠKOFLJANEC

Novi Sad, Srbija V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 41–43 (soavtorica popisa Danijela Juričič Čargo).

Buenos Aires, Argentina. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 9–37 (soavtorica popisa Danijela Juričič Čargo).

Tuzla, Bosna in Hercegovina. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 48–52 (soavtorica popisa Danijela Juričič Čargo).

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Jasmina KOGOVŠEK

70 let od začetka gradnje hidroelektrarne [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, januar 2017.

Žiga KONCILIJA

Frauenproteste in den slowenischsprachigen Regionen Österreich-Ungarns vor dem und im Ersten Weltkrieg. V: *»Maschine zur Brutalisierung der Welt«?* Münster : Westfälisches Dampfboot, 2017, str. 232–250 (soavtorici Irena Selišnik, Ana Cergol Paradiž).

Mednarodna konferenca o projektu e-ARH.si, Ljubljana, 23.–24. november 2016. V: *Arhivi* 40 (2017), št. 1, str. 142–144.

Na frontah velikega svetovnega spopada. V: *Pa zbogom, junaki --- :vojni dnevnik Filipa Jurkoviča (1914-1918)*. Ljubljana RTV Slovenija: MMC RTV Slovenija, 2017, str. 8–17.

1916 - (Pre)hrana. *Ženske v zaledju soške fronte*: potujoča razstava (soavtor).

1915 - *Ženske v zaledju Soške fronte*: razstava v Notranjskem muzeju Postojna, od 8. marca do srede maja 2017 (soavtor).

Zasnova virtualne arhivske čitalnice: predstavitev kompetenčnega centra 4: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Mojca KOSI

Ocena dostopnosti digitaliziranega gradiva v podatkovni bazi Arhiva Republike Slovenije za invalide. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017, str. 212–230.

Analiza stanja fizične dostopnosti javnih arhivov - primer Arhiva Republike Slovenije. V: *Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review*: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve] 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017, str. 154–160.

5. mednarodna znanstvena konferenca »Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov«, Maribor, 10.–11. marec 2017. V: *Arhivi* 40 (2017), št. 1, str. 140–142.

Omogočanje dostopa do arhivov in arhivskega gradiva – primer Arhiva Republike Slovenije: predstavitev kompetenčnega centra 4: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017] (soavtor Robert Hrovat Merič).

Matevž KOŠIR

»Iskanje odprtosti in spoštovanja«: nadškof dr. Alojzij Šuštar v gradivu Arhiva Republike Slovenije s posebnim oziranjem na gradivo Službe državne varnosti. V: *Zbornik Občine Trebnje*. 2, Nadškof Šuštar v spominu Slovencev. Trebnje: Kulturno društvo, 2017, str. 27–71.

Kratka zgodovina prostozidarstva na Slovenskem. V: *Skrivnost lože*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2017, str. 2–9.

Prostozidarstvo ima značilnosti subkulture. V: *Nedelo* 23, 12. mar. 2017, št. 11, str. 16–17 (intervjuvanec).

Če bi skrivnost jemali dobesedno, bi morali rezati vratove: Matevž Košir, raziskovalec prostozidarstva. V: *Dnevnik* 67, 4. mar. 2017, št. 52, str. 14–15 = Dnevnikov objektiv (intervjuvanec).

Skrivnost lože: prostozidarstvo na Slovenskem. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2017 (soavtor Jože Podpečnik).

Secret of the lodge: freemasonry in Slovenia. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2017 (soavtor Jože Podpečnik).

Freemasonry and natural sciences in late eighteenth century: example of Georg Vega : [predavanje na konferenci World conference on fraternalism, freemasonry & history ; research in ritual, secrecy and civil society, The Bibliothèque Nationale, Paris, May 26–27, 2017].

Ivan Marija Čok (1886–1948) V: *Ars Regia* 4 (6017 [i. e. 2017]), str. 308–324.

Freisinški škof Filip Pfalški med cesarsko in deželno politiko, vojno z Benetkami in kmečkim uporom leta 1515. V: *Leukhupl: kmečko uporništvo v obdobju predmoderne : zgodovina, vzporednice, (re)prezentacije*. Ljubljana: Slovenska matica: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU; Brežice: Posavski muzej, 2017, str. 103–114.

Mateja KOTAR

Valvasorjeva Slava. V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 44, 121 (soavtorica).
Konserviranje in restavriranje pisne in grafične dediščine v Arhivu Republike Slovenije: razstava v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (7.–30. 11. 2017) (soavtorica).

Klavdija KRIVEC

Navodila ustvarjalcem za dolgoročno hrambo e-pošte : predstavitev kompetenčnega centra 1:[predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Aleksandra MRDAVIŠČ

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Prikaz dosedanjih rezultatov in planov za naslednje obdobje: predstavitev kompetenčnega centra 1:[predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Andrej NARED

Baumkircher, Andrej. V: *Novi Slovenski biografski leksikon*. Ljubljana: Založba ZRC, 2013-<2017>. Zv. 2: B-Bla (2017), str. 195–197.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Panorame slovenskih gradov: [razstava, park pred Arhivom Republike Slovenije, april–junij 2017] (soavtorja Bojan Cvelfar, Bojan Plevčak).

Arhivi – zakladnice spomina: potujoča razstava slovenske arhivske dediščine, 2016–2017 (zasnova in vodenje projekta).

Arhivalija meseca [Elektronski vir]. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (urednik).

Anja PAULIČ

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Use of words for language, community and nationality in the written production of Slovenian and other European Reformation: [predavanje na konferenci Sources for Historical Research and Research Contexts in Early Modern Time, Dunaj, 21.–23. 9. 2017.]

Nataša PETELIN

Valvasorjeva Slava. V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 44, 121 (soavtorica).

Restavriranje litografije Franca Jožefa I. s konca 19. stoletja. V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 47, 122.

Konserviranje in restavriranje pisne in grafične dediščine v Arhivu Republike Slovenije: razstava v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (7.–30. 11. 2017) (soavtorica razstave).

Vanja PFAJFAR

Nove možnosti preučevanja virov na spletu : digitalizacija in spletna dostopnost urbarjev. V: *Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review*: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve] 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017, str. 161–169.

Ne hčere ne sina po meni ne bo, dovolj je spomina: me pesmi pojó«: zapuščinski inventar po smrti Valentina Vodnika. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, september, 2017.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Olga PIVK

Gradnja novega mostu pri cerkvi Sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, avgust, 2017.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Lucija PLANINC

Valvasorjeva Slava. V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 44, 121 (soavtorica).

Postopki izdelave in materialna sestava najstarejših pozitivov analognih fotografij ter njihove osnovne značilnosti. V: *Priročnik 1* (2017). Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, 2001.

Restavriranje litografije Franca Jožefa I. s konca 19. stoletja V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 47, 122 (fotografinja).

Na pergamentu in papirju: rokopisi in tiski iz mariborskih zbirk: [vodnik po razstavi]. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2017 (fotografinja).

Valvasor's Glory of the Dutchy of Carniola, 1689, Vol. III: comparative analysis of binding structure and paper V: *Bookbindings*. Turnhout: Brepols, cop. 2017 (Bibliologia; 45), str. 227–250 (fotografinja).

Konserviranje in restavriranje pisne in grafične dediščine v Arhivu Republike Slovenije: razstava v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (7.–30. 11. 2017) (soavtorica).

Maja POVALEJ

Obisk astronautov Apolla 15 v Sloveniji. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, november 2017.

Branko RADULOVIČ

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Tatjana RAHOVSKY-ŠULIGOJ

Valvasorjeva Slava. V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 44, 121 (soavtorica).

Konserviranje in restavriranje pisne in grafične dediščine v Arhivu Republike Slovenije: razstava v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (7.–30. 11. 2017) (soavtorica).

Tatjana REZEC STIBILJ

Prikaz dosedanjih rezultatov in planov za naslednje obdobje: predstavitev kompetenčnega centra 6: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Alenka STARMAN ALIČ

Exhibition of the Archives of the Republic of Slovenia celebrating the 25th anniversary of Slovenian independence: [razstava v Slovenskem narodnem domu, Cleveland, otvoritev 22. 9. 2017] (soavtorica Vesna Gotovina).

Vladimir SUNČIČ

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Jože ŠKOFLJANEC

Ali bi šlo tudi z manj napora?: priložnosti za učinkovitejše varstvo digitalnega arhivskega gradiva pred izročitvijo in ob njej. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes*

in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 str. 65–74.

Priložnost, ki je ne gre zamuditi. V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 43–48.

Frančiškani province sv. Križa, varuhi svetogorskega svetišča. V: *Znanstveni posvet ob 300-letnici kronanja podobe Svetogorske Matere*. Ljubljana: Brat Frančišek, 2017, str. 6.

Dunaj, Avstrija (Provincia Bosniae Croatiae; Provincia S. Ladislai; Provincia Austriae). V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 62.

Dunaj, Avstrija (Sammlung von Handschriften und alten Drucken) V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 63.

Izobraževanje s področja notranjih pravil – program, plani: predstavitev kompetenčnega centra 1: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Notranja pravila – kako nam pomagajo pri digitalnem poslovanju: [predavanje na posvetovanju Šesti Zagrebački arhivski dan z naslovom Arhivi prošlosti za arhive budućnosti, Zagreb, 7.–8. 12. 2017].

Aida ŠKORO BABIĆ

A case study in access to the archival records of the military courts of the former Yugoslavia. V: *Emerging trends in archival science*. Lanham [etc.]: Rowman & Littlefield, 2017, str. 27–50.

Merila za ohranitev arhivskega gradiva. V: *Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review*: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve] 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017, str. 146–153.

Sodobni pristopi pedagoških procesov v arhivski znanosti v luči elektronskega arhiviranja. V: *Atlanti* 27 (2017), št. 1, str. 245–251.

Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve] 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017 (prevajalka, recenzentka).

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Gašper ŠMID

Varstvo arhivskega gradiva z občutljivimi osebnimi podatki v Republiki Sloveniji, v nekaterih državah Evropske unije in v nekaterih novonastalih državah nekdanje Jugoslavije. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano*. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 str. 231–252 (soavtor Žarko Štrumbel).

Arhivski izvori u Arhivu Republike Slovenije, koji se odnose na historiju željeznica u Bosni i Hercegovini. V: *Arhivska praksa* 20 (2017), str. 415–432 (soavtor Žarko Štrumbel).

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Slovenske omladinske radne brigade na gradnji omladinske željezniške pruge Brčko-Banovići. V: *Okrugli stol »Sedam decenija pruge Brčko-Banovići«*, Brčko, 7. novembar 2016. godine. Tuzla : JU BKC TK: SABNOR TK: Arhiv TK, 2017, str. 73–85 (soavtor Žarko Štrumbel).

Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini 13 (2017) št.1. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (urednik).

Žarko ŠTRUMBL

Varstvo arhivskega gradiva z občutljivimi osebnimi podatki v Republiki Sloveniji, v nekaterih državah Evropske unije in v nekaterih novonastalih državah nekdanje Jugoslavije. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 str. 231–252 (soavtor Gašper Šmid).

Arhivski izvori u Arhivu Republike Slovenije, koji se odnose na historiju željeznica u Bosni i Hercegovini. V: *Arhivska praksa 20* (2017), str. 415–432 (soavtor Gašper Šmid).

Slovenske omladinske radne brigade na gradnji omladinske željezniške pruge Brčko-Banovići. V: *Okrugli stol »Sedam decenija pruge Brčko-Banovići«*, Brčko, 7. novembar 2016. godine. Tuzla : JU BKC TK: SABNOR TK: Arhiv TK, 2017, str. 73–85 (soavtor Gašper Šmid).

Primož TANKO

Doksis 2016 by media.doc:«Sodobno upravljanje e-dokumentov«, Ljubljana, 9. november 2016. V: *Arhivi 40* (2017), št. 1, str. 144–146.

Prikaz dosedanjih rezultatov in planov za naslednja obdobja: predstavitev kompetenčnega centra 5: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Ureditev v preteklih letih digitaliziranega arhivskega gradiva vseh javnih arhivov in prenos v e-ARH.si: predstavitev kompetenčnega centra 5: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Vladimir TOROV

Zametek digitalnega filmskega arhiva: predstavitev kompetenčnega centra 6: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

TROBEC MLAKAR, Polona

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

TRŠAN, Lojz

Mojster Plečnik [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, april 2017.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Tadeja TOMINŠEK ČEHULIČ

Tito: Tihomir, Ivan, Kamilo, Filip, Jozef ali Josip, to je vprašanje ...: dokumenti o iskanju Titove identitete. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, oktober 2017.

Mojca TUŠAR

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Jedert VODOPIVEC

Valvasor's Glory of the Dutchy of Carniola, 1689, Vol. III: comparative analysis of binding structure and paper V: *Bookbindings*. Turnhout: Brepols, cop. 2017 (Bibliologia; 45), str. 227–250.

Bookbindings: theoretical approaches and practical solutions. Turnhout: Brepols, cop. 2017. - (Bibliologia: elementa ad librum studia pertinentia: 45) (urednica).

Oporne točke za premislek pri načrtovanju adaptacije ali novogradnje arhivskih depojev na primeru škofjeloške enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana. konference, Ra-

denci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (urednik, recenzent). V: *Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve]* 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017, str. 30-40 (soavtorica Judita Šega).

120 let gimnazijske stavbe v Kranju. Kranj: Gimnazija, 2017 (soavtorici Nika Leben, Marija Kos).

Materialna podoba Dalmatinove Biblije. V: *Stati inu obstatu* 25 (2017), str. 77–93.

Valvasorjeva Slava. V: *Konservator-restavrator* (2017), str. 44, 121 (soavtorica).

Izobraževanja na področju materialnega varovanja, konserviranja in restavriranja arhivske dediščine v Sloveniji. V: *Atlanti* 27, št. 2 (2017), str. 97–105 (soavtorica Marija Grabnar).

Foreword. V: *Bookbindings*. Turnhout: Brepols, cop. 2017. (Bibliologia: 45), str. 7–12 (soavtorica Nataša Golob).

Srednjeveški in renesančni rokopisi: materiali, strukture, predstavitev / Nataša Golob. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2017 (recenzent).

Konserviranje knjig in papirja: oddaja *Pogled v znanost*, Ars program, III. program, Radio Slovenija, Ljubljana, 23. 1. 2017 (intervjuvanka).

Kako poteka restavriranje pisne in grafične dediščine: oddaja *Osmi dan*, prispevki, TV Slovenija 1, 12. 1. 2017 (gostja v studiu).

Konserviranje in restavriranje pisne in grafične dediščine v Arhivu Republike Slovenije: razstava v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto (7.–30. 11. 2017) (soavtorica razstave).

Predstavljanje 60. godina djelatnosti Centra za konzerviranje i restauriranje Arhiva Republike Slovenije i publikacije »Konserviranje in restavriranje knjig in papirja 2«: [predavanje na strokovni konferenci »Metode zaštite papirnog i knjižnog gradiva«, Rijeka, 6. lipanj 2017.]

O jeziku in knjigah malo drugače: predstavitev restavrirane knjižne redkosti jezikoslovca Franca Miklošiča: [predavanje na prireditvi Gostija v deželi branja - osrednji dogodek ob dnevu slovenskih splošnih knjižnic v Knjižnici Mirana Jarca Novo mesto, Trdrinova knjižnica, 21. nov. 2017] (soavtorica Alenka Šivic Dular).

Jure VOLČJAK

Goriška nadškofija na Kranjskem v času apostolskega vikarja in prvega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa (1750-1774). V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 39 (2017) Ljubljana: Teološka fakulteta.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (urednik).

Spodnjesavinjska dolina v vizitacijskih zapisnikih goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa. V: *Kronika* 65 (2017), št. 3, str. 349–368.

300 let potem: cesarica Marija Terezija in njen vladarski pečat iz leta 1748. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, maj 2017.

Cesarica in kraljica Marija Terezija, naša deželna mati. V: *SLO* 15 (2017), str. 38–41.

Celovec, Avstrija (Urkunden des Gurker Domkapitels (Listine krškega stolnega kapitlja) V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 53–61.

Dunaj, Avstrija (Allgemeines Verwaltungsarchiv / Adelsarchiv (Splošni upravni arhiv / Plemiški arhiv) V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 64–71.

Videm, Italija (ACAU, Acta Curiae; Ordinazioni sacre; Bolle, brevi etc.) V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 86–130 (soavtorica Lilijana Žnidaršič Golec).

Trst, Italija (Archivio della Diocesi di Capodistria) V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 72–85. (soavtorica Lilijana Žnidaršič Golec).

Gregor ZAVRŠNIK

Orodja za pripravo eAG za prenos v e-ARH.si: predstavitev kompetenčnega centra 1: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Tine ZAVRŠNIK

Prikaz dosedanjih rezultatov in planov za naslednje obdobje: predstavitev kompetenčnega centra 2: [predavanje na konferenci Razvoj slovenskega elektronskega arhiva, 2. Mednarodna konferenca e-ARH.si, Ljubljana, 22.–23. 11. 2017].

Lilijana ŽNIDARŠIČ GOLEC

Redovne province na Slovenskem kot povezovalke prostorov od konca 16. Stoletja do Jožefa II.V: *Arhivi* 40 (2017), št. 2, str. 177–190.

Redovne hiše in redovne province kot dejavnik povezovanja geografskih in duhovnih prostorov. V: *Arhivi* 40 (2017), št. 2, str. 175–176.

Politika Marije Terezije do »akatoličanov« na območju notranjeavstrijskih dežel: korak nazaj? V: *Marija Terezija*. Ljubljana: [Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU], 2017, str. 32–34.

Priročni urbar gospodstva Brdo pri Kranju ter uradov Naklo in Primskovo [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, januar 2017 (soavtorica Blanka Avguštin Florjanovič).

Gorica, Italija (Serija (Zbirka) urbarjev). V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 38–40 (savtorica popisa Danijela Juričić Čargo).

Videm, Italija (ACAU, Acta Curiae; Ordinazioni sacre; Bolle, brevi etc.) V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 86–130 (soavtor Jure Volčjak).

Trst, Italija (Archivio della Diocesi di Capodistria) V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 72–85 (soavtor Jure Volčjak).

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

Bojana ARISTOVNIK

Združevanje zdravstvenih delovnih organizacij, Zdravstvo. V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 78–83.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Borut BATAGELJ

Katalog izdaj. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017 (urednik in avtor).

Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017 (urednik).

Svetovni prvakinji in trim kartončki, Šport. V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, 96–113.

Archives and the History of Skiing: Slovene Case. V: *The Many Faces of Snow Sports*, ski Congress 2017; Heikki Roiko-Jokela, Piia Pöyhönen Jyväskylä: Jyväskylä University Press, 2017, str. 143–150.

»Razpoloženje je izborno, kraljeviči pa tudi Njen. Vel. kraljica uživajo lepoto - vse kaže za naše zimske športe veliko veselje« V: *Kralj Peter v slovenskih Alpah*. Rogaška Slatina: Ljudski muzej Rogaška Slatina, 2017, str. 99–105 (članek).

Nina Gostenčnik. Jeklotehna Maribor: 70 let po ustanovitvi, Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor, 2016. V: *Arhivi* 40 (2017), št. 1, str. 159–161 (ocena).

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (recenzent).

Fotografska razstava brez fotografij? Foto Pelikan v gradivu Zgodovinskega arhiva Celje. 4. 7.–1. 9. 2017. Celje: Zgodovinski arhiv Celje in Zavod Fokus Celje, 2018 (avtor razstave in zloženke)

Bojan HIMMELREICH

Častilci in varuhi ideologije, Družbenopolitične organizacije. V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 32–39.

»Podružbljanje kulture«. Kultura V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 88–95.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Sonja JAZBEC

Pred vrati sprememb. V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 22–29.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Jože KRANJEC

TOZD, DO ..., Gospodarstvo. V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 42–55.

Veleblagovnice prihajajo, Potrošništvo. V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 56–65.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Anja PRŠA

Pred vrati sprememb. V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 22–29.

Vesna SIRK

Prenatrpani vrtci in preimenovane šole, Vzgoja in izobraževanje. V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 66–73.

Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017 (urednica).

Dekade: osemdeseta 1980-1989 @Celje. V: *Arhivi* 40 (2017), št. 2, str.486–488 (ocena).

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Hedvika ZDOVC

Prevzemanje arhivskega gradiva iz ISUD - izkušnje in problem. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]*: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 str. 49–64.

Samoupravljam. Delovanje občinske uprave kot družbenopolitične skupnosti. V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 10–19.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Izvedba študije izvedljivosti s posebnim poudarkom na popisovanju arhivskega gradiva. V: *Preteklost na dosegu klika*: brošura mednarodne konference E-arh.si, Ljubljana, 2017.

Aleksander ŽIŽEK

Na papirnatih avionih V: *Dekade: sedemdeseta: 1970–1979@Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 114–117.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

POKRAJINSKI ARHIV KOPER

Zdenka BONIN

Samostani v Kopru v obdobju Beneške republike in sedanja raba njihovih poslopij. V: *Religio, fides, superstitiones ... o vjerovanjima i pobožnosti na jadranskom prostoru*: zbornik radova, svezak 7, Poreč: Zavičajni muzej Poreštine, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Državni arhiv u Pazinu, 2017, str. 163–192.

Karel Rustja. *Primorske železnice: (1875–1909–1919)*, Koper: Pokrajinski arhiv; Ljubljana: Slovenske železnice, 2017 (urednica).

Katarina Kraševac, Zapisnik odborovih sej pevskega in glasbenega društva v Trstu 1909–1923 [ureditev in transkripcija vira, avtor spremne študije in kazal]. V: *Viri 40* (2017), Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije (odgovorna urednica).

Seznam arhivskega gradiva za vrtce, osnovne šole, srednje šole in izobraževanje odraslih. V: *Varovanje dokumentarnega in arhivskega gradiva pri izvajalcih vzgoje in izobraževanja* [Elektronski vir], str. 67–85 (soavtorica Mirjana Kontestabile Rovis).

Koprski rodbina Grisoni in njene sorodstvene povezave. V: *Kronika 65* (2017), št. 2, str. 263–265 (soavtorica Deborah Rogoznica).

Samostani v Kopru v obdobju Beneške republike. V: *Arhivi 40* (2017), št. 2, str. 259–386

Nada ČIBEJ

Spoznaj arhiv, ob 60. obletnici Pokrajinskega arhiva Koper. V: *Svetilnik: kulturni občasnik za mlade zanesenjake X* (2017), št. 2, str. 7.

Morja široka cesta, zanimivosti iz knjige *Voda-vir življenja*. V: *Svetilnik: kulturni občasnik za mlade zanesenjake X* (2017), št. 3, str. 7.

Ena riba slana, to je živež moj, zanimivosti iz knjige *Voda-vir življenja*. V: *Svetilnik: kulturni občasnik za mlade zanesenjake XI* (2017), št. 1, str. 7.

Čička gre v malen, zanimivosti iz knjige *Voda-vir življenja*. V: *Svetilnik: kulturni občasnik za mlade zanesenjake XI* (2017), št. 2, str. 7.

Vladimir DROBNJAK

Izkušnje zunanjega izvajalca z upravljanjem dokumentarnega in arhivskega gradiva ter sodelovanje s Pokrajinskim arhivom Koper. *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. aprila 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017, str. 327–335 (soavtorica Klavdija Zupančič).

Mirjana KONTESTABILE ROVIS

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Sodelovanje s pristojnim arhivom. V: *Varovanje dokumentarnega in arhivskega gradiva pri izvajalcih vzgoje in izobraževanja* [Elektronski vir], str. 23–28.

Upravljanje in hramba dokumentarnega gradiva pri izvajalcih vzgoje in izobraževanja. V: *Varovanje dokumentarnega in arhivskega gradiva pri izvajalcih vzgoje in izobraževanja* [Elektronski vir], str. 29–38.

Seznam arhivskega gradiva za vrtce, osnovne šole, srednje šole in izobraževanje odraslih. V: *Varovanje dokumentarnega in arhivskega gradiva pri izvajalcih vzgoje in izobraževanja* [Elektronski vir], 67–85 (soavtorica Zdenka Bonin).

Andrej Šavli. *Vrsta skozi čas. Obrazi s koprskega in goriškega učiteljsišča 1875–1909–1919*. Koper: Pokrajinski arhiv Koper, str. 8–15.

Andrej Šavli. *Vrsta skoti čas. Obrazi s koprskega in goriškega učiteljsišča 1875–1909–1919*. Koper: Pokrajinski arhiv Koper, 2017 (urednica).

Matej MUŽENIČ

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Andrej Šavli. *Vrsta skoti čas. Obrazi s koprskega in goriškega učiteljišča 1875–1909–1919*. Koper: Pokrajinski arhiv Koper, 2017 (urednik).

Teja KRAŠOVEC

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc), 2017 (soavtorica).

Deborah ROGOZNICA

Koprška rodbina Grisoni in njene sorodstvene povezave. V: *Kronika* 65 (2017), št. 2, str. 263–265 (soavtorica Zdenka Bonin).

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Arhivi in arhivisti v Italiji v digitalnem obdobju. V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 14–25.

Capodistria nella scia della Grande guerra: la popolazione tra vita quotidiana e privazioni. V: *Istra u velikom ratu/ L'Istria nella grande guerra/ Istra v veliki vojni : glad, bolesti, smrt/ fame, malattie, morte/ glad, bolezni, smrt: prispevki s Študijskega dneva/ relazioni della Giornata di studio*, Tar - Torre, 10. 10. 2014, Koper: Histria Editiones, str. 273–286.

Uroš ZAGRADNIK

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

POKRAJINSKI ARHIV MARIBOR

Nina GOSTENČNIK

Reorganizacija mariborske občinske uprave v 30. letih 20. stoletja. V: *Arhivi* 40 (2017), št. 1, str. 91–102.

Dr. Franjo Lipold, mariborski mestni načelnik v letih 1931 do 1935. V: *Studia Historica Slovenica* 17 (2017), št. 3, str. 989–1018.

Arhivist v slovenskih arhivih - stanje in perspektive V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 6–13 (soavtorja Ivan Fras, Bojan Cvelfar).

Primarni viri v znanstvenoraziskovalnem delu s področja zgodovine. V: LUKANC, Maja (ur.). *Arhivsko gradivo in moja doktorska disertacija = Archive material and my doctoral dissertation: doktorski seminar*, 11. in 12. 2017: knjižica povzetkov = book of abstracts. 1. izd. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 2017, str. 6–7.

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (urednica, lektorica, prevajalka).

Mednarodna znanstvena konferenca »Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja«, Radenci, 5.–7. april 2017. V: *Arhivi* 40 (2017) št. 1, str. 137–140.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Jeklotehna Maribor: 70 let po ustanovitvi: [razstava v razstavišču Archivum od 9. junija do 15. decembra 2017] (avtorica razstave, grafična oblikovalka).

Stručna i naučna saradnja Pokrajinskog arhiva Maribor i Arhiva Tuzlanskog kantona: [predavanje na] Međunarodno savjetovanje. *Arhivska Praksa*, 27–29. septembar 2017.

Prelomni dogodki leta 1917: mednarodni znanstveni simpozij: Maribor, 5–7. december 2017, Amfiteater, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, Koroška cesta 160, Maribor.

Gradivo za zgodovino Maribora. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1975 (urednica).

Sejni zapisniki občinskega odbora Mestne občine Maribor: 1860–1861: kritična objava arhivskih dokumentov. V: *Gradivo za zgodovino Maribora*, zv. 42. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (urednica, lektorica).

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (urednica, prevajalka, lektorica).

Vodni stolp v Mariboru in gradnja elektrarn na Dravi: 50 let od dviga vodnega stolpa leta 1968: spominski zbornik. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (prevajalka).

Piranske notarske pergamentne listine. Del 1, Predbeneško obdobje 1173–1283. Koper: Pokrajinski arhiv, 2010-. Zv. 1 (prevajalka, grafična oblikovalka).

Ivan FRAS

Arhivist v slovenskih arhivih - stanje in perspektive V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 6–13 (soavtorja Bojan Cvelfar, Nina Gostenčnik).

Stručna i naučna saradnja Pokrajinskog arhiva Maribor i Arhiva Tuzlanskog kantona : [predavanje na] Međunarodno savjetovanje *Arhivska Praksa*, 27–29. septembar 2017.

Gradivo za zgodovino Maribora. Fras, Ivan. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1975 (odgovorni urednik).

Sejni zapisniki občinskega odbora Mestne občine Maribor: 1860–1861: kritična objava arhivskih dokumentov. V: *Gradivo za zgodovino Maribora*, zv. 42. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (urednik).

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (glavni in odgovorni urednik).

PIVEC, Polona. *Dr. Franc Kovačič (1867-1939)*: oddaja Sledi. Ljubljana: Radiotelevizija Slovenija javni zavod, 2017 (komentator).

Mojca HORVAT

Gradec, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 182–188.

Šentpavel v Labotski dolini, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 189–192.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Arhivi – zakladnice spomina: potujoča razstava slovenske arhivske dediščine, 2016–2017 (soavtorica).

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (urednica).

Hozjan, Andrej. Arhivsko gradivo gospostva Beltinci v rodbinskem arhivu grofov Csáky v Avstrijskem državnem arhivu = Das Archivgut der Herrschaft Beltinci (Bellatincz) in dem Familienarchiv der Grafen Csáky in dem Österreichischen Staatsarchiv = A Beltinci (Belatincz) uradalom levéltári anyagának jegyzéke a Csáky grófok családi levéltárában, az Osztrák Állami Levéltárban. V: *Inventarji* 20 (2017), št. 1. popravljena izd. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (prevajalka).

Sejni zapisniki občinskega odbora Mestne občine Maribor: 1860–1861: kritična objava arhivskih dokumentov. V: *Gradivo za zgodovino Maribora*, zv. 42. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (lektorica).

Sabina LEŠNIK

Vodni stolp v Mariboru in gradnja elektrarn na Dravi: 50 let od dviga vodnega stolpa leta 1968: spominski zbornik. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Jure MAČEK

Šolstvo v lendavskem okraju v letih 1945–1952 in začetki izobraževanja za madžarsko manjšino. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 88 (2017), zv. 1, str. 61–115.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Življenje in delo dr. Franca Kovačiča v dokumentih Pokrajinskega arhiva Maribor: razstava, 2017.

Leopold MIKEC AVBERŠEK

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (urednik).

Miroslav NOVAK

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (urednik, recenzent).

Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve] 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017 (recenzent).

Standard RIC in popisovanje arhivskega gradiva: [delavnica za arhivske strokovne delavce na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja], 5. do 7. april 2017, Radenci.

Zdenka SEMLIČ RAJH

Arhivi i njihova iskustva s uspostavo sistema za opis sadržaja. V: *Arhivska praksa* 20 (2017), str. 291–310.

Problemi popisovanja digitalnega in digitaliziranega arhivskega gradiva. V: *Atlanti* 27 (2017), št. 1, str. 193–204.

Izzivi popisovanja digitalnega in digitaliziranega arhivskega gradiva: analiza izvedenih popisov izvirnega e-arhivskega gradiva in digitaliziranih v spletno dostopnih arhivskih podatkovnih zbirkah. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 str. 87–96.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Standard RIC in popisovanje arhivskega gradiva: [delavnica za arhivske strokovne delavce na mednarodni konferenci Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja], 5. do 7. april 2017, Radenci.

Sejni zapisniki občinskega odbora Mestne občine Maribor: 1860–1861: kritična objava arhivskih dokumentov. V: *Gradivo za zgodovino Maribora*, zv. 42. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (avtorica, prevajalka).

Gordana ŠÖVEGEŠ LIPOVŠEK

Muravidék katonai vérvesztesége az első világháborúban: a nagy háború (1914–1918) száz éve.V: *Népújáság: a szlovéniai magyarok hetilapja* 61 (2017), št. 37, str. 20–21.

Budimpešta, Madžarska.V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 193–221 in str. 222–232.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Simona VELUNŠEK

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Boštjan ZAJŠEK

Ferdinand Duchatsch - slovenski Nemeč oziroma nemški Slovenec.V: *Studia Historica Slovenica* 17 (2017), št. 3, str. 837–872.

»Digitale Archivierung« : Innovationen - Strategien - Netzwerke. Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs, Nr. 59. (ur. Follner, Michaela et. al.).V: *Arhivi* 40 (2017), št. 1, str. 156–159.

Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (urednik, prevajalec, lektor).

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Vodni stolp v Mariboru in gradnja elektrarn na Dravi: 50 let od dviga vodnega stolpa leta 1968: spominski zbornik. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (prevajalec, lektor).

POKRAJINSKI ARHIV NOVA GORICA

Aleksandra PAVŠIČ MILOST

Upravno-teritorialna pripadnost Bukovica in Volčje Drage od 19. stoletja do danes. V: *Iztrgano iz spomina*: zbornik prispevkov o Bukovici in Volčji Dragi. Bukovica: KS Bukovica – Volčja Draga, 2017, str. 23–33.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Ivanka URŠIČ

Moji spomini. V: *Iztrgano iz spomina*: zbornik prispevkov o Bukovici in Volčji Dragi. Bukovica: KS Bukovica – Volčja Draga, 2017, str. 429–463, 466–469.

Iz korespondence Venceslava Beleta s Franom Ksaverjem Meškom. V: *Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 2018*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 2017, str. 124–130.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Jurij ROSA

Nastanek Krajevne skupnosti Bukovica – Volčja Draga in seznam njenih predsednikov. V: *Iztrgano iz spomina*: zbornik prispevkov o Bukovici in Volčji Dragi. Bukovica: KS Bukovica – Volčja Draga, 2017, str. 15–16

Društva v Bukovici in Volčji Dragi. V: *Iztrgano iz spomina*: zbornik prispevkov o Bukovici in Volčji Dragi. Bukovica: KS Bukovica – Volčja Draga, 2017, str. 316–338

»Frnaža« - mesto v malem: razstava ob 70. obletnici mesta Nova Gorica. Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Krajevna skupnost Nova Gorica, Nova Gorica 2017, str. 8 (soavtorica Metka Nusdorfer Vuksanović).

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Metka NUSDORFER VUKSANOVIČ

Šempeter pri Gorici in njegovi prebivalci na starih fotografijah. V: *Glasiilo občine Šempeter*, marec 2017, str. 38.

»Frnaža« - mesto v malem: razstava ob 70. obletnici mesta Nova Gorica. Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Krajevna skupnost Nova Gorica, Nova Gorica 2017, str. 8 (soavtor Jurij Rosa).

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

ZGODOVINSKI ARHIV PTUJ

Katja ZUPANIČ

»Osem filmov v enem večeru«, ptujski kino letos zaznamuje 120-letnico svojega delovanja in tako ostaja najstarejše aktivno kino prizorišče v Sloveniji. V: *Ptujčan* 23, 24. mar. 2017, št. 3, str. 6.

Razvoj Občine Juršinci po letu 1945. V: *Juršinci skozi čas*, 2017, str. 206–223.

»O, ta čudoviti doživljaj ...Kino! Film! Vrtiljak napetosti senzacij, globina in pretresljivost dram, brezprimerna kronika burkastih zgodb, slike preteklosti ...!«V: *Kino je vedno dobra ideja: 120. let prve kinopredstave na Ptuj*, Ptuj: Center interesnih dejavnosti: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 12–34.

Golec Boris. *Vzpon in zaton Dienerspergov: Štajersko potomstvo Janeza Vajkarda Valvasorja v luči svojih genealoško-biografskih in spominskih zapisov (1278 – 1908)*. Ptuj: Zgodovinski arhiv, 2017 (urednica).

Dejan ZADRAVEC

Celjski baročni orglarski mojster Janez Frančišek Janeček. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, 2016 (avtor, fotograf).

Ptujski meščani do uničujočega požara leta 1684: biografsko-prosopografski priročnik. Ptuj: Zgodovinski arhiv, 2017.

Pohištvo za cesarico Marijo Terezijo. V: *Ptujčan* 23, 4. mar. 2017, št. 1, str. 17.

Ptujčan apostol homeopatije v Avstriji. V: *Ptujčan* 23, 24. feb. 2017, št. 2, str. 19.

Pljučne bolezni usodne za družino Märnzeller. V: *Ptujčan* 23, 24. mar. 2017, št. 3, str. 18.

Umori, utopitve in vloga mestnih zdravnikov: kratka zgodovina hiše na Prešernovi ulici. V: *Ptujčan* 23, 21. apr. 2017, št. 4, str. 19.

Zdravje menihov pred belilnico voska. V: *Ptujčan* 23, 26. maja 2017, št. 5, str. 19.

Od klobučarjev in mesarjev do kina: Mestni kino ali kratka zgodovina hiše na Cvetkovem trgu 1. V: *Ptujčan* 23, 29. Sep. 2017, št. 9, str. 22.

Želja po aktivnem kinoprizorišču. V: *Ptujčan*: 23, 27. oktober 2017, št. 10, str. 22.

Upravljanje kina v rokah celjske alpinistke. *Ptujčan* 23, 24. november 2017, št. 11, str. 1.

Krojači in trgovci na Prešernovi 22. *Ptujčan* 23, 22. december 2017, št. 12, str. 23.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Bogata tradicija stavbe s kinodvorano Mestni kino, Cvetkov trg 1, Ptuj – kratek zgodovinski pregled. V: *Kino je vedno dobra ideja: 120 let od prve kinopredstave na Ptuj*. Ptuj: Center interesnih dejavnosti: Zgodovinski arhiv, 2017, str. 9–11.

Gradec, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 281–302.

Aleš JAMBREK

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Javno tožilstvo Ptuj 1945–2000: urejanje in popisovanje fonda ter interpretacija pisarniških okvirov poslovanja. V: *Arhivi* 40 (2017), št. 2, str. 387–414.

ZGODOVINSKI ARHIV LJUBLJANA

Nataša BUDNA KODRIČ

Pobotnica Hinka Smrekarja z dne 9. 3. 1923 [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, februar 2017.

Nekatere hiše v Šentpeterskem predmestju ter njihovi lastniki in stanovalci v 19. stoletju, V: *Šentpetersko predmestje: zgodovinski in arhitekturni oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*, Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2017, str. 283–338.

Jože GLAVIČ

Nova spletna podoba arhiva – primer Zgodovinskega arhiva Ljubljana. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Hana HABJAN

Mednarodno arhivsko posvetovanje Arhivskega društva Srbije, Tara, Srbija, 13.–14. oktober 2016. V: *Arhivi* 40 (2017), št. 1, str. 148–149.

Strokovni referati v fondu Pomožne šole za manj nadarjeno deco [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, junij 2017.

Človeški viri v povezavi z e-gradivom v arhivih: raziskava z vprašalniki. V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 32–42 (soavtorica Branka Molnar).

Zgodba treh bork: Mete, Ivanke in Nade: Spor pri preimenovanju šole v Grižah leta 1969. V: *Kronika* 65 (2017) št. 3, str. 503–510.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Zakonske podlage, Arhivska javna služba v Republiki Sloveniji, Obveznosti organov javne uprave in javnopравnih oseb do dokumentarnega in arhivskega gradiva, Hramba in materialno varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva v fizični obliki (poglavja). V: *Varovanje dokumentarnega in arhivskega gradiva pri izvajalcih vzgoje in izobraževanja* [Elektronski vir], str. 5–34.

Mira HODNIK

Največji jamski požar v Rudniku živega srebra Idrija leta 1847. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, november 2017.

Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 254–256.

Iztok HOTKO

Kronist Novega mesta – primer sodelovanja lokalne skupnosti in arhiva pri ustvarjanju zbirke digitalnih fotografij. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 str. 149–158.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Marija KOS

Industrijska kulturna dediščina Gorenjske v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, Enoti za Gorenjsko Kranj. V: *Industrijska dediščina Gorenjske, Zbornik 2. zgodovinskega dneva*, Kranj, 29. maj 2017, str. 24–25.

Otvoritev novega gimnazijskega poslopja v Kranju. V: *120 let gimnazijske stavbe v Kranju, 18. septembra 1897*, razstavní katalog, Kranj, Gimnazija Kranj, 2017, str. 28–31.

Namestitev poveljstva nemške 14. armade v Kranju. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, september 2017.

Marjana KOS

Iz prvih let avtomobilizma na Kranjskem (filmski scenarij za kratki poljudnoznanstveni dokumentarni film; Slovenija 2017, kratki barvni 14', scenarij Marjana Kos, režija Urška Djukić, direktor fotografije Rožle Bregar, produkcija Zgodovinski arhiv Ljubljana, realizacija Studio Virc).

Od jajca do jabolk ali Od začetka do konca (filmski scenarij za kratki poljudnoznanstveni dokumentarni film; Slovenija 2017, kratki barvni 11', scenarij Marjana Kos, režija Urška Djukić, direktor fotografije Rožle Bregar, produkcija Zgodovinski arhiv Ljubljana, realizacija Studio Virc).

Dunja MUŠIČ

Bohuslav Skalicky und der Weinbau in Krain. V: *Paginae historiae: sborník státníhoústředního archivu v Praze* (2017) 25/1, str. 25–29.

Stanje človeških virov v arhivih nemške zvezne dežele Hessen in primerjava s slovenskimi arhivi. V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 26–31.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 254–256.

Šentpetrsko predmestje: zgodovinski in arhitekturni oris mestnega predela in objektov, *lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2017 (prevajalka).

Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije 40 (2017), št. 1–2 (tehnična urednica).

Barbara PEŠAK MIKEC

Razvoj obrtniškega zdravoslovja in odvrácanja nezdod. Skrb za varno delo na naših tleh s poudarkom na gradbeništvu. V: *Delo in varnost* (2017), št.1, str. 23–31.

Vodovodni stolp v Kranju [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, marec 2017.

Janez PIRC

Idrijski meščanski čebelnjak, 1925. [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, oktober 2017.

Mitja SADEK

Nova spletna podoba arhiva – primer Zgodovinskega arhiva Ljubljana. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 str. 263–274.

»Vsaki ve, da so vsi Cigani tatovi in malopridneži.« V: *Rast* 28 (2017), št. 2, str. 23–30.

Izoblikovanje pražupnije v Šentvidu pri Stični. V: *Šentviško tisočletje. 1000 let župnije Šentvid pri Stični*. Šentvid pri Stični: Župnijski urad Šentvid pri Stični, 2017 [transkribiranje], (prevajalec).

Gorazd STARIHA

Vojaški beguni v prvi polovici 19. stoletja in kaznovanje njihovih pomagačev. Primer kazenskih spisov Deželnega sodišča v Ljubljani v letih 1825–1849. V: *Acta Histriae* 25 (2017) št. 3, str. 701–718.

Jože SUHADOLNIK

Stara Mestna elektrarna v Ljubljani (ob bližnji 120-letnici). [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, december 2017.

Judita ŠEGA

Oporne točke za premislek pri načrtovanju adaptacije ali novogradnje arhivskih depojev na primeru škofjeloške enote Zgodovinskega arhiva Ljubljana. konferenca, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017 (urednik, recenzent). V: *Zbornik prispevkov z recenzijo = Proceeding book with peer review: simpozij Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov [v okviru prireditve] 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre: interdisciplinarnost, transnacionalnost in gradnja mostov*, Maribor, 10.–11. 3. 2017. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM, 2017, str. 30–40 (soavtorica Jedert Vodopivec).

Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 254–256.

V zaledju soške fronte. V: *Loški razgledi* 63 (2017), str. 334–337.

Pavle Blaznik (1903–1984). V: *Za našo stvar: 80 let Muzejskega društva Škofja Loka*, Škofja Loka 2017, str. 66–73.

Življenjska pot in povojna usoda lesnega trgovca in industrialca Franca Heinricharja st.. V: *Človekove pravice in temeljne svoboščine: za vse čase! zbornik prispevkov z znanstvenega posveta [v Škofji Loki, 7. in 8. decembra 2016]*, Ljubljana: Študijski center za narodnostno spravo, 2017, str. 176–190.

Tatjana ŠENK

Prevzem elektronskega arhivskega gradiva v arhiv na primeru Mestne občine Ljubljana. V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 49–55.

Pravilnik društva akvaristov [Elektronski vir]. V: *Arhivalija meseca*, januar 2017.

Barbara ŽABOTA

Dunaj, Avstrija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini*. 13 (2017), št. 1, str. 257–280.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

NADŠKOFIJSKI ARHIV LJUBLJANA

France M. DOLINAR

Vi ste luč sveta. Sveti na Slovenskem. Ljubljana: Družina, 2017.

Autobiographische Aufzeichnungen des slowenischen Bischofs Anton Bonaventura Jeglič aus dem späten 19. und frühen 20. Jahrhundert. Reisebericht über das Deutsche Reich und Tagebuch. V: *Historisches Jahrbuch. Im Auftrag der Görres-Gesellschaft* 137 (2017), str. 499–508.

Konfession und Sprache bei den Slowenen im Übermurgebiet von der Reformation bis zum Ende des 18. Jahrhundert. V: *Luther und die Evangelisch-Lutherischen in*

Ungarn und Siebenbürgen. Augsburger Bekenntnis, Bildung, Sprache und Nation vom 16. Jahrhundert bis 1918 (hrsg. Márta Fata-Anton Schindling). Münster: Aschendorf Verlag 2017, str. 407–428.

Baraga Franc. V: *Novi slovenski biografski leksikon*. Zv. 2: B-Bla, Ljubljana, ZRC SAZU, 2017, str. 112–113

Baraga Friderik Irenej. V: *Novi slovenski biografski leksikon*. Zv. 2: B-Bla, Ljubljana, ZRC SAZU, 2017, str. 113–119 (soavtorica Ingrid Slavec Gradišnik).

Predgovor. V: Nataša Golob. *S črnolom in zlatom*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2017, str. 7–8.

Spremna beseda. V: *The Roman inscriptions from Celeia and its ager*. Celje; Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba, 2017, str. 6 (slovensko), str. 8 (angleško).

Spremna beseda. V: *Nadškof Šuštar v spomin Slovencev. Posvet ob 10. obletnici smrti*. Trebnje: Kulturno društvo Trebnje, 2017, str. 5–7.

Drinske mučenke V: *Communio* 27 (2017), str. 363–379.

Tone KRAMPAČ

Vodnik po matičnih knjigah Nadškofijskega arhiva Ljubljana: (Priročniki, 2). 3. dopolnjena in preurejena izd. Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2017.

Projekt: Digitalizacija matičnih knjig v Nadškofijskem arhivu Ljubljana. V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 61–65 (soavtorica Julijana Visočnik).

Blaž OTRIN

Življenjepis popotnega fotografa Christiana Paierja (1839–1895). V: *Kronika* 65 (2017) št. 1, str. 5–26.

'... come la quercia nella valle, di fronte alle raffiche di vento che le vengono da ogni parte.' Mons. Anton Vovk. V: *Testimoni della fede. Esperienze personali e collettive dei cattolici in Europa centro-orientale sotto il regime comunista*, 2017, str. 569–584.

Zgodovina župnije Šentvid pri Stični med letoma 1787 in 1941. V: *Šentviško tisočletje. 1000 let župnije Šentvid pri Stični*. Šentvid pri Stični: Župnijski urad Šentvid pri Stični, 2017, str. 97–118.

Bernik Franc. V: *Novi Slovenski biografski leksikon*. Zv. 2: B-Bla (2017), str. 344–345.

Šuštarjeva vizija Cerkev na Slovenskem po demokratičnih spremembah. 1. del. V: *Zvon*, 2017, št. 3/4, str. 84–90.

Šuštarjeva vizija Cerkev na Slovenskem po demokratičnih spremembah. 2. del. V: *Zvon*, 2017, št. 5, str. 43–51.

Nadškofova vizija Cerkev v ljubljanski nadškofiji po demokratičnih spremembah na Slovenskem. V: *Nadškof Šuštar v spomin Slovencev. Posvet ob 10. obletnici smrti*. Trebnje: Kulturno društvo Trebnje, 2017, str. 9–26.

Arhivska zapuščina dr. Janeza Zdešarja v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani. V: *Janez Zdešar. Pričevalec težkih dni*. Ljubljana: Družina, 2017, str. 203–216

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtor).

Julijana VISOČNIK

Antični prebivalci Spodnje Savinjske doline ali kdo se skriva za imeni na epigrafskih spomenikih. V: *Kronika* 65 (2017), št. 3, str. 281–292.

Le culte de Minerve en Istrie. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 228 (objavljeno 2017).

Sićadrija, île d'Ilovik, Croatie. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 432 (objava 2017).

Donja Šibenica, à 7 km de Jajce, Bosnie-Herzégovine. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 432–433 (objava 2017).

Trebinje (terr. d'Epidaurum). V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 433–434 (objava 2017).

Zadar. V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 436–437 (objava 2017).

Rogatica (terr. du municipium Maluensiatium). V: *L'Année épigraphique*, 2014, str. 438 (objava 2017).

Projekt: Digitalizacija matičnih knjig v Nadškofijskem arhivu Ljubljana. V: *Človeški viri v arhivih in novi izzivi v zvezi z e-gradivom* [28. zborovanje Arhivskega društva Slovenije, Portorož, 5. do 6. oktober 2017]. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2017, str. 61–65 (soavtor Tone Krampač).

Johann Gabriel Seidl, epigrafik. V: *Zbornik povzetkov*. Celje: Osrednja knjižnica, 2017, str. 8.

Župnija Šentvid pri Stični med 1384 in 1787. V: *Šentviško tisočletje. 1000 let župnije Šentvid pri Stični*. Šentvid pri Stični: Župnijski urad Šentvid pri Stični, 2017, str. 81–95.

Zgodbe iz lapidarijev : intervju z dr. Julijano Visočnik o pouku latinščine in antičnih napisih na nagrobnikih in oltarjih. V: *Družina* 66, 5. mar. 2017, št. 10, str. 12.

The Roman inscriptions from Celeia and its ager. Celje; Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba, 2017.

NADŠKOFIJSKI ARHIV MARIBOR

Igor FILIPIČ

Prilaganje interpretacije arhivskih virov zahtevam digitalizacije. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017, str. 87–96.

Lilijana URLEP

Ko spregovorijo arhivski viri: Anton Jehart. V: *Dr. Anton Jehart: zbornik člankov s posveta o dr. Antonu Jehartu*. Ruše: Društvo za razvoj Lira, 2017, str. 83–107.

Vodnik po arhivskem gradivu 1. svetovne vojne. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije (etc.), 2017 (soavtorica).

Prevzemanje arhivskega gradiva Škofijske pisarne v Nadškofijskem arhivu Maribor. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Digitalno in digitalizirano. Arhivsko gradivo včeraj, danes in jutri* [Elektronski vir]: zbornik mednarodne konference, Radenci, 5.–7. april 2017. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2017, str. 383–392.

OCENE IN POROČILA O PUBLIKACIJAH IN RAZSTAVAH
REVIEWS AND REPORTS ON THE PUBLICATION AND EXHIBITIONS

Publikacije || Publications

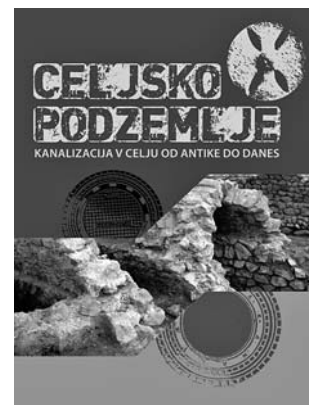
**Maja Bausovac, Jure Krajšek, Hedvika Zdovc,
Jože Kranjec: *CELJSKO PODZEMLJE:
Kanalizacija v Celju od antike do danes*
Celje: Zgodovinski arhiv Celje, Pokrajinski muzej Celje,
Vodovod – Kanalizacija, 2018, 79 strani**

Kanalizacijski in vodovodni sistem je danes nekaj samoumevnega za modernega človeka 21. stoletja, ki živi v naseljenem okolju. Izgradnja obeh omenjenih omrežij je prebivalce razbremenila strahu pred izbruhi epidemij, povezanih s fekalijami in zastajanjem odpadnih voda. Danes je 91 % prebivalcev priključenih na kanalizacijsko omrežje, ki ga upravlja Javno podjetje Vodovod – Kanalizacija Celje d. o. o. (VO-KA d. o. o.) od leta 1996 dalje. Danes podjetje VO-KA d. o. o. skrbi za 341 kilometrov kanalizacijskega omrežja v štirih občinah.

S skupnim projektom Zgodovinskega arhiva Celje, Pokrajinskega muzeja Celje in Javnega podjetja Vodovod – Kanalizacija Celje je z otvoritvijo razstave mesto Celje obeležilo 110. obletnico vodovoda, izšel je tudi istoimenski katalog z 79 stranmi. Zaradi izida obsežne publikacije o celjskem vodovodnem omrežju ob 100. obletnici vodovoda so se štirje avtorji osredotočili na zgodovinski pregled kanalizacijskega omrežja vse od antike do danes. Slikovno bogat katalog sestavljajo tri poglavja, ki v različnem časovnem obdobju podajo zgodovinski presek razvoja kanalizacijskega omrežja.

Otvoritev razstave, 6. 9. 2018, je potekala v razstavnem prostoru Zgodovinskega arhiva Celje. Moderno zasnovana postavitev je zanimiva in obiskovalca uspešno pelje skozi ključnih dogodkov v nastanku in razvoju kanalizacijskega omrežja. Panoje z zgodovinskimi orisi dopolnjujejo razstavljeni predmeti in arhivsko gradivo. Vizualno je ločena na tri obdobja kakor tudi katalog. Prvi del se osredotoča na začetke kanalizacijskega omrežja v antiki in vse do njenega zatonu v srednjem veku. Do danes je raziskanih in dokumentiranih 1.460 metrov rimskih kanalov. V sklopu sodobne kanalizacije jih deluje še vsaj 400 metrov. Zanimivost rimskega obdobja, ki marsikoga nasmeji, so skupna javna stranišča oziroma latrine, ki so predstavljale obvezni del vsakega urejenega mesta in obenem prostor za druženje. Navadno so bile večsedežne, zgrajene za več uporabnikov. V Celju je do sedaj znan en primer take latrine, in sicer na Muzejskem trgu. Rekonstrukcija le-te je prikazana na risbi razstavnega panoja in v katalogu. V razstavnem prostoru so na ogled še pokrov antičnega kanalizacijskega jaška z rozeto, ki je bil najden leta 1979 na Slomškovem trgu v Celju, in dve keramični cevi, najdeni na Trgu mučenikov (nekdanji minoritski samostan) v Celju leta 1947, za kateri predvidevajo, da sta najverjetneje služili kot del vodovodne napeljave ali sta bili del cevovoda, ki je odvajal odplake iz višjih nadstropij rimske hiše.

V drugem delu kataloga in razstave, ki temelji na arhivskem gradivu, je obravnavano obdobje druge polovice 19. stoletja vse do začetka 2. svetovne vojne leta 1941. To je obdobje razvoja, širitve in urbanizacije mesta Celje, ki so povzročili vse večje prizadevanje za higienizacijo mesta. Najstarejši načrt kanalizacijske mreže je delo Andreasa Zorzinija, ki jo je že leta 1827 vrisal na katastrski načrt mesta. Na tem načrtu so vrisane odkrite rimske kloake in tudi na novo zgrajeni kanali. Zanimivi so tudi situacijski načrti nepopolne kanalizacijske mreže in situacijski načrt predlagane kanalske mreže v Celju iz leta 1905.

Kljub temu da se je gradnja kanalizacije znotraj ožjega dela mestnega jedra začela v sedemdesetih letih 19. stoletja, v začetku 20. stoletja še ne moremo govoriti o obstoju modernega kanalizacijskega sistema. Gradnja je potekala počasi, saj so vsa gradbena dela opravljali ročno, kot prikazuje fotografija gradbenih del v Razlagovi ulici, ki je nastala okrog leta 1933.

V tretjem delu je predstavljen razvoj modernega kanalizacijskega omrežja od leta 1941 do danes. Za izgradnjo le-tega je bilo izvedenih več študij (leta 1962, 1977, 1982 ...), ki pa so že predvidevale izgradnjo čistilne naprave. Ena izmed njih je razstavljena v vitrini razstavišča Zgodovinskega arhiva Celje. Celjsko kanalizacijsko omrežje se je v veliki meri gradilo v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Je mešanega tipa, kar pomeni, da se po njem odvajajo tako odpadne vode iz gospodinjstev in industrije kot tudi padavinske vode. Izgradnja Centralne čistilne naprave Celje je bila prvič predvidena že v študiji iz leta 1962. Do same izgradnje je bilo skozi desetletja, ki so sledila, izvedenih več študij, analiz in sej komisij, da so določili najboljšo možno lokacijo. Leta 2001 se je začela gradnja Centralne čistilne naprave Celje na območju Rifengozda s pomočjo evropskih sredstev. Končana je bila leto kasneje. Leta 2004 je steklo dvestodnevno uspešno poizkusno obratovanje s svečanim odprtjem Čistilne naprave Celje 2. aprila. Zgrajena je za biološko čiščenje komunalne odpadne vode s suspenzijo biološkega blata.

Katalog *Celjsko podzemlje: Kanalizacija v Celju od antike do danes* je izšel v 350 izvodih. Uvodnik kataloga je napisal župan Mestne občine Celje, Bojan Šrot, ki je izdajo skupaj z Ministrstvom za kulturo Republike Slovenije tudi podprla. Razstava je na ogled do 15. 11. 2018 v odpiralnem času Zgodovinskega arhiva Celje.

Anja Prša

Katja Zupanič: *Kino je vedno dobra ideja: 120 let od prve kinopredstave na Ptuju, pregledna razstava, september 2017*

3. 3. 1897 je bila v dvorani Kazina na Ptuju prva kinopredstava, Mestni kino Ptuj pa se s svojimi 120 leti ponaša z nazivom najstarejšega še aktivnega kinoprizorišča v Sloveniji.

Ob visokem jubileju smo se projektno povezali Zgodovinski arhiv na Ptuju in Center interesnih dejavnosti Ptuj – Mestni kino Ptuj ter se lotili sistematičnega zbiranja in obdelave obsežnega in razpršenega gradiva. Idejni avtorici projekta sva Katja Zupanič (ZAP) in Mateja Lapuh (CID).

Uvod v praznovanje smo začeli 3. 3. 2017 s prikazom treh filmov bratov Lumière, ki so se odvrteli na prvi ptujski kinopredstavi pred 120 leti: *Plavalna šola, Pralnica in Prihod vlaka na postajo* (gledalci se tokrat niso razbežali, kot naj bi se dogajalo na prvih projekcijah filma ...). 21. 9. 2017 je jubilej doživel vrhunec z otvoritvijo pregledne razstave o bogati zgodovini ptujskega kina na 15 panojih z naslovom *Kino je vedno dobra ideja: 120 let od prve kinopredstave na Ptuju*, avtorici Katja Zupanič (ZAP) in Mateja Lapuh (CID), ter predstavitev istoimenske monografije, delo štirih avtorjev (Mateja Lapuh, Katja Zupanič, Dejan Zadavec in neodvisni raziskovalec kina na Slovenskem, Klemen Žun) na kar 120 straneh. Razstava in izid monografije sta nastala ob finančni podpori Zgodovinskega arhiva na Ptuju, Centra interesnih dejavnosti Ptuj in Ministrstva za kulturo RS. Za oblikovanje in tisk je poskrbel Aleksander Kelnerič, za jezikovni pregled Mateja Lapuh. Naklada je bila 300 izvodov.

Številni ohranjeni dokumenti in časopisni oglasi razkrivajo živahno kino-dejavnost na Ptuju, zato smo vsebinsko razstavo razdelili na več sklopov. Bogata zgodovina stavbe na Cvetkovem trgu 1 priča, da sta na mestu stavbe današnjega Mestnega kina Ptuj nekje do srede 19. stoletja stali dve hiši z vrtovoma, ki sta bili v lasti rokavičarskih in mesarskih mojstrov. Današnjo podobo je stavba dobila med letoma 1907 in 1912. Prenovo je financiralo društvo Deutsches Vereinshaus in Pettau, načrte za izgradnjo pa je pripravil mestni arhitekt oz. gradbeni mojster Jožef Wressnig. Širši sklop v nadaljevanju opisuje senzacionalne prve kinopredstave in obdobje gostujočih potujočih kinematografov na Ptuju, ko so filmi obstajali v glavnem v enem samem nekajminutnem posnetku, ki je prikazoval kakšen skeč ali kratek igrani prizor. Predvajanja so bila ob plinski luči, slike so bile zabrisane. Predstave so hitro pritegnile zanimanje obiskovalcev, zato so bila gostovanja kinematografov v našem mestu pogosta, o čemer pričajo ohranjeni dokumenti. Lastniki kinematografov niso pogosto menjavali filmov, potovali so iz kraja v kraj, kar jim je omogočala tudi železnica. Največ predstav se je predvajalo ob nedeljah (dopoldan in popoldan), pa tudi ob petkih, ponedeljkih in na vsak drug delavnik, večkrat dnevno, ob različnih urah. Leta 1908 je na Ptuju približno tri do štiri tedne na dominikanskem trgu gostoval kinematograf Hans Eckl iz Radgone. Program kinematografa *The Imperial Bio Theater Elektrque*, objavljen v razkošnem oglasu Štajerca dne 19. 4. 1908, je napovedoval »krasni velikonočni program« z največjimi filmskimi novostmi sezone. Zadovoljstvo podjetnika pa je kmalu preprečil požar, saj se je vnelo platno na paviljonu, ki ga je povzročil ogenj na električni napeljavi. Ogenj je bil k sreči takoj pogašen, lastnik pa je imel veliko škode na aparatih.

Dobro obiskane predstave in izredno zanimanje gledalcev je spodbudilo ptujskega podjetnika Alojza Breclja, da si pridobi dovoljenje Mestne občine Ptuj

SI_ZAP/0219, Zbirka razglednic, št. 249_1, »Deutsches haus«, Nemški društveni dom na Ptuju, leto 1916.

za postavitev rednega kina na Ptuj. Ta mu je izdala dovoljenje za postavitev »lokomobile z električnim generatorjem« in dovoljenje za obrt kinematografije. Kinematograf je Breclj odpri jeseni leta 1908 v Nemškem društvenem domu, v veliki kazinski dvorani. Interes gledalcev je bil velik, saj so bile predstave vsak dan ob 8. uri zvečer, ob nedeljah pa še dodatne popoldanske predstave. Plačevati je moral najemnino za vsako kinopredstavo, kar je predstavljalo tudi občini lep in stalen dohodek. Program je bil zelo pester, saj je bilo npr. v februarju 1909 en večer predvidenih kar osem filmov. Mladi podjetnik je bil v svojem poslu vsekakor uspešen, saj je imel poleg rednih predstav na Ptuj še gostovanja s potujočim kinematografom po drugih mestih – npr. v Slovenskih Konjicah in Celju. Tu je imel vsako sredo in soboto tudi predstave za šolarje z nižjo vstopnino po 20 vinarjev. V letih 1911–1913 Breclj ni imel več dovoljenja za stalni kinematograf v kazini Nemškega društvenega doma, zato so bile v tem predvojnem času kinopredstave v mestnem gledališču, pa tudi v gostilni Slon (stavba nasproti ptujskega Narodnega doma), ki je imela na novo zgrajeno obokano gostinsko dvorano, ognjevarno z dvema izhodoma na prosto. Varnostne zahteve za dvorane so bile namreč izredno stroge.

Po prvi svetovni vojni je Ptuj spet dobil stalni kino v mestnem gledališču, kjer so prirejali predstave vsak dan zvečer, ob nedeljah pa tudi popoldan. Predvajali so češke, poljske in ameriške filme. Filmi so bili nemi, spremljala jih je ptujska godba ali spremljava na klavirju. Medtem ko so v svetu in tudi po slovenskih mestih, manjših od Ptuja, predvajali že zvočne filme, še Ptuj v začetku tridesetih let 20. stoletja ni imel zvočnega kina. V začetku leta 1933 je tako ptujski Sokol (osrednja športna in politična organizacija med levo usmerjenimi Slovenci na Ptuj) odpri vrata novemu zvočnemu kinu v gledališču, ki je bil pod upravo dramatičnega društva. Kot protiutež sokolskemu kinu pa se je trudilo Prosvetno društvo ustanoviti lasten kino, kar jim je leta 1939 tudi uspelo. V društvenem domu so ustanovili kino z imenom »Royal«. To je bil zvočni kino, upravnik je bil Georg Pihler, lastnica pa Pavla Jesih (med vojno lastnica kinopodjetij Matica v Ljubljani, Metropol v Celju, solastnica kina Union v Ljubljani). Po vojni, v novih gospodarskih razmerah, je bil kinematograf Jesihovi zaplenjen. Današnji mestni kino deluje od leta 1946, ko je MLO Ptuj ustanovil Mestno kinopodjetje iz dotodanjega državnega filmskega podjetja Titov dom.

Pozornost pritegne plakat z naslovom *Pozabljena ali namerno spregledana? Angela Zalokar/Angela Salloker*. Dejstvo je, da je sredi tridesetih let 20. stoletja na filmskem platnu nemškega filma blestela danes za nas nepoznana rojkinja, avstrijska (nemška) gledališka in filmska igralka, rojena 5. 3. 1913 v Moškanjcih pri Ptuj št. 79, Angela Zalokar (Angela Salloker). Predvidevati je, da se je družina po letu 1918 iz Moškanjcev preselila v avstrijski Gradec. Angela je svoj gledališki debi dosegla s petnajstimi leti, v graškem mestnem gledališču, v igri Gerharta Hauptmanna *Hanice pot v nebesa* (Hanneles Himmelfahrt). Vzporedno z gledališčem je leta 1934 začela snemati filme, kjer je odigrala nekaj pomembnih ženskih vlog ob takrat popularnih zvezdah nemškega filma. Leta 1935 je odigrala glavno vlogo kot Ivana Orleanska v zgodovinskem epu »Dekle Ivana« (Das Mädchen Johanna). Leta 1945 je bil film zaradi izrazitih povezav z nacionalsocializmom prepovedan. Med drugo svetovno vojno se je skoraj popolnoma umaknila iz filmskega posla, po vojni se je kljub svojim prejšnjim uspehom le delno vrnila. Nastopala je v radijskih igradah, kot posebna gostja je nastopila tudi v posameznih epizodah popularnih televizijskih serij *Der Kommissar* in *Derrick*. Umrta je 3. 1. 2006 v Gradcu, v starosti 92 let. Pokopana je na mestnem pokopališču St. Peter v Gradcu.

Dalje sledimo zlatim časom ptujskega kina med letoma 1945 in 1987 ter »koncu kino paradiza« do leta 2008, ko je kino od Mestne občine Ptuj prevzel v upravljanje Center interesnih dejavnosti Ptuj. Prva povojna leta so bili na sporedu predvsem številni sovjetski filmi, saj je repertoar Mestnega kina Ptuj vse do konca štiridesetih let določala specifična politika uvoza filmov. Prvi jugo-

slovanski umetniški film *Slavica* je bil Ptujčanom prikazan v juliju 1947, prvi slovenski umetniški film *Na svoji zemlji* pa ob koncu decembra 1948. Z inform-birojevsko resolucijo je delež filmov začel padati, povečal se je delež ameriških in drugih filmov, kar so gledalci sprejeli z navdušenjem. Ptujčani smo tako v začetku petdesetih let na platnu občudovali filme »Ali Baba in 40 razbojnikov«, filme o Tarzanu ... skratka aktualne filmske kopije. Petdeseta leta uvedejo starostne omejitve glede obiskovanja filmskih predstav, uvedene so bile tudi novosti pri oblikovanju samega filmskega programa. Letni obisk kina je strmo naraščal, sledimo kinoevforiji sredi petdesetih, ki ji ni bilo kraja, ptujski kino medtem posodobi aparature. S porastom števila televizijskih sprejemnikov na Ptuj in v okolici v začetku šestdesetih let opazimo rahel padec v številu kinoobiskovalcev. Da bi se ti v kinu bolje počutili, so v dvorani uredili centralno kurjavo, ventilacijo, leto 1965 je prineslo še preureditev razsvetljave v dvorani in prepleškane prostore.

Predstavitev monografije »Kino je vedno dobra ideja: 120 let od prve kinopredstave na Ptujju«.

Leta 1966 je prvič po letu 1957 letni obisk padel pod dvesto tisoč obiskovalcev, kar so pripisovali delno zmeraj širši televizijski mreži v kraju in precejšnjemu zvišanju cen vstopnic. Le redki filmi so dosegli izjemne uspehe – v letu 1970 je poslovno poročilo reševal domači partizanski ep *Bitka na Neretvi*, ki je bil rekordno obiskan. Januarja 1983 je bil v mestnem kinu uveden *Nočni kino*, ki je bil namenjen prikazovanju erotičnih filmov v kasnejših urah. V tem obdobju je bilo dobro tudi sodelovanje s šolami, saj so otroci kinopredstave obiskovali v okviru filmske vzgoje. V koraku z modernizacijo je bila septembra 1985 v kinu prvič predstava s filmskega traku v stereofonski tehniki. Zvočno opremo so v drugi polovici osemdesetih dopolnila tudi prizadevanja glede krajšega distribucijskega zamika. Filme tuje produkcije si je bilo mogoče ogledati vse hitreje,

filmi sami so bili v smislu oglaševanja tudi bolj izpostavljeni. S pojavom videotek kino beleži ponovni upad. Leta 1989 sledi dolgo pričakovana obnova kina, ki je bil edini redni kino na Ptuju in v občini. Nova sodobna dvorana s 160 sedeži je odtelej premogla klimatske naprave in akustiko, posebej prirejeno za filmske predstave kot tudi večje preddverje z obnovljeno blagajno. Trudu in boljši zakonodaji navkljub pa je začetek 90. let z osamosvojitvijo prinesel povsem nove tegobe, ki so jih spoznali prav vsi slovenski kinematografi. Razpad jugoslovanske mreže distributerjev je v celoti ogrozil pritek novih filmov v Slovenijo, vrata kinoprizorišč po državi so se začela zapirati. Ptujski kino je kljub vsemu še vedno vztrajal, čeprav so pogosto vrteli film za deset ali manj gledalcev. Ob lastniških spremembah leta 2008 je Metna občina Ptuj zaupana Mestni kino Ptuj v upravljanje Centru interesnih dejavnosti Ptuj. Sledila je zora digitalne ere. Graf števil obiskovalcev je pričel ponovno naraščati, Ptujčani pa smo lahko ponosni, da v našem mestu najstarejše še aktivno kinoprizorišče v Sloveniji ne le obratuje, temveč s svojim mestom in meščani živi.

Razstava se zaključi s panojem, ki v slikah prikazuje popis vseh kinematografov na območju nekdanje velike ptujske občine. Teh je bilo kar devet. Razstava je bila zaradi privlačne tematike in bogatosti s številnimi fotografijami in dokumenti odlično obiskana. Na ogled je bila postavljena v avli Mestnega kina Ptuj od septembra do decembra 2017, z letom 2018 pa je do meseca aprila krasila galerijski hodnik Zgodovinskega arhiva na Ptuju. Del razstave je bil aprila 2018 postavljen ob otvoritvi ormoškega Grajskega kina, kjer bo na ogled vse do konca letošnjega leta.

Katja Zupanič